

PAX

INFEST
malis.

AMOR

PACIS
alumnus

IN LIBRVM

DANIELIS PRO-

PHETAE, RO-

berti Rolloci Scoti, Mi-

nistri Iesu Christi in

Ecclesia Edinbur-

gensis, Commen-

tarius.

EDINBURGI

EXCVDEBAT

Robertus Walde-graue, Ty-

pographus Regiae

Majestatis.

1591.

Cum Privilegio Regali.

NIHIL SVNT OMNES CONIVNCTIONES IN
TERRIS, NISI SIMVS COHÆREDES, ET
CONCORPORES, CONSORTESQVE PROMIS-
SIONVM DEI IN CHRISTO PER EV AN-
GELIVM.

SERENISSIMIS
POTENTISSIMIS-

QUE PRINCIPIBUS SVIS, IA-

cobo sexto Scotorum regi, & Annæ eius

coniugi Scotorum reginæ, grati-
am et pacem à Domino.

LIBRI Danielis, ut dua sunt partes
præcipua, Historia & Prophetia (Rex
& Regina sereniss.) ita duo sunt docu-
menta præcipua ex partibus illis præ-
cipuis existentia, quæ cum omnium in-
terest scire, tum Regum maximè: Hi-
storia enim in exemplo dignitatis &
existimationis Danielis, præsertim viri,
in qua is fuerat apud Reges primum Babylonia, deinde Persia,
admonet oportere pios quosque ac bonos viros in autoritate
esse apud reges ac principes quoscunq;. Neq; enim tam Danielis
ipsius causa, illustrata est ea hominis dignitas, in qua olim fue-
rat, ut, scilicet, eum in admiratione habeant posteri: quàm po-
sterorum ipsorum, ut dignitatis eius exemplo admoniti, patiā-
tur pios quosq;, ac bonos in dignitate esse apud Reges ac viros
principes in perpetuum, idq; non tantum Ecclesiæ ac Reipublicæ
causa, verum etiam ipsorum Regum ac principum, qui in eas

EPISTOLA.

angustias adducuntur nonnunquam, è quibus se liberare non possunt, nisi adiuti consilio ac ministerio piorum: Nebucadnetzar & Beltezar, Babylonie Reges, ita implicati fuerant obscuris revelationibus diuinitus immixtis, ut sine Danielis opera sese explicare non potuerint: Nihil tum profuerant eis Chaldei omnes ac diuini ipsorum: ut non sit quòd quis mihi ostendet sapientes huius mudi, aut ingenia etià plus quàm Machiavellica. Sunt alia praterèa causæ (ne fortè obijciat quis, non nunc opus esse Regibus Daniele aliquo ad interpretanda vel somnia, vel scripta ignota) sed sunt aliæ causæ permultæ quæ requirunt præsentiam atq; operam piorum hominum: indigent Reges revelationibus ex dei verbo, indigent sapenumero consolationibus, exhortationibus, admonitionibus, ysq; nonnunquam seuerioribus: quæ omnia non habent eam, quam requiras gratiam, nisi à pio animo proficiantur. Nebucadnetzar opus habuit consilio & admonitione Danielis, Beltezar etiam eius comminatione. Et si de administratione regnorum loquaris, p̃j semper sœlicius Respublicas sub Regibus administrarunt, quam prophæti isti. Quod cum expertus fuisset Darius Persia Rex, vix sibi satisfecit in promouendo Daniele. Sed de altero illo documento ut dicam paucis: In prophetia, cum de regnis illis ac monarchijs quatuor, ea Deus reuelat potissimum quæ ad populum Iudaorum, id est, Ecclesiam pertinent, ea re non obscure indicatur Deum è calis attendere ad regna & dominia terræ, quid rerum vel gerant, vel gestura sint, potissimum erga Ecclesiam: Neque id immeritò: sunt enim illa ad Ecclesiam destinata omnia, ut ipsa in yis habeat ad tempus domicilium suum, idèq; si quid yis à Deo unquam sit concessum, id totum Ecclesiæ causæ cõcessum est. Qua dere tū admonuit Nebucadnetzarè Daniel, cum dixit, somnium ipsius Ecclesiæ causæ reuelatum esse: Angelus etiam, cum dixit se stetisse à Rege Persia tantisper, dum ille

DEDICATORIA.

ille stetit ab Ecclesia, planè significavit eare Deo cura esse regna, dum ipsis cura est Ecclesia: & mutationes regnorum fieri Ecclesie causa: Hec, aliaque huiusmodi manifesta sunt ex hac prophetia. Quòd si igitur Deus è cælis tam diligenter aduertat quid Reges in terris faciant erga Ecclesiam suam, sequitur profectò videndum esse perpetuò Regibus, quomodo tandem variantur ea quasi adhuc hospite & peregrè agente à Domino suo in regnis ipsorum, ut in ea tractanda semper studeant se Deo probare, idq; eò magis, quò tam pauca extiterunt omni etate regna qua id fecerint: Idèòq; etiam quod de regnis istis quatuor revelat Deus: hoc nimirum est, quod Ecclesiam indignis modis diuexatura sint. Quorsum ista tam prolixè? Ego cum hæc animadvertērem in isto Danielis libro, cumque mihi in animo esset meos hos labores quantuloscunq; M. V. consecrare, putavi tum mei officij esse digito quasi ista demonstrare Principibus meis clementiss. neq; minus mihi charis, quàm est ipsa vita mea, ut testis est mihi Deus: ista, inquam, qua Regibus adeò & cognitu & factu necessaria sunt, ut sine ijs nulla sit salus. Neq; verò hoc à me idèò factum est, quòd vel ista vos latere, vel vos ad ea non conniti existimem, sed quòd sciam multa adeò Regibus obflare, quò minus perficiant etiam quod bene faciendum decreuerunt, ut nulla unquam exhortationes & admonitiones ijs satis sint futura, ad hoc ut ex tot difficultatibus tandem elucētur. Quamobrem, Serenissimi Principes mei, ego submisè & nunc hortabor vos, & perpetuò in vita precabor Deum meum simul ac vestrum, ut & non nisi pios quosq; ac bonos adhibeatis cum ad rem vestram priuatam, tum ad Rempub. gerendam, & cum regnum istud humanum vobis datum sit à Deo propter regnum Christi, hoc est, Ecclesiam ipsius, recognoscatis cogitationes vestras (hæc enim verba Danielis sunt ad Nebucadnetarem in simili argumento) hoc est,

solicite

EPISTOLA.

angustias adducuntur nonnunquam, è quibus se liberare non possunt, nisi adiuti consilio ac ministerio piorum: Nebucadnetzar & Beltesar, Babylonie Reges, ita implicati fuerant obscuris revelationibus diuinitus immissis, ut sine Danielis opera sese explicare non potuerint: Nihil tum profuerant eis Chaldei omnes ac diuini ipsorum: ut non sit quòd quis mihi ostendet sapientes huius mundi, aut ingenia etià plus quàm Machiauellica. Sunt alia praterèa causæ (ne fortè obijciat quis, non nunc opus esse Regibus Daniele aliquo ad interpretanda vel somnia, vel scripta ignota) sed sunt aliæ causæ permultæ quæ requirunt præsentiam atq; operam piorum hominum: indigent Reges revelationibus ex dei verbo, indigent sapenumero consolationibus, exhortationibus, admonitionibus, ysq; nonnunquam seuerioribus: quæ omnia non habent eam, quam requiras gratiam, nisi à pio animo proficiantur. Nebucadnetzar opus habuit consilio & admonitione Danielis, Beltesar etiam eius comminatione. Et si de administratione regnorum loquaris, p̃j semper felicius Respublicas sub Regibus administrarunt, quam prophani isti. Quod cum expertus fuisset Darius Persia Rex, vix sibi satisfecit in promouendo Daniele. Sed de altero illo documento ut dicam paucis: In prophetia, cum de regnis illis ac monarchijs quatuor, ea Deus revelet potissimùm quæ ad populum Iudeorum, id est, Ecclesiam pertinent, ea re non obscure indicatur Deum è calis attendere ad regna & dominia terræ, quid rerum vel gerant, vel gestura sint, potissimùm erga Ecclesiam: Neque id immeritò: sunt enim illa ad Ecclesiam destinata omnia, ut ipsa in ijs habeat ad tempus domicilium suum, idèq; si quid ijs à Deo unquam sit concessum, id totum Ecclesie causæ cõcessum est. Qua dere iū admonuit Nebucadnetzarè Daniel, cum dixit, somnium ipsius Ecclesie causa revelatum esse: Angelus etiam, cum dixit se stetisse à Rege Persia tantisper, dum ille

DEDICATORIA.

ille stetit ab Ecclesia, planè significavit eare Deo cura esse regna, dum ipsis cura est Ecclesia: & mutationes regnorum fieri Ecclesia causa: Hæc, aliæque huiusmodi manifesta sunt ex hac prophetia. Quòd si igitur Deus è cælis tam diligenter aduertat quid Reges in terris faciant erga Ecclesiam suam, sequitur profectò videndum esse perpetuò Regibus, quomodo tandem variantur ea quasi adhuc hospite & peregrè agente à Domino suo in regnis ipsorum, ut in ea tractanda semper studeant se Deo probare, idq; eò magis, quò tam pàuca extiterunt omni etate regna qua id fecerint: Idèòq; etiam quod de regnis istis quatuor revelat Deus: hoc nimirum est, quod Ecclesiam indignis modis diuexatura sint. Quorsum ista tam prolixè? Ego cum hæc animadverterem in isto Danielis libro, cumque mihi in animo esset meos hos labores quantuloscunq; M. V. consecrare, putavi tum mei officij esse digito quasi ista demonstrare Principibus meis clementiss. neq; minùs mihi charis, quàm est ipsa vita mea, ut testis est mihi Deus: ista, inquam, qua Regibus adèd & cognitu & factu necessaria sunt, ut sine ijs nulla sit salus. Neq; verò hoc à me idèò factum est, quòd vel ista vos latere, vel vos ad ea non conuitti existimem, sed quòd sciam multa adèd Regibus obflare, quò minùs perficiant etiam quod benè faciendum decreuerunt, ut nulla vnquam exhortationes & admonitiones ijs satis sint futura, ad hoc ut ex tot difficultatibus tandem elucèntur. Quamobrem, Serenissimi Principes mei, ego submisè & nunc hortabor vos, & perpetuò in vita precabor Deum meum simul ac vestrum, ut & non nisi pios quosq; ac bonos adhibeatis cum ad rem vestram priuatam, tum ad Rempub. gerendam, & cum regnum istud humanum vobis datum sit à Deo propter regnum Christi, hoc est, Ecclesiam ipsius, recognoscatis cogitationes vestras (hæc enim verba Danielis sunt ad Nebucadnetzarem in simili argumento) hoc est,

solicite

EPISTOLA.

angustias adducuntur nonnunquam, è quibus se liberare non possunt, nisi adiuti consilio ac ministerio piorum: Nebucadnetzar & Beltezar, Babylonie Reges, ita implicati fuerant obscuris revelationibus diuinitus immissis, ut sine Danielis opera sese explicare non potuerint: Nihil tum profuerant eis Chaldei omnes ac diuini ipsorum: ut non sit quod quis mihi ostendet sapientes huius mundi, aut ingenia etià plus quàm Machiavellica. Sunt alia præterea causæ (ne fortè obſciet quis, non nunc opus esse Regibus Daniele aliquo ad interpretanda vel somnia, vel scripta ignota) sed sunt aliæ causæ permultæ quæ requirunt præsentiam atq; operam piorum hominum: indigent Reges revelationibus ex dei verbo, indigent sæpenumero consolationibus, exhortationibus, admonitionibus, ijsq; nonnunquam seuerioribus: quæ omnia non habent eam, quam requiras gratiam, nisi à pio animo proficiantur. Nebucadnetzar opus habuit consilio & admonitione Danielis, Beltezar etiam eius comminatione. Et si de administratione regnorum loquaris, p̃j semper felicius Republicas sub Regibus administrarunt, quàm prophani isti. Quod cum expertus fuisset Darius Persiæ Rex, vix sibi satisfacit in promouendo Daniele. Sed de altero illo documento ut dicam paucis: In prophetia, cum de regnis illis ac monarchijs quatuor, ea Deus revelet potissimùm quæ ad populum Iudeorum, id est, Ecclesiam pertinent, ea re non obscurè indicatur Deum è calis attendere ad regna & dominia terræ, quid rerum vel gerant, vel gestura sint, potissimùm erga Ecclesiam: Neque id immerito: sunt enim illa ad Ecclesiam destinata omnia, ut ipsa in ijs habeat ad tempus domicilium suum, ideòq; si quid ijs à Deo unquam sit concessum, id totum Ecclesiæ causæ cōcessum est. Qua de re tū admonuit Nebucadnetzarē Daniel, cum dixit, somnium ipsius Ecclesiæ causæ revelatum esse: Angelus etiam, cum dixit se stetisse à Rege Persiæ tantisper, dum ille

DEDICATORIA.

ille stetit ab Ecclesia, planè significavit eare Deo cura esse regna, dum ipsis cura est Ecclesia: & mutationes regnorum fieri Ecclesia causa: Hæc, aliæque huiusmodi manifesta sunt ex hac prophetia. Quòd si igitur Deus è cælis tam diligenter aduertat quid Reges in terris faciant erga Ecclesiam suam, sequitur profectò videndum esse perpetuò Regibus, quomodo tandem vrantur ea quasi adhuc hospite & peregrè agente à Domino suo in regnis ipsorum, ut in ea tractanda semper studeant se Deo probare, idq; eò magis, quò tam pauca extiterunt omni ætate regna qua id fecerint: Ideòq; etiam quod de regnis istis quatuor revelat Deus: hoc nimirum est, quod Ecclesiam indignis modis diuexatura sint. Quorsum ista tam prolixè? Ego cum hæc animadvertē in isto Danielis libro, cumq; mihi in animo esset meos hos labores quantuloscunq; M. V. consecrare, putavi tum mei officij esse digito quasi ista demonstrare Principibus meis clementiss. neq; minùs mihi charis, quàm est ipsa vita mea, ut testis est mihi Deus: ista, inquam, quæ Regibus adeò & cognitu & factu necessaria sunt, ut sine ijs nulla sit salus. Neq; verò hoc à me idèò factum est, quòd vel ista vos latere, vel vos ad ea non conniti existimem, sed quòd sciam multa adeò Regibus obstare, quò minùs perficiant etiam quod bene faciendum decreuerunt, ut nulla unquam exhortationes & admonitiones ijs satis sint futura, ad hoc ut ex tot difficultatibus tandem elucētur. Quamobrem, Serenissimi Principes mei, ego submissè & nunc hortabor vos, & perpetuò in vita precabor Deum meum simul ac vestrum, ut & non nisi pios quosq; ac bonos adhibeatis cum ad rem vestram priuatam, tum ad Rempub. gerendam, & cum regnum istud humanum vobis datum sit à Deo propter regnum Christi, hoc est, Ecclesiam ipsius, recognoscatis cogitationes vestras (hæc enim verba Danielis sunt ad Nebucadnetzarem in simili argumento) hoc est,

EPISTOLA

sollicitè animaduertatis, quid cogitandum, statuendum, faciendumq; vobis sit erga Ecclesiam Dei, & ad eam tandem constituendam in omnibus Regni vestri partibus, mutuam confectis operam: Tuq; Regina, tum verè Ecclesia mater diceris, regnumq; hoc eò beatum ab omnibus predicabitur, quòd te talem Reginam nactum sit, si Regi coniugi adiumentum fueris in procurando regni Christi bono: ad quòd profectò utriq; vestrum eò magis connitendum est, quòd videatis regnorum pleraque, ac plerosq; Regum à Deo præordinatos ad hoc, ut sint Ecclesia totidem flagella, in ignem paulò post coniicienda. Quorum ego tam tristem exitum cum inter legendum ac interpretandum Danielis librum, sæpè mecum animo cogitasset, putavi eos cum omnibus regnis suis, totaq; gloria huius mundi miseros esse: Sæpè etiam me ad Deum meum conuerti, & pro meo officio ac amore, quo Regem meum sum prosequutus, oravi Deum tum mecum priuatim, tum publicè cum Ecclesia, ut vellet Regem nostrum talium Regum numero exemptum esse, ipsumque in æternum servaret: Quod adhuc etiam peto, petamq; quoad viam, ut velit per Iesum Christum filium suum, utrumque vestrum, & diu nobis incolumem servare, & virtute sua per fidem in Christum ad salutem eam, qua parata est patefieri tempore ultimo, custodire. Amen. Edinburgi. Calend. Octobris. 1591.

V. M. Servus addictissimus,

ROBERTVS ROLLOCVS.

AD LECTOREM.

DE nostris, Christiane Lector, vel de iis potius, quæ Deus per nos fecit, nihil dicam, nisi voluisse certè nos prodesset per ea Ecclesiæ ad gloriam nominis ipsius: De alienis vero vt dicam: Non me pudet quidem fateri me in hoc Commætario sequutum non solum versionem, sed etiam locorum plurimorum, maximè verò contraversorum explicationem eam, quam D. D. Immanuel Tremellius, & Franciscus Iunius ad consolationem Ecclesiæ perpetuam subministrarunt: Quorû profectò virorû nomine, pij omnes debent Deo suo gratias immortales: vt cui visum sit, eorum præsertim adhibita opera, tãtam lucè & contextus ipsius sacræ Scripturæ ex prima lingua in Latinam fœlicissimè & fidelissimè cõversi: & interpretationis contextus clarissimæ, ac collatis Scripturæ locis firmissimæ, iæculo huic novissimotam clementer indulgere: quanta antehac, meo quidem iudicio, non exstitit vlla ætate. Deo igitur in Christo Iesù Domino nostro sit omnis gratia & gloria in sæculum: & tibi quoque, Christiane Lector, in eodem illo sit salus sempiterna. Amen.

ARGVMENTVM.

DA N I E L I S liber propheticus ex ijs est, qui editi sunt post captiuitatem Babylonicam, & predicunt, quæ à deportatione, Iudeis, cæterisque gentibus erant euentura. Continet autem primum verum gestiarum historiam vsque ad cap. 7. Deinde gerendarum rerum prophetias ad finem libri. Historia partim generalis est proxijs loco ad versum 21 cap. 1. partim specialis ab eo versu ad caput vsque 7. Specialis hystoria tota ferè est de Daniele, eiusq; dignitate & exsimatione, in qua ministravit Regibus Babylonia primum, deinde Dario & Cyro Persia Regibus. Primum est propositio dignitatis & exsimationis eius, in qua ministravit Regibus Babylonia, ad primum annum Cyri Regis. cap. 1. vers. 21. Deinde ad cap. vsq; 6. est eius propositionis illustratio, per inductionem particularium historiarum ac narrationum: In quibus disponendis, seruatus est temporis ordo: suntq; omnes de Daniele, excepta vna, quæ de eius socijs obiter inserta est, in quam cap. 3. occasione quadam digressus est, & dicemus suo loco. Reliquæ omnes sunt de Daniele, eius rebus gestis, eius pietate, constantia, somniorum non interpretatione modò, sed obliuioni traditorum indicatione, scriptorum ignotorum lectiõne & interpretatione: Ex quibus omni-

ARGVMENTVM.

bus acquisiuit sibi gloriam illam & existimationem apud prophanos & ethnicos homines. Nam eo tendunt alia quæ narrantur omnia, vt illustretur ac ostendatur prosperitas ac dignitas Danielis, quæ declaranda præcipue sumpta est. 1. de eij: cap. 2. 48. & 5. 29. post narrationem rerum ab eo gestarum eo nos deducit, nempe, ad honorem illum qui ipsi propter res gestas est habitus. Capite 6. de eius dignitate ac existimatione inquam euectus est à Regē Persiæ, Dario Medo, ægitur. Primum autem est Historica quedam narratio de eius periculo & liberatione: Deinde ultimo capitis versu, est conclusio illius prosperitatis ac dignitatis, in qua ministravit in regno Persiæ. Prophetia rerum gerendarum varia quidem est visione, sed vna argumento, si excipias eam, quæ est cap. 9. in qua, petente Daniele liberationem populi, definitum est tempus liberationis per Christum futuræ, quod erit post septuaginta septuaginta elapsus, quarum initium sumendum est ab eo ipso anno, quo Daniel hac precatus est, qui idem sunt annus quo promulgatum est edictum Cyri de populo reducendo: Si excipias hanc prophetiam reliquæ omnes sunt eiusdem argumenti, & secum invicem, & cum visione, cap. 2. Visiones diuersæ earundem rerum, succedente tempore clariore evadunt: Nam crassior fuit illa visio quæ fuit cap. 2. Quæ sequuntur eiusdem argumenti visiones ac cap. 7. ad finem, clariore sunt ac singulares circumstantias rerum earum quæ revelantur, magis explicant: Rursus, ex visionibus istis, quæ deinceps sequuntur, vt quæque posterior est tempore, ita clarior est, magisq; adumbrat res easdem. Communiter autem omnes visiones sunt de ijs rebus, quæ Ecclesiæ Dei euenturæ erant, vsque ad aduentum Christi, & promulgationem Euangelij, si multoq; de eius aduentu primo: Nominatim autem sunt omnes de regnis in Iudæam dominaturis, maxime verò de postremo regno Seleucidarum: & in eo deniq; de tyrannide præsertim Antiochi Epiphanis, qui omnium grauissimè populum Iudæorum erat infestaturus. Cum tyrannidu huius prædictione, vt Ecclesia consolationem aliquam haberet aduersus eam tam grauem futuram, coniungit perpetuò revelationem temporis, quo ea duratura est: Ea habetur cap. 7. 25. cap. 8. 14. cap. 12. 7. 11. 12. Nam omnibus his locis definitum est, ac reuelatum tempus afflictionum sub Antiocho: Capite quidem septimo reuelatum est tempus annorum trium & dierum decem, qui numerantur ab erecta in templo Idololatria, 1. Machab. 5. 7. ad instaurationem cultus Dei factam per Iudam Machabæum. 1. Machab. 4. 52. Capite 8. reuelatum est tempus annorum sex, mensium trium, & dierum ferme octodecim, qui supputandi sunt à deflectione illa populi Dei, de qua 1. Mach. 1. 12. ad instaurationem cultus per Iudam. Cap. 12. primum versu eius 7. reuelatur tempus annorum trium & dierum decem, vt cap. 7. factum est: Deinde versu eius 11. reuelatur tempus trium annorum, mensium septem, & dierum quasi tredecim, qui numerantur ab erecta per Antiochum Idololatria, 1. Machab. 3. 57. ad confirmationem instaurationis cultus diuini per eundem Antiochum. 2. Mach. 11. 32. Postremo versu eius 12. reuelatur tempus annorum trium & mensium fere nouem, qui numerantur ab inuicta ab Antiocho Idololatria ad eius mortem, 1. Machab. 6. 16. Atq; hac de argumento.

COMMENTARI- VS ROBERTI ROLLOCI IN DANIELEM PROPHETAM.

ARGVMENTVM.

Capitis primi tres sunt partes precipue 1. Generalis historia de obsidione Hierosolymorum, de eius expugnatione et ca. ad vers. 6. 2. Specialis historia de Daniele eiusque socijs ad versum vltimum capitis. 3. Propositio sequentis historia de Daniele nominatim versu vltimo.

CAPVT. I.

1 Anno tertio regni Iehojakimi Regis Iehuda; venerat Nabucad-netzar Rex Babyloniz Ieruschalauma, & obsederat ea:

2 Cumque tradidisset Dominus in manum eius Iehojakimum Regem Iehudæ, & partem instrumentorum domus Dei, exportauerat ea in terram Schincharis in domum Dei sui: nempe instrumenta illa exportauerat in thesaurum Dei sui.

3 Et dixerat etiam Rex Aschpenazo pæfecto aulicorum suorum; vt exportaret e filijs Israel, tum ex semine regio, tum ex procenibus.

4 Pueros quibus nullum inesset vitium, & elegantes aspectu, & intelligentes omnis sapientiz, præditosq; notitia, & valentes cognitione, id est, quibus inesset facultas; constituit in palatio Regis; vtque doceret eos literas & linguam Chaldæorum;

5 Ex prout constituerat Rex demensum diei cuiusque in diem quemque de portione cibi regij & ex vino potionum ejus, educaret eos annis tribus: vt exactis illis consisterent coram Rege.

[**N**NO TERTIO.] Prima pars capitis: Generalis historia. Ejus rursus capita sunt quatuor. 1. Obsidio & oppugnationio Hierusalem per Nabucad-netzarem, vers. 1. 2. Expugnatio ejus, priori parte vers. 2. 3. Exportatio vasorum domus Dei reliqua parte vers. 2. 4 Mandatum regis de pueris è filijs Israel exportandis ad ver. 6. [**N**EBUCAD-NETZAR] Generalis historia: primum cap. Obsidio Hierosolymorum per Nebucadnetzarem. Duo autem erant hujus nominis: Alter Nebucad-ne-

cadnetzar primus qui a Pharaone Necone laceffitus Ierem. 46. 2. Syriam peruaſit, & Iudæam, (quam Pharao tributariam fecerat) occupauit: Alter erat magnus Hiſtoricus dictus, prioris Nebucadnetzaris filius.

Designatur tempus quo uenerat ad obſidionem: Venit anno tertio Iehoiakimi. Iehoiakim erat rex Iudæ, filius Joſia, frater Ioachaz, cui etiam ſucceſſit in regno, item frater Zedekie vltimi Regis: Pater autem fuit Iehoiacin, qui etiam dictus eſt Ieconias: Peccata fecit ſimilia omnino ijs, quæ fecerat Menasche: Nam etiam ſanguinem innoxium effundebat, adeò vt impleret Ieruſalem ſanguine innoxio: ideò noluit Iehoua condonare 2. Reg. 24. 1. et ſequi. Anno tertio hujus regis venit Nebucadnetzar Ieruſalem: deſinente, videlicet, tertio, et ineunte quarto, expeditionem in Babyloniam inſtituit: Anno deinde quarto, prout Ieremias prophetauerat, obſederat Ieruſalem: vide Ierem. 25. 1. Obſ. 1. Dicitur anno tertio Iehoiakimi veniſſe Ieruſalem Nebucadnetzar. 2. Reg. 24. 5. dicitur ex præſtituto Iehouæ id factum contra Iudam, vt amoueret eum à facie ſua, propter peccata ſimilia omnino ijs quæ fecerat Menasche. Obſerua igitur: Impius Rex procurat iudicium Dei aduerſus totum populum. Obſerua rurfus: Impius rex mittitur à Deo propter peccata populi, vt acceleret Dei iudicium et in ſe & in populum. Iuda peccauit, imò ad ſummam peruenit iniquitatem: Statuit Deus eam iudicare: ideoque quatuor Reges ſibi ordine perpetuo ſuccedentes peſſimos dedit, Ioachazum, Iehoiakimum, Ieconian, Zedekiam, qui accelerarunt Dei iudicia in Iudam. Verum igitur illud eſt, Regem malum cauſam mali eſſe toti populo, ſed populum interea non prorsus innocentem. Nos igitur in huiusmodi malis diſcamus ſemper recurrere ad noſtra ipſorum peccata, tanquam omnium malorum fontes.

CVMQVE TRADIDISSET.] Secundum caput generalis hiſtoriæ. Expugnatio vrbiſ. Hanc prædixit futura Ier. cap. 22. 1. et ſequi. Euentum autem prophetiæ illius videmus 2. Reg. 24. 1. et ſequi. 2. Chron. 36. et hoc loco

loco. Ait tradidisse Dominum in manum ejus partem duntaxat vasorum domus Dei. Nam altera pars prouidentia Dei conseruata est in domo ipsius, quę partim ad tempora Ieconię deportati, partim ad euerſionem vsque oppidi penes Iudeos mansit. Ierem. 27. 18. et sequent. Obs. 1. Ait Dominum tradidisse: Ergo non tam Nebucadnetzar quam Dominus ipse contra Ierusalem venit: Hinc duo sequuntur: Alterum, debere nos in omnibus afflictionibus nostris oculos semper ad Deum conuersos habere: Alterum, non debere eos quibus vitur Deus tanquam instrumentis gloriari, quod factum est, factum esse sua virtute et sapientia, vt Assyrius gloriatus est. Esa. 10. 13. Quid enim hoc aliud est, quàm securim gloriari aduersus cedentem ea, vt Dominus ipse gloriationem illam Assyrij interpretatur, ibid. vers. 15. 2. Partem tantum tradidit vasorum domus Dei. Disce hęc misericordiam et tolerantiam Dei, qui non simul et semel totus migrat à suis, sed pedetētim subducit presentiam suā. quod etiā videre est in illa visione quę est Eze. 10. 1. et sequ. Sed vide rursus iudiciū Dei: Nam ex iudicio est quod glorię suę vel vnā partem auferat. Metuendum igitur est cum videmus initium commigrationis fieri, ne propter nostrā duriā, et cor quod resipiscere nescit, Deus totam suam gloriā à nobis semel auferat. Initia huiusmodi videmus hodierno die in nostra Ecclesia. Metuendum profecto est ne tandem aliquando Deus prorsus à nobis migret, idque eò magis quod videmus non nisi segniter homines ad Deum conuerti. [EXPORTAVERAT.] Tertiū caput generalis historię. Exportatio vasorum domus Dei. De regis ipsius exportatione legimus. 2. Chron. 36. 6. Ascendit contra eum Nebucadnetzar Rex Babyloņię et vinciuit eum catenis chalybeis, vt abduceret eum in Babyloņiam. Sed Ierem. 22. 18. 19. satis apparet eum non eousque deductum, sed in itinere mortuum. Sepeliatur, inquit, sepultura asini. Quid autem hoc sibi velit sequentibus verbis exponit: Tractus est, et projectus vltra portas Ierusalem. Cæterum cum bis venerit Nebucadnetzar

aduersus Ierusalem, & bis illi sit traditus Iehoiakim. 2. Reg. 24. 3, 4. quæstio est, vtrum quod dicit eum vinctum et abductum in Babyloniam. 2. Chron. 36. 6. factum sit illud in prima an in secunda traditione? Puto ego in secunda, quo tempore vasa exportata sunt, et exportati etiam pueri. 2. Chron. 36. 7. Sed Daniel non distinxit obfessionem duplicem, vt 2. Reg. 24. distinctam eam habemus. De exportatione autem instrumentorum domus Dei sic loquitur. [EXPORTAVERAT EA IN TERRAM Schincharis.] erat autem ea inferior pars Mesopotamiæ quæ subjacet monti Singaræ. Gen. 10. 10. [IN DOMUM Dei sui] nempe Beli, vt probabile est, maximi Dei Babyloniorum Afsiriorum, & Persarum. De hoc vide Esai. 46. 1. Obs. Non conuertit hæc vasa in usum suum priuatum, sed in usum Idoli sui. Major zelus fuit Idololatriæ regis quam nostrorum hominum, qui quæ veri Dei sunt, omnia ad se rapiunt, et conuertunt in vsus prophanos, Belthezari, qui inter scorta sua prophetauit hæc ipsa vasa domus Dei, vt postea videbimus, similiores, quam Nebucad-netzari. Ego profecto existimarim sacrilegium istud Idololatria nihilo melius. Abominaris, inquit Paul. Rom 2. 22. idola, et sacrilegium admittis: quasi dicat, Abominaris falsos Deos, et spoliās interim verum Deum. Quod deterius videtur cultu Idolorum: arguit enim omnis numinis contemptum [EDUXERAT ETIAM] Quartum caput generalis historię, Mandatum Regis. Tria autem sunt quæ præcipit Rex de pueris. Primum est, vt exportentur et filijs Israelis pueri: Secundum, vt doceantur Literas et linguam Chaldæorum: Tertium, vt educantur et nutriantur tribus annis, quotidie portione aliquota, et demerso cibi et potus regij illis apposito. Quod ad primum attinet, describuntur pueri exportandi, primum a genere suo; è semine regio sunt, ex proceribus sunt: Secundò à forma corporis; nullum inest ijs vitium, et elegantes aspectu sunt: Tertiò ab ingenio; intelligentes sunt omnis sapientiæ et cæt. hoc est, vt ipse se exponit, in ijs inest facultas et aptitudo ad ea capienda et continenda animo.

Finis

Finis exportationis subjungitur (qui constituti sunt in Palatio Regis) hoc est, ministraturi regi, quod prædictum est ab Esai. 39. 7. De filiis etiam tuis qui prodibunt ex te, quos geniturus es, assumunt, ut sint aulici in Palatio Regis Babylonie. Secundum quod præcipitur est ut doceat eos literas et linguam Chaldæorum; In hoc ego non inmoror. Tertium est ut educaret eos, ut supra dictum est. Finis repetitur, (ut exactis illis tribus annis consisterent coram Rege.) Præmium habes hic in Nebucadnezare, si religionem excipias, exemplum prudentis Principis et reipublice administrandę studiofi. Iussit exportari pueros ex filiis Israel, non quosuis, sed delectu habito, natos ex semine Regis et ex nobilibus, quia Plebei magis serui-li esse ingenio putantur. Neque eos omnes exportari iussit, sed qui forma præstiterunt, quia ex corpore coniecturam facimus de anima ejusque dotibus: Neque rursus hos omnes, sed qui ex his ingenio excelluerunt: quia sepe euenit ut qui maximè delicati conspiciuntur minimè valeant ingenio. Hos ita delectos iussit erudiri non in rebus leuibus, sed grauissimis scientijs et lingua Babyloniorum: Neque interea negligit curam corporum, Iubet ali eos quotidie suo ipsius cibo ac potu. Obs. 1. Viri principes et potentiores quique, qui hodierno die vivunt, voluntq; etiam haberi professores nominis Christi, longè absunt ab hac virtute regis alioqui prophani & ethnici, ut quibus educatio puerorum nihil curę sit. Id enim audeo asseuerare pessimè omnium educari magnatum nostrorum filios. Si qua bona educatio est, ea est he-minum tenuium. debet quidem, ut nobilibus nostris hoc largiar, administrare rempublicam Nobiles, sed iusto Dei iudicio fit ut oriantur subindè ex obscuro loco qui regant et rempublicam et nobiles. Quod ad tenues attinet, tantum absunt magnates nostri ab eo, ut velint eos alere suis sumptibus, ut si quid sit ijs liberalitate maiorum concessum, illud ad se totum rapiant. At quæ causa est huius tantæ negligentiae? Nebucadnezari curę fuit educatio, quia propositam habuit Regni sui administrati-

onem: His non est cure, quia non est ipsis proposita regi-
ni et reipublice administratio: modo bene sit sibi et suis
familijs, nihil curant rempublicam: et tamen qui potest
bene esse rei priuatę eorum, si malę sit reipublicę? 2. Ne-
bucadnetzar hoc etiam sibi propositum habuit, conse-
crare hos pueros Idolo suo: Et quos pueros? non Plebei-
os, sed nobiles: non deformes, sed formosos: non habeti
ingenio, sed excellenti. Obserua igitur: Diabolus maxi-
mę insidiatur lectissimis quibusque: Pharaon masculos Is-
raelis interfecit: Herodes masculos Iudeę. Sic Nebucad-
netzar nobilissimos, formosissimos, ingeniosissimos,
quosque exportauit. Sic apud nos idem ille aduersarius
noster maximę per emissarios suos tentat nobilissimos
quosque, nimirum cogitans fore, vt si hos semel occupa-
uerit, statim ceteros inferioris sortis homines cum illis
pariter trahat: Sed perpende vias, quibus hoc tempore
attraxit ad se Satanas Nobiles istos, Danielelem & alios:
primũ aggreditur pueros, vt qui hac ætate facillimę
seduci potuerint. Sic nostri etiam temporis pueros ag-
greditur et seducit quotidie. Sed quid dico pueros etate?
Nam plerique omnes pueri sunt quod ad rem Religio-
nis attinet, et facillimę in Idololatriam dilabuntur. De-
inde exportauit Danielę et alios in Babyloniam, vt esset
per locum etiam occasio seducendi. Apud nostros non
eget Diabolus Nebucadnetzare qui pueros exportet;
Mittunt parentes et amici vtrũ in gentes idololatricas
et quod velit Diabolus. 3. Nebucadnetzar hoc vidit, maxi-
mę prestare ingenijs qui in Iudea erant. Obserua igitur:
In Ecclesia Dei semper fuerunt qui maximę donis et vir-
tutibus excelluerũt. Fateor quidem multos apud Ethni-
cos et Idololatrias multos etiam in Ecclesia superasse
virtutibus: Sed dico primũ, ymbras duntaxat virtutum
fuisse illas sine regeneratione et vero amore Dei et prox-
imi. Deinde fuisse in Ecclesia innumerabiles quibuscum
nulli vnquam ex ethnicis cõparandi fuerunt, vt Abraha-
mũ, Isaacum, Iacobum, Iosephum, Mosẽ, Iosua, Samue-
lem, Dauidę, Iosaphatum, Esaiam, Ieremiã, danielẽ, &c.

6 Fuit autem inter hos et filius Iehudæ: Daniel, Chania, Mischaël, & Hhazaria:
 7 Quibus imposuit princeps aulicorum nomina: imposuit enim Danieli nomen Bel-
 schazzaris, & Chania Schadraci, & Mischaël Meischaf, ac Hhazaria Hhabe-
 gonis.

F V I T A V T E M] Sequitur historia specialis. Eius ca-
 pita quinque recenseri possunt ad vltimum vsque capitis
 versum. 1. Narrat fuisse inter ceteros pueros quatuor hos
 nominatim, Danielelem, Hananiam, Mischaëlem, Hazari-
 am, vers. 6. 2. horum nomina narrat mutata esse vers. 7.
 3. est consilium Danielis ad vers. 17. Exponit sapientiā et
 notitiā à Deo pueris istis concessā vers. 17. 5. Narrat
 exactis tribus annis adscitos ad ministerium aulicū ad
 vers. 21. Primum caput est his verbis. [**F V I T I N T E R**
 hos filios Israël et filijs Iudæ, Daniel, Hanania, Mischaël,
 et Hazaria] in quibus non statuimus immorari. Quorū
 nomina deinde sequenti versu narrat mutata à Principe
 Aulicorum: Hoc factum est ex vsu tyrannorum, quem a
 Pharaone primo fuisse obseruatum legimus in mutando
 nomine Iosephi; Gen. 41. 45. tum vt dissimularent nomi-
 na captiuorum extera et exosarum Gentium, tum vt ab-
 ductos à Dei sui et populi recordatione, dijs suis et sibi,
 quantum in ipsis erat, aduersarios suos obstringerent, vt
 ostenditur infrā. 4. 8. Beltezar, inquit, secundum nomen
 Dei mei: Est enim Beltezar Babylonica vox composita
 ex tribus dictionibus, quę idem sonat ac si dicas, Beli ab-
 dita thesaurizans siue conseruans. Erat enim Bel sum-
 mus Babylonicorum Deus, vt diximus suprā. Obs. Nolo
 curiosior esse in nominibus: Illud tantum admoneo bo-
 num esse bono nomine designari. Id satis vidit Diabolus
 in his pueris quatuor, quos ministerio suo jā destinauit.
 Mutauit igitur nomina priora quę bona erant, et verum
 Deum sonabant singula, in sua quę vel Idolū, vel aliquid
 impij ac mali sonabant, hoc consilio vt obliuiscerentur
 Dei sui, et recordarentur Idoli et rerum malarum. Ergo
 vidit nomina plurimū etiam facere ad recordationē vel
 boni vel mali. Pręterea Daniel, et ceteri ejus socij procul-
 dubiō egrē tulerūt mutata sibi nomina à prophano ho-
 mine; ergo bonū est bonis nominibus et benē significan-
 tibus

tibus appellari: etsi vulgò fiat vt bona nomina nihil pro-
sint multis: Hoc propter peruersitatem ipsorum homi-
num evenit qui optimis quibusque et nominibus et re-
bus abutuntur.

8 Sed statuens Danijel cum animo suo, vt non contaminaret se portione cibi regii
& vino potionum eius: requisivit a principe aulicorum, vt non contaminaret se:

9 Et conciliauit Deus Danielem benignitatem & misericordiam coram principe au-
licorum.

10 Dixit enim princeps aulicorum Danijeli, timeo Dominum meum Regem, qui
constituit cibum vestrum & potiones vestras: nam quare videret facies vestras meli-
ores quam puerorum qui similiter vt vos ad tempus a'endi sunt, & efficeretis me reum
capitis apud Regem?

11 Dicente itaque Daniele ipsi promouit quem praeceperat Princeps aulicorum Da-
nijeli, Chanania, Michaeli, & Hhazaria.

12 Proba queso seruos tuos diebus decem: denturque nobis de leguminibus quae
comedamus, & aquae quas bibamus:

13 Deinde inspiciantur coram te vultus nostri, & vultus puerorum qui comedunt
portionem cibi Regii: & prout videris, age cum seruis tuis.

14 Auscultans eis in re hac, probauit eos diebus decem.

15 Exiit autem diebus decem apparuit vultus eorum elegans vt pinguium carne:
prae omnibus pueris qui comedebant portionem cibi Regii.

16 Itaque perrexit promus ipse tollere portionem cibi ipsorum, vinumque potio-
num ipsorum, & dare ipsis legumina.

SED STATVENS.] Tertium caput historię specialis.
Consilium Danielis, cum modo ejus exequendi. Modus
exequutionis est, per petitionē. Petitio duplex est: Prima
dirigitur ad Aspenazū: Secunda ad Promum. Primū igitur
est consiliū illud Danielis, quod capit cū animo suo,
[STATVENS, inquit Daniel, CVM animo suo non cōtami-
nare se] Sensus est; Sed cum Daniel animaduerneret, inde
ab initio ex mutatis nominibus nihil aliud tentari per
Babylonios, quam vt agnitionem Dei veri et populi sui
abijcerent, et malorum consuetudine occalescentes in
omnem impietate delaberentur, injuriam quidem mu-
tati nominis pertulit, quam non poterat corrigere, sed
quantum in ipso fuit sancte et libere professus est se ex a-
nimo abhorrere a rebus impuris et earum specie, ac pro-
inde reipsa ab ijs declinaturum esse. [REQUISIVIT
A PRINCIPLE.] Peritio prior sequitur cum ipsius effec-
tu: Petit ne se contaminaret, quod fuisset factum si com-
edisset de cibario ipsis attributo: tum quia multa com-
edebant Babylonij interdicta ex lege Leuit. 11. et Deu.

14. tum quia ne illa quidem quorum vsus permittitur lege, integra erant apud Babylonios, aut ab impuritate aliqua et vitio quod vetuerat lex, aut à superstitione et Idololatria, prout Babylonij & Reges maximè ante cibum sua habebant *пробуиата* et laudabant deos suos, infra 5.4. aut denique sine offensa infirmorum gustari poterant, quā religionē Cæcilius apud Minutium Christianis exprobrans, Præcerptos, inquit, cibos & delibatos altaribus potus abhorretis. Obs. 1. Deus finit vasa domus suæ contaminari, non autem patitur animas electorum suorum coinquinari. Preciosissima sunt Deo suo vasa animæ electorum. 2. Danielis hîc etsi pueri magna est profectio sapientia. Primum capit consiliū: deinde illud prudenter exequitur. Non vt pueri solent temerè et refractariè recusat cibum ac potum Regium, sed capto prius consilio, modeste petit ne contaminetur illa portione cibi et potus regij. Pauci hoc consequuntur vt sapienter capiant consiliū: sed paucioribus illud contingit, vt media exequendi consilij jam capti persequantur. Errant sæpe in ratione agendi multi etiam viri boni, qui alioqui benè decreuerunt agendum aliquid. Expetenda igitur nobis est à Deo ea sapientia quæ fuit in Daniele etiam puero. 3. Videri potest hoc inconsultè factum a Daniele. An fuit hæc conditio tam ampla ei recusanda? An non vesci cibo regio captiuis magnum fuit? Annon fuit in hoc parendum regi illi qui tam humaniter ipsos tractauit, & destinauit ad administrationem regni sui? Annon malè cauit Daniel Ecclesiæ cui alioqui multum potuit prodesse apud Regem? Annon ipsam Dei gloriam promouere potuit? Tantas et tam bonas occasiones amittit ob rem tantillā? Resp. Nihil tamen Daniel comotus est hisce omnibus, vt sese contaminaret. Ne sinas tibi his pretextibus imponi, quisquis es O Christiane: Non est faciendum malum vt bonum eveniat: videbis postea hoc ipsum quod se purum seruauerit, profuisse danieli ad ista omnia, ad Dei gloriam, ad Ecclesiæ vtilitatem.

9. ET CONCILIAUIT.] Successus est primæ petitionis

onis, qui primùm proponitur hoc vers. [Conciliiavit Deus &c.] deinde exponitur sequenti. Non rejicit Aspenazus petitionem Danielis, non accusat eum apud Regem; Neque rursus planè et simpliciter concedit quod petit, sed quasi herens ac dubitans quo inclinaret, difficultatem hanc injicit. Metuo Regem, inquit, qui constituit cibum vestrum et portiones vestras. Ne nimirù, ut postea sequitur, reus capitis agar apud Regem. Hæc est difficultas. Causa est, quia cum producemini coram Rege videbit facies vestras mœstiores quam puerorum aliorum qui similiter ac vos ad tempus alendi sunt. Mihi videtur in hunc locum adductus ut si fieri posset ut vultus eorum non sint futuri mœstiores vultibus ceterorum, ac ex consequenti ipse extra periculum futurus sit, nihil moretur quo demum cibo vascantur. Obs. Daniel consilium cepit non contaminandi se: petiuit ut id sibi liceret: bene succedit, Deo conciliante illi gratiam apud Aspenazum. Qui seruant animas et conscientias suas puras Deo suo nunquam frustrabuntur successu. Faciant homines quod ex verbo dei facere debent, eventum autem committant Deo: Atque ita facti nunquam poenitebit. Ille enim, vel flectet hominum animos in sententiam ipsorum, vel aliquo modo ipsorum bono rem expediet. Si his annis superioribus quibus conscientia hominum ceptæ sunt tentari hoc fuisset factum à multis, melius profecto et ipsis et ecclesiae Dei consultum fuisset. 2. Dicitur Deum conciliasse gratiam Danieli apud Aspenazum, neque tamen planè et simpliciter concessit Aspenazus quod petiuit Daniel. Obserua igitur: Quod concedat pijs aliquid vel minimum impij, hoc opus est Dei: Dicam amplius, quod patienter audiant eorum petitiones, hoc opus est Dei: Dicam adhuc præterea, quod patiantur in terris his agere omnino Ecclesiam Dei, hoc opus est Dei admirabile. Nisi enim eorum furorem cohiberet Deus, aut aliquo modo eum frangeret, nullus profecto Ecclesiae locus in terris reliquus esset. Atque hæc illa fides est, qua nimirum scimus in manu Dei esse impios omnes, quæ con-

solatur

solatur afflictam Ecclesiam. 3. Dicitur Deus mouisse animum Aspenazi, et tamen non mouit ira, vt propter Deum ipsum liberaliter aliquid largiretur aut gratificaretur Danieli, sed vitæ præsentis duntaxat rationem habuit Aspenazus. Conditione enim conseruandę huius vitæ nonnihil voluit concedere. discite hinc quonam modo impij moueantur a Deo, tum cum eorum vititur ministerio. Non quidem mouentur efficaciter vt propter Deum ejusque gloriam aliquid velint facere. Sed propter vitam hanc, propter huius vitæ commoda, propter huius vitæ honores & dignitatem omnia faciunt. Felix proconsul, vt est Act. 24. 22. et sequent. non permotus quidē est illa oratione Tertulli oratoris ad tradendum Paulum Ananiz Pontifici: Sed iussit eum seruari in liberiori custodia, iussit ne prohiberentur amici eius ad eum accedere. Sed quid spectabat interea? An Deum? An Dei gloriam? Minime: Sperabat fore vt pecunia ipsi daretur à Paulo, vt postea ibidem narratur. Cum igitur nihil acciperet discens e Prouincia voluit Paulum gratificari Iudeis, quibus eum prius negauit. At verò pij multò aliter à Deo mouentur ad faciendum quod bonū est. Mouentur nempe propter ipsū Deum, propter conscientiā iusti ac honesti. Rahab meretrix abscondit exploratores Israëlis, eosque clā emisit ex vrbe propter deū cui credidit. Noui (inquit) Deum tradidisse vobis hanc terram: Noui Deum vestrum esse Deum cæli & terræ. Ideoque Heb. 11. 31. commendata est nobis ejus fides. Quod cum ita sit quo tēpore persentiscitis in animis vestris motū excitari aliuem ad id, quod in se etiam bonum et honestū est, exequendum: Videte interea quid spectetis, an vitā hanc, an cōmoda, an honores huius vitæ? Quod si ita sit, non est profectò ille motus, etiam ad id quod bonū est, salutaris tamen. Quod si deum, ejusque gloriā, æquitatem & vilitatē Ecclesię vel Reipublicę habeatis ante oculos, motū illum scitote salutarem vobis, vosque bona Dei instrumenta. Addam præterea, Aspenazum hoc facto non seruasse fidem Domino suo, & tamen interea fidem non habuisse

habuisse in Deum. Miserum hoc est, ita quod bonum est facere, ut neque homini, neque Deo fidelis sis. Viderint hoc Aulici qui velint videri procuratores utilitatis Ecclesiae, etiam Regibus insciis, vel etiā contrā mandantibus; viderint (inquam) ex animo & sincerè faciant quod faciunt: alioqui profectò futurum est, ut quamvis Deus utatur ijs ad suum opus, ipsi tamen parum fidi vel Deo vel homini deprehendantur. Tantum refert ex animo & propter Deum facere, etiam quod benè facis. 4. Aspenazus ait se timere Regem si non malefaciat, si non cogat ad transgrediendum mandatum diuinum Daniel cum socijs. Paulus ait, Si quod malum est feceris, time potestatem superiorem: vis non timere superiorem potestatem, quod bonum est facito. Rom. 13. 4.

Miserrima est hæc conditio subditorum, cum coguntur metuere Magistratum si benefaciant, imò si non malefaciant. Hujus etiam rei experientiam habuimus paucos ante annos. Verùm sic habet cōsiliū meum: Tu perpetuò, si quod malum est feceris, metue magistratum; sin quod bonum est feceris, ne metue. Si qui magistratum gerit injustus sit, adhuc tamen tu, si quod malum est feceris, metue, si non magistratum, at Deum: si quod bonum est feceris, ne metue Magistratum: Deus iudex futurus est & tuus, & illius. Hic igitur melius est obedire Deo quàm hominibus. [D I C E N T E I T A Q V E] Hactenus prima petitio fuit cum successu suo, sequitur altera cum successu suo pariter. Cum videret Daniel Aspenazū hīc hærere, metuere ne mœstiores futuri essent eorum vultus quàm ceterorum, ac proinde timere vitæ suæ, perseverans in fide in Deum, petit denuò non ab Aspenazo, quamvis jam prope assentiente, sed à Promo, ut nimirum periculum faceret sui & reliquorum trium, decem diebus, daretque illis de Leguminibus, quæ comedant, & aquis quas bibant: Deinde inspicerentur vultus eorum simul & ceterorum, qui interea vescebantur cibo regio, ac tum quidem prout visurus esset ageret cum ipsis. Hæc est petitio probationis decem dierum, sequitur successus.

Primum

Primum concedit probationem: deinde, exactis decem diebus, cum appareret vultus eorum elegans, viuo colore præditus, ac minime macilentus, sed ita constitutus planè, vt si curati fuissent optimè: cumque aspicerentur elegantiores etiam pueris qui comedebant cibum regium, concedit illis Promus omnino quod petebant: perrexit ipse tollere cibum & potum regium, & dare ipsis legumina totum illud triennium, quo erant educandi ex mandato regio. Obf. 1. Daniel non aggreditur rursus vel Aspenazum vel Promum, qui infideles erant, his scilicet aut huiusmodi argumentis, Non debes timere Regem cum facis quod bonum est & iustum: Non debes metuer eum qui tantum potest occidere corpus, sed eum qui potest & corpus & animam mittere in gehennam: verum consulit causæ suæ, promittit hoc fieri posse, etiam sine periculo præsentis vitæ. Obserua igitur: Cum res est tibi cum infidelibus; frustra tum loqueris de Deo, de vita æterna: hæc illis stultitia sunt. Si verò loquaris de hac vita, de commodis & honore huius vitæ, libenter audient ista. Disce igitur ex Daniele prudentiam: Ne vtere argumentis apud huiusmodi homines, quæ plus oberunt causæ tuæ quàm ipsis hominibus prouderunt: sed vtere ijs demum quæ Ecclesiæ prouderunt. 2. Annon hoc fuit tentare Deum, abstinere à cibis illis qui vi quadam sibi innata potuerunt reddere corpora firma, ac benè constituta, interea autem promittere sibi bonā constitutionem corporis ex vsu eorum ciborum, quibus non erat insita ea vis à natura? Resp. tentari Deum tum demum propriè cum experimur quid possit, aut quid velit Deus facere sine verbi, quo nitamur, fundamento. Daniel verò, quod ad abstinentiam à cibo, habuit expressum mandatum, Leuit. 11. Deut. 14. Quod ad persuasionem illam & fidem de cibo, cui non erat quidem insita ea vis alendi à natura, habuit Dei promissionem Num. 12. de benedicendo pani. Quare Daniel nullo modo tentauit Deum suum. Dicam qui tentent Deum: ægrotus aut infirmus, qui nolit vesci cibo vel ad recuperandam sanitatem

tem vel confirmandam apto, his vel illis diebus, fretus non Christi sed Antichristi mandato, is est qui tentat Deum. Rursus qui scit non sibi concessum continentiae donum, tamen prefractè abstinet à remedio ordinario à Deo ipso prescripto, fretus non Christi sed Antichristi mandato, is est qui tentat Deum: Argumento sunt Monasteria illa, vel potius totidem latronum speluncæ horrendis stupris contaminatæ. Quod autem Daniel non tentarit Deum, eventus ipse satis docuit. Nam vsu illius cibi quem petiuit elegantior factus est, quam ij qui lauti-ori Regis cibo vescabantur: Exemplo igitur Danielis illud discamus: quod si habeamus Dei ipsius verbum ac promissionem etiam contra spem et ordinariam omnem agendi rationem sub spe credere nos et posse et debere, Deum facturum quod promisit: Quod si autem credamus, ita certò erit nobis, vti credimus. 3. Promus ipse tollebat eam portionem, quæ erat prescripta pueris, quamque illi recusarunt: Quod stricte nimis conscientia homines, vt vocant, non possunt capere, illud totum semel deuorant homines isti quorum ampla et larga est conscientia. Sic nostri aulici alijque magnates, que fideles ministri recusant, tanquam illicita ex Dei verbo, sacerdotia, vt Episcopatus, Abbatias, Prioratus &c. ea omnia statim deuorât: quasi verò fructibus istorum deo ac ministerio Ecclesiastico jam olim dicatis non sit opus Ecclesiæ, quæ in hoc Regno pauperie et inedia penè oppressa est propter inexplebilem illam auaritiam istorum hominum, quos Deus aliquando pœnis explebit nisi tempestiuè resipiscant. Rursus Promus iste libenter sui commodi gratia puerorum voluntati inserviebat: Impij pijs seruiunt non quidem ipsorum gratia, sed vt sibi consulant: id quod nos etiam quotidiana experientia discimus.

17 Interea pueris istis quatuor dedit Deus notitiam & intelligentiam in omnibus literis & sapientia: daniëlem vero petum reddidit in omni visione & somniis.

INTEREA PVERIS.] Quarta pars specialis historiar, in qua narratur Deum dedisse quatuor his pueris notitiam
et

et intelligentiam in omnibus literis, et sapientia, Daniellem vero peritum reddidisse in omni visione et somnijs, hoc est, in omni prophetiarum genere: Nam his duobus modis Deus colloquebatur cum prophetis suis. Numer. 12. 6. Si quis Propheta est, Propheta Iehouæ, per visio- nem notum faciam meipsum illi, aut per somnium allo- quar eum. Obs. 1. Daniel et socij seruauerunt animas suas puras et sanctas Deo: Deus in animas eorum præsertim infundit hanc gratiam; de alijs captiuis pueris nihil hic legimus. Obserua igitur: Qui seruant animas suas tan- quam pura vasa Deo suo, illi haud dubiè recipient gra- tiam à Deo. Rursus inter eos qui seruauerunt puras ani- mas Daniel maximam mercedem reportauit, nempe pro- phetia etiam donum. Obserua igitur: Deus nulli debi- tor est: Quis enim dedit ei prior, et reddetur ei: sed ex gratia dat quicquid dat, ex merito nihil: Verùm quibus vsus est Deus tanquam instrumentis ad se et alios etiam puros seruandos, hos solet majori gratia ex mera sua li- beralitate compensare. Deus omnium dator est, sed qui- bus dedit multum, si eo benè utantur, multum his retri- buet. Nouimus parabolam illam talentorum. Talen- tum quo non rectè vsus est seruus ille negligens, illud Dominus ablatum ab eo, dedit non illi quidem qui habuit quatuor talenta, sed ei qui habuit decem, hoc est, non illi qui recepit pauciora dona, et ijs quoque rectè vsus est, sed ei qui recepit plura, et ijs etiam rectè vsus est. Beatus est cui Deus multa dedit, si modo ijs rectè vtatur: Nam profectò multum retribuètur ei. Rursus miser est cui Deus multa dedit, si ijs non rectè vtatur. Nam multa erit eius damnatio. Rursus omnes hi Nobiles erant et filij Nobilium. Ex his ij demùm qui puri sanctique erant consequuntur eruditionem ac sapientiam. Audeo id di- cere, filios Nobilium apud nos, aut nullos aut perquam paucos assequi cognitionem et doctrinam. Quid autem causè esse potest, nisi quia certo quodam modo polluun- tur, et polluuntur quidem partim à parentibus, partim ab amicis, partim à Pædagogis et Magistris. Ita fit vt postquam

postquā annos aliquot lasciuierunt in gymnasijs, rede-
ant domum tam inanes ferè omnis eruditionis, quàm
domo venerant, sed moribus corruptiores. Si tam parcè
et frugaliter educarentur, quàm frugaliter olim Daniel
cum socijs educatus est, profectò plus eruditionis, minus
autem nequitia reportarent. 2. Diximus in Argumento
documenta pietatis in Daniele et socijs passim occurre-
re in hac historia. Id videmus hoc capite. Primùm enim
tribuit Daniel victoriā non Nebucadnetzari, sed Deo:
Deinde successum illū suum in conspectu Aspenazi non
sibi, sed Deo: Eruditionē denique suam et aliorum non
ingenijs suis, sed Deo. Disce igitur non medijs causis tri-
buere Dei opera, sed auctori suo Deo, vt ille in omnibus
glorificetur. Appareat hoc etiam in sermone, profitea-
murq; Deum fecisse hoc vel illud. In specie autē discant
ij qui ad doctrinæ aliquem gradum peruenerunt, neque
magistros suos, neque ingenium suum nimis admirari.
Neque vnquam placuit mihi ab Aristotele vocari disci-
pulos, aut à Platone, aut ab vilo Philosophorum, cum hīc
honor prope diuinus sit habere eos, qui ex te denominē-
tur: id quod Paulus planè agnouit, cum prohiberet Co-
rinthios vocare se vel ex Paulo, vel ex Apollo, vel ex Ce-
pha, 1. Cor. 3. 4.

18 Quapropter exactis diebus illis quibus edixerat Rex vt adduceret eos, cum ad-
duxisset eos princeps aulicorum coram Nebucadnetzare.

19 Et alloqueretur eos Rex non est inventus ex omnibus his par Danieli, Chananiæ,
Mischaëli, & Hhazariæ: steteruntque coram Rege:

20 Omnibusque in rebus ad peritiā intelligendi pertinentibus quas requirebat
ab eis Rex, inueniebat eos decuplo superiores omnibus magis et Astrologis qui in to-
to Regno ipsius erant.

[QVAPROPTER EXACTIS] Quinta pars speci-
alis historiz, in qua narratur promotos ad dignitatem
adolescentes: producuntur coram Rege, examinantur,
promouentur. Narrat etiam quanto cum successu
in officio versati sint. Obs. 1. Hīc Deus honorat pu-
eros hos quatuor præsertim, qui se pueros Deoque san-
ctos seruauerunt: Honorantes se honorabit Deus. In pri-
mis verò hoc obseruandum: Decuplò excelluerunt pu-
cri

eri isti Magos & Astrologos omnes Chaldeos. Non erant alij Chaldeis sapientiores in toto orbe: de ijs enim scribitur, quod omnes disciplinæ ab ipsis manarint: Excellunt tamen eos decuplò Daniel & socij. Illud igitur verum est, quod dixi antea, reperiri demum excellentiam in virtute quauis & scientijs omnibus in Ecclesia Dei. Hinc est quod ego mirer homines adeò pertinaciter tueri Philosophiam ita consumatam perfectamque ab ethnicis hominibus, vt nullam lucem Christianis tributâ velint, quâ non viderint ante eos veteres illi ethnici: Ego verò illud audeo dicere, vidisse dei gratia post illos veteres, etiam in philosophia quædâ Christianos aliquos, quæ nunquam illi videre potuerunt. 2. Nebucadnetzar nullum locum voluit esse diuino cultui & gloriæ Hierosolymis: deus verò gloriam suam accendit in ipso Regis palatio; idque per ea instrumenta, in quibus quærebat prophanus Rex dei gloriam obscurare, captiuos nempe illos quos consecrare statuit Idolo suo. Obserua igitur: deus ex tenebris educit lucem, ex ignominia gloriam suam. 3. Habes egregium exemplum ciuilitatis ac prudentiæ in Rege etiam prophano, qui tam sollicitè curauit educandos, erudiendos, examinandos, promouendos hos pueros. Quod gloriosum fuit tanto Regi, puto non ignominiosum foret illud vlli Regum ex ijs qui nunc temporis viuunt. Sed inde fructum non mediocrem percepit Nebucadnetzar: habuit hos suo tempore consiliarios sapientissimos. Alij Reges dum hæc negligunt, perpaucos habent quorum iudicium requirât in rebus arduis, & ad reipublicæ administrationem pertinentibus.

21 Sic fuit Danijel, vsque ad annum primum Cyti regis.

[Sic Fuit] Tertia pars capituli, propositio historiarum particularis de Daniele, quæ sequitur ad caput vsque septimum. Sententia propositionis est: daniel in existimatione & dignitate ministravit Regibus Babyloniarum vsque ad illud tempus, de quo infra Cap. 6. Vixit autem

C

Daniel

daniel in honore sub his Babyloniarum Regibus nominatim, primum, Nabucad-netzare magno: deinde, Euilmerodacho Nabucad-netzaris magni filio: denique, Beltezare, quem Cyrus occupata Babylonia interfecit. Habes igitur in hac propositione & daniellem vixisse cum dignitate in Babylonia, & tempus quo cum dignitate vixerat. Sed propositio manifesta erit ex historia sequenti.

ARGVMENTVM.

Declaratio propositionis quae proposita fuit ultimo versu capitis primi, ab hoc Cap. incipit, & continuata deinceps ad Cap. 7. in qua persequitur particularem historiam de Daniele nominatim. Hoc igitur capite Daniel somnium Regis interpretatur, ac propterea honoratur a Rege. Capite sequenti digressus est in persequutionem trium aliorum sociorum Danielis, cuius occasio arrepta esse videtur ex eo quod scriptum est versu 49 capitis 2. Quia enim incidit in mentionem suorum sociorum & dignitatis eius, ad quam ipsius opera euecti sunt, ideo persequitur eam persequutionem, quae inde videtur sequuta esse: inviderunt enim Babylonij & prophane gentes honorem illum Iudeis hominibus. Cap. 4. rediit ad historiam Danielis, narratque alterum Regis somnium a Daniele expositum & interpretatum. Cap. 5. narrat Scripturam illam in pariete exaratam a Daniele Beltezari interpretatam, ac propterea a Rege. cum summi honoratum. Cap. 6. narrat Danielem in honore fuisse apud Darium, & ornam inde persequutionem, & ex persequutione liberationem. Sequitur igitur hoc capite primum declaratio illius propositionis, ut diximus. Capitis autem partes principales sunt tres: In prima parte narratur Regem somniasse, & proponitur quasi materia, in qua apparuit ignorantia Chaldaeorum, simul & sapientia Danielis. vers. 1. In secunda parte exponitur ignorantia eorum in hoc somnio indicando & interpretando ad versum 13. In tertia parte habetur sapientia Danielis tam in indicando, quam in interpretando somnio, ad finem capitis.

CAPVT. II.

I Anno autem secundo, nempe in regno Nebucad-netzaris, somniauit Nebucad-netzar somnia, quibus confirmavit se spiritus et ius, cum adhuc somnum caperet.

ANNO AVTEM.] Quod ad primam partem cap. Somniauit, inquit, Nebucad-netzar somnia, hoc est, somnium vnu multiplex, quod deinceps enarratur vers. 31. & sequent. Designatur tempus somnij: [ANNO, inquit, SECVNDO, nempe, in regno Nebucad-netzaris] Scio hic quam varie sentiant de hoc anno, sed ego contentus sum hac vna & simplici expositione. Annum igitur secundum accipio eum qui sequutus est ministerium illud in quo constituti sunt daniel & socij. Additur [IN REG-

no Nebucad-netzaris] Hoc adiectum est vt intelligatur non accipiendum hunc annum secundum de eo qui sequutus est primum Cyri annum, de quo in vltimo versu præcedentis Capituli, sed de eo qui sequutus est ministerium illud puerorum, idq; in regno, non Cyri, sed Nebucad-netzaris: cum, nimirum, Nebucad-netzar filius regnaret vnà cum patre, & quietè in Babylonia degeret, nondum secundo defectione Iojakimi prouocatus ad capefendum bellum. Exaggeratur hoc somnium ab effecto [CONSTERNAVIT SE inquit, SPIRITVS ejus: id quod fieri solet cum diuinitus immittuntur somnia. Gen. 4. 6. & 41. Notatur tempus consternationis hujus, simulque exaggeratur ipsa consternatio. [CVM ADHVC somnium caperet] Id est, etiam tùm incescit animum ejus consternatio tâta, vt ne ipsius quidè somnus tranquillus esset. Ob. 1. Somnium hoc Nebucad-netzaris cõtinebat in se diuinationè, vt postea apparet. Vnde sequitur, esse etiã somnia, quæ continent in se diuinationes, ac propterea non malè prophanos Scriptores diuinationem etiam somniijs tribuisse. Nolo hoc intelligi de quocunq; demùm somnio. Nolo enim ex quouis somnio sine discrimine conjecturas fieri rerum futurarum: sunt enim multæ causæ somniorum. Quidam quod interdium agitabant animo, de eo noctu somniant: Nam clausis etiam sensibus agit intelligentia, etsi confusè: Affectus etiam animi est causa somnij, vt cum quis dolens de aliqua re it cubitum, somniat ferè noctu eadem de re. Corporis etiam affectio valet ad somnia, vt cum quis detinetur febri calida, & siti magna exsiccat, nunc de aquis, nunc de flammis somniat. Intemperantia denique causa somnij est: remulentus enim somniando in phrenetidem quasi agitur. Non statuo in his somniorum generibus diuinationè aliquã. quedã somnia sunt quæ à Deo immittuntur: in his est diuination. Ergo illud manet firmum, in somnijs quibusdam diuinationem inesse: Illud tamen verum est, hujusmodi somnia vel nunquam, vel rarò hoc tempore euenire: neq; nunc his opus esse Ecclesiæ Dei, in tanta hac præsertim

verbi diuini luce. 2. Nebucad-netzar, vt meminit postea Daniel, cum cogitat sollicitè de rebus futuris regni sui, incidit interea in hoc somnium. Obserua igitur: Cui curę sunt res sue, quę ad vocationē suā cuiusque pertinent, quonā modo illę administrandę sint, is profectò non destituetur luce aliqua in rebus administrandis. Sentio equidem excellens hoc esse donum Dei, nempe, seriam curam & prouidentiam in vocatione quacunque. Anglis hoc tempore imprimis curę sunt res Regni sui, ingruentibus hisce tantis malis: Nobis nihil ferè curę sunt res regni nostri. An hoc sit ideò quod aduersus Anglos solos sit hic totus hostium apparatus? Imò verò sciant tandem id homines, si vicinos semel redegerint in potestatem suam, res nostras non meliori loco futuras quàm illorum. 3. Reuelatio hæc admodum obscura est, vt pote somni; cuius etiam Rex obliuiscitur. Deus reuelat voluntatem suam infidelibus & impijs, sed non ad liquidum: porrigit ijs quasi in manum librum clausum, & literas obsignatas, vt cum Propheta loquar. Reges autem Babylonici & Ægyptij his reuelationū generibus imprimis oblectabantur. Nota igitur: Deus vel ex iusto suo iudicio, vel ex misericordia sua ferè dat cuiq; reuelationem secundum desiderium animi sui. Delectaris somnijs, immittit tibi somnia: Delectaris erroribus, immittit erroris spiritum: Delectaris luce illa verbi diuini, dabit tibi vt discas voluntatem suam ex illa ipsa luce verbi meliùs, quàm ex alia re quacunque. Det Dominus vt & contenti simus illa verbi luce, & illa ipsa indies, magis magisq; nobis illucescat.

² Quapropter edixit Rex vocari magos, astrologosq; et præstigiatos, Chaldeos denique ad indicandum Regi somnia ipsius.

QVAPROPTER.] Secunda pars capitis, expositio ignorantie Chaldeorum. Primum ad Regē accersuntur: Deinde est colloquium mutuum Regis & ipsorum. Tertiò est mandatum Regis de eis perdendis. [QVAPROPTER edixit Rex &c.] Occurrunt hic verba quadam exponenda. Magos intelligo doctores et peritos illicitarum disciplinarum, qui Chaldejs et Ægyptijs denotantur hac voce

ex appellatione styli, vt Hebręi Doctores appellant scribas. Astrologos Hebręi ex eo nomināt quod, cœlum crepusculi tempore obseruarent. Chaldeos diuinos omnes intelligo: vnde postea qui nunc his speciatim nominibus distinguuntur in genere Chaldej appellantur Obs. 1. Rex perturbatus primū omnium cōsulit Chaldeos suos. Increduli cum seriō mouentur re aliqua graui et in angustiis rediguntur, auxilium vndeunque querunt potius quā à vero Deo: imò si quid acceptum est diuinitus, eo statim abutuntur. Nebucad-netzar enim somnium à deo immissum tradit in manus Chaldeorum, hoc est, impostorum. Possem hīc idem dicere de ijs qui hodierno die in regno Antichristi vivunt: à Deo acceptam reuelationem in verbo suo hominum authoritati subijciunt. Illud enim tenent, maiorem esse authoritatem illius Antichristianę Ecclesię quā sit authoritas Scripturarum. Atque inde iusto Dei iudicio fit, vt tot deprauatos in scriptura locos accipiāt, tāta Sophistica, tot quęstionibus & distinctionibus scholasticis implicētur, in quibus nūquā potest acquiescere consciētia. Sed Nebucad-netzari, neq; somnium suum neq; interpretationē ejus iudicārūt Chaldej: Hoc demū per Daniele, qui fuit os quasi ipsius Dei, factum est. Sic et isti verum et germanum locorum scripturę sensum non accipient aliundē, quā ab ore Dei per ministerium Prophetarum et Apostolorum ipsius. 2. Daniel neque prior vocatur, neque cum ceteris venit. Id non est factum sine Dei prouidentia certa: Si enim ante Chaldeos venisset ac iudicasset Regi somnium et interpretationem ejus, tum quidem ignorantia Chaldeorum non ita innotuisset, dixissentque vulgò hoc idem fieri potuisse à Chaldeis, si modò priores vocati fuissent: Si rursus vnā cum ijs venisset Daniel, tum Dei opus in iudicando somnio et interpretatione eius annumeratum fuisset magiæ et Astrologiæ: Ab Astrologis enim et magis hoc factum fuisse dixissent homines. Non ita disconfatum est totum hoc negotium à deo, sed patefacta iam ignorantia Chaldeorum, tandem prodijt daniel cum suo

sapientia dono. Nota igitur: deus quo tempore suos honorare statuit, eodem etiam inimicos suos afficit ignominia. Deus sibi gloriam parit cum Diaboli confusione. Rursus ut non vult suam veritatem misceri cum mendacijs: ita non vult instrumenta veritatis suæ misceri cum instrumentis mendaciorum: Sic argumentatur Paulus. 2. Cor. 6. 14. à rebus ad personas ipsas. Ne in pari iugo co-
pilemini cum infidelibus: quod enim consortium iustitiæ cum iniustitia, et quæ communio luci cum tenebris.

3 Qui venientes steterunt coram Rege.

3 Et dixit eis Rex, somnium somniaui, & consternauit se spiritus meus sollicitus de cognoscendo somnio.

4 Dixerunt autem Chaldei Regi Syre, O Rex in secula viuendic somnium sensus tu-
i, tam interpretationem indicabimus.

5 Respondens vero Rex dixit Chaldeis, verbum a me abiit nisi notum feceritis mi-
hi somnium & interpretationem ejus in membra laniabimini, & domus vestra, in ster-
quilinum redigentur.

6 Si autem somnium & interpretationem ejus, indicaueritis, dona cum honorario
& gloria multam recepturi estis a me: Itaque somnium & interpretationem ejus in-
dicare mihi.

7 Respondentibus secundo ac dicentibus: Rex somnium dicat sensus suis, tum inter-
pretationem indicabimus:

8 Respondit Rex dicens, vere agnosco vos tempus redimere, quandoquidem videtis
abiuisse a me verbum.

9 Quia si ipsum somnium notum non feceritis, vna hæc est sententia vestra: deo ver-
bum mendax ac corruptum comparatis vos ad dicendum coram me, vique dum tempus
mutetur: itaque somnium dicite mihi, ut cognoscam vos interpretationem ejus indica-
turos esse mihi.

10 Responderunt Chaldei regi, dicentes, non est quisquam in terra qui verbum re-
gis possit indicare: propterea nullus rex, princeps, aut dominator verbum huiusmodi pe-
tit ab vilo mago, astrologoue, aut Chaldo.

11 Nam verbum quod Rex petit tam preciosum est, ut aliis non sit qui indicare ip-
sum possit Regi, nisi dii, quorum habitatio cum carne non est.

QVI VENIENTES.] Hoc secundum est quod notauimus in hac parte capituli: Chaldei aduocati veniunt, stant coram Rege, Rex narrat se somniasse somnium et cet. Tum Chaldei primum salutant Regem, deinde respondent, loquuntur. Syre, hoc est, Babylonico sermone: Nam Babyloniam fuisse olim comprehensam Syria testantur Strabo, et Plinius. Salutatio est, [O REX VIVE in seculum.] Precationis formula qua diuini omnes blandè et impiè id exoptant regi, quod Dei vnus est, et hac rati-
one

one captant beneuolentiam ejus: sic infra 3. 9. et 5. 10. Aut certè longeuam vitam precantur ipsi, vt fecit etiam Daniel. 6. 22. Obs. 1. Vocati isti procedunt impanidè, stant coram Rege, promittunt quod non possunt omninò prestare. Obserua: Sapientes hujus mundi et Sophiste omnium hominum impudentissimi sunt: ingerunt sese in aulas Regum: promittunt quicquid possunt vel arte aliqua imitari, vel uero obducere: inò eò impudentiz deueniunt vt audeant ejus rei artem promittere, cujus etiam nulla est ars omninò. Non enim dari potest vera aliqua scientia interpretationis somniorum: Est enim hoc extraordinarium Dei donum: Neque enim postea ex arte vlla, sed ex Dei dono, et eo quidem extraordinario, interpretabitur Daniel Regis somnium. Sequitur in hoc colloquio. [RESPONDENS VERO REX.] Duo sunt in hoc regis responso: Primùm respondet excidisse sibi è memoria somnium: Deinde conatur permouere eos ad indicandum somnium simul et interpretationem ejus, partim minis, partim promissionibus. Minæ sunt: [NISI notum feceritis et cæt. Promissiones sunt: [SIN AVTEM somnium et interpretationem ejus judicaueritis, præter honorarium, (quod fuit præmium diuinorum ordinarium, quod ipsis tribui solebat diuinationis causa) dona et gloriam multam recepturi estis à me. Ex quibus concludit: Itaque somnium et interpretationem ejus indicate mihi. Obs. 1. Ijs qui promiserunt interpretationem, (ad quam non minus inepti erant, quàm ad ipsum somnij ex Regis memoria elapsi indicium) imperatur ipsum somnium indicandum contra expectationem, idque additis minis. Qui recipiunt in se aliquam partem officij et gloriæ diuinæ, coguntur illi tandem vel prorsus deos sese ostendere, vel si nolint, suo malo cognoscere se mortales tantùm esse. Grauißimum enim onus est illud gloriæ diuinæ, quod ferre nequeunt humeri mortalium. Herodes non potuit illud sustinere, quod tamen, stultè ipsum humeris ejus imponente populo, in sese recipere voluit: verùm statim succubuit tanto oneri. Discant præterea asse-

clæ principum qui eorum libidinibus sese totos deuouerunt, quanto cum periculo hoc institutum sit conjunctum, fortasse imperabitur ijs tandem quod non possunt salua conscientia præstare: vel, si non sit ijs conscientia quæ reluctetur, quod non possunt omninò effectum dare. Si serui isti libidinis hominū Episcopi nostri vixissent jam olim cum Nebucad-nêtzare, puto jāpridē ad supplicium tracti fuissent. 2. Obserua in prophano Rege summam tyrannidem. Tyrannis fuit inuadere Hierusalem sanctam Deo ciuitatē, abducere regem cum vasis et pueris: sed major tyrannis fuit præcipere contra conscientiam esum cibi illiciti: maxima autem fuit ea, imperare id quod omninò vires et ingenium humanum superauit. Si recepissent quidem vnquā in se hoc Chaldei, indicare regi somnium suum, tolerabilius quidem fuisset: Atqui nunquam in se illud receperunt. Sed vide præterea, conatur adducere promissionibus ad id faciendum: Vnde et hoc sequitur putasse eum illud penes eos fuisse: Obserua igitur præterea in tyranno: Non modò præcipit quod fieri non potest per hominē, sed putat fieri posse quod non potest fieri, quæ mira est cecitas: Id enim est tyranni ingenium: cæca quadam superbia animi abreptus putat nihil impedire aut posse aut debere quod ipse semel instituit faciendum, non conscientiam, non cælos, non terras, non impossibilitatē ipsam. 3. Discimus præterea quā latē pateat tyrannorum potentia in vtramque partem: nempe, non vltra hanc vitam sese porrigit, siue minētūr, siue promittant. Quorū igitur vel miseria, vel felicitas est in potestate tyrannorum? Nempe eorum qui felicitatem suam metiuntur præsentē hac vita, quod Chaldei isti fecerunt. Difficile quidem est fateor liberum agere sub tyranno: vnde Sophocles, Simul ac limen tyranni es ingressus, deposuisti libertatem. Sed vis liber esse etiam sub tyranno? Ne colloca fiduciam tuam in hac vita vel rebus hujus vitæ, in quas solas est omnis potestas tyranni. 4. Chaldei, cum impostores essent, omninò comouebantur his rebus, amissione vitæ hujus, gloria et commodis ejus, quod

quod etiam regem, qui his apud eos argumentis vsus est, nō latuit: Disce igitur: Doctores quotquot vita hac duntaxat et rebus hujus vitę cōmouentur, ij certō deceptores sunt ac Sophistę: est enim hęc certissima eorum nota. Gal. 6. 12. Ij cogunt vos circumcidi, tantū ne ob crucem Christi persecutionem patiantur. Paulus. 2. Cor. 2. 17. comparat hoc hominum genus cum cauponis qui vinum ideō adulterant vt inde quęstum faciant. Quod si nondum tales prodiderunt sese apud nos nonnulli, profectō orta semel persecutione tandem ostendent sese ob oculos habuisse tantū hanc vitam et hunc mundum: et fuerunt etiam qui temporibus hisce superioribus dederunt hujus mali aliquam significationem, qui fortasse in pejus procedent si vnquā in posterum tentari eos contigerit. [RESPONDENTIBVS SECVNDO.] Secundo respondent Chaldei idem quod prius. Tum commotior factus Rex, (verē, inquit, agnosco vos tempus redimere,) Duas etiam hujus rei causas affert: vnā (quandoquidem videtis abiisse à me verbum.) Alterā (si ipsum somnium non feceritis mihi notum vna hęc est sententia vestri) hoc est, de vobis & de morte vestra. Ex quibus concludit (Ideo verbum mendax comparatis vos ad dicendū coram me vsquedū tempus mutetur.) Responderunt autem Chaldei, excusantes se tribus argumentis. 1. est *ix rē dūwārē*, non esse hoc penes hominem. 2. ab exemplo, nunquam visum vel auditum esse exemplum regis qui hoc à diuinis postulauerit. 3. à natura Dei, quod hoc ad diuinam tantum naturam pertineat, quorum habitatio cum carne non est, hoc est, qui sunt puri spiritus ab omni carnis inuolucro et infirmitate liberi.

11 Propter hoc rex in ira & seruiore magno, edixit perdi omnes sapientes Baby. loniz.

PROPTER HOC] Hoc tertium est quod distinximus in secunda parte capitis. [PROPTER HOC inquit. i. quia Regis postulato non satisfaciebant & expectationi ipsius, & quia Regem non obscurę tyrannicę nouitatis repre-

reprehendebant, quia res inauditas & planè diuinas ab ipsis exigeret: propter hoc, inquam, Rex in ira & feruore magno edixit vt perdantur omnes sapientes Babylonie. **Obf. 1.** Disce hîc quàm efficax sit Satanas in suis: In discrimen vitæ adducuntur miseri ob hanc causam potissimum, quia, quod Dei vnus erat superbè sibi vendicabant, interpretationem nimirum somniorum: tamen cum vident se vita periclitari, miseri non vident huius mali causam: Hec est efficacia Satanae in excæcandis hominibus, ne possint videre causas iudiciorum Dei, vt maneant obstinati sine agnitione peccati & resipiscencia. **2.** Dum respondent Regi modestius accusantur mendacij: dum paulò asperius respondent, adjudicantur morti: Frustrà igitur cum tyranno ira semel accenso ratiocineris. **3.** Obserua toto hoc loco Dei prouidentiam efficacissimam: Ille injicit stimulum Regis animo, qui toto hoc tēpore non finit eum quiescere. Quorsum hoc, & quis finis Dei? nempe vt arguatur imperitia Chaldeorum pariter, & ipse glorificetur in sapientia Danielis. Aliò verò impellit regem idem stimulus: Non enim ille idem habet ante oculos quod Deus. Vide igitur: Deus solet mouere efficaciter mala eiam instrumēta, quæ nihil minùs quàm propositum Dei quærent, ad perfectendum tamen bonum opus suum.

73 Cumque sententia profecta sapientes interficerentur: quærebant etiam Daniel & socios eius vt interficerentur.

CVMQUE SENTENTIA Sequitur tertia pars capitis, in qua habemus sapientiam Danielis, in indicando Regis somnio pariter & interpretatione ejus. Cujus partis rursus hæc sunt membra. Primum, cum interficeretur Chaldei quæritur Daniel cum socijs ad eandem. Deinde, narratur cum intentatam illam mortem effugisse, tum apud Ariocum, tum apud Regem ipsum. Tertiò, narratio est somnij Danieli reuelati. Quartò, ipse Daniel somnium & interpretationem ejus indicat Regi. Postremò, est effectus qui ex indicatione ista exstitit in regis animo. Quod igitur

igitur ad primum membrum verba sunt [CVMQVE SENTENTIA profecta Sapientes interficerentur, &c] Ex quibus quidem verbis illud apparet eadem aliquam fuisse commissam. Obs. 1. Chaldæi mortem quidem commeriti sunt, Nebucad-netzar tamen non jure eos iussit interfici. Si Nebucadnetzar Dauidi, aut Iosia, aut Ezechia similis fuisset, sanè jure hos iussisset interfici. Sed quia ex furore quodam animi, non quidem quia, cum impostores essent et Diabolici, transgressi sunt Dei legem, verum quia porro nolebant eam transgredi, in arrogando scilicet sibi somnij indicationem, quod solius Dei fuit, iussit eos interfici: non jure, imò injuriâ id ab eo factum est. Ex quo vides posse etiam Reges & legitimos alioqui magistratus injuriâ etiam injustos interficere: cum nimirum ex corrupta aliqua animi affectione, & ob finem malum interfici jubent: atque tum quidem fit, ut non sint Iustitiarum, ut vocant, quantumvis prætexant justitiam, verum homicidæ, et rei sanguinis coram Deo. Quod si hic peccare possunt Reges, qui tamen armati sunt à Deo potestate & gladio, quanto magis peccant in hac re priuati & quibus ea potestas non est commissâ. Gloriantur quidâ apud nos se homines, quos propter summam injustitiam Diabolos vocant, interficere: dicam in hac re quod fœtio: Si posses etiam ipsummet diabolû semel perdere, sique illud à te fiat ex corrupto animi tui affectu, jam reus esses mortis coram Deo. Velim recorderis, quod olim dixit Deus Caino fratricidæ. Propterea, inquit, quisquis Cainum occiderit, septuplò vindicator: quasi dicat, Qui Cainum, quamvis mortem commeritum, injuriâ tamen morte affecerit, supplicium de eo multò grauius sumitior quàm sit de Caino ipso sumptum. 2. Daniel indicta causa quæritur ad necem. Si Rex semel audiuiſſet Daniele expONENTEM causam suam, profecto non tam seuerè in eum statuiſſet. Obserua igitur: Hanc sæpenumero esse tyrannidis in homines causam, quod tyranni non audiant homines pro se dicentes: neque, quo sunt illi ingenio, quâ superbia & impatientia, dignentur etiam audire & cognoscere

noscere causam cujusquam. Quam sunt ex nostris hominibus, qui, in tyrannide illa Hispanorum olim futura, si vnquam visum fuerit Deo, hanc Insulam nostram ob peccata nostra in manus eorum tradere, qui, inquam, putant, se auditum iri ab ijs. Quasi verò tum audient vel te proferentem papismum tuum, vel te exponentem prodicionem patriæ et Religionis. Falleris si expectas eam gratiam ab eo præsertim hominum genere, quos audis omnium mortalium truculentissimos esse. Id quod ô proditor patriæ et Religionis quisquis es futurus, tum quidem iusto Dei iudicio experieris.

14 Tunc Daniel retulit consilium & causam Arioco præfecto satellitum Regis, qui præfectus erat ad interficiendum sapientes Babyloniz:

15 Respondensque dixit Arioco dominatorio regio: quare sententia ista acceleraret executionem a Rege? tunc verbum hoc notum fecit Arioc Danieli.

16 Itaque Daniel ingressus petiit a Rege, ut tempus daret sibi, & interpretationem se indicaturum Regi.

TUNC DANIEL] Hic narratur quonam modo effugerit Daniel manus, primum arioci, deinde Regis ipsius. Quod ad Ariocum attinet, est sermo quidam habitus inter eum et Danielelem. Ac primum proponitur Danielelem retulisse consilium et causam consilij sui Arioco. Quis autem is fuerit describitur: nimirum, fuit præfectus satellitum regis qui præfectus erat ad interficiendum Sapientes Babyloniz. Tum quodnam fuerit hoc consilium ostenditur, his verbis [QVARE SENTENTIA ista acceleraret executionem à Rege.] Habet reprehensionis quandam speciem. q. d. quæ ista tanta festinatio? Nonne posset differri in aliud tempus cruenta hæc executio, si spes fieret regi exponendi somnium et interpretationem illius. Nam quod Rex mandauit, ideo mandatum est quod alij se neutrum posse confitentur: Nos verò, si Regi placuerit, intra certum tempus somnium et interpretationem prolaturos esse confidimus. Hæc consilij Danielis sententia est. Sequitur deinde concilium Arioci mutuum [TUNC verbum hoc, inquit, id est, consilium de adeundo rege, quod Daniel fecisse dicitur sequente versu, verbum hoc

hoc,inquā,notū fecit Ariocus Danieli: Obsequutus autem est Daniel ejus consilio, ingressus petijt à Rege vt tempus daret sibi,et interpretationem se indicaturum regi pollicetur.Hic simul cum interpretatione intelligo etiam somnij ipsius indicationē. Obtinuit Daniel quod petiuit. Obs. 1. Chaldei interficiuntur: parcutur Danieli: consulit illi Ariocus: audet etiam introducere eum ad Regem furiosum: Rex ipse animo sedationi quam prius audit eum:concedit quod petit.Res mira est:Daniel peregrinus fuit,Chaldei indigenæ:Daniel captiuus fuit, illi ciues ac liberi: Daniel adolescens fuit:illi ætate graui: Danieli tamen, non autem illis parcutur. Resp. Daniel cum imprimis Deo curæ esset, Deus ille non solum continuat ab eo Arioci,et Regis furorem,verumetiam sic Ariocum mouit vt Daniel eum jam quodammodò Consiliarium et patronum habuerit. Regis etiam animum sic flexit, vt qui paulò antè furere visus est, nunc patienter audiat eum agentem causam suam. Qui committunt se Deo ejusque fidei,sentiunt illi in media etiam tyrannide Deum illum efficacius mouere posse tyrannorum animos,(Corda enim omniū hominum in ejus manu sunt,) quàm alias quascunque causas,quas homines asferre solent ad gratiam conciliandam: Cujusmodi ferè sunt cōmunis patria, sanguis,affinitas, Papismus deniq; et proditio patriz, quibus fortasse putant homines quidam nostri apud Hispanos multum se effecturos. 2. De Chaldeis non legimus,cum oppressi essent, quid tum quidem loquuti sint. Daniel præstanti animo fuit cum ad necem quæreretur, et tum præsens habuit consilium, quamvis, quod mirum est, de improuisò adoriretur eum satelles regius.Sapientes hujus mundi qui in rebus secundis sibi suprà modum placent in sapientia sua, in aduersis ferè prorsus inopes sunt consilij. Contrà verò pij qui stulti habiti sunt, præsentibus malis sapiunt mirum in modum. Vulgò dici solet, Magistratus virū arguit: Sapientes hujus mundi arguuntur quidem cum promouentur ad magistratum et honores: tum exerunt animos, sapientiam, virtu-

virtutem denique omnem. Contrà vero pij quibus ferè non patet aditus ad honores huius mundi arguuntur rebus aduersis, ignominia, persecutionibus: quo tempore maximè apparet eorum virtus, fortitudo animi, et consilium. Lilia et flores benè olentes maximè tum jaciunt odorem cum agitantur vento. Thus injectum in ignem majorem odorem diffundit. Pij in afflictionibus maximè illucescunt. 3. Daniel in discrimen vitæ vocatus non tamen obliuiscitur pristinæ libertatis suæ, vt satis apparet in illa etiam reprehensione qua excipit Ariocum. Obserua igitur: Huius mundi homines vocati in præsens discrimen vitæ nihil omittunt quo effugere possint, adulantur, mētuntur, omnia denique faciunt etiam quàm maximè indecora, vt vitæ huic præsentī caueant. Pij verò ita curæ est hæc vita, vt intereà non obliuiscantur pudoris, honestatis, libertatis suæ secundum vocationem suam, quam etiam vitæ ipsi anteferebant: Paulus in vinculis Romanæ detentus scribit ad Ephesios vt precentur pro se, non quidem vt liberetur illis vinculis, sed vt detur illi sermo ad apertionem oris cum libertate, vt notum faciat mysterium Euangelij Ephes. 6. 19. Ecce hîc Paulus cum periclitaretur vita, tamen magis recordatus est officij sui, quàm vitæ ipsius, quam quidem millies amisisset prius, quàm quidpiam indignum officio commisisset. 4. Chaldei, vt supra vidimus, statim promiserunt interpretationem somnij: Daniel hîc pollicetur non eam solum, sed etiam ipsius somnij iudicationem: ita enim verba necessariò sunt intelligenda. Ergo plus pollicetur quàm illi, cum tamen Sophistæ multa soleant promittere. Quæ causa est? Illi nimirum non erant confisi Deo, qui solus potuit non solum interpretationem somnij, sed ipsum etiam somnium indicare: verum seipsis ac sua arte freti: intereà autem sibi conscij erant nulla se arte potuisse hanc rem, ita vires et ingenium ipsorum prorsus superantem, colorare. Daniel autem non sibi, sed Deo confisus erat, qui solus potuit vtrumq; dare, et somnium ipsum, et ejus interpretationem: Quare ausus etiã erat regi promittere vtrumque

que. Obserua igitur, Impudentia Sophistarum et impostorum sibi confisa non tantum audet polliceri quantum fides piorum innixa Deo ejusque promissionibus, qui solus potest omnia. Papistæ statim ubi hoc audiunt excipiunt nimium nos hic, ut cum iis loquar, presumere. Oportet certè habere eos excusatos, quia miseri vim illam ac efficaciam fidei in promissiones in Christo factas nondum viderunt. Non est autem hoc prætereundum, Daniellem, quamuis tantum deo confisum, tamen petere ut sibi concedatur certum quoddam tempus, nempe precibus concipiendis deo suo. Etsi igitur certò credidit se hoc impetraturum à Deo, tamen non contempsit rationem illam ordinariam à Deo ipso præscriptam. Credunt pii se quidem gratis accepturos vitam æternam, sed non negligunt interea preces, bona opera, aliasque hujusmodi piæ exercitationes, quibus Deus vult suos exerceri in hac vita. Estq; hoc discrimen verè fidelium et hypocritarum, qui tantum in labijs ac non in corde fidem habent. Illi quidem credunt, et faciunt interea quod Deus præcepit, quantum quidem per infirmitatem ipsorum fieri potest in hac vita, eorumque fides per charitatem operatur. Hi verò edunt inanem fidei strepitum, interea autem quæ in occulto perpetrât, turpe est vel dicere, ut verbis Apostoli utamur.

17 Tunc Daniel domum suam profectus est: & Chanania, Mischaël, & Hihazaria socijs suis verbum notum fecit:

18 Ex misericordiam petendam esse a Deo coeli super arcano isto: ut non perirent Daniel & socij ipsius, cum reliquis sapientibus Babilonia.

19 Tunc Danieli visione nocturna arcana reuelato.

TVNC DANIEL] Nunc narratur Danieli reuelatum esse Regis somnium. In qua parte historię, primùm preces concipiuntur Deo, ut velit somnium reuelare: deinde reuelatur somnium Danieli: tertio est gratiarum actio. Quod ad primū attinet, sic habet verba. [TVNC DANIEL domū suā profectus est] Vbi cōuenit socios suos, quibus quæ sequuntur communicat. Primùm, notum facit
jis

ijs verbum Regis: Deinde ostendit misericordiam petendam esse à DEO &c. Finis precum, additur [V T N O N perirent Daniel & socij ipsius cum reliquis sapientibus Babyloniæ] Haftenus primum. Secundum est, [D A N I E L I V I S I O N E nocturna arcanum reuelatum est] Obs. 1. Daniel sociorum preces sanctè adhibuit, & fructum earū agnoscit postea: Vnde colligere licet non cōmotos istos danielis socios vlla vel ābitione vel æmulatione aduersus Danielē, cui tamen vni præter, ceteros, & datū erat donū prophetiæ, suprà cap. 1. 17. & reuelatū erat hoc somniū. Vis igitur (id quidem quod debes facere) preces pro ijs quos Deus imbuuit specialibus donis supra consortes suos ad vtilitatem Ecclesiæ suæ, efficaces concipere? Vacato ab æmulatione et ambitione. Nam ea vis est ambitionis vt statim suffocet spiritum illum precum. Obserua præterea: Inter fines alios conceptarum precum hic est etiā vnus, vt ne perdantur ipsi. Si hoc nobis veniret in mentē dona ista specialiter certis quibusdam hominibus data, ad salutem & vtilitatem etiam nostram data esse, profectò ambitionem istam & inuidiam deponeremus semel ex animis: Sed ea vis est ambitionis, vt non sinat hominem, neque vtilitatem suam priuatam, neque commune Ecclesiæ bonum, neque Dei ipsius gloriā inspicere. Tam cæca res est ambitio. 2. Monet in precibus misericordiam petendam esse: & tamē hoc tempore non tanquam rei comparebant coram Deo ad implorandam peccatorum remissionem, neque id nunc præcipuè agebant. Obserua igitur: Etiam tum, cū in difficultatibus constituti opem Dei imploramus, confugiendum esse ad Dei misericordiam: nam ex ejus sola gratuita illa misericordia sine merito nostro, imò contra meritum nostrum, habemus quicquid boni habemus. Illud sepè miratus sum quī possint impetrandē alicuius rei gratia ad eum accedere Papistæ cum anticipata illa opinione meritorū suorum. Quasi verò etiam ex merito non ex sola misericordia oporteat Deum illis concedere quod petunt.

29 Tunc, inquam, Daniel benedixit Deo cœli.

30 Respondens Daniel dixit, sit nomen Dei benedictum a seculo vsque in seculum nam sapientia & potentia eius est:

31 Et ipse mutat tempora & tempestates, transfert reges & constituit Reges dat sapientiam sapientibus, & scientiam scitis & intelligentibus:

32 Ipse reuelat profunda & abscondita nouit quod in tenebris est, & lux cum eo habitat.

33 Tibi, O Deus patrum meorum, gratias ago, et laudo ego: qui sapientiam & potentiam dedisti mihi nam enim notum fecisti mihi quod querebamus a te, cum verbum Regis notum fecisti nobis.

T V N C, I N Q U A M, D A N I E L.] Sequitur tertium illud quod proposuimus in historia reuelationis somnij regij: Daniel Deo cœli benedicit. Primum laudatio nominis diuini proponitur: deinde afferuntur laudationis causę duę, Sapientia & potentia eius, quę explicantur deinde *κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις*, ex effectis suis, primum quidem potentia his verbis, [Et ipse mutat tempora &c.] Quibus quidem verbis respicit Daniel ad argumentum somnij de temporibus regnorum et mutationibus eorum: Deinde sapientia explicatur his verbis, (Dat sapientiam sapientibus &c.) Quibus respicit donum somniorum visionemque propheticam. Postremò est conclusio à singulari et presente beneficio per Apostrophē ad ipsum Deum (Tibi, inquit, O Deus patrum meorum, gratias ago et laudo ego,) Deum patrum appellat vt discernat eum ab Idolis Gentium et peregrinis dijs quibuscunque, quasi dicat, quanquam nunc exul ago à te, O Deus patrū meorum in gente peregrina et idololatrā, vbi peregrini et falsi Dij soli in pretio sunt, tamen non immemor ero tui, O Deus patrum nostrorum, sed tibi, tibi, inquā, soli gratias agam. Hic sciendum est Daniele non confiteri Deum patrum, et auctoritate patrum ad eum agnoscendum moueri, quod Patres temerē et sine certa ratione eum jam longo tempore defenderint Deum esse: sed quod Patres dixerint eum Deum esse freti ipsius verbo, vt verbum Dei, nō auctoritas Patrum, sit fundamentum fidei et agnitionis istius Danielis. Papistę hominum testimonio, et Patrum auctoritati, vel nudē asserentium aliquid de Deo, tantum tribuunt, vt eam priorem habeant verbo ipsius Dei. Sed sciant tandem nihil valere patres, nihil antiquitatem si-

ne veritate et verbo Dei. [SAPIENTIAM et potentiam,] Cause adduntur gratiarum actionis, sapientia et potentia Danieli data. Sapientia est cognitio illa somnij ac interpretationis ejus. Potentia est facultas consequendi tam admirabilem sapientiam. Sed quamam sit illa sapientia statim subjungitur. IAM ENIM notum fecisti mihi quod querebamus à te] hoc est, quod ego cum socijs et tota Ecclesia querebamus. Quid autem sit illud rursus ostendit [CVM verbum Regis,] hoc est negotium Regis [NOTVM fecisti nobis] hoc est, vt diximus, mihi cum socijs & Ecclesie toti. Verum cum somnium hoc tantum Danieli reuelatum sit, qui sit vt tribuat ejus reuelationem etiam alijs. Resp. Concessa est reuelatio aliorum precibus, Daniel autem aliorum quasi os fuit, et loquutus est verbis non tam suis quam totius Ecclesie. Obs. 1. Daniel considerans effecta sapientie et potentie diuine in his inferioribus, non hic substitit, sed ascendit animo et fide ad Deum ipsum in celis agentem, eumque ex sapientia et potentia sua predicat. Obserua igitur: Primum Deus in operibus suis sese conspiciendum quasi offerens in terris, nobis amplectendus est: Sed hic non est hærendum, neque ita affixi esse debemus operibus ejus, vt non alius ascendamus ad ipsam eorum causam. Hæc occasio fuit cur olim prophani homines qui non potuerunt cogitatione alius assurgere, alij quidem fortunæ, alij verò consilio humano, alij autem naturæ, alij denique alijs causis Dei opera tribuerint, neque potuerint ad ipsum Deum fide et cogitatione peruenire. Quare nobis opera ista intuentibus assurgendum est alius ad ipsum Deum, quem contemplari debemus in sapientia, in potentia, in iustitia, in alijs denique proprietatibus suis. 2. Laudabile est hoc loco Danielis iudicium: Deo benedicit ex illis præsertim proprietatibus quas Deus ex effectis suis in hoc somnio reuelando illi ostendit. Obserua igitur, non debere nos temerè et sine iudicio Deum inuocare: verum in illis nominatim proprietatibus eum agnoscere, in quibus se ostendit nobis: Non enim vult Deus confusam sui agnitionem

onem, sed distinctam in personis suis et proprietatibus omnibus. Ideoq; nunc ostendit se iustum vt tanquā iustū, nunc misericordē vt tanquam misericordē, nunc sapientē vt tanquā sapientem eum laudemus. 3. Prius daniel ex mirabili ipsius sapientia et potentia benedixit Deo cœli: posterius laudat Deum patrem ex beneficiis ipsius in se speciatim collatis. Quoties videmus dei mirificam vel sapientiam, vel potentiam, vel misericordiam, vel iustitiam in operibus suis elucentem, toties nobis benedicendus est Deus in Ecclesia sua. Cum verò sentis in teipsum peculiariter conferri Dei beneficia, tum tibi specialiter est laudandus. Ego, inquires, gratias ago tibi Deus patrum meorum. Dei enim beneficia non tantum extant in vniuersam Ecclesiam: sed etiam in singula membra: Vnde non tantum debemus esse contenti communi illa dei celebratione cum tota Ecclesia, sed pro ijs, quę in nos sigillatim collata sunt, beneficijs speciatim etiam gratias nobis agenda sunt. Quia in re illud etiam atque etiam considera, nisi sentiamus illa Dei in nos nominatim collata beneficia non posse nos peculiariter Deum laudare. Papistę damnant particularem illum sensum remissionis peccatorum et vitę æternę, negantque debere hominem applicare sibi sigillatim vel remissionem peccatorum vel vitam æternam. Agnoscunt quidem hæc ad Ecclesiam totam pertinere. Quī igitur potest fieri vt dicant isti pro se quisque, Ego gratias ago Deo meo pro peccatorum remissione & vita æterna mihi data? Miseri priuant se magna consolatione: Quid enim attinet sic specialiter Deum laudare pro alijs & temporarijs beneficijs, si non laudes eum pro illis summis & æternis, sine quibus nihil sunt cætera omnia. Priuant etiam Deum sua gloria, quæ est ex singularibus his singulorum hominum confessionibus maxima. 4. Daniel quidē considerans Dei mirificam sapientiam et potentiam in operibus suis benedicit Deo cœli: Considerans verò Dei erga se beneficia gratias agit Deo patrum suorum. Obserua igitur: Dum Deus ostendit se gloriosum in operibus suis gloriosis et subli-

mibus nominibus à nobis appellandus est, Deus Coeli, omnipotens & c. Cum verò accedit propius ad nos et familiariter sese communicat nobis, tum vicissim nos ad eum appropinquare debemus, et familiariter eum compellare, vel Deum patrum, vel deum Patrem nostrum, vel denique Patrem Domini nostri Iesu Christi. Sed non est hoc ita leue : gratias agere Deo Patrum nostrorum : neque quisquam, nisi qui Spiritum illum adoptionis est consequutus, de quo Rom. 8. 15, vel hoc semel potest dicere, Ego gratias ago tibi, ô Deus patrum nostrorum. Beatus est quisquis sentit se ex animo posse proferre has aut huiusmodi voces : neque enim cuius statim homini datum est istud. 5. Daniel quo longius à visibili Dei Patrum suorum præsentia absuit, eò conatur propius ad eum mente ac animo accedere, quia etiam absens sensit tamen ipsa se Deo suo curæ esse. Optima profectò hæreditas quâ parentes liberis suis relinquunt, est verus Deus, quocum etiam omnia relinquuntur, et sine quo nihil. Daniel simul cum eo accipit vitam suam per reuelationem istam diuinitus datam. Fœlices sunt liberi qui relictum quasi sibi Deum patrum seruant, neque patiuntur se vnquam ab eo diuelli. Audeo hic infœlices pronuntiare nonnullos nostrorû hominû liberos, qui, non deportati, vt Danieli contigit, sed yltro currentes ad Idola, relicto deo patrio, ea fœdissimè amplectuntur. Est autem hoc ingenium pij cuiusque, quod olim Danielis fuit : Si contigerit aliquando inter Idololatrias versari et videre illas abhominations, recordâtur continuò Dei patrij, et eum animo ac cogitatione, eò etiam auidius quod illas videât, complectuntur. Sed nostri homines mirû in modû fascinati, ista intuentes à quibus abhorrere qui vel micâ vere pietatis hæbeat, turpiter tamen deficiunt à vero deo, & Idolis se mancipant miseri. 6. Daniel agnoscit toti Ecclesiæ datû hoc beneficium. Hoc profectò ingenij est modestè de se sentiētis. Deus quicquid beneficiorum in vnum aliquem confert, illud non tam in vnius quàm in totius Ecclesiæ grâtiâ confert. Sumus enim omnes quicunque accipimus illa
Dei

Dei beneficia, siue temporaria, siue spiritualia, tantum Ministri Ecclesiæ constituti à Deo, vt ea quasi distribuamus toti familiæ. Agnoscat igitur quisque suum donum Ecclesiæ donum esse, neque tam sibi quam toti Ecclesiæ datum. Sic enim Paulus, Siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue presentia, siue futura, omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. 1. Cor. 3. 22. Tres facit Dominos rerum omnium, Ecclesiam, Christum hominem, et Deum. Periculi plenum est illud, putare quenquam se accepisse sibi non toti etiam Ecclesiæ donum aliquod, siue ecclesiasticum sit illud, siue politicum, siue etiam regium. Cum enim effert se supra Ecclesiam, necesse est vel in Christi, vel in Dei ipsius locum temerè se ingerat, cum hi soli Ecclesiæ superiores censentur.

24 Propter hoc daniel ingressus ad Ariocum quem constituerat Rex ad perdendum sapientes Babyloniz, venit & ita dixit ei: Sapientes Babyloniz ne perdas, introduce me coram Rege, vt interpretationem Regi indicem.

25 Tunc Arioc scilicet instantissime introduxit Danielem coram Rege, & ita dixit ei, inveni virum ex deportatis Iudeis, qui interpretationem Regi notam facturus est.

[PROPTER HOC DANIEL.] Sequitur quartum membrum ex ijs quinque, in quæ supra distinximus hanc tertiam cap. partem. Narratur autem à Daniele rursus indicatum Regi somnium cum interpretatione sua. Primum Daniel per Ariocum introducit ad Regem: deinde est sermo ejus cum Rege habitus. Quod ad primum illud attinet, Daniel cum jam reuelatum esset ipsi à Deo Regis somnium, ingressus est ad Ariocum: Duo autem requirit ab eo: primum, ne sapientes Babyloniz interficeret: secundum, vt introduceret se ad Regem. [TUNC ARIOCVS] Ex his verbis Arioci et sequentibus regis apparet Danielem adhuc nouum hominem fuisse, neque conciliatam illi apud Regem ita magnam authoritatem. Nam primo illo anno qui proximè sequutus est examinatione, de qua Cap. 1. non ita innotuit danielis sapientia: anno demum secundo oblata hac occasione ex Regis somnio, evenit id quod dictum est Cap. 1. 20. Inuenit eos decuplò sapien-

tiores omnibus sapientibus Babyloniarum. Obs. 1. Daniel petit ne perdat Ariocus sapientes Babyloniarum, et tamen non potest negare mortem commeritos illos impostores. Quæ est igitur huius rei causa? Resp. Etsi sciat quidem Daniel mortem esse commeritos, tamen videt non esse justam necis causam illam quæ Regem mouit. Pij igitur dolent etiam injustos ob injustam causam à medio tolli. Attendunt non tam personas, quàm causam ipsam. Hinc fit ut hodierno die damnemus cædes factas etiam injustorum et indignissimorum hominum ob causas non justas, sæpe etiam ab ijs quibus nullum est jus. 2. Rursum hic vides misericordiam Danielis erga eos, qui tamen ipsi inuidebant proculdubio non modò honorem omnem, sed vitam etiam ipsam. Impij pij inuident omnia bona: Pij contra impiorum studiosi sunt. Omnium mortalium cæcissimi sunt impij: suffulciuntur in hac vita à pijs tanquàm columnis totidè, tamen non videntur sibi posse stare villo pacto nisi columnas illas quibus ipsi nituntur continuo succidant. 3. Ariocus festinantissimè et lubentissimè introduxit Danielelem ad Regem: Ita jam prius suaserat faciendum Daniel: introduxit igitur ad Regem: Hinc satis colligi potest mala conscientia factum esse ab Arioco, quod fecit in cædendis sapientibus Babyloniarum, et tamen metu Regis occidit. Obserua: Impij non sine mala conscientia faciunt quod faciunt, et tamen non desistunt, sic ut mihi videatur conscientiam multis datam esse, non quidem ad eos retrahendos à maleficijs, sed ad aggravandum iudicium in die Domini. Dum igitur conscientia adhuc insufurrat tibi in aurem, et clam strepit quasi in pectore, audi tepestiue. Nam cum olim alta voce testabitur contra te in die illo, nullus tum erit respiciendi locus. Sed est tamen in quo laudandus est Ariocus: Cum quæret Danielelem cum socijs ad cædè patienter audiuit eum exponentem causam suam: introduxit ad Regem: Neque verò minùs lubens introduxit ad Regem Danielelem, quàm ipse Daniel introductus est. Multi sunt nostri temporis satellites Regum, qui accepto huiusmodi aliquo injusto mandato,

dato, lubentius etiam illud exequantur quàm iubent Domini. Puto ego aliquos natos esse ad perniciem creaturarum Dei, quos non tam metus dominorum, non tam commodi sui respectus, aliaque huiusmodi mouent, quàm innatum quoddam odium creaturarum et hominũ, quos omnes simul ac semel è medio sublatos esse velent. Genus hoc hominum, primi illius homicide imaginem gestantium, periculosissimum esse, si in aulis Regum versetur, et potentia ac autoritate armetur, multæ Reipublicæ experientia didicerunt. 4. Ariocus non ait se inuenisse ex sapientibus Babyloniz aliquem, sed ex deportatis Iudeꝝ virum: sine dubio ita Deo gubernante os ipsius. Obserua igitur: Suprà vidimus Deum providentia sua cauissè ne Daniel simul prodiret in conspectum Regis cum illis impostoribus: nunc autè ne nominari quidem cum vult vt vnum ex illo genere hominum. Tam diligenter cauet suis Deus vt velit eos prorsus segregari ab inquinamentis huius mundi, et à malis quibuscunque. At, inquires, annon fuisset Danieli magis gloriosum appellari sapientis nomine quàm alioqui captiui? Resp. Captiuum dei, captiuum Christi, nomen esse magis honorificum ac gloriosum, quàm sit nomen etiam regis: imò captiuum Iudeꝝ tum magis gloriosum titulum fuisse quàm ipsius Regis Babyloniz. Ait Paulus stultitiam Dei esse sapientiores quàm homines, infirmitatem Dei validiorem esse quàm homines. 1. Cor. 1. 25.

26 Respondens Rex dixit Danieli, cuius nomen erat: Belteschazzar: esne prædixi facultate vt notum facias mihi somnium quod vidi, & interpretationem eius.

RESPONDENS REX.] Sequitur sermo ille habitus inter Regem et Danielelem mutuo. Primùm Rex Danielelem alloquitur, cuius nomen, inquit, erat Beltezar: Ex quo colligi potest eum hoc nomine tum à Rege appellatum. [ESNE præditus &c.] Verba hæc cum dubitatione ac desperatione quadã prolata esse videntur, quasi dicat, cum sapientes mei non potuerint, an credibile est te posse? Ex his

his verbis quoque apparet non fuisse Danielis sapientiam Regi perspectā. Obs. 1. Ex hoc loco videtur Daniel à Rege Beltezar nominatus, et tamen Daniel, qui ipse scriptor hujus historię extitit, cum de se loquitur, retinet vetus illud ac verum nomen suum, neque enim ita scriptum reliquit (Rex dixit Beltezari) sed ita (Rex dixit Danieli.) Obserua igitur. Pij notam quamcunq; idololatrię quantum fieri per ipsos potest respuunt: Daniel enim vel mille mortes prius elegisset, quam comedisset Regis cibū. At verò externas notas illas, quas non possunt defugere, titulos, inquam, et nomina, quę non sunt in nostra potestate, ea tamen ad se delata non recipiunt, et (id quod solum possunt facere) non approbant quicquid habet idololatrię speciem aliquam. Mira est ista vis idololatrię cujus vel nomen tantum potest inficere hominem, si illud semel approbare cœperit. Viderint hoc illi qui leue quiddam putant illud, si præsentiam corporis sui duntaxat, vt loquuntur, idololatrię concedant. 2. Rex desperans Danielem hac facultate præditum esse, ESNE, inquit, præditus facultate vt notum facias mihi somnium, cum sapientes non potuerint. Sapientes hujus mundi, sapientia ista mundana semel eos deficiente, desperant planè quod quærunt fieri vnquā possè. Non enim Dei potentiā illā omnes difficultates hujus vitę facile superantē agnoscunt. Sed hīc rursus mihi vide Dei miram providentiam: quantò magis desperauit, tantò magis postea indicato jam somnio in admirationem Dei raptus est. Vide vt Deus ex hominum incredulitate et diffidentia suam gloriam educit. Quantò magis desperant fieri posse aliquid etiam à Deo ipso, cujus potentiam non habent perspectam, cum vidēt euenire illud præter expectationem, tantò magis coguntur Deo gloriam tribuere.

27 Respondens Daniel Regi dixit, arcanum quod Rex petit non sapientes, astrologi, magi, haruspices possunt indicare regi:

28 Sed est Deus in cælo: reuelans arcana, qui notum facit regi Nebucad. nezari id quod futurum est consequentibus temporibus: somnium tuum cum visionibus capitis tui incumbenti cubili tuo illud est.

29 Tibi Rex, cogitationes tuæ incumbenti cubili tuo obuenerant quid futurum sit posthac: & reuelans arcana ostendit tibi id quod futurum est.

30 De me autem, non per sapientiam, quæ sit in me præ omnibus viventibus a re-

nam illud reuelatum est mihi: sed propter causam eorum qui interpretationem Regi vocam facturi sunt, vt cogitationes cordis tui recognoscas.

RESPONDENS DANIEL] Sequitur responsio Danielis. Continetur autem proluxa satis oratione. Hujus due sunt partes. Procemiū versibus quatuor, et narratio à versu. 31 ad versum 46. In procemio primū deducit regem quasi manu ad authorem reuelationis hujus Deum. Deinde deducit eum ad causam illam quæ mouit authorem Deum ad reuelandum Regi somnium suum. Quod ad illud prius ARCANVM, inquit, QVOD Rex petit non sapientes, &c. (de Astrologis & magis diximus suprà: Haruspices autem hoc loco sunt Agones & victimarij, qui ex harugis, id est, arietibus & victimis sectis futura prædicebant: Vnde Chaldeis sectores appellantur. Vide Ezech. 21. 26.) SED EST DEVS, inquit, IN cælo reuelans arcana qui notum facit Regi id quod futurum est consequentibus temporibus.] Tum exponit id quod futurum est consequentibus temporibus, [SOMNI VM, inquit, TV VM cum visionibus capitis tui incumbens cubili tuo illud est.] Id est, eo argumento est, & illud ipsum significat, quod futurum est consequentibus temporibus. Tum occasionem somnij ostendit versu sequenti. [TIBI ò Rex et cetera. Occasio fuit sollicita cogitatio de statu Regni futuro, hinc fuit illud somniū à Deo suggestum: DE ME autem] Aperit Regi causam qua permotus est Deus ad reuelandum Regi somnium suum de me autem, inquit, non per sapientiam quæ sit in me, hoc est, non propter me, aut ullam dignitatem quæ insit mihi, sed propter populum & Ecclesiam, quam habes in imperio tuo, reuelauit deus tibi somnium tuum [PROPTER causam eorum,] id est Iudæorum & totius Ecclesiæ dei cujus precibus tradita est somnij & interpretationis reuelatio: qua etiam ratione Dominus suis in Ægypto consuluerat. Gē. 41. [VT cogitationes] finē ostendit cur per Ecclesiā Deus voluerit reuelari Regi somniū suū, vt cogitationes cordis tui recognoscas, hoc est, vt animaduerras sollicitè quid cogitandū, statuendū, faciendumq; tibi sit imposterum erga Ecclesiā Dei. Obs. 1. daniel metuens, id quod etiā euenit, futurum, nēpe, vt Nebu-

Nebucad-netzar gloriam hujus reuelationis tribueret homini: idèò piè ac sapienter prefatur Deum ejus authorem esse. Omnes natura sumus idololatraz, et, si quæ Deus mirabiliter facit opera et ministerio creaturæ, eorum gloriam auctori suo detractam, creaturæ deferimus. quare ea perpetuò esse debet prudentia eorum per quos deus edit aliquod opus admirabile, aut quos imbuit singularibus quibusdam donis, vt quoties illis cum hominibus res est, tempestiuè admoneant Deum autorem esse omnium, vt solus Deus in omnibus glorificetur. Periculosum certè judico præditum esse singularibus donis (quæ est ista ambitio & infirmitas naturæ nostræ.) Si enim nobis ipsis semel assumpserimus vel tantillum illius gloriæ quæ Deo soli debetur, de nobis actum est. 2. Daniel dum affirmat non posse quidem sapientes, solum autem Deum posse arcanum hoc reuelare, arguit, etsi obscure, regem insignis injuriæ, tum in Deum, tum in homines: In Deum quidem, quia non statim confugit ad eum, sed relicto eo aliunde reuelationē somnij petiuit: in homines verò, quia in sapientes suos sœuijt injultè: quia scilicet non statim præstabant quod præstare non poterant. Videtur igitur id præcipuè agere in hac præfatione sua, vt Nebucadnetzarem instituat in vera resipiscentia erga Deum, et officio erga Ecclesiam. Nota igitur: Hæc prima perpetuò esse debet doctrina in schola Christi: doctrina nimirum resipiscentiæ et agnitionis peccatorum, sine qua frustra versabimur in alijs doctrinæ Christianæ partibus. 3. Hic etiam discimus solum Deum propriè reuelatorem esse rerum futurarum. Nam quod ad oracula illa et responsa, quæ in gentilismo olim à furiosis et Diaboli spiritu percitis fuerunt reddita, ambigua erant vt plurimum, et perniciem sæpe attulerunt consulentibus. quòd si vera erant nonnunquam, tum vel de ijs rebus erant quas Diabolus pro calliditate sua potuit videre futuras ex antecedentibus quibusdam signis: nam vetus ille serpens ex signis conjectare potest melius quàm quivis hominum: vel erant de ijs rebus quas ille permisso Dei effecturum

fecturum se confisus est. Illud igitur maneat, deum solum propriè futura prædicere. 4. Daniel sapientiam hanc quã a Deo insignem accepit non tamen commeritam esse reuelationem istam proficitur: Prior igitur gratia, vt aiunt Pontificij, non promeretur posteriorem: sed omninò quodcunque dei donum, primum, medium, postremum, ex inera Dei liberalitate est et gratia. Ait propter Ecclesiam datam sibi hanc reuelationem, hoc est, in Ecclesiæ totius vtilitatē. Quod accepisti acceptū est propter Ecclesiã et communi corpus. Sed quorsum propter ecclesiã? Vt quemadmodum hic Daniel admonet Regem, tu quoque quisquis es, recognoscas cogitationes tuas, vt in Ecclesiæ vsum conferas hoc totum quod accepisti: alioqui profectò frustra acceperis, nam ne tibi quidem ipsi vtile erit quod accepisti, vt ne quid grauius dicam. 5. Nebucad-netzar de nocte in cubili sollicitè cogitabat de futuro statu Regni sui, non potuit tamen quod futurum esset videre, ne per somnium illud quidē, priusquam visum esset Deo hoc totum illi reuelare ministerio et voce Ecclesiæ ac Prophetę sui. Reges sollicitè quidem et anxie prouident rebus regnorum suorum, sed voluntatem Dei, ex qua sola pendent ista omnia, non discunt prius quàm de ea per Ecclesiam certiores facti fuerint, et audierint voces Prophetarum et Apostolorum, quæ in Ecclesia Dei sola audiuntur. Vnde miseros et cæcos in administrandis rebus publicis ego soleo æstimare omnes eos Reges, quãuis in speciem prudentissimos, quotquot sunt extra Ecclesiam Dei. Sed finis reuelationis huius voluntatis diuinæ, de rebus regni Nebucad-netzaris, fuit vt ille meditaretur sollicitè quid cogitandū, statuendum, et faciendum sibi esset erga Ecclesiam. Intelligant Reges reuelari sibi Dei voluntatem non tam causa politiæ, quàm causa Ecclesiæ, vt Ecclesijs ijs quæ in ipsorum imperio sunt prouideant: alioquin profectò meliùs cum ijs actum fuisset, si nullo vnquam tempore reuelatam habuissent Dei voluntatem. Det Dominus vt noster Rex hoc etiam atque etiam consideret.

31 Tu, O Rex, vidisti quod ecce imago vna magna, imago ista ampla, & splendore excellenti stabat ex aduerso tui: cuius forma terribilis erat.

32 Illius imaginis caput erat ex auro præstante, pectus ejus & brachia ejus ex argento, venter ejus & latus ejus ex ære:

33 Crura ejus ex ferro pedes ejus partim ex ferro & partim ex luto.

34 Vidisti vsque dum excisus est lapis qui non est in v. lis manibus, & percussit imaginem ad pedes ipsius ferreos luteos; adeo vt comminueret eos.

35 Tunc comminuta sunt pariter ferrum, lutum, æs, argentum, & aurum, succrueque vt gluma ex auge æstiuis, ita abstulit, ea ventus, & nullus locus inventus est eis: apud autem qui percusserat imaginem effectus est motus magnus, adeo vt impleret totam terram.

36 Hoc est somnium illudam interpretationem ejus dicemus coram Rege.

Tu O Rex.] Sequitur narratio, continens somnium & interpretationem ejus. Somnij partes sunt duæ: prior respicit imaginem quam vidit Rex: posterior est de lapide illo, quo percussa est et comminuta imago. Quod ad priorem partem somnij. O Rex, inquit, vidisti, nimirum, per somnium cum dormires, non autem per visionem cum vigilares. Est enim hoc illud discrimen inter somnium & visionem. Vide principium hujus capituli. [VIDISTI, inquit, QUOD ECCE IMAGO,] quæ erat typus administrationis mundanæ quæ perdurauit, et si per membra varians, vsque ad aduentum Christi. [VNA] vnâ vocat imaginem, non duas aut plures, quia hæc administratio mundana vna erat. Est enim, quatenus mundana tota, vna, etsi in ea diuersa regna fuerint, vt modò attingimus, et postea videbimus. Tum describitur imago ista, partim ex adjunctis proprietatibus suis, partim ex materia partium. Quod igitur ad proprietates attinet, AMPLA ERAT inquit, SPLENDORE EXCELLENTE STABAT EX ADVERSO REGIS, cuius etiam forma terribilis erat] Omnia ista pertinent ad ostendendam amplitudinem, gloriam et tyrannicam majestatem administrationis mundanæ ad Christi aduentum vsque. Tum describitur ex materia partium: partes numerantur, primum caput, deinde pectus cum brachijs tertio venter cum latere, quarto crura, quinto pedes. CAPUT ERAT EX AVRO præstante: Pectus cum brachijs ex argento: Venter cum latere ex ære: Crura ex ferro: Pedes partim ex ferro, partim ex luto. VIDISTI VSQUE DVX.] Sequitur altera pars somnij de lapide, qui primum docetur

docetur vnde profectus fuerit : vidisti, inquit, stantem coram te imaginem vsquedum lapis excisus est de monte. Deinde quænam ejus conditio fuerit (qui non est in vllis manibus.) Tertiò quid fecerit (qui percussit imaginẽ ad pedes ipsius, partim ferreos, partim luteos. [TVNC comminuta sunt] Amplificatur hæc destructio imaginis similitudine quadam, vt ventus aufert glumam ex areis æstiuis : ita abstulit ea ventus, & nullus locus inuentus est eis. Quartò ostenditur quid factum sit lapide. [LAPIS QVI percussit imaginem effectus est mons magnus, adeò vt impletet totam terrã. Hactenus somnium, [HOC EST somnium.] Sequitur ejus interpretatio. Primum est transitio quædam. Hoc est somnium illud, inquit, jam interpretationem ejus dicemus coram Rege. Dicemus, ait, in numero plurali, non autem, ego Daniel solus dicam in singulari: sed socij mei, inquit, adeòque tota Ecclesia & ego tanquam cæterorum os dicemus. Disce igitur exemplo Danielis, donum quodcunque in nos collatum diuinitus debere nos ex modestia quadam æstimare ac profiteri Ecclesiæ totius donum : nos verò ipsos ministros duntaxat à Deo ordinatos ad dispensandũ illud donum in vsum Ecclesiæ, quod Ecclesiæ totius proprium est.

37 Tu, O Rex, Rex regum cum deus cœli regnum, potentiam, firmitatemq; & gloriam det tibi.

38 Et quibuscunque locis habitant filij hominum, bestiarum agri & suæ cœli, ea det in manum tuam, & dominatorem constituat te in omnibus illis; tu, inquam, es caput illud aureum.

39 Postea autem exurget regnum alterum humilius tuo; & regnum tertium aliud æquum quod dominabitur in tota terra.

40 Denique regnum quartum erit durum vt ferrum : quandoquidem ferrum comminuit & debilitat omnia etiam sicut ferrum quod confringit omnia ista, comminuet & confringet.

41 Quod autem vidisti pedes & digitos partim ex luto figuli & partim ex ferro, regna diuersa erunt in quibus de summa: e ferri futurum est: quandoquidem vidisti ferrum mixtum cum luto coenoso.

42 Et digiti pedum partim sunt ex ferro & partim ex luto quia ex parte regnum futurum est durum, & ex parte futurum est fragile.

43 Quod vero vidisti ferrum mixtum luto coenoso, commiscebuntur quidem inter se semine humano, sed non cohzrebunt aliud cum alio: perinde ac ferrum non hæret commixtum cum luto.

TV Ô REX] Sequitur interpretatio somnij. Non declarat primum quid sibi voluerit tota illa & vna Imago,

go, neque quid significarint proprietates illæ: sed statim aggreditur interpretationem singularum partium; in quibus quidem interpretandis, præsertim autem in interpretando aureo illo capite, proprietates etiam illas attingit quibus expressit amplitudinē gloriam, & tyrannicam majestatem administrationis mundanæ. Primum itaque interpretatur aureū illud imaginis caput. [O REX, inquit, REX REGVM] Ita Hebræi loquuntur, vlturpantes pro superlatiuo duplicatum positiuum, pro eo quod nos dicimus (maximus Regum) dicunt illi (Rex Regum) pro eo quod nos dicimus (summus Dominorum) dicunt illi (Dominus Dominorum) pro eo deniq; quod nos dicimus (seruus abjectissimus) dicunt illi (seruus seruorum) vide Gen. 9. 25. [O REX, inquit, T v] Hoc est, regnum tuum & posterorum, nempe Babylonicum, hoc, inquam, regnum est caput, hoc est, primum est temporum ordine inter cetera regna. CAPVT est illud aureum,] hoc est, felix & tolerabile, si comparetur cum alijs: Verum quid sibi velit caput illud aureum, ipse explicat, cum addit, [QVANDO DEVS CŒLI DET] Hoc est, partim jam dederit, partim daturus sit impofterum tibi regnum. Tum Regnum hoc describit ex proprietatibus suis, potentia, firmitate, gloria & amplitudine: [REGNV M, inquit, E T POTENTIAM, & firmitatē, & gloriam [ET QVIBVSQV NVQV locis, &c.] His verbis explicata est amplitudo illa regni ejus; vbi non est intelligenda statim vniuersalis particula de omnibus omnino locis terræ, sed de regionibus vicinis Chaldeæ, ex quibus partem aliquam jam illi in manum dedit Deus, partem verò aliquam postea daturus fuit: jam enim Regem Ægypti occidit, Syriam occupauit, & Iudæam tributariam fecit. Atque hoc est illud regnum de quo olim prophetauit Ierem. cap. 25. & 27. Hic paulo altius repetendum nobis aliquid est de regno Chaldeorum, & statu Ecclesiæ sub eo. Duæ Regionēs erant vicinæ, Chaldeæ & Assyria: Hæ primum per vices imperium orbis obtinuerunt. Primum ejus initium penes Chaldeos fuit auctore Nimbrodo: Deinde translatus est ad
A.

Assyrios, authore Nino: Postremò redijt ad Chaldeos, authore Merodacho quodam Chaldeo. Hoc autem loco intelligimus regnum hoc postremū Chaldaicum, quod obtinuit primū Merodach, quem sequutus est in regno Benmerodach, cui rursus successit Nebucad-netzar primus, illi verò successit Nebucad-netzar magnus, de quo hīc mentio fit, qui successorem habuit Euilmerodach; cui denique successit Baltezar postremus Rex, sub quo etiā perijt regnū hoc Chaldaicum. Quod ad Ecclesię statum, quinā fuerit ille sub hoc regno, sic paucis habe: Nebucad-netzar iste magnus Iudeos deportauit Babylonē, vbi detenti sunt captiui annos 70, ad tēpus Beltezaris, cuius quidē interitus, & populi reductio in idem tempus inciderunt. Obf. 1. Daniel hīc dum extollit aureum hoc Chaldaeorum regnum, Deum ejus authorem agnoscit. Disce igitur, ita extollenda esse regna, vt eorum gloria non hominibus, sed soli Deo auctori tribuatur. Neque enim existimandum est in predicando hoc regno apud Regem assentatione aliqua vsum esse Daniele. Præterquam enim quod interpretatus est aureū illud caput interpretatione ea sola quam à Deo reuelatam accepit, ipsi etiam Deo hujus regni gloriam in solidum tribuit. Non ita quidam adulatores nostri tēporis, qui dum ad gratiam loquuntur, nimium Regibus ac eorum virtuti & potentia solent ascribere: verū discant tandem omnes quotquot Reges vnquam alloquuntur de rebus istis, cum Daniele loqui in hunc modū, Deus dedit tibi, ô Rex, hoc vel illud regnum: non ipse tu, sed Deus per te fecit hoc vel illud. Verū quid hīc agas, sunt homines passim, qui, cum seipfos duntaxat acq̃estum suum habebant sibi propositum, necesse est querant, non deo, sed hominibus placere. Hactenus de capitis aurei interpretatione: Sequitur interpretatio pectoris & brachiorum argenteorum. [POSTEA, inquit, EXVRGET REGNVM alterum humilius tuo] Regnum hoc alterum exponunt regnum Persarum cum brachijs suis, hoc est, duobus summis populis illius regni, Persis, & Medis, qui diserte nomi-

nan.

nantur ab Eſaia, Cap. 21. 2. Hoc regnum Perſarum humilius dicit regno illo Chaldehyorum, hoc eſt, durius & minus tolerabile, quod ſignificatur argento, quodquidem metallum eſt auro durius, & minus, vt loquuntur, friabile. De regno hoc Perſarum ſic dicam paucis. Succeſſit Perſarum regnum Chaldehyorum imperio: Primus illud tenuit Cyrus, poſt hunc Cambiſes filius: Deinde vſurparunt illud Magi: Hinc obtinuit illud Darius Hyſtaſpis: Hinc Longimanus, hinc Darius Nothus, hinc Artaxerxes Mnemon, hinc Darius Ochus, hinc Arſanes: Poſtremo Darius vltimus, ſub quo etiam euerſum eſt Perſarum regnum, poſtquam annos circiter centum & triginta duraveat. De ſtatu autem Eccleſiæ ſub hoc regno vide libros Ezræ, Nehemiæ, & Eſteris. Haſtenus de imaginis pectore & brachijs argenteis. Sequitur interpretatio vëtris & lateris ex ære. [ET EXVRGET, inquit, REGNUM tertium aliud æneum, quod dominabitur in tota terra] Hoc regnum tertium interpretantur imperiũ Græcorum, quod Alexander Magnus ſuperato Dario vltimo comparauit: Adumbratur autem ventre & latere ex ære, ad ſignificandã ejus majorẽ etiã duritiem, quam quæ fuit ſuperioris, æs enim durius eſt vel auro vel argento. Ejus amplitudo ſignificatur his verbis [QVOD DOMINABITVR IN TOTA TERRA] vbi vniuerſalis particula reſtringenda eſt vt prius. De regno hoc Alexandri non eſt quod dicã multis, quod ortum eſt & occidit pariter cum Alexandro ſuo. De ſtatu autem Eccleſiæ ſub hoc regno, non reperiō equidem multum memoriæ proditum, præſertim in Scripturis ſacris. Venio ad interpretationem crurum ex ferro, & pedum partim ex ferro, partim ex luto. [DENIQUE, inquit, REGNUM quartum erit durum vt ferrum] Non me latet quã variẽ hunc locum interpretentur varij. Ego ſententiam eorum amplector, qui animaduertentes ad conſilium, finem, verba, & euenta hujus prophetiæ, planẽ ſtatuerunt hanc eandem prophetiam deinceps procedente tempore Danieli à Deo explicatam eſſe clariũ magis ac magis, inde à Cap. 7. ac proinde hujus loci

ci genuinam interpretationem petunt ex ipso Daniele, in 11. 4. & sequet. Alexandro igitur mortuo, regnum ejus totum in quatuor regna diuulsū est à quatuor regni ipsius principibus: Nam Seleucus Nicanor obtinuit Syriam & Babyloniam ab oriente, Cassander Macedoniam ab occidente, Antigonus Asiam minorem à septentrione, Ptolemæus Lagi filius Ægyptum à meridie. Regnum igitur quartum intelligo quatuor hæc regna quæ obtigerunt successoribus Alexandri. Sed dices, quid sit vt vnum vocet regnum istud, cum tamen quatuor fuerint? Resp. dum quatuor vnum vocat, eum inter hæc regna, quibus vicissim præda fuit Iudæa, potissimum respicere regnum Seleuci, quod Seleucidarum regnum à Seleuco vocat Historici, tum quia inter cætera potentissimū fuit, tum quia contra Ecclesiam Iudæorum maximè seuiebat: Neque moueat aliquem quod hoc regnum cum imperijs illis superioribus et monarchijs magnitudine nō fuerit comparandum. Nam hic agit de regnis his Daniel respectu Ecclesiæ, ac ejus quidem Iudaicæ. Ecclesiam autem Dei maximè exercuit hoc regnum Seleucidarum Ezech. 38. et 39. Ideo durum vt ferrum vocatur, hoc est, crudelissimum et maximè tyrannicum, vt audiemus postea Cap. 8 et 11. Immoratur in hac similitudine explicanda. Vt Ferrum, inquit, omnia comminuit & debilitat,] ita hoc regnum quartum. Rursus [vt ferrum, inquit, confringit omnia ista,] hoc est, omnes res istas aspectabiles (intelligit autem ferrum induratisimum vt chalybem) sic regnum hoc comminuet & confringet omnia. Non immerito immoratur in amplificanda duritia & tyrannide hujus Regni quarti. Nam durissimum et maximè tyrannicum fuisse testantur libri illi tres Machabæorum. Obs. Mundus hic quod magis consenuit, eò magis corruptus est. Nouissimis temporibus, ait Christus, injustitiæ plurimum, charitatis minimum erit. Quod de vniuerso mundi statu dico idem de statu singulorum regnorum intelligo. Nam perpetuò quæ posteriora sunt regna prioribus immitiora & duriora facta sunt, id quod mani-

festò apparet ex hoc loco: & illud quoq; verum esse constat ex historia nostri temporis, imperia quæ inuaserunt homines postremis hisce temporibus longè crudelissima existere. Et ecclesiæ ea conditio est sub imperijs mundi quæ nunc sunt, vt quanquam Dei misericordia paulisper respiceret post grauissimam persequutionem, tamen illud verum manet sub posterioribus hisce imperijs magis magisq; crudeliter eam tractari. [Quod antè vidisti] Hactenus de cruribus ferreis: nunc interpretatur pedes partim ferreos, partim luteos: Hanc interpretationem ita persequemur, si prius admonuerimus non intelligi his pedibus aliud regnum, quàm suprà cruribus intellectum est. Videtur enim idem prorsus regnum, sed progressu temporis debilitatum, ac proinde luto figuratum ad fragilitatem significandam. Primum igitur est propositio quædam eorum quæ deinceps est explicaturus. Quæ autem proponuntur, tria sunt: Primum sunt pedes partim ferrei, partim lutei: deinde sunt digiti pedum, partim ferrei, partim lutei: postremò est ipsa inæqualis luti & ferri permixtio. Quod ad pedes attinet, eos regna exponit diuersa esse. Ecce quod prius appellauit regnum quartum, nunc regna diuersa appellat: præcipuè verò intelligenda sunt regnum Syriæ et Ægypti. Nam hæc ex cæteris maximè vexarunt Ecclesiam Dei, et potentissima fuerunt. Ferrum significat firmitatem horum regnorum, lutum significat fragilitatem: Nam temporis progressu debilitata fuerunt, et nunc quidem vicerunt Iudæos, quia ferrum: nunc verò victa sunt à Iudæis, quia lutum, Ezec. 28. 21. et sequent. Tum quod ad digitos pedum partim ferreos, partim luteos, adumbrant illi prouincias et singulares toparchias, quæ adjectæ erant magnis imperijs. Hæ ferrum sunt quia firmæ, lutum verò quia fragiles. Quod denique ad commixtionem ferri et luti inæqualem attinet, ea significatur horum regnorum commixtio quasi per humanum semen, hoc est, per matrimonium: sed quæ commixtio coherere non potest, vt ferrum cum luto non faciliè miscetur. Durum enim & mol-

le misceri et temperari simul non possunt. Ita reipsa factum est: Nam Berenice Ptolemæi Philadelphi Regis Ægypti filia nupta est Antiocho Theo Regi Syriæ, vt firmaretur amicitia inter duo regna: sed illud scdus non multo post perruptum est: vide Cap. 11. 6. Obs. Hic Daniel ministrat Iudæis et Ecclesiæ illi veteri quæ antegressa est Christi primum illum aduentum duo argumenta consolationis, alterum, fragilitatem horum regnorum, quod futura sint fragilia vt lutum: alterum verò, inæqualem commixtionem et conjunctionem quæ diu non sit permanfura. Vetus illa Ecclesia typus fuit Ecclesiæ vniuersalis & nostræ sub Christo: Hæc argumenta ad nos trahi debent: Primum enim id debet nos consolari, quòd Reges et principes mundi qui vexant Ecclesiam nouissimis his temporibus non sunt toti ferrum, sed partim etiam lutum, hoc est, infirmi et fragiles: id quod experientia etiam quotidiana docet: Nam vicissitudo quædam victoriæ etiam ecclesiæ contingit, Deo sit gloria. Rursus debet nos id consolari quod non firma maneât illa eorum scdera, quibus inter se contineri volunt. neq; enim consiliū illud Tridentinū tam arctè scderatos suos inter se ligare poterit ad perniciē Ecclesiæ, quin Dominus dissoluturus sit eorū scdera, vt illis nonnunquā inter se commissis et fractis, Ecclesia Dei intereā respiret ac vires suas colligat.

44 Temporibus autem regum istorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in secula non destruetur, & regnum ipsum populo alieno non relinquetur: comminaturum & consumpturum omnia illa regna, ipsum autem statutum in secula.

45 Quandoquidem vidisti e monte excindi lapidem qui non est in vllis manibus, & comminere ferrum, et, lutum, argentum, & aurum: Deus maximus notum facit Regi id quod futurum est posthac: ac verum quidem est somnium, & fidelis interpretatio eius.

TEMPORIBVS AVTEM REGVM.] Nunc interpretatur alteram illam visionis partem de lapide. TEMPORIBVS Regum istorum suscitabit Deus cœli regnum. (hoc est, cum adhuc ex isto regulorum genere obtinebunt quidam qui Iudææ regnum tyrannicè sibi arrogabunt: Sic enim fuit Herodes genere Arabs, quamvis Iudæum simularet studiosissimè, quo regnate nascebatur Christus) his, inquam, temporibus suscitabit Deus regnum spiri-

tuale Christi, positum in scientia & virtute Spiritus, ac comparatum prædicatione Euangelij. Atque hoc illud est quod vidit Rex, lapidem excindi de monte, lapidem enim regnū Christi interpretatur: Tum addit, [Et REX-
NUM ipsum populo alieno non relinquetur.] id est, populus alienus non reget illud, sed penes Christum in æternum erit. Atq; hoc illud est quod vidit rex, lapidem hunc non esse in vllis manibus, quo non aliud significatur, quàm regnum hoc non administratum iri vlla humana arte vel autoritate. Pertinet igitur hoc ad formā gubernandi hujus regni. Addit præterea COMMINTVRVM ac consumpturum omnia illa regna] id est, cujus regni infinita potentia futurum est, vt singula regna, (de quibus antè diximus) suo tempore perdantur: Esai. 60. 12. Hoc nimirum illud est quod vidit Rex, lapidem percutere imaginem ad pedes, & comminuere ferrum, lutum, æs, argentum, & aurum. Deniq; ait [IPSVM staturum in sæcula] Hoc illud est quod vidit Rex, lapidem hunc factum esse montem magnum, ac impleuisse totam terram. Huic interpretationi figuram ipsam significantem subjicit, vers. sequenti. Nam, inquit, QVOD VIDISTI.] q. d. Hoc totum huc spectat, quòd Deus maximus ea figura notum faciat tibi id quod futurum est posthàc: sicut modò interpretati sumus. Tandem concludit orationem suam, cum commendatione reuelationis hujus, à veritate ipsius. AC VERVM quidem est somnium, inquit, & fidelis interpretatio ejus. Obs. 1. Hæc tota interpretatio somnij quæ est de regno Christi jam primò venturi, eò pertinuit vt consolarentur Iudæi tum apud externos afflicti. Cogitatio igitur secundi illius aduentus Christi, quantò magis debet nos consolari? præsertim cum non sit ille tum quidem venturus vt lapis aliquis in speciem vilis, sed vt mons gloriosus ad abolendum semel omnia regna terræ, omnemque potestatem aduersariam, et ad nos plenè vindicandos. 2. Daniel cum haberet mutationes has regnorum sibi reuelatas duntaxat ac prædictas modò, non etiam impletas, admiratus summam illam Dei poten-

potentiam, statim erumpit in ejus laudes, vt suprà vidimus: quanto magis nos qui scimus hæc omnia jam euenisse, ac certò expectamus secundum Christi aduentum, & regnum illud gloriosum, quanto, inquam, magis, hæc considerantes, debemus illi totis animis benedicere, cum Daniele dicentes, Benedictum sit nomen Dei à seculo vsque ad seculum: Nam sapientia et potentia ejus est, & ipse mutat tempora ac tempestates, id est, transfert Reges ac constituit reges: Illi sit gloria in seculum. Amen.

46 Tunc Rex Nebucad-netzar procidebat in faciem suam, vt Danielem adoraret & munere ac odonibus gratis edicebat libari ei.

47 Deinde respondens Rex Danieli dixit, ex veritate est quod Deus vester est Deus Deorum, & Dominus Regum ac reuelans arcana: cum potens reutare arcanum hoc.

48 Tunc Rex Danielem magnificauit, & dona amplissima multa dedit ei: dominatoremque constituit eum in tota prouincia Babyloniz: & præfectum antistitem super omnes sapientes Babyloniz.

49 Denique Daniele petente a Rege, constituit super negotium prouinciæ Babyloniz, Schadracum, Meschacum, Hhabed-negonem: Daniel vero præerat portæ Regis.

TVNC REX NEBUCAD-NETZAR] Hoc est vltimum ex illis capitibus quinque, de quibus suprà: nempe effectus quem reuelatio illa impressit in animo Regis: explicatur autem rursus quatuor quasi partibus: Primum Rex commotus & attonitus, adorât Danielem tanquam Deum. 2. Admonitus à Daniele, conuertit se ad verum Deum, eumque confitetur. 3. Honorat Danielem iustis honoribus. 4. Petente Daniele, honorat etiam tres socios Danielis, Schadracum, Meschacum & Abednegonẽ. Quod ad primam partẽ [Rex NEBUCAD-NETZAR, inquit, Procidebat in faciem suam, &c.] Nebucad-netzar ignarus veri ac legitimi cultus diuini, oblitus etiam admonitionis illius quæ fuit in præfatione orationis Danielis de vero Deo, suprà 28. Postremò, raptus in admirationem & opinionem diuinitatis cuiusdã in Daniele, prout ab Idololatriæ fieri exempla docent Act. 14. 11. 12. & 20. 16. & ipse incipit adorare Danielem, & alijs edicere vt idem faciant, oblatis illi sacrificijs. Obs. 1. Nebucad-netzar paulò antè temerariam sententiam tulit aduersus Danielem, de eo interficiendo: nunc verò mutata prorsus in contrarium sententia eum adorât. Vetus est hæc astutia

Diaboli efficere vt serui Dei vel semel profligantur, vel si id minus succedat, pro dijs colantur, idq; occasione præcipuè ex editis miraculis arrepta. Cum non posset Diabolus Paulum & Barnabam de medio tollere, effecit vt Listris pro Dijs colerentur, Act. 14. Melitæ cum viderent Barbari viperā prorepentem inuadere Pauli manum, ab eaque pendere, dicebant facinorosum esse hominem: cum autem rursus viderent, excussa bestia in ignem, nihil mali passum eum, mutati dicebant eum esse Deum. Hæc est illa vetus astutia Satanæ: Neque verò ignarus est quibuscum ipsi negotium sit, & quibus ministris ad hæc vti debeat, nempe, cum hominibus sibi rem esse satis nouit, quorum hoc est ingenium ac natura, vt vel apertè inimici sint Deo & religioni, vel certè inclinent in superstitionē & idololatriam. Hominibus etiam vsus ministris, si non succedit vna via, altera continuò tentat, vt vidimus: magis autem periculosa est secunda tentatio quam prima: vtilius enim fuisset Danieli, vel millies occidi à Nebucad-netzare quam diuinos honores semel in se recipere. 2. Nebucad-netzar priusquam audiret reuelationem, putauit id opus fuisse hominis: reuelatione autem facta, agnoscit solius Dei opus esse, sed tamen Idoli: nam Danielem putat Deum scilicet hunc esse. Hæc est natura omnium nostrum vt prima statim facie opera Dei tribuamus creaturis: conspicientes verò mirabilia esse, à Deo profecta agnoscimus: sed in vero Deo agnoscendo statim deficimus, Idolo in ejus locum suffecto, nisi hunc Deum planè ex natura sua, ex proprietatibus & notis quibus discernatur ab omnibus fictitijs numinibus cognitum habeamus. Cum cognouissent, inquit, Paulus esse Deum, mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, quadrupedum, reptilium. Rom. 1. 23. &c. sequent. Non autem nisi ex verbo Dei ista haberi potest cognitio. Tandem velim id videant homines, non fieri posse vt ipsi effugiant idololatriam, nisi verbo Dei ipsius, eoque solo instituti. 3. Nebucad-netzar paulò ante ferox, nihil spirabat nisi cædem Danielis

Danielis & ceterorum: nunc reuelatione hac audita attonitus, abiicit se ad pedes Danielis: Opera Dei mirifica efficacia sunt ad domandam etiam ferocitatem tyrannorum huius mundi: cuius rei exempla aliquot videbimus postea. Benè ageretur cum Regibus ac mundi huius principibus si haberent perpetuò ante oculos Dei gloriam in verbo & operibus suis elucētē: sic enim melius sese ipsi inspicerent. Verum quia id satis vident, tenebras offundi gloriæ suæ, si semel cum Deo cōparentur, eiusque gloriam semel intueantur, sit vt à Domino gloriæ oculos suos perpetuò auersos habeant, seseq; solos contemplantur ac admirentur. [DEINDE respondens Rex] Hęc hactenus de prima parte illius effectus quem reuelatio impressit in animo Regis. Secunda pars ejusdem effecti est, qua admonitus à Daniele Rex agnoscit verum Deum: Dico admonitum fuisse à Daniele, quod verum esse videbimus, siue pietatem Danielis, siue responsionem regis & confessionem intueamur: Hęc enim fuit danielis pietas ab initio: omnia Deo tribuit, reuelationem verò hanc speciatim, vt Dei solius esset gloria: noluit pollui se portione cibi & potus regij. An igitur verissimile est eum in se recepisse præcipuam hanc diuinæ gloriæ partem, & cum contaminari recusarit cibo regio, an verissimile est eum coinquinari se passum esse sacrilego honore? Tum hoc ex responsione Regis manifestum est, nam Nebucad-netzar quasi mutatus & prorsus alius jam factus hęc profert. An potuit qui prius hominem pro Deo habuit, tam citò verum Deum agnoscere, eumque ab homine internoscere, nisi prius admonitus à Daniele de vero Deo. Sed videamus quæ demùm sit Regis ista confessio. Primùm ait [EX VERITATE est quod Deus vester, &c.] His verbis agnoscit quidem Dei omnipotentiam, vel Deum omnipotentem esse. Sed qua nota adductus? Hac nimirum quod reuelet arcana: Nam hęc est vnius Dei propria nota, reuelare arcana, prædicere futura. Sed quo modo tandem id perspectum habuit eum esse reuelatorem arcanorum? Experientia præsentī id didicit,

Deo nēpē per seruum suum reuelante illi hoc arcanum. Vide igitur hæc tria, omnipotentiam Dei, reuelationem arcanorum, recentem hanc experientiam: quæquidem ita sunt inter se affecta. Omnipotentia Dei cognoscitur ex hac nota reuelationis arcanorum: ea rursus sese offert in recenti hac experientia reuelati per Daniele[m] somnij ac interpretationis ejus. Obs. 1. Præsens hæc reuelatio non reddidit Regem doctiorem: Ita quidem affecit ejus animum, vt non nisi à Deo quopiam proficisci potuisse eam putarit: sed verum Deum non didicit, nisi institutus à Daniele. Obserua igitur: Opera Dei non nisi confusam aliquam cognitionem ejus relinquunt: Atque inde fit, vt qui tantum operibus Dei instructi sunt, incorruptibilis Dei gloriam statim mutant in imaginem mortalis hominis, volucrum, quadrupedum et reptilium &c. Ex verbo ipsius tantum habetur distincta ejus notitia: Ex quo quidem discimus naturam Dei, proprietates et notas eas omnes quibus discernitur ab idolis. Atque hoc rursus ad commendationem diuini verbi dictum sit. 2. Nebucad-netzar jam ex reuelatione rei tam abditæ, incipit agnoscere verum Deum. Hæc igitur est veri Dei nota propria, reuelatio arcanorum et prædictio futurorum. Atq; hac nota Deus ipse Esai. 41. 23. arguit idola non esse Deos. Indicate, inquit, istorum signa impostherum, vt cognoscamus vos esse deos, quasi diceret: Si dij essetis præsignificare possetis res futuras: At res futuras non potestis præsignificare: Non igitur estis Dij. Vnde colligitur hanc esse notam veri dei propriam. deus igitur solus retineat suam notam, neq; aliundē petamus reuelationem arcanorum quam à vero Deo. 3. Arguitur Deum reuelatorem esse arcanorum, ex eo quod Daniel reuelarit regi hoc arcanum. (Ex veritate est quod Deus vester est Deus Deorum, cum potueris reuelare arcanum hoc) Instrumenta & causæ secundæ non debent nos abducere à Deo, et causa ipsa prima, sed potius ad eum deducere. Verum hoc tum demum efficiunt in nobis causæ secundæ, cum naturam causæ primæ didicimus ex verbo ipsius, vt li-
quet

quet vel ex hoc exemplo Danielis. Philosophi illi veteres agnouerunt quidem causas secundas, sed quia primam non habuerunt cognitam ex verbo Dei, secundas pro diis toridem habuerunt, naturam in naturalibus, sapientiam humanam in politicis et ciuilibus. Atque hæc rursus ad commendationem verbi diuini. [TVNC REX DANIELEM.] Sequitur tertia pars effecti illius de quo supra. Rex interea non obliuiscitur danielis, sed eum magnificat. Hoc partibus explicatur: Primum ei dat dona multa & maxima: Deinde præficit eum toti prouinciæ Babyloniz: Tertiò præficit eum omnibus antistitibus sapientum. Obser. 1. Daniel sollicitè id agebat, vt Deus quam maximè honoraretur iustis suis honoribus, Deus autem eum vicissim honorauit: Honorantes me honorabo, inquit, Dominus: Sed Nebucad-netzar cum confiteretur Deum et tribueret illi suum honorem, interea non prorsus negligit Daniele Deum ministrum. Honor Dei nihil præiudicii affert honori illi, qui debetur ministris ipsius. Verbum Dei cauet ne illicitum honorem tribuamus hominibus, sed non omnem prohibet. Nullus gloriatur, inquit, Paulus, in hominibus. 1. Cor. 3. 21. Idem quoque dixit: Sic de nobis reputet homo vt de ministris Christi, vt de dispensatoribus mysteriorum Dei. 1. Cor. 4. 1. Nostri dum trahunt ad se bona Ecclesiastica omnia, dum ludibrio habent Euangelij ministros, interea pleno ore jactitant se Deum honorare, se religionem defendere: Sed Christianos hujusmodi olim damnabit Ethnicus Nebucad-netzar 2. Elizaus postquam mundauit lepra Naaman Syrum recusauit oblata ab eo dona. 2. Regum. 5. Daniel verò edito hoc in gratiam Regis miraculo, non recusat dona Regis: Quomodo ista simul consistent? Daniel in Babylonia fuit, quod Iosephus ante eum in Aegypto: Ideoq; non sui ipsius sed Ecclesiæ rationem habuit in accipiendis muneribus et honoribus, vt his posset non sibi, sed ecclesiæ prodesse: quod profectò cum spectaret, salua conscientia potuit ea recipere. elizæ autem cum longè

longè alia esset conditio nec idem quod ille spectare posset in donis recipiendis, nec voluit nec debuit ea recipere. Disce igitur quando fiat ut salua conscientia atque officio possint etiam pii homines recipere in se honores, aliisque rebus participare, quas filij hujus sæculi solas sapiunt: Nempè tum cum cogitant ea ratione maximè fieri posse, ut vel Ecclesiæ Dei, vel patriæ suæ, aut omninò Dei gloriæ inseruiant: Sin ex ambitione et avaritia, priuati commodi gratia, hoc totum fiat, salua jam conscientia id neutiquam potest fieri. Animaduertite id quod dicam. Qui mala conscientia funguntur honoribus, ijs proculdubio abutentur aliquando, offerente se occasione, ad malum Ecclesiæ & reipublicæ suæ. De ministris autem verbi præsertim hoc dictum volo. Si eorum cuiquam contingat fungi ministerio suo mala conscientia, vel ex ambitione, vel ex avaritia: is profectò sermonem Dei aliquando data occasione cauponabitur, ut de huiusmodi hominibus loquitur apostolus. 2. Cor. 2. 17. Tantum refert sincerè et ex animo omnia facere. [DENIQUE daniel] Sequitur quarta et vltima pars: nebuchad-netzar petente danielè præfecit tres socios ipsius, Schadracû, Meshacum, & Abed-negonem negotio prouinciæ Babyloniz, ipsum autem præfecit portæ: quod non est, Ianitorem constituit, sed præfectum prætorij, et, ut imperatores in codice vocant, Admissionalè maximum: Nam mos erat Chaldæis & Persis ut non nisi certis quibusdam Satrapis pateret ad Regem aditus: neque id promiscuè, sed per aliquem eorum vnum summa authoritate præditum apud Regem. Atque is factus est Daniel hoc tempore. Observatio. 1. Daniel etiam studiosus est promouendorum sociorum. Qui bona conscientia ipse adit honores & eos gerit nihil spectans nisi Reipublicæ et Ecclesiæ vtilitatem, is profectò id curat ut quam optimi adoptentur qui secum vna procurent ejusdem Ecclesiæ & Reipublicæ commodum. At qui ex ambitione aspirant ad honores, invident eos vel patribus suis. Alexander Macedo homo ambitiosus invidit gloriâ ex rebus gestis
et

et aucto regno etiam Philippo patri. Daniel petiuit à Rege vt honorem ad se alioqui delatum conferret potius in tres socios, qui videri possent, cum plures essent numero melius eo defungi, quam posset vnus. Ambitiosus aliquis vel decē prouincias regēdas susceperet, imo decem mundos, si tot dari possent. Nihil ille aduertit quomodo gerat Rempublicam, modò cum imperio & dignitate sit. 2. Daniel delectu honorum factò præfecturam hanc potissimùm sibi assumit, hoc est, eum honoris gradum, per quem aditus ad Regem patebat, eo nimirum consilio, vt videri potest, vt cum Rege ipso de rebus Ecclesię priuatim, ac familiaris ageret. Obser. Reipublicę & Ecclesię gratia debet optimus quisq; et maximè pius Regibus familiariter vti, eisq; à consilijs esse: non homicidę, non adulteri, non idololatrę, alijque id genus homines, etiam ex nobilibus oriundi, & ipsi quoque nobiles. Pij semper præferendi sunt impijs, etiam alienigenę, cuiusmodi fuit Daniel. Non tam refert qui sint, quam quales sint. Rursus obserua: qui demùm sentiunt se diuinitus vocatos, etiam eos gradus honorum sibi expetere debent in quibus collocati maximè possunt prodesse Ecclesię & Reipublicę. Deo sit gloria. Amen.

ARGVMENTVM.

Hoc capite, occasione arrepta ex versu ultimo superioris capitis, in quo de honoribus ad quos euecti sunt tres illi Danielis socij dictum est, digressio quadam est in persecutionem ipsorum. Huius historia & cap. sex ferè sunt partes. Primum narratur imaginem à Nebucad-netzare factam versu. 1. Deinde habemus mandatum Regis & obedientiam illi præstitam ab omnibus viris Principibus & rectoribus ad vers. 8. Tercio loco est inobedientia trium illorum Schardraci, Meschaci, & Habednegonis ad vers. 19. Quarto est executio pena propòsita ad vers. 23. Quintò habemus eorum mirificam liberationem vers. 23. Sexto denique habemus huius miraculi effectum in Regis animo ad finē cap.

CAP. 3

1 NEBUCAD-NETZAR Rex facta imagine aurea, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sexerexit eam in conualle durā in prouincia Babylonica

NEBUCAD-NETZAR.] Prima pars capitis. Huius historię tempus etsi minime definitur non dubium est tamen ex versu 12. quin historiam superioris capitis subsequuta

sequuta sit, quam longo interuallo ignoratur. Sed videamus verba, [NEBUCAD-NETZAR, inquit, Rex facta imagine.] Quamquam faciendę erigendęque hujus imaginis occasio non satis ex verbis textus confirmari potest: tamen probabile videtur nobis, ex comparatione sexti capitis, Chaldęos, invidia Iudęorum summis honoribus à Rege affectorum, abreptos, occasionem quęsiuisse, vt eos miserè de fastigio (quo erant euecti) deturbarent in perniciem ipsorum. Quod quidem videtur historia duobus modis innuere: quorum vnus est, quod dicuntur Chaldęi non hos tantum, sed Iudęos in vniuersum accusasse vers. 8. & 12. Alter, quod Nebucad-netzar obseruata & explorata conseruatione illorum, omnes alios qui in auctoritate erant apud ipsum ad obseruandum idem miraculum conuocauit de industria, vetuitque ipsis ac omnibus, ne quod dictum ne per errorem quidem indignum Deo profunderet vers. 27. et 29. AVREA] describitur Imago ista, primùm quidem à materia, auro: deinde à quantitate, partim altitudine, quę est cubitorum sexaginta: partim latitudine, quę est cubitorum sex: Cubitus autem vnusquisque est sesquipes, hoc est, pes cum diuidio. Erat igitur imago alta 70. pedes: lata verò 9. Postremò describitur ex loco in quo stabat: locus est conuallis Durę in prouincia Babylonica: Conuallis Durę est campus Deera situs inter Chaltapitida & Cissiam in Sufianę agro teste Prolomęo libro Geographicorum sexto. Cap 3. Obs. 1. Qui paulò antè confessus est Deum verum, nunc mutatus nouam sibi idololatriam fingit: quod quidem argumento est ne tum quidem fuisse animum hominis verè reformatum, sed attonitum duntaxat mirabili illa dei reuelatione. Sic Pharaon ante eum clamauit, Peccaui in vos et Deum vestrum: sed vocẽ eam expressit non detestatio peccati, sed grauitas mali. Sunt qui profitentur verum Deum corde tamen non vero, sed permoti ad tempus aliqua re externa, vt mirabilibus Dei operibus, vt premijs & pœnis, alijsq; huiusmodi causis. Sed quo tandem modo cognoscentur isti? Expecta paulisper, et paulò post videbis

videbis eos sese etiam prodere. Experimur quotidie eiusmodi esse apud nos homines, qui ludum tantum et jocum faciunt religionem, et ad Deum nunc accedunt, nunc rursus ab eo discedunt ex sententia animi sui. 2. Ex occasione hujus historię illud obserua: Hęc vetus est astutia impiorum, vt inueniāt artes quibus tentetur conscientia piorum, quibus omnem prorsus gradum honoris invident, sic certò cogitantes alterum ex his fore, vt vel ledatur conscientia cum summa Dei offensione, vel se immorigeros principibus præbeant: quod quidem posterius si semel obtinuerint, tum habent quod volunt: expeccant enim statim fore vt inobedientia illa concilient sibi principum odium. Hujus rei exemplum quoque habemus postea capite. 6. Hujusmodi etiam homines extiterunt apud nos non ita pridem, qui piorum & bonorum hominum conscientias artibus quibusdam in eundem hunc finem inuentis diuexarunt.

2 Deinde Nebucad-netzar Rex misit qui congregarent satrapas, antistites, et duces senatores, præfectos thesauris, legisperitos, exactores, omnesque dominatores provinciarum: vt venirent ad dedicationem imaginis quam erexerat Nebucad-netzar Rex.

3 Tunc congregati satrapæ, antistites, & duces, senatores, thesauris præfecti, legisperiti, exactores, omnesque dominatores provinciarum ad dedicationem imaginis quam erexerat Nebucad-netzar Rex stabant coram imagine quam erexerat Nebucad-netzar.

4 Et præco proclamauit strenue vobis edicetur o populi, nationes & lingux.

5 Quo tempore audietis sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, symphoniarum, & omnium generum musicæ: prociditote, & adorare imaginem auream quam erexit Nebucad-netzar Rex:

6 Nam is qui non prociderit & adorauerit, eadem hora projicietur in mediam fornacem ignis accensam.

7 Propterea eodem tempore cum audirent omnes populi sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, omniumque generum musicæ: procidentes omnes populi, nationes, & lingux adorauerunt imaginem auream quam erexerat Nebucad-netzar Rex.

DEINDE NEBUCAD-NETZAR] Secunda pars capituli, in qua est mandatum Regis cum obedientia procerum omnium. Mandati partes due sunt: Prima, mittuntur qui congregent Satrapas, Antistites, &c. Huic mandato obeditur, congregantur omnes, & stant coram Imagine: Secunda, jubentur præconis voce omnes adorare, ac iussu parent. Quod ad primum mandatum attinet, ipsum habemus

bemus his verbis [DEINDE NEBYCAD-NETZAR Rex misit, &c.] Secundum verò sequentibus [TUNC CONGRIGARI Satrapæ, &c.] Jobl. 1. Accersit omnes gubernatores, quotquot erant in imperio suo, ut de religione omnes pariter idem sentiant, idque in eum finem ut omnes sub imperio æqualiter contineantur, non parum enim ad id valet consensio in religione. Vetus fuit hæc consuetudo Principum, ut inuenta noua aliqua religionis specie populi animos sibi subiicerent. Sic fecisse legimus Ieroboamum, & eo suo cōmento continuisse decem tribus ne deficerent ad tribum Iudæ: Vnde colligimus eos non quid ad Dei gloriam spectarit, sed quid ipsis expedierit in religione attendisse. Verum quidem est ea ratione potissimum contineri sub Principis obedientia populum: sed si quis sit qui hoc spectat in religione, ut habeat populum non tam Deo quam sibi obedientem (simulet religionem & pietatem quantum velit) hypocrita est tantum sine vero sensu amoris diuini. Sciat autem pacem abusu religionis ita stabilitam non diu firmam futuram; Deus enim regna omnia ad religionem & gloriam suam non autem religionem ac gloriam suam ad regna destinauit. 2. Conueniunt omnes Satrapæ, Antistites, Duces, &c. ad dedicationem Imaginis. Apud gentes prius dedicari solebat Idolum cōsensu totius populi quam venerari. Id fit etiam hodierno die in regno Antichristi, in quo ne verbum quidem ipsius Dei auctoritatem habet nisi consensu hominum approbetur: Nam maior, inquit, est auctoritas Ecclesiæ quam scripturæ. Commentitię religiones & idololatricę nituntur hominū approbatione & auctoritate: Veritas autem sua auctoritate, etiam contradicentibus omnibus creaturis, fulcitur. Hoc ita posito totum illum papisticum cultum audeo dicere fictitium: Habent quidem fateor præter commenta sua, quæ infinita sunt, Dei etiam ipsius verbum, sed verbum illud idolum faciunt, dum non nisi auctoritate humana confirmatum recipiunt. 3. Parent hi omnes gubernatores imperio Regis sui, habentq; voluntatem ejus pro religionis

ligionis suę ac cultus regula. Disce igitur : Idololatrę circumferūtur quouis vento doctrine: sed imperiū principis non est simplex aut vulgare aliquod venti genus, verum violentum admodum & tempestuosum : Quāto magis igitur ab eo rapi istos necesse est, præsertim cum huiusmodi homines pluris faciant Principis nutum, quā Deum aut religionem ipsam. Inde est, quod audis toties in textu hoc iterari istas voces [QVAM erexerat Nebucad-netzar Rex, &c.] Quibus significatur eos pluris facere auctoritatem Nebucad-netzaris quā religionē ipsam. Quam similes sunt nostri sæculi leues quędam animę idololatri quondam istis, quos non pudet, etiam in tanta luce veritatis, profiteri se eam demum religionem sequi, quamcunque princeps teneat: quorum Deus est princeps aliquis terrenus, quorū finis est exitiū, nisi cęperint tandē de Deo ejusq; religione melius sentire. Illud quoq; non est prætermittendum, eos qui nunc tam faciliē flectuntur ad nouum cultum, habuisse etiam veteres suos ac patrios deos. Nullos ferē videas facilius deijci de opinione sua, quā hos qui patres semper habent in ore, & vetustatem tanquam certissimam Ecclesię notam jactitant. 4. Nullum verbum hīc fit de certa aliqua confessionis forma imperata à Rege, sed procidendum fuit ijs duntaxat in faciem & adorandum, id quod satis fuit Regi idololatrę. Plenē jam satisfactum est idololatri, si semel comparueris coram Idolis suis, vel gestu aliquo corporis externo, vt capitis apertione, vel genu flexione præ te tuleris ea te reuereri: putant enim egregium te idololatrā jam factum Qua in re profectō non falluntur: Saluo enim animo & conscientia non dabis vel leuissimam huiusmodi reuerentię significationem. Ergo mentiris in Deum quicunque negas te intereā idololatram jam factum, hoc scilicet prætextu egregio seruare conscientię, etiam tum dum corpore simulas externum idoli cultum. 5. Omni genere musices excitantur & quasi fascinantur isti ad adorandum idolum: his nimirum lenocinijs et incantationibus opus est ad eam rem: Spiritus enim Dei sanctus nunquā mouebit

movebit animum ad impurum ac fictum huiusmodi cultum aliquem. Ideoque quo flectant idololatræ facilius hominum animos ad crassam suam idolomaniam, solent externa ista adhibere, quæ pompa sua ac gloria simplicium oculos, aures et animos simul rapiant. Hæc est nimirum ars Pontificiorum hodierno die in fascinandis hominibus vt deficiant à veritate.

8 Propterea eodem tempore appropinquant viri Chaldæi, accusarunt Iudeos.

9 Et proloquentes dixerunt Nebucad-netzari regi, O Rex, in secula viue.

10 Tu Rex proposuisti edictum, vt quisquis audiret sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, & symphoniarum, omniumque generum musicæ, procidens adoraret imaginem auream.

11 Is autem qui non procidens adoraret, projiceretur in mediam fornacem ignis accensum.

12 Sunt viri Iudæi, quos præfecisti negotio provinciarum Babyloniarum, Schadrac, Meschac, & Hhabed-nego, viri isti non habuerunt tui, O Rex, rationem : deos tuos non colunt, & imaginem auream quam crexisti non adorant.

PROPTEREA EODEM &c.] Tertia capitis pars in qua inobedientia trium sociorum Danielis Schadraci Meschaci & Abednegonis exponitur. Inobedientia duplex est, prima generalis contra generale regis mandatum ac præconium illud de quo supra: Secunda specialis contra speciale. Rex enim ipse sua voce deinde mandat : illi negant, cum agitur de cultu Dei, vel Regi, non jam præconis, sed sua ipsius voce mandanti, obedientiam. Quod ad priorem illam inobedientiam, apparet ea in criminatione à viris Chaldæis intentata. Hanc igitur videamus. Primum his verbis ad eam transitur. [EODEM tempore, quo starent coram imagine, & adorarent, appropinquant viri Chaldæi accusarunt Iudeos.] totam nimirum gentem, sed precipue hos tres quibus dignitatem suam inuidebant. Sequitur deinde accusationis forma. Primum præfatur salutationem. [O REX IN secula viue] Hæc erat vulgaris forma salutandi, qua optabant Regi suo longam vitam. Sententia accusationis hoc syllogismo comprehensa est, cuius propositionem et assumptionem habemus in contextu. TV REX] Propositio est duobus versibus. Tu proposuisti edictum vt quisquis audiret sonum
corum

cornu, fistulæ, &c. procidens adoraret imaginem auream, is autem qui non procidens adoraret. &c. SVNT VIRI.] Assumptio est, At isti non habentes mandati tui rationem, &c. Conclusio, vt quæ manifesta sit, subicitur. Ergo proijciendi sunt in mediam ignis fornacem. Obs. 1. Videri posset accusatio hæc profecta esse ex zelo quodam, quod scilicet viderent Iudæos istos contemptores religionis suæ: Verum non ita est: re quidem ipsa inuidia in causa fuit. Nota igitur: Pretextu religionis, siue veræ, siue idololatricæ, hypocritæ isti sæpè proximum suum damno afficiunt: Non est alia magis periculosa iniquitatis species, quàm quæ cum larua pietatis & religionis solet prodire. 2. Vide quonam modo argumententur: Non quidem sic: Non colunt ipsi verum Deum: Ergo plectendi sunt: Verum sic: Non habent rationem decreti tui, ô Rex: non colunt Deos tuos: non adorant imaginem quam tu erexisti: Ergo plectendi sunt. Assentatores isti et idololatræ pluris sæpè faciunt hominum authoritatem, quàm Deum ipsum, quàm religionem quamcunque: Imò authoritate hominum sæpè adducti religionem hanc vel illam sine delectu statim sequuntur: atq; inde fit vt quicquid demùm excogitari possit ab hominibus, siue ecclesiasticis, siue etiam politicis, quorum quidem illi authoritatem reuerentur: illud omne quantumvis commentitium sit exosculentur. Nihil excogitari potest tam fictum falsumque in Papismo à Papa, quod non statim amplectuntur Papistæ: Sed illis valere iussis cum Papa suo, nobis diligenter cogitandum est quo demùm fundamento nitatur religio nostra: non homine scilicet vilo, aut hominis authoritate, verum Dei ipsius veritate, quæ non alibi reuelata est quàm in verbo hoc scripto: Secus profectò nullus finis erit errorum: Authoritas enim ista tanta, quam falsò prædicant Ecclesiæ esse, patefecit aditum cuicunque demùm figmento, quod visum est Papæ cum Concilijs illis suis in Ecclesiam Dei inuehere. 3. Si animum aduertas videbis istos accusare innocentes homines non tam violatæ religionis, quàm rebellionis: non

est hoc nouum assertores veritatis Dei accusari rebellio-
nis, & haberi pro seditiosis. Dolendum hoc profectò, viris
pijs sepè tantam inobedientiæ occasionem offerri à prin-
cipibus & Regibus hujus mundi, quibus alioqui iusta
imperantibus vellent quàm maximè obedire, et parere
lubentius quàm illi etiam ipsi qui in parendo nullum de-
lectum faciunt justorum mandatorum et injustorū. Mise-
rum est conflagrare sic inter se mandatum Dei & manda-
tum hominis, vt qui velit alteri obediens esse alteri sta-
tim inobediens esse cogatur. Qua in re cogitandum no-
bis est illud perpetuò, præstare Deo obedire quàm homi-
nibus, quotiescunque sic colliduntur mandata Dei & ho-
minum: clament interea homines quantum velint, sedi-
tiosos, rebelles, perturbatores rerum publicarum nos
esse.

13 Tunc Nebnead-netzare per iram & æstum edicente adduci Schadracum, Me-
schacum, & Habed-negonem: tunc, inquam, viros istos adduxerunt coram Rege:

14 Quibus proloquutus Nebucad-netzar dixit, an certo consilio, Schadrac, Me-
schac, & Habed-nego, deos meos non colitis, & imaginem auream quam erexi, non a-
doratis?

15 Nunc si parati estis vt quo tempore audieritis sonum cornu, fistule, citharæ, sam-
bucæ, psalteriorum, & symphoniarum, omniumque generum mulices procidatis & adoretis
imaginem quam feci, bene est: sin autem non adoraueris, eadem hora proijciemini in
mediam fornacem ignis accensam: quis vero est Deus qui eripere possit vos e manibus
meis?

TVNC NEBUCAD-NETZARE] Sequitur specialis inobedi-
entia trium puerorum. Primùm, per iram & æstum edicit
Rex adduci sibi Schadracum, Meshacum et Abed-nego-
nem: qui statim ex mandato Regis adducuntur: Addu-
ctos deinde interrogat, num certo consilio & de indu-
stria, an verò per ignorantiam hoc ab ijs factum sit. [AN,
inquit, CERTO consilio, &c.] Tertiò, loco aliquo rescipif-
centiæ relicto, propositis etiam præmio & pœna, denuò
mandat non præconis sed ipse sua voce, his verbis [TVNC
SI parati estis: &c.] QVIS verò est Deus] Aufert illis omnè
spem liberationis, eleuando etiam ipsius Dei potentiam,
si fortè velint huc confugere. Obf. r. Rex, si rectè ani-
maduertas, non tam irascitur ob id, quod non adorarint
imaginem ipsam, quàm quod imaginem à se erectam
non

non adorant. Authores Idololatrię, dum figmenta sua obtrudunt hominibus, non tam superstitionem suam, aut Idolum hominibus commendant, quam sese ipsos: Quare etiam se precipuos Deos faciunt. Papa Romanus inuenta quotidie noua aliqua superstitione, non tam religionem aliquam, quàm seipsum mundo colendum proponit, in templo Dei tanquam Deus sedens, & præ se ferens se esse Deum: Vt Apostolus de eo prophetauit 2. Thes. 2. 4. Sed de Regibus hoc admonendum duximus, eos ferè pretextu religionis suam magnificentiam solere quærere: Difficile semper fuit inuenire vnum ex Regibus aliquem, qui Deum propter se, aut religionem propter se obseruauerit: adeo præstringuntur illis oculi radio quasi glorię suę, vt solem illum glorię Dei non possint videre. De Deo autem, quanti eum faciant, si non statim inseruiat libidini ipsorum, videre est ex blasphemia huius Regis, quę proximè sequitur. [Quis verò est deus qui eripere possit vos è manibus meis] Tyranni Deum quęcunq; aut seruū libidinis suę esse volūt, aut si id recuset, statim in eum blasphemi sunt. Aperiat Deus oculos nostri Regis vt gloriā dei magis magisq; videat, eiq; se, suas cogitationes, suaq; omnia volens subijciat. 2. Non contentus est Rex minitando ostentare suam potentiā, nisi summi Dei potentiā eleuet nimirū id videt stante Dei, potentię tanquā firmamento fidei trium puerorū parum effecturā suam potentiā: Ac verum quidē est, si cuius animus semel in ceperit conquietescere in dei potentia nō cōmouebitur, vel mille terroribus: simulatq; autē desierit illa niti, vel leuissima quauis agitatione concutietur. Commendo igitur vobis Dei illam potentiam infinitam aduersus omnem hominum potentiam: Recordamini illius quod dictum est à Christo, Ne timete eos qui possunt corpus hoc interficere, sed timete eum potius qui postquam corpus interfecit potest corpus & animam in gehennam ignis conijcere. 3. Video hic aliquam tamen Regis moderationem, maiorem profectò quàm accusatorum: nam illi deposebant innocentes istos citra omnem vltiorem

causę cognitionem ad præsens supplicium. Interpretatur autem Rex eorum factum in partem meliorem, & respicientię locum relinquit. Nunquam ferè fuit vlla atate Rex tam perditus, quin habuerit semper consiliarios magis perditos ac desperatos: Zedekias quidem malus fuit, sed peiores habuit principes, Ierem. 37. 38. Ptolomęus ægypti Rex questus est consilio amicorum id factum, quod vsque adeò seuerit in Iudeos. Quod si posset malus alioqui Rex bonis vti consiliarijs, benè esset Reipublicę. Melius enim est consilium bonum quàm Rex bonus. Sed nescio quomodo comparatum sit, vt mali reges peioribus vtantur consiliarijs: qua in re cogor reuereri inscrutabilia illa Dei iudicia.

16 Responderunt Schadrac, Mefchac, & Hhabed-nego, ac dixerunt regi: Nebucadnetzar, vt respondeamus tibi, non sumus solliciti de hoc negotio.

17 Siue futurum est vt Deus noster quem nos colimus qui potens est ad eripiendum nos: a fornace ignis accensa & a manu tua, O Rex, eripiat nos:

18 Siue non-notum sit tibi, Rex, Deos tuos nos non esse culturos, & imaginem auream quam erexisti non adoraturos.

RESPONDERUNT SCHADRAC.] Responsio est trium puerorū Schadraci, mefchaci, et abed-negonis, qua recusant Regis etiam ipsius vocis obedientiam. Vt respondemus tibi, inquiunt: hoc est, vt paucis habeas responsum, sic habeto nos non laborare de fugiendo hoc præsenti periculo quod minaris nobis: deinde quod addis Deum non posse eripere nos è manu tua, intellige, siue futurum sit vt eripiat nos, siue vt non eripiat, notum sit tibi, ô Rex, nos Deos tuos non esse culturos &c. Ergo duz sunt partes responsionis hujus, quę respondent duabus partibus orationis Regis. [Qvi potens est] Correctio est qua obiter profitentur potentiam eam in Deo esse qua potest vel inuitis omnibus creaturis ipsos eripere, si velit. Obs. 1. Ipsum orationis genus representat nobis tanquam in speculo quodam superbientis tyranni imaginem, simul & constantium ac interritorum seruorum Dei: vt ex hac quasi imagine liceat discere fidei constantiam vincere vel omnes minas omnium tyrannorum. 2.

Eam

Eam Dei potentiam quam Rex conuellere nitebatur stabilire illis verbis. [Qui potens est nos eripere.] sed addunt, siue potentiam hanc velit exere, siue non, in nobis liberandis, illud scito nos non adoratos imaginem. Sic agnoscenda quidem est Dei potentia vt liberam interea illi potestatem relinquamus vel exerendi eam, vel non exerendi in nobis liberandis è presenti aliquo et temporario discrimine, de quo nihil absolutè in verbo promissum habemus. Quæ igitur est consolatio nostra? Spes nostra porrigenda est vltra hanc vitam: Confidentum est cum his, si non visum sit Deo liberare nos è presenti aliquo et temporario periculo, tamen eadem illa potentia plus eum nobis largiturum, & quidem longè meliorem beatioremque vitam ista, quam in terris nunc agimus. Ne igitur sic reputa, nisi videris continuò temporariam liberationem non commendaturum te in manus eius, nec amplius persitutum in proposito. Hæc non est fides illa in potentiam Dei. 3. Sine mora & hesitatione omni respondent pueri, cum tamen multæ cur dubitarent causæ in mentem illis venire potuerint, presens periculum: conditio ipsorum qui peregrini, et ij quidem captiui erant in terra non sua: Regis beneuolentia in se educandis et promouendis: Denique gens sua, cui quidem parendo Regi, et permanendo in eo dignitatis loco in quo constituti essent, prodesse plurimum possent; recusando vero parere, ac deficiendo ab eo dignitatis loco obesse plurimum. Hæc et huiusmodi cum non considerarent, in promptu habuerunt quod responderent. Nota ergo. Cum agitur de deo, vel cōfitendo, vel negando, non sunt eadem cum Deo lance ponderandæ vllæ rationes. Cyprianus referente Augustino, cum in causâ Dei quidam aulici consulerent vt de ea re deliberaret, respondit in re tam sancta nullam esse deliberationem. Magna injuria fit Deo, cum eum ponderant homines eadem lance cum rationibus sapiētix carnalis: sed major tum fit ei injuria, cum æstimatione jam facta, Deus leuior iudicatur rationibus istis. Viderint hoc nostri homines qui peregrè

agentes apud idololatrâs coguntur genua sua Baali, hoc est, idolis curuare: Deliberant illi quidem fortasse, sed re jam deliberata postponunt Deum rationibus humanis. Verum paulò aliùs querenda est causa deliberati et expediti hujus responsi puerorum. Videntur illi quidem non rum tantum deliberatum hoc habuisse & constitutum apud animum suum, cum hoc responderent Regi, sed multò antè. Imò videntur jam inde à pueritia cogitasse de immortalitate illa, simul et de vitæ hujus miserijs, & comparatione facta, ac collatis rationibus, illam huic prætulisse, conclusisseq; apud animum suum moriendum hîc millies priùs esse quàm abijciendam illam immortalitatem. Eadem nobis ratio ineunda est tempestiuè, et ante diem tentationis, vt in illo die deliberatum responsum afferamus. Multos inconsultos dies ille offendet, qui cogentur tum anxie deliberare, cum jam electio facienda est, et sine mora respondendum. 4. Discendum hîc præterea est nos prorsus debere nosmetipsos commendare dei potentia, siue velit ille quidem potentiam suam exerere in nobis liberandis è præsentì aliquo periculo, siue nolit: neque oportere nos conditione aliqua cum Deo pacisci, quasi tum demùm nobis pendendum sit ab eo, si velit nos liberare è præsentì periculo. Ita agi solet cum homine, cui non satis confidimus, quia omnis homo mendax, cum deo autem fideli & veraci non sic est agendum. Nullo vnquam tempore pœnituit quenquam in manus ejus se vitam suam ac mortem, suaque omnia tradidisse. Audaciam hanc puerorum facit bona causa: agebatur enim causa dei. Obserua igitur, si velimus esse confidentes in rebus aduersis, videndum vt causa sit bona: Causa enim, vt dici solet, non pœna facit martyrem.

19 Tunc Nebucad-netzar adeo repletus fuit astu, vt imago vultus ipsius immutaretur contra Schadracum, Meschacum, & Hhabed-negonen: respondensque edixi: vt accenderent fornacem septuplo magis quam solebat accendi.

20 Et viris valentibus robore qui erant in copiis ipsius edixit, vt vincerent Schadracum, Meschacum, & Hhabed-negonen: projiciendos in fornacem ignis accensam.

21 Tunc viros istos vincerunt cum suis chlamydibus, subligaculis suis, paludamentisque suis & vestimentis suis: & projecerunt in mediam fornacem ignis accensam.

33. propterea eo quod verbum Regis accelerabat, & fornax accensa erat valde viros istos qui intrudebant Schadracum, Mefchacum, & Hhabel-negonem interfecerunt: scintille ignis.

TVNC NEBCAD-NETZAR] Haftenus de inobedientia trium puerorum, Schadraci, Mefchaci, & Abednegonis: sequitur nunc exequutio superioris decreti aduersus eos. Primum itaque dicitur Regem adeo repletum fuisse æstu vt contra eos vultus ejus mutaretur. Deinde sequitur duplex mandatum ex ira & æstu profectum. Primum est, edixit vt accenderent fornacem ardentissimam. Secundum est, edixit vt viri valentes robore victos projicerent in mediam illam fornacem accensam. [TVNC VIROS] Exequutio est mandati regis celerrima. Obs. 1. Vt passus est Deus iram regis ad summum vsque peruenire, ita etiam innocentēs in summum discrimen venire: Et quo consilio? Sic voluit Deus et explorari eorum fidem, & consuli gloriæ suæ, dum in extremo eorum periculo sibi occasionem quærit ostendendi illam potentiam quā Nebucad-netzar jam ante eleuare conatus est. Hoc igitur exemplo manifestum est, solere Deum differre liberationem Ecclesiæ suæ ad extremum vsque: sinere etiam impios furere dum iniquitatem suam compleant: causas in specie cur id faciat ipse nouit. Nobis interea ferendum est cum patientia persuasis ita fieri & ad Dei gloriam & ad utilitatem nostram. 2. Tres pueri constantia sua nihil mouent obstinatum Regis animum ad veritatem illam amplectendam, pro qua illi tam constanter patiuntur, et tamen cum ventum est ad exequutionem ipsam non mutant consilium ob eam causam, quod vident nihil se prodesse, vel regi, vel cuius ex prophanis illis hominibus, sua constantia. Quoquidē eorum exemplo docemur non detrectandum esse martyrium ob eam causam, quod videamus illud infructuosum fore respectu hominum & conuersionis eorum. Nihil enim valet hic prætextus: Nam cum præcipuæ duę sint causę cur pariamur martyrium, vna Dei gloria, altera hominum conuersio et confirmatio, in harū altera satis momenti videri nobis debet

ad nos martyrio offerendos, imprimis verò Dei gloria sola, sine omni alio fructu, nos inducere debet vt pro eo ejusque veritate libenter & constanter mori velimus 3. Regis superbiam illam, qua paulò antè blasphemus fuit in ipsum Deum, nunc conuersa esse videmus in furorem ac insaniam quandam. Nota igitur: Superbiæ comes perpetuò est furor et estus animi, cum non succedunt omnia ex animi eorum sententia: & opinio ista absolute potentie, quã vocant, quę nihil est reipsa, quam mera superbia aduersus Deum, insanie proxima est: adeò vt mihi videantur reges ac principes, qui sic liberi esse volūt summè serui esse, quippe serui suæ libidinis & inordinatæ perturbationis. Rursus ex furore hoc regis existit crudelitas et summa iniusticia aduersus innocētes istos. Vide igitur in summa, superbiæ comes est furor, furoris rursus effectus est crudelitas. Ex quo apparet quam benè scilicet mereantur homunciones isti, siue de ipsis regibus, siue de subditis, qui inculcant Regibus absolutam hanc potentiam: dum & illos seruos efficiunt libidinis suę ipforum, et hos seruos crudelitatis tyrannicæ. Ex iusto Dei iudicio esset, quod illi omnium primi experirentur eam quam mentuntur potentiam. 4. Edicit Rex vt accendatur fornax septuplò plus quàm solebat: quorsum hoc, cum (id quod rex, quo erat tum animo, volebat) lentus ignis magis torqueat? Videtur mihi hoc factum, non quidem ad minuendum cruciatum eorum, sed potiùs ad incutiendum animis maiorem ex conspectu tam terribilis ignis horrorem. Tyranni vbi semel cœperunt insanire, vellēt esse tortores non minus animi quam corporis, et vtrunque semel perdere, si fieri posset. 5. Satellites illi tam parati scilicet ad nutum furiosi Regis, ipsi statim perpessi sunt vim ignis illius quem effugerant Schadrac, Meschac & Abednego, qui Regi quod impium erat mandanti non paruērunt: quoquidem facto satis ostendit Deus melius esse obedire Deo quam hominibus iniusta præcipientibus, neque quenquam ita obligatum esse terrenis his dominis, vt contra Deum ijs statim obedire oporteat.

33 Cum autem viri illi tres Schadrac, Meschac, & Hhabed nego cecidissent in mediam fornacem ignis accensam vincit:

CVM AVTEM.] Sequitur quinto loco conseruatio fortiorum Danielis. Nam cum eo quod dicitur eos cecidisse in mediam fornacem, simul intelligendum est eos solutos ambulasse in igne sine vlla noxa cum filio Dei, id quod expressum est versu 25. Hoc autem intelligendum esse satis apparet ex illa regis perturbatione quæ proximè sequitur versu 24. Obs. 1. Tres pueri absolute citra omnem conditionem vel vitæ vel mortis, sese tradiderunt in manus Dei sui, siue vellet quidem eripere eos, siue nolleret: Nunc autem ereptos eos videmus. Non satis dici potest quàm consulte faciat, qui in medijs afflictionibus absolute sese tradit in manus Dei, & credit posse quidem eum eripere se ex presenti aliquo et temporario malo, etiam cum non habet illud persuasum, velitne an nolit id facere. Legimus in Euangelio sanatum à Christo leprosum quendam, idque per fidem suam. Sed an id definite credidit, dominum sanitati restitutum ipsum? non hoc legimus: sed dicitur, Domine si velis potes: Credidit potuisse eum si vellet. Nos itaque, cum de temporarijs hisce liberationibus agitur, quæ non promittuntur nisi ea conditione qua nobis vtilis sunt futuræ, credamus posse quidem Deum nos eripere, fiduciam eam interea semper habentes, quod siue velit, siue nolit Deus nos liberare, nostra tamen, siue vita, siue mors illi sit preciosa. Liberationis autem eternæ non est eadem ratio, cuius absoluta est promissio, ac proinde credendum et posse & velle Deum nos eripere à morte æterna. 2. Quæ causa est cur hos seruauerit etiam in igne, cum videamus sæpe Deum sinere suos perire in leuioribus periculis? Vnicuique tribuit Deus certam vocationem in qua ipsi seruiat: tempus item certum prescripsit illi vocationi: ante illud tempus quo conclusa est vocatio, impossibile est perire quenquam: iam verò eo presente et cursu vocationis nostræ iam absoluto, non expedit ampliùs viuere. Petrus coniectus aliquando in carcerem postridiè extrahendus erat

erat ad supplicium: miraculosè ereptus est. Quæ causa? Nondum absoluit Petrus legationem suam. Postea autem absoluta jam perfectaue legatione sine miraculo passus est Deus illi vitam hanc præsentem eripi. Quosdã videmus adeò sollicitos esse de seruandis sese in hac vita, vt nihil nõ agant etiam quàm maximè indignum officio et vocatione sua, vt se vitamque istam suam tueantur: quiquidem mihi idem facere videntur ac si velint inuito Deo superuiuere. Nonnullos rursus videmus qui nimis securi vitæ præsentis, eam temerè exponunt periculis non necessarijs. Quod autem hic fieri velim id est, vt quisque sollicitus sit non tam de vita, quam de vocatione, vt in ea studeat Deo suo placere. Ac tum quidem futurum est, vt ignis cesset priùs vrere, aqua priùs mergere, gladius priùs percutere quàm vita tibi præripiatur ante temporis illud punctum, quo à Deo vocatio tua est definita. Vbi verò jam aduenit illud, quid attinet ultra vocationis punctum ac limitem porrigi vitam tuam? 3. Videmus hos gubernatores ac consiliarios Regis permissu quidem Dei consilium cœpisse contra innocentes: videmus imaginem erectam ex consilio eorum: videmus eos accusatorem intentasse: videmus regem acerbè comminatum esse: videmus denique vinctos coniectos in mediam ignis fornacè: Hæc omnia passus est Deus in suos fieri: Vbi verò ventum est ad vitionem, tum eripiuntur miraculosè. Deus etsi multa permittat impijs, tamen semper frustratur eos præcipuo illo fine, quem sibi propositum habuerunt: vnde Dauid Psalmo. 2. Et nationes, inquit, meditantur inane, hoc est, quod effectu suo cariturum est. Hoc debet nos consolari in hoc præsertim tempore, quo, Deo sic permittente, gladio idololatræ Ecclesiæ vastantur, tot victoriæ de Christianis reportantur: Sed annon frustrantur fine, præsertim cum etiã illud videamus, intereà florere Euangelij puritatē, et ruere magis ac magis Antichristi regnum? Quid est quæso carere effectu & fine, si hoc non sit? Ne ante finē cane triumphum, ò aduersarie, neque ride in tristibus his principijs Ecclesiæ Dei, lachri-

lachrimaberis enim in fine. 4. Rex suam quidem potētiam ostendit auit, Dei autem potentiam eleuauit. Sed vter quāto habuit eam potentiam, quam vocant absolutam, Deusne an Rex? Hoc paulisper videamus: Vtri paruit ignis? Ignis quidem iussu Regis accensus est: Sed an iussu Regis adussit eos quos voluit Rex ignem adurere? Non adussit Schadracum, Meschacum, & Hhabed-negonem: eos verò quos noluit, adussit, Satellites Regis. Contrà verò quos voluit Deus, eos repentè ignis deuorauit, Regis Satellites: quos verò noluit vrere, ne vel capillum quidem vel capitis, vel vestis eorū attigit, hoc est, Schadraci, Meschaci, & Hhabednegonis: Sed dices, Non est quidem, fateor, absoluta ac plena potestas Regū in hæc quæ muta sunt & sensu carent, in quo genere sunt elemēta: potestas verò est in homines, vtpote rationales. Hoc nunc videamus in præsentī hac hīstoria, Schadrac, Meschac & Hhabed-nego ex igne liberati sunt: satellites Regis igne consumpti sunt: quo profectò miraculo satis ostendit Deus non debuisse Regem præcipere, neque vt illi conijcerentur in ignē, neq; vt hi ministri essent tanti sceleris. Quare etiam non fuisse aut in hos, aut in illos absolutam Regis contra Deum, contra bonas leges, potestatem. Hætenus fuit conseruatio.

34 Tunc Nebucad netzar rex trepidus surrexit cum perturbatione, & proloquutus dixit gubernatoribus suis, annon viros tres projecimus in medium ignis victos? quibus respondentes & dicentibus Regi, verum est Rex;

35 Respondit & dixit, ecce video viros quatuor solutos ambulantes in medio ignis, in quibus non est corruptio: forma autem quarti similis est filio dei.

TVNC NEBUCAD-NETZAR] Sequitur effectus liberationis tam miraculosæ in animo Regis, qui rursus doctrinæ facilioris gratia in quatuor distingui potest membra. 1. Perterritus Rex, interrogauit gubernatores suos, AN NON projecti sint in ignem tres viri, quod cum ipsi affirmassent, simul & Rex demonstrasset eos solutos ac viuos, in secundo membro hujus partis hīstoriæ Rex ipse appropinquat ad portam fornacis & euocat eos: euocatis eis in tertio membro cōgregat gubernatores suos

os, quibus præbet tres illos viros diligenter inspiciendos, ipse autem habet orationem in qua partim benedicit Deo, partim edictum proponit. In postremo denique membro Schadracum, Mefchacum, & Hhabed-negonem restituit honoribus suis. Videamus nunc singula hæc membra sigillatim. Primum itaque est, [REX miraculo illo perterritus surrexit, surgens loquutus est, ac dixit gubernatoribus suis, AN NON VIROS TRES, & cætera, quæ in textu ipso per se manifesta sunt, tantum exponenda sunt hæc quæ sequuntur verba] [FORMA AUTEM QUARTI similis est filio Dei.] Id est, venustissima & quasi diuina: hinc postea vocat eum Dei Angelum missum ad eripiendum eos: Neque enim verba hæc accipimus de Christo, quem non putamus Deum obtulisse conspicendum & cognoscendum homini idololatrico, sed de Angelo aliquo & spiritu ministratore, quem more ethnicorum vocat Dei filium: nam illi formosos & eximia venustate præditos quosque vocare soliti sunt ἀγγέλους, θεοεικείς & δι' ὁμοιότητος. Vide vers. 28. Obs. 1. Rex miraculo isto obstupefactus est. Dei opera mirabilia possunt attonitos reddere quantumuis obstinatos ac præfractos: Sed vide rursus, non habent verba eum conuersum esse aut resipuisse, sed territum ac perturbatum esse. Plurimum enim differt hic motus in impijs ab illo motu in pijs: In impijs ad aspectum operum Dei admirabilium superbia & naturæ ista peruersitas reprimitur ad tempus, & quasi detruditur ad intimos cordis recessus, vbi trepida quasi delitescit, donec euanuerit memoria potentix illius diuinæ: Non autem sic mouentur pij dum seriò resipiscunt, nam in ijs naturæ ista prauitas non tam reprimitur, quàm paulatim per Spiritum sanctum aboletur, sic vt in ejus locum sanctitas quædam naturæ succedat, quæ est secundum Dei imaginem. Sed hic videmus tamen tantam esse hanc in impijs commotionem, vt incipiant jam dubitare, an fecerint etiam ea quæ paulò antè ab ijs facta sunt [ANNON, inquit Rex, PROIECIMVS tres viros in ignem hunc] hæsitante enim animo loquitur. Tam con

contraria scilicet obueniunt Dei opera et ipsorum factis et nature ordini. Sed non est hoc factum sine speciali Dei prouidentia, quod gubernatores istos Rex interrogarit : Erant quidem authores totius hujus mali, & ipso Rege obstinatiores: ideo voluit Deus primum hanc confessionem ab ipsis extorqueri, quod viri illi tres vincti sint in ignem intrusi: vt postea ipsos jam liberatos conspicientes, Dei miraculum cogerentur admittere. Obstinati isti & dura ceruice homines vellent opprimere statim omnia Dei mirifica opera, ne in lucem veniant, & conspiciantur à mundo ad Dei gloriam : Deus itaque prouidentia sua extorquere solet illis hujusmodi confessiones, vt si nolint resipiscere ad aspectum operum Dei, illę certè confessiones totidem testimonia sint aduersus eos in illo die. Putant homines illud leue quiddam esse nunc confiteri aliquid quod ad religionem pertinet, paulò verò post rursus id ipsum inficiari. Habent ad hanc rem priuilegium scilicet Pontificum: verum sciant id velim tandè his confessionibus & subscriptionibus, quasi totidem vinculis còstrictos se teneri in diem iudicij, in quo certò futurum est nisi resipiscant, vt iratus iudex pronunciet illud, Ex tuo te iudico serue male. 2. Constanter confessi sunt Deum tres socij Danielis, neque puduit eos Dei sui: nunc vicissim dum sunt in medio fornacis non pudet Deum illorum, habent præsentiā Angeli ipsius, non quidem ideo quod sine opera Angeli non possit Deus opus suum perficere, sed ita solet Deus còsulere imbecillitati suorum, missis nimirum angelis suis nunc paucioribus, nunc pluribus, prout his nobis opus esse videt. Milliones Angelorū prębuit jam olim còspiciendos seruo Elizei. 2. Reg. 6. 17. Promisit etiam Ecclesię suę, quę est hodierno die, Angelorum præsidia: Et reipsa quidem muniunt nos Angeli, etsi non nunc, vt olim, sese offerant sub aspectabili aliqua forma. Sed id est quod obseruo: Qui Deum confiteri volunt ante periculum, in medio periculi Deum aliquo modo presentem habebunt, neq; profectò tum, cum maximè opus est, certa consolatione destituentur : Imò
verò

verò celū ipsum prius diffindetur, & conspicietur Christus adstans ad dexteram patris, quàm destituentur illi consolatione, vt Stephano factum legimus, Act. 7. 56. Nullus Dei Martyr vnquam fuit, qui non sensit in medijs tormentis maiorem etiam quàm antea consolationem. Sed quid sibi vult hoc, quod citra fidem & confessionem istorum non editum sit miraculū hoc in ijs liberandis? an ista fuerunt editi miraculi causa? deus quidem non propter fidem nostram, aut aliquid denique quod in nobis esse, vel à nobis proficisci potest, exerit potentiam suam in nobis liberandis: Verum fides cordis cum oris confessione necessarium adeò medium est, vt nisi fide gratiam illam Dei in Christo oblatam excipiamus, profectò Deus nihil sit facturus nostra causa. Christus in Euangelio perpetuò requirit fidem in ijs, quibus & quorum gratia editurus est miracula. Rursus scriptū est eum non edidisse miracula alicubi propter infidelitatem eorum qui illic degebant. Faxit deus ne nos similiter incredulitate nostra impediamus Dei erga nos opera etiam mirabilia.

26 Tunc appropinquans Nebucadnetzar ad portam fornacis ignis accensæ proloquutus est, & dixit Schadrac, Mefchac & Hhabed-nego serui Dei excelsi, egredimini & venite, tunc egressi sunt Schadrac, Mefchac, & Hhabednego e medio ignis,

TVNC APPROPINQVANS] Secundum est membrum effecti illius miraculosæ liberationis, de quo diximus: appropinquat Rex ad portam fornacis, alloquitur pueros, egredi ac venire ad se iubet: parent illi ac egrediuntur. Obs. 1. Vide nunc effectum perturbati & attoniti animi, dū stupet ad dei miracula mutatur, & id quidem seriò ac citra simulationem, non tamen tam repente verè respiscit. Nemo repente fit bonus. Hoc notandum est eorum causa maxime, qui æstimant statim ex vno aliquo facto qualis sit quisque, cum non nisi ex perseuerantia in bonis operibus æstimari debeat qualis sit. Galat. 5. 25. Si spiritu viuimus, spiritu etiam ambulemus. Ambulare autem est perseuerare, id quod arguit spiritualementem vitam. Obs. 2. Rex paulò antè superbiens eleuauit Dei potentiam,

am: nunc verò dejectus extollit Deum. Superbia animi deprimit Deum: depressio animi etiam qualiscunq; exaltat Deum: vt illud videas, quam inimica sit Deo superbia, et quàm benè cum eo consentiat humilitas. Obs. 3. Honorat rex dei seruos, primùm quidē eo quod ipse non p̄conis, sed sua voce exire jubeat: deinde eo etiā quod dū jubet exire honorificè eos compellet, dei excelsi seruos vocans. Non potest major hoc honor Dei seruis tribui, quā cum cogūtur eos honorare etiam illi qui paulò antè studebant eos extrema ignominia afficere; cum coguntur iustificare, quos paulò antè damnabant: soluere, quos paulò antè ligabant: exire denique ex igne, quos paulò antè in ignem ingredi juebant. Hic honor habitus est Christo, cum Centurio quidam vnus ex eorum numero qui Christum cruci affixerant, audita jam magna illa voce, quam expirans edidit Dominus, & conspectis ijs miraculis, quæ cum morte ejus conjuncta erant, reuera, diceret, hic homo filius Dei erat. Similis etiam honor delatus est tribus his Dei seruis à Nabucadnetzare tunc temporis. Obs. 4. Tres pueri, freti præsentia Angeli Dei, lubenter commorantur in igni, tantisper dum exire inde jubentur à Rege. Serui dei contenti sunt quocunque demum loco, in quo Deum habent presentem: Noe contentus est sepulchro quasi arcæ illius, habens Deum ibi presentem, neque inde exijt priusquàm jussus est exire. Nos quoque non abhorremus à sepulchris ipsis, quod certum est Deum futurum custodem etiam pulueris nostri per Spiritum suum, per quem rursus viuificabit mortalia nostra corpora, Rom. 8. 11. Martyres cum Deo presente, dici non potest, quàm libenter manserint in carceribus, in ignibus, in tormentis quibusque exquisitissimis. Non est in loco *δουραπνία*, sed in Dei præsentia. Regis palatium etiam infernus est, si destituatur quis eo solatio quod solum est ex Dei præsentia tum maximè cum quis afficitur sensu miserix suæ.

37 Et congregati Satrapæ, antistes, ducesque et gubernatores Regis cum inspicerent viros illos non esse dominatum ignem in corpus eorum, & pilum capitis eorum

non esse adustum neque eorum Chlamydes mutatas: denique odorem ignis non pervasisse eos.

28. Voloquutus Nebucad-netzar dixit, benedictus sit Deus horum, Schadrachi, Meshachi, & Hhabed-negonis, qui mitiens Angelum suum eripuit seruos suos qui confisi sunt in ipso: cum verbum Regis murantes exposuerint corpus suum ut non coleant neque adorarent vltimum Deum praterquam Deum suum.

29. Quamobrem a me proponitur edictum, ut omnis populus, natio, aut lingua, quæ dictis errauit: contra Deum horum, Schadrachi, Meshachi, & Hhabed-negonis, in membra lanietur, & domus ejus in sterquilinum redigatur: propterea quod non est Deus alius qui possit eripere hoc modo.

30. Tunc Rex prosperari iussit Schadracum, Meshacum, & Hhabednegonem, in prouincia Babyloniz.

ET CONGREGATI SATRAPÆ. Tertium membrum effecti, uti diximus, in quo Nebucad-netzar, obseruata jam et explorata mirifica illa puerorum conseruatione, omnes alios, qui in autoritate erant apud ipsum, ad aduertendum idem miraculum conuocat de industria, veratque ipsis ac omnibus ne quod dictum ne per errorem quidem indignum Deo profunderent. Conuocatis igitur ijs ad videndam rem tam miraculose gestam, primum ipse benedicit Deo, deinde proponit decretum de eo nulla prorsus blasphemia violando. Obs. 1. Accusatores isti regis autoritate jam prius impulsæ erant ad confitendum victos tres pueros in ignem coniectos esse, nunc eadem regis autoritate coguntur testes esse miraculose eorum liberationi. Obstinati non nisi inuiti & coacti vel confitentur, vel omnino intuentur Dei opera ac veritatem ejus. Tantoperè invident Deo gloriam suam. Video hinc imaginem quandam eorum apud nos, qui non nisi obligati subscriptionibus et juramentis atque ijs etiam coactis veritatem religionis volunt agnoscere. Sed quid factum est de his? Sic obligati, & quasi victi ad iudicium reseruantur. Coactæ hæ subscriptiones et coacta iuramenta quid quæso sunt aliud quam quasi vincula totidem quibus constricti reseruantur ad iudicium, nisi tandem aliquando voluntaria fuerit veritatis agnitio: Neque enim ista in ijs etiam qui inuiti ea faciunt carent suo usu. 2. Consiliarios istos regis ipso rege vides obstiniores esse. Consiliarios regum impios ferè multo magis obstinatos reperias aduersus Deum & ejus opera, pugnantia cum
ipsum

ipforum consilij, quàm Reges suos quorum autoritate abuti consueverunt ad impia sua consilia exequenda : Malunt illi Achitophelem imitati sese suspendere, quàm cedere Deo ejusque operibus. 3. Examinemus benedictionem hanc Regis : Rex quasi eminens consistens, agnoscit Dei potentiam & misericordiam, non quidem erga se, sed erga tres istos seruos ipsius. Longè dissimilis huic fuit illa Danielis confessio. Primum sic precatus est, Benedictum sit nomen Dei à seculo usque in seculum: Deinde sic, Tibi ò Deus patrum meorum gratias ago, & laudo ego. Quibus verbis agnoscit ejus bonitatem etiam erga se. Disce igitur latum discrimen inter benedictiones piorum & impiorum: Pij agnoscunt Dei summam potentiam, misericordiam, sapientiam, bonitatem, &c. ita vt ad se specialiter hæc omnia applicent: Impij agnoscunt quidem hæc omnia, sed ad alios ea applicant, vnde fide ad Deum accedere non possunt, quia fides esse non potest sine sensu præsertim bonitatis: Agnitio enim potentie, justitie, aliorumque quæ in Deo sunt, absque sensu etiam misericordie tantum auget terrorem. 4. Disce hoc Regis prophani exemplo, quàm longè ab sit à fide natura nostra : Primum enim non distinguimus verum Deum ab idolis, tantum abest vt credamus in eum : Deinde, moti jam Dei operibus distinguimus quidem, sed nondum credimus: Imò, ne audito quidem verbo credimus, nisi coniuncto cum verbo interiori Spiritus illius motu, qui diffundit charitatem Dei in cordibus nostris. Rom. 5. 5. Det igitur Dominus, vt efficacem illum Spiritus motum magis magisque in animis sentiamus. 5. Examinemus deinde edictum hoc Regis in quo multa reprehendi possunt: est tamen etiam in eo quod laudemus. Reprehenditur in eo primum, quod decernatur tantum Deum non afficiendum ignominia aliqua, non etiam glorificandum tanquam Deum verum, vnum, & suum: vtrumque enim hoc à Deo mandatum est, & vt nulla ex parte, ac nullo modo laudamus gloriam ejus: & vt eum omnibus modis glorificemus.

cemus. Sed alijs Deum illum satis commendare non potuit, quem ipse prior non amplexus est : Nam interea temporis non abieciſſe eum idola ſua , vel ex hoc ipſo edicto certum eſt. Quod proſectò non parum quis mirari poſſit , cùm ex ejus verbis non obſcurè hoc inferri poſſit, vnum tantùm Deum eſſe : ait enim [PROPTEREA NON EST DEVS alius qui poſſit eripere hoc modo] Vnde ſequitur, eum ſolum eſſe Deum: Si enim non poſſunt eripere hoc modo alij , proſectò jam pro dijs non ſunt habendi: eſt enim hoc Dei proprium miraculoſè poſſe eripere. Sed mira eſt illa excæcatio idololatriarum. Liberet nos Deus ab iſta tam obſtinata cecitate , quam videmus hodierno die eſſe in Pontificijs idololatriſ. Illud etiam in edicto hoc reprehendimus, quod non tam ex vero aliquo zelo, quàm à perturbato & conſternato animo proſectum ſit : nam verus zelus non eſt ſine vera cognitione. Hujusmodi ſunt hodierno die ediſta illa Pontificiorum Regum & Principum, quæ ad fidem & religionem pertinent, quorum zelus non niſi rabies eſt ſine vera cognitione. Sed laudabile eſt hoc Regis decretum in eo, quod non ſatis habeat ipſe proſiteri Deū, niſi etiam edicto caueat, vt alij ſimiliter omnes qui in ejus imperio ſunt eum profiteantur. Reges, quæ homines ſunt, tenentur ipſi agnoſcere Deum, quæ verò Reges, tenentur edicere alijs, vt & ipſi agnoſcant Deum ex ejus verbo. Rex Chriſtianus pluſquam Chriſtianus eſt. Faxit Deus hoc penitus videat Rex noſter. [TUNC REX proſperari juſſit] Id eſt, reſtituit honoribus, ac vetuit ſuis omnibus, ne illis porro malefacerent. Obſerua hic primùm ex parte Regis : Videtur ex hoc edicto illud eum æſtimari, eos demùm fideles Regi fore, qui Deo fideles eſſent: Rurſus ex parte gubernatorum obſerua : Impij, quantò magis ſe monent, tantò magis ſeſe implicent nouis quaſi vinculis. Iam enim vides iſtos nouo interdico quaſi vinculo conſtringi, ne impoſterum moueant ſe aduerſus innocentes. Quod ad tres pueros, illorum exemplo admonemur non debere metum amitten-

amittendorum honorum efficere; ne constanter confiteamur Deum. Illi enim recuperarunt suos honores, etiam auctiores quàm priùs. Verùm quicquid demùm futurum est de fugaci ista honorum vmbra, dum pro Christo affligimur, & ignominia afficimur, certò debemus expectare diuitias illas gloriæ hereditatis ipsius in sanctis, vt Apostolus loquitur ad Ephesios. Denique quod ad Deum nostrum, habemus exemplum gloriosæ victoriæ ipsius, quæ eò gloriosior est, & quod per eundem illum ministrum parata sit, quo conatus est Sathan in impijs his consiliarijs abuti ad Deum dedecorandum, nempe, per Regem ipsum: & quod in seruis suis eam obtinuerit, quos, postquam jam ad extremum discrimen adducti essent, miraculosè eripuit. Deo igitur nostro, qui solus verus est Deus, soli sit gloria. Amen.

ARGVMENTVM.

Reuertitur Propheta ad historiam illam de se iussitatam, propositamque vers. 21. Cap. 2. Hoc itaque capite est prosopopœia edicti cuiusdam regij, in quo etiam conspicitur Danielis sapientia simul & dignitas, in qua fuit apud Regem. Edicti autem summa est: Deum mirabiliter egisse cum Nebucad-netzar, vt fastum ipsius intolerandum reprimeret, & ad officium renocaret. Finis verò est, vt omnis gloria Deo concedatur ab omnibus populis, quibuscunque futurum est vt innotescat hoc edictum. Quod ad tempus, quo edictum hoc fuit promulgatum: Etsi disertè verbū in Scriptura minimè ponitur, non dubium est tamen, quin totum hoc argumentum, & gestum et promulgatum fuerit, postquam deuictū alijs regnū, ex Aegypto (quam postremò expugnauit) recurrit in Babyloniam. Cum autem a tempore reuersionis huius ad finem vsque regni anni ad summum decem intercesserint: certum est, hoc programma sub finem regni ipsius editum in lucem esse, ferè ante biennium, quàm è vita decederet. Sunt autem huius edicti & capitis partes quatuor. I. est saluatio. vers. 1. 2 est propositio eorum summa, qua fusiùs deinde narratur, ad vers. 4. Tertiò est narratio ipsa, ad vers. 37. Quarto, conclusio est versu vltimo.

CAP. III.

Nebucad-netzar Rex omnibus populis, nationibus ac linguis, quæ habitant in tota terra: pax vestra multiplicetur.

NEBUCAD-NETZAR REX] Prima pars capitis, Saluatio. [OMNIBVS, inquit, POPVLIS, nationibus, ac linguis, quæ habitant in tota terra, pax vestra multiplice-

plicetur] Per totam terram intelligendæ sunt finitimæ regiones, quæ, quia multæ admodum erant, quasi tota terra censentur: sic enim accipiendam esse particulam vniuersi generis, docuimus suprâ cap. 3. vers. 38. Addit deinde [Pax vestra multiplicetur] Hic finis est regni cuiusvis & beatitas rerumpublicarum: Pacem hanc Paul. 1. Timoth. Cap. 2. vers. 2. in eo positam esse ait, vt tranquillam & quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate: Hic nimirum finis est, ob quem constituti sunt à Deo Reges, & quem nos debemus habere nobis propositum in precibus concipiendis pro Regibus. Reges omnes in edictis suis optant quidem verbo hanc pacem ijs omnibus, qui in imperio ipsorum sunt. Sed quàm diligenter eam reipsa procurent testari potest hodierno die misera ista & perturbatissima conditio omnium ferè rerumpublicarum: adeò vt mihi videatur hæc ipsa salutationis formula contra plerosque Regum testimonium futura esse.

2 Signa & miracula quæ fecit erga me Deus excelsus, deest me indicare.

3 Signa ejus quàm magna sint, & miracula ejus quàm fortia: regnum ejus regnum æternum, & dominium ejus in omnes generationes esse.

MIRACULA] Secunda pars capitis, propositio, cuius rursus duo sunt membra: Primùm enim proponit, decere se indicare signa illa & miracula, quæ fecit Deus excelsus erga se: primùm quidem in humiliando ipso, deinde verò in exalando. Quid autem est quod decet regem indicare de signis & miraculis Dei? Nempe signa quàm magna sint, & miracula quàm fortia sint. Secundum autem membrum propositionis pendet ex priori: nam ex admirabilibus Dei operibus statim intelligitur, æternum esse ejus regnum. Proponit igitur secundo loco, decere se indicare regnum ejus æternum esse, & dominium ejus in omnes generationes esse. Obs. 1. Proculdubio hæc tanti Regis humiliatio externa sub Deo profecta est ex animo aliquo modo interiùs dejecto & humiliato: nunquam enim ita se abjecisset, quasi ad Dei pedes

pedes, in conspectu etiam omnium qui erant in imperio ipsius, coram quibus alioqui, more superborum Principum, voluit magnus, imò Deus quidam videri, nunquā hoc, inquam, fecisset nisi insigniter mutatus fuisset ejus animus. Nota igitur: Semel dejecto ac prostrato animo, tantum aberunt ab eo etiam summi Reges, ut pudeat eos exterius corpore, voce & gestu humiliari sub Deo, ut etiam palam dicturi sint cum Nebucad-netzare, omnino decere ut ita coram Deo humilientur. Vnde enim est quod pudeat etiam tenues & obscuros peccatores vel gestu, vel voce supplice sese humiliare, nisi quod in paupere simul & vitioso pectore insit superbus & expers sensus peccati ac miserie animus. 2 Hoc non est pretereundum, quod Rex videns se rursus exaltatum à Deo, & exemptum è societate belluarum, honorari sibi nunc esse ducat etiam in conspectu populi sui se abijcere. Reges nihil magis querunt quam honorari coram populo suo, quod adeò affectant, ut gloriam suam etiam cum Dei ignominia conjunctam sepe expetant. Saulus petiuit à Samuele ut honoraret se coram senioribus populi sui, & coram Israele. 1 Sam. 15. 30. Sed si id cogitarent serio cum animis suis, exaltationem & gloriam illam ipsorum omnem à Deo solo esse, qui cum natura ipsa non sint positi supra communem hominum aliorum sortem, ijs tamen tam benigne communicat aliquam partem majestatis sue, eosque sedere tanquam deos supra consortes suos jubet: si hoc, inquam, cogitarent, profecto alijs omnibus, vel abjectissimis, prærent exemplo humilitatis: Neque enim posita est majestas illa regum in superbia aduersus Deum. David honorari sibi duxit se lineo amictu indutum saltare coram arca Dei; hoc est, sese abijcere & humiliare in conspectu populi sui. Quamobrem etiam falsè exceptus est à Mical Saulis filia, vxore etiam sua, quod retexisset se coram ancillis seruorum suorum, ut vnus quispiam ex vanissimis hominibus. At quid tum respondit David? Letari quidem se, & letaturum imposterum coram Iehoua qui ipsum

ipsum elegisset præ Saule patre Micalis, & præ ejus familia. 2. Sam. 6. 20. 21. Vt autem de hoc generaliùs dicam, cum nemo sit omnium nostrum, quem Deus ex inferis non extulerit: debemus profectò omnes querere ejus gloriam etià cum confusione nostra. In hac abjectione & humiliatione quæ sit Dei causa, cauendum est, ne qui irrideant eos qui Dei causa sese humiliant, non enim posse hoc impuè fieri exemplum illud Micalis testatur, quæ perpetua sterilitate percussa est. Grauius judicium expectat eos qui hodierno die probrosa quæque obijciunt Euangelij ministris, qui partim Dei, partim etià ipsorum causa, vt ipsos lucrifaciant Domino, purgamenta mundi facti sunt, obijciunt tamen ignobilitatem, paupertatem, infirmitatem, probra denique omnia. Sed irrisores quoscunque manet merces sua. 3. Non satisfacit sibi Nebucad-netzar in amplificanda Dei potentia: Ait, decere se indicare signa & miracula ipsius, & ea quidem quàm magna sint, & quàm fortia: Neque hoc tantum, sed præterea regnum ejus esse æternum; Id quod conspici potest vel ex signis & miraculis ipsius. Quæ causa hujus tantæ prædicationis? Habuit etià prophanus homo sensum aliquem potentiæ diuinæ? Sensus diuinæ potentiæ, misericordiæ, justiciæ, sapientiæ, & cæterorum denique quæ in ipso modum omnem superant, facit vt nunquam satis videatur sibi homo dilatare posse cor suum: nam vellet quidem, si fieri posset, totum eum, & quæ ejus sunt omnia semel capere. Hoc quidem sensu potentiæ Dei seriò affectus fuit Paulus, cum diceret ad Ephesios, Vt sciatis quæ sit excellens illa magnitudo potentiæ ipsius in nobis qui credimus: Et rursus, sensu diuinæ in Christo misericordiæ grauius permotus: Deus, inquit, qui diues est misericordia propter multam charitatem suâ: Item, Secundum opes gratiæ suæ: Item, Vt ostendat ætatibus succedentibus summas opes gratiæ. Ex his & similibus vocibus, satis possumus iudicare, si modò partem aliquam ejus spiritus habeamus, quem habuit tum Paulus cum has voces

voces profunderet, quanto cum sensu, quanta cum dilata-
tione cordis id fecerit. Vbi autem hæ aut huiusmodi
voces aliquę sanctorum virorum occurrunt, illæ quidem
ponderandæ nobis sunt diligenter, conandumque est
ijs sepius repetitis & animo ponderatis, simile quiddam
in nobis etiam ipsis sentire. Qui non afficitur sensu ali-
quo Dei penitus in corde, is leuiter de eo, deque potentia,
iustitia & misericordia ejus cogitat, & jeunè tantum
ac frigide de ijs loquitur. Hinc est quod vulgò homines
tam temerè & irreuerenter ore suo vsurpent sacrosanctum
illud Dei nomen, ipsumque etiam sepe blasphement : nimirum
volitat aliqua Dei notio in cerebro nullo intereà ejus sensu
in corde existente, non majore profectò, imò minore sepe
quam sit Diaboli, quem ferè majori cum animi impetu ac sensu
nominant quam ipsum Deum: vt satis appareat spiritum illum
impurum occupasse multorum animos. Duo sunt in homine,
mens & cor: ad nihil vtile est mentis cognitio sine cordis
apprehensione, nisi fortasse ad hoc, vt reddantur homines
inexcusabiles. 4. Dauid profectò in tanta tamque
admiranda liberatione, non tantum agnouisset potentiam
Dei, sed & misericordiam : dixissetque decere se indicare
etiam misericordiam ipsius erga se, quàm magna sit. Impiis
sepe conceditur sensus quidam potentiz & majestatis diuinæ,
dum perterrentur conspectis operibus ipsius: sed sensus bonitatis & misericordiz,
presertim in Christo, rarum est domum. Perpauci enim cum
Paulo dicere possunt, Blasphemus fui, persecutor fui,
injurius fui: sed Deus mei misertus est. Fieri quidem
potest vt sensu aliquo generali & confuso diuinæ misericordiz
atingantur homines: sed pauci admodum sunt qui permouentur
suauissimo illo sensu misericordiz Dei in Christo Iesu: qui
quidem sensus solus est salutaris. Ex hoc quoque
perspici potest resipiscentiam illam Regis veram non fuisse,
etsi serio alioqui sensu permotus fuerit.

⁴ Ego Nebucad-netzar, tranquillus eram domi meæ, & virens in palatio meo.
⁵ Cum somnium viderem quod exterruit me : ita vt cogitationes in cubili meo, & visiones capitis mei conturbarent me.

[*Ego Nebucad-netzar tranquillus*] Tertia pars capitis, narratio, in qua promulgat primum se somniasse, ad vers. 6. Deindè, edixisse se vt venirent sapientes Babyloniz, qui tamen non potuerunt interpretari somnium illud suum ad vers. 8. Tertiò accersiuisse Danielem, eumque interpretatum esse somnium suum ad versum 28. Quartò, euentum ipsum respondiisse interpretationi à Daniele allatæ ad vers. 37. Hæc enim quatuor facilioris doctrinæ gratia distinguimus in narratione. Illud igitur primum est quod promulgat, se somniasse. Somnium proponit vnà cum tempore in quo somniauerat, & effecto cum somnio conjuncto. Tempus notatur ex ea, quæ tum fuit Regis conditione. [*Ego Nebucad-netzar, inquit, tranquillus eram domi meæ*] Tranquillus nimirum ab hoste, & hostis metu, postquam eum jam debellassem [*Et virens, inquit, in palatio*] Hoc est, florens & summè felix in palatio, quod fuit Babilone vt apparet infrà 29. 30. Vi de Herodotum de palatio Babylonico. Hoc igitur tempore, inquit Rex, somnium vidi. Effectum conjunctum cum somnio est grauis terror : ait enim [*Exterruit me*] Hoc deinde amplificatur verbis sequentibus [*Ita vt cogitationes meæ perturbarent me.*] Effectum hoc admonebat diuinum esse somnium: Nam somnia diuinitus immissa solebant terrorem dormientibus incutere, vt vidimus suprà cap. 2. 1. Obs. 1. Ex temporis circumstantia hoc occurrit obseruandum: Suspecta debet esse nobis perpetuò tranquillitas nimia vitæ præsentis : Ex ea enim ferè est securitas ista carnalis, qua securi Dei & vitæ futuræ toti conquiescimus in hac vita ijsque rebus quæ ad eam spectant. Hoc tranquillitatis effectum, etiam in optimis quibusque sequitur : Dauid enim de se ait Psal. 30. 7. Ego dicebam in tranquillitate mea, non dimouebor in seculum. Securitatem rursus hanc carnalem excipit tandem grauis & horrenda expegefactio, quasi

ex profundo illo securitatis somno, Diues alle, de quo in Euangelio, oppressus fuit hoc somno. Sed quid tum audiebat? Illud nempe, O stulte, auferent animam tuam à te hac nocte. Cum itaque ex nimia tranquillitate exultat securitas, & securitatem excipiat tam grauis expectatio, certè bonum est homini non semper ex animi sui sententia viuere in hac vita, sed vicissim etiam aduersa perpeti ac nonnunquam exagitari, ne somnus hic lethalis obrepat. Sanctior profectò & felicior fuit Ecclesia ante Constantini magni tempora sub ethnicis etiam imperatoribus, quàm postea sub Christianis. Tam enim difficile est homini per naturam, vbi pax ista mundi supposita est, tanquam puluinar, ceruicibus, abstinere à lethali ista securitate, quam difficile est fesso cuius recumbenti ac inclinato in molli puluinari oculos suos à somno continere. 2. Somnium hoc admonebat Regem resipiscentiæ vt apparet ex vers. 27. Deus semper aliqua ratione tentat homines ad resipiscentiam deducere priusquàm iudicium inferat: imò ad resipiscentiam inuitat ipsos etiam reprobos. Pertulit, inquit Paulus, multa lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum. Rom. 9. 22. Vbi verò nihil proficit lenitate, tum quidem iustè punit; ita tamen vt in ipsa pœnis misereatur creaturæ suæ pereuntis, sic tamen rursus vt iustus sit iudex, hoc est, vt misericordia nihil præiudicii afferat iustitiæ. 3. Videtur Nebucad-netzar ijs circumstantijs circumscripsisse omnes partes operis hujus, vt planè appareat illud Dei opus esse in solidum, vt Deo soli omnis gloria tribuatur: nam somniò adiecit terrorem, qui indicet illud à Deo immissum esse: Interpretationem ejus dicit non potuisse dari à Chaldeis, sed à Daniele homine Dei Spiritu prædito, &c. Vis igitur Deo in solidum gloriam alicujus operis tribuere? Tribue illi soli totum opus quantumcunque est, omnesque ejus partes. Discant igitur Pontificij vel ex Nebucad-netzare, homine alioqui prophano, Dei opera, præsertim verò illud redemptionis nostræ opus, in quo glorificari vel imprimis statuit, Deo soli

soli tribuere, vt ad illum etiam solum tota gloria pertineat: totum opus simul, & tota gloria illius sit. 4. Quia somnium diuinitus immissum est, ideo valde afficitur ac terretur. Omnis reuelatio diuinitus data efficax est ad aliquo sensu afficiendum animum eius qui eam percipit. Reuelatio per verbum, efficax est quidem sua natura ad motum ac sensum cordis nostri. Quod si secus eueniat, id fit culpa nostra qui induramur aduersus illam diuini verbi efficaciam: Quod cum fit, tum nulla est letitia ex verbo Dei percepto, nullum desiderium amplius discendi: Quod si verò impressio aliqua fiat in corde, tum continuò existit letitia quædam cum desiderio vltèrius intelligendi, vt in hoc somnio videmus, quo permotus Rex interpretationem ejus instanter vrget. 5. In tota hac per somnium commotione ac vexatione animi Regis, corpus interea sopitum & quasi mortuum jacebat. Id etiam nos omnes in nobis dormientibus sentimus: Hoc quidem argumento esse potest, dissolutione corporis & animæ jam facta, restare posse animam hanc, vnà cum suis motibus, & vt specialius dicam, vexari etiam & cruciari posse eam in inferis: de quo, vel per hæc insomnia & has perturbationes, athei isti & impij homines qui neque coelos neq; inferos esse cogitant, satis possunt admoneri.

¶ Quamobrem a me propositum est edictum, vt adducerentur coram me omnes sapientes Babyloniz, qui interpretationem somnii notam facerent mihi.

¶ Tunc accesserunt magi, astrologi, Chaldaei, & haruspices: cumque somnium dixerim coram iis, interpretationem ejus notam non faciebant mihi.

[*Quamobrem a me propositum*] Secunda pars narrationis, in qua ostendit a se propositum esse edictum, vt adducerentur coram ipso omnes sapientes Babyloniz, qui ipsi notam facerent interpretationem somnii sui, quos tamen, ait, in somnio interpretando suam ignorantiam prodidisse. Vbi paucis habet impudentiam simul & ignorantiam Sophistarum.

¶ Tandem autem accessit coram me Daniel, cuius nomen est Belteschatzar secundum nomen Dei mei, in quo est spiritus deorum sanctorum, & somnium coram eo dixi.

Tandem.

Tandem autem] Sequitur tertia pars narrationis, qua promulgat, accedente Daniele, primum se proposuisse somnium suum illi interpretandum: deinde eum interpretatum esse. Obs. 1. Impij etiam si veri Dei notitiam aliquam habeant, tamen nunquam eum requirunt, nisi cum aliunde, quod quærunt obtinere non possunt: causa est, destituuntur sensu bonitatis ejus, quò fit ut aspectum ejus semper refugiant. Sed non contingit hoc sine providentia Dei, eo nimirum sine factum est, ut cognosceret Rex non humana vlla, sed diuina tantum sapientia potuisse reuelari illud somnium suum: id quod etiam hic à Rege promulgatum habemus. Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: Ideò neque alijs potest ea exponere. 2. Antea cap. 2. oportuit Daniele indicare Regi & somnium, & somnij interpretationem, nunc verò interpretatio tantum somnij indicanda est. Hoc factum est, quia vocatio Danielis prophetica tum primum stabilienda fuit, nunc tantum confirmanda est. Prophetarum & Apostolorum vocationes olim miraculis confirmatæ sunt, ut intelligerent omnes, prædicos eos esse tanta Spiritus luce, quanta efficeret ut errare non possent omnino in veritate Dei radenda. Quia rei differebant à Pastoribus & doctoribus illis omnibus, qui post ipsos in Ecclesia Dei extituri essent. 3. Quod dicit in Textu [*Secundum nomen Dei mei*] id non est silentio pretereundum: Retinet sibi Idolum suum, & tamen Deum cæli publico etiam edicto glorificat. Quomodo consentiunt ista? Diabolus jam inde ab initio deleret ex animis hominum unum illum ac verum Deum conatus est, ejusque omnem prorsus opinionem, pro quo infinitos deos in mundum inuexit, eo scilicet fine, ut ipse in his coleretur: Cum verò videt, non posse se omnem prorsus opinionem veri numinis ex animis hominum dimouere, illi etiam locum aliquem inter tot illos fictos falsosque deos cogitur relinquere. Quod autem ad cultum attinet, paratur cum inter Deum verum & illos à se inuen-

tos Deum verum sine quidem glorificari, hoc est, ut ego
nunc interpretor, cum admiratione quadam suspici, ac
predicari ejus potentiam, sed ab eminens intuentibus
eum, tanquam peregrinum aliquem Deum: Non vult
enim homines fide ad eum propius accedere: Fidem
enim hoc est, longe potissimum cultus partem vult Ido-
lis suis reservare integram. Similis planè videtur mihi
hodie hodie die cultus Papistarum: Videri volunt agno-
scere verum ac verum Deum in filio suo Iesu Christo: ha-
beras præter eum infipitos alios, omnes Angelos,
somnes animas, demortuorum hominum, quotquot in
caelis sunt: quibus etiam adiungunt, tanquam deos mi-
norum gentium in terris his, innumerabiles deos lapi-
deos, ligneos, argenteos, aureos. Cum ventum est ad
cultum Dei, illum verum glorificant, suspiciunt ejus
potentiam, ac maiestatem, sed omnibus fide autem pro-
pius accedunt ad reliquam illam deorum urbani, quos
familiariter etiam sibi magis propitios alloquun-
tur, invocant, rogant ut pro se intercedant apud Deum
illum summum, ac filium ejus Christum. Gratia sit
Deo qui sempiternum hoc iniquitatis postremis his
temporibus ita retegere, ut impossibile sit ab omnibus
conspici possint, nisi ab ijs, quorum oculos Deus hujus
seculi adhuc prestrictos detinet. *anno illi androsobol*
Belteschatz, inquam, præfede magorum, quia non sibi sed deorum sanctorum
in esse sibi de eorum arcum non premette, rationes somni mei quod vidi, id est in
sepreta et iniquitatis, dicitur, quod non sibi sed deorum multum de eorum
in se premette, obomou, in dicitur, quod non sibi sed deorum multum de eorum
Belteschatz, inquam, Protopopœia est sermonum Regis
quos cum Daniele aliquando contulerat, quibusque pro-
posuerat somnium suum illi interpretandum. Orati-
onis autem hujus regis partes sunt tres: Prima est
prefatio. Secunda, propositio somni sui. Tertia, con-
clusio. Prefatio continet petitionem quandam. Primum
autem compellat Danielem nomine illo consueto, & ab
ipso Rege imposito, ut supra vidimus. Nominat etiam
honorifice præfectum magorum & Sapientum oranium:
Sequitur

Sequitur deinde petitio. [*Visiones*, inquit, *somnii mei quod vidi, id est interpretationem eius dic.*] Argumenta petitionis duo sunt: primum [*Quia noui*, inquit, *spiritum deorum inesse tibi*] Vt ethnicus & idololatra loquitur: Secundum argumentum pendet à priori [*Et vltimū arcanum*, inquit, *non premere te.*] s. noui, id est, non facessere tibi negotium, sed promptam esse atque expositam intelligentiam ejus. Obs. 1. In compellando Daniele, Rex qui paulò antè confusus sapientiæ Chaldæorum suorum Danielem contempsit, nunc etiam infra dignitatem regiam se deiecit. Superbi quos vident nulli sibi vsui esse, eos vix dignantur intueri, & ante sensum indigentia aliquem, gratiam hominum ac opem pro nihilo habent: Postquam verò in angustias aliquas redacti sunt, tum puluerem etiam lambent prius, quàm non sint in gratia cum ijs, à quibus aliquid opis expectare se posse confidunt. Superbissimi enim quique & maxime feroces in rebus secundis, mutata jam fortuna omnium mortalium maxime degeneres conspiciuntur.

10 Visionibus igitur capitis mei in cubilimeo, videbam eum ecce arbor in medio terræ esset altitudine magna.

11 Creuisse arborem, & roboratam esse, & altitudine sua peruenisse ad cælum aspectu suo ad finem totius terræ.

12 Ramos eius pulchros, & fructus eius multos, eibumque pro omnibus inesse eis sub ea vmbra capere bestias agri, & in ramis ejus habitare aues cœlidenique ex ea cibum percipere omnem carnem.

[*Visioibus*] Secunda pars orationis Regis: propositio somnij. Somnij duæ sunt partes: prima est de arbore quam vidit per somnium: secunda de vigile quẽm vidit simul & audiuit. De arbore igitur sic ait. [*Visioibus capitis mei in cubili meo, videbam, cum ecce arbor*] Hanc sic describit. 1. à loco [*In medio terræ sua erat*] 2. à proceritate [*altitudine magna erat*] 3. ab accretione & conjuncta corroboratione: neque enim visa est in eodem statu permanere, sed creuit ita, in altum quidem, vt altitudine sua ad cœlos pertigerit: in latum verò, vt aspectu suo ad fines terræ perueniret. 4. à ramis: Rami erant pulchri: 5. à fructu: Fructus ejus erant multi adeò, vt tantum in

ijs inesseet cibi, quantum omnibus animantibus sufficere posset. 6. describitur ab ijs omnibus animantium generibus quæ bonitate arboris utebantur: Bestiæ agri captabant sub ea umbram, aues cœli habitabant in ramis eius, omnis denique caro cibum ex ea percipiebat.

13 Videbam in visionibus capitis mei super cubile meum, cum ecce vigil, & sanctus e cœlo descenderet.

14 Clamans strenue, et ita edicens: excindite istam arborem, et amputate ramos eius, delicite folia eius, & spargite fructus ejus: vagentur bestię, ne subsint ei, & aues a ramis eius.

15 Verum stirpem radicem ejus in terra relinquit, & cum vinculo ferreo chalybeoque, apud teneram herbam agri: vt rore cœli intingatur, & cum bestiis sit portio ejus in herba terræ.

16 Animus ejus ab humano mutetur, & cor bestiæ detur ei: septemque tempora prætereant eum.

17 Ex decreto vigilum verbum hoc, & ex sermone sanctorum hoc postulatum est: vtque dum adducatur, vt agnoscant viuentes, dominari excelsam in regno hominum, adeo vt cui vult tradat illud, & abiectionis hominum constituat in illo.

Videbam in visionibus.] Secunda pars somnij de vigile, qui & sanctus dicitur, quo significatur Angelus quidam sanctus, qui ideo vigil nominatur, quia diligenter excubias agit ad cognoscendum, prædicandum, & perficiendum voluntatem Dei. Atque idcirco Ezech. 1. plures oculi Angelis tribuuntur. Elogium autem hoc est historiæ valde conueniens: nam, vt postea hoc capite audiemus, interea dum adhuc rex spirat superbiam ac loquitur, repente vox angeli tanquam vigilis de cœlo descendit, & Regis vocem interrumpit [*e cœlo*] describitur deinde vigil iste: dicitur, 1. e cœlo descendere 2. magna voce clamare et promulgare edictum apud homines. [*Excindite.*] Edictum cum sua confirmatione sequitur. Primum de arbore edicitur vt excindatur: vt rami ejus amputentur: vt folia deiciantur: vt fructus dispergantur: vt vagentur bestiæ agri ne subsint illi, et aues cœli ne habitent in ramis ejus. Sed edicti seueritas illa mitigatur. [*Relinquit, inquit, stirpem radicem ejus in terra.*] Deinde de radice illa relicta edicitur, 1. vt in vinculo ferreo et chalybeo relinquantur apud teneram herbam agri, in eum finem, vt rore cœli intingatur, et portio ejus sit cum bestiis

bestijs agri in herba terræ. (Sic autem incipit Angelus sermone in suum transferre à radice illa, quæ vmbra fuit duntaxat, ad hominem ipsum, qui ea adumbratus est.) 2. vt animus ejus ab humano mutetur, et cor bestię ei detur: hoc est, vt prorsus obbrutescat animus ejus amittatque mentem et judicium animi humani. Nihil hic legimus de metamorphosi aliqua in corpore facta, sed de animo obbrutescente tantum sermo est. 3 Vt septem tempora prætereant eum, hoc est, septem anni, synecdochicè, vt propheta ipse interpretatur postea. 11. 13. et deinceps. *Ex decreto*] Sequitur confirmatio propositi edicti ex testimonio et consensu omnium vigilum, et omnium sanctorum: quasi dicat Angelus, hoc verbum meum non est à me solo, sed ab omnibus vigilibus et Angelis alijs comprobantibus Dei decretum de arbore, deque eo qui figuratur arbore: et postulatum hoc, quo nimirum postulo ab hominibus executionem decreti, non, inquam, est ex sermone meo tantum, sed omnium etiam sanctorum. Sed quousq; durabit seueritas ista et executio iudicij? [*Vsq; dum* inquit, adducatur, (nempe, is qui arbore adumbratur) ad cognoscendam Dei potentiam, et agnoscant omnes viuentes, ejus exemplo edocti, (id quod etiam postea euenit ipsius regis opera et edicto,) excelsum dominari in regno hominum, adeo vt cui vult tradat illud, etiam abjectissimum queniue constituat in eo.

18 Hoc somnium vidi ego Rex Nebucad-netzar, iam tu Belteschatzar interpretationem dic: propterea quod nulli sapientes regni mei possunt interpretationem notam facere mihi tu autem potes, quia Spiritus Deorum sanctorum inest tibi.

Hoc Somnium.] Tertia pars orationis regis, Conclusio, in qua repetitur petitio. *Hoc Somnium*, inquit, vidi ego Rex Nebucad-netzar, iam tu Belteschatzar dic interpretationem ejus. Adduntur argumenta: Primum ex eo quod Chaldæi non potuerint: Secundum ex eo quod Daniel possit: ratio est quia Spiritus deorum sanctorum est in eo. Verba hæc ethnici hominis sunt.

19 Tunc Daniel cuius nomen est Belteſchazar, cum obſtupuiſſet quaſi horam v. nam, & cogitationes eius conturbarent eum: proloquente Regi ac dicenti, o Belteſchazar, ſomnium et interpretatio ne perturbet te, reſpondens Belteſchazar dixit, Domine mi ſomnium hoc eveniat oſoribus tuis, & interpretatio eius inimicis tuis.

Tunc Daniel.] Sequitur oratio Danielis. Verum ante inceptam orationem, dicitur eum obſtupuiſſe quaſi horam vnam, et cogitationes ejus eum conturbaviſſe. Obſtupuit ſine dubio Daniel permotus gravitate ſomnij et novitate judicij in tantū Regem, cujus pax tum ipſi Danieli tum toti Iudaorum populo erat utilis, et commendata per Ieremiam Prophetam. Tum confirmatur à Rege ipſo tam grauis judicij denunciationem non expectante: O Belteſazar, inquit, ſomnium et interpretatio ejus nihil te perturbent. Confirmatus jam à Rege, loquutus eſt Daniel. Orationis ejus partes ſunt tres numero, 1. eſt precatio. 2. Enarratio ſomnij. 3. Hortatio ad reſipiſcentiam. Videamus igitur primū precationem Danielis. [*Domine mi*, inquit, ſomnium hoc eveniat oſoribus tuis, & interpretatio ejus inimicis tuis, vtrumque autem abſit à te.] Quæri poſſeſt, cum ſciret Daniel hæc à Deo denunciari eſſe aduerſus Regem, quid eſt quod contendat precibus ea à Rege auertere? Reſp. Intelligit Dei minis et promiſſionibus herere conditiones ſuas, et huic etiam judicio herere conditionem reſipiſcentiæ, id quod vel eo apparet, quod poſtrema parte orationis ſuæ conſulat Regi vt reſipiſcat.

20 Arbor illa quam vidisti, quæ crevit & roborata eſt: cuius altitudo peruenit ad caelum, & aſpectus in totam terram.

21 Cuius rami pulchri, & fructus multi, & cui cibus pro omnibus inſuit: ſub qua habitabant beſtiæ agri, & in cuius ramis ſidebant aues cæli.

22 Tu et o Rex, qui creuiſti & roboratus eſt: nam amplitudo tua ita crevit, vt perueniret ad cælum, ac dominium tuum ad finem terræ.

23 Quod autem vidit Rex ipſem & ſanctum deſcendentem de cælo ac edicentem excindere a borem iſtam ac perdere eam, verum ſtipem radicem eius in terra reſinquit, & cum vinculo ferreo chalybeoque ſit apud teneram herbam agri: vt rore cæli inſtingatur, & cum beſtiis agri ſit portio eius, viſque dum ſeptem tempora tranſcant ſuper eum.

24 Hæc interpretatio eſt Regis: & decretum excelsi eſt quod ſuperuenturum eſt domino meo Regi.

25 Nam te depellent homines a ſe, & cum beſtiis agri futura eſt habitatio tua, herbamque vt bobus tibi guſtandam dabunt, et rore cæli te inſtingent, ſeptemque tempo-

ra efficiant vt prætereant te: vsquedum noscas dominari exelsum in regno hominum, & cui vult dare illud.

26 Quod autem dicebant relinquendam stirpem radicem illius arboris: regnum tuum tibi stabile erit, ex quo agnoueris cælos dominari.

Arbor illa.] Secunda pars orationis: Interpretatio somnij, & primum eius partis, quæ est de arbore: deinde ejus partis, quæ est de vigile, ejusque edicto. Quod ad arborem, primum est interpretatio verborum Regis: quam sic habete. Arbor quam vidit stare in medio terræ altitudine magna, est ipse Nebucad-netzar rex stans in medio dominij sui, cum magna et sublimi gloria. Accretio in altum ad cælos vsque, et in latum ad fines terræ, est accretio Nebucad-netzaris, in altum quidem ita vt amplitudo ejus perueniat ad cælos: in latum vero ita, vt dominium ejus porrigat se ad fines terræ. Verba hæc sunt hyperbolica, vt verba etiam somnij: neque enim in eam vel altitudinem vel latitudinem auctus fuit Nebucadnetzar. Quod ad ceteras illas partes, quibus in somnio descripta est arbor, hic non est earum specialis aliqua interpretatio: verum quid ijs significetur faciliè intelligi potest: per ramos enim pulchros intelliguntur partes dominij pulchræ illæ quidem et speciosæ. Per fructus multos et cibum in ea arbore qui satis sit omnibus animantibus, intelliguntur multiplices vtilitates et commoditates regni Nebucadnetzaris. Per bestias agri quæ captabant vmbra sub arbore, per aues cæli quæ habitabant in ramis, per omnem carnem quæ percepit ex arbore cibum, intelliguntur omnia animantium genera, ac præsertim homines qui perceperunt ex hoc regno Nebucad-netzaris omne genus vtilitatis et commodi. *Quod autem vidit.*] Interpretatio secundæ partis somnij de vigile. Primum repetuntur verba Regis, deinde enarrantur. Ante enarrationem præfatio quædam præmissa est. [*Hæc interpretatio,* inquit, *est Regis.*] hoc est, spectans ad Regem, vt sequentia exponunt. Tum quæ denunciata sunt à vigile in arborem, et cum qui arbore figurabatur enarrantur hoc vno

versu sequenti, [*Nam te depellent &c.*] Postremo interpretatur correctionem & mitigationem illam, de referuanda stirpe radi cum arboris, his verbis *Quod autem dicebant relinquendum stirpem &c.*] Interpretatio ex textu ipso satis clara est,

27 Quapropter, o Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua iustitia abrumpe, & iniquitates tuas erga afflictos si forte erit prorogatio tranquillitati tue.

Quapropter O Rex.] Postrema pars orationis Danielis, qua consulit regi ut resipiscat. Sic autem præfatur ad benevolentiam captandam. *Consilium meum* placeat tibi,] tum sequitur consilium *abrumpe* peccata iustitia] quod specialius deinde effert *abrumpe* iniquitates,] hoc est, inhumanitatem tuam gratia erga afflictam Ecclesiam, et omnes oppressos duritie dominatus tui: quasi diceret, plus satis hætenus peccasti iniustitia et inhumanitate, ut ostenditur infra. 5. 19. nunc vero cum Deus te præmoneat gratiosissimè anticipa iudicium ejus vera resipiscētia. Resipiscētiā enim et conuersionem interiorem animi designat ex fructu ejus exteriori, factorum mutatione. Ad hanc autem exhortatur a iudicii prorogatione. [*Si forte, inquit, erit prorogatio*] non sic loquitur quod dubitet hoc evenitū si modo resipuerit, sed notat difficultatem rei respectu hominis et offensæ ipsius, quæ tanta in Deum videbatur, ut locus veniæ non amplius videri posset, aut si posset, difficulter tamen id fieret: Non enim est in nobis natura nisi materia omnis desperationis. Alioqui autem si deum respicias in Christo Iesu, et misericordiam illam in eo omnem offensam nostram infinitis partibus superantem, jam nulla amplius dubitationis est materia: neque tum opus est huiusmodi loquendi formula. Obs. 1. Disce omnes etiam Angelos superbum quemque detestari, & in cælis quidem approbare Dei decretum de vindicando in hominem superbum, in terra verò quasi postulare apud homines ut Dei illud decretum exequantur. Cogitent ergo superbi isti non sibi rem esse cum carne et sanguine, sed cum superioribus potestatibus

statibus, et millionibus Angelorum: imò cogitent armatam esse aduersus se omnem Dei creaturam, nihil autem deesse ad supplicium, nisi solum Dei nutum: quo semel dato, celeritimè jam impetu facto in superbum hominem irruerent. 2. Discenda est diligentissimè propositio ista, Deum dominari in regno hominum: hoc est, non humanam sapientiam, non potentiam, non ipsam denique hæreditariam successiõnem, quam hodie tanti faciunt, regem efficere: sed Deum porrecta quasi è cælis manu hominem attollere ad fastigium regni: id quod vel vno hoc argumento addisci potest: Si penes hominem essent dominia tum profectò nunquam fieret vt abjectis et vilibus quibusque, qui opibus et copijs nihil possunt, aut certè parum, nunquam, inquam, fieret, vt istis ad regna et dominia pateret aditus: Videmus tamen euenire nonnunquam, vt abjectissimus quisque ad regnum perueniat: quod non posset fieri omninò nisi Dei auspicijs: qui, vt in textu habes, dat illud cui vult, etiam abjectissimo cuique, si ita velit: quem etiam evehit modis extraordinarijs et quos homines coguntur admirari. Ergo Deus est solus qui dominatur in regno hominum. Ipsi etiam impij et athei coguntur fateri solius dei esse summum regnum, dominium ac potentiam: sed eum interea cum potentia sua otiosum includunt cælo. Atque hoc est quod queritur David Psal. 10. 4. Improbi omnes cogitationes esse, non esse Deum. Atqui dominium Dei efficax est in regno hominum: ipseque est qui potentia illa sua efficaci alios reges ac potentes constituit, alios de regno ac potestate deiicit. Nebucad-netzare[m] grauius exercuit Dominus vt hoc tandè disceret, et alijs proponeret discendum: id quod nunc fecisse eum videmus in hoc suo edicto. Ex quo intelligitur non impunè istud ignorari vel à principe vel à populo: Excelsum dominari in regno hominum. Prophani homines dum vident has regnorum vicissitudines, et nunc erigi hominem, nunc rursus deprimi, dicunt Deum ludere in humanis rebus: Ludit in humanis diuina potentia rebus: et hominem tanquam pi-

lam aliquam nunc in sublime proijcere, nunc verò in terram deijcere. Sed errant miseri: hoc enim à Deo ideò fit, vt tandem re ipsa & experientia sentiant homines, id quod libenter ignorare vellent, excelsum dominari in regno hominum. Et hoc nos quoque omnes videre potuimus in recenti illa dissipatione Hispanorum, quæ hodierno die contigit contra omnium expectationem: nimirum, hoc etiam factò tam admirabili voluit Deus docere nos, excelsum dominari in regno hominum. Faxit Dominus ne tantæ erga nos misericordiæ, et tanti erga inimicos iudicij vnquam obliuiscamur. 3. Daniel permotus sine dubio graui dolore ex iudicio regi superuenturo, ita obstupuit ad tempus. Prophetæ et serui Dei etiam quo tempore in ipsius nomine seuerissimè denunciant ejus iudicia, non debent interea prorsus alieni esse à sensu omni misericordiæ et humano affectu. At Daniel interea nihil omittit seueritatis illius, quæ ex officio eum decebat: Prophetæ itaque & serui Dei non debent interea obliuisci seueritatis illius quæ eos decet. Debent ergo in denuntiationibus et comminationibus ita temperari misericordia & seueritas, vt extrema deuitentur. Non debemus nos seueritate ita abripi vt obliuiscamur nos homines esse ad miserendum aliorum hominum: Rursus non debemus misericordiæ affectu ita deliniri, vt obliuiscamur nos ministros Dei esse ad seuerè denuntiandum. Dominus ipse dum iudicat quenquam ita misericors est, vt sit iustus: contraque ita iustus, vt sit quoque misericors. 4. Nebucad-netzaris res agitur, & tamen nihil commoueri eum legimus: Daniel autem valde afficitur, cuius tamen res non agitur. Ea ferè est improborum securitas, vt non moueantur denuntiato iudicio, antequam eo planè opprimantur. Contra vero pij terrentur iudicij, quæ sciunt tamen non superuentura sibi: satis enim sciunt se obnoxios esse ijsdem illis nisi ex mera Dei gratia liberentur: dolent etiam (quæ est eorum misericordia) vel improborum ipsorum vicem. 5. Nebucad-netzar etsi tyrannus figuratur tamen arbore fructifera. Regna,

na, imperia, omnis denique administratio Dei ordinatio sunt: Deus autem vsque adeò benedicit ordinationi suæ, vt etiam tyrannis bono sit hominibus, et tyranni sepe cogantur nobis prodesse. Hinc sequitur etiam alterum, vtilius esse vel seuisimo cuique tyranno subesse, quam *δραγμῶς* viuere, et in eo statu hominum in quo nullus princeps, nulla administratio est: Verū omnes ex animi sui sententia viuunt, et, vt est in libro Iudicum, quisque quod rectum videtur in oculis suis facit: Præstat enim sub vno aliquo tyranno viuere, quàm sub multis, nam in anarchia quot sunt homines ferè, tot sunt tyranni: vt longè melius sit tum inter feras bestias viuere, quam inter homines: Animus enim bestię non tam indomitus est ac ferox, quàm hominis, si semel sibi permissus fuerit. Legimus in libro Iudicum multam fuisse in Israël, et in politia, et in Ecclesia, confusione: Sed quæ causa? Non semel illic dictum est istud: Illis diebus non erat Rex in Israël. Illud igitur rursus affirmo, præstantius esse etiam sub tyranno viuere quàm in anarchia. 6. Vigil in promulgando edicto aduersus arborem sistit se quasi in medio sermonis cursu, & mitigat duritiem illam denuntiationis: Relinquit, inquit, stirpem radicem ejus in terra. Disce igitur: Deus etiam quo tempore videtur nullum modum iræ suæ facere, in medijs tamen temporalibus hisce pœnis inserit aliquem misericordiæ suæ gustum, vt tum homines si nolint resipiscere, certè inexcusabiles sint: Di co in temporalibus his pœnis ita fieri, quia in inferno nullus est misericordiæ locus, aut pœnæ mitigatio. Tempestiue igitur commoueamur illa Dei misericordia, quā etiam in medijs hujus vitæ malis sentimus, et resipiscamus. Obs. 7. Quæri potest, in hortatione illa ad resipiscenciam, quid est quod non simul hortatus sit Daniel ad deponendam illam etiam aduersus Deum ipsum et cœlos superbiam intolerandam: præsertim cum hic sit finis iudicii hujus vt Rex agnoscat tandem extellsum dominari in regno hominum, neque suo more ampliùs insultet in Deum cœli? Resp. Requirit quidem vt pœniteat eum

fructuum superbix suæ in Deum: fructus autem superbiæ in Deum sunt peccata & iniquitas in homines: Eadem ergo opera suadet ut pœniteat eum causæ ipsius ac radicis omnis injustitiæ in homines, hoc est, superbix in Deum. Vnde præterea discimus: Quisquis impius est in Deum, is quoque injustus est in homines, & econtrario. Vis igitur ostendere te ex impio factum pium? ostende te ex injusto factum justum. Hæc omnes fatentur verbo sed vita ipsa negant.

²⁸ Totum hoc supervenit Nebucad-netzari Regi.

²⁹ Exactis mensibus duodecim, in palatio regni Babylonix obambulabat.

³⁰ Et proloquens Rex dicebat, annon hæc est Babylon illa magna, quam ego edificavi, ut esset regia et ornamentum decoris mei, robore potentix meæ?

[*Totum hoc*] Sequitur exequutio interminationis jam reuelatæ partim per somnium, partim per interpretem somnij Danielem. Vbi habemus primum summam propositionem exequutionis, deinde ejus declarationem. Propositio ex se aliqui facilis est [*Totum hoc supervenit*, inquit, *Nebucad-netzari Regi.*] In declarationem igitur habemus primum summam illam Regis superbiam, quæ procuravit judicium istud præsens: Deinde denunciacionem judicij cum judicio ipso repente simulque cum denunciacione ipsa irruente: Habemus tertio resipiscenciam Regis: Quarto denique restitutionem ejus. Quod ad primam partem declarationis: Extrema hominis superbia satis se prodit in vocibus illis in Deum ipsum blasphemis. Sed primo loco statim occurrunt circumstantiæ temporis & loci, quando, & ubi eruperit in blasphemiam hanc vocem. Tempus est, [*Exactis, inquit, mensibus duodecim*] nempe post interminationem factam per somnium & interpretationem somnij: Tantum enim temporis concessum est à Deo resipiscenciæ. Nota igitur ex parte Dei, quod Deus sit longanimis. Hæc propositio est in omnium ore, vellem etiam in cordibus altius insideret. Deus, inquit Paulus, multa lenitate pertulit vasa iræ coagmentata ad interitum. Rom. 9. 22. In Rege autem isto habes exemplum cordis, quod resipiscere nescit,

et

& mirifici stuporis : Nam etsi superuicturus fuisset post-hac Nebucad-netzar vel centum totos annos : tamen mirum fuisset futurum si excidisset vnquam illius animo tam insignis comminatio semel atque iterum repetita, nedum vt ejus obliuisceretur tam citò, exacto jam tantum mensium duodecim spatio : Sed quid dicam? Plus sepe virium est in hujus mundi gloria, voluptate, diuitijs, reliquisque id genus illecebris ad indurandum animum, quàm est in omnibus minis ad eum emolliendum: adeò vt mihi videantur non sine speciali Dei gratia viri principes, qui hisce rebus circumfluunt, effugere cordis obdurationem, & existimem hoc donum majus esse ipso etiani regno. Quàm multi enim ex omnibus Regibus post hominum memoriam effugerunt illam obdurationem, & ex ea justam damnationē. Det Dominus nostro Regi, ne his rebus terrenis, quæ illi non tot tantæque suppetunt, quot & quantæ alijs Regibus terræ, det Dominus tamen, in hac præsertim naturæ humanæ infirmitate, ne his ipsis vnquam animus ejus vel leuiter inficiatur. [*In palatio*] Locus deinde notatur : Locus autem est Regia Babylonis [*Obambulabas, inquit, in palatio regni Babylonie*] Locus incitamentum fuit superbiz, vt vulgò dici solet: Gallum gallinaceum ferocem esse in suo sterquilinio: sic enim comparare lubet cum bestia tam vili tantum regem ferocientem aduersus creatorem suum Deum. Disce igitur: Gloriosa palatia & amœna quæque loca periculosa admodum incitamenta superbiz sunt, redduntque sæpenumero animos hominum tumidiore æquo : atque inde fieri videmus, vt, cum justo Dei judicio deiiciuntur superbi, palatia etiam sua, omnemque illum superbiz fomitem, in communem secum trahant ruinā. Experientia ipsa satis hoc nostros homines docere potuit. Sed audiamus nunc verba Regis eaque diligenter perpendamus [*Et proloquens Rex dicebat, annon hac est Babylon illa magna*] Ex abrupto ordiri cogit eum intemperies insolentis animi. Sensus est, annon satis potest locus iste munitissimus me protegere? Ecquis potest me hinc eij-

cere? Atque ita urbem suam opponit ipsi cœlo: neque hoc tantum, sed fiduciam etiam suam in ea collocat, eamque pro cœlo suo habet, in quò securè habiteret aduersus omnem vim etiam ipsius Dei. Addit præterea se eam urbem ædificasse (*Ego*) inquit, cum emphasi quadam. Vt prius urbem suam cœlo, ita nunc seipsum opponit Deo: Neque tam contumeliosus est in conditores huius urbis illos qui ante eum fuerunt (neque enim ille conditor urbis fuit, sed auxit eam duntaxat & ornavit operibus quidem ædificijsque maximis) quàm blasphemus est in ipsum Deum, omnium rerum primum authorem & conditorem. Nam ut de urbibus & ædificijs dicam cum Davide: Nisi Dominus ædificet domum frustra laborat ædificator. Sed inquires, quid hîc peccati est, si profiteatur se conditorem urbis suæ? Possuntne homines proximè secundum Deum illud etiam sibi assumere, sèque illius authores dicere cuius perficiendi instrumenta extiterunt? Resp. Verba sequentia satis id ostendunt hunc non tantum sibi assumere partes ministri ac instrumenti, cum addat ædificasse se eam urbem robore potentiz suæ: quæ quidem verba arguunt satis arrogasse eum sibi principem locum in condenda Babylone sua. Si quis dicat se hoc vel illud fecisse Dei gratia, Dei virtute, Dei voluntate, uti Paulus alicubi se plus laborasse cæteris omnibus dicit, non tamen se, sed Deum per ipsum: illud quidem tolerabile est, & sine aliqua offensa dici potest: Sin dicat se fecisse aliquid sua virtute, robore potentiz suæ, apertè detrahit gloriæ diuinæ, & jam reus peragitur tantæ maiestatis violatæ. Huius autem omnis loquendi formulæ interpretem habemus Deum ipsum nobis planè consentientem, Esa. 10. 13. & deinceps: ubi alloquitur primum Deus regem Assyriæ, & blasphemam eius vocem per prosopeam quandam in hunc modum imitatur. Ego feci virtute manus meæ, sapientia mea, quòd prudentia instructus sum. Hanc vocem deinde sic interpretatur Dominus: An gloriabitur securis aduersus cedentem ipsa? An se magnificabit serra contra agitorem suum? quasi

quasi diceret, an gloriaberis Assyrie aduersus me, quasi verò tu primus author exiteris actionum omnium tuarum : cum tamen ego vsus sim te tanquam instrumento duntaxat actionum mearum? Vides igitur sensum. Tantùm illud admonco vt caueant sibi homines, qui dum de rebus à se gestis loquuntur, verbo saltem si non re ipsa nimium sibi tribuere solent : caueant, inquā, vel ab huiusmodi vocibus: Nam periculosa est ista temeritas: Angeli enim Dei tanquam vigiles totidem excubias agunt, vt voces etiam ejusmodi deprehendant & interpellent seueris judicijs. Postremò addit [*Vt sit regia & ornamentum decoris mei*] Vt prius gloriam initij hujus operis, ita nunc gloriam finis totam aufert Deo, sc̃que suamque gloriam ac maiestatem finem eum principalem ac vnicum constituit, quasi verò inferuire debeat illud opus sibi præcipuè, non Deo. Deus vt est omnium rerum author primus, ita omnes res operaque ejus ad eum tanquam finem vltimum, quasi circulo quodam confecto, redire debent: At blasphemus iste Deum voluit spoliare gloria vtriusque, & principij & finis operis sui. Ergo Babylonem suam opponit cœlo : se autem ipsum opponit Deo. Hic habebis quasdam notas, quibus facile deprehendes superbum quemque. Primum, si audias quempiam se & sua suprâ modum laudare, alios autem & res aliorum præ se contemnere, habes jam argumentum quoddam elati animi. Rursus, si audias aliquem magis ambitiosè sibi arrogare omnia, hoc se fecisse, & illud sese fecisse gloriari : cum tu hominem superbum dicito. Postremò, si videas quempiam factorum suorum laudem & gloriam sibi soli vendicare, meritò dices eum hominem superbum. Has notas superbię omnes exhibuit nobis Spiritus Dei in superbo hoc Rege, tanquam intolendæ cuiusdam superbię exemplari quodam & archetypo conspiciendas. 2. Mirum videri potest, cum nulum hîc audias verbum saltem expressè in Deum, aut in cœlos à Rege prolaturum, cum tamen puniri vt blasphemum in Deum. Non enim sic loquutus est, Babylonem me-

meam oppono ipsis etiam cœlis: cujus non Deus aliquis, sed ego author exstiti: quæque destinata est, non Dei cuiusvis, sed meæ solius gloriæ: non sic, inquam, differetè tum loquutus est. Sed audi: non citiùs quis sibi videtur esse aliquid, quàm Deum contemnit: non citiùs de se loquitur omnia bona, quàm in Deum blasphemus est: non priùs caput erigit, oculos leuat, ceruices intèdit, quàm Deo bellù quasi indicit. Hoc ideò obseruo, vt discât homines illud non carere periculo, vel semel de se aliquid magni aut sentire, aut dicere. Quid, inquires, annò potest homo cū Deo, et hominis estimatio cū Dei gloria cōsistere? Quæcunq; demū sunt hominis, siue ad necessitatē, siue ad ornamentū pertineant, ea omnia à Deo sunt: jam si gloriatur quis in his quasi non acceperit ea, stare vnā cum Deo non poterit: Sin demisso animo hæc omnia à Deo esse agnoscat, idque cum gratiarum actione, qua etiam habet ea sibi sanctificata, cum Deo potest illi conuenire: Quò magis huiusmodi confessione Deum honorauerit, eò magis eum Deus vicissim honorabit. 3. De superbix malo hoc postremò adiiciam: malè de eo sentire homines, si putent eo peccari aut tantum aut primum in homines, cum superbia semper primum peccetur in Deum ipsum. Priùs enim animus intumescit aduersus Deum, eumque spoliatur aliqua parte gloriæ suæ, sibi aliquid tribuendo, quàm hominem despiciat. Exemplo Pharisei illius hoc planum euadit: ille enim dum gratias agit Deo, contemnit præ se alios quosvis, præsertim verò publicanum illum. Quid præterea? Ieiuno, inquit, bis hebdomade, decimo quæcunque possideo. Hoc est illud fundamentum primum contemptus aliorum hominum, & publicani nominatim, opinio dignitatis ac meritorum suorum, qua derogat de gloria ipsius Dei.

31. Adhuc sermone illo versante in ore Regis, vox e cœlo accidit dicens, tibi indicetur Nebucad-netzar Rex, regnum hoc descendere a te.

32. Et homines te depulsuros a se, vt cum bestiis agri sic habitatio tua: herbam sicut bobus gustandum tibi daturus esse, & facturos vt septem tempora prætereant te visquedum agnoscas dominari excessum in regno hominum, & cui vult dare illud.

33. Eadem hora verbum illud completum est in Nebucad-netzare nam ab hominibus

bus depulsus herbam vt boues comedit, et rore cœli corpus eius intinctum est, vsque dum pili eius vt Aquilarum plumæ creuissent, & ungues eius vt auium.

Adhuc sermone illo.] Secunda pars declarationis, vt dictum est, denunciatio Iudicij cum exequutione, quæ fuit eadem hora. Primùm notatur tempus [*Adhuc sermone illo versante in ore Regis.*] Ad summam superbiam peruenit Rex, cum interpellat eum Angelus in medio sermone. Passus quidem est eum Deus pro tolerantia ac lenitate sua paulatim ascendere quasi gradibus quibusdam ad extremam superbiam: quò ubi ventum est diutiùs non potest consistere. Obs. 1. Nullus mortalium potest pedem suum figere in summo quasi peccati gradu, aut ibi diu herere, verùm statim descendat necesse est, Deo eum, vel pro misericordia sua deducente quasi per manum, vel deiciente pro iustitia sua. Mundus iste sub primum Christi aduentum peruenit ad summum hunc iniquitatis gradum: hic stare diu non potuit: necesse fuit, vel iusto Dei iudicio semel è fastigio illo deturbari in infernum totum hunc mundum, tam Iudeos, quam gentes: vel Dei misericordia in Christo deorsum quasi manu deduci è summo illo peccatorum omnium fastigio, juxta dictum illud Pauli, Vbi peccatum abundauit, ibi gratia superabundauit. Sed quorsum ista? vt cum videritis jam peruenisse aliquem ad summum illum peccati gradum, cogitetis fore vt is non diu stet in loco tam lubrico. Sunt homines quidam nostrates, qui eò fere altitudinis perueniunt, vt altius ascendere non possint: istos admonerem non diu perstituros eos in tanta altitudine, sed fore citò vt deorsum vel ruant, vel deducantur. 2. Interea dum superbe loquitur, in ipso sermone subito interpellat eum Angelus (ideoque suprà Vigil est dictus, facit enim reuera vigilis officium.) Ergo non datum est illi spatium perducendi ad finem eam quam inchoauit vocem, nedum respiscendi. Obseruo hoc propter libertinos, qui cum dissolutè vivant, audent tamen polliceri satis longum respiscentiæ spatium: et ita loqui solent, nihil curæ esse sibi quam perditè viuant, dummodo de-

tur

tur ipsis ante ultimum spiritum vel altera tantum horæ pars ad resipiscenciam. Sciant illi Dei iudicium subitum esse solere, cum superuenit. Deus tardus quidem est ad iram, sed tãdem subito percutit, adeo ut non relinquatur hominibus spatium absoluendi quod inceperunt, vel malefactum, vel maledictum, nedum resipiscendi. Superueniente enim extremo illo et grauissimo iudicio, qui est in agro ne reuertatur retrò, qui est supra domum ne descendat. Tãm subitum ac contra omnium expectacionem futurum est illud iudicium. Det igitur Dominus ut tempestiue resipiscamus. [*Tibi indicitur.*] Sequitur iudicij denũciatio [*Nebucadnetzar Rex, inquit*] hoc dictum videtur falsè [*Regnum tuum discedit a te.*] et, quod grauius est, [*Homines depulsuri sunt te à se jimo cum bestius agri habitabis*] neque verò habitabis tanquam pastor aliquis, sed pari cum ijs sorte viues [*vesceris herba cum bobus.*] Hujus deinde vitæ tempus notatur, [*Facturi sunt, inquit, ut septem tempora, hoc est, anni, prætereant te.*] nempe, [*Tantisper dum agnoscas excelsum dominari in regno hominum*] et id quidem efficaciter: quod ostenditur verbis sequentibus, [*Et cui vult dare illud*] hoc enim adiectum est, ad ostendendum quam efficax sit dominium, et quam efficax potentia Dei: quia vulgò, dum confitentur ejus potentiam, Deum cœlo otiosum includunt. Hactenus denuntiatio. Sequitur iudicium ipsum. *Eadem hora &c.* quæ in textu satis plana sunt. Obs. i. Denunciatio hæc eadem omninò verbis est cum ea, quam per somnium reuelatam, & per Daniele interpretatam vidimus. Deus ut justificet comminationes illas quæ ex verbo suo fiunt, & ostendat se loqui per seruos suos, easdem iisdem etiam verbis repetet: sed grauis admodum est ista repetitio. Nam cum ille cogetur tandem repetere & confirmare voces seruorum suorum in illo die, tũ cum comminatione ac denunciatione repetita, ut hũc factum fuisse videmus, iudicium repente superuenturum est, neque vllus resipiscenciæ locus futurus est: quem quidem omnes hæc comminationes, quæ nunc fiunt ex verbo Dei per seruos ipsi-

us reliquum faciunt, adeò vt hę omnes quantumuis graues ac acerbę hominibus esse videantur, leues tamen sint ac cum misericordia conjunctę, id quod eo demum die omnes isti qui nunc ad eas obdurantur, cogentur confiteri, cum nimirum continuò cum graui denuntiatione iudicium subitò miseros correpturum est. 2. Hęc videmus resipiscenciam temporarium istud iudicium præcidere, quod tamen ab ea priusquam accideret præuentum non fuerat: Nam præscribit certum tempus pœnę, ac præmonet vox è cælo audita resipiscenciam tandem futuram, quę iudicium illud temporarium abolitura sit. Disce ergo Dei esse misericordiam in temporarijs hisce iudicijs non vno modo: Nam & resipiscencia ea præueniri possunt antequam euenerint, & vbi iam euenerunt, possunt per resipiscenciam remoueri: Qua in re differunt à iudicio illo æterno, quod etsi resipiscencia possit præueniri, tamen nulla vnquam resipiscencia potest, vbi semel acciderit, remoueri, vel hoc ipso, quod æternum erit. Quare qui velit iudicium illud æternum effugere, tempestiuè ipsum per resipiscenciam studeat auertere. 3. Mirum est hoc, obambulat in palatio Rex Nebucadnetzar: nemo erat omnium hominum qui auderet vel dicere vel facere aliquid in eum: subactis enim jam omnibus, terribile erat regnum ejus vniuerso orbi terrarum: Neque tamen, sic eum etiam in admiratione habentibus omnibus hominibus, iudicium effugit: Deus è cælo vltus est hominis superbiam. Superbum etsi nemo attingat, tamen oneri illi superbix suę succumbit: imò videtur mihi Deus sibi arripere superbum quémque vindicandum sua manu, sine vilo hominum ministerio: sicut vltus est jam olim Herodem, & ante eum Pharaonem: vt illud vel hinc sciri possit (quod etiam suprà admonuimus) superbiam esse præcipue aduersus Deum ipsum, non homines. Ex hoc enim est, quod Deus descendens quasi è cælis, ipse cum superbo solus congregiatur, inspectante toto mundo: sic superioribus hisce diebus Deus ipse sine hominibus luctatus est cum Hispanis, quorum superbiam ne vel naues il-

le in cœlum edificatę ferre potuerunt, quin rumperentur ac submergerentur. Soli Deo sit omnis gloria. Amen.

34 Exadis vero temporibus illis; ego Nebucad-netzar oculos meos ad cœlum sustuli, & mente mea ad me reuerſa Exceſſo benedixi, & viuentem in perpetuum laudavi ac glorificauit quod dominatus eius ſui dominatus æternus, & regnum ejus in omnes generationes.

35 Omnes vero habitatores terrę vt nihili reputentur, & pro voluntate ſua faciat in exercitu cœli, & habitatoribus terrę, neque eſt qui prohibeat manum ejus, aut dicat ei, quid faciat?

[*Exactis vero*] Nunc de reſiſiſcentia Nebucad-netzaris. Primũ notatur tempus, [*Exactis*, inquit, *temporibus illis*] nempe ſeptem annis ſecundum denunciationem & primam & poſtremam. [*Ego ſuſtuli oculos ad cœlum*] De tempore obſeruo 1. Reſiſiſcentia incidit in idem planẽ tempus quod prædictum fuit jam antea ab Angelo & Daniele. Deus vt in manu ſua habet reſiſiſcentiam, quæ non eſt in ullius hominis poteſtate, aut in libero arbitrio cuiuſquam (quicquid demũ garriant Papiſtæ) ita temporis illud punctum præordinauit, quo quis reſiſciſcat, ſic vt neque citiũs neque ſeriũs poſſit reſiſciſcere, quàm à Deo conſtitutum ſit. Hoc dico propter libertinos iſtos, qui dum inordinate ac diſſolute viuunt, de reſiſiſcentia interea loquuntur, ac ſi in manu ipſorum eſſet animum ſimul & vitam mutare quocũque viſum ſit illis tempore. Sed quæres, quod ſi ita ſit quorſum interminationes, quorſum iudicia & afflictiones omnes pertinent: neque enim propter iſta vel citiũs vel ſeriũs potuit tum reſiſciſcere Nebucad-netzar? Reſp. Iſta tanquam medias cauſas à Deo ordinatas, quibus etiam adigamur ad reſiſiſcentiam, futuram demũ eo ipſo tempore, quod à Deo præſtitutum eſt, id nimirum poſtulante duritia cordis noſtri: quod niſi frangatur etiam ac conteratur ſuo quodam modo, proſectò nullis blandis rationibus ac promiſſionibus poterit emolliri ac demulceri. Sed neque ruſus, hæc ipſa vim ullam habent ad veram ac ſeriam reſiſiſcentiam, niſi vnà cum iſs operetur Dei ſpiritus, qui ſolus poteſt conuertere nos ad eum qui percutit, & ſine quo, non ſecus ac qui flagris ceditur fugit ab aſpectu tortoris

tortoris, neque statim conuertit se ad eum, vt imploret ejus misericordiam : sic, inquam, nos fugimus ab irata Dei facie & fremimus ac murmuramus aduersus eum. Ipse etiam Daud, Psal. 32. antequam seriò moueretur per hunc Dei Spiritum ad confessionem peccati sui, cum excerceretur dei judicijs, abreptus sensu eorùm, belluinos potius quàm humanos gemitus & querimonias fudit : Cum silerem, inquit, inueterascebant ossa mea in rugitu meo toto die. Quod cum ita sit, conuersio hæc Nebucad-netzaris qualis qualis fuerit, non fuit profectò sine aliquò motu & efficacia Spiritus Dei sancti. 2. Notandum præterea, multum temporis eum fuisse sub judicio. Superbia non nisi difficulter admodum domatur : vt cum vitalis aliqua pars corrupta est, difficilis ac diuturna est curatio : ita superbia, quæ tam altè radices agit in corde & in medulla ipsa, opus habet graui ac diuturna medicina. Ideò ferè videas superbos quosque & diutissimè, & grauissimè premi Dei manu. Sequitur nunc resipiscencia his verbis. (*Ego Nebucad-netzar oculos meos ad cælum sustuli*) Hoc quasi externo signo intelligitur interior cordis conuersio certè aliqua ad Deū. Nebucad-netzar prius quidem oculos leuauit ad cælū, & nunc quoq; oculos leuat ad cælum: sed longè dissimili ratione. Prius quidem tumor ac inflatio cordis oculos quoque fecit intumescere, nunc autem ex humilitate cordis eriguntur illi oculi : Ergo & superbum cor erigit oculos versus cælos, & humiliatū idem quoq; facit, sed dissimiliter. Superbum quidem cor erigit oculos versus cælum, vt supra quasi ipsum deum suspiciant, ac eum tanquam se inferiorem despiciant: Humiliatum verò cor, vt si fieri possit, his oculis Deum intueamur, in cuius sola facie est omnis satietas gaudiorum: Estque externum hoc signum cordis ad Deum interiùs conuersi: Nam cor quò se vertit, eò vertit se oculus. Ergo hoc gestu significatur conuersio quædam Nebucad-netzaris ad Deum. *Et mente*] Conuersioni conjuncta est Confessio, quam sic proponit. [*Mente mea ad me reuerfa &c.*] Eodem planè quo respuit

sipuit temporis momento reuerſa eſt mens ejus ad ipſum, etſi mentis reſtitutio, vt effectum reſiſcentiæ, poſtea poſita ſit : Cauſa enim & effectum ſuum ſepe ſimul ſunt tempore. *Mente*, inquit, reuerſa benedixi &c.] Duo ſunt hic tituli, quos tribuit deo: excellſum vocat primùm, hoc eſt, omnipotentem: deinde viuentem in ſeculum: Hi tituli reſpondent cauſis benedictionis quæ ſequuntur. *Quod dominatus* ejus ſit dominatus æternus &c.] Hinc eſt quod appellet eum excellſum, ſiue potentem & æternum: Ergo experientia & conſideratio potentiæ ac æternitatis, quæ eum quidem mouit ad benedicendum Deo, efficit pariter vt his titulis eum ornaret. Optimè quadrat hoc, titulos ac nomina Dei petere ex ijs ipſis cauſis, quibus mouemur ad eum inuocandum, vt ſi miſericordia ejus moueamur, miſericordem: ſi juſtitia, juſtum: ſi potentia denique, potentem eum compellemus. Sic enim fiet vt majori cum affectu ac ſeriò, non autem perfunctoriè eum nominemus: ad id enim ſemper nobis nitendum eſt vt illud ſanctum nomen dei penitus afficiat cor noſtrum, priuſquàm ore uſurpetur: Neque enim inane quoddam nomen eſt illud Dei noſtri, verùm quoties ipſum vel in animo vel in ore habemus, ex ſe quidem efficax eſt ad ſenſum et motum (ita Deo etiam per ſolum nomen maiſtatis ſuæ operante in cordibus noſtris) niſi obſtet durties cordis noſtri. *Quod dominatus*.] Cauſa eſt benedictionis à dominatu Dei, ac illo quidem æterno: regno, et illo quidem ſempiterno. *Æternum* regnum ac dominium hic dictum eſt, non tantum quia ab æterno & in æternum permamet : Ab æterno, inquit Pſalmiſta, in æternum Deus eſ: ſed etiam quia immutabile eſt. Hominum regna obnoxia ſunt multis mutationibus & caſibus, tandemque euaneſcunt in vanitate ſua : Dei autem regnum ſemper manet vnum ac idem cum æquali honore gloria & maiſtate ab æterno in æternum: Nam ego Iehoua, inquit, non mutor. *Omnes habitatores*] Non contentus eſt ſolum ac per ſe poſuiſſe Dei dominium æternum, ſed cum eo coniunxit hominis fragilitatem, atque adeò

8dmyay, & vt ita dicam, nihilitatem. *Omnes*, inquit, habitatores terræ nihili reputantur] Vbi semel aspeximus vel partem aliquam minimam gloriæ Dei, nempe, tantulam duntaxat, quātula prophano huic regi apparuit, tum statim vilescit nobis vniuersa huius mundi gloria. Neque etiam possumus Dei potentiam satis pro dignitate agnoscere, nisi simul agnoscamus etiam creaturæ fragilitatem & vanitatem: Nam quandiu reliqua est in animis nostris opinio aliqua perfectionis alicujus, aut boni in creatura, quasi ex se & sine Deo sit aliquid: tandiu de Deo ejusque potentia rectè sentire non possumus: et quantum tribuimus creaturæ, tantum detrahimus Deo necessario. Quid igitur, inquires, Annon licet agnoscere regnum hominis alicujus ac maiestatem, simul cum agnitione potentiæ diuinæ? Resp. Si intereā vel tantillum illius maiestatis homini tribueris seorsim à Deo, profectò Deum dedecoras. Quare vt rectè agnoscas dei potentiam, oportet semel sistere omnes creaturas in sese nudas in conspectu ejus: tum si aliquid jis tribuere velis, illud ab eo mutuū sumendum est, ac pro imagine aliqua illius maiestatis ac summi boni habendum, vt Deus etiam in eo agnoscat & glorificetur. Sed vnde est nunc quod tam insigniter mutatus sit Nebucad-netzar: cum, vt vidimus cap. 3. mutatus etiam antehac, agnouerit quidem Dei potentiam, sed de se intereā nihil humile cogitauerit? Nimirū tum fuit animo dejectus, nunc vero dejectus etiam infra sortem humanam, hoc tandem cœpit sentire, quàm nihil esset ipse, quàm nihil alij, quàm autem omnia esset solus Deus. Splendor gloriæ ipsorum ita præstringit regibus oculos, vt eo obuersante oculis, Dei gloriam & potentiam videre nequeant, quam quidem vt semel intueantur, opus est remoueatur paulisper ab oculis splendor gloriæ & potentiæ suæ. Quare bonum est etiam regibus humiliari. Bonum mihi fuit, inquit Dauid, quod humiliasti me: vt quasi ad tempus disparente ac euanescente ex oculis splendore illo gloriæ suæ, Dei gloria vicissim appareat. Vt autem hoc generalius di-

cam: maximè opus est, vt omnes nos adducamur qua visum est Deo ratione, etiam afflictionibus, si ita illi visum est, ad videndum fragilitatem istam, & vilitatem nostri ipsorum, si vnquam futurum sit, vt Dei maiestatem illam & omnipotentiam rectè inspiciamus. [*Et pro voluntate*] Confirmat hanc Dei potentiam solam, simul & hominum, adeoque omnium creaturarum vanitatem, ab effectibus vtriusque, Dei & creaturæ. Deus pro voluntate sua facit in exercitu cœli, hoc est, in Angelis, & habitatoribus terræ, hoc est, hominibus. Quod autem ad creaturas: non est qui possit prohibere manum ejus, aut dicere ei, quid facis? Ergo Deus solus est qui potest omnia: Creatura autem nihil est. Sed expendamus verba: [*Pro voluntate sua, inquit, facit omnia.*] Voluntas Dei est regula actionum ipsius omnium: Vnde inter Deum & creaturam latum est discrimen. Dei voluntas regula est omnium actionum ipsius, ita vt hæc sit ratio sufficiens cur aliquid agat, nempe, quod ita velit. Atque id fit non immeritò, quia justissima. Quare quæcunque ad eam normam voluntatis diuinæ exiguntur, justissima sunt omnia ac rectissima. Quamobrem dum videmus ex Dei illa voluntate omnia euenire, & administrari in humanis rebus, etiam ea quæ nobis sæpe maximè absurdâ ac indigna videntur, hætenus tamen in ijs conquirere debemus, quatenus ex ejus justissima voluntate profecta esse cognoscimus. Dauid. Psal. 39. 10. obmutesco, inquit, non aperio os meum, quia tu dixisti, hoc est, quia ea est voluntas tua vt ego castiger, ideò voluntati tuæ lubenter acquiesco ac eam reuereor. Paul. Rom. 9. postquam voluntatem Dei subjecit tanquam fundamentum electionis & reprobationis, ijs verbis (Cujus vult miseretur & quem vult indurat) deinde aduersus blasphemiam rationis humanæ eam defendit tanquam justissimam & rectissimam. Ergo Dei voluntas meritò regula est omnium actionum ejus, cum sit ea justissima. Actionum verò hominis non est voluntas ipsius regula, sed lex siue diuina, siue etiam humana voluntati Dei in verbo reuelatæ consen-

consentiens. Causa autem est, quia voluntas hominis natura corrupta est & puerua, nihilque recte vult, nisi redigatur ad normam illam voluntatis diuinæ. Angelorum etiam ipsorum voluntates, si vel tantillum discederent ab ea norma, statim illam naturæ rectitudinem amitterent. Sequitur ergo solius Dei potestatem esse absolutam, ut vocant: Nam ejus demum potestas est absoluta, cujus voluntas est regula omnium actionum ipsius. Ejus autem voluntas est regula, qui non nisi rectissimè vult omnia. Qui igitur affingit homini cuiquam absolutam hanc agendi, ut velit, potestatem: is profectò quid aliud facit, quam inter se committit Deum & hominem, ut de summa potestate contendant? Tum obseruandum quod ait, *Et pro voluntate sua facit omnia*] non autem potest facere: quibus verbis tribuit Deo efficacem potentiam. Homines ferè verbo fatentur Deum omnipotentem, sed cum ad actiones ventum est, tum omnia tribuunt vel sapientiæ, vel potentiæ humanæ, vel casui & fortunæ. Atque ita Deum cum omnipotentia sua otiosum includunt cælo. Nebucad-netzar autem multum profecit sub manu Dei, qui didicit Deo tribuere non nisi efficacem potentiam. Nunc postremò quod dicit [*Nullum prohibere* manum ejus, aut dicere quid facis] eo significat neque factò, neq; verbo cujusquam eum impediri, quominus aliquid faciat. Sed dices: Annon homines verbo nonnunquam opponunt se diuinæ potentiæ? Annon Paul. ad Rom. non vno in loco laborat in reprimenda humanæ rationis audacia, quæ opponit se Deo, ejus justitiæ, ejusque voluntati? Respons. Id verum quidem est, quæ est ista hominum impudentia: Sed hic Nebucad-netzar non tam de eo quod fieri solet loquitur, quam de eo quod fieri debet. Vbi & illud vides, quam multum profecerit sub manu Dei Nebucad-netzar, qui potentiam illam & voluntatem Dei, tam submissè reueritus sit, & quidem (id quod etiam reuerentiam ejus nobis magis commendat,) non in aliena, sed in sua ipsius causa: Homines enim vulgò, dum ipsi

immunes sunt à Dei manu & iudicio, tum quidem reuerenter de Deo, de ejus volūtate, etiam aduersus blasphemos quoscunq; loqui solent: sed si semel Deus manu suā in eos iniecerit, tum fremūt ac murmurāt aduersus eum. Nebucadnetzar igitur, cū et percuteretur ipse dei manu, & tamen reuereretur Dei potentiā, ostendit profectō se non mediocriter profecisse sub manu Dei. Sed hec cōfessio Regis paulō diligentius examinanda est. Tribus ferē modis agnoscunt homines Dei potentiam: Primū sunt qui agnoscunt quidē eam, sed otiosam faciunt: pleraq; enim tribuunt vel sapientiē, vel potentiē hominū, vel casui & fortunę: Deinde sunt qui agnoscunt etiam efficaciam in agendo, sed confusē extra Christū: Postremō sunt qui agnoscunt magis specialē in Christo, in quo non solum cōdidit omnia Deus, sed, quod magis est, redemit in eo vniuersum mundū: nam hoc ex operibus eius maximū est, quod tam amplis verbis prædicat Propheta: Adhuc semel & commouebo cælum & terrā, mare & siccum, Atq; hæc inter reliquas cognitiones potentiæ diuinæ, sola est salutaris. Nulla enim prorsus Dei cognitio extra Christū est ad salutem. Videtur igitur mihi Nebucadnetzar superasse illud primum agnitionis genus, ac Dei potentiā efficacem agnouisse, eamq; reuerenter habuisse: ad postremam autem non videtur pertigisse, eam nimirum quę est in Christo Iesu. Quorsum hoc? Vt discamus posse quidem notitiam esse aliquam Dei ejusq; potentiæ, misericordiæ, &c. etiam sine Christo: sed ne fallant se homines, eam non esse salutarem: ac proinde non debere nos acquiescere in aliqua Dei, nisi quæ in Christo sit, notitia.

36 Eo tempore mente mea reuersa in me, & ad gloriam regni mei capessendam decore meo, & splendore meo reuerso in me, tum me gubernatores mei & proceres mei requisierunt: & in regno meo ita confirmatus sum, vt amplitudo major addita sit mihi.

[*Eo tempore mente*] Hoc versū est restitutio Regis: primū occurrit in textu tempus restitutionis: Eodem tempore respuit & confessionē edidit. Disce igitur: Deus

Deus, quam primū respiscit quis, tam primū ejus miseretur: quam primū conuertit se homo ad Deum, tam primū Deus cōuertit se ad hominem. Restitutionis partes sunt tres: Restitutus est rationi humanæ: restitutus est majestati & pristino decori suo ac splendori: restitutus est denique regno, ac in eo ita confirmatus, vt amplitudo major addita sit illi, quā quæ fuit antea. Primū igitur, vt singula ista percurramus, restituitur menti: nam ab humano animo mutatus est, & cor bestię datum est ei: Deinde restituitur majestati regiæ & decori suo: hoc intelligo de dono illo Spiritus, quod ad obeundum munus regium pertinebat: quod etiam datum legimus Sauli, Schem. 10. 6, dicente ad eum Schemuele, Et mutaberis in alium virum. Hic est ille spiritus quem legimus eodem lib. c. 16. translatum à Saule in Dauidem. Quod si considerarent homines, non tam leue quiddam videretur ijs regnare. Qui cum laude aliqua regnaturi sunt, necesse est jamprimū imbuantur illo administrationis spiritu, & imprimatur ijs quasi imago quædam majestatis diuinæ. Postremò Deus mouet animos procerum vt eum requirerent ac cōfirmarent in regno, majori cum gloria & amplitudine quam antehac illi obtigit. Honorantes me honorabo, ait Dominus. Si Reges semel in animum inducerent acceptam referre gloriam suam Deo, eam profectò auctiorem haberent: sed nescio quomodo comparatum sit, vt plerisque Regum mediocrem honorem sine Deo, quam cumulatam cum Deo malint, cum eo autem de honore & gloria velint contendere: id quod etiam fecit Nebucadnet-zar ante hoc tempus. Obserua ordinem beneficiorum Dei: Primū omnium, restituitur Nebucadnetzari ratio humana, deinde majestas & dignitas regia, postremò ipsa administratio. Præposterus quidem ordo est cum Reges perueniunt prius ad administrationem regni, quā ad gratiam & donum administrationis: sed magis præposterus est, cum perueniunt prius ad regnum, quā ad rationem. Hæc non contingunt sine graui aliquo iudicio. Quod de rege dico

ac regno, illud extendo pariter ad alios, aliaque munera: in quibus hic debet esse ordo, vt jamprimùm hominum more sapiant, sensumque communem habeant: deinde habeant donum pro vocatione: Postremò fungantur ipsa vocatione. Verùm, vt nunc sunt tempora, planè aliter evenire solet: Nam ferè priùs perueniunt homines ad functiones ipsas, siue in Republica, siue in Ecclesia, quàm ad donum: nonnulli etiàm ante perueniunt eò, quam ad communem sensum.

37 Nunc ego Nebucad-netzar laudo, extolloque, & glorifico Regem cœli, cuius omnia opera, opera veritatis, & cuius via sunt via iudicii, qui denique ambulantes in superbia potest deicere,

Nunc ego Nebucad-netzar.] Hæc est conclusio edicti laudatiua: in qua summum etiàm regem non pudet Deum glorificare palam, in conspectu omnium populorum, nationum, & linguarum: suumque exemplum omnibus aliis sequendum proponere. Ait igitur, *Nunc ego Nebucad-netzar* laudo, extolloque & glorifico Regem cœli.] Vide nunc, non tam se quàm Deum pro rege habet. Ante hoc tempus non alium quemuis, siue in cœlis, siue in terris, nisi se, regem nominari voluit. Causæ sequuntur cur Deum glorificet. Prima est à veritate operum ejus: Secunda est à iustitia viarum: Tertia est à potentia ad reprimendum superbos quosunque. Examinemus has causas: Deus dicitur verus in operibus, quia quicquid dicit aut prædicit, id certò evenit: Imò cœlum & terra transibunt, verbi autem ejus ne vnum quidem jota aut vnus apex præteribit. Nebucadnetzar hoc jam reipsa comperit habuit: Nam quod à Deo prædictum est de hoc iudicio futuro, totum illud superuenit. Deus dicitur iustus in vijs, quia opera ejus omnia sunt iusta, siue pios, siue impios respiciant: Et hoc quoque Nebucad-netzar ipse expertus est, & conscientia extorsit illi hanc confessionem, iustè se à Deo percussum esse. Ergo sua ipsius experientia jam edoctus, glorificat Deum in veritate & iustitia sua. Dauid Psal. 51. 5. se ipse damnat, ut Deum glorificet: Agnosco

nosco, inquit, peccata, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu iudicas. Paul. Rom. 3. 3. et deinceps, laborat in asserenda primùm veritate, deinde iustitia Dei à contumelijs peruersæ rationis humanæ. Quid igitur est quod horum omnium exemplo discimus? Hoc nimirum: Esto Deus verax, omnis autè homo mēdax. Postremū argumentum est à potentia Dei: *Ambulantes in superbia potest deincere*] Et hoc quoq; satis expertus est Nebucadnetzar. Ergo hæc omnia reipsa jam didicit, Deum & verum & iustum, & potentem: Hincque factum est, vt Deum tam seriò tamque ardenti affectu prædicarēt. Qui reipsa didicit Deum qualis sit, quàm verus, quàm iustus, quàm potens, quàm misericors, quàm denique omnia: ille demum de eo omnia, maximè reuerenter ac seriò et cogitat, & loquitur: Vt bonum sit homini (hoc enim cum Petro loquar) gustare quod benignus sit Dominus. Addo etiam præterea, quod verus, quod iustus, quod sapiens, quod denique omnia, Sed hæc conuersio rursus examinanda est paulisper. Est sanè hîc quod laudemus in Nebucadnetzare: illud autem imprimis occurrit, quod multiplicatis vocibus tam seriò, quod tam candidè Deum profiteatur verum, iustum, potentem. Est rursus quod desideremus in hac confessione: Dauid enim aut alius quispiam verè pius tanto jam affectus beneficio, in laudando Deo primum omnium benignitatis ejus ac misericordiæ mentionem fecisset, aut certè eam in eodem cum cæteris illis Dei virtutibus catalogo numerasset. Quod cum non sit à rege isto factum, apparet eum adhuc longiùs à Deo assistentem quasi, ac non propiùs ad eum per fidem accedentem, ipsum laudare: Nam fides in Deum præsupponit perpetuò sensum misericordiæ & dilectionis ejus: Nisi enim jamprimùm benignum eum & misericordem erga nos cogitemus, profectò non statim credemus in eum: Neque enim potest fieri, vt quispiam fiduciam suam collocaet in eo, quem non persuasum habet sibi beneuolum esse. Rursus eodem argumento colligo non esse in Christo conceptam hanc laudationem.

Nam si in Christo, profectò jamprimùm eum misericordem prædicasset: Deus enim cum in Christo Mediatore cognoscitur, primùm ac ferè solùm se offert nobis tanquam misericordem patrem: offert etiam, fateor, se nobis in Christo justum, vt qui ne vnigenito quidem suo percerit: sed vel hoc ipso apparet misericordia erga nos infinita, cum pro nobis eum tradiderit. Quare illa ipsa iustitia erga filium summa fuit erga nos misericordia. Vt igitur in summa dicam, hac huius viri experientia illud discimus, facilius esse Deum, verum, justum, potentem, sapientem, qualemcunque denique agnoscere, quàm misericordem. Quæ autem sit huius rei causa non nunc exquirimus: Illud tantùm admonemus, natura ipsa magis alienum esse hominem à sensu planè omnis diuinæ misericordiæ: Nam quod ad illam misericordiæ & dilectionis in Christo perceptionem, eam soli Dei ipsius Spiritui ascribit Paul. Rom. 5. 5. Charitas Dei, (nempe, qua nos diligit) diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Alia autem in Deo, vt veritatem potentiam, & iustitiam ejus, dicimus animalem etiam hominem mediocriter posse cognoscere. Det autem nobis Dominus Spiritum illum suum, per quem sentiamus hanc Dei præsertim in Christo misericordiam ac dilectionem. Huic igitur Deo patri, filio, & Spiritui sancto sit omnis honor & gloria in secula seculorum, Amen.

ARGVMENTVM.

Equidem existimo à primo capite ad septimum contineri inductionem factorum præcipue Danielis, qua quidem illustratur illa propositio qua substrata est capite primo versu. 21. Pergit itaque hoc capite in inductione illar: id enim præcipue agit, vt ostendat illud Danieli factum admirabile in legenda scriptura quadam ignota, eaque interpretanda. Tempus huius rei gesta in historia ipsa non est expressum, satis tamen manifestum est, evenisse ista sub finem captiuitatis Babylonica, quæ durauit toto illo spatio à deportatione Iehoiacin vel Ieconia, ad regnum Darij Medi & Cyri. In finem itaque huius captiuitatis inciderunt quæ nunc narrantur. Nam tum Rex Beltesar securè agens conuiuium magnum facit. Vasa domus Dei in ostentationem traducit, vt Deum verum, contumelia: falsos, laudibus prosequatur: denunciatur in eum graue iudicium: perfitur denique. Obseruanda sunt hæc omnia: sic enim quadrant in liberatione.

berationem populi, ut nihil possit melius. Quid dicam nisi Deum eum iam tempus est, quo exequatur quod decreuit, sic disponere ac regere omnia secreta sua providentia, etiam ea quæ non faciunt homines in eum finem, imo quæ faciunt, quantum in ipsis est, ad Dei ignominiam; sic, inquam, disponere ea, ut simul omnia conitti videntur ad promouendum opus ipsius. Beltezar nihil minus propositum sibi habuit, quam liberationem populi in festo suo celebrando: quin potius celebratum est hoc festum in opprobrium Dei & populi sui, cum vasa domus Dei in eo tam sædè profanarentur. Sic tamen omnia ab eo facta sunt, ut si de industria quaesiuisset populi liberationem non potuisset conuenientius facere. Quia in re equidem magis reuerer in scrutabilem illam Dei providentiam, quam inquiri in eam: expectoque simile quid futurum in plena illa liberatione Ecclesie vniuersalis, cuius quidem hac iam olim quasi ymbra quedam & typus fuerat. Cum autem Principes terra nunc non minus securè, non minus profanè viuunt, quam vixerat tam Beltezar: annon hoc argumento est, eos quoque operas suas cum Deo conferre ad accelerandam illam postremam Ecclesie liberationem. Sed veniamus ad rem ipsam: Capituli huius in summa quattuor possunt esse partes. 1. est factum Beltezarum quo procurauit in se tam subitum iudicium, ad versum. 5. 2. est denunciatio iudicij per scriptum ignotum, versu 5. 3. habemus perturbatum regem, lectionem illius scripti simul & interpretationem eius petisse primum à Chaldeis suis, deinde, ijs ea in re prodentibus ignorantiæ suam, a Daniele: qui demum & legit & interpretatus est scriptum illud ignotum, ad vers. 30. 4. est iudicij denunciati & indicati iam à Daniele interrogatio, versu 30.

CAP. 5.

1 Belteschatzar Rex facturus conuiuium magnum proceribus suis mille, & coram mille his vinum bibiturus:

2 Belteschatzar edixit ad gustandum vinum afferri vasa aurea & argentea, quæ exportauerat Nebucad-netzar avus suus ex templo quod fuerat in cruschalaimis: ut biberent in eis Rex ipse, proceresque eius, uxores eius, & concubinae eius.

3 Tunc allatis vasis aureis quæ exportauerant e templo domus Dei quæ fuerat in cruschalaimis: bibeant in eis Rex ipse, proceresque eius, uxores eius, & concubinae eius:

4 Bibentes vinum: etiam laudabant Deos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos,

Beltezar Rex.] Partes illas rursus seorsum videamus. Primùm igitur est factum illud Beltezaris, quod doctrinæ facilioris gratia bifariam dividimus: Primùm est factum securitatis, deinde est factum superbix. Nam posterius hoc factum superbix esse, satis intelligi potest ex verbis Danielis postea vers. 22. Tu igitur fili ejus Beltezar non deprexisti animum tuum. Securitatis illud factum his verbis expositum est. [Beltezar Rex, fecit conuiuium magnum

magnum mille proceribus suis & coram his mille bibit] Hæc est enim verborum sententia: Videamus nunc sigillatim verba. Beltezar hic nepos fuit Nebucad-netzaris magni, filius Evil-merodaci, quem Historici corruptè Labonidum siue Labynitum vocant pro Nabonidocho, ut vocat Alphæus apud Eusebium libro. 9. de præparatione evangelica. Sed de nomine non tam laboramus, quam de facto ejus. Ecquid igitur fecit? *fecit*, inquit, conviviium magnum proceribus suis mille.] Oportuit profectò esse apparatus magnum qui sufficeret tot proceribus. De hoc conviviio tam sumptuoso lege Herodotum lib. 1. & Xenophont. li. 7. Jeremias 25. prophetiæ suæ, cum denūciasset judicium aduersus multas gentes, tandem subjecit, vers. 26. Denique Rex Scheschaci bibit post illos: significans regem Babylonie bibiturum similiter poculum iræ Dei, allusione, ut videtur, facta ad hoc ipsum conviviium, in quo reuerà non bibit Rex nisi poculum iræ Dei. Nam totum hoc vinum tam merum, tam delicatū, quod hauriunt tam copiosè, tamque hilariter impij Reges & Principes hujus mundi, non est aliud profectò quam poculū iræ dei. Subjungit eum bibisse coram illis mille proceribus:] Hoc contigit eo præsertim tempore, ut convivas melius exciperet: Nam alioqui reges Babylonie nò simul capiebant cibum cum proceribus suis: Ut nunc mos est regibus Europæ: Imò non nisi paucissimis patebat aditus ad reges. Verùm ut humanitatem & humilitatem simulabat erga proceres suos hoc tempore, tamen aliàs nunquam magis superbiit aduersus Deum quam eodem illo tempore. Hoc ferè artificium est principum terræ: simulant erga homines quandam humanitatis speciem, ut quod velint assequantur, cum tamen eodem illo tempore, quam possunt maximè superbiunt aduersus Deum. Hujus autem facti principium paulò altius repetamus: Profectum est primum ex mera quadam securitate: Securus fuit Dei, securus fuit sui ipsius, ac præsentis periculi: Scribunt enim hoc ipso tempore obsedis urbem Cyrum, hominem, si quis alius unquam

quam fuit, prudentem in consilio capiendo, & celerem in exequendo: hujus tamen etiam securus fuit Beltezar. Sed securitatis tantæ quæ causa? nempe, Opinio quædam qua credidit non fuisse Deum omninò, aut certè ei curæ non fuisse res mortalium. Christus enim Math. 24. 48. hunc fontem securitatis mali illius serui aperit: Dixit, inquit, in corde suo: Tardat Dominus meus aduentum suum. Securitatis deinde hujus effecta ibidem recensentur, verberare conseruos, edere, bibere cum ebrijs: similia planè ijs quæ attribuuntur Beltezari hoc loco. Aduerte igitur: cum videbis hujusmodi fieri ab hominibus hujus seculi, dices securè nimis agere eos omnes quicumque demùm sic vivunt: neque hîc consistes, sed petes principium altius, ac dices eos in corde suo dicere non esse Deum, non cælos, non inferos, neque judicem venturum, neque fore omninò judicium: sic inquam, dices utcunque religionem prætexant & Deum in ore habeant. Dominus nos aliquando expergeficiat ex isto tam alto securitatis somno, ne improvisos opprimat dies ille Domini citò adfuturus. Sequitur factum superbiæ. [*Edixit ad gustandum vinum afferri vasa aurea & argentea, qua exportauerat Nebucad-netzar avus suus ex Templo quod fuerat Ierusalaimis: &c.*] Quasi verò non potuerit ei gratus esse vini sui sapor, nisi illud hausisset ex sacris illis domus Dei vasis, translatis jam in Dei ipsius contumeliam à sacro suo vsu, ad prophanum, insolens, ac intempestivum convivium: Quod etiam Daniel reprehendit postea. Non videtur prophanis hominibus hujus seculi vinum suum sapere palato, nisi prophanent illud sanctum Dei nomen, propinentque eum, si non bibendum, at irridendum: quemadmodum Principes Philistæorum non visi sunt sibi satis laurè conuiuari nisi Sampsonè in medium producto & ludibrio habito. Nostri homines non videntur sibi posse satis magnam voluptatem capere ex hereditate sua, & alimento suo, nisi Deum sua hereditate, ac animas hominum suo alimento

spoli-

spolient. Non vident tragicum fuisse jam tum finem huius, de quo nunc loquimur, conuiuii, vt etiam olim conuiuii illius principū Philistæorum: Sed paulò melior, credo, erit istorum omnium exitus, nisi resipuerint. Et ego hîc eos Christi nomine cito ad tribunal illud Dei: vt tum Beltezar, abusus Dei sanctis vasis, per partem illam manus in pariete scribentis citatus fuerat. Sed non audiunt, neque ea spe hæc dico: saltem id me assequuturum confido, vt si nolint audire, inexcusabiles reddantur. [*Au-
sus*] In describendo vasa domus Dei, narrat ea exportata esse à Nebucad-netzare patre ipsius: sic enim habet Chaldaicus textus: quo loco patrem pro auo accipit: Nam hæc patris appellatio in omnibus linguis communis est maioribus quibuscunque, vt Patri, Auo, Proauo, Abauo, &c. Regnavit enim medius inter Nebucad-netzarem & Beltezarem Euilmerodacus: de cuius regno legimus 2. Reg. 25.30. vbi dicitur extulisse, quo primùm anno regnare cœpit, caput Ieconix regis Iehudæ è carcere. Idem quoque habes Ieremiæ 52.31. Ierem. verò 27.7. planè distinguuntur regna trium regum, Nebucad-netzaris, Euilmerodaci & Beltezaris: Seruiant, inquit, ei omnes istæ gentes, filiòque ejus, et nepoti ejus. [*Tunc al-
latis*] Hactenus edictum Regis: Nunc igitur allatis jam vasis domus Dei, bibunt in eis Rex ac reliqui omnes accumbentes. Scelus fuit edicere vt afferrentur sacra vasa: scelus quoque fuit ex ijs bibere. Qui cœpit semel defecere à Deo, ferè nullum facit defectionis suæ modum: Tam periculosum est vel incipere semel à deo desciscere: Sed præterea laudabant Deos suos, &c.] Nimirum tum tributentes ijs laudem victoriæ & spoliiorum istorum quibus tam turpiter abusi sunt, tum sacrificantes ipsis prothymata epuli sui, vt obseruauimus suprâ 1.8. Quæ causa etiam fuit, ut videtur, cur Daniel tum abstineret à regio cibo & potu. Vide, non satis habuit Beltezar spoliare Deum honore suo, nisi etiam inspeçtante ipso Deo, his spoliis ab eo detractis ornaret Idola sua: quæ summa fuit in eum contumelia: quam etiam diutius ferre non potuit

tuit Dominus, sed continuò eum quasi citat ad iudici-
um. Obs. 1. Daniel postea hoc Regis factum ad fontem
suum reducit. Ex superbia enim effluxisse significat, dum
dicit, Tu fili ejus Beltezar, nō depressisti animum tuū. Vi-
de igitur: Securitas non tam secura est dei, vt superbire in
eum statim obliuiscatur: neque securi isti homines tam
securè feriantur, ludunt, jocantur: quin interea exacer-
bato sint in Deum animo, ac ejus majestatem omnibus
modis contaminent. Nam ne inter gentes quidem audi-
tæ sunt hujusmodi voces, tam fœdæ, tam abhominandæ,
tam blasphemæ, cujusmodi hodie audiuntur inter no-
stros homines, interea dum patrant libidinem gentium,
vt loquar cum Petro, & cōcurrunt ad huic planè similem
luxus profusionem. Quæri igitur potest de hoc rege, de-
que alijs omnibus securis ac prophanis hominibus, quot
quot vnquam vixerunt in Gentilismo, An Deum prorsus
non cognitum habuerint: Nam si nullum fuisse omninò
Deum verum putasset Beltezar, cur in eum contumelio-
sus fuit? Resp. Impij ac Athei omnes etsi omni tempore
quam maximè velint securi esse Dei, tamen perpetuò re-
clamat conscientia, et intus mordet. Hinc fit vt in media
etiam hilaritate, doleant tamen animo: cum rident maxi-
mè, torqueantur tamen aliquo modo: Quemquidem
dolorem ex conscientia aliqua veri Dei cum sentiunt,
quam obnixè possunt, contendunt semel totam euome-
re quasi ex animo illam Dei qualemcunque notitiam &
conscientiam: sed evomant licet intestina simul omnia,
tamen manebit aliquis certè cōscientiæ sensus, ad hoc vt
sint inexcusabiles. 2. Hic operæpretium est obseruare
progressum quendam regis hujus in peccatis, ijsque gra-
uissimis: procedit à securitate in superbiam: qua rursus
primum spoliat Deum justo suo honore, deinde hono-
rem illum, etiam inspectante quasi vero Deo, totum de-
fert Idolis suis ac fictitiis numinibus. Sed quæ causa est
hujus progressus? Voluit nimirū Deus jam prophanum
istum perire, & citò perire. Disce ergo, cum vides quem-
piam nullum peccandi modum facere, sed subinde in pe-
jus

jus procedere, habes argumentum quod velit Deus eum hominem perire. De filiis Heli legimus 1. Schem. 2. 25. quod non ausculta-
 rint voci Patris sui. Causa subiecta est: quia volebat Iehova morte afficere eos. Cum autem vides in illo suo progressu aliquem jam solito properantius ferri, hoc argumento sit tibi, instare jam exitium. Nam ubi punctum illud temporis exitio destinatum jam appropinquat, tum quasi sese præcipitant impij, & omnis moræ impatientes sunt: Sic enim agit eos Deus secreta quadam sua prouidentia. Quid igitur sentire possumus de quibusdam, quos videmus hodierno die, ut cum Apostolo loquar, sic dedere semetipsos proteruit ad patranda omnem impuritatem *ἡ ἀσυνετία*? Quid de his aliud judicare possumus, quam exitium eorum ad malum esse, nisi misericordia Dei eos tempestiuè præueniat.

§ Eadem hora egressi digiti manus humanæ scripserunt e regione Lichnuchi, in tectorio parietis palatii Regij: rege vidente partem manus quæ scribebat.

Eadem hora egressi sunt.] Secunda pars capitis, denuntiatio iudicij, & quali citatio ad tribunal Dei. Eadem hora, inquit, egressi sunt e pariete digiti manus humanæ.] Digiti, inquam, non tota manus: quamobrem postea bis pars vel portio manus appellatur, primum hoc versu, tum vers. 24. Hi digiti scripserunt in superficie & calce parietis. Pars autem ea parietis in qua scripserunt, erat e regione Lichnuchi, videlicet, pensilis, qui propterea comparatus erat, ut in eo lucernæ accenderentur protracto in noctem conuiuio: Nam alioqui non fuisset hoc conuiuium de nocte coeptum ex eo apparet, quod Daniel purpuratus & torquatus tertius à rege in regno promulgatus est, infra versu 29. quod factum diurnum non autem nocturnum esse nemo est qui nesciat. Rex deniq; ipse videbat illam manus partem, quæ scribebat.] An ceteri proceres eam quoque viderint, non disputo: tantum hoc dico, interfuisse regis imprimis ut videret: ad eum enim citatio ista pertinebat. Sed quæ obseruamus hæc sunt 1. Beltezar dum in media securitate ac superbia viuit, interea partem manus scribentem videt, & citatur ad iudicium. Pleriq; dum securè agunt, edentes, bibentes, intenti prorsus in

in ea quę sunt huius vitę, obliti autę alterius, tum repęte euocari solęnt ex hac vita, & citari ad iudiciũ. Hoc nimirũ est de quo Christus admonet, cum de malo illo seruo loquitur: Veniet, inquit, dominus serui illius die, quo non expectat, & hora qua nõ nouit, & separabit eum, ac partę ei assignabit cũ hypocritis: illic erit fletus & stridor dentiu, Mat. 24. 50. 51. Omniũ ętatum experientia hoc ipsũ conuincit: Non igitur sine causa sic admonuit Christus: Cavete vobis ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate & curis huius mundi, & repęte superveniet dies ille. Quę profecto admonitio, tũ quia propius abest a nobis dies ille quã jam olim a prima illa Ecclesia, tũ quia multo maior est securitas nunc nostra, quã tum fuerat illorũ, nunquã non inculcari debet auribus nostris. 2. Quęri potest cur obscurę adeo proposita sit hęc denunciatio, quã neq; rex, neq; sapientes ejus omnes, vel legere, vel intelligere potuerunt. Certũ est hanc vnã fuisse causam, vt appareret Daniel sapiens prę omnibus Chaldeis, legędo & interpretando ignotã illam scripturã. Sed & altera colligi potest ex dolore quę concepit rex vel ex illa ipsa obscuritate, nępę, vt ea re magis cruciaretur. Deus cum jã secundum decretũ illud ęternũ incipit abjicere hominem, nihil reuelat, nihil loquitur illi, nisi quod omni prorsus modo efficiat, vt malę habeat & doleat animo. Denunciatio ista grauis quidem est, si materiã respicias: sed eo grauior est, quod ea forma proposita sit, vt neq; legi, nec intelligi possit. Non est dei volũtas, vt ij, quos jã reipsa cępit deus reprobare, illã habeant vlllo pacto cõsolationis materiã: ita nimirũ postulãte iustitia ipsius, cui sit omnis gloria. Amen.

** Tunc toto Regis splendore immutato. & cogitationibus ejus conturbantibus ipsum cum cingula lumborum ejus dissoluta essent, genuaq; ejus colliderent alterum alteri.*

Tunc toto] Tertia pars capitis, in qua primũ habes regem admodũ perturbatũ ista scriptura, deinde narratur quid fecerit. Quod ad motũ ejus ac perturbationẽ attinet, totus ille regis splendor, hoc est, tota illa festiuitas & hilaritas, quã prę se ferebat & vultu, in excipiendis cõuiuis, totus, inquã, immutatus est: ejus autę loco successit grauis quędã cõmotio interna, et cõmotio grauis externa

Intus

Intus cogitationes animi ejus cum conturbant: Extrâ cingula lumborum ejus dissoluuntur. ita afficitur, vt necesse fuerit soluere ipsius zonas, vt sit hominibus qui *πονηρία* corripiūtur, ex graui aliqua vel animi vel corporis ægritudine. Extrâ etiam colliduntur genua, alterum alteri. Sunt quidem hæc signa in corpore exterius arguentia animum interius ægrotum & pessimè affectum. In summa igitur immutatus est omnis decor ejus, cujus loco succelsit grauissima tam animi quam corporis commotio. Obs. 1. Queritur ecquid eum tantopere commouerit: scripturam quidem illam non potuit legere, nedum intelligere: qui igitur compertum habuit bonumne an malum esset id quod scriptum est? Resp. Mala conscientia satis admonuit malum esse quod scriptum erat. Probè conscius sibi erat se jam antea multoties Deum offendisse, intellexit quoque se hoc ipso tempore vasa domus Dei in contumeliam ipsius Dei prophanare. Hinc colligit illud, quicquid demùm sit, scriptum esse in iudicium & damnationem suam. Ea enim vis est malæ conscientie vt vel agitatum arboris folium terreat hominem malè sibi consciū, nedum extraordinaria hujusmodi & planè portentosa agendi ratio. Quod si denunciatio & citatio quasi ad iudicium tam horribilis sit, quanti terrores erunt ipsius iudicij cum inciderit? Sed mundus hoc non prius intelliget, quam sentiet. 2. Querì adhuc potest, cum videamus non nisi rarò admodum solere homines moueri comminationibus & iudiciorum denunciationibus, quid in causa sit, cur iste tam citò & tam grauitè commotus sit? Resp. Simul cum externa illa denunciatione, iniecit Deus manum suam in animam miseri hominis, & pariter iratam faciem suam illi ostendit. Sed addo præterea, postremam fuisse hanc citationem, ideoque tam grauitè eum commotum. Homines non mouètur ferè prima vel secunda, sed ad vltimam citationem coguntur toti horrescere: quia nimirum ea est, quæ immediatè præcedit ipsum iudicium. Animus autem miseri hominis incipit jam præsentiscere terrorem iudicij illius, quod mox
subi-

subiturus est. Quæ causa est cur reprobi, persecutores, blasphemæ, & id genus reliqui in ipso mortis articulo destituantur omni sensu consolationis, & tantoperè torqueantur? (Omnes enim isti moriuntur cum vitæ desperatione propter conscientiam scelerum) Nimirum, quia vltima quædam est citatio, illa animi et corporis separatio: Ideoque animus horret ad sensum illius iudicii, quod etiã tum incipiunt præsentire. Quid causæ est quòd ad vocem illius vltimæ tubæ, reprobi tum passim latibula quærent, vt ab ira Agni abscondantur. Luc. 21. Apoc. 6? Nimirum quia illa vltima erit citatio ad iudicium vltimum, quod etiam tum paulò ante latam mortis æternæ sententiam incipient sentire miseri. Ergo vltima citatio necessariò mouet. Cum igitur hæc fuerit vltima Beltezaris citatio, nam eadem nocte interfectus est, tam insignem perpeffus est commotionem. Viderint hoc nostri homines qui serè obdurantur aduersus quotidianas has citationes, vt morborum, vt periculorum varij generis, vt comminationum ex verbo Dei. Tandem id certò sciunt, vltima citatione velint nolint commovebuntur, & quantò seriùs id fiet, tantò grauiùs accidet. 3. Beltezar ex illa securitate sua excitatus est hac denūciatione. Disce igitur vsum denunciationum & comminationum omnium, quæ fiunt ex verbo Dei: Valent ad expergefaciendum consopitam istam conscientiam. Rem planiùs explicabo. Fessus aliquis ex longo itinere non magis profectò appetit somnum, quàm conscientia hæc nostra suum quandam somnum: Imò maiori negotio diuellitur ea à somno, quàm qui fessus est quàm maximè. Deinde nulla conditio hominum periculósior est, quàm ista securitatis: Si enim iudicium Dei planè securum hominem offendar, nulla salus est. Remediũ autem præsens aduersus hunc cōscientiæ soporem, est in comminationibus iudiciorũ, & in iudicijs his tēporarijs. Duo sunt quæ verbum Dei continet, Cōminationes et Promissiones: Non magis necessariae sunt promissiones ad leniendum animi dolorem, quàm cōminationes ad eum incutiendũ: Neq;

magis ex re nostra est reminisci cœlestis illius gloriæ ad nos consolandos, quam reminisci iudicii illius terribilis ad nos expergefaciendos. Paulus de se ait, Scientes terrorem illum Domini homines ad fidem adducimus. 2. Cor. 5. 11. Vides igitur vsum comminationû hunc esse, vt excitetur stupida hæc nostra consciëntia: Atq; idèd fit, vt qui velit securè agere, non secus eas auerfetur, quam fessius aliquis somni cupidus omnem occasionem, quæ quietem ipsius interturbet. Sed oportet tandem expergefieri consciëntiam, quod si non fiet tempestiuè dum locus est aliquis resipiscentiæ, ita tandè expergefiet misera, vt nunquã sit imposterum requietura. Nunc reliquû est vt videamus quid fecerit Beltezar tam vehementer perturbatus.

¶ Inclamauit Rex strenue, vt adducerentur astrologi, Chaldaei & haruspices, & proloquens Rex dixit sapientibus Babylonis, quisquis legerit scripturam hanc, & interpretationem eius indicauerit mihi, purpura induetur cum torque aureo ad collum ipsius, ac tertius in hoc regno dominabitur.

¶ Tunc accedentes omnes sapientes Regis, cum non possent scripturam illam legere & interpretationem notam facere Regi.

¶ Tunc, inquam, Rege Belshatzare valde conturbato, adeo vt totus splendor eius mutatus esset: in eo & proceribus eius attonatis.

Inclamauit Rex] Dictum est totum splendorem ejus immutatum, nunc igitur contra splendorem ac decorem regium videtur hoc factum quod sequitur [*Inclamauit strenuè vt adducerentur Astrologi, Chaldaei, & haruspices*] Magna omnia promittit purpuram, torque aureum, tertium denique in regno suo locum: promittit, inquam, hæc illi, qui scripturam hanc legerit et interpretationem ejus indicauerit. A quo regnum jam decessit, quique non potuit polliceri sibi vllum in eo locum, pollicetur tamen alteri tertium. Spirat adhuc superbiã etiam tantoperè dejectus & prostratus. Tam difficile est superbiam semel totã ex animo euellere. Sapientes aduocati non satisfaciunt regi, non est qui vel legere, vel interpretari potest scripturã illã, Deo sic frustrante sapiëntiã sapientum hujus mûdi, vt sua ipsius sapiëntia appareret in propheta suo Daniele. Quomodo cõmotus est rex ea re? Adeo conturbatus est, vt mutatus sit in eo totus ejus splendor, et proceres

ceres ejus, tam insignem ac mirabilem mutationem intuentes, attoniti sunt omnes. Iusta causa est cur qui impietatis ejus participes fuerunt, participes sint quoq; poenae. Ecce ut nutu oculi mutata sit tota gloria ac laetitia hujus mundi, ut non abs re dictum sit ab Apostolo, Transsit figura hujus mundi. Obs. 1. Quod si malè sibi conscius scriptura illa nondum cognita, adeò perterritus, an non oportuit ea jam cognita, et planè reuelato illo iudicio eum multò magis perterrefieri: Videmus autem vel hoc ipso angere miserum, quod non statim accipiat reuelatum illud iudicium? Resp. Ea est tam cæca impatientia eorum quorum conscientia torquetur sensu iudiciorum Dei, ut sepè ea re putent dolorem suum diminutum iri, qua tamen necesse est eum aggrauari: Atq; inde est quod nonnulli, cum doloribus conscientiae torquentur, sibi ipsis manus inferant, putantes scilicet simul cum vita dolores illos cessaturos: quo tamen facto aditum sibi patefaciunt ad grauiora, quàm quæ vnquam in vita erant, tormèta. Ea etiam fuit miseri hujus impatiètia hoc tempore in petenda lectione pariter et interpretatione scripturae hujus. 2. Sed quos jamprimùm accersiri iubet? Nimirum non Danielem sed magos suos: Sensus doloris ac miseriae suae pios pariter ac impios impellit ad querendam liberationem, verùm cum ventum est ad viam ac rationem querendae liberationis, alter ab altero discedit, ac pius suam, impius verò suam, atq; aliam planè viam ingreditur. Neq; verò est quod prætexit ignorantiam impius Beltezar, cognouit Danielè, à quo petendū fuit jam primùm remedium, vel certè cognoscere potuit. Ita impius quisque sepè veram agendi rationem perspectam habet, sed non vult videri eam se habere perspectam: adeò ut ejus aberratio sit planè spontanea et pertinax. Sic Paulus ad Ephes. 4. dicit gentes ambulasse in vanitate mentis suae, idque ex ignoratia, sed ea quidem quæ fuit ex obduratione cordis eorum: Cujus etiam rei exemplum habes in hoc homine ethnico et prophano. Multi etiam ex nostris Christianis scilicet hodierno die tota vita

aberrant, & ex ignorātia etiam, sed quā ipsi sibi malitiose
 accersunt, dum faciem illam verbi Dei sibi prelatam co-
 nantur extinguere, non quidem tam aperte in eam irru-
 endo, quā occultē subducēdo eum quasi fomitē, quo e-
 am ali oportuit, hoc est, ministros evangelij, qui facē hanc
 ac lucernam verbi mundo preferunt. Ex hac igitur igno-
 rantia tam malitiosa, iusta Dei compensatione, existunt
 tot cædes, tot scortationes, tot rapinæ, tot blasphemix,
 tot alia denique omnis generis fœda facinora istorum
 ipsorum præcipuē qui authores sunt extinguendæ lucis
 hujus. 3. Beltezar frustratus spe sua jam non tam con-
 turbatur, quā insanit. Graue quidem est angī conscientia,
 sed angī conscientia sine spe liberationis intolerabile
 quiddā est. Hinc est quod credam dolores inferorum eō
 grauiores esse quod etiam desperati sint, hoc est, non sit
 spes vlla redemptionis. Nam si esset aliqua spes redemp-
 tionis, leuaretur aliquo certē modo immensus ille dolor.
 Vide igitur, procedit hic miser continuō è dolore in do-
 lorem: Angitur propter iudiciū ipsum denunciatum: an-
 gitur propter formam illam denuntiationis obscurā: an-
 gitur deniq; vel maximē, quod nulla sit spes ejus indicā-
 dæ. En igitur, horrendum est incidere in manus domini.
 Verūm hic aliud etiam spectauit Deus: non finit homi-
 nē quiescere donec denūciatio ista tam miraculosa ema-
 net in vulgus, in ipsa etiā Cyri castra; potuit enim securis
 ac ebrijs hominibus facilē è memoria excidere, ideoq;
 ruina illa ac iudiciū paulō pōst sequutū alijs causis trāscri-
 bi, cum tamen Deus, vt omnīū iudiciōrū author est reip-
 sa, ita eorum omnium gloriam sibi soli ascribi velit, præ-
 sertim verō illorū, quæ in Reges ac Dominatores mundi
 hujus immittit, vt quorū maxima sit gloria. Esa. 10. Cum
 igitur caueret Deus gloriæ suæ, securos istos & consopi-
 tos alioqui cōtinuō exagitat, dum quæ intus mirabiliter
 gesta sunt, foras erūpunt omnia: Ex quo profectō apparet
 eos principes magis suæ gloriæ quā Dei ipsius consul-
 tū velle, qui è mem. oria hominū semel deleri volunt om-
 nia illa Dei iudicia quæ maioribus ipsorū vllō tēpore ac-
 ciderunt

ciderunt, ac proinde aboleri historias ac monumenta ea quę recentem iudiciorum Dei memoriam possunt efficere. 4. Videmus ingentem ejus dolorem & contritionem, quam vocant, qui primus est ad resipiscentiam gradus. An igitur verē & ex animo conuersus est ad Deum? Minime. Quid ita? Quia tempus grarię jam elapsum fuit. Obserua igitur: Sensus miserię et, quam vocant, contritio tum tantum preparatio est ad conuersionem & gratiam, cum tempus gratię adhuc pręsens est: jam verō pręterito illo tempore, initium quoddam est inferorum. Esau v-nico edulio vendidit suum jus primogeniti. Postea, cum vellet hereditario jure benedictionem assequi, reprobatus fuit: non enim reperit pœnitentię locum, quamuis cum lachrymis benedictionem illam exquisisset: Heb. 12 Ergo quoad appellatur dies hodiernus, & quoad offertur hæc gratia Euangelij, lachrymandum, ne pręterito jam hoc die frustra ejulemus: si enim neglexerimus tempus hoc gratię, quod breue futurum expecto, nullus ejulatus, nullus fletus proderit ad gratiam recuperandam

10 Regina propter verba Regis & procerum eius ad domum conuiuii accessit, prolocutaque Regina dixit, Rex, in secula vive,

Regina propter Sequitur in hac tertia parte capitis illud alterum, quod a Rege factum est suasu & consilio reginę: vocauit Danielem: rem illi totam exposuit: accepit solutionem. Primū igitur occurrit Reginę consilium. *Regina, inquit propter verba Regis & procerum eius* iaudito nimirum tumultu illo, qui excitatus est in palatio, & lamentatione ac ejulatu omnium, ingressa est domum conuiuij: Ex hoc apparet non fuisse hanc vxorem Beltezaris regis (nam uxores ejus dicuntur adfuisse suprā 1. & 3.) sed vel regis matrē vel auiam, quę nomine, vt credibile est, Nitocris dicitur Herodoto lib. 1. Sed quęnam fuerit non disputo. Quęcunque demum fuerit, in ea habemus exemplum temperantię ac sobrietatis, quam requiras in fœminā prouecta jam ac ingrauescēte etate: quam minime decet interesse intempestiuus ac immoderatis hujus-

modi conuiuuiis. *Rex in secula vine.*] Sequitur ejus oratio ad Regem, cujus tres sunt partes. 1. salutat regem. 2. animat eum. 3. suadet accersendum Danielem. Saluatio est, *Rex in secula vine.*] Hac salutandi forma vsi sunt suprà Chaldei ad regem ingressi. 2. 4. & 3. 9. ea etiā vtetur Daniel infrā, 6. 22. vulgaris ac recepta fuit regis salutandi forma, in qua regi longēuam vitam precati sunt.

10 Ne conturbent te cogitationes tuæ, & splendores tui ne mutentur.

11 Est vir in regno tuo, cui spiritus Deorum sanctorum inest, & in quo temporibus aui tui lux, intelligentiaque, ac sapientia par sapientiæ Deorum inuenta est: quapropter Rex Nebucad-netzar avus tuus præfectum magorum, astrologorum, chaldeorum, haruspicum constituit eum avus tuus Rex.

Ne conturbent te.] Secunda pars orationis Regine, in qua vt diximus, Regem dejectum animat, dehortata à nimia illa animi vexatione: Ne, inquit, conturbent te cogitationes tuæ, et splendores tui ne mutentur: Hac propositio est dehortationis. Argumentum autem sumptum est à persona Danielis, mirificaque in eo sapientia. Danielem igitur depingit regi ante oculos saris magnificè, & primum quidem à spiritu Deorum, qui in ipso inerat. *Est vir quidam in regno tuo cui Spiritus Deorum sanctorum inest.*] vt ethnica loquitur, statuens Deorum multitudinem: vide suprà 4. 8. Deinde ab effectis hujus spiritus illustribus, ne temerè & citra experientiam videatur loqui. *In quo inuenta est lux*] quam deinde exponi intelligentiam & sapientiam parem sapientiæ Deorum. Sapientiā hanc tempore circumscribit, *Temporibus*, inquit, *avis tui*] hoc est, Nebucadnetzaris magni: Ostēdit hunc sapientiæ effectū inventū fuisse in eo illis tēporibus, vel ab honore illo & præfectura, ad quā eo ipso nomine tū evectus est. *Quapropter Rex &c.*] Hinc vult concludere, quod cum talem tantumque virum in regno suo & ad manum habeat, non esse causā cur vel perturbato sit animo, vel mutato vultu. Obs. 1. Nōn dubium quidem est quin tūm fuerint in aula regis qui viderint spiritum, sapientiam, et opera illa mirifica quibus jam tum diebus Nebucadnetzaris magni claruit daniel. Ex tot proceribus nullum fuisse etate grādiorem qui videre illa potuerit, non est credibile. Sed num quisquam

quam tamen omnium ea infixit memoria, vnica hac muliere excepta? Mirum est quam diligenter etiam ethnica mulier obseruauerit, & quam alta mente recondiderit Dei illam in Daniele sapientiam: neque enim hæc tam magnifica Danielis commendatio potuit esse nisi ab alta apprehensione & admiratione quadam illius sapientiæ: neque rursus subiecta, versu sequenti, suasionis conclusioni asseueratio, qua confirmat certò futurum vt Daniel totam rem regi indicet, neque fallacem ejus fore sapientiam, quemadmodum fuit Chaldeorum: hæc, inquam, asseueratio non potest esse sine magna persuatione hujus sapientiæ. Quid igitur dicemus ad hæc? Non sunt sapientes hujus mundi, qui capiunt Dei illam sapientiam, sed stulta hujus mundi elegit Deus ad pudefaciendum sapientes. Fœminæ sunt sepe numero, quæ obseruât dei opera mirifica, sapientiam ac potentiam. Sapientes isti secundum carnem adeo implicantur curis hujus vitæ, adeo occupantur eorum cerebra sapientia ista mundana, vt neque cœlestia curare possint, neque locus jam aliquis in eorum capitibus sapientiæ Dei recipiendæ sit reliquus. Atque inde fit iusto Dei iudicio, vt eos, jam deficiente mundana ista sapientia, planè stupidos videas & omnium mortaliū stultissimos. Rex hic, qui mundum hunc dum taxat sapiebat, cum mille proceribus suis, ubi defecit eum sua ac Chaldeorum suorum, quibus tantoperè confisus est, sapientia, quò se verteret nesciebat: ac tum quidæ fœmina quæ dei sapientiam animo penitus obseruasset, ac memoriæ eam impressisset, illis omnibus sapientior est inuenta, ac præserti consilio omnes adjuvit. Viderint de hac re nostri sapientes, qui vel ita se in curis hujus mundi immergunt, vt ægrè horulam in toto hebdomadis spatio vacuam illis curis ac cogitationibus huic Dei sapientiæ addiscendæ concedant. Metuendum ne aliquando futurum sit, vt ipsæ etiam fœminæ ijs sapientiores cõperiantur. 2. Hic videmus non posse fieri, quin Dei sapientia et opera prædicetur: Si nolunt viri, fœminæ prædicabunt: si ne hæc quidæ volunt, ipsæ mutæ ac insensiles creaturæ prædicabunt: Prius excitabit Deus ex lapidibus filios Abrahamo, quàm filij defecerint: si

nulla deniq; creatura vult Deum suum prædicare, Deus
 in sese perfectissimus ipse se glorificabit, Pater glorifica-
 bit Filiû, Filius glorificabit Patrê, Pater & Filius glorifi-
 cabunt Spiritû sanctû, & Spiritus sanctus glorificabit Pa-
 trê & Filium. Filius ait Patri, Pater, glorifica Filiû tuû, vt
 & Filius tuus te glorificet. Deus igitur vult gloriam suâ
 prædicari, idque necessariò. Sed vñ creaturæ, si ejus partes
 non fuerint aliquæ in ea gloria prædicanda: Vñ nostrum
 vnicuiq; , cuiuscûq; demum ordinis sumus, si non pro no-
 stra vocatione singuli glorificemus creatorem ac redêp-
 torê nostrû Deum. Fœlicitas enim nostra in eo sita est, vt
 Deum nostrû in Christo glorificemus. 3. Daniel constitu-
 tus fuit à Nebucad-nerzare præfectus magorû omnium,
 eum tamen dignitatis gradum nequaquam videtur in
 se recepisse : quod vel ex eo apparet, quod non vnâ cum
 cæteris sapientibus ad Regem eum venisse vnquam legi-
 mus, neq; cum ijs commercium habuisse vnquam : quod
 profectò non citiùs fuisset ab eo factum, quàm sancti Dei
 Spiritus iacturam fecisset. Ergo Dei sui causa recusauit
 eam dignitatem, quam obtinere potuit. Sed vide, Annon
 Deus eum nunc honorat ? Extrahit in lucem suo tẽpore,
 quasi jam diu in tenebris delitescentẽ, idq; opera huius
 fœminę. Tu igitur, quisquis appetis honorẽ, ne festina, sed
 expecta Deum, qui suo tempore te honorabit. Ea vis est
 ambitionis in animis hominum, vt instiget eos ad venan-
 dum honores, vel ex se illicitos: cuiusmodi sunt illi quos
 videmus hodie in hierarchia illa papistica, quibus Deus
 in verbo suo non benedixit: vel si licitos, illicitis tamen
 modis: quos Deus solet conuertere illis in ignominiam.
 Nemo erat Chaldeorum qui non affectabat tertium in
 regno Beltezaris locum, sed dum eò aspirant miseri pro-
 dunt ipsi ignorantiam suam ad dedecus suum perpetu-
 um. Miris modis Deus suos euehit ad dignitatem : id
 quod vel ex hoc exemplo licet perspicere. Chaldei isti in-
 uiderunt Danieli eum dignitatis locum in quo constitu-
 tus fuerat à Nebucad-nerzere, neque vnâ secum ad Re-
 gem venire passi sunt, vt videtur, tum quia peregrinus
 fuit

fuit, tum quia captiuus : Beltezar quoque ipse neglexit, aut etiam contempsit hominem: Quare omnia apud homines erant illi contraria. Interea autem Chaldei, dum soli veniunt, vt soli totam gloriam consequantur, ipsi produnt suam ignorantiam : Rex magis magisque exagitur, donec productus sit Daniel : sic vt satis conspici possit Deum vltimum esse ignorantia Chaldeorum, et dolore regis, tanquam occasionibus & medijs ad Danielelem producendum in lucem. Coguntur igitur ipsi inimici hominis, instrumenta esse quodammodo ejus honorandi. Sic erit etiam tibi si expectaueris Deum, qui ita mutabit inimicos honoris tui, si qui sint, vt ijs tanquam promotoribus utaris, si nolint sponte, at cum suo malo ac dedecore. Impossibile esse existimo semper posse latere eum, quem Deus gratia sua semel imbuerit, aptumque fecerit ad munus aliquod suscipiendum : necessarium enim est, illud donum quodcunque, non frustra sit datum, sed Dei gloriæ tandem inferuiat.

13 Quandoquidem spiritus excellens, ac cognitio, & intelligentia, interpretatio somniorum, & indicatio ænigmatum, ac solutio rerum implexarum inventa est in ipso Danielem, cui Rex imposuerat nomen Belteschatzar : nunc Danielem vocetur, & interpretationem indicabit.

Quandoquidem Tertia pars orationis, in qua, cum laudibus Danielis, suadet eum adducendum. [*Quandoquidem*, inquit, *tam excellens spiritus, tanta cognitio & intelligentia*.] Tum ad species & exempla descendit : quæ sunt interpretatio somniorum, indicatio ænigmatum, solutio rerum perplexarum in Daniele inventæ. Affert quoque ejus alterum illud nomen, quod ab avo Regis ipsi impositum est, fortasse quia ex eo notior erat. Ergo quia, inquit, hæc in eo inventa sunt omnia, nunc Daniel vocetur. Postremo addit suasioni asseverationem, [*Et interpretationem indicabit*.] quasi diceret, affirmo asseveroque eum scriptum hoc tum lecturum, tum interpretaturum, adeo explorata est illius certa que sapientia. Vide quam persuasum habeat mulier, Danielis sapientiam non fallacem fore, qualis erat illa impostorum Chaldeorum

rum: Quæstio existit hoc loco, ex qua etiam oriuntur nonnulla doctrinæ capita: Cum tanta necessitate premeretur Rex, videri potest debuisse acceptum esse illi quemcunque, qui reciperet se pauxillum in scriptura hac indicanda facturum: ad quid igitur ista tanta commendatio? Hujus rei hæc fortasse causa est, quia Rex iste prophanus erat & impius, Daniel verò Dei seruus: Impio autem cum pio nulla vnquam intercedit vera amicitia; & difficile est conciliare authoritatem & gratiam seruo Dei in conspectu impij principis. Non nisi ægrè in gratiam Iosaphati aduocari iussit impius Achab Micheam verum Dei prophetam 2. Reg. 22. 8. & deinceps. Dicam amplius, citius inibunt gratiam apud impium principem homicidæ, adulteri, latrones, ganeones, ac perditissimi quique, quàm pij & serui Dei. Dicam adhuc præterea, nūquam fieret vt intueretur semel quem sciret pium, nisi necessitate aliqua cogente: cuiusmodi fuit hæc hoc tempore Beltezaris; cuiusmodi etiã fuit Achabi tum cum iuberet aduocari sibi Micheam prophetam. Addam hoc postremò, non nisi frzno potentiz Dei ac prouidentiz coercitos impios quosque mundi principes, pati Ecclesiam Dei in terris agere. Quæ autem causa est istorum omniũ? Nempe, innatum quoddam odium in Deum, & in quosunque qui sunt ejus: quod etiam tum non puduit Achabum profiteri, cum ad se Micheam aduocari iuberet. Sed ego, inquit, odi eum. Sed aliam video hinc subesse causam tam magnificæ commendationis. Regina enim Dei prouidentia efficaci adeò se effundit in laudes Danielis coram hoc rege tam ingrato, proculdubiò vt is ingratitudinis cõuincatur. Quot enim sunt hinc argumenta laudis Danielis, tot sunt argumenta conuincencia ingratitudinẽ Regis, qui cum haberet talem tantũq; virum apud se, tamen eum hætenus noluit agnoscere. Disce igitur: Laudes seruorũ Dei sunt conjunctæ cum vituperio ingrati mudi, et quantò magis quis laudat Dei seruũ, tãtò magis vituperat ingratiũ mundum. Videas nonnullos impatienter ferre laudari apud se viros quosdam probos

ac

ac pios. Quę causa est? Cum conscientia ipsorū accuset ipsos ingratitudinis suę in eosdē illos, interpretātūr omnia dici in vituperium suum. Ego autem sic existimo non minimam cruciatus partem apud inferos ex eo fore, quod miserę illę animę tum videbunt eos summam laudem ac gloriā adeptos esse, quos illę ingratissimę persecutę fuerunt olim in hac vita: Conscientia enim illa ingratitudinis punget acerrimę. Ergo laudes piorum cum vituperio ingrati mundi coniunctę sunt. Merces etiam piorum cum pœna ingrati mundi coniuncta est. Imò cœlum piorum cum inferno ingrati huius mundi.

12 Tunc Danielem adducto coram Rege, proloquutus Rex dixit Danieli; es tu ille Daniel ex deportatis Iehudę, quos adduxit Rex avus meus e Iehudę?

14 Et tu de quo audiui spiritum Deorum inesse tibi; & lucem, intelligentiamque, & sapientiam excellentem inueniri in te.

Tunc Danielem Haftenus consiliū Regine; Sequitur nunc secundum Regis factum: accersito Daniele rem cum eo cōmunicat: legit Daniel illud scriptū ipsumque; interpretatur. Orationis autē Regis ad Danielē, hę ferē sunt partes. 1. interrogat quędam. 2. narrat quędā alia. 3. proposito prēmio hortatur ad lectionem & interpretationē scripti. Quę interrogat duo sunt. 1. [*Aus tu es Daniel ille ex captivis vnus quos avus meus Rex deportavit e Iudęa*]. 2. [*et tu de quo ego audiui quod in te spiritus Deorum, lux, intelligentia & sapientia excellens inventa sit*] Dicit spiritum Deorum in eo inuentum: Beltezar homo fuit sine Deo, & tamen summam hanc excellentiā Danielis Deo tribuit. Ex quo sequitur eum habuisse aliquam Dei notitiā. Ergo nullus est tā atheus, nullus tam barbarus, cuius animo non est insculpta aliqua pernaturā ipsam dei notitia. Sed cum ad eum colendū ventū est, tum evanescit homo in cogitationibus suis, proq; vno vero Deo multitudinē Deorū sibi fingit: vnde etiā prophanus iste spiritū non vnus veri Dei, sed multorū deorum agnoscit in Daniele. Atq; hęc persona huius hominis paucis tantū attingenda obtulit. Quę autē in illis interrogationibus obseruamus hęc sunt 1. Verba ipsa Regis subinducant confessionē aliquā negligentię

gentiæ & focordiz suæ, per quam fiebat vt hætenus talem tantumque virum ignorauerit. Sequitur enim, si is sit Daniel quem Rex eum prædicat, profectò non sine summa regis focordia eum à rege tam diu incognitum: Confitetur igitur Rex focordiam suam ex ignorato hætenus Daniele: sed nulla est in verbis ejus resipiscentiæ suspicio: neq; enim dicit vel apertè vel obscurè dolere se quod eum ante hoc tempus cognitum non habuerit, sed, vt videtur, impudenter confitetur negligentiam sine conscientia peccati sui & resipiscentia. Sed longè ab hoc diuersum fuit Iosiz factum, qui cum nunciatum esset ei, ab ijs qui templum Dei instaurabant inventum esse librum legis, confessus quidem est suã & totius populi summam negligentiam, sed an citra resipiscentiã? Minimè: verum cum audiret verba libri legis (vt habet historia) & consideraret etiam multa per ignorantia legis jam multo tempore aduersus ipsam legem & Deum perpetrata esse, fleuit, & lacerauit vestimenta sua, & iussit Deum per sacerdotem consuli pro se & pro populo: Atque ideo hoc responsum tulit: Quia mollitus est animus tuus & demisisti te à facie Iehouæ, faciam vt aggregeris ad patres tuos, & aggregeris ad sepulchra tua in pace. Verum an in pace mortuus est Beltezar, quem nullius peccati pœnituit? Minimè: sed eadem nocte vita simul cum regno illi ablata est. Sed vnde tam impudēs confessio peccati, sine dolore aliquo, sine resipiscentia, quasi nihil in eo inesset mali? Nimirum ex superbia animi, & corde indurato. Mirum hoc, Annon manu Dei humiliatus fuit? Fuit, & quidem propter peccatum: neque tamen respuit. Vnde illud licet discere: Et si corpus exterius, animus autem interiùs percutiatur quam grauissimè: tamen animum non cogi ad veram humiliationem & resipiscentiam vllis pœnis nisi Spiritu illo Dei sancto demulceatur. Possunt quidem pœnæ animum ejusque superbiam ad tempus reprimere & coercere: sed solus est dei Spiritus qui animum mutare & ex superbo verè humilem efficere potest. Sic enim sentio non humiliandos esse, ne apud inferos quidem, animos damnatorum

torum, aut superbiam illam aduersus Deum eximendam, sed vi pœnarum æternarum & pondere iræ diuinæ domandos & subigendos in perpetuum animos eorum cum superbia sua. Superbia igitur regis huius non fuit quidem ex animo penitus ejecta, sed in animo cum adhuc remaneret dejecta tantummodò & attonita: vnde cum terroribus illis iudicii diuini colluctata, interdum emerfit ac respirauit. Ergo ex superbia animi exstitit regis ista tam impudens confessio. Quamta dicemus eorum hominum hodierno die superbiam esse, qui non tantum summa cum impudentia consentunt ac commemorant homicidia sua, adulteria, oppressiões & id genus alia, sed de his etiam gloriantur, tanquam totidem bonis ac honestis actionibus. Sanè, quod videam, non tum gloriatus est Beltezar de hac socordia sua, etsi quidem sine conscientia peccati confessus sit eam. At isti omnium impudentissimi gloriantur. An tulit impunè Beltezar confessionem illam suam? Minimè: Decuplo grauius luent isti qui etiam in tanta luce gloriantur de operibus tenebrarum. 2. Vide interrogationum ordinem: Priùs quidem interrogat de conditione & captiuitate Danielis, quàm de dono illo Dei, quo tamen maximè opus erat illi hoc tempore: vnde licet conijcere majores in eo fuisse vires superbiz, etiam adhuc, quàm sensum miseriz: Illud enim planè superbiz ascribo, quod jamprimùm quæsierit de captiuitate & seruili atque abjecta in speciem conditione Danielis, cujus regina priùs nihil meminit. Sanè fuit ea intempestiua quæstio in tanta præsertim necessitate, ac omnis consilij inopia. Verùm voluit eum priùs convincere seruitutis, quam vteretur ejus opera, vt videretur. Vbi habes expressam tyranni imaginem, qui non accipit hominum officia in libertate viuientium, hoc est, secundum Deum & bonas leges: verùm primùm omnium seruos sibi esse volunt & mancipia, in eosque habere absolutam, quam vocant, potestatem: tum requirunt eorum operas tanquam belluarum totidem quibus vti possunt pro libidine sua.

15 Nunc ergo adducti sunt coram me, sapientes, astrologi, vt scripturam istam legerent, & interpretationem eius no: iam facerent mihi, sed non possunt interpretationem verbi istius indicare.

16 Ego autem audiui de te, posse te interpretationes asserre, & res implexas soluerre.

Nunc ergo adducti.] Secunda pars orationis regis, in qua narrantur ab eo nonnulla ante petitionem suam. 1. quid factum sit à Chaldeis in negotio illo lectionis & interpretationis scripturæ. 2. quid inaudierit de Daniele. Quod ad primum: *Adducti sunt.* inquit, *coram me &c.*] Quibus verbis quodammodo queritur de eorum ignorantia & officio non præstito. Obserua igitur: Chaldæi quos aluit Rex, quibusque confusus est imprimis, desuerunt tamen regi vbi maximè opus erat: fuitque ea iusta pœna Regi à Deo irrogata. Nunc verò Rex queritur de eorum ignorantia, quam non obscurè habet, sed in ipsorum perpetuum dedecus eam quasi diuulgat. Sic ante eum Nebucadnetzar, vt superiori capite vidimus, promulgauit omnibus populis nationibus & linguis ignorantiam Chaldæorum suorum: Estque hæc iusta pœna Chaldæorum. Vide igitur: iusto Dei iudicio se isti vicissim quasi plectunt & puniunt: Cum homines amicitiam contrahunt sine Deo, ejus iusto iudicio fit, vt qui amicissimi paulò antè visi sunt, ji paulò post inimicissimi conspiciantur: Ne mirare igitur cum vides hodie mutuas fraudes, & cum audis mutuas querelas eorum, qui paulò antè amicissimi videbantur: Amicitia hæc nunquam conciliata fuit in Domino. *Ego autem audiui.*] Secunda pars narrationis, in qua narrat quod audiuit de Daniele. Ego, inquit, audiui de te posse &c. Sanè non satis fuit audiuisse ex alijs de Daniele, verùm oportuit etiam vidisse & prorsus cognouisse talem tantumque Dei virum, in regno ipsius degentem: Sed hic rursus nihil commotus ea re confitetur ignoratum à se Daniele, vt prius: Signum Superbi & indurati animi.

16 Nunc si poteris scripturam ipsam legere, & interpretationem eius indicare mihi purpura indueriscum torque aureo ad collum tuum, & tertius in hoc regno dominaberis.

Nunc

Nunc si poteris] Postrema pars orationis Regis in qua oblatis donis & muneribus petit à Daniele vt legat & interpretetur scripturam illam: *Nunc si poteris*, inquit, &c.] Miser qui non potuit ipse sibi polliceri vllum in regno locum, pollicetur tamen alteri tertium: sed hoc superbi adhuc animi est: Planè phrenetico similis est, qui cum valde inquieto sit animo, videtur tamen sibi optimè affecto & composito esse, pollicetur sibi & alijs omnia. Ita miser hic exercetur quidem terroribus iudicii diuini: verùm superbia animi facit, vt ex terroribus illis nonnunquam eluctetur, sibi que stabile regnum, & alteri tertium in regno illo locum quasi per somnium promittat. Morbus animi quò magis non sentitur, eò periculosior, vt enim qui æger est corpore, neque scit tamen aut sentit se ægrotare, ad remediũ se non conuertit: ita qui animo malè habet, sed sine sensu est, non conuertit se ad Deum. Neque enim hic dolor Regis, quem non penitus sentiebat, ad resipiscentiam fuit. Quare cauendum imprimis, ne in afflictionibus simus *ἀναισθητοὶ* ac stupidi sine vero sensu miseræ.

37 Tunc respondens Daniel dixit coram Rege, dona tua tibi sint, & honoraria tua alteri da: verum scripturam istam legam Regi & interpretationem notam faciam ei.

Tunc respondens Daniel.] Sequitur Danielis responsio, cuius hæ sunt partes. 1. præfatio est in qua honestè recusat dona & honoraria: promittit tamen se lecturum & interpretaturum illud scriptum. 2. exaggerat Regis superbiam exemplo Nebucad-netzaris aui. Exaggerationis sententia est: Etsi illud cognitum habueris, Nebucad-netzare[m] avum tuum, propter summum illum factum suum deturbatum è solio suo: tamen, tu Beltezar, voluisti in Deum superbire, adeoque magis etiam insolescere quam aliquando avus ille tuus, nihil per territus illius iudicio. 3. legit & interpretatur illam scripturam. Quod ad præfationem attinet [*Dona*, inquit, *tua tibi sint, & honoraria*] hoc est, ordinaria illa munera, quæ

quæ consueverunt reges dare sapientibus diuinationis causa. Cap. 2. 6. *Da alters*] Da alicui sapientum tuorum qui quæstum faciunt ex sapientia sua vel potius sophistica. Videtur enim mihi Daniel subiratus hæc dicere. Queritur: Cum daniel receperit munus è manu Nebucadnetzaris, supra 2. 48. qui sit ut nunc recuset munus hoc à Beltezare oblatum? Resp. Daniel quicquid honorum & munerum recepit vnquam, illud totum non sibi, sed Ecclesie recepit: Cum igitur videret regnum permanfurum penes Nebucadnetzarem, Ecclesiam autem permanfuram captiuam in regno ipsius: cumque videret potuisse se magis prodesse Ecclesie, si in autoritate & aliquo loco esset apud regem, quam si priuatus ageret, non recusauit honores & munera quæcunque oblata à Nebucadnetzare. Rursus, cum videret Beltezarem vnà cum regno suo mox collapsurum, Ecclesiam autem quæ captiua detinebatur propediem restituendam libertati: atque ideò non immeritò honores ab illo oblatos non futuros vsui Ecclesie, eos omnes semel recusauit. Possum etiam aliter respondere: Vidit Daniel Nebucadnetzarem non prorsus rejectum à Deo, verum aliquam spem ejus corrigendi adhuc reliquam: vidit rursus Beltezarem prorsus à Deo abjectum & absolutè denuciatum aduersus eum iudicium, ita ut nullus resipiscentiæ locus relictus fuerit: ideò illius munera voluit, hujus verò noluit recipere. Quod autem sub finem capituli legimus eum indutum purpura, ornatum torque aureo, voce præconis denunciatum à Rege ipso in regno tertium: mea sententia hæc obrufa sunt illi, vel inuito: quibus tamen omnibus tanquam vanissimis nunquam assensus est. Vnde discimus: Etsi non possumus sepe rejicere, quæ nobis obtrudunt homines, tamen, id quod solum possumus, nunquam vel verbo vel animo ijs assentiendum est. Hoc aliquoties à Daniele factum jam etiam antea vidimus. Sequitur *Verum, inquit, legam & interpretabor tibi scripturam istam*] quasi diceret, faciam quod petis, quod tamen vbi audieris parum gratum accider tibi: Videtur enim Dei seruus commo-

commotior esse in impium Regem. Nam quid potuit eum consolari apertior declaratio denuntiationis illius tam grauis & tam absolutæ? Vides igitur vnde profecta sit illa munerum ac donorum recusatio: Vidit à Deo reprobaturum hominem: Vidit iudicium absolutè denuncia- tum. Quem Deus semel abiecit, nihil rei voluit sibi cum illo esse, aut cum muneribus ejus. Quo loco discere mirifi- cam illam parrhesian prophetarum in veteri testamento: Quemcunq; etiam Regem à Deo rejectum viderunt, cū eo nihil sibi commercij esse voluerunt, eum homi- nem ne libenter quidem vnquam intuiti sunt. Tan- tus fuit in ijs zelus gloriæ Dei sui. Samuel diu quidem defleuit Saulem, tandem vbi admonitus est à Deo, repro- baturum à se hominem, de eo proditum est, non perrexisse eum inuisere Saulem vsque ad diem mortis suæ. Sam. 15. 1. Elizeus accersitus à tribus Regibus 2. Reg. 3. Quid mihi tecum est, inquit Ichoramo Regi Israëlitarum, abi ad prophetas Patris tui & matris tuæ: & paulò pòst: Vt vi- uit Iehova exercituum ante quem adsto nisi personam Iosaphati Regis Iudæ susciperem, non intuerer te, neque aspicerem te. Cum ea fuerit jam olim libertas loquendi in veteribus prophetis, etiam erga Reges maximos, quæ debet esse hodierno die libertas ministrorum noui testa- menti erga hujus corruptissimi seculi homines, quos vi- demus Deo sic aduersari, vt (saluo Dei iudicio hoc dixe- rim) videantur non pauci à Deo rejecti, saltem ad tem- pus traditi in manum suam: quomodò et quibus tan- dem verbis debent excipere istos homicidas, adulteros istos, blasphemos, direptores, non solum hominum, sed Dei ipsius, irrisores denique? Quasi verò Deus possit irri- deri. Quibus verbis, inquam, debent hos excipere? Ni- hil profectò synceri est in hominibus hujus postremi & perditissimi seculi. Omnes vel palàm et elata quasi manu oppugnant Deum, vel clam inimici sunt in corde, quic- quid demum ore profiteantur. Det Dominus seruis suis sapientiam, & eam, quam requirit, libertatem.

18 Tu o Rex, (Deus excelsus regnum, & amplitudinem gloriamque, & decorum dederat Nebucad-netzari avo tuo:

19 Et ob amplitudinem quam dederat ei, omnes populi, nationes, & linguæ tremebant, et timebant a conspectu eius: quem volebat occidebat, & quem volebat percutiebat, & quem volebat extollebat, & quem volebat deprimebat.

20 Sed cum elatus esset animus eius, & spiritus ipse obdurus esset ad superbe agendum, depositus est e solio regni sui, & gloriam auoverunt ab eo.

21 Nam ab hominibus depulsi animam suam ad bestias applicuit, & cum onagris habitationem suam, herbam ut bobus gustandam dederunt ei, & rore carli corpus eius intinctum est: donec agnovit, dominari Deum excelsum in regno hominum, & quem vult constituit in eo.)

[*Tu o Rex*] Hactenus præfatio fuit: Nunc exaggerat superbiam Beltezaris, adducto in medium exemplo Nebucad-netzaris avi ipsius. Historia Nebucad-netzaris his partibus constat. 1. Narrat quantum fuerit in eum Dei beneficium. 2. Quanta ejus in Deum ingratitude. 3. Quod supplicium de eo sumptum sit ob ingratitude illam, & in Deum superbiam. [*Tu o Rex*] Primis his verbis inchoat institutam narrationem superbiæ Beltezaris, sed statim eam interrumpit injecto exemplo et historia Nebucad-netzaris, de quo sic ait [*Deus excelsus dederat Nebuca-netzari avo tuo regnum, amplitudinem, gloriam, & decorum.*] Ex his quatuor, tria præcedentia sunt extra hominem, nihilque aliud sunt, quàm regnum gloriosum & amplum: quartum verò & postremum est in ipso homine, estque donum et gratia administrationis regni cujusque, est illud quod mutavit Saulem in alium virum, 1. Sam. 10. 6. est spiritus ille regalis qui translatus fuit à Saule in Davidem, 1. Sam. 15. 14. est animus intelligens quem petijt et obtinuit à Deo Salomon. 1. Reg. 3. 9. est decor ille cui restitutus fuit Nebucad-netzar prius, quàm regno suo, suprà 4. 36. est decor ille qui immutatus est in Beltezare, suprà hoc capite, 6. est denique donum regale, quod si comparetur cum superioribus illis, sustinet regnum, amplitudinem & gloriam: Nam nisi primum imbuatur persona ipsa hac gratia & majestate, profectò regnum non competit in personam. Hoc in genere dici potest de quacunque vocatione, quæ nisi adsit personæ gratia et donum, quo ea rectè fungatur, profectò in personam non competit. Obs. 1. Regna nō contingunt

tingunt casu aliquo, sed Dei prouidentia dātur hominibus: Nam prouidentia Dei cum in omnibus rebus vel minimis locū habeat, tum verò in regnis imprimis: id quod melius potest cerni animo quàm oculo. Dicā enim quod mirum alicui videatur: Nemo est omnium, qui non natura sit ea ambitione, vt statim affectet regnum, et omnibus superior esse velit. Nunc autē vides tot millia hominum se vni alicui subicere. Quid potest esse in causa? Profectò nihil regium aut insigne habet natura supra ceteros, siue interna, siue externa respicias, siue etiam ipsam hereditariam successiōem, cui tantum hodie tribui solet: nam ex vno eodemque sanguine cum reliquo hominum genere conditus est: Nempe igitur hæc sola ac præcipua causa est, quia Deus dedit illi regnum, amplitudinem, gloriam et splendorem: hoc est, vnā cum externa gloria dedit internum splendorem. Hujus autem ordinationis diuinæ ea vis est, vt etiam idiotæ, qui eam ignorant, et causam obedientiæ ac subiectionis suæ ab ea petere non possunt, tamen nescio qua ejus efficacia coguntur in ordinē. Sanè non mirum est, si politiores, et qui supra vulgus hominum sapiunt, ac intelligunt omnem potestatem esse Dei ordinationem, non mirum, inquam, est, si potestati superiori propter conscientiam sese subiciant: Verūm cum quàm maximè barbari ac feroces, tamen vi ordinationis illius, quam ignorant, reprimuntur, necesse est omnis potestas sit à Deo. O si Reges semel intelligerent quantum Deo debeant: sed gloria ista, quam etiam à Deo gratis acceperunt, ita præstringit illis oculos, vt, quod à Deo acceperunt, videre non possint. [*Et ob amplitudinem*] Amplificatio hujus amplitudinis gloriæ & decoris ab effectu suo, qui est metus in cordibus omnium populorum [*Ob magnitudinem*, inquit, *illam omnes nationes, populi & lingua tremebant ac &c.*] Duobus ferè modis homines mouentur amplitudine & gloria principum, vel enim mouentur propter Deum maximè, qui ordinauit eam: Et hic timor dicitur ab Apostolo esse propter conscientiam, hoc est, propter Dei ordinationem,

nem, quæ obligat conscientiam : vel mouentur propter amplitudinem ipsam quam vident, & pompam illam et gloriam externam duntaxat: et hic timor non est propter conscientiam, sed seruilis quidam et coactus timor. Hoc autem loco intelligo timorē omnium populorum, non tam eum qui est propter conscientiam et Deum, qui author est amplitudinis illius, quàm eum qui est propter magnitudinem ipsam, qua coguntur timere & parere vel inviti: qui profectò cum odio Regum, non autem cum amore eorum conjunctus est. Quo loco vide justam Dei compensationem. Nebucad-netzar noluit potestatem suam Dei ordinationem esse, neque regnum suum Deo acceptum ferre. Omnes itaque populi illi subiecti timuerunt eum non propter deum aut conscientiam, sed inviti propter ipsius magnitudinem: quæ profectò obedientia diuturna esse non potest. Si ille agnouisset Deum authorem regni sui, tum populum habuisset obedientem, non tam propter magnitudinem suam, quàm propter Dei illius conscientiam, quæ sola vera est ac diuturna obedientia. Reges requirunt quidem vt propter conscientiam ipsis obediatur, quia satis sciunt eam demùm obedientiam solidam esse et perpetuam. Intelligant igitur jamprimùm oportere se agnoscere Deum datorem regnorum suorum: secus profectò iusto Dei iudicio fiet, vt ipsi in Deum superbi non accipiant nisi coactam illam obedientiam. Misera est ea omnis respublica in qua Reges regnum et gloriam suam acceptam Deo non ferunt, et in qua populus non præstat nisi coactam obedientiam: sic enim non tantum periculum instat Regibus à populo, sed ipsi etiam Reges non glorificantes Deum grauiter peccant, & populus non obediens propter conscientiam grauiter etiam peccat: ita enim non propter Deum obediunt: quicquid autē facimus non propter deum, quantumuis in specie rectè factū videatur, illud omne peccatū est. Vbi autē tam grauiter peccatur in Deū et à principe & à populo, an potest esse beata respub. illa, cui Dei iram ob peccata tam grauia impendere necesse est? Det
Domi-

Dominus ne vnquam peccet hac in parte noster princeps: Interea autem nitendum nobis est, vt tota obedientia nostra perpetuò sit propter conscientiam & Deum nostrum, vt ipse in tota vita nostra & omnibus actionibus glorificetur. *Quem volebat*] Amplificat rursus timorem hunc omnium populorum. Vsq̃ueadeò tremuerunt & timuerunt à conspectu ejus, vt paterentur ab eo in se fieri quicquid illi luberet: *Quos volebat percutiebat quem volebat extollebat &c.* Non hîc disputo, quàm iuste ista fecerit, neque sentio hîc narrationem institui aliquam eorum quæ per tyrannidem fecerit Nebucad-netzar: verum ista commemorari ideò vt amplificetur, sicuti paulò antè dixi, timor ille, quo timuerunt & tremuerunt omnes populi à conspectu ejus. Sed, vt dicam tamen de eo aliquid, quàm iuste ista fecerit, sic vno verbo habe. Injustè & per tyrannidem ita ab eo factum est: Nam quoties relicto Deo & bonis legibus, reges voluntatem suam regulam faciunt administrationis sue, toties injustè faciunt. Quare hîc peccauit Nebucadnetzar. Vnde etiam cap. 4. 27. Daniel consilium dedit ei, vt peccatum iustitia arumperet, & iniquitates suas gratia erga afflictos. Hinc sequitur etiam aliud: hoc quod fecit non tam profluxisse ex amplitudine illa quam à Deo accepit, quàm ex abusu illius amplitudinis. Deus enim nulli vnquam regum eam licentiam permisit. Deut. 17. 20. de regum Israelis officio habet hæc verba. Ne efferatur animus ejus præ fratribus suis, et ne recedat ab hoc præcepto dextrorsum, aut sinistrorsum: Vide, prohibet injuriam omnem: atque vt abstineât ab injuria, legem etiam ipsis regibus imponit: Non est igitur quod quis concludat ex hoc loco, quod, cum Deus dederit Nebucadnetzari amplitudinem illam, ex qua tantus timor fuit omnium populorum, vt passî sint eum omnia in se facere pro libidine sua, quod, inquam, ex Dei voluntate & jure regni à Deo dati omnia fecerit, occiderit quos voluerit, depresso quos voluerit &c. ac proinde quod eodem jure potestatis à Deo ordinatæ ac datæ ab alijs regibus eadem fieri possint in

subditos suos. Quin potius intelligant huiusmodi fieri ex abusu legitimæ potestatis : et ex Dei admirabili patientia et lenitate esse, quod tam diu sinat Reges impunè ferre abusum ordinationis suæ. Sed qui dixit, Destruam vos & Reges vestros quoque, non patietur eos in perpetuum abuti tum ordinatione, tum lenitate ista sua. Sed est hîc quiddam observandum, quod ad subditos pertinet. Vides hîc armari Nebucad-netzarê Dei maiestâte et potentia, etiam dum injustè agit: Ergo Dei illa maiestas eum sanctum, munitum et inviolabilem reddidit, etiam tum cum hæc per injustitiam & tyrannidem gereret. Ergo etiam cum supremus magistratus, alioqui legitimus, multa facit per injustitiam et tyrannidem, temerè tamen violari non debet ab ijs præsertim, qui non sunt donati ea potestate, hoc est, priuatis hominibus: sed vel à regni Ephoris, vel omnium ordinû conventu publico, prout necesse est, verbo & rationibus omnibus legitimis ad officium revocandus est. 1. Sam. 14. 46. & 22. 1. 2. 3. 4. 5. Quod si in manifestam ac desperatâ tyrannidem degeneret, & consultò pacta reipublicæ omnia, vel præcipua pessundet, adhuc tamen à priuato aliquo non est violandus, sed ijs qui ea potestate donati sunt providendum est Ecclesiæ Dei ac reipublicæ, ne prorsus collabantur, quacunque demùm ratione, etiam, si alia ratione fieri non possit, morte ac pernicië ipsius tyranni: Melius enim est eum solum perire, quam totam semel religionem ac rempublicam: Vide 2. Reg. 11. 4. 5. 6. 7. Hactenus de dono Dei, sequitur ejus ingratitude. [*Sed cum elatus esset*] Animus ejus elatus est, & spiritus ejus obduratus ad superbè agendum, hoc est, ad detrahendum gloriæ Dei, ut vidimus capite superiori, cum obambulans in palatio suo diceret, Annon hæc est Babylon illa magna, quam ego ædificavi, ut sit sedes regia maiestati meæ? Quibus verbis & principij & finis vrbis conditæ gloriâ omnem, Deo præreptam, sibi tribuit. Sed hanc elationem animi & superbiam exaggerat à fonte ipso, ex quo emanarit. Fons & principium est obduratus spiritus, non temerè

merè quidem, aut ex infirmitate aliqua, sed consultò et ex pertinacia animi superbiit. Daniel sepè eum admonuit, sepè consuluit, sepè hortatus est, nonnunquam etiam comminatus est: nihil tamen profecit istis omnibus: Vnde collegit superbiam illà Regis ex duritia quadam et contumacia cordis profectam esse: Ergo sententia est, eum ex contumaci superbia, et elata, vt dicitur, manu, Num. 15. 30. peccasse in Deum. Quæcunq; peccata, etiam ab infirmitate profecta, satis graua sunt, & mortem promerentur singula: sed quæ ex indurato corde, & pertinacia existunt, ea longè grauiora sunt. Graue quidem est superbire ex quavis vel leuiuscula animi commotione, sed grauius est superbire ex indurato corde. Dauid Psal. 19. agnoscit peccata ex infirmitate, et veniam deprecatur: Sed, inquit, à contumacijs subtraha seruum tuum, ne dominantur in me: auersatus, scilicet, illam animi contumaciam. Humanum quidem est errare, sed contumacia imprimis deuitanda est, quæ tum cognoscitur cum auditis promissionibus, reprehensionibus, admonitionibus nihilò meliores efficitur. Equidem illud assermo jam indè à condito mundo non extitisse generationem vllam, in qua plura peccata ex contumacia orta, & obstinatione cordis, deprehensa sint, quam in hac nostra: in qua quidem tantum luminis est ex verbo Dei, quantum vnquam fuit, & plura tamen peccata, quàm quæ vnquam fuerūt: vt meritò dici possit, generatio praua & adultera. 2. Nebucadnetzar, etiam acceptis à Deo beneficijs maximis, elato est animo ac obdurato aduersus eum. Omnia hæc temporaria beneficia, nisi simul cum ijs corrigatur aliquo modo perversitas hæc naturæ nostræ, nihil planè aliud evadunt, quàm quasi venenum quoddam, quo inficiatur animus, & infectus iam intumescat aduersus Deum. Sine Christo omnia etiam regna mundi nihil sunt, imò mala sunt habentibus ea: cum Christo aliquid sunt vel minima ex his beneficijs temporariis. Præstantius est donum illud Spiritus Christi, quo consortes fimus divinæ naturæ,

vt Petrus loquitur, quàm totius mundi huius imperium cum veteri ista & deprauata natura. [*Depositu ex folio regni*] Hic postremò habemus Dei ultionē ac justam vindictam: deiecit eum de folio regni et cetera, quæ supra explicauimus: tantum hoc adjicimus hoc tempore: Deus ex omnibus beneficijs suis, etiam minimis, in nos collatis fructum aliquem vult percipere. Cum autem terrestriū maximū sit regnum, quantò magis querit in eo gloriam suā? Proponam necessitatem quandam: Necessè est Reges confiteantur aliquo certè modo vel sponte vel invitò Deum authorem esse regnorum omnium: neque quisquam Regum adhuc existit vnquam, qui vel id non fecerit sponte, vel cui non est extortum: neque erit quisquam imposterum, qui id ipsum non confitebitur, vel tormentis siue temporarijs, siue æternis coactus, si nolit sponte id facere.

21 Tu igitur, fili ejus Belteschazzar, non depressisti animum tuum, quamuis totum hoc cognosceres.

23 Imo contra Dominum cæli adeo extulisti te, vt vasa domus illius attulerint coram te, in quibus tu, procuresque tui, vxores tue, et concubine tue vinum bibatis, deosque argenteos, & aureos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos, qui non vident, neque audiunt, neque cognoscunt laudavisti Deum vero in cujus manu est anima tua, & penes quem totum iter tuum est, non glorificasti.

Tu igitur fili ejus] Hactenus fuit exemplum Nebucad-netzaris in parenthesi proxima: Nunc accommodat hoc exemplum ad Beltezarem, ejusque factum per ipsum exaggerat. Factum igitur Beltezaris est his verbis. [*Tu igitur fili ejus Belteszar, &c.*] Quo loco tria sunt quibus exaggeratur peccatū Beltezaris: Primū est à cognitione ipsius, ac proinde obstinatione animi (quod quamuis totum hoc cognosceret, quod accidit Nebucad-netzari, tamen non depressit animum suum) Peccauit, & peccauit obstinata quadam malitia, peccauit & peccauit cum cognitione & mala conscientia. Vidit quasi in tabula depictum ante oculos recens illud Dei judicium in superbiam aui sui, neque tamen voluit videre: ideoque bis ab eo peccatum est, Paulus Rom. 1. 32. hæc habet, Qui post
Dei

Dei iura cognita (nempe eos qui talia faciunt dignos esse morte) non solum ea faciunt, sed etiam alijs facientibus patrocinantur: Quibus verbis significat magnam esse animi obstinationem, si, cum natura ipsa cognitum illud habeamus, peccatores dignos esse morte, peccemus tamen. quanto igitur maior est obstinatio tum cum cognitionem habemus ex experiētia ipsa diuinorum iudiciorū? Quod si obstinatio sit ex cognitione, affirmo nunquam fuisse vllō seculo maiorem quā hoc nostro obstinationem, qui cognitionem tam multiplicem habemus ex natura ipsa, ex verbo Dei, ex operibus ejus, præsertim verò infinitis exemplis iudiciorum Dei inde à mundo condito: & tamen nullum peccandi modum facimus. Secundum, quo exaggerat peccatum ejus, apparet in eo quod filium Nebucad-netzaris eum vocet. Est autem à genere ac natura exempli. Exemplum habuit ante oculos non alienum, aut externum, sed domesticum iudicij diuini in avum suum, quo oportuit eum propiūs attingi. Obstinati animi fuit peccare, cū haberet ante oculos quodcunque exemplum, etiam externum: sed magis obstinati fuit, cū haberet domesticum. Nescio quomodo fiat, vt tantum absint posterī ab eo, vt commoveantur exemplis iudiciorum Dei in peccata majorum suorum, vt contrā de vitijs majorum glorientur, eaque pro virtutibus laudent. Hæc cū sit via istorum, ait David Psal. 49. 14. expectatio est ijs, et posterī eorum os eorum approbant. i. sententiam et verba, etiam stultissima. Rex Assyriæ cū gloriaretur de factis majorum suorum: Annon audivisti, inquit, id quod fecerunt Reges Assyriæ omnibus alijs regionibus, internecioni devovendo incolas eorum? An Dij gentium, quas perdiderunt majores mei, eripuerunt eas, &c. quæ leges 2. Reg. 19. 11. & deinceps. Ecce majorum suorum tyrannidem prædicat, & facta quæ Deus suo tempore seuerissimè est ultus. Faxit Dominus ne Rex noster conniueat ad exempla iudiciorum Dei, edita etiam in majoribus ipsius, siue antiquiora illa, siue recentiora. Tertium, quo exaggeratur ejus factū est à natu-

natura peccati: non aliud sed idem planè superbię vitium fuit, quod jam antè vindicatum est in ipsius avo. Obstinati animi fuit peccare cum cognitione exempli iudicij diuini in peccatum cuiusvis: magis autem obstinati animi fuit peccare cum cognitione exempli editi in avo suo: at maximè obstinati animi fuit idem omninò committere, quod in avo vindicatum vidit: Iudas in Epistola sua hanc obstinationem similem veterino dicit: Quamuis, inquit, Sodoma, & Gomorahæ ceteręq; ciuitates, quę simili modo atque illæ scortatę sunt, & carnem alienam sectatę, exemplo propositę sunt: similiter tamen & isti sopiti carnem pollutant, hoc est, in idem prorsus peccatum incidunt quod tamè seuerè punitum in illis ciuitatibus intelligūt. Ad hujus mali radicem penitùs descendit, cum dicit sopitos carnem pollueri. Nullum est ex omnibus peccatis grauioribus, cuius jam vindicati in aliquibus, aliquo certè tempore post mundum conditum, exemplum aliquod insigne non extet. Quantam igitur oportet esse nostram istam, quę hodierno die est, obstinationem? Quanta est obstinatio ejus qui etiam adhuc superbit post tot exempla pœnarum, quę irrogatę sunt jam olim superbis hominibus? Profectò quòd plura extant exempla, eò major est obstinatio. Equidem affirmo grauissimam esse peccata quęque eorum & obstinationem maximam, in quos jam fines seculorum inciderunt, & grauissima fore etiam iudicia, nisi fiat liberatio in Christo Iesu: Vt intelligant omnes, hujus præsertim ætatis, homines quantòpere ipsis opus sit Christi illo sanguine, & fide in eum. Obseruo hęc pauca quędam. I. Quum affligitur aliquis à Deo, tum curiosè & sollicitè admodum inquirunt homines in causam illius mali, eòque ferè indagando venire solent, vt dicant peccatum hominis promeritum esse totum illud iudicium, & insultent etiam misero, nihil interea considerantes semetipsos, annà ipsorum etiam peccata nihilo leuiora sint, neque leuioribus iudicijs digna? In hoc genus hominum vehementer inuectus est Apostol. Rom. 2. Putas hoc, ô homo, qui damnas eos qui talia faciunt (nimirum

mirum eos quos vides exerceri iudicijs Dei) & facis eadē quę damnas in alijs, putasne quod effugies iudiciū Dei? Et Christus Luc. 13. cum quidam ad eum venirent ac nunciarent Pilatum miscuisse sanguinem quorundā Galileorum cum ipsorum sacrificiis. An putatis, inquit, hos Galileos maximos præ omnibus Galilæis peccatores fuisse? Non, dico vobis, imò nisi respiscatis omnes itidem peribitis. Tum ipse aliud exemplū simile subjungit. An illos decem & octo supra quos cecidit turris Siloā, & trucidauit eos, putatis debitores fuisse præ omnibus hominibus, qui habitant in Ierusalem? Non, dico vobis, imò nisi respiscatis omnes itidem peribitis. Quodquidē responsum Christi eò pertinet, vt in exemplis iudiciorū dei non tam fixos oculos habeamus in peccatis eorum, quos terribilibus iudicijs exercet Dominus, quā in nostris ipsorū peccatis nihilo leuioribus illis aliorum peccatis, & nihilo leuius iudiciū commeritis, vt nos ipsos propiūs intuetes respiscamus. Fateor quidē, quicunq; à domino puniuntur, suo merito puniuntur omnes: sed nobis non tā considerandū, quid quisq; meritis sit, quā quid ipsi commeriti simus, ac metuendum ne nobis quoq; non parcatur: Vide de hac re Rom. 11. 18. & deinceps. Oportuit ita erudiri Beltezarē exēplo diuini iudicij in nebuchadnetzarē avū. Verū quia eo nihilo melior factus est, ideò nunc à daniële conuersū est illi in argumentū iustę accusationis & damnationis: Nam alterū horū necessarium est, vt exēpla illa iudiciorū Dei, vel meliores nos reddant, vel deteriores. 2. Hic quoq; videmus quādo peccet quis ex contumacia, nimirū, tū cū sciens ac volēs peccat, siue illa sciētia à natura sit, siue ex verbo dei, siue deniq; ex operibus, exēpli gratia, iudicijs dei. Periculosa est ista peccādi ratio quę est cū cognitione, atq; itā contra consciētiā, si cum perseverantia quadā fiat: ita enim futurum est, vt progressu tēporis paulatim amittamus illā cognitionē simul, & consciētiā, tradamurque in mentem reprobam. Qua de re sic Paulus habet Rom. 1. 28. Sicut visum est eis Deum in notitia non retinere: sic tradidit eos deus in mentem reprobam.

Non depressisti animum] Haftenus exaggeratum fuit Belte-
 zaris peccatum & superbia: qua in doctrina vidimus fu-
 ille eam obstinatam & pertinacem superbiam: Nunc de
 peccato ipso, cuius duo gradus numeratur: Prior est, non
 depressit animum suum, non fecit quod facere eum o-
 portuit, hoc est, non fecit bonum: Posterior altior est qui-
 dam peccati gradus, animū extulit, fecit quod non oport-
 tuit, fecit malum. Extulit autem animum non aduersus
 homines, quod tamen flagitiosum fuisset, verum aduersus
 Deum cœli. Quanta est & quam sublimis illa superbia,
 quæ minatur in cœlum ipsum, imò in dominum cœ-
 li, qui in infinitum eminet supra ipsos cœlos. Declaratur
 hæc superbia specialibus ejus factis: Prius est, *Edixisti*,
 inquit, *ut afferrentur coram te vasa domus Dei in quibus tu,*
Proceres tui, uxores tuae, & concubinae tuae vinum bibistis.]
 quasi diceret, vasa hæc domus dei sancta, non tu ipse tan-
 tum, sed proceres tui, uxores tuæ, concubinae denique &
 scorta tua polluerunt: nihil reliqui tibi ad extremum cō-
 temptum fecisti. Posterius factum est Idololatriæ, *Deos*,
 inquit, *tuos ex auro, argento, ære, ferro, ligno, lapide, laudasti.*]
 Hoc ejus factum exaggerat ex stupida eorum natura, *qui*,
 inquit, *neque vident, neque audiunt, neque cognoscunt,*] quasi
 diceret, quanquam hi dii tui, neque sentiant exterius, ne-
 que cognoscant interiùs, sed planè stupidi ac mortui sunt,
 ac proinde nihil possunt prodesse tibi, (quid enim pro-
 desse possunt mortui) tamen eos voluisti laudare: Deinde
 quod ad Deum cœli, addit, [*Deum non glorificasti*] quod
 factum exaggerat his verbis, [*In cuius manu est anima tua, &*
penes quem totum iter tuum est] quasi diceret, quanquam
 Deus cœli is sit, qui efficaci sua providentia & internos
 motus ac operationes animi tui, & externa facta tua om-
 nia tam beneficè administrat, tu tamen, ingratisime mor-
 talium, eum non glorificasti. Vnde licet discere, quanta sit
 stupiditas, & quam misera excæcatio idololatræ: Similis
 est, dicit David, illi trunco, quem colit. Ut videtur sibi
 sapere Pâpista, est tamen reipsa ligneo suo Deo similis.
 Quamvis Idololatra per Deum viuat, moueatur, ac sit,

ac proinde, vt Paulus collegit, Act. 17. 27. non longè absit Deus ab illo, tamen non inuenit eum, sed quasi palpando, eum in tenebris illis idololatrię querens, pro Deo inuenit Idolum. Neque verò est ista cæcitas ex simplicitate, sed, vt hîc discimus, ex superbia etiam contra Deum, qua non tam vt Idolis placeat, quàm, vt Deo displiceat, Idola sua colit ac veneratur. Superbia denique hæc non est ex leui aliquo aut vago animi motu, sed ex corde obdurato aduersus eam, quæ offertur, veritatis cognitionem, quod etiam habemus in hoc Belzezaris exemplo. Ergo, vt argumentemur à primo ad vltimum: cæcitas ista & ignorantia Idololatrię, est ex obstinatione cordis: Per ignorantiam, inquit Paulus ad Ephes. 4. ex induratione cordis eorum. Quod si gentium etiam cæcitas & ignorantia fuit ex obduratione cordis, quantò magis Papistarum hodierno die, qui non modò obdurantur aduersus lucem naturę, vt olim gentes, sed etiam verbi ipsius diuini? Hîc quoque præterea obseruamus: Qui sit vt iste, qui tam elato est animo, vel vllum omninò numen agnoscat, siue verum, siue fictitium? Nam hoc est ingenium istiusmodi homuncionum, vt velint se efferre aduersus quicquid dicitur Deus aut numen, vt Paulus loquitur. 2. Thes. 2. 4. & si fieri possit, semel extinguere quicquid luminis in se reliquum est de numine. Qui factum est igitur vt sese iste demiserit ad cognoscendum vllum planè numen? Resp. verum quidem illud esse, superbiam efferre animam contra & supra Deum etiam, quantum fieri per ipsam potest, sed tamen eam vim esse lucis etiam in natura relicte, vt in vniuersum opprimi non possit, cum aliqua ceterè illi lucta sit perpetuò cum duritie cordis, nonnunquam etiam eluctetur, cogatque hominem vel reluctantem, aliquem Deum agnoscere. Quæritur rursus, cum necessariò aliquis Deus nobis agnoscendus sit, cur iste Idola potius quàm verum ac solum Deum sumpsit sibi agnoscendum? Resp. Vero Deo cum superbia ista animi conuenire non potest. Idola autem fingunt sibi homines qualia volunt pro animi sui arbitrio: Vt enim imaginantur ea, sic sunt ipsi

ipsis ita vt ipsi sint dii Idolorum suorum. Quę enim causa esse potest, cur tot sequatur mendacia, tam pauci autē veritatē? Quę causa potest esse alia quā hęc, quod veritas Dei resistat naturę nostrę, vicissimq; vt Paulus ait Rom. 8. 7. intelligentia carnis nostrę inimicitia sit aduersus Deum: Legi enim dei non subijcitur, nā ne potest quidē. At verò Idololatria & hęreses pleraq; vitia permittunt: multa etiam docent ac præcipiunt sequenda: Atq; hoc illud est, scilicet, quod sint apud nos, præsertim ex potentioribus, qui velint veterem illam Idololatriam iterum ab inferis reuocari, quo possent vitā ex animi sui sententia instituire.

24 Tunc a conspectu eius missa est pars illa manus, vnde scriptura ista exarata est.

25 Atque hæc scriptura illa quę exarata est, Mene mene, tekel, upharfin, id est nūme ait, numerauit, appendit, diuiduntque.

26 Hęc interpretatio verborum, numerauit, numerauit Deus regnum tuum, & perfectissime numerauit illud.

27 Appendit, appensus fuisse lancibus, & inventus es minore pondere.

28 Diuisit, diuisum est regnum tuum, traditumque Medis ac Persis.

Tunc a conspectu.] Hactenus secunda pars fuit orationis Danielis: sequitur tertia: cuius rursus hæc sunt membra: Primum ostendit vnde prodierit pars illa manus, 2. legit quod scriptum est. 3. scriptum interpretatur. Quod ad primum igitur, ait, *Tunc a conspectu Dei prodit pars manus à qua scriptura ista exarata est.*] Tunc, inquit, hoc est, eo ipso tempore quo superbia tua ad summum peruenit, Deus cum non posset eam ferre diutius, misit à conspectu suo quasi nuntium illum suum, partem, inquam, manus, à qua scriptura hæc exarata est. Vbi habes Deum multa quidem lenitate perferre etiam vasa irę coagmentata ad interitum, sed completa jam peccati mensura, non differre amplius pœnam, verum eam tum grauiorem infligere, Vide Rom, 2. 4. 5. Tunc, inquit, egressa est hęc pars manus à conspectu Dei, hoc est, ab irata Dei facie: nā Deus conuersa ad ipsum irata facie misit illam manus partem. *Atque hæc scriptura*] Hoc secundum est, legit scripturan.: atq; hęc, inquit, est ea scriptura quę exarata est, Mene, mene, tekel, upharfin: quę verba sic latinē redduntur, Numerauit, numerauit, appendit, diuiduntq;. Tertio jam loco est interpretatio singularum vocum illius scripturæ: vo-

ces autem scriptę quatuor numero sunt. Prima est, Mene, quam sic interpretatur, numerauit Deus regnum tuum, hoc est, in numerato habet omnes annos, quibus duraturum est regnum Babylonicum, & Iudaici populi captiuitas: deinde repetitionem verbi, Mene, interpretatur, perfectè & completè numerauit, ita vt nullus annus supputandus supersit, sed postremus jam aduenerit. Tertium verbum est, tekcl, appendit, quā sic interpretatur, appensus fuisti lancibus & inventus es minore pondere, id est, abiiciendus, vt nummus reprobus, iustoq; leuior. Postremum in scriptura illa verbum est, vpharsin. Sed dum vocem interpretatur repetit eam in singulari, Phares, diuidit, nempe, Deus: Phares enim est, diuidit, & ad Deum ipsum refertur: Pharsin autē est, diuidunt, & homines, Medos, nēpe, & Persas respicit, quibus in hoc opere, tanquā instrumentis vsus est Dominus. Sed res eodem redit: sensus enim est, diuisum est regnum tuum à Deo traditumq; Medis & Persis: Non quidem quod regnum lacerandum sit aut diuellendum in duas partes, sed quod duo pariter futuri sint ejus Domini, Medi, & Persę. Quatuor igitur hęc sunt verba, quorum duo prima, & vltimum ad regnum, tertium ad regem ipsum pertinet. Sententia itaque est, quasi dicat, quod ad regnum tuum attinet, Deus illud numerauit, & compleuit jam numerum annorum ejus: quod ad te, tu appensus es & inventus minori pondere, ideoque reprobandus: Rursus quod ad regnum tuum, diuisum est illud, traditumque Medis & Persis. Vbi discimus regnum vna cum Rege perire. Nam Deus solet punire iniustitiam regum etiam in regnis ipsorum, hoc est, quod dicit Siracides, Propter iniustitiā hominum regna transferuntur à gente in gentem. Atq; illud etiam contingit Dei dispensatione, vt, quo tempore complendus est numerus regni cuiusuis, quò magis acceleretur ejus finis, tum soleat Deus excitare pessimos quosq; administratores & reges, vt in regno Iudeorū factū legimus: Excitati sunt postremò paulo ante ejus finē, & transportationem populi, quatuor reges, Ioachas, Iehoiakim, Iehoiacin, Zede.

Zedekias, qui omnes perditī erant ac impij. Postremus autem perditissimus, cum ante illos esset in Iudæa vicissitudo quædam regum bonorum ac malorum. Hoc denique efficax est ad consolationem, quod Deo tribuat numerationem istam. Numeravit, inquit, numeravit, nempe Deus qui solus numerat tyrannis singula etiam momenta quibus durant regna ipsorum. Ergo neque citius neque serius absoluet numerum illum quam Ecclesiæ suæ videbit expedire. Hoc est argumentum patientiæ ijs, qui sub tyrannicis regnis excercentur.

39 Tunc edicente Belschazzare, induerunt Danielem purpura cum torque aureo ad collum eius: & proclamauerunt de eo, ipsam futurum dominatorem tertium in eo regno.

Tunc edicente.] Haftenus fuit oratio Danielis, nunc de præmio, quod vel invito obtrudunt. *Tunc edicente rege induerunt Danielem purpura, & circumdiderunt collum torque aureo.*] Hoc est, ornarunt eum insignibus planè regis. Tum voce præconis denunciatus est tertius dominator in eo regno. Mirum alicui videri potest, tyrannum hunc audita tam tristi interpretatione & denunciatione, tantum abfuisse ab eo ut impetum faceret in Danielem, ut etiam eum magis ornare non potuerit? Resp. ut mihi videtur convictus conscientia non leuius malum expectavit rex, quam Daniel interpretando scriptum illud interminatus est, & simul cum denunciatione ipsa cœpit iudicium, ac jam tum cœpit sentire animo & cōscientia ipsos inferos, ideoque jam coercitus est & repressus vi quadam diuina, ut ne contrà mutire quidem auderet. Rursus quærat aliquis: Si conscientia ipsum condemnauit, quī fit ut adhuc tamen sibī ipsi regnum, Danieli autem tertium in eo locū polliceatur? Resp. Non ita dejecta est animi ejus superbia, quin adhuc spirauerit, & in medijs illis terroribus animum ejus extulerit. Ex quo habes illud: Iudicijs & cōminationibus Dei reprimi quodammodò superbiam & coerceri, sed non statim eximi aut tolli de animo: quod tamen vi sancti Spiritus fieri potest.

30 Eadem nocte intrfectus est Belschazzar Rex Chaldeorum.

Eadem nocte] Postrema pars capitis, exequutio denuntiationis scriptæ et interpretatæ : Eadem nocte Medi & Persæ per alueum Euphratis aliò deriuati, ingrediuntur urbem, adeunt palatiû Regis, Regē confodiunt. Obserua hîc discrimen denûciationis ejus, quæ sit absolutè, et ejus quæ proponi solet cum conditione resipiscētiz: Eam quæ sit cum cōditione resipiscētiz non statim excipit exequutio: Nebucadnetzari post interminationē judicij, cōcessi sunt ad resipiscētiā aliquot menses, vt vidimus suprâ cap. 4. 29. Denuntiationem verò absolutam immediatè sequitur exequutio judicij, vt in hoc Beltezaris exemplo apparet. Nam ne vna quidem nox intercessit, cum denunciatum illud iudicium incidit in prophanum Regē: Vt vel hoc indè appareat: Cùm denuntiationes fiunt aduersus peccata nostri seculi, si post iudicium denunciatum non sequatur continuò exequutio, tum quidem colligendum est denuntiationem esse factam cum conditione resipiscētiæ, & resipiscendum sine mora: alioqui professio futurum est, vt Dominus tandem absolutè denunciaret, neque resipiscētiæ locum vllum relinquat. Nebucad-netzar sprete denuntiatione illa priore gratiosa, deinde audiit denuntiationem simul, et sensit iudicij exequutionem. Det Dominus vt tempestiuè ad eum conuertamur. Amen.

ARGVMENTVM.

In hac quoque historia habemus exēplum excellētiæ et authoritatis Danielis proposita cap. 2. vers. 21. Præterea etiam constantia et pietas eius. Capiti partes sunt sex. Primum Darius, aceto regno, præficit ei primum Satrapas multos, quibus rursus voluit præfisse Eparchos paucos, interq; eos rursus voluit Danielelem principē locum obtinere, hæc ad vers. 4. Secundo ex præsentis honore Danielis et futuro quem cogitauit cum animo Rex, frustra querit occasionem obruendi eum, ac comminiscuntur novum edictum vt soli regi ad tempus supplicetur, ad vers. 11. 3. Huic edicto cum non paruisset Daniel vigentibus proceribus, in foueam Leonibus obtruditur, et seruatur à Deo, ad vers. 24. 4. Darius educto Daniele accusatores Leonibus obijcit ad vers. 26. 5. Promulgat edictum de reuerentia Dei, ad vers. 29. 6. Concludit historiam huius cap. &

hanc partem inductionis insituta ultimam, vers. 29. Atque ita particulare quadam exemplorum inductione habemus illustratam et explicatam iam propositionem illam, de existimatione et dignitate Danielis, vniuersalem, quæ subiecta fuit vers. 21. capitis primi. Primum exemplum fuit cap. 2. Secundum cap. 4. Tertium cap. 5. Quartum et ultimum est hoc cap. 6.

Cap. vi.

1 Cum Darius Medus accepisset regnum ipsum, ferme natus annos sexaginta duos,
2 placuit coram Dario præficere ipsi regno satrapas centum viginti, qui præessent toti regno.

3 Supra istos autem Eparchos tres, quorum Daniel primus esset: quibus essent satrapæ reddituri rationem, ne Rex damno afficeretur.

CUM Darius Medus] Primam partem hujus capitis simul & historię ordimur ab hoc versu, qui, etsi ferè cum præcedentibus coniungatur, tamen magis ad sequentia pertinet. De regno igitur Darij narratur, quod jam ferme natus annos sexaginta duos regnum accepit Darius. Est autem hic Darius Medus focer Cyri Regis, qui operam generi sui adhibuit ad occupandam Babylonē, quocum etiam, occupata jam Babylone, vnà regnauit, ideòq; Ezræ 6. 14. dicitur sententia illa de ædificando rursus templo profecta ab utroque simul Cyro et Dario: quanquam postea Darius Cyro genero suo sponte administrationem Babyloniz concessit: De his vide 2. Chron. 23. et Ezræ 6. 14. et 22. Hic primus gratiam et auctoritatem Iudeis conciliauit, vt apparet ex eodem hoc capite. Atque hæc paucis de regno Darij. Nunc de inferioribus magistratibus, ac primum de Satrapis, deinde de Eparchis, qui rursus Satrapis illis à Rege præpositi sunt. De Satrapis igitur sic narratur, *Placuit Regi constituere in toto regno centum viginti Satrapas.*] Partes autem illis impositæ erant, vt præessent toti regno. Ita quidem oportuit ab eo fieri: Nam nullus Rex solus par esse potuit tanto regno administrando. Nemo mihi videtur Mose melius instructus fuisse omnibus donis ad administrationem alicujus populi necessariis: Ejus tamē focer Iethro reprehendit eum quòd administrationem totam populi in se solum reciperet: Consuluit verò vt eligeret ex toto populo viros administrationi aptos, qui onus illud vnà cum ipso

ipso ferant, Exod. 18. 13. et sequentibus. Consentit planè cum hoc consilio Iethro mandatum ipsius Dei, quo iubet postea, Deut. 16. 18. singulis locis à Mose constitui eos, qui ius populo rectè administrarent, Quare relinquitur illud necessariò, substituendos Regibus ac Monarchis inferiores suos Magistratus. His rursus Satrapis præfecit tres Eparchos, quorum Daniel primus esset, hoc est, quibus præesset, vt exponitur vers. sequenti. Eparchorum autem munus erat in exigendo à Satrapis rationem administrati officij sui. Finis autem muneris hujus erat ne Rex damno afficeretur, nimirum, ab illa multitudine inferiorum magistratuum: Nam inter multas manus pars aliqua perit, vt vulgò dici solet: et vbi multitudo est, ibi ferè confusio est. Quare oportebat Satrapis illis, qui multi erant, præfici alios eosque pauciores, qui viderent ne illi aliqua in re officio deessent. En igitur Eparchi isti cum viderent vt Satrapæ officium facerent, ea re prospexerunt regi suo ne Rex damno aliquo afficeretur. Contrarium sequitur ex contrario: Vbi non sunt superioris ordinis magistratus sub Rege aliquo, qui in ordinè cogant inferiores quosque, sed superiores ac inferiores pariter officium prætermittunt, necesse est Rex damnum patiatur. Iudicate an id vsuueniat hodierno die in nostro hoc Regno. 2. Deinde licet videre in exemplo Regis istius rationem, qua regnum quoduis Regi suo leue et tolerabile efficiatur. Primùm ipse non suscepit in se proximè curâ totius multitudinis, sed eam delegauit centum viginti Satrapis: Deinde ne horum quidem Satraparû curam in se proximè voluit incumbere, sed eam commendauit triumviris: in quos ipse primùm intendebat. Ergo vniuersam politiam reduxit quasi ad tres illos viros et tria quasi capita ac principia, quibus deniq; ipse præficebatur. Vis igitur Darii exemplo facere vt regni onus tibi leue sit et tolerabile, ô Rex, quisquis es? Vides sarcinas dissolutas difficilius portari: Vides rursus arctius constrictas portatu faciliores: Vt regni onus illud grauissimum sustineatur, opus est constringatur:

2

primûmq;

primùmq; vulgus contineatur ab inferioribus magistratibus, quorum major debet esse numerus: deinde hi rursus contineantur à superioribus magistratibus, & ijs quidem paucioribus: quos deniq; necesse est contineri ab ipso Rege, summo ac præcipuo quasi vinculo: Sic onus illud regni, quod omnium grauissimum est alioqui, facilius portatur. Sin autem regni ista vincula dissoluantur: ac Rex ipse cœperit negligenter habere superiores illos ac pauciores magistratus, atq; hi rursus inferiores ac plures: profecto in hac omnium ordinum dissolutione, necesse est onus Regis graue imprimis ac molestum sit futurum. Quod si alicui tamen in tanta dissolutione regnū suum leue videatur, argumento est non esse curæ illi Regi regnum suum ac rempublicam: neque dum onus regni in humeros eius impositū esse: quod tamen nisi respiciat alligabitur ipsius dorso, tum demum, cum vnusquisq; onus suum cogetur portare. De regno hoc nostro vestrū esto iudicium, constrictum ne sit quasi onus et portatu facile, an verò dissolutum, ac Regi suo molestum. 3. Mirum est Deum idololatriæ tam præclaram regni politiam tam gratiose concessisse: An Deo curæ sunt Idololatræ? An propter eos conseruatur hic mundus? An eorum gratia consistit vniuersus iste ordo politicus? Nequaquam, sed Ecclesiæ suæ gratificatus est Deus hæc omnia, vt ea in terris his militans, inter homines etiam idololatræ domicilium aliquod haberet. Ob eam etiam causam post lapsum hominis referuata est in animis hominum lux ista aliqua et cognitio rerum ciuiliū et honestarum ac iustarum, à qua sunt omnes istę leges humanæ et vniuersus hic ordo politicus: Vt sanè necesse sit politicos istos abuti tota sua prudentia, nisi ea vtantur ad Ecclesiæ, ad quam destinata est, conseruationem. 4. Vt propter Ecclesiā politia omnis constituta est: ita Deus, qui politiam regant ex Ecclesiæ membris solet excitare, vt habeat afflictā Ecclesia etiam suos fautores ex suo ipsius corpore, qui in gratia sint apud Reges etiam idololatricos, et de Ecclesiæ rebus familiariter agant cum ijs:

Iose-

Iosephum excitauit in Ægypto : Daniele in Babylone. Sic fiet ad nouissimum vlque diem illum: Semper enim habebit oppressa Ecclesia aliquos in aulis regum, qui causam ejus acturi sunt. Sed pauci sunt fateor, quos dignatur Dominus isto honore: Vnus tantum in Ægypto Iosephus fuit: vnus Daniel in Babylonia. Sic pauci sunt in quibuscunque regnis hoc tempore, & illi quidem felices, quos Deus honorat tanto illo ministerio.

4 Tunc Daniele isto pergente præfisse Eparchis atque satrapis : & propterea quod spiritus excellens inesset ipsi, Rege cogitante præficere ipsi in toti regno suo:

5 Tunc Eparchi & satrapæ quærebant vt occasionem inuenirent, ab administratione regni: sed nullam occasionem aut vitium potuerunt inuenire, propterea quod fides esset, & nullus error aut vitium inueniretur in eo.

Tunc Daniele.] Hactenus fuit prima pars capitis, sequitur secunda, in qua primum narrantur causæ cur occasionem aduersus eum quæsiuerint: Causæ omnino duæ erant, vna à præfenti honore Danielis : altera à futuro, quo augere eum in animo secum cogitabat rex. Ait igitur primum. *Tunc Daniel perrexit præfisse Eparchis atque Satrapis*] De inde, *Et Rex ipse cogitauit præficere ipsum toti regno suo*] Cogitationis huius causa addita est ab excellenti illo spiritu, quem vidit rex in Daniele inesse. Beatus erat, vel hoc nomine Darius, quod potuerit videre illam Dei gratiam in Daniele, & honorare quem Deus honorauit. Hodierno die, si qui impij sunt, si qui dissoluti, si qui assentatores, si qui denique ne inter homines quidem censendi, ij reges regum sunt. Nam reges hodierno die mancipia sunt seruatorum suorum. Quæ causa huius rei? nempe, carent illo oculo quo videant spiritum illum excellentem in quouam inesse: quò fit vt in summa illa rerum omnium quâ putant se habere cognitione, nihil tamen cognoscant vt oportet: neque spiritu illo administrationis præditi esse videantur, qui de eo, an in alijs insit, necne, judicare non queunt. Atque vel hac de causa maximè deploranda est præfens ista mundi conditio: Est enim regum ista tanta stupiditas certissimum documentum grauissimi in mundum iudicij, imò comminari videtur extremum illud iudicium: Nam sublata semel de mundo politia, qui potest

mundus diutiùs consistere? 2. Est deinde quod de Daniele obseruo. Suprà capite. 5. duo quædam de eo audiui-
 mus. 1. quod legerit, & interpretatus sit illud scriptum &
 comminationem iudicij aduersus Beltezare. 2. quod edicto Regis ornatus fuerit insignibus planè regalibus, &
 denunciatus tertius à rege in regno Babyloniz : Nunc autem apparèt in hac historia, illorum quæ tum contigerunt, quædam effecta: Primum enim quod ita ornatus à Beltezare in procerum numero haberetur, causa videtur fuisse cur Dario regi cæperit innotescere: si enim occupato jam a Dario Babyloniz regno, fuisset tum Daniel non quidem ex principibus viris vnus, sed ex vulgo aliquis, in obscuro etiam adhuc vixisset, neque processisset in conspectû tanti regis: vbi autem semel regi cæpit esse notus, haud dubiè vterius de eo quæsitum est, inventumque est tandem eum Dei prophetam fuisse, eum nimirum, qui, cum alia multa, tum illud imprimis aduersus Beltezarè iudicium mirabile prædixisset. Quod vbi compertum habuit Darius, primum Eparchis reliquis eum præfecit, deinde cogitauit ipsum toti regno suo præponere: Vt vel ex hoc discas, non frustrà etiam inanem illum honorem Danieli tum obtrusum à Beltezare, & Deum illum, qui ex tenebris lucem eduxit, diligentibus se efficere vt omnia si mul conferant in bonum, vt inanis in speciem gloria euadat illis solida. Deinde etiam comminatio illa non caret suo effecto. Iam enim vbi iudicium superuenit regi Beltezari, alijsque ejus proceribus, ipse non modo effugit iudicium, sed summis honoribus amplificatus est. Simile quid contigisse Ieremiæ legimus, Ierem. 40. qui incidente iudicio illo, quod ab ipso jam priùs denunciatum esset, ipse ex vinculis & captiuitate liberatus est, cum alij vincti deportarentur in Babyloniam. Vt igitur sibi consultum esse volunt cum iudicium superuenerit, ita præmoneant ac denuncient illud futurum, qui hodiè sunt diuini verbi prædicatores. *Tunc Eparchi & Satrapæ &c.*] Hactenus de causis illis mouentibus : nunc quærunt occasionem obuendi hominem : ac primùmream arripere conantur ex administratione regni: deinde, cū ex administratione nulla

nulla se offerret, ex religione & lege Dei ipsius eam arripiunt. Priorem illam quam quærunt occasionem habemus his verbis. *Tunc Eparchi & Satrapa &c.*] quo loco videmus innocentiam Danielis & summam in officio sinceritatem obturasse os aduersarijs, & quam ex officio administrato captabant occasionem omnem præcidisse: Vt vel ejus exemplo satis appareat fidelitate in officio cuiusque fungendo egregiè muniri hominem aduersus calumnias inimicorum: Ideoque Paulum inter cæteras *παροπλίας* suæ partes Ephes. 6. rectè admonuisse, induendum esse thoracem justitiæ, hoc est, integræ & sinceræ vitæ juxta vocationem cuiusq;. Profectò, vt nihil loquar de externis hostibus, opus esse inprimis hac ipsa in officio cuiusque fidelitate, vel hac sola de causa, vt conscientia satisfiat, satis norunt omnes, qui conscientiam prorsus consopitam non habent: qui etiam hoc in se experiuntur, non satisfieri conscientia, etiam tum, cum omnia alia feceris, nisi, quæ ex officio incumbunt facienda, inprimis curaueris. Quare danda est opera, vt quisque fidelem se ac diligentem in officio suo ipsius præsertim ostendat.

¶ Tunc viri illi dicentes non sumus inventuri contra Danielem istum vllam occasionem, nisi inueniamus contra eum occasionem de lege Dei ipsius.

Tunc viri] Aduersarij vbi vidēt se tentata administratiōe Danielis nihil profecturos, cōvertūt se deinde ad religionē, quærūtq; ex ea occasionē, hoc est, ex virtute ea quæ vna in Daniele maximè laudabilis fuit, nempe, pietate & reuerentia Dei. Obs. 1. Aduersarij vbi nullā occasionē ex malefactis piorum & innocentum hominum, aut ijs quæ in officio prætermittuntur, inuenire possunt, propter justitiam ipsam & pietatem eos persequuntur. Estq; hæc tentatio grauior priori. Nam illic innocentia ipsorum satis eos defendit, hic quo se defendent? An virtutem opponent aduersarijs? De virtute accusantur: An virtutem religionem ac pietatem abnegabunt? Quiduis prius ferendum est. Habes igitur hic exemplum extremæ persequen-

persequutionis et tentationis, qua in eum locum deducuntur pij, vt nihil habeant saltem in se, quo se defendant. Certè existimo non evenire istud sine Dei prouidètia, vt pij relictis sese, ad Deum confugiant, in eoq; solo conquescant. Acceperunt fateor iustitiã aliquam vitæque innocentiam, sed, Deo sic dispensante, tantum abest ab eo, vt innocentia illa tuti sint, vt sæpè etiam ijs damno esse videatur. Quod quidem idè fit, vt discant pij effugium extra se in solo Deo querere: id quod Daniele fecisse videbimus postea: quod etiam Stephanum fecisse legimus Actor. 7. Cum enim accusatus est pietatis in Deum, postquam se defendit pia & proluxa satis oratione, nihil profecit tamen. Tandem relictæ omni defensione sui, ad Deum confugit oculis in cælos sublati, vbi vidit gloriam Dei, & Iesum ad dexteram Patris adstantem. Quod cum Paulus animadverteret Ephes. 6. non tantum induit Christianum militem thorace iustitiæ suæ, sed multò magis assumere iussit scutum fidei, qua quis tandem reclinat se in Deum, in eoque solo acquiescit. 2. Mirum videri potest iustitiam istam in officijs politicis & humanis occludere os aduersariis: pietatem verò in Deum tantum abesse ab eo, vt occludat illis os, vt etiam suppeditet argumentum accusationis firmissimum. Si naturam hominum diligentius perpendamus, definemus mirari. Post lapsum hominis, vt plus notitiæ in rebus humanis, ac ciuilibus in mente relictum est: ita etiam paulò magis inclinat illuc voluntas aliæque facultates animi. At verò post lapsum, vt nihil intelligunt eorum homines quæ ad regnum Dei pertinent: ita facultates aliæ ab his prorsus alienæ sunt, imò hæc oderunt et auersantur omnino. Hinc factum est, vt ignari veritatis semper passi sint libentiùs apud se viuere in speciem iustos, quàm pios. Et imperatores ac Reges, alioqui ciuilibiter boni, pios persecuti sunt: Vt verum sit illud Pauli, 2. Tim. 3. 12. Omnes persecutionem patientur, quicumq; in Christo Iesu piè volunt viuere. Ratio autem, qua inueniunt Eparchi isti & Satrapæ occasionem perdendi hominis ex religio-

ne sua, in his duebus cernitur. Primum est, consilium in-
eunt de decreto constituendo et firmando, vt quisquis
petierit petitionem ab vilo Deo aut homine per trigin-
ta dies, præterquam à Rege, projiciatur in foveam leo-
num: ita enim cogitabant fore vt Daniel, qua erat con-
stantia in pietate, impingeret in illud decretum, ac reus
perageretur: Alterum est impetrant à Rege constitui-
onem & confirmationem illius decreti. Ex his duobus
primum non habemus in textu totidem verbis. Hanc ta-
men esse sententiam horum verborum (*nisi inueniamus*
occasionem de lege Dei ipsius) satis apparet: sensus en-
nim est, nisi inueniamus occasionem de lege Dei ipsius,
quod quidem ita demùm fiet, si curemus constitui ac fir-
mari statutum, vt quisquis petierit, et cetera, quæ in eo-
rum narratione ad Regem postea expressa sunt. Secun-
dum autem, nempe, constitutionem ac confirmationem
decreti habemus in contextu.

7 Tunc, inquam, Eparchi & satrapæ illi conuenientes ad Regem, ita dixerunt ei,
Da ie Rex, in tecu'a viue.

8 Consilium iniuerunt omnes Eparchi regni, præfides, & satrapæ gubernatores, ac
duces, de statuendo statuto regio, et firmando interdictio, vt quisquis petierit petitionem
ab vilo Deo aut homine per dies triginta, præterquam a te Rege, projiciatur in fove-
am leonum.

9 Nunc o Rex, statue hoc interdictum & exara scripturam, vt non mutetur, secun-
dum ius Medorum & Persarum, quod non intercidit.

10 Quamobrem Rex Darius exarauit scriptum et interdictum,

[*Tunc, inquam,*] Narratur primùm eos ad Regem con-
uenisse: Deinde orationem habuisse: Postremò statutum
à Rege ac firmatum interdictum illud ab ipsis inventum:
Dicitur itaque primùm conuenisse Eparchos et Satrapas
illos ad Regem. Conditio Regum, vel hoc solo nomine
periculosa est, si non alijs, quod obnoxia sit peruersis
consiliarijs: quicquid enim ab illis excogitatum est, quàm
tumuis perniciosum, non citius excogitatum est, quàm
Regibus oblatum, vt flagitiosè inuentum decernatur sta-
tim à Regibus parùm cōsultis, ac firmetur. Atque vel hæc
de causa fit, vt multi semper tutiorē duxerint et meliorē
priuatorum hominum quàm Regum ipsorum cōditionē.

Patere

Patere enim aditum ad reges, aiunt, non nisi pessimis quibusque et adulatoribus: priuatos verò adeundi et conueniendi copiâ fieri optimis quibusque; ac rectè sentientibus de re quauis. Sequitur oratio ipsorum ad Regem, cuius partes sunt, 1. Salutatio: 2. Narratio. 3. Petitio, Salutatio est, *Davie, Rex, vivit in seculum.*] Vulgaris salutandi Reges formula, de qua sæpius antea. Benè volunt illi verbo assentatores, quem re ipsa perditū eunt. Narratio est his verbis, *Consiliū iniecerūt. &c.*] Quod autē obseruo, hoc est: Homines isti dū hæc facerent planè erant ambitionis malo abrepti, vt cōstare potest ex superioribus: primū enim inuiderunt Danieli iustū illū honorē, qui ipsi propter excellentē illum in se spiritū debebatur: quod ambitionis propriū est, et eorū qui vellēt ipsi soli vniuersos honores semel deuorare. Deinde per fas et nefas querūt eū ex honoris sui gradu deturbare: id quod etiā ambitionis est. Ambitio enim, ait quidam, multos mortales falsos fieri coegit. Nunc igitur postquā constitit de ambitione ipsorum ex hoc eorum exemplo, duas proprietates ambitiosorum hominum addiscemus: Priorem sic colligimus. Isti prætextu quodam honoris etiam diuini, qui ad Regem perueniret, sibi honorē quærebant. Ambitiosi igitur et auari, omninoque ii, qui se suaque quarunt, consilium capere solent de omnibus propter se, & sui ipsorū causā. Ne autem præclara aliqua specie carere videantur interea dum Regibus ea obtrudunt, volunt apparere solliciti esse imprimis de honore et emolumento ipsorum regū et rerū publicarū. Hoc, ô rex, inquit, erit tibi gloriæ, erit tibi voluptati imprimis. Conuertere bona ac prædia Ecclesiastica in tuū vsum: & ceteræ huiusmodi voces quas nostri quidam aulici satis possunt agnoscere. Quantum autem iis effecerint, iactura ista grauissima, quam accepit Ecclesia nostra, per quam etiam nihil prorsus ad Regē accessit, satis potest testari hodierno die. Vtinā tandem hoc penitus videat Rex noster. Posteriores autem illā notā ambitiosi ex hoc exēplo ita colligimus: Conantur spoliare honore suo, non modò verū Deum, hoc enim

tolerabile fuisset in idololatriis istis veri illius dei ignaris: sed, quod quis neq; mirari satis, neq; ferre potest, conatur spoliare honore suo ac cultu Deos etiam suos, quos tamē professi sunt se agnoscere. Ergo ambitiosus quisq; ac sui suęq; glorię ac commodi studiosus non habet aliquē, siue verū, siue fictū, quē seriō et ex animo colat præter se ipsum. Ideō Deos et homines indifferenter pro Dijs habet vel non habet, prout videt eos inseruire, vel non inseruire causę suę. Hactenus narratio. Prostrema est petitio, *Nunc O Rex status hoc interdictum, vt non mutetur.*] Ad finem hunc confirmandum allegant jus quoddam inuolabile Medorum & Persarū. *Secundum ius*, inquit, *Medorū, &c.*] De hoc iure Medorū & Persarū habemus postea. ver. 16. Fuit autem vt vllū interdictum, aut statutū quod rex statuerit, nō mutetur. Huius legis praxin habemus eodē hoc capite postea. Itē Esterę 2. 1. quo loco, rex, vt videtur, misertus vxoris suę: à se paulō antē repudiata, voluit sententiā suā retractare, & cū vxore sua regina in gratiā redire: eō enim videtur propendisse animo: sed impeditus est à seruis suis et aliō auocatus est animus ejus. Habes etiā ejus praxin Ester. 8. Haman obtinuit à Rege decretū quoddā, de perdendis simul Iudeis omnibus: postea suspēso jā Hamane, Ester regina petiit à rege, vt rescriberet ad reuocandū illud decretū: Respondit rex, scripturā quę rescripta fuerat regis nomine, et obsignata regis annulo non esse revocabilem: quasi diceret, Videte vt gēti vestrę alia ratione, quā decreti reuocatione consulatis: decretū enim illud rescindi non potest. Illud quidem laudabile, perpetua esse decreta et constātes leges: nam si subinde mutantur leges nullius priuati jus permanebit, sed vnā cum legibus mutari ipsum necesse erit: fietq; vt in locū legum succedat hominum libido. Verū in stabiliendis legibus perpetuis, primū opus est magna prudentia ac deliberato iudicio: deinde opus est equitatis fundamēto, super quo si non condantur, vtcunque in speciē præclarę videātur, quęcunq; demū finē et vſū polliceātur, nō condendę omninō sūt, ne dū retinēdę in perpetuū. Saul dū persequeretur Philistęos

vt scriptum est 1. Sam. 14. 25. Execratione obstrinxit populum dicendo, maledictus est vir ille, qui comederit cibum vsque ad vesperam, vt ultioneum sumam de inimicis meis. Finem quidem bonum propositum habuit, sed iniquissimum tamen fuit interdictum illud, etiã necessarii cibi: Ideò re intellecta dixit Ionathan patrem suum turbasse terram: Quibus verbis damnauit illud patris sui interdictum: Quare huiusmodi omnes leges, vt non ferendæ sunt omninò, ita perpetuæ esse non debent, majusque dedecus est in ijs stabiliendis, quam rescindendis. Hactenus fuit eorum oratio. Sequitur interdicti constitutio ac confirmatio. *Quamobrem, inquit, Rex Darius exarauit scripturam ac interdictum*] Adductus est ad hoc faciendum falsa illa spe diuini honoris, quam prætendebat inimici Danielis. Diuinus enim honor nouo regi mirum in modum placuit: voluit enim vt Deus quidam apparere in conspectu totius populi sui. Obs. 1. Periculosa regibus tentatio est objecta gloriæ species, propter quam & Deos & homines violare nihil metuunt. Dicam præterea, prætende illis vel vmbra gloriæ, non minùs avidè eam arripiunt, quam canis ille & fopicus vmbra lunc. Dicam adhuc ampliùs, offer illis diuinum planè honorem, non recusabunt eum: Etsi enim Dei gratia se regnare verbo fateantur, tamen vix centesimus quisque eorum est, in quo, si cor ejus diligenter excutiat, non inuenias omnis numinis contemptum, qui etiam in hoc rege inuentus est, homine alioqui ætate graui, & moribus grauib, atque etiam bonis, si ciuilem istam, & politicam agendi rationem consideres. Atque hinc est quod apud eos soli ferè assentatores, qui ad gratiam omnia loquuntur, ac eos statim Deos faciunt, in pretio sint, nihilque sit quod falso aliquo pretextu gloriæ obtento, non statim ab ijs consequantur. 2. Mira est hæc cæcitas regis & aliorum qua spoliant honore suo, non tantum verum Deum, què agnoscere noluerunt, sed etiam Idola sua, quæ agnoscere se professi sunt: Neque verò id factum est ab ijs temerè, sed ex decreto, hoc est, de industria & consultò ac lege in eam

eam sententiam lata. Quis non videt ex hoc exemplo verum esse illud Pauli. Rom. 1. 18. Sicut non visum est ijs Deum in notitia retinere, ita tradidit eos Deus in mentem reprobam? Quando homines nolunt retinere notitiam veri Dei, iusto Dei iudicio prolabuntur in eam cecitatem, qua nullum omnino Deum, ne fictitium quidem videre possunt, amittuntque omnem ferè numinis sensum ac reuerentiam: ita vt leges ferat aduersus quicquid dicitur Deus, aut numen. Pontificij, alięque omnes sectę hereticorum leges ferunt & dogmata tuentur, non modo contra pietatem, sed, quod arguit maiorem cecitatem, contra honestatem ipsam: cuiusmodi sunt leges illę de Monastica vita, de tyrannide pontificia, de obedientia non præstanda politicis imperijs, de sese sua ipsorum manu interficiendis, de liberalitate erga pauperes non vtenda, de castitate violanda: quę omnia pugnant cum secunda legis tabula, & iusta sunt compensatio contemptus veritatis diuinę: Ea enim causa est iustissima cur tradere soleat Deus homines in mentem reprobam quā rursus fit vt non solum ipsi perpetrent omnia fœda & flagitiosa, sed facientibus etiam consentiant, & approbent iniustissima etiam latis legibus.

71 Daniel autem cum cognouisset exaratum esse scriptum illud, ingressus est domum suam cui fenestraz apertę erant in cœnaculo eius ex aduerso Ienschalaimorum: & temporibus tribus de die ipse procumbens in genua sua orabat & confitebatur coram Deo suo, quemadmodum fecerat antea.

Hactenus de secunda parte capituli, sequitur tertia de inobedientia Danielis, deque ijs quę eam sequuta sunt: Verba sunt *Daniel autem*] In quibus habemus duo. 1. cognouisse Daniele interdictum illud regium: deinde orasse & confessum fuisse coram Deo pro more & consuetudine sua. Primum itaque dicitur, *Cum cognouisset Daniel exaratum esse scriptum illud.*] Ex quibus verbis primum sequitur non cognouisse eum ante hoc tempus, vel inventum vel constitutum hoc interdictum. Ergo nulla Danielis culpa exijt in vulgus tam impium decretum. Vnde timidi

mundi isti consiliani, qui si quid mali tractetur in concilijs regum, vel contra religionem, vel contra rempublicam, sese ad tempus subducunt, putantque se demum satisfecisse officio suo, si ei quod malum est non sint suffragati, cum etiam interesse eos oportuerit, maloq; aduersari: hi, inquam, nihil habent in hoc exemplo Danielis quo se excusent: si enim compertū habuisset daniel rem istam tam iniquā geri, sique aditus illi ad consiliū regis patefactus fuisset vna cū ceteris proceribus, haud dubiē decretum tā impium acerrimē oppugnasset. 2. Sequitur etiā aliud ex illis verbis superioribus: Danieli cū accederet ad precandum, nullā spem humanitūs fuisse effugiendi p̄sens supplicium: Nam cognoscere illud interdictum, quid quæso aliud fuit, quā cognoscere illud quod irreuocabile esset, ita vt ne ā rege quidē ipso immutari posset, vt sequēs historia docebit. Ergo daniel nō spe aliqua humanę misericordię, se coniecit in p̄sens periculum veritatis gratia. Ejus exēplo discant omnes non spe humanę gratię, aut legum mitigandarū adeunda pericula propter nomen Christi: Nam qui illa spe confidētes sunt, deficiant necesse est, vbi spe sua frustratos se vidēt. Dices si nulla spe patiendū est propter Christum: annon hoc est desperatē agere? Resp. Paulus docet qua spe adeunda sint pericula pro Christo: Gloriamur, inquit, sub spe glorię dei, neq; id solū, sed gloriamur etiā in afflictionibus, quia afflictiones efficiunt deniq; illā ipsam spē sub qua gloriamur, vt ex eodē illo loco manifestum est. Ergo spes glorię dei illa est, quę sola verē nos sustētat in afflictionibus. Sequitur Danielis oratio: His circūstantijs explicatur. 1. loco. 2. tēpore. 3. gestu orātis. De loco sic ait, *Ingressus est domū suā eiusq; superiorē partē quā cœnaculū vocat, cui fenestra erat aperta ex aduerso Hierusalem*] Locus sanē precibus accommodus, ex quo quasi ē longinquo deum suū potuit aspicere. Quid igitur, inquires, an deum tantū p̄sentē sibi habuit Hierosolymis? Resp. Habebat olim Hierusalē & tēplum illud Solomonis promissionem p̄sentē diuinę. 1. Reg. 8. 26. 27, 28. 29. Habebat daniel promissionē dei se auscultaturū deprecationi

tionem eorum, quicumque oraturi essent versus templum illud Solomonis: Habebat denique promissionem in specie de captiuo populo, quod Deus eum esset auditurus precantem versus templum illud: ut patet ex postulatis Solomonis. 1. Reg. 8. 30. & 46. & deinceps. Ergo non fecit hoc Daniel superstitiose. Nostri vero nunc longe alia ratio est: Habemus enim nos promissionem presentie Dei in quocumque loco future. Verum ex eo quod Daniel tunc requisierit Dei presentiam Hierosolymis, discimus preces nostras semper requirere Deum presentem, quocumque demum loco sese offerat. Fidelis anima non potest, nisi Deum presentem intueatur, preces illas concipere, neque Spiritus ille, qui interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, alio nos ducit, quam ad Deum. Fides mulieris ex fluxu sanguinis laborantis non ad Petrum, non ad Apostolorum quenquam eam deducebat, sed ad Christum ipsum intrudebat: quo demum tacto, sanata est. Non video equidem qui fieri possit, ut per Spiritum & fidem concipiantur istę preces Pontificiorum, quę diriguntur non statim ad Deum, sed ad creaturas, ad Angelos, ad demortuorum hominum animas. 2. Daniel non nisi ex promissione dei pro certo habuit Deum sibi presentem fore Hierosolymis, quo tempore eum inuocaret: et nos quoque certitudinem presentie eius vniuersalis non habemus nisi ex promissione ipsius. Quare in precibus concipiendis semper debet esse ante oculos nostros illa promissio presentie diuine, quam etiam inter precandum sancti viri solent vrgere. Habentes autem ante oculos promissionem illam, & in eam certo credentes, Deum ipsum nescio quomodo presentem nobis intuemur. Haftenus de loco: Nunc de tempore. *Tribus*, inquit, *temporibus de die orabat, &c.* hoc est, quoties commodum erat ipsi versari domi suę per occupationes publicas, vide licet, matutino tempore antequam prodiret ad negotiorum procuracionem, meridiano cum ad cibum capiendum reuertetur, ut de Iosepho legimus. Gen. 43. 16. & vespertino, cum se a negotiis reciperet: quod non dubium est quin respexerit dauid Ps. 55. 18. vespere, inquit, & mane atque meridie meditabor & perstrepat, donec audierit vocem meam. Si queras annon

Annon superstitiosum fuit hoc, Daniele addicere preces suas certis temporibus? Resp. Certum est tam pium virum nullo non tempore de Deo suo meditatum esse, quantum quidem per infirmitatem humanam licuit: præscripsit autem hæc tempora sibi quasi solennia, non propter ullam sanctitatem, quam in diebus aut horis putauit inesse, sed propter commoditatem. Idem & nobis licet facere hodierno die, si absit omnis opinio sanctitatis, quæ insit in temporibus. Qua in re vehementer errant Papistæ, sanctitatem nescio quam inherenter tribuentes temporibus, locis, & certis quibusdam rebus. Disce igitur ex hac temporis circumstantia vicissitudinem quandam esse precum & occupationum illarum, quas postulat vocatio cuiusque: Neque enim ita addicti sumus exercitijs istis pietatis, ut nihil temporis procurationi negotiorum, quæ ex officio nobis incumbunt, sit tribuendum: cum etiam hæc ipsa præcipiantur à Deo, & magna pars diuini cultus in ijs cernatur: Neque rursus quotidianis istis occupationibus ita distracti esse debemus, ut vicissim exercitijs illis pietatis nihil temporis concedamus: id quod plerisque nostri huius seculi hominibus contingit, qui nihil putant agendum seriò, nisi quod ad præsentem hanc vitam pertineat: cum tamen & temporis bona pars in exercitijs illis pietatis collocanda sit, & eo ipso tempore quo occupamur in his terrestribus, de supernis & cælestibus imprius nobis sit cogitandum. Quid enim Paulus ad Cor. 1. 7. ait? Hoc autem aio, inquit, fratres, quoniam tempus contractum est imposterum, ut & qui habent uxores, sint ut non habentes &c. Sequitur nunc tertia circumstantia in gestu *Procumbens*, inquit, *in genua sua orabat.*] Signum fuit hoc reuerentiæ & humilitatis: Nam quid est creatura quæ compareat coram glorioso Deo? aut quid homo, qui alloquatur Deum? Abraham alloquiturus Iehouam agnoscit se prius puluerem & cinerem: Cuperem, inquit, loqui ad Dominum, tamen ego sum pulvis & cinis. Gen. 18. 27. Umbra ista gloriæ, quam videmus, Regum terrestrium præstringit nobis oculos, & deijcit nos longè in-
frà

fra eos. Quid si aliquam partem gloriæ divinæ semel intueremur, quomodo, quæso, tum afficeremur? Quamquam invisibilia Dei vel ex rebus creatis intelliguntur, ut nihil de verbo dicam, in quo multò maximè relucet illa Dei gloria; ita ut inexcusabiles planè reddamur, si non cum reverentia & humilitate prodeamus in aspectu gloriosi Dei nostri. De gestibus his tantum id dico in præsentia: benè agi nobiscum, si cordis motum interiorem, exterior corporis gestus sequatur: Sin verò nō possit illud obtineri per cordis duritiem, debemus tamen externis his corporis membris pugnare cum obdurato corde: et flectere genua, ut, si fieri possit, cor flectatur; elevare manus & oculos ad cælos, ut cor elevetur. Atq; hæc de circumstantijs: Oratio ipsa & confessio sequitur. [*Orabit, inquit, & confitebatur coram Deo suo.*] Non tantum orabat, sed etiam confessus est coram Deo suo: hoc est, gratias egit: nam confiteri est agnoscere Dei erga nos beneficia. Necessitas ac inopia nostra vrget nos ad petendum aliquid à Deo, verum ad gratias agendum segnes admodum sumus. Videmus autem Daniele non tantum perseverasse in precibus jam septuaginta totos annos; toto, nimirum, illo tempore captiuitatis populi, sed gratiarum actiones coniunxisse cum petitionibus. Laudabile fuit hoc in Daniele exule: Puto paucissimorum in afflictionibus eam esse vel patientiam, vel perseverantiam; ut & semper precari velint, & citra obmurmurationē precari, gratias agentes Deo etiam pro afflictionibus ipsis. Ex more ac consuetudine sua eum precatum & confessum significat verbis precatiōni adiectis [*Sicut fecerat antea*] quibus verbis innuitur mira in homine constantia & stabilitas; ac, ut ita dicam, immutabilitas quædam, qui etiam cognito illo decreto immutabili, mutare tamen consuetudinem noluit, sed cum ipso decreto immutabilitate certavit: non, dico, illa stoicorum hominum, qui superbia quadam animi obdurati fuerant adversus omnia, sed illa cuius fundamentum erat firmissima charitatis Dei persuasio, Rom. 8. 35. & sequen. In hac chari-

tate semel radicato, vt Apostolus loquitur ad Ephes. 3. 18. impossibile est dimoveri ab instituto & consueta ac laudabili agēdi ratione: vt enim nulla re separari possunt à charitate illa Dei, non oppressione, non angustia, non persequutione, &c. sic neque his ipsis vnquam deterreri possunt à sancto suo instituto: sed in eo immoti persistentes securè intuentur omnia aduersa, vt de tribus illis Danielis sociis suprà vidimus. cap. 3. 16. cum sic responderent Regi, accensam ignis fornacem minitanti: Non sumus solliciti de hoc negotio. Neq; id solum, sed etiam gloriantur aduersus ea omnia: cum Paulo, Rom. 8. Possunt quidem hīc obijcere sapientes huius mundi; Annon potuit Daniel aliqua certè ex parte flecti? Potuit eum moveri gratia Regis, qui eum supra ceteros omnes promovit: Potuerunt Iudæi gentiles, quibus oportuit illam pertinaciam magno damno esse: Peregrè agebat: Captivus erat: Potuerunt ista aliquo certè modo hominem flectere, vt aliquid remitteret de summa illa constantia, vt non tam apertè precaretur nunc quàm antea, apertis verus Hierusalem cœnaculi fenestris: vt horas precandi mutaret, noctu precaretur, vel etiam desisteret omninò ab externo hoc ritu. Annon enim satis est, si corde meditemur de Deo, non enim vsque adeò externa ista necessaria sunt? Resp. Ista quidem movissent plerosque ex nostris hominibus, qui peregrè agentes apud Idololatrias, quæstus gratia facillè patiuntur se vinci his & huiusmodi fallacijs: Sed Daniel cōstanter intuitus est Dei gloriā, quam profectò violari oportuit, si vel minimum se à consueta illa agendi ratione abduci sivisset, vel si eadem lance semel cum his rationibus Dei gloriam cœpisset ponderare nedum ijs postponere. Nostri homines contrā vna lance statim ponderant, & ponderantes facillè iudicant leuiorem Dei gloriam rationibus huiusmodi mundanis.

12 Tunc viri illi convenientes; postquam inveniissent Danielem orantem & supplicantem coram Deo suo.

13 Tunc, inquam, appropinquarunt & dixerunt coram rege de interdīto Regis, nonne interdīctum exarasti vt quisquis petierit ab illo Deo aut homine per dies triginta nisi a te Rege, proiciatur in foream leonum? respondit Rex dicens, verum est verbum hoc, secundum ius Medorum & Persarum.

14 Tunc responderunt, dicentes coram rege, Danijel qui est ex deportatis Iehudæ non habuit tui, o Rex, rationem, aut interdichi quod exaralli: nam temporibus tribus de die petuit petitionem suam.

Tunc viri illi] Hactenus in hac tertia capitis parte dictū est de inobedientia Danielis, nunc de ijs quæ eam sequuta sunt, vt de ejus deprehensione, delatione ad Regē, condemnatione, executione legis aduersus eum, mirifica liberatione, deniq; educatione ē fovea leonum. quæ singula suo ordine videamus, & primū deprehensionē his verbis [*Tunc conuenerunt viri illi, Satrapa & Eparchi alii, & inuenerunt eum orantem & supplicantem coram Deo suo*] Ex insidiis hominem adorti sunt in quibus fuerunt assidue ex eo tempore, quo primū statutum ac firmatum est illud interdictum. Hoc est ingenium impij, quod graphicè depictum habemus à Davide, Psal. 10. 9. & deinceps. Tendit pijs retia; tum, ait, insidiatur sicut leo in tugurio suo ad rapiendū pauperē, atterit se, incurvat se, donec deciderit in robusta ejus membra cœtus contritorum: Deinde vbi implicatos videt, tum, inquit, rapit pauperem trahendo eum in rete suum. Hæc igitur est conditio piorū in terris; Incedūt quasi per mille retia & tēdículas, nullibi ferē ponere pedē suū possunt vbi non sit laqueus: Vnde admonitio Christi ad discipulos fuit, Estote prudētes vt serpētes: et Pauli consiliū ad Ephes. Incedite accuratē, vt sapientes, non insipiētes. Sed attendendum ne quid nimis, hoc est, magis caveamus nobis ipsis, quā Dei glōriæ. Exemplum tantę cautionis ac provisionis incōmodi sui non habemus in Daniele. Scivit ille decretū illud statutum aduersus se, neq; tamē retraxit pedē suum à consueta agendi via: verū audacter, etiam sciens & volens, coniecit se in illud quasi rete, ac suo more oravit ac confessus est corā Deo suo. Sic nobis faciendum, recta via perpetuò incedendum nobis est, nec declinandum vel ad dextrā vel ad sinistrā. Si contigerit nos ex insidijs capi dum rectā incedimus, potens est Deus nos eripere. Qui nimis cauti sunt, nimis incauti sunt: & Christus ait, Qui vult animam suā seruire perdet eam. Circumspecti igitur simus, sed ne quid nimis. Hactenus deprehensio, sequitur delatio ad Regem.

Regem. Delationis duo tēpora non obscurē colligi possunt ex ipso contextu : Prima delatio est his verbis, *Tunc appropinquarunt & dixerūt*] Cōtinetur autē hoc syllogismo. Statuisti (inquiunt) ō Rex, interdictū, vt quisquis petierit ab vllō Deo aut homine per dies triginta, nisi à te Rege, projiciatur in foveā leonum : Atqui Daniel temporibus tribus de die petit petitionem suam: Ergo Daniel secundum interdictū projiciendus in foveā leonum. Argumenti hujus duas partes, propositionē, & assumptionem suo ordine collocatas habemus. Conclusio, vt quę satis intelligi possit, relinquitur. Vt autē partes istas argumenti explicemus : Prima et propositio accipitur ex regis ipsius confessione: interrogantibus illis. & rege respondente ac cōsentiente, *Annon*, inquiunt illi, *statuisti, &c*] Tunc respondet Rex, *Verū est verbum hoc, &c.*] Callidē satis & artificiosē agunt cum rege: Sciverunt Danielē Regi imprimis charum et esse et fore: vt igitur gratię aditum pręcluderent, non statim proponunt in parte, et in persona Danielis quod volunt, ne fortē, quo erat Rex erga eū animo, illud non impetrarent: sed in genere interrogāt, vt Regis consensu de ipso genere accepto; (nēpē, quod qui violassent illud interdictū, quicumq; demū sint, projiciendi sunt in foveā leonum, citra vllā expectionē, idq; ex decreto) conclusio jam de Daniele specialis non possit illis denegari. Quod enim in genere concessum est, citra exceptionem illud in specie negari non potest. Hoc Logici vocant conclusionē celare. Sed ad rem ipsam. Obs. 1. Antequā daniellem lege ista obligent in conclusione, Regē ei prius alligant, et quasi sua ipsius lingua jam denuo astringunt in propositione argumenti sui, vt, etsi quāmaximē quidē id vellet (voluit enim postea, vt videbimus) non tamen posset se ab ea avellere. Equidem dum considero quæ fuerit vtriusque conditio, et Darij, et Danielis eo tēpore, videtur mihi magis servilis illa Regis obligatio quā Danielis: Nam Daniel obligatus fuerat ad tolerandam iniquissimā legem; Rex verō ad eam propugnandam et defendendā. Longē autē deterius est facere et tueri, quā pati quę mala sunt et iniqua. Vide igitur quid faciant im-

prii adulescentes Regibus suis, dum faciunt eos credere se Deos esse, miserimos iniustitiæ servos efficiunt : iis etiam miseres, qui iniustas leges coguntur perferre. 2. Reges volunt verba sua omnia totidem sententias ac decreta esse, et cupidè affectant laudem constantiæ : sed miseri non possunt sæpè discernere constantiam ab obstinatione animi : Eorum enim pertinaciam istam in defendendis iniquis legibus ego constantiam nunquam dixerim. Sed hæc est conditio Regum, aut imagine ista diviniæ maiestatis et gloriæ, quam sustinent, ita præstringuntur illis oculi, ut quid æquum sit, et quid iniquum prorsus non videant, ac, placet sibi in sua magnitudine, putent, quicquid libet statim licere : aut si videant quid æquum sit & quid iniquum et sibi conscii sint legum suarum iniustarum, existiment detrahi de maiestate illa sua, si aliquid in iis immutetur : quasi verò maius dedecus sit legem iniustam rescindere, quàm eam cõstituere. Res imprimis ardua est et difficilis mortali cuiquam et peccatori (omnes enim sine exceptione peccatores sumus) gestare illam diviniæ maiestatis imaginem : necesse enim est ea cæcior et deterior fiat, nisi, ut consors quodammodò factus est diviniæ maiestatis et gloriæ, ita etiam diviniæ consors naturæ efficiatur, ut Petrus loquitur, et totus renovetur atque alius fiat, et novus homo. Et tamen Reges non possunt satiari et expleri gloria, neque satisfactum est iis nisi etiam Dei solius propriam gloriam habeant. Quasi verò gloriæ nullum sit onus, quod tamen longè gravissimum est reipsa. Hæc de propositione, nunc ad assumptionem venio. Postquam Rex jam assensus est ei, quod in genere propositum est, ad speciem descendunt. [*Daniel*, inquit, *tribus temporibus de die petiit petitionem suam*] Hoc est, orat et confitetur coram Deo suo, neque hoc ejus factum nudè propositum est, sed exaggeratum est, primùm à persona Danielis, [*Daniel*, inquit, *qui est ex deportatis Iude*] quasi dicerent, captivus et mancipium, tamen audet rebellare, cum alii liberi, & viri principes Regis mandato obsequentes sint : Deinde

à peruersa & sinistra interpretatione facti Danielis [*Non habuit tui ò Rex rationem*] q. d. in contemptum tui & interdicti tui factum est omninò quod fecit : quasi Daniel non ex reuerentia Dei, sed ex contemptu Regis orauerit, & confessus fuerit coram Deo. Obser. 1. Humilitas & infirmitas seruorum Dei semper ministravit argumentum aduersarijs exaggerādi quod ab ipsis vel dictum est, vel factum, contra animi eorum sententiam : Humilitas Christi, quem dicebant fabri filium, id fecit. Humilitas Danielis qui ex deportatis & captiuis Iudæz fuit, idem quoque fecit. Noli mirari cum has voces audis hodierno die (Infimi & vilissimi hominū audent tamen hoc facere, aut hoc dicere) Dicā de hac re quod sētio: Non est proso-
 polepsia apud deum, nam ex omni hominum genere eligit, qui ipsi ministrent in Euangelio filij sui : verūm id docet experientia, Deum eligere vt plurimū, non nobiles, non sapientes huius mundi, non potentes: sed ignobiles, insipientes, infirmos quosque: Causam huius rei vnam reddit Apostol. 1. Cor. 1. vt pudefaciat sapientes, vt pudefaciat quæ sunt robusta in mundo, vt aboleat ea quæ sunt : vt ne gloriatur vlla caro coram eo: sed qui gloriatur in Domino gloriatur. Mihi verò, dum irrisores istos intueor, solet ferè occurrere hæc prætereā causa: Non sunt omnes ad vitam destinati, sed sunt complures, tanquam vasa iræ, coagmentati ad interitum. Multæ autem sunt huius interitus à Deo quoque ordinatæ occasiones mediæ: multa sunt in quæ impingunt reprobi, ut tandem planè concidant, inter quæ est haud dubiè humilitas ista & abjecta in speciem conditio Euangelij & ministrorum ejus. Nos, inquit Paulus, prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam. Dicam qui offendantur hac seruum Dei conditione potissimū: li nimirū qui non vident vetera præteriisse, & in Christo nova facta esse omnia, ideòque non norunt quenquam nisi secundum carnem: hoc est, carnalia illa, quæ vetera nominat Apostolus, vt genus, patriam, formam, gloriam, opes, cætera denique ejusmodi,
 in

in quibus sese isti fatigant. Res hæc majus periculum habet, quàm putant isti nobiles, potentes, & sapientes hujus mundi. 2. Non est hoc novum perperam ac in peiorem partem interpretari rectè dicta & facta servorum Dei. Christus quærebat in terris redemptionem humanam & regnum patris sui, accusatus est à Iudæis affectati regni Cæsaris. Danielis pietatem & cultum perperam interpretati sunt rebellionem & Regis contemptum. Verùm si res hæc diligentius exploraretur, inveniuntur calumniatores isti Regum proditores: Non enim est hoc honorare Regem, detrahere gloriæ Dei. Sed non est ferè in terris quem constituas iudicem de hac re. Regum ipsorum, qua sunt ferè ambitione, causa agitur, sedentq; illi iudices simul & actores. Solus Deus iudex est hujus causæ. Iudicavit de causa Christi, judicauit etiam de causa Danielis, dum per Angelum occlusit os leonibus ne læderent eum: Nam hoc ipso cognita est & explorata ejus innocentia ac puritas. Sed de hac re postea. Patienter itaque ferre debemus istas omnes calumnias, cum illud sciamus Deum causæ nostræ iudicem futurum, & innocentiae assertorem. Hæc hæctenus de prima accusatione & delatione ad Regem. Nunc videndum quæ fuerint Regis partes.

15 Tunc Rex simulac verbum hoc audiuit, multum tristatus est apud se, & pro Danije e adhibuit cogitationem vt liberaret eum & vsque ad occasum solis conabatur eripere eum.

16 Tunc viri illi conuenerunt ad regem, & dixerunt Regi; scias o Rex, ius Mediæ & versis esse, vt ullum interdictum aut statutum quod Rex statuerit non mutetur.

Tunc Rex simul] Et si se quasi irretitum jam videt in conclusione argumenti, tamè non statim concedit quod petatum est in parte de Daniele. Verùm, conscientia aliqua tactus innocentiae hominis, tristatus est primùm, qui fuit ad resipiscentiam quidam aditus: Deinde inclinatur animus eo, vt, si fieri possit, rescindatur decretum illud, & eripatur Daniel: quod profectò oportuit fieri non sine acerrima concertatione pugnantium

in animo Regis sententiarum. Pugnat pro Daniele conscientia: contrà pugnant primùm ratio, quam habuit majestatis suæ: deinde, metus Procerum suorum, ne, si mutet sententiam, vel labe aliqua aspergatur majestas sua, vel sibi creetur periculum à proceribus suis: Ut ut est, inchoat mutationem quandam animi, in eaque persistit ad occasum vsque solis. Non dissimilem huic dolorem & inchoatam mutationem animi legimus in Pilato fuisse: Timuit, Ioan. 19. 8. percussus nimirum terrore aliquo conscientia: et studebat Christum absolvere, Ioan. 19. 12. Obs. Regi Dario leue videbatur primùm statuere ac firmare illud interdictum, deinde responso suo ipsum denuò confirmare, priusquàm feriret hominem sibi dilectum ac innocentem: tum verò pœnituit eum facti sui. Regibus leue est leges iniquas ferre, tueri etiam omnibus modis donec ad praxin earum ventum fuerit: quo tempore cum vident iis opprimi homines innocentes, Ecclesiam & rempublicam damno affici, tum quidem serò pœnitent eos, si modò conscientiam magis consopitam non habeant, quam habuit jam olim Darius homo ethnicus. Intellego esse apud nos, quos, cum vident acta quædam non ita pridem constituta, nunc cedere in damnum Ecclesiæ, neque interea Regi vtilia esse (quanquam illud tum prætendebatur) quos, inquam, pœnitet suo consilio ac suffragio ea stabilivisse. Sed ita demùm ostendent se ex animo dolere ac resipiscere, si quantum in se est, dent operam ne huiusmodi acta ad posteros transmittantur. Tum viri illi convenerunt.] Hactenus prima delatio, Regisq; pœnitentia: sequitur altera. Illi omnes convenerunt vna ut multitudo terrorem aliquem Regi incuteret: et sic deinde Regem alloquuntur. *Scias*, inquit, *ô Rex*,] Dictum videtur hoc ab iis minaciter, q. d. Tu heres & dubitas quid factu opus sit, sed scire te volumus, jus Medis & Persis esse, ut vllum interdictum aut statutum quod Rex statuerit non mutetur. Atque ita interrumpunt inchoatam illam pœnitentiam. Ex quo licet discere, imprimis difficilem esse Regibus resipiscentiam. Hinc stat majestas

stas, quæ queritur quodammodò se violari, si mutet propositum: illinc metus procerum. Atque hoc iusto Dei iudicio accidit: nam & maiestatem illam vt idolum quoddam venerantur: & adulatoribus imprimis delectantur. Ita fit iusto Dei iudicio, vt servi fiant & maiestatis suæ, & fervorum suorum: Neque id vulgari aliquo servitutis genere, sed servitute longè miserrima. Non tam faciliè est Regem pium ac bonum, fieri quàm fortasse existimant multi: Nam vt bonitatem illam ac pietatem assequantur, necesse est vel mille impedimèta superent, quorum nulla in privatos cadunt: ita, vt iis maximè opus sit speciali Dei gratia, & precibus omnium piorum.

17 Tunc Rege dicente adduxerunt Danielem proleceruntque in foveam leonum, & proloquutus Rex dixit Danieli. Deus tuus quem tu colis iugiter, ipse liberet te.

18 Et allato lapide vno ac imposito super os foveæ obsignavit eum Rex annulo suo & annulo procerum suorum, ne mutaretur voluntas de Daniele.

Tunc Rege dicente] Hactenus secunda delatio. Sequitur sententia damnatoria. Tunc, inquit, Rex dixit, nimirum, vt in Daniele secundum legem animaduerneretur. In conflictu illo succumbit conscientia, superiores sunt ratio habita maiestatis, præcipuè verò, vt videtur, metus procerum. Sic etiam victa est conscientia Pilati, cum populus clamasset, Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Superata igitur conscientia, Rex sententiam pronunciat damnatoriam. Obs. 1. Fieri quidem potest vt ad tempus etiam naturalis ista conscientia pugnet pro equitate, sed, si non fulciatur virtute Spiritus Dei, in lucta illa durare non potest, verum mox succumbat necesse est: Resipiscencia enim res est, quæ planè superat naturam istam corruptam. 2. Obserua quo tempore Rex pronunciatet ore sententiam aduersus Danielem, eodem haud dubiè conscientia absolvit hominem: sic enim victa est, vt tamen ægrè admodum concesserit in contrariam sententiam. Ergo hoc habebat Daniel, quod secum auferret in foveam leonum, testimonium innocentie suæ ab eo etiam perhibitum, qui ipsum tamen condemnavit. Hæ-

RUS

nus fuit sententia damnatoria, sequitur ejus exequutio: adductum eum projecerunt in foveam leonum. Interea dum hoc geritur, Rex ipse commendat eum Deo ipsius, his verbis, [*Deus tuus quem tu colis ingiter, ipse liberet te*] q. d. Cum ego non possim per irrevocabile illud interdictum, ipse præstet vindicis partes, qui solus potest suos eripere. Deus tuus, inquit, quem tu colis jugiter, hoc est, constantissimè et infracto animo. Cum enim videret & admiraretur hominis summam fidem & constantiam, coactus est eum precibus commendare Deo suo, quem tam cōstanter coleret. Ergo Rex Darius ethnicus homo admiratus constantiam Danielis, cogitur eum Deo suo, conceptis quibusdam precibus, commédare, ac proinde verum illum Deum certo quodam modo agnoscere. Obs. 1. Ea vis est constantiæ martyrum, ut non solum pios confirmet, sed etiam infideles & impios sæpè cogat Deum aliquo certè modo agnoscere, eumque glorificare. Cum enim nemo sanæ mentis, velit tam indigna pati, tam constantem, nisi propter verum Deum ac veritatē ipsius, cogūtur cōsiteri eos pati non temerè, sed veritatis ac veri Dei causa: Nam conscientia illis vel invitis extorquet hanc confessionem, eum esse verum illum Deum, propter quem patiuntur constantes Dei martyres, & confitentes erumpunt etiam in glorificationem nominis ejus. Existimant quidam inutiliter se pati pro Deo et veritate inter ethnicos ac idololatrias, qui sic, inquit, indurati sunt adversus omnem veritatem, ut frustra quis expectet eorum conversionem. Sed quī scis tu, an Deus velit aliquem ex iis convertere? Verūm, ut hoc tibi largiar, non convertendum ex iis ne vel unum: annon hīc videtur tibi satis magnus fructus, quod Deus constantia tua aliquo certè modo agnoscatur ab infidelibus, vel invitis? An alium majorem fructum tibi quæris, quàm Dei gloriā? 2. Deus tuus, ait Danieli, liberet te. Agnoscit quidem verum Deum non tamen suum, sed Danielis: Non enim audet eo tam familiariter uti, ut suum compellet. Disce igitur: Et si ea sæpe sit vis constantiæ martyrum, quæ cogat

cogat etiam infideles agnoscere Deum, eumque glorificare: tamen non est ea ejus vis, quæ efficiat vt credant in eundem illum, sibiq; eum peculiariter applicent, nisi interius Dei Spiritus per verbi ministeriū diffundat charitatē illam Dei in cordibus eorum: vt jam ipsi persuasum habētes à deo se amari, eum rursus ament, ac mutuò credant in eum. 3. Petit nunc vt Deus liberet Danielē: Hoc tamen non excusat officium illud liberandi hominis ab eo prætermissum: debebat enim non ita cedere falsis illis pretextibus, vt eorum causa non mutaret impium illud decretum, & hominem innocentem eriperet. Lotio illa manū Pilati qua testatus est se innoxium à sanguine illius iusti, nihil eū excusauit. Discant igitur illud Reges ac potentiores, non satis esse, si sedeant orantes Deum pro innocentibus, qui violentia maleficorum opprimuntur, nisi etiam officio suo fungantur, in iis vindicandis ab ab omni injuria, et moriantur etiam prius, quàm patiantur innocentēs sua culpa perire. 4. Vide mirificam Dei providentiam: Rex interdicto cauit ne quis ab vllō Deo aliquid peteret per dies triginta, vix effluxit dies vnus, cum ipse Rex sensu quodam indigentia suæ cogitur Deo supplicare. Stultum est quenquam putare posse se carere præsentia creatoris sui vel ad momentum vnum, neque opus sibi esse ipsius inuocatione: Etsi enim nunc nullus sit inopia suæ sensus, tamen paulò pòst redigetur in eas angustias, vt etiam cogatur inuitus ejus præsentiam et opem requirere. Quæ igitur est ista insania, qua quis etiam lege interdicit sibi & aliis Dei præsentia? Qua in re profectò nemo vnquā satis mirari potest illam Dei patientiam & lenitatem, qui tamen ingratisimum hominicionem non statim deserit, neque subducit illi manum suam, ita vt momento pereat. Sed si nos infidi sumus, ille tamen fidus manet, negare seipsum non potest, 2 ad Timotheum 2. 13. Solent hīc quærere, an hæc precatio, qua commendat Daniele Deo suo, arguat Darium statim pium hominē, & ad Deum iam conuersum. Res. non ita quidē videri mihi: sed quid sentiam de eo iam dicam:

non

non dicam statim eum imbutum regenerationis illo Spiritu : Dicam habuisse eum conscientiam (quæ naturale quiddam est) concupiscentiæ frænum aliquod injicientē et prohibentem ne ea pleno impetu rueret: sed quæ tamē consciētia victa est perpetuò: nihil enim est in natura corrupta, quod potest efficere ne regnet in nobis peccatum. Spiritus enim Dei solus est qui superiores nos in lucta potest reddere, et abolere illud peccati regnum. Sunt quidam, qui sine sensu vlllo & fræno concupiscentiæ, præcipientes feruntur in omne flagitium. Qui posteaquàm dedoluerunt, ait Apostolus Ephes. 4. 19. semetipsos dediderunt proteruię ad certatim patranda impuritatem omnem. His non valdè absimilis fuit Nebucadnetzar tum, cum nihil commotus constantia Schadraci, Meschaci, & Abednegonis, prono impetu ferretur aduersus Dei seruos. Sunt alii qui displicent sibi in peccatis suis, admonente eos & accusante subinde conscientia, neque tamen vllum peccandi finem faciunt. Huiusmodi fuit Darius, qui conspecta jam Danielis constantia, et omni illa planè diuina in eo gratia, plurimùm quidem ijs commotus est, voluitque hominem eripere : sed victa est tandem conscientia, neque eum eripuit. *Et allato lapide*] Nunc maioris cautionis gratia, primùm assertur lapis vnus ac imponitur foueæ leonum: deinde idem ille lapis obsignatur: Metuerunt enim ne Daniel, aut ipse exeundi facultatem cōsequeretur, aut aliorum opera extraheretur, vel regis, vel amicorum, vel ministrorum, vel gentilium: quia Daniel maximam fidem apud omnes, prophetia, & interpretationibus: gratiam autem & auctoritatem, sanctissima administratione sibi comparauerat. Atque hoc quidem ex loco, & ex comparatione versus 25, videntur illi animaduertisse, vt leones à Daniele in foueam injecto abstinere: ac propterea lapidem ac signaculum ad cautionem maiorem adhibuisse. Signaculum autem fiebat per anulum Regis et procerum suorum. Erat autem hic annulus (vt vocant) maximus regni, quod diplomatis ex auctoritate regis et summi totius concilij descrip-

tis apponi solebat. Obs. 1. Mirum est quàm diffidant isti
 Regi suo, quem tamen Deū fecerunt, nunc volunt ab eo
 lapidem obſignari, ne mutetur, ſcilicet, voluntas ac de-
 cretum illud de Daniele. Tam mutabilem Deum ſuum fa-
 ciunt. Adulatores, quanquam videntur tanquam Deos,
 homines colere, et jurare in quæcunque eorum verba: ta-
 men reiſa non habent ijs fidem, et, ſi res agatur ſeriò,
 non fidem habent iis, niſi ceteris obligatos ſibi habeant.
 Sed cautio iſta non accidit citra diuinam providentiam;
 quò enim major ſecuritas adhibetur, ne Daniel vllò pa-
 cto è fovea evadat, eò magis apparet miraculum illud in
 eo liberando. Qui dixit, vt è tenebris lux ſplendeſceret; iſ
 eſt, qui ex operibus tenebrarum lucem & gloriam ſuam
 facit exiſtere. 2. Vides hîc; Rex poſtquàm ſemel à proceri-
 bus ſuis victus eſt, et abductus in eorum ſententiam, nul-
 lum facit modum ſuccumbendi iis et peccandi, ſecundò,
 tertio, item quartò ſuccumbit, donec libertatem ſuam
 prorſus iam amittat: Vbi quis ſemel ſua culpa libertatē
 ſuam cœpit amittere, ſerè nullus eſt finis ſervitutis et pec-
 cati. Vbi, in quacunque demùm vocatione, quis ſemel ſe
 vinci paſſus eſt, vel à Diabolo, vel ab hominis alicuius, vel
 à ſuo etiam ipſius perverso affectu, ſerè nullum facit defi-
 ciendi finem. Dicam hoc ſpecialiùs: Miniſter verbi, ſi ſe-
 mel ſervire libidini cuiuſquam, et aliquid indignum illo
 ſuo officio tam liberali cœperit admittere, iterum atque
 tertio vrgebitur, donec prorſus tandem defecerit. Huius
 etiam rei non caremus nos experiētia aliqua. Quis Rege
 liberior eſt, et tamen, ſi ſemel cœperit parere libidini adu-
 latorum ac impiorum conſiliariorum, nō faciet modum
 ſerviendi; donec evaſerit ſervus ſervorum ſuorum. Quare
 danda eſt opera vnicuique in vocatione ſua, ne vel ſemel
 incipiat ſervire vel diabolo, vel affectui, aut ſuo, aut alieno
 Quod ſi enim ſemel inceperit, cogetur etiam indigniſſi-
 ma quæque et ſœdiſſima perpeti. O quàm pulchrum eſt,
 hominem perpetuò rectam viam inſiſtere, neque ad dex-
 tram neque ad ſiniſtram ab ea declinare. Vbi enim ſemel
 quis aberraverit à recta via, ſerè nullus eſt aberrandi finis

19 Tunc profectus Rex in palatium suum & pernoctavit ieiunus, & exhilarantium nihil iussit afferri coram se; somnusque ejus recessit ab eo.

20 Tunc Rex summa aurora surgens cum luce, festinantissime ad foveam leonum profectus est.

Tunc profectus Rex] Haecenus exequutio sententiae fuit, sequitur Danielis liberatio e fovea. Quae liberationem antecedunt haec ferè sunt. 1. tristatur Rex. 2. proficiscitur ad foveam. 3. colloquitur cum Daniele. Primum itaque profecto jam Daniele in foveam, impositoq; & obsignato lapide, rex proficiscitur in palatium, pernoctat jejunus, exhilarantium nihil iussit afferri coram se, hoc est, abstulit ab omnibus rebus quae ipsum à dolore avocare, aut tristitiam lenire potuissent: adeo afficiebatur Danielis cura: denique somnus ejus recessit ab eo. Haec argumenta sunt omnia doloris impatientissimi: cujus quidem causa videtur esse non tantum desiderium amici hominis et prudētis consiliarij, quem jam opinione sua amiserat, sed etiam conscientia facti sui, quod hominem innocentem, Dei serum jusserit projici in foveam leonum. Regem ante accusavit conscientia lata a se legis & dolore eum non mediocri affecit: sed victa est conscientia partim metu procerum suorum, partim respectu majestatis suae, quam labefactandam putavit, si decretum illud rescinderetur: nunc verò evanescunt planè illa quaecunque conscientiam ejus prius constrictam tenebant, quae jam sibi permissa ac soluta, multò gravius angit hominem quam antea. Vide igitur, haec ars est Diaboli, et corruptae hujus naturae: quamdiu opus est illis nostra opera ad libidinem suam explendam, tamdiu aciem conscientiae aliquo modo, vel per vim, vel per dolum hebetant: postquam vero jam quod voluerunt per nos fieri, id obtinuerunt, nobisque abusi sunt ad libidinem suam: tunc non laborant amplius in demulcenda conscientia, sed eam permittunt sensui suo, neque jam illis curae est, si quis praeparatione sese suspendat, Hujus rei habemus et in nobis et in alijs experientiam aliquam quotidianam. Videmus quosdam, qui, dum premit eos mala conscientia, nihil non quaerunt, omne voluptatis genus, consecretur cibum, potum,

potum, ludum, nugas, omnia denique vt conscientia suæ fucum faciant: sed videmus tamen ista suo tempore evanescere, quo factò, sic quidam torquentur, vt cogantur etiam ipsi sibi manus injicere. Quare dum admonet nos conscientia, demus illi locum aliquem: & quia, teste paulo. 2. Cor. 7. 9. dolor iste conscientia debet esse ad resipiscentiam, tempestiuè resipiscamus: Secus profectò fieri non potest vt conscientia somno consopiat, sempiterno: admonebit nos, imo transfiget eo demum tempore, quo non reperiemus pœnitentia locum. At quid potuit, inquires, conscientia peccati animus Darij afficere, qui, cum esset dominator orbis, nullum in terris iudicem habuit, qui de eo supplicium sumeret? Resp. conscientiam non habere respectum ad hominem, sed ad Deum. Est enim scientia quædam facti nostri vel consentientis cum ejus voluntate, vel ab ea dissentientis, et tum propriè est bona conscientia cum obedientia præstita est illius voluntati: Mala vero cum non est præstita. Ergo conscientia res est propriè cum Deo, & hominem vel probat vel improbat Deo suo: excusat vel accusat coram Deo eiusque tribunali. Vnde sequitur conscientia peccati & pœnæ etiam affici graviter eum, qui tamen nullum in terris iudicem habeat. Hoc eos consolari debet quibus vis affertur à tyrannis & potentioribus hujus mûdi, quique nullos in terris vel accusatores vel iudices violentia illius quam intulerunt habere possunt; Deus enim collocavit in animis eorum testem & accusatorem conscientiam, quæ vtcunque conquiescat ad tempus, tamen accusabit tandem & rapiet eos etiam quam maximè reluctantes ad tribunal illud Dei Iudicis, & ad pœnam intolerabilem. [*Tunc Rex summa*] Hactenus fuit primum illud quod antecedit liberatione, sequitur alterum: Ita, vt dictum est, dolens & perturbatus Rex summa aurora surrexit cum luce, & festinantissimè ad foveam leonum profectus est: Neque enim insignis illa animi perturbatio largita est aliquam moram vel regali vesti induendæ, vel incessui graviori.

31 Et appropinquando ad foveam Danielem voce tristi inelamavit : proloquutus Rex dixit Danijeli, o Daniel serve Dei viventis, Deus tuus quem tu colis jugiter, poteritne liberare te a leonibus?

32 Tunc Daniel cum Rege loquens dicit, Rex in secula vive.

33 Deus meus misit Angelum suum, qui occlusit os leonum ut non laderent me: propterea coram eo puritas invenitur in me, etiamque coram te o Rex, maleficium non commisisse me.

Et appropinquando] Hoc tertium illud est quod præcedit liberationem, Colloquium regis cum Daniele. Cum appropinquaret ad foveam, Daniele voce tristi inelamavit ac proloquitur rex, inquiring, O Daniel serve Dei viventis, Deus tuus quem tu colis jugiter, poteritne liberare te a leonibus. Obs. I. Antea metu procerum suorum ac studio nescio quo majestatis sue, nihil neque fecit causa Danielis, neque ausus fuit: Nunc verò dolor conscientie faciliè superat metum, pudorem, omnem denique respectum gloriæ suæ. Fieri quidem potest, ut quis, tantisper dum non valdè premit dolor et conscientia, vel metu, vel pudore, vel alia quavis ratione teneatur, ne quod æquum est statim perficiat: sed ubi semel injecit Deus manum suam in conscientiam, eamque expergefecit, tum dolor quidam intolerabilis facit, ut ista quæ aliquid paulò ante videbantur esse, pro nihilo reputentur. Homines igitur tempestivè ista omnia impedimenta abjiciant, & respiciant, nihil metuentes aut erubescètes facere quod decet: Nam dies aderit quo dolebunt, & volent quidem iam omni metu, omni pudore, omni denique alio respectu deposito, corrigere quod injustè factum est: sed fortassis tum nimis serò id volent. Nunc expendamus orationem Regis, [*O Daniel, inquit, serve Dei viventis*] Ex hac appellatione apparet non tantum cruciatum Regem ob id, quod hominem sibi dilectum amiserit, sed etiam quòd servum Dei viventis sua culpa perdiderit: Nam cum conscientia peccatorum eorum quibus offendimus quoscunque, gravis sit, tum verò imprimis stimulat conscientia eorum quæ in servos Dei admissa sunt: Antiochum Epiphanem, & Iulianum Apostatam cum hærent in pœnis torsit conscientia, non quidem offensarum ac injuriarum in alios, quæ tamen multæ & magnæ fuerunt

runt: sed persequutionis Ecclesiæ Dei; id quod etiam tum ipsi coacti sunt confiteri: Vt enim conscientia peccati quo offenditur ipse Deus: immediatè, gravissima est: ita proximè secundum Deum gravissima est conscientia peccati in servos eius, ac in Christi membra. Hoc si persequutores Ecclesiæ & servorum Dei, qui nunc vivunt, nondū senserunt, tum quidē sentient cū pœnitentiæ locum non invenient. [*Dei vivens*] Deus appellatur vivus, tum quia ipse per se vivit, tum quia aliis est author vitæ. Per ipsum vivimus, movemur, et sumus. Act. 17. 28. Ex hoc quod vivum Deum agnoverit, sequitur eum agnovisse unum: Nam si ille solus vivus sit, & vita eum distinguat à cæteris (nam distinctionis gratia prorsus addita videtur) profectò cæteri mortui sunt: Quod si mortui, ne Dii quidem sunt. Ex hoc quod unum agnoverit, statim colligunt eum conversum et pium jam factum: Sed non sequitur, quia principiū illud de uno, ut & principium de Deo, quod sit omnino, natura ipsa cognitum est. Sed dicēs, adeone infans est quis, vt, cū sciat hoc, Deum esse unum tantū ac non plures, colat tamen multitudinem deorum? Respondeo eam quidem esse insaniam omnium hominum per naturam: Nam cū Deum cognoverint, inquit Paul. (et quod sit, et quod unus sit) tamen ut Deū non glorificaverunt. Tantū notitia illa quæ ex ipsius verbo est, facit vt Deum verū ac unū colamus. Natura autem nos destituit statim in ipso vestibulo. Postremò ait, *Potēritne Deus tuus liberare te à leonibus*] Dubitat an possit Deus eum eripere: Non sic hēsītavit Daniel suprā, cap. 4. 27. cum ad resipiscētiā Nebucad-netzarem adhortaretur. Peccata tua, inquit, iustitia abrumpe, si forrè erit prorogatio. Sic loquuntur sancti Dei homines, nihil de Deo dubitantes, aut ejus potentia, aut etiam voluntate, si adsit resipiscētia: sed considerantes rei difficultatem, si ratio ipsorum hominum habeatur; quorum peccata in Deum tanta sunt, vt vix remitti possē videantur: Sin verò Dei ratio habeatur, cuius gratia superabundat vbi peccatū abundavit: certū habent Deum et posse

et velle remittere ea respiscētibz. Verūm hic Darius dubitat de Deo ipso, deq; ejus potētia, an possit servare, Suprà. 3. 17. Schadrac, Meschac & Abednego hoc quasi fundamentum firmissimū esse voluerūt, potuisse quidem Deū se eripere: verūm hoc ipsi intereā permitebāt, vt eriperet, vel non eriperet pro volūtate sua. Hic verò Darius planē dubitat de ipsamet Dei potentia. Illud non ineptē dixisset, Voluerit-ne liberare te Deus tuus: sed non ita dixit, verūm potentiam Dei vocans in dubium, potueritne, inquit, Deus tuus te liberare. In hoc ejus exemplo illud apparet, homines natura ipsa Dei quidem omnipotentia aliquo modo, hoc est in genere & confusē agnoscere: sed cū ventum est ad praxin & vsum ejus, si tū debeat aliquid fieri quod planē superet humanas vires, ex humanis viribus Dei illam potentiam metiri: Darius enim vidēs hoc sibi & aliis hominibus impossibile, Danielē sic inclusū foveæ ex vnguibus leonum eripere, putavit etiam Deo impossibile. Tantūm ex verbo Dei accipitur vera omnis ac solida cognitio potentia, misericordię, justitię, totiusque Dei naturę, quantū homini fas est de ea scire: atq; ea imprimis Dei cognitio quę est in Christo Iesu, vt sit homini salutaris. [*Tunc Daniel cum Rege*] Hęc hactenus Rex: Nunc respondet Daniel, ac primum salutat Regem, [*Rex in secula vive*] Non queritur statim de injuria, sed ex animo optat Regi longam vitam, prosperaque omnia. De hac salutationis forma suprà non semel. Tum respondet ad Regis interrogationem, exponitque se à Deo suo liberatum, [*Deus meus, inquit, misit Angelum suum, qui occlusit os leonum, vt non laderent me*] Deus meus inquit: Sic Darius suprà, Deus tuus Daniel, liberet te. At nunc Daniel, Deus meus, inquit. Causa diversitatis hujus hęc est, Darius agnovit quidem aliquo modo verum Deum, sed non credidit in eum. Daniel agnovit eum, et prætereā credidit: Vnde existit hęc vox, Deus meus: est enim hęc vox fidei, & fidem subesse arguit. Ex qua etiam contra Papistas licet colligere, naturam et essentiam fidei propriam, non eam quidem esse qua

qua in genere assentimur promissionibus dei, sed quæ eas in specie nobis applicamus, et vindicamus quasi nobis Deum, Christum, omnemque Dei in Christo benedictionem, in gratuito illo fœdere nobis oblatam: Neq; enim nisi hæc applicatio fieret prius animo, posset statim quis ore Deum, suum nominare. Deinde [*Misit, inquit, Angelum suum*] Darius interrogatione illa sua Dei potentiam in quæstionem vocavit: id quod etiam videtur observasse Daniel: Nam quot sunt ferè voces in ejus responsione, tot sunt argumenta quibus probet Regi summam illam Dei potentiam, etsi quidem non nunc ex professo id agat. Ac primùm Dei potentiam, ac imperium etiam in ipsos Angelos, subindicat in modo hoc liberandi sui; qui fuit per Angelum missum. Deus enim multa per Angelos agit, quæ potest etiam sine iis, eo planè consilio, vt ostendat potentiam suam etiam in Angelos, quorum ministerio pro arbitrato suo utitur. Vnde Apostolus Ephes. 1. 21, Philip. 2. 10. potentiam Christi maximam ex eo docet, quod imperia, dominia, & potestates ei subiecta sunt. Tum ait, [*Qui occlusit os leonum*] Hoc factum illustriorem reddit Dei potentiam, eo quod non solum Danielem liberaverit, et ex vnguibus ac faucibus leonum eum eripuerit, verumetiam rabiem bestiarum truculentissimarum domuerit. Quod quidem factum nos non parùm consolatur: Nam (quæ est conscientia infirmitatis nostræ) terrent nos pericula vel levissima, et timemus sæpè vbi nihil opus est, tremimus etiam ad motum folij arboris. Magnum autem est hoc adversus conscientiam istam adjumentum, cum intelligimus non solum nos ipsos in Dei esse custodia, sed etiam omnia quæ nobis adversa sunt Dei potentia coerceri, feras bestias, impios quoscunque, rugientem etiam illum leonem, diabolum. Ita quidem esse re ipsa experimur: Nam profectò nullum esset momentum, quò non periremus, nisi, quemadmodum misericordia sua nos servat Deus, ita quoque vim omnem adversariam potentia sua reprimeret: fieri enim non posset, vt ad vnum diem incolumes permaneremus in

tanta præsertim adversariorum multitudine, nisi in manu Dei essent omnia. Postremò ait, [*Vt non laderent me.*] Non ait, vt non devorarent, sed id quòd levius est, vt non laderent me. Hoc quoque commendat Dei potentiam, quòd tam plenè perfectèque liberet suos: Non jam læsos eripit, sed priùs eripit, quam ledantur. Sic liberavit Schadracum, Meschacum, et Abed-negonem: quorum ne vel vnus quidem pilus capitis adustus fuit, imò quorum vestes non erant mutatz, imò verò quos odor ignis non pervasit. Quæ res Nebucad-netzare[m] sic rapuit in admirationem potentiz ejus, vt non modò prædicaret ejus summam potentiam, eamque aliis commendaret, sed eum omnibus aliis Diis præferens, clara voce diceret: Non est Deus alius qui possit eripere hoc modo. Hactenus fuit respòsio Danielis, nunc ex respon[s]ione illa, et liberatione sui tam miraculosa colligit innocentiam suam, & coram Deo, & coram Rege: Nam Chaldaicam vocem vertendam esse per particulam illativā confirmat distinctio. Sensus igitur est, q. d. eò quod visum est Deo Angelum mittere ad salutem meam, et me integrum à leonibus conservare planè comperta est mea integritas, cujus tum Deus ipse, hac mirifica conservatione, testis est apud omnes, tum verò testem appello tuam ipsius conscientiam. Hic primùm queritur, Annon si coram Deo puritas inventa est in eo, sique nullam puritatem approbat Deus, nisi quæ perfectà est, Annon igitur Daniel perfectè purus, iustus, ac regeneritus fuit? Annon igitur potest esse quis perfectè regeneritus in hac vita? Quod est dogma quoddam Papistarum: ex quo rursus concludunt meritum operum regenerationis? Resp. Primùm Daniel dum asserit iustitiam suam, non eam quidem univ[er]sam asserit, hoc est, iustitiā in tota conversatione sua, sed iustitiam particularem, in hac nimirum causa, ob quam persecutionem est passus: id quod arguitur vel ex eo, quod dicit hac sui liberatione inveniri coram Rege se malefìcium non commississe. Sic David iustitiam suam in causa illa cujus nomine apud Saule[m] accusatus fuerat, profitetur
coram

coram Deo, oratque Deum vt iudicet de se secundum
 iusticiam suam, & secundum innocentiam pronunciet de
 se, Psal. 7. 9. Resp. secundo, Vt dem illud, Daniele lo-
 qui de tota sua conversatione, non modò de hac singula-
 ri causa, tamen dico non sequi aut Danielē, aut quēquam
 alium ex regenitis, perfectē sanctum & in se iustum in
 hac vita. quod quò melius cognoscamus duplicem faci-
 emus iusticiam in presentia: Vna est iustitia legis, altera
 est iustitia bonæ conscientie. Iusticiam legis definitio eam,
 quam lex approbat: Lex autem non approbat nisi omni-
 bus numeris perfectam & absolutam: Dicit enim, Exe-
 crabilis quisquis non manserit in omnibus quę scrip-
 ta sunt in libro legis, vt faciat ea. Iusticiam bonæ conscien-
 tie definitio eam, quam conscientia approbat: Conscien-
 tia autem approbat etiam eam, quæ non est perfecta vn-
 dequaque. Quæres qui potest fieri, vt conscientia quod
 imperfectū est approbet? Resp. Conscientie bonæ comi-
 tem perpetuam esse fidem: Nam hanc cum illa conjun-
 git Apostolus, 1. Timoth. 1. 18. Vt milites, inquit, per eas,
 nempe, de te pregressas prophetias, bonam militiam, re-
 tinens fidem & bonam conscientiam. Fidei autem ea est
 natura, vt apprehendat Christum cum perfecta ipsius ju-
 stitia, & in illa iustitia Christi perfecta reddat inchoatam
 hanc nostram iusticiam Deo acceptam. Conscientia itaq;
 bona cum intelligat nostram hanc iusticiam in se imper-
 fectam, acceptam tamen Deo propter perfectam illam
 Christi fide apprehensam, eam approbat, sed freta iusti-
 tia illa Christi fide apprehensa. Hinc fit vt quis, dum ha-
 bet hanc bonam conscientiam, audeat etiam coram deo
 iusticiam hanc bonæ conscientie profiteri, cum persua-
 sum habeat eam in Christo, Deo etiam placere. Nunc i-
 gitur vt vno verbo applicemus ista ad institutum no-
 strum: Daniel iusticiam bonæ conscientie asserit. Quod
 ad legis illam iusticiam nemo vnquam sanctorum eam
 profiteri coram Deo adhuc est ausus. Paulus de Abraha
 mo ait, Rom. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus
 fuit, habet quod gloriatur, at non apud Deū: quo signifi-

catur non esse quod Abraham gloriatur de iustitia illa legali corā Deo. David Psal. 143. dum de legis iustitia loquitur, ait, Ne congregiaris iudicio cū servo tuo, nam nō esset iustus coram te ullus vivens. Paul. 1. Cor. 4. 4. vendicans sibi iustitiam hanc bonę conscientię, Nullius rei mihi conscius sum, inquit : Iustitiam tamen illam legalem de se negat, Sed non per hoc, inquit, iustificatus sum. Ergo Daniel professus est non aliam, quam iustitiam illam bonę conscientię: et quisvis etiam Christianus eam profiteri potest: sine qua profectō non esset, quod nos consolaretur in hac vita: cui etiam optimē convenit cum iustitia illa Christi perfecta, qua imputata sola iustificamur: cum tamen iustitia illa legis ex diametro pugnet cum illa Christi. Rursus quæri potest: Cum argumentetur Daniel à tam mirifica liberatione ad puritatem ac innocentiam suam, annon videtur sequi statim puritatem illam ac innocentiam Danielis, causam fuisse liberationis illius ac proinde meritum: sic enim colligit Papista? Respondebo, si hoc primū rursus admonuero, puritatem hanc ac innocentiam in hac singulari causa intelligendam esse. Hęc igitur etsi causa sit aliquo modo Deo placens eumque movens, tamen non sequitur meritoriam esse. Neque enim omnis causa quovis modo placens Deo, ac eum movens, statim meritoria est. Ego conscius mihi innocentię meę in aliqua causa particulari, precor Deum meum, ut respiciat innocentiam meam, meque secundum eam liberet (sic enim David precatur Psal. 7.) Absit tamen illud à me, ut obtrudam Deo, tanquam liberationis meę meritum aliquod, innocentiam illam meam: scio enim alia esse in me infinita, quę mereantur mille mortes, quare etiam, ut mereatur aliquid illa mea innocentia, oportere omnia illa prius compenset, ac pro iis iustitię Dei satisfaciāt: Sed peto à Deo, ut propter meritum illud Christi solum in quo remissa sunt omnia mea peccata, primū intueatur illam meam innocentiam, ejusque rationem habeat: deinde me non propter eam, ut meritum, sed secundum eam (sic enim David loquitur in illo Psalmo)

me velit liberare. Quod si hîc puritatem in genere intelligas de vniuersa illa iustitia in nobis inharere, quam supra appellauimus Iustitiam bonæ conscientiæ, solutio eadem est. Nam et ea quoq; causa est aliquo modo in Christo placens Deo, eumque mouens ad nos liberandos; non tamen vlla ex parte meritoria. Postremò si queras, qui fiat vt fretus hac liberatione purget se peccati omnis in regē cōmissi, cum tamē decretum regis manifestò violauerit? Resp. Daniel violato illo injusto ac impio decreto existimauit tamen se nihil commisisse aduersus regem: Regem enim estimauit Daniel, non tam ex corruptis affectibus (quibus hoc genus hominum non minùs, adeòque magis ferè abundat quàm alii) quàm ex legitima illa potestate, quæ est ex Dei ipsius ordinatione. Sic cum estimaret regem Daniel, putauit se nihil commisisse aduersus regem quâ rex erat: hoc est, quâ legitima illa potestate armatus erat: etsi statim non obedierit corruptis ejus affectibus, quâ homo erat. Disce igitur æstimandum esse perpetuò regem omnem cum Daniele, non ex affectibus istis humanis ac perversis, verùm ex legitima illa potestate quæ est ex Dei ordinatione: neque etiam cum non paremus ei contra Deum ac pietatem aliquid præcipienti, putandum à nobis propterea tum læsam esse ejus maiestatem. Sic æstimandum esse regem docet Paulus Rom. 13.1. dum iubet potestatibus supereminentibus omnem animam subiectam esse, ob eam causam, quòd à Deo ordinatæ sint: Commendat enim nobis his verbis non tam hominem qui est cum potestate, quàm ipsam potestatem à Deo ordinatam. Neque enim à Deo ordinati sunt & alij præpositi inordinati illi ac corruptissimi hominibus affectus. Quod si non peccent in regem qui non statim gerunt morem impiè ac contra Deum aliquid præscribenti, profectò illi demum graviter peccant in regem, & in Deum ipsum imprimis, qui prostituūt se tanquam seruos omnium libidinum ejus. Deinde respondeo: Daniel hoc ipso quod Deo seruerit ex præscripto verbi sui, putauit se nihil peccasse in regem, quin potius vna eademque ope-

ra servivisse regi, etiam tum cum injusto decreto non obediret. Qui igitur servit Deo nihil peccat in regem, quin potius paret regi etiam tum cum non paret impio regi, hoc est, paret potestati legitimæ, quæ eadem iubet quæ Deus, ac non alia.

34 Tunc Rex multum lætatus de eo: Danielem iussit educi e fovea illa: eductoque Daniele e fovea illa; nulla læsio inventa est in eo, quia crediderat in Deum suum.

Tunc Rex multum] Hactenus colloquium regis cum Daniele, sequitur liberatio Danielis e fovea [*Tunc Rex* inquit, *multum lætatus*] Lætitiæ hæc non fuit ex fiducia aliqua remissionis peccati sui, sed partim ex recuperatione amici hominis ac fidi consiliarii, partim ex pacificatione malæ conscientię, quæ eum accusabat acerbis injuriæ in innocentem virum: Vnde licet conijcere non fuisse lætitiā eam, quam requireres in peccatore ad deum se convertente. Sanè aliam lætitiā David (quo tempore Psal. 51. post adulterium illud suum & cædem Vriæ jam respisceret) à Deo petiit, cum diceret, Facito vt audiam gaudium & lætitiā: nempe, eam quæ sequitur veniam peccatorum, quam initio Psalms strenuè implorat, Gratiam fac mihi O Deus: Dele defectiones meas: Multum ablue me: A peccato meo munda me. Hanc profectò lætitiā non percepisset David ex Vria in vitam denuò (si illud obtineri potuisset) revocato. Fieri quidem potest, vt alicuius, verbi gratia, qui hominem interfecerit mala cōscientia tranquilletur, si fingas hominem illum ad vitam redire: sed verum gaudium veramq; consolationem non prius percipiet, quā persuasum habeat remissum esse sibi peccatum. Ex quibus illud reliquum esse videtur, non fuisse hanc veram lætitiā. *Tum*, inquit, *Danielem iussit educi e fovea illa.*] Daniel paulò ante accusatus rebellionis, non potuit invenire in terris æquum aliquem causæ suæ iudicem: Deus autem in cœlis iudicavit de ea, & mirifica hac ejus liberatione declaravit innocentem eum, vt ipse Daniel paulò ante ostendit: Postquam vero Deus eum iustificasset, jam rex vicissim iustificat, quem paulò ante condemnauit:

demnavit:quem paulò ante iussit projici in foveã, nunc jubet inde educi eum. Pij dum iniquè accusantur rebellionis, seditionis, aliorumq; maleficiorum, non inveniunt æquum judicem & estimatorum causæ suæ in terris: verum postquam jam Deus in cœlis judicavit eos innocentes, tum coguntur ipsi persequutores ex Dei sententiâ de ijs pronuntiare. Centurio ille, vt est Math. 27. 54. qui Christum vna cum cæteris egit in crucem, ac servabat, viso illo magno terræ motu, & iis quæ facta fuerant eo momento, quo Christus emisit spiritum, tum eum quasi absolvens sententiâ suâ, dixit, Verè filius Dei erat iste. Persequutores cogentur absolvere, quos etiam persequuti sunt & damnarunt, quo die Christus iudex eos absolver. Notanda est hîc quoque vis divini iudicii in creaturis rationalibus. Ea est per naturam in creaturis rationalibus divini iudicii vis, vt quos Deum vident absolvere, illi pariter absolvant: quos vero Deum vident condemnare, illi pariter condemnent. Quis tentabit, inquit Paul. Rom. 8. 33. crimina adversus electos Dei? Deus is est qui iustificat: significans Deo electos suos absolvente oportere aduersariorum omnium os obturari: aut certè, si ea tamen sit eorum impudentia, vt velint accusare & obstrepere (cuiusmodi impudentiam non semel in illa Epistola coercet Apostol. vt 2. 6. & 9. 14.) nihil ea re profecturos. Sed illo demum die impudentia etiam ipsius Diaboli reprimetur, & os istorum omnium qui nunc nolunt acquiescere iudiciis Dei tum occludetur. Haftenus propositio liberationis fuit, deinde est ejus amplificatio quadam. [*Educto, inquit, Daniele è fovea illa, nulla læsio inventa est in eo*] Adeo jam antea absoluta perfectaque fuit liberatio Schadraci, Meschaci & Abednegonis: Non modò non còbusta sunt igne eorù corpora, sed ne pilus quidem capitis eorum vitus est: neque id modò, sed ne vestis quidem eorum mutata est: neque id tantum, sed ne odor quidem ignis pervasit eos. Christus in Evangelio Math. 10. 30. docet tam specialem Dei providentiâ esse vt suorum capillos capitis omnes numeratos habeat. Sed quomodo

modo tandem hoc reipsa comperiemus, tam specialem esse dei providentiam erga suos? Dú homines extra omne periculum positi agunt securè, neque in vllas angustias rediguntur, tum quidem id non apparet, etsi tum etiam Deus speciali eorum curæ invigilet: Verùm cum projicitur quis in fornacem igneam accensam, ibique ita cōservatur, vt ne capillus quidem capitis ejus aduratur: cūm projicitur quis in foveam leonum, ibique ita conservatur, vt ne læsio ejus vlla sit: cūm quis denique conjicitur in manifesta pericula, ac in ijs mirificè servatur, tum quidem apparet eum hominem Deo suo curæ esse, conspiciturque tam specialis Dei providentia. Id igitur est quod notari velim: Pericula explorant Dei providentiā, qualis sit ea erga suos. Necessarium igitur est, vt exerceantur pii periculis & afflictionibus, vt tum ipsis, tum aliis Dei erga eos providentia possit innotescere, idque tum ad consolationem illorum ipsorum (nam nulla est vera consolatio aut in vita, aut in morte, sine sensu illo particularis Dei nostri erga nos providentię) tum ad Dei ipsius gloriam, quam tum præcipuè obtinet, dum æterna ejus providentia & cura in suos agnoscitur. Postremò, addita est causa hujus tam perfectę liberationis, nempe, quia credidit in Deum: Author ad Hebręos. 11. 33. cūm respiceret, vt videtur, Danielis istud exemplum, eam fidei vim esse dixit, vt per eam quidam occluserint leonum ora. Hęc eadem causa tam plenę liberationis Schadraci, Meschaci, & Abednegonis à Nebucad-netzare allata est suprà. 3. 28. Mittens, inquit, Angelum suum, eripuit servos suos qui confisi sunt in ipso. Quænam autem fuerit hęc fides Danielis, ostenditur etiam illorum exemplo: Afferuerunt Dei potentiam ab impij Regis blasphemia. Potens est, inquiūt, Deus ad eripiendum nos, siue nunc eripiat nos, siue non. Ergò fides eorum fuerat in potentiam Dei: ita quoque fides Danielis in eandam illam potentiam incumbbat. Ea etiam fuit Abrahami fides, Rom. 4. 21. Plenè persuasum habens eum quod promiserat posse etiam facere. Sed hęc differentia est,
Abra-

Abraham de voluntate Dei erga se certus fuit ex promissione quadam particulari. Schadrac, Mefchac, Abednego et Daniel non habuerunt revelatam Dei voluntatem de liberatione illa presenti ac temporaria: persuasum tamen ijs fuit de voluntate Dei erga liberationem suam æternam, & de potentia liberandi eos etiam ex presentibus illis periculis: Vt nobis etiam eorum exemplo credendum sit, quod, etsi non habeamus particularem Dei promissionem de particulari aliqua et temporaria liberatione, vel re alia quacunque, qua nobis opus est in hac vita, tamen eam esse Dei potentiam, qua possit nos liberare, et voluntatem etiam qua id ipsum velit, si modo illud servire gloriæ suæ et utilitati nostræ videat. Laudabilis est illa Pauli fides, qua dixit Phil. 1. 20. Mihi est Christus et in vita & in morte lucrum: quibus verbis significat se per fidem reclinaturum se in Christum, quicumque demùm futurus sit eventus, sive victurus sit, sive moriturus. Profectò si non sit aliud quàm spes præsentis hujus vitæ, ac liberationis, quæ nos audaces faciat, & confidentes in adeundis periculis Dei nostræ causæ, tum non adeò laudabilis est constantia illa nostra: Neque enim profectò ita laudabilis fuisset constantia illa Danielis, si non nisi spe aliqua effugiendi periculum, ipsum ingressus fuisset. Ad hæc si ea præcipuè causa sit, nempè, spes liberationis & fiducia evadendi ex periculo, quæ nos subire illud faciat: profectò id argumento est, fiduciam nostram non ultra fines brevis hujus ac fugacis vitæ porrectam esse. Miseri autem sumus si tota spes nostra adducta sit in angustias præsentis hujus vitæ. De hoc igitur admonendi sumus, ut semper in periculis claudamus oculos ad eventum, fidem autem reclinemus in Deum, certò expectantes beatam tandem fore liberationem ex omnibus malis. 2. Controvertitur inter nos & Papistas de fidei essentia, definiunt illi fidem notitiam quandam in intellectu, & eam quidem firmam ac persuasam potentiam, iustitiæ, misericordiæ, & reliquorum quæ in Deo sunt: sed generalem

ralem tamen. Nam cum tria sunt in fide: notitia primum ac cognitio voluntatis Dei: deinde generalis assensus, quæ nihil est aliud quam veritatis iudicium, quò judicamus vera esse ea & bona, quæ cognoscimus, quæque in genere proposita sunt de Christo ejusque merito, de peccatorum remissione, de vita æterna: tertio, electio quadam voluntatis, quæ nihil est aliud quam eorum quæ vera esse iudicavimus ac bona, persecutio, apprehensio & particularis applicatio: Cum, inquam, tria hæc sunt in fide, illi naturam fidei collocant in duobus illis primis: tertium hoc in quo consistit propriè ejus natura, omittunt: nos verò ex eo præcipuam consolationem capimus. Iudicium hujus controversiæ, si lubet, sit penes hoc exemplum Danielis: de quo quæro, an si Daniel duntaxat notum habuisset verum Deum, ejus potentiam, ejus etiam in Christo misericordiam: neque interea applicasset ad se Deum illum, quem etiam supra vocavit Deum suum, aut potentiam ejus, aut misericordiam, certoque credidisset Deum suum & potuisset servare se hoc tempore, & voluisset servare se in æternum: An, inquam, nuda illa cognitio utcunque firma ac certa ipsum liberalesset? Fateor quidem non certò credidisse eum voluisse Deum eripere se ex presenti hoc periculo: Sed illa tamen ipsa fiducia in Deum specialis, et in ultimam liberationem eum eripuit: quam etiam verba ipsa indicant, quibus dicitur eum credidisse in Deum suum. 3. Nunc videmus non bonam, justam, ac honestam causam, præcipuam fuisse aut meritoriam causam hujus liberationis, cum eam nunc fidem nominet in Deum suum, id quod supra à nobis disputatum est. 4. Ex hac causa & illud quoque apparet non esse mirandum, quod iis, qui non Deo, sed sese ipsis prudentia sua, virtute sua, opibus suis freti sunt, sæpe infelicitèr cesserit, cum tamen causa eorum honesta fuerit aut justa: Res enim bene succedit quia credimus in Deum. Brutus exclamavit in virtutem, eam esset in frivolum, quòd cum ille ejus causam ageret, ac tueretur libertatem Patriæ suæ, Deos tamen haberet sibi in seipsum: Sed

ut demus honestam ac iustam fuisse Bruti causam, quid tamen Deo cum Bruto, qui totam suam fiduciam non in Deo sed in sese collocavit: ut erat homo Stoicus, superbus, et sibi confidens. Vultis igitur ut bona causa bene succedat? Credite in Deum per Christum, ac tum quidem qualemcunque successum habituræ sunt res vestræ, etiamsi in speciem malum, vobis tamen bonus futurus est ac felix. Sin nolitis credere, qualemcunque habituræ sunt res vestræ successum, etiamsi bonum in speciem, tamen vobis malus futurus est ac infelix. Ut enim iis qui diligunt Deum, omnia simul conferunt ad bonum, etiam mala hujus vitæ: ita ijs qui non diligunt Deum, omnia simul conferunt ad malum, etiam bona hujus vitæ. Nam quæ succedunt bene incredulis, ijs ipsis illi magis obdurantur.

25 Deinde edicente Rege, Satellites adduxerunt viros illos qui accusauerant Danielē, & in foveam leonum proiecerunt eos, filios eorum, & vxores eorum: neque perueniant ad inum foveæ, cum dominium exerceant in ipsis leones, et omnia ossa ipsorum comminuerunt.

Deinde edicente Rege] Hactenus liberatio Danielis fuit, sequitur capitis pars quarta: Iustum supplicium summum de inimicis Danielis, de quibus ita scriptum est [*Deinde edicente Rege, Satellites, &c.*] Hic quæri potest: An hoc iustum fuerit, punire infantes pro fontibus, vxorem & liberos, pro maritis & patribus? Annon ipse Deus Ezech. 10. 2. & deinceps, hanc naturam ipsius esse & studium erga res creatas profitetur, quod nolit majorum delicta luere immerentes filios: Anima, inquit, quæ peccat ipsa morietur. Vide etiam de hac re Ierem. 31. 29. 30. Naturæ autem huic Dei cōsentiens quædam lex jam antea ab ipso lata est, Deut. 24. 16. Ne morte afficiuntor Patres pro filiis, nec filii morte afficiuntor pro Patribus: Quisq; autem propter peccatum suum afficiuntor morte. Iustinianus Imperator legem tulit de bonis damnatorum, ne in fiscum veniant, sed pertineant ad legitimos hæredes. Hanc legem laudarunt multi in omnibus criminibus excepta perduellione, utpote æquitati & moderationi legis ipsius

ipſus Dei conformem. Nunc reſpondeo: Videntur mihi eſſe duo criminum genera : prius, cujus reatus non tranſit in totam familiam, in hoc non eſt plectenda familia propter patres ipſos familiarum : poſterius, cujus reatus tranſit ad reliquam familiam, eamque quaſi contagione ſua inſicit, atque in hoc criminis genere, familia reliqua plectenda eſt. Exempli cauſa, Lege Dei illa de qua Deut. 7. 26. Iofue. 6. 21. ſi quis accepiſſet de anathemate, hoc eſt, re abominabili & exitio devota, effecit ſe ſuaque omnia anathema: Experientia huius generis ſupplij ſequuta eſt in Hacane quodam, Iofue. 7. Accepit Hacan de anathemate Ierichuntis, eoq; facto ſuo non modo ream fecit totam familiam ſuam, ſuaque omnia, ſed ſubjecit etiam caſtra Iſraelis anathemati: Ideoque primum ope Dei deſtituti cęduntur Iſraelitę, deinde ex ſpeciali Dei mādato ipſe cum liberis ſuis et bonis omnibus, primum lapidibus obrutus eſt, deinde cōbuſtus igni. Ut igitur ad exemplū hoc preſens veniamus, dicimus iſtorū procerum crimen ſecundi huius generis fuiſſe: Erat enim grave admodum et deteſtabile, vtpote perpetratum in Deum & in Regem, adeoque in regnum totum, quod à Daniele ſœliciter & tranquille adminiſtrabatur. Ideoque tum propter deteſtationem ejus, tum propter exemplum, quo nimirum alij horum exemplo deterrerentur à ſimilibus maleficijs, tam ſeverè punitum eſt. Atque ita quaſtioni reſponſum videtur. Nunc pauca quædam obſervanda ſunt. Obſ. 1. Demerſi ſunt improbi in foveam quam fecerant : ad rete quod abſconderant captus eſt pes eorum: opere manuum ſuarum irreti ſunt. Atque hoc Dei iudicium, inquit David Pſal. 9. 17. meditatione imprimis dignum eſt. Meditandum, inquit, Sela. 2. Videmus afflictionem iſtam Danielis iudicium eſſe ſubſequutum, in quo quidem liberatus eſt Daniel, ſumptum autem eſt ſupplicium de perſequutoribus ipſius. Afflictionem piorum neceſſario ſequitur iudicium Dei, eſtque afflictio juſtorum certum argumentum iudicij futuri. Sic argumentatur Paulus, 2. Theſſ. 1. 5, & deinceps. Cum enim

nim loquutus esset de persecutionibus et oppressi-
bus piorum, statim subiecit in hæc verba. Quæ res, in-
quit, manifesto est indicio iusti iudicii Dei: quod deinde
sic declarat respectu piorum, qui afflicti sunt, Vt digni, in-
quit, censeamini regno Dei, pro quo ista patimini. Po-
stremò reddit rationem ex Dei iustitia sumptam utri-
usque partis, & ejus, quæ est respectu piorum qui affli-
guntur, et ejus, quæ est respectu impiorum qui affli-
gunt. Siquidem iustum est apud Deum, &c. Vnde videre
licet, afflictionem omnem sequuturum iudicium Dei ju-
stum, vel in hac vita, vel post hanc vitam. Hac spe iusti
iudicij Dei suo tempore futuri post afflictionem, atque
etiam hujusmodi exemplis ejus, vel præteritis, vel præ-
sentibus debemus nos ipsi consolari. 3. Præterquam
quod sit hoc iustum de his hominibus sumptum suppli-
cium, est etiam confirmatio quædam miraculosæ illius
liberationis Danielis: Dixissent enim ij, qui detractum
cupiissent gloriæ Dei, saturitatem leonum fuisse in causa
cur non attigerint Daniele in foveam projectum: Deus
autè contra ostendit, usq; adeò insatiabilem fuisse eorum
famem, ut ne possent satiari quidem omnium istorum ca-
daveribus. Ea est hominum malitia in Deum ut ejus o-
pera miraculosa velint affingere quibuscunq; aliis causis,
imò Diabolo ipsi: sicuti Pharisei adscripserunt Christi mi-
racula Beelzebub: imò cuilibet causæ, modò Deus priver-
tur eorum gloria. Sed Deus, qui Zelotes est, ut huic malitiæ
occurrat, quo tempore miraculosè agit, interea ostendit
mundo, quæ facit non proficisci ab vllis aliis causis, imò
contra causas omnes secundas fieri. Sic ostendit liberati-
onem illam miraculosam Schadraci, Mefchaci, Abedne-
gonis non fuisse à natura ignis, imò contra eam exitisse,
cùm interea fecerit ut idem ille ignis consumeret satelli-
tes regios, qui sublato eos projecerunt in fornacem: Sic
liberationem hanc miraculosam Danielis ostendit non fuisse
tribuendam leonibus, cùm paulò post effecerit ut illi ipsi i-
nimicos Danielis, eorumq; liberos, et uxores omnes simul
devorarent. Deus invito mundo asseret gloriam suam: Cui
sit omnis honor et gloria. Amen.

26 Tunc Darius Rex scripsit omnibus populis, nationibus, ac linguis habitantibus in terra, pax vestra multiplicetur.

27 A me proponitur decretum, ut in toto dominatu regni mei tremant & timeant omnes a conspectu Dei Danijelis: quia ipse est Deus vivens & stabilis in secula, & regnum ejus incorruptum, ac dominatus ejus ad finem usque.

28 Liberat, & eripit, facitque signa ac miracula in celo ac in terra: qui liberauit Danielem a leonibus,

Tunc Darius Rex] Sequitur quinta pars capituli, decretum regis de Deo glorificando ab omnibus populis, Sic igitur accedit ad illam prosopopœiam decreti regij. *Tunc Darius Rex*, scripsit omnibus &c.] hoc est, ut postea dicitur, jis qui erant in toto dominatu regni sui. Nam vniuersale istud non extendo ultra ditionem ipsius. Sequitur decretum ipsum: Primùm, est salutatio: Deinde est declaratio voluntatis regis. Salutatio est, *Pax multiplicetur vobis.*] Pacem hanc siue tranquillitatem intelligo finem Regum & regnorum omnium: Id enim aperte significat Paulus, dum in eundem hunc finem monet, ut pro Regibus precemur, 1. Timoth. 2. 1. 2. Pro Regibus, inquit, fiant deprecationes, & quibusvis in eminentia constitutis, ut tranquillam ac quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate. Cernitur igitur hæc pax in eo, ut quietam & tranquillam vitam agamus cum omni pietate ac honestate. Reges promptius optant in decretis & edictis suis hanc pacem civibus suis, quam re ipsa eam procurant: Hinc fit ut ea ipsa pacis optatio, testimonium sit futurum adversus eos, cum vel ea re satis ostendant se scire quid oporteat ipsos facere, et in quem finem ordinati sint à Deo; neque tamen ullam ferè partem officij sui faciant. Sequitur declaratio voluntatis regis, [*A me*, inquit, *proponitur decretum, ut in toto dominatu regni mei*] Ex his verbis, quidam sunt qui colligunt, & ipsum Darium seriò jam conversum fuisse ad Deum, et mandasse alijs veram pietatem ac Dei cultum. Sed si verba ipsa diligentius considerent, non ita illis videbitur. Nam hic timor et tremor tantum videtur esse fervorum: id quod ita conabo demonstrare. Deus, 1. Malachiæ. 1. 5. sic loquitur, Filius honorat patrem, & servus dominum suum: Quod si pater sum, ubi est honor meus: et, si Dominus sum,

sum, vbi reverentia mei. Ex quibus verbis hæc pauca quædam colligo, quæ præsentî instituto nostro inserviant: Primùm, nos non tantùm dici servos Dei, sed etiam filios: neque Deum tantùm esse Dominum, sed etiam Patrem. Hoc quidem nos consolatur, quod Dominus noster sit, sed hoc multò magis consolatur, quòd Pater noster sit. Deinde nos non tantùm debere Deum honorare ut Dominum, sed etiam ut Patrem: Nam vera pietas ex duobus constat: primùm officio quodam servili erga Deum, ut Dominum: secùdò, officio filiali erga Deum, ut Patrem. Tertiò, colligimus in genere utriusque officium, et servi, et filii honoris nomine appellari: Filius, inquit, honorat patrem, et servus dominum. Sic in mandato illo, Honora patrem et matrem, honor in genere pro omni officio inferioris erga superiorem capitur: Quartò denique colligimus officium in specie servi erga Dominum suum, vocari timoris nomine. Si, inquit, Dominus sum, vbi timor meus? Sic ad Ephes. 6. 5. Servi, auscultate iis, qui vestri Domini sunt secundum carnem, cum timore ac tremore ut Christo: Et 1. Pet. 2. 18. Famuli, subditi estote cum omni timore Dominis. His præmissis dico hîc mandari à Rege, ut videtur, tantum servilem illum timorem: Verba enim significant servilem illum timorem, ut inquit, tremant ac timeant omnes in conspectu Dei Danielis. Ergo non præcipit iis solidam illam ac integram pietatem, quæ, ut supra dictum est, cernitur in timore tanquam servi pariter, et amore tanquam filii: Nam etsi amor quidam sit etiam fidelis servi erga Dominum suum, tamen amor filii erga parentem tantò major est amore illo servi erga Dominum, quanto arctior est conjunctio filii et patris conjunctio illa servi & Domini: Ideoque in vera pietate requiritur, amor maximè filii, non tantùm servi. Ergo ex his verbis non potest colligi, vel ipsum Darium ad Deum conversum, verèque pium fuisse, vel præcepisse aliis subditis suis veram pietatem. Dicam verbo quod sentio: Nihil aliud videtur præcipere quàm quod præcepit populo suo Ne-

bucad-netzar suprâ. 3. 29. cum prohiberet, ne per errorem quidem aliquid dicerent adversus Deum Schadraci, Mefchaci, & Abednegonis : Sic nunc Darius edicit, ut si non benè de Deo loquantur, saltem ne malè: si non honorent eum, saltem timeant dedecore afficere: si non ament eum propter misericordiam, saltem metuant propter potentiam illam planè miraculosam, quæ apparuit paulò antè in mirifica hac liberatione. Hunc quidem metum ex potentia Dei concedo necessarium esse ad cultum ejus, propter naturæ nostræ superbiam, quæ nisi cohibeatur metu potentia ac judicij divini, ac proinde humilietur, nunquam profectò futurum est, ut Deum rectè colamus : Verùm nisi ad metum qui est ex potentia accedat amor, qui est ex misericordia, et gratia Dei in Christo erga nos, impossibile est vera fide eum colere. Neque ex his tantùm verbis apparet illud quod dico, sed ex iis etiam, quibus dicitur eum proposuisse decretum, ut timerent à facie Dei Danielis. Non adeò familiaris est Deo ipse, ut illum statim suum Deum vocet: neque vult populum suum adeò familiariter cum eo loqui, ut eum statim suum Deum appellèt. Sed hac mente est duntaxat, ut omnes retineant sibi suos Deos, eosq; colant & ament: metuant autem ob admirabilem ipsius potentiam Deum Danielis, quem sic quidem nominat, quasi nolit eos tanquam suum eum agnoscere, sed tanquam alienum ac peregrinum. Hinc sequitur non edixisse eum ut omnes per fidem eum colerent: Nam fides semper hominem Deo familiarem reddit, facitque ut homines Deum compellent suum, ut suprâ Daniel Deum suum vocavit, vers. 23. Deus meus, inquit, misit Angelum suum. Et David dum eum glorificat, 1. Chro. 29. 13. Deum nostrum vocat. Itaque nunc Deus noster, inquit, celebramus te, & laudamus nomen tuum gloriosum. Ergo ex his etiam verbis non levis est conjectura, non tum verè pium fuisse hunc hominem. [*Quia ipse est*] Sequuntur tres rationes voluntatis hujus regis: Prima est à natura Dei, nempe ejus vita: secunda, ab officio Dei

dei, ejus regno: tertia, ab effectis regni, primùm in specie, liberationibus ejus, deinde in genere, miraculosis quibuscūq; operibus in cœlo, & in terra. Hic quærat aliquis, Annon oportuit hunc hominem esse verè piū, qui Deum sic cognitum habuit in natura, in officio, in effectis denique suis, ac operibus omnibus? Resp. non ex his statim colligi posse veram illam pietatem: quod sic conabor docere. In Scriptura multis in locis reperio specialem hanc formam Dei glorificandi à potentia, regno, & majestate ipsius: & eam quidem communem fidelibus & infidelibus, etiam ipsis Idololatriis video, ut suprà, 2. 47. & 3. 28. & 4. 37. vidimus eam tributam Nebucad-netzari: hoc autem loco eadem illa utitur Darius: Daniel quoque ea usus est suprà 2. 20. Et David 1. Chro. 29. 13. Eam quoque habemus in epistola Iudæ. 25. & Apocalypsi cap. 1. 6. Christus dum doceret discipulos suos orare, hanc Dei glorificandi formam ijs præscripsit, Quia tuum est regnum, potentia & gloria in sæcula sæculorū. Ex his colligitur communiter quidem fideles & infideles; adeoq; Idololatrias ipsos agnoscere Deū in potetia & gloria sua. Sed est tamen inter eos discrimen: Nebucad-netzar dum Deum glorificat in potentia sua, vocat Deum Schadraci, Mefchaci, & Abednegonis: Darius Deum Danielis: Daniel autem Deum patrum suorum: David denique Deum nostrum: Noster, inquit, Deus, te celebramus. Quibus quidē significatur, pios dum Deum glorificant in potentia sua propius ad eum accedere, quia præter eam quam habent notitiam potentia ipsius, habent quoque misericordia, & gratia sensum in Christo Iesu, quò fit ut persuadeant sibi bono ipsorum Deum tam potentem esse, & tam terribilem alioqui esse ejus majestatem: Ideoque ad eum cum fiducia accedunt, delitescuntque securè sub alis potentia ipsius. Infideles autem, & Idololatra dum coguntur glorificare Deum, tamen non audent ad eum propius accedere, quia cum ea potentia notitia non habent conjunctum sensum illum misericordia ipsius in Christo. Verum

enim est illud, cognitionem potentia ac majestatis Dei magis incutere creaturis horrorem quendam, quam eas consolari, nisi vnà persuasum habeant Deum ipsos amare, ac sibi misericordem esse. Quare vides nihil istas rationes facere ad veram ac solidam pietatem hujus viri. Sed nunc specialius singula argumenta expendamus. Primum est à natura & vita ejus, eaque æterna: Nam omnia alia Dei attributa sunt cum æternitate & immortalitate nobis consideranda: Deum igitur agnoscit viventem & stabilem in æternum. Hinc sequitur oportuisse eum fateri omnes alios Deos mortuos: Nam his tanquam notis distinxit eum ab aliis omnibus Dijs: quod si mortuos, ergo nullos: Nam qui non ipse & per se vivit, & creaturis omnibus vitam communicat, is non est Deus: Neque tamen interea desijt hic vir in honore habere suos quosdam Deos ac Idola sua: Res mira. sed non est quod mireris: sic enim docet Paulus Rom. 1.21. Cum Deum cognoverint, inquit, vel ex rebus conditis, tamen vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & præterito creatore servierunt rebus creatis. Secundū argumentū voluntatis regia, est ab officio & regno Dei eoq; incorrupto & sempiterno. Mirum est tantam mutationem in eum tam subito incidere potuisse: Paulò antè non alium à se Regem voluit agnosci, dum decerneret supplicationes omnes omnium sibi duntaxat fieri per triginta totos dies: Nunc verò Deum Danielis solum Regem, eumque æternum prædicat. Quæ causa mutationis hujus? Nimirum factum hoc Dei planè prodigiosum in liberando Daniele. Si Reges animū adverterent ad opera Dei, quæ quotidie etiam præter expectationem omnium eveniunt, & se tanti non facerent ac suam potentiam, quam vocant absolute, & Deum pluris facerent, imò solum Regem eum prædicarent. Quis est Regum omnium qui potest imperare leoni, ut os suum occludat? Quis est qui potest igni imperare, ut non comburat? Rege cœli præcipiente, hæc sunt contra naturæ & secundarum omnium causarum ordinem. Postremum argumentum est ab effectis

Re-

regis primum specialibus, in suis liberandis et eripiendis ; Nam cum effecta & opera regni Dei partim sint in liberatione suorum, partim verò in oppressione hostium, tū maximè regnum suum ac potentiā ostendit mundo, cum suos liberat. Deinde effecta sunt in genere, miracula illa quæ contra naturæ ac secundarum causarum ordinem operatur in cœlis ac in terrâ: Nam Deus vt ostendat se regē illum solum qui absolutam eam potentiam habeat in creaturas suas, consuevit jam inde ab initio multa operari contra naturam & secundarū causarum ordinē: cum alij omnes reges quotquot in terris sunt, nihil possint nisi natura & secundis causis cōspirantibus: vtut verbo sibi arrogēt absolutam illam potentiā. *Qui liberauit Danielem*] Tandem substernit fundamentum quasi totius cognitionis hujus, quā habuit effectorum Dei in eripiēdo suos, in edendo miracula quęcunque: Est autem miraculosa illa liberatio Danielis à leonibus. Nunc igitur video vnde sit profecta cognitio illa Dei ferè tota quę fuit in Ethnico isto homine, nempe, ab hoc opere præsentis liberationis Danielis. Sic igitur posito hoc fundamento licet argumentari: Notitia Dei quæ efficax est ad veram pietatem cultumque, non potest haberi ex operibus ejus solis: Nam Paul. Rom. 1. 21. & deinceps, demonstrat, quod etsi homines jam olim cognitum Deum habuerint ex rebus creatis, tamē evanuerint in ratiocinationibus suis, & obtenebratū fuerit desipiens cor eorum: Atqui notitia illa quā Darius habuit de Deo profecta est ab operibus ejus, maximè autem ab hoc vno opere liberationis Danielis. Ergo non potuit illa sufficere ad verum cultum. At, dices, miraculosum fuit hoc Dei factum, cujus ea vis potuit esse, ut eum prorsus alium faceret ac pium. Resp. nulla esse omninò miracula, quę id efficere possunt, si sola ea sumas: lic enim vsus semper fuit miraculorum, vt ijs vel præpararentur hominum animi ad doctrinam jam primum recipiendam, vel confirmarentur in ea jam recepta. Sed non lego hīc Dariū antehac edoctū, & institutū in verbo Dei: Ergo per miraculum hoc, de ve-

ro Deo satis informari non potuit. Quid plura dicam? Nullum hic interea verbum audis de abolenda Idololatria, imò nulla historia quidquam loquitur de reformatione aliqua religionis facta unquam per Darium: Nihil igitur video quod tantoperè nobis persuadeat hujus hominis conversionem & pietatem. Laudandus tamen est in eo conatus hic qualiscunq; qui etiam damnabit plerofq; regum qui post eum vixerunt in majori luce, non operum solum, sed etiam verbi divini: quique tamen tantum ab eo absunt, vt Deum glorificent; aut cognitum amplectantur, vt etiam quantis possunt viribus Deum & lucem ipsius oppugnent: vt meritò dici possit reges etiam cum reliquo hoc mundo quotidie in deterius vergere.

29 Itaque Daniel iste prospere egit in regno Darii, & in regno Cyri Persæ.

Itaque Daniel] Postremo loco est brevis conclusio historiarum hujus capituli: sensus est, Daniel in honore & existimatione fuit in regno istorum regum. At quæ potuit esse captivo prosperitas? fateor toto hoc tempore non desit captivus esse & exulare à patria, veruntamen prospere egit. Prospere egit Jacob cum tamen serviret Labani, & exularet à regione patrum ipsius. Prospere egit Ioseph cum tamen in Ægypto peregrè ageret. At quæ causa? De Iacobo, dictum est à Deo. Ego tecum sum, Gen. 28. 15. & de Iosepho dicitur quod Deus erat cum eo Act. 7. 9. Sic Deus erat cum Daniele. Si Deus sit cum aliquo, prospere agit vbicunque locorum, quacunque conditione fuerit. Sic prospere egit Daniel in media leonum fovea: sic prospere egerunt tres ejus socij in media fornace ignis ardentis. Contra si Deus non sit cum homine, etiamsi toti mundo imperet, non tamen prospere agit. Dixit Poeta quidam ethnicus omne solum forti patria est: quasi vero virtus nostra causa sit cur bene sit nobis: Non ita est: Dei ista presentia causa est vera ac propriè sola cur omni loco & tempore bene sit nobis. Hactenus fuit particulare historiarum inductio ad ostendendam illam propositionem de prosperitate Danielis, quæ fuit capite primo 21.

Argu.

ARGVMENTVM.

² *Duas esse præcipuas partes huius prophetiæ diximus ipitio: Priorem, histori-
am primis sex cap. Posteriorem prophetiam sex reliquis. Hactenus fuerunt hist-
rica narrationes eorum maxime quæ Danieli ob venerunt, sequuntur propheti-
ca narrationes earum rerum quæ Ecclesia Dei eventura erant vsque ad adven-
tum Christi & promulgationem Evangelij. Hoc autem capite continetur prophe-
tia de quatuor illis administrationibus, Babylonica, Persica, Macedonica,
Asiatica, quas Ecclesia Iudeorum erat perpassura: vt, diversa quidem visione,
sed eodem argumento fuerat demonstratam Nebucadnetzari, et à Daniele ex-
positum supra 2. Tantum illud observandum est quod regna illa quatuor crassius
sum fuerant adumbrata, succedente vtro tempore singulares circumstantie
regnum & administrationum magis & magis explicantur: vt in hac prophe-
tia primum, deinde in sequentibus iuvante Deo ostendimus. Caput hoc particu-
lariter in tres partes. Primum est præfatio quadam in qua duo proponuntur vt
audiemus suo loco, versu. 1. Secundò est narratio somnij Danielis & interpreta-
tionis eius vsque ad versum 28. Tertiò est conclusio prophetiæ versu. 28.*

Cap. 7.

¹ Anno primo Belſchatzaris Regis Babylonie, Daniel somnium vidit, & visiones ca-
pituli sui incumbens cubili suo: tunc somnium scripsit, summam verborum exponens

A *Nno primo*] In præfatione igitur, ut ad eam redeamus,
primum proponitur Danielem vidisse somnium,
deinde illud eum scripsisse. *Vidit*, inquit, *Daniel somnium*]
ipsum autem definit deinde, *visiones capituli ipsius*] Duæ notan-
tur circumstantiæ: prior temporis est, posterior loci: Temporis
est, *Anno primo Belſchatzaris, &c.*] Belſazar, ut supra diximus
5. nepos fuit Nebucad-netzaris Magni, & filius Evilme-
rodaci, improbus & infelix, quocum vnâ periit regnum
illud Babylonicum. Idem hoc de regnis revelatum fuit
jam antea Nebucad-netzari & Danieli, & per hos toti
Ecclesiæ sub principium captivitatis: nunc sub finem e-
iusdem nova revelatio fit, anno nimirum primo Belſe-
zaris. Quorsum hæ revelationes? Cur sic semel atque
iterum, idque paulò antè ipsam liberationem revelan-
tur ista? Sine dubio ad maiorem cõsolationem Ecclesiæ,
quæ tunc afflicta jacebat Babyloniæ, hæc facta sunt. Sed alti-
or quadam etiã causa est, quam Deus ipse revelationum
suarum affert Esa. 48. 5. nempè, ab initio se revelare
hujus-

huiusmodi ait, ne cum evenerint ascribant ea homines alijs causis, neque dicant, ut ibi loquitur, tericulum meum fecit ista, & sculpsit meum, aut fusile meum præcepit ista. Tam difficile est avellere hominum oculos, adeoque ab ijs inferioribus & causis istis secundis, adeoque ab ijs etiam quæ non sunt causæ, & nihil sunt, hoc est, Idolis; quibus tamen potius ascribunt homines Dei opera & eventus rerum, quam ipsi Deo. Neque illis tantum qui non sunt ex verbo Dei edocti, id contingit: sed illis etiam qui verbo dei instituti sunt, quique verbo etiam fatentur deum omnia facere, Deique providentia certa omnia evenire: Illi etiam vita & moribus negant Deum autorem omnium. Quæ causa est cur videamus homines tam sollicitos esse de rebus huius vitæ, quasi Deo nulla sit ipsorum cura? Nempe, non agnoscunt Dei illam efficacem providentiam. Quæ est causa cur homines tam impatienter ferant injurias, sicque totis viribus inuehantur in causas secundas, ac si nulla sit hæc dei ipsius actio? Nempe quia negant reipsa Deum authorẽ omnium. Secus david, qui, cum Simei continenter malediceret, & appeteret eum lapidibus, & injiceret pulverem: tamen noluit eum vlcisci, agnoscens Deum ejus rei autorem: Iehova, inquit, edixit, Simei maledic David: ecquis dicat quare sic facis 2. Sam 16. 10. Cum igitur ea sit hominis perversitas, non mirum est Deum omnibus modis, prædictionibus, alijsque multis rationibus de cælo quasi docere, se autorem omnium, omnesque rerum eventus ab ipso proficisci, ne qua fiat injuria gloriæ ipsius, sed ut ipse in providentia sua ab omnibus glorificetur. Hæc de prima circumstantia, nempe temporis: Altera est loci. Incumbens cubili suo Daniel hoc somnium vidit: Locus conveniens revelationis generi, quod sit per insomnium: Nam consuevit Deus hominibus incumbentibus cubili ac dormientibus per somnium voluntatem suam patefacere. Hæc de prima propositione. Altera est his verbis [*Tunc somnium scripsit &c.*] Daniel & somnium scripsit, & interpretationem ejus præterea adjecit: Hæc enim per somnium revelata sunt
non

non causa Danielis solius, sed etiam totius Ecclesię Iudai-
cę & posterorum omnium: Ideoq; voluit Deus ista per-
scribi à Danjele: Neque enim Daniel sine divino aliquo
instinctu ista scripsit, vt neque alii prophetę & viri pii sine
divina voluntate scripserunt, quorum nonnulli etiam ex-
pressum Dei mandatũ ad eam rē acceperunt, vt de Esaia,
Ieremia, & Habacuc legimus. Vult enim Deus fidem no-
stram non pēdere ex incertitudine traditionũ, aut, vt vo-
cant, veritatum non scriptarum: sed ex certitudine scrip-
torum prophetarum & Apostolicorum, quicquid garri-
ant Papistę de eumentis illis traditionibus Apostolicis,
quorum prętextu mille phantasmata & infinitas inven-
tiones humanas in Ecclesiam Dei invexerunt. Sed quæri
potest hīc: Quā consolationem capere potuit Ecclesia ex
prædictione horum regnorum, quorum posteriora per-
petuò futura erant duriora prioribus, postremum autem
omnium durissimum? Resp. Vt præteream hoc, materi-
am consolationis fuisse satis magnam Ecclesię, quòd in-
telligeret regna ista & administrationes quas erat per-
pessura, à Deo immittendas, qui facit vt omnia conferant
in bonum Ecclesię suę: sed, vt de hoc nihil dicam: Annon
hīc habemus prophetiam de Christi regno, & summa il-
la pace cum Deo quę futura est in illo Christi regno? Id
quidem ita esse videbimus postea: Et quod quæso argu-
mentum consolationis aliud esse potest, si hoc non sit?
Quorsum pax ista huius mundi, si nō adsit illa cum Deo?
Potius est bellum & omne genus inquietudinis munda-
næ cum illa pace spiritali, quam summa quies & tran-
quillitas mundana sine illa. Quod autem attinet ad hanc
pacē mundanam, hætenus tantũ ministratur Ecclesię
cōsolatio ex ea, quatenus per eam licet Ecclesię quasi re-
spirare ab afflictionibus: Hoc enim summi etiam benefi-
cij loco ducendum est quod interspirare liceat ei, se-
sequē pręparare ad graviores afflictiones mox infe-
quuturam.

2. proloquutus Daniel dixit: videbam in visione mea per noctem, quod ecce quatuor
et vena celi impuebant in mari magno,

3 Et quatuor bestię magnę ascendebant mari diversę una ab altera.

Proloquutus est Daniel] Hactenus de præfatione, sequitur narratio & secunda pars capituli. Narrationis duę sunt partes: Prior est narratio somnii ad vers. 15. Posterior est, narratio interpretationis ejus petitz & exoratz ad vers. 20. Narrationem somnii ita incipit, [*Proloquutus Daniel dixit*] Proloquutus quidem est ac loquutus quodammodo dum hæc scriberet: qui enim scribit enunciat aliquo modo ac loquitur: Dixit itaq; *in visione mea* per noctem videbam quod ecce quatuor venti cœli irruebant in mari magno] Quatuor venti cœli sunt quatuor Angeli providentię Dei missi è cœlo ad excitandas quasi procellas, hoc est, motus & turbas maximas. *In magno mari*] id est, in terra patente & vasta, vt ostendit sequentis versus cum versu 17. comparatio. Nam terram ferè cum mari scriptura comparat, propter æstuentes istos quasi & reciprocantes mutationum fluctus, quibus infesta est totius terrę administratio, Tum ait, *Et quatuor Bestia magna ascendebāt*] Hic est effectus quatuor ventorum irrumpentium in terra. Quatuor Bestię sunt quatuor reges surrecturi è terra, vide vers. 17. vel regna & administrationes quas Ecclesia perpassura erat ad advētum Christi, regnum Babylonię, Persię, Macedonię, & Asię: Ea autem cōparantur bestiis, quia ex belluarum more acquisita sunt, & administrata: acquisita per rapinam; administrata per tyrannidem. Rapaces bestię prædam suam per rapinam quarunt, & quæsitam ac partam jam dilaniant & tractāt crudelissimè. Quòd autem ea sit ratio, apparet ex versu sequenti, ubi fracta jam & contusa regna ex contrario dicuntur tanquam homines restituti pedibus, insistere, & cor humanum possidere, quia desinunt agere belluas. Quæstio est, an, si bestiis sunt similia regna, legitima sint? Resp. per se quidem legitima esse: sunt enim totidem quæ si pulcherrimæ imagines summæ majestatis, sapientię, potentię, justitię divinę: At eorum abusus non est legitimus: Dei ordinantis partes in regnis honestę sunt: hominū vero abutentium, inhonestę: Deus impressit ijs suā
imagi-

imaginem, sed iusto Dei iudicio fit, vt cū reges terrę non agnoscunt Deum authorē regnorum suorum, degenerēt in imagines bestiarū. Subijcitur, has bestias quatuor, hoc est, regna hęc ascendere ē mari illo, hoc est, terra: nempe, post illam tempestatē & cōmotionem factam à quatuor illis ventis, qui toridē Angeli sunt providentię diuinę. Exurgunt enim alia quasi ex aliorū ruinis, quę non sunt sine maxima cōmotione. Hic igitur videmus nova regna non existere sine magnis motibus & tumultibus: Neque profectō mirū, nam necesse est novū quodq; regnū antegrediatur ruina veteris, quę nequit esse absq; magno quasi fragore. Ruinosum quodlibet ēdificiū non collabitur sine magno sonitu, quantō igitur magis maximū imperium? Sed vnde sunt hę cōmotiones & ruine? Nimirum ab Angelis illis providentię diuinę. Hac re Dominus voluit ostendere non humano consilio, aut casu aliquo evenire ista omnia orbi terrarū & Ecclesię, sed certissima Dei providentia, et singulari ejus dispensatione. Postremō bestię hę describuntur à dissimili comparatione ipsarum inter se, *Diversa erant una ab altera*] De hac varietate formarum postea videbimus in descriptionibus singularum.

⁴ Prima similis leoni, cui erant alę Aquilę hanc vidi, usque dum avulsis alis ejus, quibus esset et aur et terra, in pedes velut homo, stare coacta est, et cor humanum inditum est ei.

Prima similis] Sequitur particularis descriptio cuiusq; bestię, ac primum quidem primę. Prima bestia est typus regni Babylonici: Describitur primum in florenti, deinde in statu suo inclinanti. In statu florenti describitur à figura, & alis: Figura est leonis, qua representatur præstantia illa regni Babylonici præ aliis: Ideoque figurata est auro, metalli genere præstantissimo, cap. 2. 3. Alę sunt Aquilę: his adumbrata est hujus regni velocissima celeritas, qualis est Aquilę. Quam velociter autem Chaldęi quasi involaturi essent in Iudam, prædixerunt Jerem. 4. 13. & Ezech. 17. 3. & sequent. Quibus in locis etiam propter velocitatem comparantur Aquilę. In statu inclinanti describitur his verbis [*Hanc vidi, inquit, usque dum avulsis*

avulsis alis eius, quibus efferebatur in terra.] Alæ hæ sunt regiones, facultates, & ornamenta imperij Babylonici: *Avulsa autem sunt*] hoc est, regiones, facultates, & ornamenta imperij Babylonici detracta sunt per Darium & Cyrum, ut factum esse narrant historici, & prædicit Ierem. 50. 21. & sequent. *His alis efferebatur e terra.*] hoc est, extollebat se supra communem hominum aliorum sortem, & tanquam fera bestia sæviebat. *Avulsis iam alis, coacta est bestia in pedes velut homo stare.*] hoc est, deplumis effecta, redacta est in communem sortem. *Et cor humanum inditum est ei*] hoc est, abjectum, trepidum, et fractum, loco illius ingentis animi, quo antè efferebatur ut Leo. Sic paucis habes ea quæ homines efferunt supra alios, & red dunt feroces: sunt autem ista mundana, vt regiones, opes, honores, cæteraque huius vitæ ornamenta: vt dici solet vulgò, Dominia mutant mores. Sed his jam avulsis, quibus prius ferebantur quasi in altum, & alios infra se è sublimi despiciebant, subsidunt in terra vnà cum aliis: & illud tum ferè usu venit, ut qui maximè feroces erant propter ista mundana, ij jam omnium maximè fracti conspiciantur, istis semel avulsis. Vides quoq; instabilitatem alarum huius mundi: quærendæ igitur nobis sunt aliæ quædam alæ, quibus & in altum subvehamur, et in alto permaneamus in æternum. Hæc de prima bestia, sequitur altera.

¶ Deinde ecce bestia altera secunda, similis vrsò, quæ dominatum unum erexit habens tres costas in ore suo inter dentes suos: cui ita dicitur, surge, comede carnem multam.

¶ Deinde ecce] Altera Bestia est typus regni Persici: Describitur autè à figura, ab impatienti ambitione: Figura est vrsi: qua representatur barbarica illa, & ferina crudelitas, quæ in Regibus Persarum extitit. Satis quoque crudeles fuerant Reges Babyloniz, sed nobiles tamen & generosi instar leonum. Planè barbara erat crudelitas illa Regum Persiz: quamobrem illorum administratio minoris, quam Babyloniorum æstimatur, & comparatur cum

cum argento supra, 2. 32. Tum describitur hæc bestia ab impatienti sua ambitione: *Qua*, inquit, *dominatum unum erexit*] hoc est, non passus est Rex Persiæ alium præter se regnare, sed vicinum quodque regnum suo adunavit, unumque confecit ex pluribus. Hoc apparuit circa initia regni Persici: Primùm enim adjecit suo, regnum Medorum: tum invasit regnum Babylonicum. Plerique aliter hanc vocem interpretantur: varietas hæc oritur ex littera Hebraica quæ alia atque alia est pro vario situ puncti: sed eam nos lectionem sequuti sumus, quam & eruditissimi in Hebraica lingua amplexi sunt, & quæ argumento & rei ipsius veritati convenientior est. Amplificatur adhuc ambitio Persarum, *Habens*, inquit, *tres costas in ore suo inter dentes suos*] Tres costæ sunt, regiones in tres mundi plagas patentes, orientem, occidentem, & meridiem. Costis comparantur, quia non tam integræ regiones erant, quàm reliquæ ex earum gestium, & à Persarum tyrannide absumptarum. Sensus itaque est, grassabitur amplius ambitio Persarum exedens & corrodens in tres plagas orbis habitabilis: quæ disertè nominantur infra 8. 4. & suo loco exponentur. Postremò, est causa hujus tanti dominatus Persarum his verbis, *Cui ita dicitur. surge, comede carnem multam*] Causa est providentia ipsius Dei, mandans quasi Regi Persarum ut surgat, & quamplurimas gentes occupet, occupatas denique devoret. Vbi vides providentiæ divinæ in regnis hominum vivam quandam imaginem: Deus enim per insomnium se ostendit Danieli mandantem Regi Persarum, ut surgat & consumat quamplurimas gentes: Sic enim magis ad vivum expressit efficaciam providentiæ divinæ, quàm si dixisset hoc evenisse Dei providentia & consilio: ita enim Deus quodammodo ostendit se Danieli administrantem omnia. Sed quæres: An Deus est causa mali? Respon. non esse hoc malum respectu Dei, quæcunque demùm fuerint hæc partes Regis Persarum: Erat enim justa Dei ultio propter ingratitudinem mundi. Vbi vide miram quasi metamorphosin: Regna sunt à Deo ordinata, non quidem ad

ad devorandos homines, sed ad conservandos, verum propter summam hominum ingratitude[m] transmutata sunt in totidem bestias ad devorandum & exedendum universum hunc mundum, idque iusto Dei iudicio.

6 Postea vidente me, ecce alia similis pardo, cui alæ quatuor volucris erant in dorso ipsius, & quatuor capita bestie isti, cui potestas data est.

Postea vidente me] Sequitur tertie bestie descriptio specialis. Tertia bestia est typus regni Macedonici: Describitur primum à figura sua, secundò ab alis, tertio à capitibus, quarto à potestate. Figura est pardi, quæ duæ proprietates regni Macedonici representantur; summa verusutia, et rapiditas. Duobus enim hisce nominibus in scriptura celebratur pardus Ierem. 5, 6. & Habac. 1. 18. Plinius lib. 10. Natural. histor. narrat hoc proprium esse huius bestie, in condensis arborum occultari earum ramis, et in prætereuntes desilire. Quæ in descriptione habes hæc duo, calliditatem in occultando se, & rapiditatem in desiliendo in prætereuntes. Alexander quidem fateor non erat tam versutus et subdolan, quàm fuit ejus pater Philippus: sed hoc semper recordandum est, non tam rationem haberi in his figuris personæ Regis, quam regni, consilii et administrationis ejus. Erat quidè Alexander Magnus homo furibundus, ebriosus, circumfluens denique vitiis omnibus, qui quocunque aspirabat temeritate potiùs quàm certo consilio iudicioque ferebatur: sed usus est consiliarijs patris, qui assidue versati in technis illius, solebant antevertere temeritatem Alexandri sapientissimis consilijs. Quamobrem, si lubeat partiri duas has proprietates pardi, inter Alexandrum & consiliarios suos, rapiditas et velocitatis, ille impetus erit Alexandri magis propria: versutia autè consiliariorum ipsius. Secunda descriptionis pars est à quatuor alis volucris in dorso: *Alæ quatuor, &c.* His indicatur pernecitas summa Alexandri, quocunq; sese verteret: Nam stantibus ejus rebus tanquam volucris celestem pervolavit terrarum orbè. Tertio describitur à quatuor

tuor capitibus, *Et quatuor capita, &c*] Sunt autem quatuor copiz in quas diuifum eft regnum Alexandri, quasq; occupauerunt poft ejus mortē Satrapę quatuor regao p̄fecti. Quod ut intelligamus melius, fic paucis habe ftatū regni Alexandri, qui fuit poft ejus mortem. Mortuo igitur Alexandro, regnum jure h̄reditatis fuerat peruenturum ad Alexandrū et Herculem, filios Alexandri Magni: fed poft ingentes motus ad Aridæum fratrem Alexandri delatum, et per Satrapas adminiftratnm eft: qui primum ab Aridęo p̄fecti, deinde ab Antipatro Regum tutore dato commutati, poftremō mutuis inter fe confpirationibus reges effecti funt, et domini h̄reditatis alienz, interfectis Alexādro & Hercule per Caffandrum, qui Aridęo fuccēssit in regno Macedonico: vide infrā 11.4. Atque hactenus paucis de regno Alexandri poft obitum ejus. Quartō denique describitur bestia ista à potestate, quamquidem non habuit ex se, sed data est ei confilio & judicio diuino, *cui potestas, inquit, data est*] Prophanę hiftorię cū loquuntur de Alexandro, eum prop̄ Deū quendam faciunt: quasi verō omnia in se, et à se habuerit: fed hic vides quantum ei tribuat Dei Spiritus: ipsum bestiā quandam facit, potestatem ejus totam in solidum Deo authori tribuit. Hoc manifestū est discrimen inter spiritū humanū dictantem prophanas hiftorias, & spiritum diuinum dictantem sacras: Ille hominibus omnia solet tribuere, hic Deo, vt ei soli fit honor omnis et gloria. Amen.

⁊ postea videbam visionibus nocturnis quod ecce bestia quarta timenda, terribilissq; ac dura valde, cui erant dentes ferrei magni, comedebat, et comminuebat, ac reliquum pedibus suis conculcabat, eratq; diuerfa ab omnibus bestiis antegressis, et erant cornua decem ei. ⁊ Animum advertebam ad cornua, cum ecce cornu ultimum paruum suū creuisset inter il' a, adeo ut tria ex cornibus illis prioribus eradicarentur a conspectu gajus: & ecce oculi similes oculis humanis erant in corā illo, sed os loquebatur grandia

Postea videbā visionibus] Sequitur descriptio quartę bestię. Quarta hęc bestia typus est regni Asiatici, quod regnum Seleucidarum dixerunt Historici à Seleuco Nicano re primo ejus authore. Nam Seleucus Nicanor, etsi statim ab Alexādri morte fuit inter Satrapas numeratus, tamen extincto in vniversum Alexandri genere, Babylonem occupauit, novūq; regnū instituit, à quo Judei infinita mala per-

perpessi sunt. In iis autem exponendis occupatur maxima pars capitum sequentium, prout monuimus cap. 2. & sequentia omnia commōstrabunt evidentissimē. Non fuit quidem consiliū aliquid dicere de diversis sententiis interpretum de hac quarta bestia, et regno quarto: tamē ut satisfiat nonnullis sine prejudicio cujusquā, de hac re proferam sententiam eorum, qui mihi videntur optimē de ea censuisse. De tribus igitur illis prioribus bestiis summa est interpretum consensio, de quarta tota est contraversia. Dicunt enim omnes primam bestiam typum esse regni Babylonici, secundam typum esse regni Persici, tertiam typum esse regni Macedonici: sed quartam alij quidem dicunt typum esse Monarchiæ Romanæ, alij verò regni Asiatici, quod vocant regnum Seleucidarum. Rursus in priori illa sententia qui sunt, à se invicem variant. Alij monarchiam Romanam duraturam ad consummationem usque sæculi intelligunt: quam sententiam Patres ferē omnes sequuti sunt, adducti ut probabile est verbis Prophetę suprà cap. 2. 28. ubi non animadvertenter quid sibi vellent ea verba, quæ optimi interpretes exponunt ex versu 29. ejusdē capitis, quia vox Hebræa non tantum significat id quod postremum est, sed etiam posterius siue post venturum, & consequuturum, quamvis non postremum illud sit: Alij verò Monarchiam Romanam, sed extendentem se duntaxat ad priorem usque adventum Christi. Atque hanc dicunt constare partim ex republica Romanorum, partim ex imperatoria maiestate. Hanc quidem sententiam quicumque attulerunt, benē quidem illud viderunt consilium Dei fuisse, vt per Danielem obsignaretur Prophetia rerum futurarum, usque ad priorem adventum Christi, & Evangelij promulgationem, de quo cap. 2. 44. et sequent: Verum illud mea sententia minimē probandum est, quod regnum hoc quartum dicitur ab iis imperium esse Romanorū: Nam primum oportet illos popularem statum, cum imperio unius, de quo & hīc agitur, et suprà cap. 2. 40. dictum est, confundere: Deinde vt hoc ijs concedam, dico tamen

neque

neque à republica Romana & populari statu, neque ab imperio & Monarchia Romana ad priorem usque Christi adventum tantum passam esse Iudaicam Ecclesiam, quantum vulgò existimant. Hoc enim tenendum est, non declarari à Deo vniversè statum totius orbis, qui fuit sub his regnis, sed tantum de eo statu perstringi, quantum ad populum Iudeorum .i. Ecclesiam pertinebat. Hoc igitur tanquam fundamento posito, affirmo non usque adeo afflictam Ecclesiam Iudaicam, vel à republica, vel ab imperio Romano. Nam quod ad rempublicam Romanam, certum est ab ea non esse quidquam tentatum nisi iis ipsis authoribus, qui Iudææ dominatum sibi arrogabant, usque ad Cleopatram Herodisque tempora. Quod verò ad Monarchiam Romanam, ab ea cepta usque in adventum Christi, nihil prorsus innovatum. (Quod enim Pompeius et Crassus fecerunt ipsorum Iudeorum nomine, Regumque auspiciis de regno concertantium: quod Marcus Antonius fecit nomine Cleopatram tanquam hæredis à Ptolomæo factum est: Vnde Egesippus lib. 5. cap. 15. Quis Romanos in Iudæam introduxit, nisi Hircani et Aristobuli contentio? Quis Sosium nisi Herodes? Quis Antonium nisi Sosius?) Postremò, constituta Monarchia sub Augusto nihilò fuit Iudæa gravius pressa tyrannide antequàm exhiberetur Christus, quàm sub Antiochis: quod tamen iis hoc loco probandum est ut id efficiant quod velint: Nam ut regnum illud quartum cap. 2. 30. durissimum erat omnium: ita nunc bestia hæc quarta omnium maximè timenda, terribilisque & dura conspicitur. Atque hæc hæc hactenus de priori illa sententia, eaque rursus duplici, eorum, nempe, qui dicunt bestiam istam quartam typum Monarchiæ Romanæ. Nunc, ut de sententia eorum non nihil dicam, qui typum hunc, ut et regnum illud quartum cap. 2. 40. interpretantur regnum Asiæ. Illi quidem animadvertentes ad consilium, finem, verba et eventa hujus prophetiæ planè statuunt vnā eandemque re ipsa prophetiam esse quæ incepta est cap. 2. hoc autem cap. 7. repetita, et inde ab

Q

hoc

hoc capite continuata ad finem libri, differre tantum revelationis claritate: nam procedente tempore Danieli à Deo explicata est clarius magis ac magis: ac proinde, cum eadem sit prophetia, petunt tum hujus loci expositionem, tum illius, qui cap. 2. 40. ex ipso Daniele, infra 11. 4. et sequentibus, ubi apertè ostendit Monarchiam Alexandri Macedonis mox perituram esse, et regna alia exstitura, quæ Iudæam torqueant, divexent, et affligant omnium durissimè: prout etiam prophetavit Ezech. 38. 39. Hanc nos interpretationem in tota hac prophetia sequimur. Nunc redeo ad interpretationem textus & descriptionem hujus quartæ bestię. Describitur 1. à terribilitate sua. 2. à dentibus. 3. à dentium effecto crudelissimo. 4. à comparatione reliquarum bestiarum. 5. à decem cornibus. Ut igitur redeamus. Non describitur primum à figura, quia, propter infinitas varietates, non potuit cum certa aliqua animantis specie comparari: describitur igitur primum à terribilitate sua. *Timenda*, inquit, *terribilisque ac dura valde*] nempe, populo Dei ad quæ Daniel propriè respicit, ut suprà admonuimus. Deinde describitur à dentibus, *Cui erant dentes ferrei magni*] Hi sunt duces & copię tanquam instrumenta commolendis & comminuendis Iudæis accommoda. 3. Describitur ab usu planè tyrannico illorum dētium, *Comedebat et comminabat*] nempe, Dei populum. Tum est amplificatio hujus effecti, *Reliquum pedibus suis conculcabat*] i. quos non consumebar, eos calcabat indignissimè, et quasi terebat pedibus, omnibus malis atrocissimis afficiens eorum mentes & corpora, ut deinceps planius exponetur. 4. Describitur à comparatione antegressarum bestiarum, *Eratque diversa ab omnibus bestiis antegressus*] hoc est, figura differebat à reliquis, neque poterat aut cum superiorum ulla, aut cum alia specie comparari præ gravitate et multiplici tyrannidis suæ varietate. Postremò, describitur à decem cornibus, *Et erant cornua decem ei*] Hæc decem cornua, typi sunt decem Regum, ut exponitur infra 20. Hactenus descriptio fuit bestię quartæ: in qua notandum

dum, quod non possit inveniri bestia vel fera ex omnibus quæ in terris sunt, cui similis sit hæc bestia. Mirum est inveniri posse eam crudelitatem, feritatem, & tyrannidem in homine, cujus ne inter feras quidem bestias potest haberi typus aliquis quo representetur: et tamen ita est, et ita esse demonstravit Deus presenti hac visione. Reges terræ videntur nobis gloriosi admodum et exempti è numero non modò bestiarum, sed et hominum aliorum; verùm si cõspiceremus eos quales Deus cõspicit, & quales eos ostendit servis suis, viderentur nobis profectò eorum plerique non modò monstra hominum, sed etiam bestiarum. Sequitur peculiaris quædã descriptio ultimi ex decem illis cornibus. *Animum advertebam, inquit, ad cornua, cum ecce cornu ultimum, &c.*] Describitur cornu hoc ultimum, primùm ab incremento suo. 2. ab oculis. 3. ab ore. *Ecce cornu ultimum*] nempe, ex illis decem: Hoc typus est Antiochi Epiphanis. *Parvum* vocat, hoc quadrat in Epiphanem optimè. Nam Antiochum Epiphanem nullo jure fuisse Regem demonstrabimus in vers. 24. & hominem fuisse eum impurissimum ostendit ipsa nominis Antiphrasis. Cùm parvus esset initio, succrevit tamen inter reliqua ita, ut eradicarentur tria ex cornibus illis prioribus] hoc est, Regibus, à conspectu ejus. De his postea in visionis interpretatione. 2. Describitur ab oculis. *Et ecce oculi similes oculis humanis erant in cornu isto*] hoc est, quamvis humani aliquid præ se ferret, tamen specie tenus erat in eo humanitas: unde oculos dicit similes oculis humanis, non autem verè humanos 3. Describitur ab ore. *Ore loquebatur grandia*] Verbo blasphemus fuit in Deum, et factis crudelis in Ecclesiam, ut deinceps ostēdemus. Notandum hīc unū istud, Daniel ne fallerent eum oculi hujus cornu ultimi, qui in speciem videbantur humani, continuo intuitus est os ejus, quod tum audivit loqui grandia: quo quidem inspecto, statim agnovit fictam quandam humanitatis speciem in oculis. Sic nos etiam faciamus. Multi sunt hypocritæ hoc nostro sæculo: Ne fallant nos oculi eorum; hoc est, species illa re-

ligionis, pietatis et humanitatis, convertamus oculos ad os et verba eorum blasphema, et facta eorum iniquissima, et ex operibus eorum conjecturam de iis faciamus: Hanc regulam iudicandi de iis præscripsit nobis Servator noster Iesus Christus.

9 Videbam, donec folia abjecta sunt, & antiquus dierum sedit: cuius vestimentum ut nix album erat, & pili capitis ut lana munda, solum ut scintillæ ignis, rotæ ut ignis ardens.

10 A cuius conspectu fluvius ignis manabat prodicens, cui milies mille ministrabant & coram quo myriades myriadum stabant, donec iudicio confidente libri aperti sunt.

Videbam donec] Hactenus de quatuor bestiis in genere primum, deinde de singulis in specie. Sequitur nunc visio quædam gloriosi iudicii, simul et eorum quæ aguntur in hoc iudicio: quæ duo sunt. 1. Prorsus tollitur bestia quarta & quod reliquum etiam fuit aliarum. 2. Erigitur regnum Christi posteaquam jam opus illud redemptionis humanæ absolvisset. Narratio iudicii constat quatuor membris. 1. est, Eriguntur folia. 2. Antiquus ille dierum sedit. 3. Iudicium confedit. 4. Aperiuntur libri. Primum itaque membrum est his verbis, *Videbam, inquit*] hoc est, observabam stantem hanc bestiam quartam, *donec folia erecta sunt*] nempe, in quibus sederet Antiquus ille dierum cum iudicio suo. Secundum membrum est, *Antiquus dierum*] hoc est, Deus sempiternus: periphrasis est, *sedit*] nempe in folio suo. Quia autem hic Deus ille sempiternus ut Iudex sedit, ideo describitur ex iis quæ Iudicem gloriosum ac terribilem reddunt. Describitur igitur 1. à veste sua, 2. à capillis capitis, 3. à folio, 4. à rotis quibus ferebatur. 5. à fluvio illo ignis qui manabat à facie ejus. 6. à Spiritibus ministris. 7. à Spiritibus coram eo stantibus. Describitur igitur primum à veste, *Cuius, inquit, vestimentum ut nix album erat*] 2. à pilis capitis. *Pili capitis ut lana munda*] His duobus typis repræsentatur illa iustitia Dei essentialis, perfecta integritas, & puritas naturæ: Purum enim et iustum oportet esse Iudicem, et, ut Apostolus ait Rom. 3. 6. Absit, ut sit Deus iniustus: alioqui quomodo erit Iudex mundi: & David Psal. 51. 6. Agnosce ut iustificeris in sermonibus tuis et purus sis quando

tu iudicas. 3. describitur à folio. *folium vt scintilla ignis*] 4. à rotis [*Rota vt ignis ardens.*] His duobus typis figuratur absolutissima Dei potentia ad perficiendum iudicia sua. 5. describitur à fluuio illo ignis, qui manabat ac prodibat à conspectu ejus. [*A cuius conspectu flurios*] Hic est typus igneorum iudiciorum, quæ profluentia à iustitia & potentia summi iudicis pervadunt ac perlustrant orbem & aduersa quæque consumunt. 6. describitur à millibus millium Angelorum, hoc est, infinitis Angelis qui ipsi ministrabant. *Cui milles mille ministrabant*] 7. describitur à myriade myriadam Angelorum, hoc est, infinitis Angelis qui coram eo stabant expectantes nutum ejus ac mandatum. Sic igitur descriptus est magnus iste iudex, partim ab ijs quæ sunt in ipso, & ab ipso, vt iustitia, potentia, & ab utroque profluentibus iudicijs: partim ab ijs quæ sunt extra ipsum, vt comitatu suo glorioso. *donec iudicio confidente.* Tertium est membrum narrationis iudicij hujus. Iudicium sive concilium Angelorum eorum qui circumstabant, confedit: Non quidem quod Angeli unà cum Deo iudices sunt propriè, sed quod tanquam administri sententiam ejus probent ac laudent. Sic Ecclesia dicitur iudicatura Angelos & reprobos homines. 1. Cor. 6. 1. 2. 3. Sic duodecim Apostoli dicuntur confessuri in duodecim thronis & iudicaturi duodecim tribus Israel: non quod iudices propriè futuri sint cum Christo, sed quod secundum eorum Evangelium, hoc est, Evangelij prædicationem iudex ipse Christus pronunciaturus sit de reliquis tum bonis tum malis. Math. 19. 28. Rom. 2. 16. Nihil igitur confessus iste Angelorum detrahit gloriæ Dei, sed eam potiùs amplificat. [*Libri aperti sunt*] Postremum est narrationis hujus membrum aperiuntur libri, hoc est, acta rerum ab hac bestia & cornu isto gestarum in iudicium producta & à Deo cognita sunt: humanitatis dictum vide Apocalyps. 20. 12. Hactenus fuit narratio iudicij. Observe. Regna posteriora sunt prioribus deteriora, secunda bestia deterior prima, tertia deterior secunda, postrema omnium longè pessima: Ita reges cujusque regni semper

per euadunt deteriores, & postremus ferè pessimus. Deus quidem natura sua patiens est, ac diu perfert iniquitatem regionum & regum : vbi autem pessimum regnum & pessimus Rex jam venit, tunc demùm punit : Verùm non vt homicidæ isti ac tyranni (qui & ipsi tamen ministri sunt iusti iudicij Dei) qui sine iudicio legitimo & causæ cognitione, ut feræ bestię involant in alios homines, ac aliena regna, ac tum quidem gloriari solent à se oppressos & è medio sublatos esse pessimos quosque. Sed quis illis hoc concessit, ut sine legitimo iudicio & causæ cognitione sic seſſiant in homines etiam pessimos? Deus vero longè secus: non punit etiam pessimos nisi præeunte quasi legitimo iudicio. Et si enim cum punit non conspiciatur à nobis in iudicio sedens cum maiestate quadā admirabili & gloria, vt tunc conspectus à Daniele, admonet tamen hæc visio eum nunquam punire quenquam nisi præeunte quasi iudicio : quod rursus etsi non sit planè tale, quale tum repræsentatum est Danieli (nam infinita gloria illius iudicij neque oculo satis conspici, neque voce exprimi potest) tamen iudicium aliquod sit quotidie ineffabili & eo quo novit ipse modo. Præterea, etsi fiat illud vt homines præeunte iudicio puniant, tamen sæpe illud corruptum est, ut ipsi homines corrupti sunt, & iniusti natura; neque sæpenumero major est tyrannis, quàm quæ latet sub colore aliquo & prætextu iudicij. Deus igitur ut omnis huiusmodi suspicio tollatur à suo iudicio, typis quibusdam iusticiam illam ineffabilem ac infinitam repræsentavit. Sed dices: Annon Romanorum opera delevit hæc regna? Annon Romani iniuste egerunt in subjiciendo sibi terrarum orbe? Verum vtrumque; sed quid hoc ad iustum illum iudicem? Si iudex aliquis terrenus iuste dānet fontem aliquem, quid hoc ad eum, si carnifex malitia quadam & invidia sententiā illius iudicis exequatur. Reges & dominatores terræ sunt ferè Deo tanquam carnifices totidem iniusti, qui posteaquàm Deus iuste iudicavit illi id iniuste exequuntur quod iuste iudicatum est.

11 Videbam tunc ex quo cœpit vox verborum grandium quæ cornu illud loquebatur: videbam, inquam, vique dum occisa est bestia illa, perditumque corpus eius, ac traditum incendio ignis:

12 Etiam residui bestiarum ablatus est dominatus: quia spatium in vita datum fuerat eis usque ad tempus & constitutum tempus.

Videbam tunc ex quo] Hactenus de iudicio, nunc de ijs quæ aguntur in eo: Primum delentur hæ bestię: deinde erigitur Christi regnum. Ex bestiis autem primum deletur vltima, deinde quod supererat reliquarũ. Dicit igitur *Videbam tunc*] scilicet Deum sedentem in iudicio. *Ex quo tempore cœpit vox verborum grandium*] hoc est, ex quo tempore cœpit vltimum cornu ex decem illis, nempe, Antiochus Epiphanes, loqui verba grandia, vt dictum est suprâ. 8. *Usque dum occisa est bestia illa*] hoc est, regnum Seleucidarum ad Tigrancem translatum est, teste Iustino. lib. 40. *Perditumque est corpus eius, ac traditum incendio ignis*] id est, deleta est etiã regni species capto Tigrane, & Syria in provinciam redacta per Pompeium. Observa hic: Spatium aliquod temporis intercedit inter primum confessũ iudicis, & exequutionem iudicij, ait enim (Videbam ex quo cœpit vox usquedum) quo significatur temporis intervallum. Deus, sicut antè vidimus, tardus quidem est ad pœnam capiendam, cum verò tempus pœnæ advenit, tum non sine iudicio legitimo pœnam capit: cum in iudicio sedet longanimitatem se ostendit: Nam etiã in iudicio dum sedet, tamen differt pœnam expectans resipiscẽtiam. Verè est illud à Paulo dictum. Rom. 9. 22. Deum multa lenitate perferre etiã vasa iræ coagmentata ad interitum. Deus etsi cœpit quaterere hoc regnum Seleucidarum jam inde ab eo tempore quo cœpit in iudicio sedere, tamen non planè delevit illud, donec esset jam desperatum, nullamq; spẽ resipiscẽtix suæ reliquam faceret. Sequitur destructio ejus quod supererat reliquarum bestiarum. *Etiam, inquit, residui bestiarum ablatus est dominatus*] hoc est, videbam iudicem sedentem usque-dum reliquæ antecedentium regnorum cum hoc ultimo intercederent, & à Romanis funditùs tollerentur. *Causa additur Quia spatium in vita datum fuerat eis usque ad tempus*] hoc est

est, quia erant omnia temporaria tantum regna, non autem æterna: quemadmodum illud est quod Pater tradit Filio verbis duobus sequentibus. Tempus hoc deinde definitur, *tempus constitutum* hoc est, providentia & consilio Dei sic definitum, ut nulla neque vi, neque arte, fines ejus transilire potuerint. Hic observa. 1. Daniel vidit quidem aliam etiam causam ruinæ istorum regnorum, nempe, plenitudinem iniquitatis eorum, sed ejus nunc non meminit, imò aliam & superiorem causam respexit, oculosque erexit ad summam illam & altissimam causam rerum omnium, Dei providentiam. Ejus igitur exemplo discimus, in euentibus rerum non figendos oculos nostros prorsus in his causis inferioribus, sed attollendos altius ad summam illam & principem omnium causam. 2. Præterea discimus priusquam res euerint, cum patientia expectandum esse tempus illud in Dei consilio præstitutum: potuerunt enim Iudei, cum opprimerentur continua tyrannide, & regnorum istorum successione perpetua, quorum ultimum maximè intolerabile esset: cum viderent etiam tantam in tyrannis in Deum ipsum impietatem ac superbiam: potuerunt, inquam, tum mirari tantam Dei patientiam, qui non statim supplicium de ijs sumeret. At Daniel longè aliud docuit Iudæos suos, patienter nimirum permanendum sub afflictionibus, & expectandum tempus illud à Deo præstitutum. 3. Est etiam quod pios consoletur: Quo primùm tempore cœpit aperte blasphemus esse in Deum ultimum hoc cornu, eodem tempore cœpit sedere in judicio Deus: neque prius surrexit inde, quàm occisa est bestia illa ultima. Cum igitur videmus horrendum aliquod scelus perpetrari à quoquam, cogitare debemus tum Deum ascendere tribunal suum, neque inde descensurum priusquam ultus fuerit, si judicium respiscētia non præverterit qui scelus admisit. Ex quo tempore edita est illa tam horrenda strages piorum in Galliarum regno, Deus perpetuò sedet in judicio & quassavit illud regnum Galliarum: vnum, item alterum regem, cum sceleris exequutore Guisio, novis

vis modis ac inusitatis iudicavit: ita ut cæcus sit qui non videat quodammodò Deum in iudicio sedere & vlcisci pedetentim authores tam inauditæ crudelitatis, neque vlciscendi finem facturum priusquam bestiæ illæ omnes tam immanes occisæ fuerint.

13 Videbam visionibus nocturnis, quod ecce cum nubibus cæli similis filio hominis veniebat: deinde usque ad antiquum dierum pervenit, ut sisceretur ante eum:

14 Et huic datus est dominatus, gloriaque æternum, ut omnes populi, nationes & linguæ ei serviant: cuius dominatus dominatus est perpetuus, qui non præterit, & regnum eius regnum quod non corrumpitur,

Videbam visionibus] Hactenus fuit primum illud quod actum est in illo iudicio, sequitur alterum in erigendo Christi regno, peracto jam opere illo humanæ redemptionis in terris. Primum igitur habemus somnium & visionem de Christo peragente actionem redemptionis, & humiliante sese: deinde visionem de regno ejus erecto: ipsoque glorificato. Quod ad primum, dicitur, *Videbam visionibus nocturnis, quod ecce cum nubibus cæli similis filio hominis veniebat*] Similem dicit, non ipsummet filium hominis. i. figuram Iesu Christi dei & hominis veri in persona vna. Deitas illius figuratur aduentu è nubibus: Humanitas verò nomine ipso confirmatur: vocatur enim similis filio hominis. *Hic veniebat* inquit] nimirum perfecturus in terris mysterium redemptionis nostræ. Obs. 1. Daniel vidit similem filio hominis, non ipsummet filiū hominis. Cùm Christus apparuit jam olim Patribus & Prophetis humana specie non tum indutus erat vera humana carne, sed figuram tantum gessit & quasi umbram quandam futuræ humanitatis. Neque enim humanitas Christi fuit jam inde ab initio, sed in tempore: Prælusit autem, ut ait Tertullianus, olim humanitati suæ. 2. Vider etiam Daniel per insomnium imaginem quandam deitatis Christi. Quod si figurata est illi jam tum Deitas Christi venturi, & figurata etiam tum, cum representatus est Christus humiliatus, oportuit profectò in Christo reipsa jam perficiente opus illud redemptionis & sese humiliante atque exinaniente suo tempore, etiam Deitatis gloriam aliquo modo

modo apparere: qua de re sic habet Ioan. ca. 1. 14. Spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi à patre: etsi quidem tum obscure apparuerit illa gloria, & à multis non fuerit conspecta, à nonnullis autem, ut à Phariseis, etsi cognita, tamè non agnita, sed malitiosè negata fuerit. Vnde est quod Christus accusauerit eos peccati in spiritum sanctum. Sequitur visio glorificati Christi, *deinde usque ad antiquum diuini peruenit* id est, redemptione consummata ascendit in coelos ad patrem: Finis est, *ut sisteretur ante eum* id est, vt sistens seipsum Deo ac Patri, sederet ad dexteram illius, & omnem dominatum gloriamque ac regnum acciperet sequente versu, in quo dicitur *et huic est datus dominatus &c.* Amplificatur hoc regnum Christi primum à subditis, *ut omnes populi nationes & lingue ei seruiant* deinde ab æternitate ipsius, *Cuius dominatus dominatus est perpetuus &c.* Atque ita dissimile est regnum eius illis prioribus, quæ temporaria fuerunt ac non æterna. Hoc quod dicitur de regno Christi re ipsa idem est cum eo quod in symbolo fidei habemus, Deum Patrem collocasse eum ad dexteram suam, hoc est, ut exponit Apostolus ad Ephesios. 1. 21. Longè supra omne imperium, potestatem, potentiam, ac dominium, ac omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam futuro: & quæ sequuntur ad finem cap. Item ad Philippen. 2. 9. 10. Extulit eum Deus in summam sublimitatem, & donauit illi nomen quod est supra omne nomen, vt ad nomen Iesu omne genu se flectat celestium ac terrestrium & subterraneorum, omnisque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum ad gloriam Dei patris. Hæc de regno Christi. Si queratur, cum visio ista gloriæ & regni Christi, quod succedit illis prioribus, propria sit huius loci, cur etiam figurata est illa Christi humiliatio quæ gloriæ contraria esse videtur, ac non regè sed seruū Christū nobis representat? Resp. Oportuit Danielelem & Ecclesiam illius temporis videre Christum humiliatum prius quam glorificatum: oportuit prius videre paruum lapidem, quam montem illum magnum, qui terram

terram implevit, oportet prius fidem habere in Christum crucifixum, quā profit nobis illius gloria. Iudei qui videntur eum humiliatū, & eum ipsi crucifixerunt, eum videntur apparere eum in gloria sua, haud dubiè cupiēt tum participes fieri glorię ejus: quod tamen non impetrabūt, quia in Christū humiliatum impegerunt. Non est sensus peccatorū et miserię suę in plerisq; : Si sentiret quis eo quo debet modo miseriam suam, profecto primū omniū cōfugeret ad Christi sanguinē, ut in sanguine primū accipiens remissionē peccatorū et justificationē, particeps deinde fieret glorię ipsius. Paulus sentiens quantoperē opus esset sibi et aliis illo sanguine, Non decreverā, inquit, quicquam scire inter vos nisi Iesum Christum, eūmq; crucifixum. 1. Cor. 2. 2. et ad Galat. 6. 14. A me verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

13. Transfixus est spiritus meus mihi Danieli intra corpus; & visiones capitū mei conturbaverunt me.

16. Appropinquare ad unum ex astantibus, et veritatem quę sibi ab eo de tota re hac *Transfixus est spiritus*. Hactenus narratio somni, sequitur narratio interpretationis ejus. Primū Daniel vehementer animo perculsus petit, deinde accipit somni interpretationē. *Transfixus, inquit, est spiritus mihi, &c.* Ea fuit natura somniorū divinitus immissorū: valde perturbarūt somniātes, et Deus voluit eos sentire se presentē. Sic duō illi aulici Pharaonis perturbati fuerant. Gen. 40. 6. sic ipse etiam Pharaō. Gen. 41, 8. sic Nebucad-netzar semel atque iterum in hac Prophetia, sic Danieli nunc Spiritus fuit transfixus: quo significatur perturbatio gravissima. Perturbatio autem hæc fuerat et eo ipso tēpore quo somniarent, & postquā jam evigilarunt. In somnio ipso perturbatus erat Nebucadnetzar, suprà. 2. 1. in somnio Daniel hoc loco: Quia in re differebant somnia divinitus immissa à naturalibus: Nam naturalia, & leviter movent tempore somni, & post somnum statim evanescent: non sunt enim nisi vanitas. Obs. 1. Danielē perturbavit somnium istud. Natura nostra abhorret à revelationibus divinis, quarum lucem non sine magno negotio et dolore potest sustinere: Nam si hoc Daniel

nieli contigit, quantò magis de nobis verum est. Vt lip-
pientes oculi non possunt sine magno dolore in Solem
susplicere, sic lippientes animæ ac corruptæ non possunt
nisi ægrè admodum intueri lucē illam mysteriorum Dei.
moses cū dei legē promulgaret, cūq; gloriosa appareret
facies ejus, necesse habuit velamen imponere faciei suæ:
quia Aaron & omnes Israelitæ timebāt accedere ad eum,
neque ferre poterant aspectum faciei ipsius: quo quasi
typo significabatur corruptionem naturæ et mentis hu-
manæ, non posse ferre splendorem & gloriam illam legis
divinæ, cujus figura quædam fuit splendor ille in cute fa-
ciei Moſis Legiſſatoris. Impoſſibile igitur eſt cuiquam
ut ferat lucem myſteriorum Dei, niſi purgetur prius à
ſordibus iſtis oculi mentis, & convertatur cor ad Domi-
num: tum enim tolletur velamen. De his vide Exod. 34.
34. 2. Cor. 3. 13. et deinceps. Nunc eſt petitio Danie-
lis. *Appropinquavi, inquit, ad unum ex aſtantibus*] nempe,
Angelis, de quibus verſ. 10. qui ſtabant coram Deo, *Et
veritatem quaſcui ab eo de tota re hæc*] Exiſtimo non conti-
giſſe hoc Danieli ſine ſpeciali Dei gratia: Nam Nebu-
cad-netzari ſomniāti non fuit ea gratia conceſſa quæren-
di aliquid à vigile illo, quem vidit de cœlo deſcendentem
& audivit loquentem cap. 4. Diſcimus etiam hîc, cū oc-
currunt nobis difficiles in ſacra Scriptura loci, non ſta-
tim abjiciendos eos, aut cum Papiftis blaſphemandū, ac
querendum Scripturam eſſe obſcuram, ambiguam, et
quid non: ſed petendum à Deo aſſiduis precibus, ut a-
periat nobis mentem ſuam in illis locis: et ſequendam
ordinariam quancunque rationem, ut legendi, ut au-
diendi verbum ex ore miniſtrorum ipsius.

- Qui alloquens me, interpretationem verborum notam fecit mihi.

17 Hæ beſtiæ magnæ quæ ſunt quatuor, quatuor ſunt Reges ſurrecturi e terra.

18 Qui accipiet regnum hoc, regnum ſanctorum excellorum: qui poſſeſſuri ſunt
regnum iſtum uſque in ſeculum, et uſque in ſeculum ſeculorum.

Qui alloquens me] Sequitur reſponſio Angeli, quæ duplex
eſt: Primum generalis eſt quædam ſomnij expoſitio: de-
inde, cum Daniel ea non ſit contentus, ſed in ſpecie quæ-
dam

dam requirat, est specialis quædam certarum quarundam rerum expositio. Verba autem, quibus transit & accedit ad prosopopœiam orationis Angeli hæc sunt. *Qui alloquens me*, inquit, *interpretationem verborum notam fecit mihi* [Vide hic rursus specialem Dei gratiam erga Danielem: Nam Nebucadnetzari supra non legimus concessam interpretationem somnii sui vnâ cum somnio. Aliis quidem revelavit Deus multa per insomnia: suis tantum interpretationem revelationum ac somniorum indulsit: Preterea hic excitamur ad quærendum à Deo quicquid nobis opus est, præsertim cum tam liberaliter responderit Danieli per Angelum suum. Quid proferam istud Danielis exemplum? Habemusne ipsam Dei promissionem, Petite & dabitur vobis. Audeo illud dicere, qui ignari mysteriorum Dei ex vita ista commigrant ipsorum culpa id fieri, qui lucem non dignantur requirere à Deo: non autem Dei qui ipsis requirentibus responderet liberalissimè. Hactenus transitio fuit, sequitur interpretationis prosopopœia, ac primum generalis illa, *Ha bestia*, inquit, *magna quæ sunt quatuor, quatuor sunt Reges*] id est, regna, nempe Babylonicum, Persicum, Macedonicum & Asiaticum, de quibus supra versu 3. & sequent. Nota hic loquutionem tropicam ac metonymicam usitatam ac receptam vulgò in enunciationibus de signis ac rebus suis significatis (quam tamen Pontificii agnoscere nolunt in verbis institutionis cœnæ Dominicæ, Hoc est corpus meum) in quibus propter summam illam sacramentalem vñionem vocabulum rei subiectæ et significatæ tribuitur adjuncto et signo suo. Hi Reges quatuor surrecturi sunt, inquit, è terra, quæ supra vers. 2. figurata est mari magno propter commotiones illas, & quasi tempestates, quæ excitatæ sunt ab Angelis quatuor providentiæ divinx, priusquam exsurgerent quatuor illi Reges. Regibus his quatuor tribuitur regnum quoddam, *Qui accipient inquit, regnum hoc*] Et quod illud? *Regnum sanctorum excelsorum*] hoc est, Iudzorum, qui ideo sancti excelsorum dicuntur, quia apud eos erat Ecclesia Dei usque ad priorem

rem illum Christi adventum, quæquidem Ecclesia cœtus est sanctorum, qui ab æterno electi sunt, et suo tempore vocantur in Christo ad excelsa, hoc est, cœlestia et ad spirituales benedictiones, remissionem peccatorum, et vitam æternam. Licet igitur hîc brevem quandam et veram Ecclesiæ descriptionē accipere. Ecclesia enim Dei, est cœtus sanctorum ad excelsa, hoc est, vitam æternam pertinentium. Describuntur deinde suo quodam modo sancti isti *[Qui possessuri sunt regnum ipsum usque in sæculum]* hoc est, Christi regnū cuius cum capite suo participes erunt usque in sæculum et in sæculum sæculorum: Regnum profectō diuturnum. Hanc descriptionem videtur eo consilio adjecisse, ut exaggeret rei indignitatem, et belluinam illam tyrannidem Regum quatuor in sanctos illos: etsi enim sancti possessuri sunt in æternum, cœperuntque etiam jam possidere illud Christi regnum: tamen audent illi tam indignis modis eos tractare. Obs. 1. Superius subjecimus hanc quasi Regulam servandam in interpretatione totius hujus prophetiæ: nempe, hætenus tantum à Deo attingi hæc quatuor regna, quatenus Ecclesiam Iudaicam respiciunt. Id quidem apparet verum esse ex hoc loco: Nam postquam dixisset Reges istos quatuor accepturos regnum, statim addidit regnum illud, quod accepturi sunt, fore regnum sanctorum, hoc est, quod ad Ecclesiā Dei propriè pertinebat: nihil interea loquitur de aliis aliorū regnis, quæ etiam invaserunt Reges isti quatuor.

2. Si quis cōparare velit tyrannidem istam, qua exercent Reges terræ Ecclesiā Dei cum futura eorū gloria et regno quod olim possessuri sunt cum capite suo in sæculum, profectō res planè indigna illi videbitur, quòd tam sacro sancti & inviolabiles, tam fœdè tamen violentur. De cætero, inquit Paul. Gal. 6. 17. ne quis mihi molestias exhibeto, ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto: quibus verbis significat debere se sanctū esse ac munitū ab omni molestia adversariorū, vel hoc ipso, quod servus sit Christi, quasi stigmaticus: quantò magis debēt, qui regnū cum Christo commune obtinebūt, sacrosancti esse

et

et inuolabiles. Sed consolatur nos vicissitudo; tyrannidē exercent illi quidem in hac vita, sed Ecclesia regnabit in altera, quo tēpore, qui erit minimus in regno cœlorum, tanquam Rex quidam cum Christo capite, pedibus suis conculcabit tyrannum quemque superbissimum.

19 Tunc optavi veritatem cognoscere de bestia illa quarta, quæ erat diversa ab omnibus illis: timenda valde dentibus ferreis, et unguibus chalybeis, comedente, comminante, et reliquum pedibus suis conculcante,

20 Similiter de cornibus decem quæ erant in capite eius, et ultimo quod succrevit cadentibus a conspectu eius tribus de cornu, inquam, eiusmodi cui erant oculi et os loquens grandia, cuius denique aspectus maior fuit quam sociorum eius,

21 Videram cornu ejusmodi gerere bellum cum sanctis et prevalere eis

22 Viget dum veniret antiquus dierum, et iudicium daretur sanctis excelsorum: & tempus perveniret quo regnum illud possiderent sancti.

Tunc optavi] Hactenus fuit narratio interpretationis somnii generalis, sequitur specialis magis: Primum cum danieli non esset satisfactū generali illa narratione, & breviori respōso, quædā præterea in specie cupit ex Angelo addiscere, Tria nimirū illa. Primum est de bestia illa quarta, 2. est de decem cornibus, 3. de ultimo cornu. Quod ad primum attinet, ait, *Tunc optavi veritatē, &c.*] Quæ deinde describitur eodē ferē modo quo supra. 1. quæ diversa erat à superioribus, 2. quæ erat valdē timenda, dentibus ferreis et unguibus chalybeis, quibus nimirū dilaniavit populū dei, ut testatur tres libri Machabæorū. Nihil de unguibus chalybeis superius 3. quæ comedebar, et cōminuebat reliquū autē pedibus cōculcabat. Alterū quod interrogat est de decē cornibus, *Similiter*, inquit, *optavi cognoscere veritatem, &c.*] Tertiū quod interrogat est de ultimo cornu, quod diximus typū Antiochi Epiphanis, quod etiā describitur, ut supra. 1. Cum parvum esset, succrevit inter reliqua, adeo ut à conspectu ejus caderent tria ex prioribus. 2. Eius oculi erant similes humanis oculis. 3. Cujus os loquebatur grandia. 4. Cujus aspectus latior erat sociorum aspectū, hoc est, quod amplitudinem suam latius porrigebat quàm cætera cornua, id est, alii omnes Seleucidæ. Nam Epiphanes superiores omnes Seleucidas amplitudine superavit: Hæc pars descriptionis non prius adducta est. Tum additur causa cur tam sollicitē de his par-

particularibus quæſiverit, *Videram, inquit, huiusmodi cornu bellum gerere cum sanctis excelsorum*] hoc est, cum Iudeis, *Et prevalere eis*] Tempus victoriæ huius designatur, *Vsq̃ue dum venires Antiquus ille dierum et daretur sanctis excelsorum iudicium*] nempe in Christo capite, in quo et cum quo iudices sunt mundi, *Et tempus perveniret quo regnum illud possiderent sancti.*] hoc est, participes fierent regni Christi, quod inchoant etiam sancti in hac vita, perfectum verò obtinent in altera. Causa igitur est, quod visione didicerit ab eo tempore Iudæorum populum infestandum atrocissimè, donec liberaretur Ecclesia ab inimicis suis adventu Christi. Observ. 1. Non statim absolvit Angelus, petente jam primùm Daniele, totius interpretatio nis narrationem, sed expectavit secundam ejus petitionem. Deus ut exerceatur fides nostra assiduè petendo et precando, & ipse colatur (colitur autem maximè precibus) hoc est, et ut benè sit nobis, et ut ipse glorificetur à nobis, nō simul et semel revelat nobis totā suā voluntatē aut etiam dat alia quæcunque sive temporaria, sive spiritualia: Præstat cum exercitio fidei pedetentim sapere, quàm simul omnia cognoscere sine invocatione nominis Dei, et crebris petitionibus ac gratiarum actionibus. 2. Causa Ecclesiæ movet Danielem ad tam sollicitè quærendum ab Angelo particularia ista. Si sumus vera Ecclesiæ membra impendentibus & apparentibus Ecclesiæ malis providebimus tempestivè, Deumque de ijs sedulò quasi interrogabimus, hoc est, assiduè eum precabimur pro Ecclesia sua: Sed quod non gaudemus cum gaudente Ecclesia, neque rursus flemus cum flente: id nimirum argumento est, nos non ita conjunctos esse cum illo corpore, ut par esset et oportet Christi corporis membra alia aliis coadunari.

23 Ita dixit, bestia illa quarta, regnum quartum erit in terra, quod diversum erit ab omnibus illis regnis, consumet enim totam tertiam, conteretque eam, et comminuet eam.

24 Et cornua decem ex illo regno, decem Reges exsurgent, post quos, exsurret potestatus qui erit diversus a prioribus, et tres Reges deprimet.

25 Et verba adversus excelsum loquitur, ac sanctos excelsorum deteret, adeo ut eo-

cogitet se mutatum tempore & iustradanturque per manum ejus, usque ad tempus et tempora particulamque temporis.

Ita dixit] Haftenus fuit petitio particularium : sequitur narratio specialis, in qua Angelus primùm respondet ad ea quæ petiuit Daniel, eodem planè ordine quo sunt quæsitæ. Deinde interpretatur visionem de judicio illo et iis quæ in judicio acta sunt, nempe, abolitione præsertim bestię quartæ, et erectione regni Christi. Primùm igitur de quarta bestia respondet. *Bestia illa quarta*, inquit *regnum quartum erit in terra*] nempe, regnum Asiæ, quod vocant regnum Seleucidarum. *Hoc regnum*, inquit, *diuersum erit ab omnibus illis regnis*] nempe, crudeli administratione, quam exponunt verba sequentia. *Consumet enim totam terram. &c.*] Populum nimirum Dei, siue Iudæam, ut planè accipiendum est ex versu 18. et 21. Priusquàm longius abiero, hic obseruo quàm paratus sit Deus ad respondendum Danieli per Angelum suum. Quamvis ignorata sint nobis mysteria Dei prima facie, tamen superiori exemplo excitati eramus ad quærendum à Deo veritatem: Hoc autem exemplo tam promptæ responsionis Dei provocamur ad petendum à Deo assiduè revelationem veritatis suæ, quotiescunque aliquid occurrit nobis quod ignoratur: vt in hac vita continuus sit progressus in cognitione, simul et perpetuum fidei exercitium in precatione, et semper discentes simus, ac semper petentes. Deinde, secundo loco respondet ad id, quod secundo loco quæsiuit Daniel, de decem cornibus: Quod ad illa, inquit, cornua quæ exsurgabant ex illo regno, *Decem Reges exsurgent*] A cœpto Seleucidarum regno ad Antiochum Epiphanem numerantur decem Reges, Seleucus Nicanor primus, Antiochus Soter secundus, Antiochus Theos tertius, Seleucus Callinicus quartus, hoc expulso Ptolemæus Evergetes quintus, ejecto Ptolemæo Seleucus Ceraunus sextus, Antiochus magnus siue hierax. i. accipiter pater Seleuci Philopatoris et Antiochi Epiphanis septimus, Magno Antiocho ejecto et aliis rebus occupato

R

Ptole-

Ptolemæus Philopator octavus, Ptolemæo depulso per Antiochum Magnum et filios Seleucus Philopator nomen, & Seleuco occiso frater minor Antiochus Epiphanes decimus. Ex his decem Regibus octo erant Syriæ reges nativi, duo verò reges ægypti, Ptolemæus Euergetes & Ptolemæus Philopator, qui Syriam occuparunt, & subjecerunt sibi ad tempus, ideòque etiam inter Reges Syriæ numerantur. Tertio, respondet ad id quod tertio loco quæsitum est de decimo et ultimo cornu, *Post quos exsurgat postremus* q.d. quod ad decimum cornu, postremus erit Rex: postremus, nimirum, ex his decem quos modò numeravimus, *Qui erit diversus à prioribus* nempe, crudelitate et perfidia. Nam Antiochus Epiphanes perfidissimus erat, & in gentem suâ, et in exterarum. Operæpretium est hîc considerare in quàm altum quasi gradum peccati iste ascenderit: Si numeres bestias inde à prima bestia, prima bestia mala erat in primo quasi peccati gradu, secunda in secundo, tertia in tertio, quarta in quarto, & diversa erat ab omnibus: Ex decem autem illis cornibus quartæ bestiæ, hoc est, ex Regibus quarti regni, iste fuit pessimus et diversus à prioribus. Quot igitur gradibus quasi peccatorum superavit bestiam illam primâ? Non immeritò profectò 1. Machab. 1. 11. appellatus est radix peccatrix: Prodiit, inquit, ex iis radix peccatrix Antiochus Epiphanes, filius Antiochi Regis, illius, nempe, qui Magnus dictus est. Odiosus erat et despectus omnibus, neque ad eum jure regnum erat perventurum: Ideò voluit glorioso nomine maculam illâ eluere, sequè Antiochum Epiphanem, hoc est, illustrem nominavit, ad quam appellationem alludens vulgus, Polybio teste, eum vocavit Epimaneum, id est, furiosum. Pergo nunc in descriptione ejus. *Tres, inquit, Reges depressurum* q.d. quod vidisti tria cornua à conspectu ejus eradicari, eo significatur, tres eum Reges depressurum: Fuerunt autem illi, primum Ptolemæus Philopator, quem collatis cum patre et fratre Seleuco viribus, Syria depulit: deinde Seleucus Philopator, frater natu major, qui Demetrium filium

filium obsidem Romam mittebat, vt ipsum illum Epi-
 phanem liberaret: Postremó, ipse, Demetrius obles,
 ad quem jus regni pertinebat. *Et verba aduersus excelsum*]
 q. d. Angelus: quod vidisti os ejus loquens grandia, ea
 re significatur eum loquuturum verba aduersus excel-
 sum, et sanctos excelsorum detriturum, hoc est, blasphemum
 futurum in Deum, et contumeliosissimum ac atrocis-
 simum tyrannum in populum ejus: quod amplissimè e-
 narrat Daniel infrà 11. Blasphemia ejus et importunitas
 ampliùs & particulariùs declaratur verbis sequentibus,
Adeo, inquit, ut cogitet se mutaturum tempora et ius: traden-
turque per manum eius] Tempora intelligo hic, Sabbatha,
 et dies festos, item circùcisionis tempus: Ius intelligo le-
 gem ipsam Dei primùm, deinde jura quæcunque alia:
 ut sit sensus, tam blasphemus et importunus erit, ut ip-
 sam dei autoritatem sibi in populum ejus arroget, tem-
 pora Sabbathorum, festorum, & circuncisionis abolen-
 do, & legem ipsam Dei, juraque omnia nefariè conuel-
 lendo, novas denique leges & ceremonias imperando, &
 instituendo in populo Dei arbitrato ipsius. Sed quousq;
 duratura est blasphemia ista et tyrannis? *Vsq; ad tem-*
pus et tempora particulamq; temporis] hoc est, per spa-
 tium annorum trium, et dierum decem. Nam tempora
 accipi pro annis, dictum est suprà cap. 4. 16. ubi septem
 tempora erant septem anni, sic enim propheta ipse inter-
 pretatur infrà 11. 13. Sic autem colligemus hoc tempo-
 ris spatium: Die decimo quinto mensis Cisleu (qui ex
 parte respondet Novembri nostro, nonus enim erat
 mensis Iudæorum 1. Mac. 4. 52) Anno autè 145 regni
 Seleucidarum hoc effectum est: Primùm exstructa est ara
 abominanda qua cultus Dei jacebat desolatus, 1. Mach.
 1. 57. Deinde verò die 25 mēsis Cisleui, anno autè cētesimo
 quadragesimo octavo regni Seleucidarū cœpit instau-
 rari legitimus Dei cultus 1. Mach. 4. 52. Sic cōprehensū
 est totum hoc spatium trium annorum & decem dierum
 quo duravit hæc abominatio; Nam à mense Cisleu quadra-
 gesimi quinti anni regni Seleucidarum ad mēsem Cisleu
 quadra-

quadragiesimi octavi anni numerantur tres: Deinde à 15 die mensis Cisleu ad 25 ejusdem mensis numerantur dies decem. Ergo à decimo quinto die mensis Cisleu anni 45 ad 25 diem ejusdem mensis anni 48, sunt tres anni cum diebus decem. Quamobrem tempus hic est annus, nempe, corruptus sive constans ex parte anni 45, & parte anni 46. Tempora sunt duo anni, qui constituuntur ex parte anni 46 et anno 47 integro, ex parte denique anni 48 ad mensē usque Cisleu. Particula temporis sunt decem illi dies, à 15 die Cisleu, ad 25 ejusdem mensis. Atque hæc mihi visa est optima hujus loci explicatio. Nunc quædam occurrunt observanda. Obs. 1. Antiochus Epiphanes per nefas regnum occupavit, interfecit iis ad quos jure debebat pervenire: sed quomodo ipsum administravit? Blasphemus fuit in Deum, & atrox in Ecclesiam. Qui malis artibus acquirunt honores, divitias, aliaque hujusmodi, illi in toto usu istarum rerum destituuntur Dei benedictione: et quibus artibus pervenerunt ad res illas, iisdem ferè eas administrant, ut semper cōpleant peccata sua: Nam ira Dei occupavit eos ad extremum usque, quemadmodum de Judæis persecutoribus sui temporis loquitur Apostolus. 1. Thessal. 2. 16. Quare plurimum refert quibus demum rationibus acquiramus, quæ ad hanc vitam quovis modo pertinent. 2. Antiochus conatur abolere omnes ritus et ceremonias, totāq; religionē à Deo præscriptā, et novas quasdā suas leges ferre de cultu Dei nō secus ac si deus quidā esset: & quæ causa? 1. Mach. 1. 43 legimus eum mandasse omnibus qui sub ditione ipsius essent, ut derelicta religione sua, amplecterentur novos ritus, & eam quam ipse Antiochus professus esset colendi Dei rationem: & quæ causa? Nimirum, dicitur ibidem, ut coalescerent omnes in populum unum. Vide ut reges ferè amplectuntur religionem, non Dei, sed sua & regnorum suorum causa. Qualis autem ea sit nihil pensi habent, modò pro ipsis in regnis suis stabiliendis faciat: quærunque tranquillitatem ac pacem populi sine vera pietate, cum Apostol. 1. Tim.

2.2. huc debere Reges omnes suas cogitationes referre doceat, ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate: Nota est historia Ieroboami, qui ne Israelitę à se deficerent nova religionis specie avertit eos ab Hierosolymis adeundis, eosq; in regno suo statuta Idololatria continet. 1. Reg. 12. 26. & deinceps. Aiunt vicinos nostros Anglos hodierno die in retinendo corrupto illo Episcoporum statu, aliisque etiam nonnullis monumentis Idololatrię tranquillitatem & pacem regni sui prętexere: Annon hoc est anteferre tranquillitatem illā qualem cunq; regni sui, Dei glorię, pręsertim cum videant satis non posse ista consistere cum ea luce verbi divini, quam ipsi profitentur. Deus det omnibus ut velint in negotio religionis tantum sapere ex ipsius verbo, imprimisque ejus glorię rationem habere. Nam non potest Deus in perpetuum ferre hunc lucis verbi sui contemptum. 3. Vides hic tempus pręcisę definitum esse quo passura erat Ecclesia tyrannidem istius hominis: Hoc consolari debet Ecclesiam, quod sciat afflictiones omnes suas, & tempora afflictionum omnia, omnes annos, omnes dies, omnes horas, omnia denique momenta esse à dei providentia & dispensatione: debet enim cogitare Ecclesia hæc omnia esse à Patre clementissimo. 4. Videmus in hac tota narratione regna perpetuò deteriora fieri, & reges etiam deteriores: quartum regnum est pessimum: decimus item rex pessimus: hoc quasi fatale est. Sed adversus quos demum est ista malitia? Tyrannus hic maximè sevit in Ecclesiam Dei. Quanam potest esse hujus rei causa? Diabolus, & ejus asseclę homines, & dicuntur, & sunt mali, ob id quod à Deo alieni sunt. An igitur mirum est, si oderunt & persequuntur, quod Deus amat: amant autem quod deus odit? Primum principium persequutionis Ecclesię est, inimicitia adversus Deum: finis autem est, ut Dei gloria labefactetur.

26 Sed judicium confidebit, & dominatus eius auferetur profligando & perdendo usque in finem.

27 Regnum autem, dominatusque & amplitudo regnorum sub toto cęlo dabitur populo

populo sanctorum excelsorum: cuius regnum regnum erit perpetuum, & omnes domina-
na. oēs ei seruiant, & auscultabunt.

Sed inducium] Haecenus respondit Angelus ad ea capi-
ta, quæ à Daniele proposita sunt: Cum his coniungit ex-
positionem visionis iudicij illius quod vidit daniel, simul
& eorum quæ profecta sunt ab illo iudicio, nempe, exitij
quartæ illius bestię, & erectionis regni Christi. Primum
igitur quod ad iudicium attinet, *Sed inducium*, inquit, *con-*
siderabit] q. d. quod vidisti folia erecta esse, antiquum dierum
sedisse, reliquum iudicium consedisse; libros denique a-
pertos fuisse, ijs omnibus significatur iudicium certo fu-
turum; & iustum illum iudicem iudicaturum suo tempo-
re. Tum ejus quod addit, *Et dominatus eius auferetur* &c.
sensus est q. d. quod vidisti quartam bestiam, qui typus
est regni Seleucidarum, occisam, & prorsus denique ex-
tinctam, id significat dominatum ejus auferendum ab ea
dum nimirum profligabitur & perdetur usque ad finem.
Ex quo enim tempore coepit regnare Antiochus Epipha-
nes, blasphemus & persecutor, Deus perpetuò concus-
sit regnum hoc Seleucidarum, donec tandem prorsus a-
bolitum est: Id quod evenit primum cum regnum Syriæ
ad Tigranem translatus est Iustin. lib. 40. deinde cum capto
Tigrane à Pompeio redactum est in formam provincię,
ita ut nulla facies regni amplius permanferit. *Regnum au-*
tem] q. d. quod vidisti similem filio hominis venire cum
nubibus cœli, deinde pervenire ad antiquum dierum &
ei datum dominatum, regnum, & gloriam: id significat
dominatum, regnum, & amplitudinem regnorum sub to-
to cœlo datum iri populo sanctorum excelsorum, qui ni-
mirum particeps futurus est regni Christi, quod quidem
primum inchoabit in adventu ejus primo, deinde perfi-
ciet in secundo. Regnum autem hoc perpetuum erit, non
autem temporarium, ut alia (quibus spatium datum est
usque ad tempus, & illud quidem constitutum) & omnes
dominatores terræ illi serviant & auscultabunt. Esai. 61.
prædicatur illud jus & autoritas Ecclesiæ vindicanda
per Christum in res omnes creatas. Paul. 1. Cor. 3. 22.
cum

cum videret in adventu Christi illud ipsum impleri: omnia, inquit, vestra sunt, siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue presentia, siue futura: Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. Obs. 1. Angelus illud regnum, quod Daniel in visione vidit à patre dari filio suo, illud, inquam, regnum esse Ecclesie totius interpretatur, predicaturque toti Ecclesie communicandum. Agit igitur partes non prophetæ tantum, sed & boni pastoris: Nam Christus cum omnibus quæ ad eum pertinent sic considerari debent, ut ad nos propius admoveantur, nobisque applicentur, ut iustitia eius ad nos applicetur, Natura sanctitas ad nos, Regnum ad nos, cetera denique omnia: alioqui enim nulla est consolatio in Christo Iesu. Minister igitur Christi nihil facit in docendo Christo, nisi applicet eum cum omnibus quæ in eo sunt, ad Dei populum, Hæc, inquit, iustitia Christi, quam trado, vestra est: hæc sanctitas Christi, vestra est: hoc regnum vestrum: ut Christus incipiat per fidem habitare in cordibus hominum, quod profecto non contingit siue applicatione istiusmodi particulari. 2. Sic opposuit regnum illud quartum regno Ecclesie, ut illud quidem certo tempore circumscripserit, hoc vero æternum statuerit, nimirum eo fine, ut Ecclesia & nos omnes discamus quæ presenti tempore perpetimur, non esse paria gloriæ in nobis retegendæ, ad hoc ut ea lubentius perferamus sub spe gloriæ huius. Rom. 8. 18. 2. Cor. 4. 17.

28 Hucusque finis est sermonis illius ego Daniel cum valde cogitationes meæ conturbassent me, & totus splendor meus mutatus fuisset in me, verbum hoc apud animum meum servavi.

Hucusque finis] Conclusio est prophetiæ huius, & ultima pars capituli hoc versu ultimo, in qua Daniel transiens à narratione Angeli (hactenus, inquit, finem sermonis sui fecit Angelus) concludit se servasse apud animum suum totam rem hanc: Causam autem coniungit *Cum valde cogitationes meæ conturbassent me*, & totus splendor meus

meus mutatus fuisset in me: Insignis enim commotio efficit magnam rei impressionem: et beati quidem sunt, qui, cum concipiunt verbum Dei, non sine motu aliquo Spiritus sancti ipsum concipiunt: Discimus autem hic, cum revelationes Dei non sint vanitas, non debere eas animo semel conceptas evanescere statim postea, sed firmam memoriam retineri in perpetuum: imò verò non satis esse si in memoria retineantur, nisi etiam corde penitus sentiantur ac apprehendantur: Ideoque dicit Daniel in corde se servasse quæ audiuit ex Angelo. Id autem est quod Paulus Timotheo suo 2. Epist. 1. 13. commendat: Exemplar, inquit, teneto sanorum sermonum quos à me audisti cum fide: En fidem & apprehensionem cordis, sine qua imagines illæ in cerebro retentæ nihil sunt. Si autem una cum fide & apprehensione cordis retineamus memoria doctrinam de Christo, huiusmodi profectò cognitio efficax erit ad charitatem, & bonos mores. Ideoque addit eodem loco Apostolus ad fidem, charitatem, quæ est in Christo Iesu. Deus propter Christum filium suum sic sanctificet memoriam nostram ad retinendum doctrinam Christi, ut etiam emolliat cor ad sentiendum penitus & apprehendendum eam ipsam: ut doctrina retenta memoria simul, & apprehensa corde, efficax sit ad honestam vitam & conversationem. Deo igitur sit omnis honor & gloria, Amen.

ARGUMENTVM.

Hoc etiam capite continetur prophetia de regnis illis, quæ Ecclesia perpassura erat usque ad Christi adventum & promulgationem Evangelij, de quibus erant superiores illæ visiones cap. 2. & 7. Hoc tantum interest, quod in superioribus figuratum est regnum Babylonicum: Hic verò triam duntaxat consequentium: quia regnum Babylonicum erat triennio ruiturum. Eadem ratio servatur in Prophetijs sequentibus, quia tunc iacebat Babyloniorum regnum, quum oblata sunt ei visiones illæ, & exarata prophetia. Huius autem prophetiæ & capituli partes sunt tres. 1. Est summa propositio narrationis sequentis, ad vers. 3. 2. Est narratio ipsa partim visionis, partim interpretationis eius usque ad versum ultimum. 3. Postrémò, est conclusio versu ultimo.

Cap.

Cep. 1.

1 Anno tertio regni Belſſharzaris Regis viſio apparuit mihi, mihi Daniël poſt illam quæ apparuerat mihi principio.

2 Reſpiciens igitur ad viſionem illam (erat autem cum viderem, ut eſſem Schuſchane in palatio quod cit in Helami provincia) reſpiciens, inquam, ad illam viſionem, cum eſſem ad fluentum Vlaii.

A *Nno tertio*] Propoſitio eſt, viſio apparuit mihi danieli adduntur circumſtantie. 1. Temporis. 2. Loci. Tempus eſt, Annus tertius regni Beltezaris regis: Tempus autem adhuc particulariùs designatur per comparationem ſuperioris illius ſomnii & viſionis, *Post viſionem*, inquit, *illà quæ apparuerat mihi principio*] nimirum, anno primo regni Beltezaris: durante enim regno Beltezaris duæ oblate illi fuerunt viſiones: una, anno primo regni ejus, de quo ſuprà 7. 1. Altera, anno tertio regni ejus triennio nimirum ante mortem ipſius. Locus deinde notatur præciſè, non tantum in genere, ſed etiam in ſpecie. *Reſpexi*, inquit, *ad viſionem*, & fuit cum viderem eam ut eſſem Schuſchane] hic eſt locus in genere: Suſas vocant Geographi, quod oppidum circumluitur Eulæo fluuij, et nomen Suſianes indidit regioni toti. Deinde particulariùs notatur locus. *In palatio*, inquit] nempe regis. Referunt fuiſſe hoc palatium ex marmore candido varioq; exſtructum, magnaq; gemmarum copia exornatum, cujus columnæ erant aureæ, lacunaria ad cœli ſimulachrum facta, fornicata & ſtellis quaſi micantibus ornata: Verum nihil iſta omnia moverunt Alexandrum Macedonē, qui levi & vana de cauſa, ſcorti ſui, ut ferunt, Palatiū tam magnificū incendit ſuaſu. Poſteà palatium breviter deſcribit ab ipſa provincia tota in qua erat, *Quod*, inquit, *eſt in Helami provincia*] Helā provincia erat in ſuperiori parte Perſidis, ſic dicta ab Helam vno ex filiis Sem, de quo Gen. 10. 22. In hac olim erat Suſiana regio Perſiam interiùs ab oriente habens diſcretam fluuij Oroatide. Adhuc autem particulariùs designat locum, *Reſpexi*, inquit, *ad illam viſionem cum eſſem ad fluentum Vlaii*] Geographi vocant Eulcū, qui circumluebat Suſas civitatem. Habes itaque locum primū in genere, civitatem

vitatem Susas, quæ fuit in Susiane, quæ fuit in provincia Helami: deinde in specie, Regis palatium, adhuc autem specialius designatum, ripam fluenti Vlaij. Queritur an fuerit in hoc loco Daniel tum revera, an vero per visionem? Resp. per visionem cum istic fuisse, vel ex eo apparet quod nondum cœptum est regnum Perliæ: verum durabat adhuc regnum Babyloniz, in quo tunc temporis detinebatur Daniel captivus. De tempore observo. 1. Sub regno Beltezaris revelata quidem sunt ista Danieli de regnis: sed an Beltezari quoque? Minimè. Vbi nota aliter egisse Deum ante hoc tempus cum Nebucadnetzare, cui ista de regnis revelata sunt per insomnium, ut suprà vidimus Cap. 2. Sed annon hoc ipso insignis quædam Dei gratia erga Nebucadnetzarem apparuit? Vide usum revelationis illius factæ Nebucadnetzari: Deus, inquit Daniel eo loco, revelavit hoc tibi ut recognoscas cogitationes cordis tui: hoc est, ut recognoscas quid sit statuendū, quidque faciendum tibi erga Ecclesiam Dei. Si quid aliud est quod datur regum alicui ex Dei gratia, & præsertim revelatio ista eorum quæ ad Ecclesiam pertinent imprimis Dei donum est, sine qua non videtur regnum aliquod beneficium esse, sed maledictio potius: Reges enim & politias omnes constituit Deus non propter se, sed propter Ecclesiam, ut eam conservarent ac tuerentur, adeo ut miserrimos eos ex regibus existimem cum tota illa gloria sua, qui vocationis suæ finem hunc vel ignorant, vel cognitum non persequuntur: & beatissimos contra eos, quibus datum est, ut & sciant & faciant ista, præsertim in tanta paucitate eorum regum, qui vel rectè videant ea vel faciant. 2. Revelata sunt hæc Danieli & Ecclesiæ, non autem Beltezari: At, ut videtur, intererat magis Beltezaris & principum ejus ista scire, quam Danielis aut Ecclesiæ, præsertim cum politica essent & ad regna pertinerent. Ut ut contemptui sunt ministri Dei regibus & politicis hominibus, tamen fit, ut pro vocatione sua, Deo ea revelante ipsis in verbo suo, plura rectè sciant scpe, etiam de regnis & rebus ad politiam spectantibus, quam illi ipsi,

si qui de nulla re alia cogitant, nihil aliud agunt, nihil aliud moliantur, et in iis rebus toti sunt. Atque necessitas quadam est huius rei : Ista enim scire interest Ecclesiæ, & de his admonenda est quanti per domicilium suum habet in regnis his terrenis. Annon igitur Deus ista etiam revelabit servis suis in communem usum Ecclesiæ suæ? Imò verò revelat ista parvulis, ita ut sint etiam hoc tempore ex servis Dei, qui ista videant, cum interea illi ipsi polliciti adeò cæci sint, ut neque quæ Reipub. neque quæ sibi met ipsis mala immineant possint providere.

3 Sustuli oculos meos, & vidi quod ecce aries unus stabat ante suentum illud, bicornis duo autem illius cornua erant alta, sed unum altius altero et quod altius erat, assurrexit posterius.

4 Videbam illum arietem eorum perentem Occidentem Aquilonemque, & Meridiem versus, cui nullæ vestigæ obsistebant, neque visus eripiebatur e manu eius, sed faciebat pro voluntate sua, et quidem re magnificas.

Sustuli oculos] Sequitur secunda pars capitis, Narratio primum visionis ad versum 15. Deinde interpretationis ejus ad versum ultimum. Visionis ipsius partes sunt hæc. 1. est visio arietis bicornis. 2. visio hirci è capris monocornis. 3. visio quatuor cornuum hirci, quæ fracto illo uno cornu assurrexerunt. 4. visio est Angeli cujusdam. Ut igitur redeamus ad primam illam partem de ariete, *Sustuli*, inquit, *oculos & vidi quod ecce aries unus stabat.*] Hic aries unus, typus est regni Medorum & Persarum, ut exponitur infra versu 20. Describitur deinceps primum à loco in quo stabat, *Stabat*, inquit, *ante suentum illud*] nempe Vlaii: loco commodiori stare non potuit Rex Mediæ & Persiæ. Describitur secundo à cornibus duobus, *Bicornis*, inquit,] hoc est, cui cornua erant duo, totidem typi duorum Regum, Regis Medorum, & Regis Persarum. Delabitur autem in descriptionem quandam istorum cornuū: primum describens ea ab altitudine utriusq; *Duo autem illius cornua erant alta*] Illud autē quod altius erat dicit tempore posterius fuisse, *Et quod altius erat assurrexit posterius*] nempe tempore nam prius erat tempore Medorū quàm Persarū regnum: Darii

Darii enim Medi res agebatur præcipuè in oppugnanda Babylonia : adhibuit autem operam Cyri generi sui ad hanc rem. Victa jam Babylonia, primum regnavit ipse Darius, postea jam senex regni Babylonicæ administrationem genero suo Cyro sponte concessit, qui postea major & magnificentior eo evasit. *Videbam istum arietem,*] Redit ad descriptionem arietis: Tertio autem loco describit eum ex effectis ipsius, & à rebus quas vidit eum interea gerere : Debent enim Reges perpetuò occupati esse in agendo, et agendo benè. Vidit igitur eum *cornu petentem* Occidentem, Aquilonem et Meridiem versus] hoc est, invadentem regiones jacentes ad tres has mundi plagas : quæquidem regiones figuratæ sunt supra cap. 7. 5. tribus costis, quas habebat Vrsus in ore inter dentes suos: Nunc igitur videt tres illas costas significare regiones totidem ad tres mundi plagas pertinentes. Amplificatur hoc factum à summa illa licentia, qua impunè grassari visus est, *Cui, inquit, nulla bestia obsistebant*] hoc est, nulla regna (sunt enim omnia instar bestiarum) obsistebant, neque ullus erat qui eriperet aliquid è manu ejus : sed omnia pro voluntate sua faciebat, et quidem res magnificas] Ista tum evenerunt cum Rex Persarum relicto oriente, invasit Arabiam & ægyptum ad Meridiem, Assyriam & Palestinam ad occidentem, Lydiam, Cappadociam, Armeniam, & Scythiam ad aquilonem : deniq; subjecit sibi provincias centum & viginti. Obs. 1. Nihil hîc de Babyloniæ regno: nempe, quia, etsi nondum hoc tempore perierat, tamen quia mox interitum erat, quasi intermortuum jam in Dei conspectu erat. Disce igitur : Cum regnû aliquod jam ruinæ proximum est, tum quidem Deo, apud quem mille anni sunt perinde ut dies unus, quasi nullum est: Significat autem aliquo modo Ecclesiæ suæ quid de eo sentiat ipse, quàm nullum esse reputet, ut Ecclesia quoque idem cum deo sentiat, et ferat patienter brevem afflictionem. Sic Deus hodierno die regnorum omnium ruinas multis variisq; signis nobis præmonstrat brevi futuras, ut inde colligentes Deo jam penè

penè mortua, sic cogitemus etiam ipsi de ijs quasi mortua sint, et patienter teramus breve hoc tempus afflictionum, quod Dominus noster Iesus Christus suo adventu præcidet. 2. Mirabilis quædam fortitudo Regis Persiæ hîc figuratur, quæ vincit planè humanam sortem. Vnde autem ea fuit? Ab eo, nimirum, qui suprà 7. 5. dixit vrsô, hoc est, Regi Persiæ: Surge, comede carnem multam. Esa. 45. 1. Dominus ait vncto suo Cyro, se confirmaturum dextram ipsius: quo significat se non tantum vocaturum eum, sed inditurum illi specialè quandam Spiritus sui gratiam, ut præstare posset quæ mandavit, & Reges ac Regiones omnes subjugaret: Nam de ethnicis etiam hominibus illis, quos vocarunt Heroas ac Semideos, id debemus scire eos non citra speciale quoddam Dei donum communem aliorum hominum sortem exuperasse: quo factum est, ut tum inter ethnicos unus homo terrori fuerit in ille aliis. Attamen videmus hîc Cyrum vocari bestiam, vocari arietem: Mirum est eo spiritu imbutum aliquem posse esse bestiam: Quænam potest esse hujus rei causa? Eodem illo Esaïæ capite causa apparet, ubi Dominus ait, se vocasse et confirmasse Cyrum, quâvis ipse eum ignoraret: Hoc bis repetitur eo capite. Vnde licet colligere causam esse ignorantiam Dei. Disce igitur: Quamvis homines speciali aliquo vel sapientiæ, vel fortitudinis, vel aliorum bonorum moralium dono præditi sint, non tamen illud effugiunt, quin sint bestie, nisi interea Deum in Christo cognitum habeant: Hoc si semel fiat, tum quidem verè homines sunt, quia ea sola cognitio hominem regenerat, ac novum hominem efficit. Fuerunt quidem olim homines ac non bestie cum illis specialibus donis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moses, Iosua, Samuel, David, Iosaphat: quia nimirum præterea Deum in Christo cognitum habuerunt. Quod si non faciunt specialia hæc dona vt homines sint belluis meliores sine vera illa Dei cognitione: profecto nihil cuiquam prodesse possunt, imò nocent potius: sunt enim ista fateor totidem testimonia veri Dei, testaturumque faciunt

ciunt hominibus eum solum esse, qui ipsos à vulgo hominum separat ac distinguit. Cum autem non agnoscerent homines Deum illum sic de sese testificantem, tum euadūt illis totidem testimonia ad justam ipsorum damnationē. 3. Nullā, inquit, bestiā erant quę obsisterent ei. Cum Deus dat spiritū suum vni alicui, quem vult imperare aliis, tum adimit spiritū aliis, ut totum opus conspiciatur esse Domini, et illi soli sit gloria: Ille causa est cur victor sit alius: ille etiam tum causa est cur victus sit alius, et alio atq; alio modo efficax est in vtroque. Hinc Deus ipse 2. Reg. 19. 25. 26. ab utroq; hoc; et dato spiritu victori, et substracto spiritu victis, convincit opus illud, quod tamen Assyrius sibi arrogabat, suum fuisse, et sibi gloriam ejus in solidum deberi.

5 Me autem considerante, ecce hircus e capris veniebat ab occasu in superficiem totius terrę, quem nemo attingebat in terra, et hirco isti cornu conspicuum erat inter oculos ipsius.

6 Veniens itaque ad illum usque arietem bicornem, quem videram stantem ante ipsum fluentem, incurrit in eum æstuantibus viribus suis.

7 Cum autem visissem eum pervenientem ad illum arietem, exacerbans se contra illum, serivit arietem adeo ut frangeret ambo cornua illius, nec esset vis in ariete obstitendi ei: et dicens illum in terram conculcavit illum, nec fuit qui eriperet arietem ex manu ipsius.

8 Hircus vero e capris, magnus evasit admodum, sed cum roboratus esset, tractum est cornu illud magnum.

Me autem considerante] Sequitur visio hirci è capris. Hircus iste typus est regni Macedonici, vt exponitur infra 21. Describitur primū à progressu suo: in quo habemus et unde veniret, & quò veniret, & quomodò veniret. *Veniebat*, inquit, *ab occasu*] hoc est, Græcia & Macedonia, quæ occidentalis erat Asia, in quam progressum suum fecit: *Veniebat autem*, inquit, *in superficiem terrę totius*] Nam percurrerebat omnia Alexand. Macedo. Modus deniq; quò venit, his verbis est, *Nemo*, inquit, *attingebat eū in terrā*] Inter veniendū neminē habuit sibi adversarium, solo adventu victor erat: tantum abest, vt quisquam obfisteret donec venit ad arietem. 2. Describitur à cornu suo. *Et hirco isti cornu conspicuum erat inter oculos ipsius.*] Conspicuum erat præ magnitudine: vnde semel atq; iterum postea cornu magnum appellatur. Vide infra

infra vers. 8. & 21. Hic autem typus erat Regis Alexandri Magni. Magnū cornu aptum quidem erat ad representandum Regē magnum. 3. Describitur à conflictu suo cum ariete illo bicorni: cuius hæc rursus sunt capita. 1. Venit ad illum vsq; arietem bicornem, quem viderat daniel stantē ante ipsum fluentum. 2. Veniens, incurrit in eum æstuantibus viribus. 3. Incurrēs in eū & exacerbans se aduersus eum, ferivit eum. 4. est eventus pugnæ. 1. fracta suntambo cornua arietis. 2. fractis cornibus, non est vis in ariete ampliùs obsistendi ei : Nam vis præsertim erat sita in cornibus. 3. nullis existentibus viribus obsistendi, dejicitur aries in terram. 4. dejectus conculcatur. Casus hic deinde amplificatur ex eo quod nemo esset, qui eriperet arietem è manu Hirci è capris. Ariete deniq; sic superato Hircus è capris magnus evasit admodū. Ista tum evenerunt cum Alexand. Magnus relicta post tergū Græcia, & deletis Thebis Hellespontū trajiceret, et vixdū ingressus in Asiā, primum in Mysia minore apud Granicū fluvium cum Persarū copijs manus consereret, et cum parva manu 600 millia Persarū superaret: Deinde cum apud Issū Cilicię oppidū rursus cōfigeret cum Dario, sic ut ipsum regē vulneraret, plerosq; Satraparū interficeret, regis matrē, sororē, uxorē, filiā captivas abduceret: Postea cum, recusatis omnibus conditionibus pacis, jam tertio cū Dario congredederetur, et in fugā eum verteret, in qua etiam à suis interfectus est: Postremo, cum, superato jā dario, Hircaniā et loca mari Caspio proxima subjiceret sibi, in Indiā expeditione facta eā pervaderet ad Oceanū vsq;, atq; hinc in occidentē per Lybiā et Ægyptū iter conficeret ad Columnas usq; Herculis: indeq; rediēs in Persidem et ad Babyloniā tandē veniret, vbi etiā mortuus est. Obs. 1. Fuit tēpus cum nulla inveniri posset bestia, quę obsisteret arieti: Nunc verò aries nullo ferē negotio dejicitur in terrā, et conculcatur ab hirco è capris, viribus aliqui inferiore. Inferior enim erat et opibus et copiis Alex. Macedo rege Persarū, qui nunquā aliàs plus potuisse visus est, quàm eo ipso tempore quo superatus est ab Alexandro:

vt vel inde facillè videas potentiâ Regum, eorumq; victorias non esse sitas in opibus et copijs his mundanis, sed in dei solius manu, quacû potentes sunt copie, siue magnæ siue parvæ, et sine qua impotentes sunt vires istæ quæcunque mundanæ, siue maiores siue minores. Hactenus in crescente et florescente statu suo Hircus è capris descriptus est, nunc in collabente describitur: *Cum roboratus esset*, inquit, *fractum est illud cornu magnum*] hoc est, mortuus est Alexander Macedo, vt infra versu 22. Quod subito oritur, subito occidit. Alexâder citò ad illud tantum fastigium pervenit, et citò perit. At quomodò perit? Nul-la est bestia omnium quæ vim affert illi, sed sua sponte cadit. Rex Persarum ab Alexandro profligatus est: Alexander suo quasi pondere deorsum ruit: ut videas hîc multiformem Dei sapientiam in dejiciendis Regibus terræ: Non omnes vi externa prosternuntur: verùm quidam sua sponte decidunt quasi è loco aliquo editiori. Quod quidem nos debet consolari, quo tempore videmus tyrannos ita grassari, ut nullus planè appareat, qui iis resistat, aut omninò contra eos mutire audeat: cum sciamus etiam sua sponte solere eos tunc tēporis corruiere.

~ Et assurrexerunt conspicua cornua quatuor loco eius in quatuor ventos corli.

Et assurrexerunt conspicua] Hæc est tertia pars visionis: Visio quatuor cornuû assurgentium loco illius defracti. Quatuor cornua sunt quatuor regna vel Reges, inter quos secundum quatuor mundi cardines divisum est illud unum Alexandri regnum: Nimirum Rex ægypti ad Meridiem, Rex Syriæ ad Aquilonem, Rex Macedoniæ ad Occidentem: Rex Asiæ minoris ad Orientem. Hæc quò melius intelligantur à nobis, sciendum est post Alexandri mortem, etsi jure ad filios ipsius Alexandrum & Herculem regnum erat perventurum; tamen post magnam commotionem, Arideus frater Alexandri ipsum obtinuit: Hic ineptior ipse ad regni administrationem præfecit regni partibus certos quosdam principes, quos Satrapas vocarunt: Itaq; Principes hi primùm præfecti sunt om-

omnibus regni partibus ab Aridzo, deinde Antipatro dato in tutorem Alexandri filiis, abdicati sunt officio: Postremò, conspiratione facta, mutua opera Reges facti sunt, partitique sunt inter se Alexandri regnum: Qua in partitione, Ptolemæo Philadelpho celsit ægyptus, Seleuco Nicanori Syria, Cassandro Macedonia, Antigono denique Asia minor. Quòd verò ad Alexandri filios Alexandrum et Herculem, è medio sublatis sunt à Cassandro, qui Aridzo in Macedonia succcessit: sed de his regnis infra 22. Observ. 1. Cornu frāgitur sua sponte, ipsa bestia laceratur, Alexander sua sponte cadit, Regnum Alexandri nulla vi externa subigitur, sed vi interna divellitur. Vbi admirabilis sapientiæ divinæ exemplum quoddā habemus: Non semper Deus inter sese cōmittit reges terræ aut regna, cum iudicium suum in Reges aut regna immitit: verum ut conspiciatur hoc fieri Dei manu ac providētia, non adhibita externa aliqua opera, facit ut spōte sua collabantur tam Reges, quàm regna. Ne igitur cogitent homines non ruitura imperia ac regna, nisi videant continuò irrumpentem externam aliquam vim: Imò Deus priùsquàm impunitam sinat impietatem, efficit ut regna illa suapte sponte disiliant, & in partes diversas abeant, etiam Principibus ipsorum regnorum, à quibus oportuit in vnum ea contineri, ipsa diripientibus. Neq; cogitet Scotia nostra nullum iudicium Dei futurum adversus se, idè quòd non videatur periculum esse ab externo aliquo hoste: Imò verò sua sponte dirumpetur priùs terra ista, quàm impunè feret in perpetuum summū istum Dei ac verbi ipsius contemptū: Imò ipsi regni principes priùs eam manibus suis lacerabunt: id quod nimis metuo futurum, nisi Dominus ex misericordia sua servaverit nobis incolumem Regem nostrum, dederitque nobis ex eo posteros, qui procuraturi sint regi pacem, cum omni pietate ac honestate. Quod, ut velit facere pro immensa sua misericordia, assiduè nobis orandus est.

9 Et ab uno ex ipsis prodit cornu unum perparvum, quod magnificavit se excellenter versus Meridiem, & versus Orientem, et versus decus ipsum:

10 Vbi magnificavit se contra exercitum cœli, adeo ut dejiciens in terram de exercitu illo et de stellis ipsis, conculcasset eas.

11 Etiam usque ad principem illius exercitus magnificavit semam ab ipso sublatus est jugis cultus, et abjectum habitaculum sanctuarii illius.

12 Exercitusque expositus est defectioni contra jugem cultum: eum dejecta veritate in terram faceret & prosperatur.

Et ab uno ex ipsis] Particularis quædam visio est de certo quodam Rege Seleucidarum, Antiocho Epiphane, quæ comprehendo sub generali illa visione quatuor cornuum, hoc est, regnorum. *Et ab uno*, inquit, *ex ipsis*] nempe, Seleuco Nicanore Rege Syriæ, *Prodit cornu unum*] hoc est, Antiochus Epiphanes. Cornu istud describitur deinceps 1. à parvitate sua, *Perparvum erat*] Nam Antiochus Epiphanes nullo jure Rex fuit, imò nihil in eo regium erat, sed impudens et cautus fuit, ut de eo vidimus suprâ. 7. 8. et videbimus etiam postea. Deinde describitur à magnitudine illa in quam excrevit, *Magnificavit se*, inquit, *excellenter versus Meridiem, &c.*] Meridies est Ægyptus, quam cepit et obtinuit Antiochus Epiphanes donec à Romanis per Caium Popilium decedere coactus est. Qua de re sic Velleius scribit. Cum Antiochus Epiphanes qui Athenis Olympicum inchoavit, tum Regem Syriæ Ptolemaum Alexandriæ obsideret, missus est ad eum legatus M. Popilius Lenas, qui juberet incepto desistere, mandataque exposuit: & Regem se deliberaturum dicentem circumscripsit virgula, jussitque prius responsum reddere, quam egrederetur finito arene circulo: Sic cogitationem regiam, Romana disiecit constantia, obeditumque imperio: Sed aliquantò post hæc facta sunt. Oriens est Persis, quam etiam pervasit, et regni fines Ptolemaida usque ampliavit. Decus ipsum est, Iudæa terra populi Dei: Nam his elogiis celebratur regio illa in Scripturis, ut Psal. 48. 2. Ezech. 26. 6. & 15. vbi dicitur decus ipsum omnium regionum. *Vbi magnificavit*] Immoratur in illa ejus exaltatione adversus decus ipsum declaranda. Proponit igitur primum eum magnificasse se adversus Ecclesiam, quæ fuit in Iudæa, quamque decus ipsum vocavit suprâ. *Magnificavit*, inquit, *se contra*

exercitum cali.] Exercitus cœli est populus Dei, sive Ecclesia in Iudæa olim comprehensa: cujus singula membra nominantur sancti excelsorū suprà 7. 18. et sequent. Quamobrem populus sanctorum communiter appellantur infrà versu 24. *Adco ut*] Declarat deinde propositionem illam de superbia Epiphanis intolerabili contra Ecclesiam, ab injuria illius summa, primum in vulgaria Ecclesiæ membra: *De exercitu*, inquit, *illo dejecit in terram & conculcavit*] Deinde in viros principes et illustres inter ceteros, qui administratione sua cū in Republica, tum in Ecclesia, tanquam stellæ quædam illustres aliis præluxerunt, *De stellis*, inquit, *ipsis dejecit in terram, et conculcavit eas*] Postremò, in Deum ipsum, quem principem illius exercitus appellat, ideò quod in populo suo singulari modo imperet. Quapropter princeps principum nominatur infrà 25. *Etiā*, inquit, *usque ad principem, &c.*] Insistit autē in declaranda hac in Deum injuria ab enumeratione partium impietatis illius, quarum prima est, *ab ipso*] nempe, Antiocho, cujus figura est, perparvum illud cornu, *ab ipso*, inquit *sublatum est jugis cultus.*] 2. *Abiectionem est habitaculum sanctuarii illius*] De his suprà. 7. 25. Vbi dictum est eum arrogasse sibi auctoritatem Dei in abolendis ritibus et cæremoniis à Deo præscriptis, & instituendis suis & idololatricis. 3. *Exercitus expositus est defectioni contra iugem cultum*] id est, populus Dei vi, dolo, & modis omnibus sollicitatus est, multique adducti ut deficerent à legitimo Dei cultu, & ad gentium nefarios ritus transfugerent. 4. *Deiecta est in terram ab eo veritas*, id est, lex et doctrina veritatis: Postremò, vno verbo comprehensa sunt omnia quæcunque fecit impiè, *Fecit*, inquit, *& faciendo prosperatus est*] Observat. 1. Perparvum cornu, id est, parvus Antiochus, magnificavit se excellenter. Novit Deus infimos quosque et terræ filios excitare, & armare potentia quadam, ad perdendum etiam maximos Reges omninoque regna ipsa. Et quæ causa? Quos Deus honoravit, quibus gratiam suam, dominia, potentiam, divitias, aliaque hujusmodi tam

liberaliter impertivit, ij fœdissimè abutuntur hisce omnibus: Ideoque justus Deus, excitare solet homines vilissimos in quibus nulla apparet præstantia, nihil laude dignum, ad deturbandum summos viros, et vlciscendum quasi vicem ipsius. Et certè, si quid aliud sit quod aggravet judicium Dei, et hoc maximè est, quod per indignos, ignobiles, et homines nihili, dignos, nobiles, & præstantes deficiat. Nam æquiori animo ferunt homines, si per dignos, nobiles, & eos qui in aliquo pretio sunt, affligantur: et, vt dicit Poëta, Tum cladem levant authore suo: Hæc nos quoque experti sumus. 2. Ægyptus vocatur Meridies, Persis vocatur Oriens, Iudæa vocatur decus ipsum: Mirum hoc: major enim erat gloria, majus decus, si mundum hunc respicias, aut Ægypti, aut Persidis, quam Iudææ: Quæ igitur causa cur sola Iudæa præter cæteras illas regiones vocetur decus ipsum? Gloria nimirum Dei splenduit in Iudæa sola: ideo sola decus ipsum appellata est. Disce igitur: Non est mundana ista gloria quæ regnum verè gloriosum efficiat: Sola Dei gloria est et præsentia, quæ id præstet. Sed non omnes statim vident hanc Dei gloriam: neque oculos habent quibus eam videant: Daniel quidem vidit hoc: Soli ij vident hoc, quorum mentes illuminatæ sunt per Spiritum Dei sanctum. Scotia nostra gloriosa est præ multis vicinis regionibus: dolendum verò hoc: quia non videt Scotia gloriam suam, non multum abest quin eam amittat. Quid est quod cōpreceper Scotiæ nostræ? Nempe, quod Paulus optavit Ephesiis suis: vt illuminatis oculis mentis ipsius, videat tandè quæ sit spes illa vocationis Dei, & quæ opes gloriæ hereditatis ipsius in sanctis. 3. Non amplificat tyrannidè Epiphanis adversus vel Ægyptum, vel Persida, neq; ea etiam in alias illas gentes in visione ista illi repræsentata est: Verum amplificatio est et visio tota tyrannidis ac superbix ejus in Ecclesiam Iudaicam. Hoc confirmat illud, de quo admonuimus superiore capite, quod etiam illic ostendimus: quodq; facit plurimum ad cognitionem omnium harum visionum, nempe, Deum attingere ista reg-

na, non quidem vt respiciunt vniversum mundum, sed vt ad ipsius Ecclesiam nominatim pertinent. Sed quod observamus id est: deo præcipuè curæ est Ecclesia sua: vnde etiam sequitur diversa ista agendi ratio cum Ecclesia sua & cum reliquo mundo: Non prædicit mundo calamitates futuras, neque admonet eum providentiæ suæ, quod nimirum providentia sua omnia eventura sunt: Contrà autem agit cum Ecclesia sua. An putatis levem esse istam gratiam, qua Ecclesiam suam præter alias omnes gentes dignatur? An parva gratia est patiètem esse aliquem in afflictionibus? An mediocris gratia est afflicti. 1. aliquem resipiscere? Divinæ autem providentiæ consideratio id præstat Ecclesiæ, & vt patienter ferat afflictiones omnes, cum videat eas non à causis secundis esse, & instrumentis iudiciorum Dei præcipuè, sed à Deo suo: neque rursus à Deo tanquam iudice, sed tanquam patre clementissimo: & vt resipiscat, cum videat Deum esse à quo sunt illæ profectæ: non enim est possibile, vt quis afflictus convertat se ad Deum, quantisper oculos defixos habet in creaturis & instrumentis iudiciorum Dei, neque videt ipsum authorem Deum: Ante illud tempus sub afflictione insanit & rugit potius leonum more, quàm humanam vocem edit, vt Dauid de se afflicto dixit Psal. 32. 3. cum nondum Deum intueretur, & confiteretur peccatum suum. Quare impii in iudicijs Dei neque possunt patientes esse, neque resipiscences, cum ignari sint providentiæ divinæ, quam etsi notam habent generali quadam notitia, & verbo eam fatentur: tamen cum ventum est ad rem ipsam, & incipiunt ipsi exerceri Dei manu, eam negant re ipsa. 3. Videmus vt Epiphanes procedat à peccato in peccatum, & injuria ejus certis quibusdam gradibus augeatur: Primùm deiecit in terram, vulgus quasi Ecclesiæ, tum principes ejus, postremò aggreditur ipsum principem exercitus, Deum. Peccati nullus est finis, sed unum peccatum alterum continuò superinducit: Est enim peccatum peccati pœna: nisi Deus, qua est misericordia, finè tandem imponat. Cum autem omnis offensa, & injuria

omnis in quoscunque hoc nomine periculosa sit, tum im-
 primis illa offensa, qua Ecclesia Dei læditur, affert secum
 ferè extremam defectionem. Si semel tentare aliquid cœ-
 peris adversus eam, progressus fit continuus ad deterio-
 ra, neque ferè desistes prius, quàm conferas quasi manum
 cum ipso principe exercitus, hoc est, Deo ipso qui solus
 regnat in Ecclesia sua. Sunt apud nos quibus leve videtur
 illud, omnia dicere & facere adversus Dei servos, quo-
 rum animos videmus quotidie obfirmari magis & ma-
 gis adversus eos: viderint isti quid faciant: periculum est
 ne non desistant isti prius ab hac oppugnatione servo-
 rum Dei, quàm contra ipsum principem exercitus mag-
 nificent se. Sed non est hoc prætereundum, quod dicatur
 Antiochus insurgere adversus principem exercitus,
 non tam Ecclesiam oppugnando, quàm abrogando
 ipsam Dei legem: Nam hoc est directè & immediatè
 Deum oppugnare, si quis convellat ejus statuta, & de-
 trahat verbo ipsius vel vnum apicem. Utinam non fuisset
 aliquid istiusmodi tentatum apud nos superioribus his-
 ce temporibus: sed Deus det nobis resipiscientiam. 5. Po-
 stremam quod observo hoc est: Vides in hac persecuti-
 one Epiphaniis magnam defectionem. Persecutio nun-
 quam caret aliqua defectione. Nam quid est persecutio
 aliud, quam ventus quidam quo flante secernitur palea à
 frumento. Multi sunt in Ecclesia Hypocritæ, qui necessa-
 riò segregandi sunt à nobis suo tempore: tempus autem
 ferè est persecutionis istud. Vides igitur Antiochi impi-
 etatem in Deum, in Ecclesiam injuriam summam: sed ta-
 men vides in hac ejus impietate & summa injuria opus
 Dei bonum. Qua enim in re alia toto hoc tempore tam
 sedulò occupatur Antiochus, nisi in secernendis hypo-
 critis à veris Ecclesiæ membris. Nullum est opus sub cœ-
 lo tam flagitiosum, quod tamen Deus non ordinet ad fi-
 nes suos optimos, & in vno eodemque opere dum impij
 pessimè occupantur, Deus per eos agit optimè, in salutē
 Ecclesiæ suæ, & in gloriam nominis sui sempiternam. Cui
 sit omnis honor & gloria in seculum. Amen.

13. Tunc audiui quendam sanctum loquentem : dixit enim quidam sanctus illi qui occulta in numerato habet loquenti, quousque ista visio erit de iugi cultu, de defectiōne desolante, quousque exponetur & sanctitas, & exercitus concalcationi.

14. Dixitque ad me, usque ad vespertina maiutinaque tempora bis mille trecentas tum iuste restituetur sanctitas.

Tunc audiui] Hæc est quarta pars visionis hujus de Angelo, de quo sic proponitur, *Tunc audiui quendam sanctum loquentem*] Sanctus iste Angelus est Dei. Nam desiderant Angeli introspicere in mysteria Dei. 1. Pet. 1. 12. quare & in hoc mysterium quod patefactum est tum Danieli. Sequitur cui, & quid loquutus sit. Loquutus est illi, qui occulta in numerato habet loquenti, hoc est Christo, qui est æterna sapientia & sermo patris: Nam duo hæc sunt propria personæ Christi epitheta, vnum, quod sapientia est Dei patris & quasi in numerato habet omnia occulta & secreta patris, eaque perfectissimè cognoscit: Alterum, quod sermo est Dei patris & arcana illius prout commodum & tempestivum est Angelis suis & hominibus in Ecclesia eloquitur. A priori illa proprietate, qua nimirum sapientia est patris nominatur *Palmoni*, hoc est latine, qui occulta in numerato habet: A posteriori vero proprietate, nempe, quatenus sermo patris est, nominatur *Hammadaber*, hoc est latine, loquens. Angelus igitur hoc loco ut inferior, agnoscens Christum sapientiam & verbum patris, eum consulit, requiritque ab eo cognitionem præsentis mysterij. Novimus quidem Hebræam vocem à Iudeis aliter accipi, compositionem durissimam duarum vocum effingentibus, ut deludant veram hujus nominis interpretationem, sed nos sequuti sumus eos qui rationem habuerunt tum veritatis, tum etiam punctorum in interpretatione sua. Sequitur nunc quid loquutus sit Angelus: *Quousque*, inquit, *ista visio erit de iugi cultu*] quem nimirum sublatum diximus per Epiphanem in vers. 11. *Quousque ista visio erit de defectione desolante*] Nam, ut diximus in vers. 12. multi ex Iudeis defecerunt à legitimo Dei cultu & ad ritus Gentium nefarios transfugerunt. *Quousque exponetur & sanctitas & exercitus concalcationis.*] hoc est, & legitimus Dei cultus, et Ecclesia ipsa, in qua o-

portet exerceri illum Dei cultum. Hactenus Angelus, deinde respondet Christus, *Dixitque*, inquit, *ad me* Non ad sciscitantem illum Angelum; sed ad me, inquit Daniel; quia Angelus non tam sua, quam Danielis & Ecclesie causa rogaverat: Ideoque nunc Christus non ad Angelum, sed ad Danielelem se convertit, respondetque, *Vsq̃ue ad vespertina*, matutinaque tempora bis mille trecenta: hoc est, dies bis mille trecentos: Nam dies hic periphrasticos à suis partibus nominantur, vt infra 26. sensus ergo est, futura est funesta hæc calamitas annos sex, tres menses, & dies ferme octodecim, si in hoc septem annorum spatio bis intercalaveris, *Tum autem elapso hoc tēpore, iussit* hoc est, præcise cultus Dei instaurabitur. Hoc autem quando & quomodo evenit colligendum est ex lib. 1. Mach. 1. 12. Nam evenit primùm desolans illa defectio anno centesimo quadagesimo primo regni Seleucidarū. 1. Machab. 1. 12. ex quo Menelaus regis Antiochi mandatis instructus advenisset 2. Machab. 4. 25. quā in defectione perseveratum est sequente anno cum Antiochus Ægyptum occuparet: Tertio verò reversus Hierusalem devastavit, ibidem vers. 21. & suam impietatem perduxit vsque ad annum 148. cuius mense nono die 25. repurgatum est templum & cultus instauratus. 1. Mach. 4. 52. Ergo vt cap. 7. 25 numeravit tempus ab extructa ara de qua 1. Machab. 1. 57. ad instauracionem vsque cultus dei, de qua 1. Machab. 4. 52. ita hoc loco numerat tempus à defectione populi, de qua 1. Mach. 1. 12 ad eandem cultus instauracionem. De hoc visum est admonere, ne quis supputationes istas temporum confundat. Obs. 1. Christus postquam eum consuluit Angelus, convertit se ad Danielelem, illumque alloquitur: vnde colligi posse videtur, debuisse quidem Danielelem consulere Christum præsentem sed non potuisse præ metu & infirmitate. Ea est infirmitas nostra vt non statim à Deo requiramus quæ ad salutem nostram spectant: Ea rursus est misericordia Dei vt nos clementer præveniat. Vt autem specialius dicam, Non est infirmitas in servis & ministris Dei, quam non
Deus

Deus suppleat gratia sua. Moses erat impedito ore & impedita lingua, Deus autem dedit illi quasi os Aaronem germanum fratrem suum Exod 4. Daniel non potuit per infirmitatem inquirere in hoc mysterium, Deus Angelum suum ejus vices in sciscitando supplere voluit, ut ille deinde institueretur à Christo. Quid dicam, ea est voluntas Dei, ut servi ipsius multis modis infirmi sint, ut nimirum virtus Dei & potètia in ijs appareat, quæ alioqui in sapientia hujus mundi & potentia ac facultatibus naturalibus non ita conspicitur. 2. Angelus hic inspecta hac figura calamitatum quæ Ecclesiæ obventuræ erant, perturbatur quodammodo, & dolet hunc defectum Ecclesiæ & gloriæ Dei. Homines quidem in calamitatibus ac miseriis, quæ passim in terris eveniunt, sollicitos quidem sese ostendunt: sed quibus de rebus? De rebus hisce mundanis, de statibus regnorum, de dominiis, de familijs ac rebus domesticis, vxoribus, liberis, cognatis, amicis, affinibus, cæterisque. Atque id videor mihi persuadere, non paucos esse apud nos qui, nisi moverent eos res suæ ac suorum, profecto nihili facerent quid tandè vel de Republica ista, vel religione futurum esset: quo sese animo esse quidam in hac recenti Hispanorum expeditione non obscure ostenderunt. Angeli autem cœlestes in commotionibus istis omnibus quæ in terris fiunt vnicè solliciti sunt de Ecclesiâ & Dei gloriâ: illud scientes, rem in terris pretiosissimâ esse Dei Ecclesiam, mundum autem hunc, politias, omniaque hæc civilia à Deo ordinata esse Ecclesiæ causa: Curant igitur quod præcipuum est. Quare magnum discrimen esse vides inter beatos Angelos & nos: illi cœlestia sapiunt, nos miseri nihil sapimus nisi terrestria ista, ut nulla res nobis magis assidue petenda sit, quàm illa, ut fiat voluntas Dei sicut in cœlis & in terra: ut similes beatis Angelis tandem efficiamur in conformitate voluntatis nostræ cum Dei voluntate. 3. Quis mitigat judicium hoc quod Daniel superventurum videt Ecclesiæ? nempe, Christus, dum non in perpetuum, sed ad tempus certum duraturum ipsum responderet. Ut jam inde

inde ab initio nullus fuit vnquam misericordiæ locus, nisi in Christo Iesu, nulla mitigatio comminationem auctiorum, nullæ promissiones nisi in eo: Ita hic discimus ipsum Christum jam inde ab initio prædicatorem extitisse misericordiæ & pacis, quæ in ipso est, sicut Petrus, 1. epist. 3. 19. dicit eum per spiritum suum profectum prædicasse spiritibus ijs qui nunc sunt in carcere, olim immorigeris, hoc est, primo illi mundo qui in diebus Noe fuit. Sic autem prælusit Christus prædicationi illi clarissimæ, quæ futura erat in adventu ejus, de qua Paulus ad Ephes. 2. 14. Veniens, inquit, prædicavit pacem vobis qui procul eratis, & ijs qui propè erant:

15 Fuit autem cum viderem ego Daniel istam visionem vt requirente me intelligentiam, ecce staret coram me quasi aspectus viri:

16 Et audirem vocem humanam inter vltimasque inclamans dixit, Gabriel, de clara huic visionem istam.

17 Itaque venit ad stationem meam: quo adveniente consturbatus procidi in faciem meam sed dixit ad me, animadverte fili hominis, nam tempore definitio hæc visio futura est.

18 Cum autem loquente eo mecum sopore obrutus jacerem pronus in terra, tangens me fecit vt stare in statione mea.

Fuit autem] Hactenus fuit narratio visionis. Sequitur narratio interpretationis ejus: Primum Daniel quærit, deinde responderet Angelus. Ait igitur, *Fuit cum viderem ego Daniel istam visionem, vt requirerem intelligentiam*] Christus Danielé præveniebat, eo nimirum fine, vt eum induceret ad quærendum ampliùs. Deus nos prævenire solet & familiariter nobiscum loqui, vt nos ea ratione quasi invitaret ad loquendum & requirendum ab eo ampliùs: Requiritur igitur assidue, vt augescente cognitione, augescat fides. Multi sunt qui vix gustatis ipsis elementis religionis fastidio quodam discendi statim capiuntur, neq; ampliùs scrutantur: Alij sunt qui per ludum & jocum gloriantur se non scire ultra, Pater noster, et, Credo, vt loquuntur: neq; velle quidem se scire præterea. Sed de his affirmo, ne illa quidem ipsa eos scire. Intelligent autem isti cognitionem illam Dei non stare in eodem statu, verum necessariò vel crescere vel decrescere. Author ad Hebræ-

os. cap. 5. 12. Vos, inquit, quos oportuit pro tēporis ratione doctores esse, rursus opus est doceri, quā sint elementa initii eloquiorum Dei: factique estis ii, quibus laus sit opus, & non solido cibo. Quibus verbis illud planē significat, qui perceptis elementis religionis, non statim feruntur ad perfectionem, eos recidere in ignorantem eorum ipsorum elementorum, quā imbiberunt initio. *Ecce stetit*] Priusquā narret quod responsum est, pauca quādam prafatur de eo qui respondit, et quis fuerit, et quo prācipiente responderit: *Ecce, inquit, stetit coram me, quasi aspectus viri.*] Aspectum viri vocat eum qui respondit, hoc est, Angelum humana specie: Ideoque posterius Gabriel dicitur, id est, vir Dei fortis, vers. sequenti, & infrā. 9. 21. Deus qui invitat nos ad quārendum intelligentiam, nunquam deest quārentibus: Miseri sumus si nostra culpa, vel hoc ipso quod nolumus quārerē à Deo intelligentiam, ea destituamur. At inquis, preparavit Deus ex Angelis unum qui responderet Danieli. At, inquam, preparavit nobis hominem similem nostri qui respondeat nobis: At, inquis, nulla est cōparatio Angeli & mortalis hominis, infirmi, insipiētis, impotētis & quid non? O gentē ingrātā! Erit tēpus, quo non habebis ad manum infirmisimum hominem, qui tibi respondeat tum quidem maximē quērenti et expetenti. Ea fuit conditio tua ante hos annos non ita multos; ea futura est breui si in ista tanta ingratitude perseveraveris. Sequitur cuius mandato responderit Angelus, *Audiui vocem humanā, &c.* Illius videlicet qui occulta in numerato habet. i. Christi, de quo versu 13. Nam idē Angelis imperat, & interpres est iudiciorum Dei, et promissionū in Ecclesia. Sed quid loquutus est, *Inclamans, dixit, Gabriel, declara huic visionē istā.*] Audit Daniel Christi vocem jubentis Angelum respondere: Hoc non est factum temerē, sed iusta de causa, ut, nimirum, haberet Daniel fundamentum ac principium firmum, cur credendum esset narrationi Angeli sequenti, nempe, mandatum ipsius Christi, quo ntitur narratio Angeli. Deus ab initio non uno modo, sed

sed nunc per Angelos, nunc per homines, revelavit mundo voluntatem suam, verum voluit homines scire se auctorem primum omnium eorum quæ docerentur: unde Prophetæ semper illud in ore habent: Sic dicit Dominus. Causa est, ne fides consisteret in hominum testimonio, sed in verbo ipsius Dei. Gloriantur ut velint Pontificij de autoritate Ecclesiæ suæ, non potest tamen fides nostra nisi primum ac præcipue alio testimonio, quam Dei ipsius; neque credimus vel hominibus vel Angelis ipsis, nisi admoneamur à Spiritu Christi hæc illis suggesta quæ loquuntur omnia. Atque id audeo asseverare, quod qui non querunt aliud certius fundamentum, cur credant verbo scripto, quam auctoritatem Ecclesiæ etiam integerrimæ, nedum corruptissimæ, illi nondum senserunt veræ fidei efficaciam. Hactenus præcepit Christus, nunc parat Angelus. Gabriel primum accedit propius ad Danielem, deinde eum alloquitur ac interpretatur visionem, *Itaque venit, inquit, ad stationem meam, quo adveniente, conturbatus prociדי in faciem meam*] non quidem ut adoraret, sed percussus & conturbatus, ut ait, præsentæ gloriæ et maiestatis Angeli. Daniel non potuit nisi præventus à Deo requirere ab eo intelligentiam: nunc non potest consistere, dum audit Angelum, visionem illam interpretantem ac docentem. Quales sumus naturæ non possumus, nisi preoccupati Dei gratia, petere à Deo quidquam boni: non possumus deinde illud ultro oblatum à Deo, nisi nova Dei gratia confirmati, recipere. At, inquires, Daniel conturbatus erat ab aspectu Angeli? Ita est, et fuit quidem hoc ex infirmitate naturæ, per quam non potuit ferre aspectum gloriæ Angeli. Annon ideo, multum debemus Deo nostro, vel hoc nomine, quod nobis ministros & prædicatores verbi sui dedit, non Angelos quidam, verum homines similes nostris, infirmos, et peccatores, ita nimirum consulens infirmitati nostræ. Sed quid dicam de natura ista perversa? Difficile est imprimis invenire eos qui hominibus concionentur, Non possunt ferre Angelos propter gloriam, non possunt ferre homines prop-
ter

ter infirmitatem : statim enim infirmitate eorum offenduntur : sed offendantur, impingant, concidant, non habebūt, ante Christi illum adventum ad iudicium, alios verbi divini prædicatores, quàm homines, et eos rursus ex hominibus, qui omnium infirmisimi, insipientisimi, ignobilisimi conspiciuntur. Ita vult Dominus, ut pudefaciat potentiam illam, sapientiam, ac nobilitatē, de quibus tantoperè glorianatur. *Sed dixit ad me*] Angelus erexit Daniele[m] jam prostratum, primum verbo, *Ani-
ma dverte fili hominis.*] Movet autem eum ab eventu prophetie hujus : Nam tempore definito hæc visio futura est, id est, certò eveniet quod vidisti. Est enim argumentum ab eventu rei certissimo. Tum, cum Daniel nihilominus sopore obrutus jaceret in terra pronus, *Tetigit e-
um*] hoc est, recreavit et confirmavit ab infirmitate. Hæc enim est vis vocis hujus, ut 1. Reg. 19. 5 & 7. Quo tempore homines per infirmitatem non possunt querere, tum prævenit eos Deus gratia sua : quando verò non possunt capere quod Deus offert, tum sufficit ijs novam gratiam. Sed hoc non est prætereundum, quod dicitur Angelus non solum alloquutus esse Daniele[m], sed etiam tetigisse eum, hoc est, ut interpretati sumus, indidisse illi vim quandam, qua posset surgere : Deus enim cum verbo illo suo, quo excitavit eū, efficacem vim Spiritus sui conjungit : ut discamus Deum cum monet, cum hortatur suos, simul vim Spiritus sui efficacē cōjungere, qua intus movet animum ad obedientiam. Atque hoc facit contra liberum arbitrium Papistarum, qui clamant vanas esse istas omnes præceptiones, admonitiones, exhortationes, nisi habeat quis libertatem arbitrii, qua assentiat illis omnibus. Sed respondeo ex hoc ipso loco, solere Deum simul cum verbo suo, in suis efficacem vim Spiritus sui conjungere, qua animum interiorem reformet. Sic excitatus Daniel, *Steti, inquit, in statione mea*] Nemo stat, ut audiat Dei verbum, nisi vi Spiritus Dei : Ipse Daniel stare coram glorioso Angelo non potuit per infirmitatem, nisi cretus et confirmatus vi Spiritus Dei. Nos non possu-
mus

mus stare etiam coram infirmo homine Dei ministro, nisi suffulti vi illa dei Spiritus. Non minus enim offendimur infirmitate hominis, quàm Daniel conturbatus est gloria Angeli. Beati sunt qui non offenduntur, vel cruce Christi in speciem abjecta, vel infirmitate eorum qui eam prædicant. Beatus est, inquit Christus, qui non fuerit offensus in me. Matth. 11. 6. Habemus igitur in Daniele exemplum hominis infirmi per naturam suam, & confirmati per gratiam, tam in principio, quàm in fine. Semper enim opus est infirmis hominibus nova gratia, sine qua, neque surgere, neque stare & perseverare possunt.

¹⁹ Et dixit, ecce ego notum facturus sum tibi id quod futurum est usque ad extremitatem istius indignationis nam constituto tempore finis erit.

²⁰ Aries, quem vidisti, bicornis est Regum Media & Persidis.

²¹ Hircus autem ille villosus, est régis Græciæ cornu autem magnum interjectum oculis eius, est Rex primus.

²² Atque hoc effractio, quod confluent quatuor pro illo, quatuor regna ex sua gente assurgentia sed non cum robore illius.

Et dixit] Hæcenus fuit interrogatio Danielis cum iis quæ præmittenda fuerunt, de eo qui interpretaturus erat visionem: Sequitur nunc responsio Angeli, & visionis interpretatio. Primum est brevis quædam præfatio, in qua captat Angelus attentionem hoc versu: Deinde est expositio singulorum capitum visionis ad vers. 27. Præfatio est, *Ecce ego notum facturus sum, &c.* Quasi dicat: Attende, o Daniel, adeoque Ecclesia tota: Notum facturus sum vobis, quod certo futurum est ad extremitatem indignationis istius: Hoc est argumentum attentionis, à certitudine eventus & impletionis hujus visionis. Potuit tum dixisse Daniel: An unquam finem habitura est hæc indignatio? Respondet Angelus: *Nam constituto tempore finis erit*] Hic pauca quædam observanda erunt. 1. In persona Danielis & Ecclesiæ, discimus difficillimum esse homini per naturam istam corruptam advertere aurem Dei verbo: Nihil tam frivole, nihil tam obscure à quocumque dici potest, quod nos per naturam non attentius audiamus, & avidius arripiamus, quàm Dei illud verbum

Quid

Quid dico nos attentius audire? Imò natura non alia sapimus et attendimus, quàm quæ sunt hujus mundi, & quæ in ijs foetidissima sunt, ea sapimus optimè, & audimus lubentissimè, quæ non priùs excipiuntur aure, quàm in animum demittantur, eumque corrumpant, ac impediant opus illud Spiritus sancti in nobis. Nam Apostolus Ephes. 4. postquàm dixisset, Nullus sermo corruptus ex ore vestro egreditor, paulò post subjecit, Et ne tristitia afficite Spiritum illum sanctum Dei: quo significat huiusmodi sermone tristitia affici Spiritum sanctum, & inchoatum illud opus ejus in nobis impediri. discimus rursus ex argumento Angeli, vnicum hujus mali remedium, nempè, certam fidem persuasionemque eorum quæ dicuntur à deo: Angelus enim in eo laborat, ut fidem faciat iis quæ dicit. Si credamus quæ dicuntur, tum audimus ea cum aviditate quadam: sin minùs credamus, tum non audimus ea libenter. Quid causæ est, cur hodierno die tantum vbique locorum sit fastidium verbi divini? cur homines tam securè audiant tot comminationes et promissiones? cur ista eos nihil afficiant? imò non dignentur de iis quicquam audire? Quæ causa potest esse alia quàm vniversalis ista incredulitas, quæ omnium animos ita occupavit, ut neque cœlos, neque inferos, neque judicium cogitent futurum. Certè si crederent homines aut cœlos esse aut inferos, lubentius de cœlis & inferis verbū illud Dei audirèt, sed dixerunt plerique in corde suo non esse Deū. 2. Non dixit Angelus se notū facturum quod futurū est ad extremitatē tyrannidis istorū Regū, regis Persiæ, regis Græciæ, regis Syriæ, nominatim autē Epiphanis: sed limitavit prædictionem suam extremitate indignationis Dei, ut nimirum Danielis & Ecclesiæ animos altius ad Deum ipsum & primā istorum omnium causam subveheret. Nos natura omnes plus satis affixi sumus causis secundis: Verbum autem Dei nos perpetuò trahit ad primam illā causam. Nos naturas hominū, iras, malitiā, iuvidiā, injuriā, facinora denique omnia attendimus, atque ex eo fit, ut irā ira, malitiā malitia, cedere cedere denique,

deniq; malum malo compensemus. Verbum autem Dei jubet nos altius erigere oculos nostros ad videndum iratam illam Dei faciem, vt ea aspecta humiliemur sub potenti ejus manu. Adeo enim terribilis est diuinæ iræ aspectus, vt quæcunque creaturam, quantumvis ferocientem compescat et in ordinem cogat. Ira autem illa et afflictiones et judicia non auferuntur, nisi humiliatione & resipiscencia. Videmus igitur quàm necessarium sit nos in afflictionibus continuo intueri iratam illâ Dei faciem. Longè vtilius esset nobis hoc tempore, iram Dei aduersus peccata nostra intueri, quàm istos pacis reipublicæ nostræ, et Ecclesiæ perturbatores: Humiliatio enim sub Deo plus virium habet in domandis malis, quàm omnia omnium arma. 3. Ne mentio iræ et indignationis Dei prorsus deiceret Ecclesiâ, addidit, finem irę futurum, vt eam vicissim consolaretur. Vide igitur quæ sit ira Dei in Ecclesiâ suam? ad tempus duntaxat duratura est. Hinc manifestum est discrimen iræ Dei in suos, rursusque iræ ejus in reprobos: Hujus iræ nullus est modus, nullus est finis. Paul. 1. Theff. 2. 15. cum loquitur de Iudeis illis obstinatis, qui neque ingredi ipsi regnum cælorum voluerunt: neque alios pasci sunt ingredi. Ira Dei, inquit, eos occupavit ad extremum usque. Notandum verò est effectum quod assert eo in loco hujus iræ diuinæ in eos: effectum ibi præcedit causam suam: Semper, inquit, complent peccata sua. Ratio autem sequitur: Occupavit enim eos ira Dei ad extremum usque. Effectum igitur hujus occupantis irę, est peccati perpetuum incrementum: quod cum videmus, tum facilis est conjectura iræ perpetuę. Cum videmus eos homines qui antè peccatores gravissimi exstiterunt (omnes enim peccatores sumus) cum, inquam, videmus eos gradatim quasi descendere (nemo enim repente fit bonus) ab illo quasi fastigio peccati, quò ascenderunt: sanè id argumento est, iram Dei finem habituram: Cum verò videmus nullum peccandi modum fieri, argumento est iram Dei illum hominem occupare ad extremum usque. Quid possumus dicere

cere hodierno die de certis quibusdam ex nostris hominibus, et ijs quidē nobilibus maximē. Quis non videt eos cumulare peccata peccatis, adulteriis, homicidia, homicidiis sacrilegia, sacrilegiis blasphemias, omnem denique contemptum Dei ac verbi ipsius? Quam quæso aliam offerunt isti hominibus occasionem, si hujus generis vitæ nullum modum fecerint, nisi vt dicant iram Dei eos occupare ad extremum usque. Hactenus præfatio fuit, sequitur interpretatio, in qua omnes partes visionis eodem planē ordine aperit, quo Daniel eas vidit: ac primum, quod ad arietem, *Aries*, inquit, *quem vidisti bicornis, est regnum Media & Persidis*] hoc est, typus regnorum illorum. Nam primum divisa erant, deinde coalescebant sub Cyro. Tum quod ad hircum, *Hircus*, inquit, *ille villosus*] hoc est, horribilis, ex adjuncto signo subjecta horribilitas intelligitur, *Est regis Græciæ*] Est typus quidam regnorum Græciæ: Nam hircus iste typus fuit regni quod obtinuit Alexander pariter, et illi quatuor inter quos postea divisum est: Cornu enim illud vnum hirci, typus fuit regni Alexandri. Alia autem quatuor quæ hoc effracto confurxerunt, typi fuerunt quatuor regnorum, in quæ postea divisum est totum illud regnum quod Alexander obtinuit. *Cornu autem illud vnum*] Hæc est interpretatio quasi partium in quas vidit propheta distributum typum illum hirci vniuersalem. Cornu itaq, vnū illud magnum interpretatur primum Regem, nempe, Alexandrum magnum, qui primus Græcorum Iudæam comparavit: vel regnum ipsum Alexandri: Nam his typis, non tam Reges quam regna ipsa figurantur. Quod autem ad quatuor illa cornua ait, *Atque hoc effracto*] nempe, magno illo cornu, et regno Alexandri, *Quod confurgent quatuor pro illo*] hoc est, quod vidisti assurgere quatuor cornua loco ejus, id significat, quatuor regna assurrectura ex gente sua sed non cum robore illius] Quatuor hæc regna sunt ægypti, Syriæ, Macedoniæ, Asiæ minoris. Fuit autem regnum illud Syriæ, quod Seleucidarum Historici appellant, de quo deinceps Propheta acturus est. *Hæc regna assurrectu-*

ra sunt ex gēte sua Id est, non ex gente Alexandri (nam totum illius genus spatio duodecim annorum intercidit) sed ex suis gentibus singula assurrectura sunt, inquit, sed non cū robore illius, nēpe, Alexandri: quasi dicat: viribus imparia futura sunt. Grave quidē fuit hoc Dei iudicium in Alexandrum, quod statim post mortem ejus regnum ipsius laceratum est: sed gravius illud, quod nulla pars illius regni cesserit alicui ex toto genere ejus. Temperavit Deus iudicium illud suum in Salomonem, eò quòd lacerato regno vnam tribum reservārit ejus posteris propter Davidem servum suum. Oportuit igitur gravissimum esse Iudicium hoc in Alexandrum Magnum: Quare oportuit etiam Alexandrum esse hominem pessimum, in quem sic ira Dei accensa est. Rara enim sunt istiusmodi iudicia, et non nisi in pessimos quosque, vel denunciata, vel missa. Vide 1. Reg. 14. 10. Homo igitur flagitiosus fuit, quicquid de eo tanquam altero Deo loquantur historiz. Nihil hīc habeo quod notem, nisi mirificam hanc & particularem descriptionem regnorum, quę multò antē fuit, quā cōpissent illa exstare in rerum natura: Nam vel hoc solo argumento constare potest, Scripturam esse à Deo, esse etiam Deum, & Deum providentia sua omnia efficaciter operari: Nā & nemo potest isthęc ita prædicere nisi Deus, aut cui visum est illi ea revelare, et Deus non posset ea tā certò futura prædicere, nisi idem esset suo tēpore ea ipsa cōfecturus. Eloquar, ait Dominus, Ezech. 12. 24. quodcunque verbum eloquutus sum, et fiet: Ne igitur, ut pleriq; faciūt, securē intueamur prophetias istas cōpleras suo tēpore; sed iis inspectis cōfirmemus fidē nostrā in Deum, in veritatē, in providentiam ipsius efficacē. Sequitur nunc explicatio particularis visionis illius cornu perparvi, de quo suprà 9. *Procedente autē regno* quasi dicat Angelus, quod vidisti perparvū cornū oriri ex uno illorū quatuor, veritas illius rei hęc est, *Exsurget rex impudēs & canis* Is est Antiochus Epiphanes, siue illustis per antiphrasin sic dictus, quē propterea (Polybio teste) alii vocarūt petulātiz nomine Epimane: quasi furiosum

osum dicas. Reges quidē oportet esse prudētes et fortes: Epiphanes pro prudētia habuit calliditatē, pro fortitudine impudentiā. Designatur tēpus quo surrexit impudēs iste & cautus Rex, *Procedente*, inquit, *regno istorum*] Nimirum, anno 137 Seleucidarum, ut antē diximus ex 1. Machab. 1. *Istorum*, ait] hoc est, regnorum quatuor, ac Seleucidarum maximē, à quibus Rex iste ortus est: Fuit enim decimus à Seleuco Nicanore. Adhuc particulariūs designatur tempus: *Cum*, inquit, *defectionem consummabunt defectores isti*.] Multi ex Iudæis dolo, vi, omnibusque modis sollicitati defecerunt à legitimo Dei cultu, & transfugerunt ad nefarios gentium ritus: Contigit autem hoc ut suprā vers. 14. annotavimus 141 anno regni Seleucidarum. Vide 1. Mach. 1. 12. Iam verò cœpit regnare Antiochus anno centesimo trigésimo septimo regni Græcorum, hoc est, Seleucidarum. 1. Mach. 1. 11. Quare tres circiter annos ante defectionem istam surrexit Epiphanes. Observa: Videmus Antiochum, et defectionem istam Iudæorum incidisse in idem tempus. Oportet defectiones esse, & Deo sic ordinante, hypocritas revelari: cum autem tempus advenit, quo ordinationem suam exequatur, preparat Deus tanquam instrumenta executioni ordinationis suæ accommoda, homines impudentes, cautos, impios: & eos quidem armat potentia, quæ decretum ipsius iustissimum exequantur. Quum igitur videmus huiusmodi homines excitari aliquo tempore, tum persuadeamus nobis non frustrā quidem id fieri à Deo: sed futuram brevi tempestatem & defectionem aliquam. Id experti sumus ante hos paucos dies: Excitavit Deus nonnullos, præsertim verò illum hominem impudentem, qui de impudentia certaret cum ipso Epiphane: Nostis hominem: Sed quid tum statim insequutum sit, & quæ defectio certorum hominum omnes satis ineminimus. Pergit deinde in explicandis aliis, quæ Danieli de cornu isto per parvo revelata sunt. *Cuius robur ita invalescet*] quasi dicat Angelus, quod vidisti per parvum hoc cornu magnificare se excellenter versus Meridiem.

Orientem, et decus ipsum. &c. Hujus visionis veritas est hæc: Robur Epiphanis invalescet, sed non robore ipsius: hoc est, non puro robore, sed impurissima fraude invalescet, ut dicitur sequenti versu. Sed quomodo vretur hoc suo robore? *Misericentissime*, inquit, *perdet, & perdendo, ac efficiendo prosperabitur*] Et quos perdet? *Validos*, inquit, *perdet, populumque sanctorum*] hoc est, summos cum infimis: Vide 1. Machab. 1. 25. & sequent. Potentia naturâ comparata est ad humanum genus conservandum, defendendum innoxios, noxios autem reprimendum. Sed potentia in manu impij est tanquam gladius in manu furiosi: Abutitur enim ea ad perniciem hominum, imprimis autem Ecclesiæ Dei. Sed quomodo pervenit Antiochus ad eam tantam potentiam? Fraude, cæde, omnibusque malis artibus. Illi ferè abutuntur potentia, qui ad eam malis artibus pervenerunt: Injustæ enim potentia non benedicit Dominus: Vidimus inter nos, qui accusationibus magnorum virorum, exilijs, cædibus, potentes evaserunt: Verum quàm fœdè ea abusi sunt, & testari possunt homines, et Deus judicio suo comprobavit, sed redeamus ad textum. *Et incumbens*, inquit, *intelligentia sua*] hoc est, calliditati, *Prosperabit dolum actionum suarum*] q. d. etiam cum dolosè ac fraudulenter agit, prosperabitur. Quid sequetur inde? *Magnificabit (e in corde suo)* hoc est, superbiat animo. Tum sequuntur superbiæ effecta, *In tranquillitate perdet multos*] hoc est, neque lacesitus, neq; ipse lacescens armis, sed pacem simulans, tyrannicas cædes exercebit. Alterum superbiæ ejus, & summum illud effectum sequitur: *Denique*, inquit, *principi principum obstitet*] Principem exercitus cœli appellavit supra 11. Deum autem significat, qui in populo suo singulari modo imperat Quid autem ex hoc effecto sequitur? Vbi perveniet ad summum illud peccati fastigium, quid reliquum erit, nisi ut ex eo proturbetur? Ideo ait, *Et absque manu frangetur*] Hoc est, languore & morbo cõficietur ex animi cruciatu, divina vindicta eum persequente. 1. Machab. 6. & 2 Mac. 9. Obs. Deus prosperari quidam finit impios conatus & facinora

facinora malorum: Sed an vt meliores reddantur? Imò verò ut deteriores: Nam dum prosperantur malè agendo intolerabili superbia sic demùm turgent, vt non tantùm aduersus homines, sed Deum etiã ipsum ferantur. Disce igitur malos prosperitate & secundis rerum successibus magis magisque obdurari indies, donec ad summam peccati perveniant: adeò ut melius cum illis ageretur, si aduersa vterentur fortuna. Quare ne moveamur nos prosperis successibus impiorum, neque eò quòd omnia succedant ijs ex animi sui sententia, putemus ideò beatiore, sed doleamus potiùs eorum vicem. David, aut quisquis author est Psalm. 73. aliquando admirabatur prosperitatem impiorum, & penè defecit cum ijs: Sed, inquit, ingressus sanctuarium Dei animadvertēbam finem eorum: videbam prosperitatem illam verti in miseriam. Sic nos respiciamus finem eorum, cùm in aliis exemplis, tum in hac istius miseri hominis tristi experientia. Videor mihi videre miserabilem exitum quorundam hominum, qui prosperantur quotidie in flagitiis suis: Ipsi occidunt, neque statim occiduntur, spoliant, neque spoliantur. Operæpretium est notare tristem illum huius viri exitum. Videmus, dum Deo ipsi obsistit, Deum absque manu hominis, sua ipsius manu eum conterere. Cum impij sese efferunt aduersus Deum cœli, & manus quasi cum eo volunt conferre, tum quidem Deus non recusat in singulare quasi certamen cum ijs descendere: Imò vult inspectâ toto mundo ipse sua manu eos vlcisci, vt videat mûdus, & discant impij ipsi, quid sit Deum pugna laceessere. Sed quo tandē modo eos vlciscitur? Injicit manum suam, non in corpus solum, sed in animum quoque. Gladius hominis occidit corpus tantùm, Deus autem percutit simul animum: Longe autem gravius est vulnus animi quàm corporis: et illud sentient tandē impij horrendum esse incidere in manus Dei viventis.

26 Visio autem illius vespertini & matutini temporis quæ dicta fuit, verissima est quare tu occlude hanc visionem, quia dixerim multorum est.

Visio autem Sequitur interpretatio quarti capitis visionis de Angelo. Sensus horum verborum est q.d. Quod audivisti sanctum loquentem, & dicentem ei qui occulta in numerato habet loquenti, &c. ut supra: Deinde quod audivisti Christum dicentem tibi, &c. ut supra: Nihil hic est quod ego apertius tibi exponam: tantum hoc, visio illius matutini & vespertini temporis, hoc est, temporis quo duratura est desolans defectio, quæ dicta tibi fuit à Christo, verissima est. Angelus, etsi nihil hic habeat quod interpretationis gratia addat verbis Christi, tamen eam quoque partem non præterit silentio, sed asseverat verissimam esse. Quæ in mysterijs Dei non intelligimus, ea exponenda sunt nobis, quæ autem intelligimus repetenda sunt, & testimonio saltem approbanda. Non minus necessarium est ut nobis subinde repetantur & confirmentur quæ intelligimus, quæ est infirmitas fidei nostræ, quæ ut nova & nondum intellecta discamus. Hoc visum est admonere propter fastidium istud nobis ingenitum, quod fit ut ingrata sint auribus nostris ea doctrinæ capita quæ vulgaria sunt, quæque jam videmur nobis satis intelligere, sed avidi sumus perpetuo novorum & prius inauditorum. Timotheus credo, non minus rectè ac solidè quàm quivis è nobis jam tum institutus erat in vulgaribus istis doctrinæ capitibus, cum Paul. 1. Timoth. 1. 15. ita concionaretur illi, Fides est hic sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur, Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret. Quid, annon vulgare hoc ac tritum doctrinæ caput satis scivit antehac Timotheus? Scivit quidem, sed opus habebat perpetua ejus repetitione. Caput salutis nostræ in Christo opus habemus perpetua repetitione, non enim posita est fides in nuda cogitatione, sed multo magis in cordis apprehensione, quæ nõ potest fieri, nisi cor istud nostrum durissimum crebris repetitionibus doctrinæ de Christo vincatur ac emolliatur. Quare, si quando cœperit nos hoc fastidium vim, etiã afferamus surdis hisce auribus, & renuenti cordi, ut vel inviti audiamus & concipiamus quæ docentur ac repetuntur

tur. Claudis Angelus orationem suam brevi quadam preceptione. *Quare tu occlude hanc visionem* id est, quasi obferatam & obsignatam reconde in animo tuo, & pijs tantum omnibus confirma: apud istos vero dissimula, vt ostenditur sequente versu. Sic Esai. 8. 16. & infra 12. 4. Ratio sequitur, quia dierum multorum est, nempe, 292 annorum, ab incunte Persarum dominatu in Babyloniam ad Antiochi Illustris exitium. Esai. 6. 18. hæc dicit Dominus, Liga contestationem, consigna legem inter discipulos meos, id est, prophetiam hanc & volumen tuum, vt ibidem paulò antè vocavit. Involue ne amplius sit in oculis istorum, quandoquidem ut infideles ludificantur eâ. Legem autem meam annuntia, committe & crede illis, quos nosti doctos à Deo esse. Ex quo loco & presenti isto hoc discimus, obstinationem nostram id à Deo procurare, ut præcipiat prophetis suis, ne amplius revelent nobis mysteria & voluntatem suam. Verum quidem est hoc Deum non revelare nunc ista ministris suis, vel per visiones, vel per rationem aliquam huiusmodi extraordinariam: sed dicam, quod serè tantumdem valeat. Deus solet auferre libertatem, auctoritatem & potentiam Spiritus sui ministris verbi sui, sic ut, etsi illud quidem verum sit docere eos veritatem, tamen non satis ad ædificationem doceant. Pharisei etiam veritatem docuerunt, sed non cum auctoritate, ut Christus. Cum ego oculos meos circumfero ad omnes partes hujus regni, videtur mihi paulatim imminui illa auctoritas & libertas ministrorum in docendo. Quam possumus hujus rei causam assignare aliam, quam obstinationem istam & summam ingratitude omnium. Videor mihi affirmare me posse, si pergant homines sic ingrati esse, fore tandem vt Deus os prorsus occludat servis suis. Deus misereatur nostri per Iesum filium suum.

³⁷ Tunc ego Daniel affectus ægri udine aliquot dies, assurgens feci officium Regis: quamvis obtupescerem super visione hac, nemo tamen animadvertēbat.

Tunc ego] Postremo loco est conclusio brevis hujus pro-

prophetia. In conclusione autem tria sunt: primum significat se affectum ægitudine aliquot dies ex visione illa, qua tantoperè conturbatus fuit, ut suprà vidimus: deinde assurrexisse & fecisse officium regis, hoc est, sibi a rege imperatum atque impositum: postremò, quamvis obstupesceret super visione hac, quamvis afficeretur graviter animo, tamen neminem animadvertisse ait, q. d. dissimulabam optimè affectionem animi mei: atque ita occlusam animo meo visionem continebam, prout me facere Deus mandaverat præcedente versu. Videre potes propter affectionem animi attoniti, non sine magno negotio Daniele servasse apud animum suum visionem, & paruisse præcepto Dei: Ita contingit nobis in tota vita nostra: Nam nullā partem mandatorū Dei observare possumus nisi summa cum difficultate simul & tristitia, propter impetum affectionum & peccatum quod adhuc in natura nostra reliquum est: Delector lege Dei, ait Paulus, quod ad interiorem hominem: sed video aliam legem rebellantem legi mentis meæ. Rom 7. 22. Sed tandem per hæc impedimenta omnia eluctabuntur pij. Quamvis obstupescerem, inquit, Daniel, nemo tamen animadvertēbat, id est, quamvis affectio animi mei me eò impelleret, ut visionem illam evulgarem, tamen eam continendo in animo meo obediens factus sum Deo.

ARGUMENTVM.

Hoc capite est revelatio quedam prophetica, quam accepit Daniel anno præmissæ liberationis. Primum est prospectoria precum eius, quas Deo concepit præmissæ liberationis anno ad versum 20. Deinde est responsio Dei & prophetica revelatio de tempore ad ventum Christi, & effectus illius ad finem cap.

Cap. 9.

1 Anno primo Dani filii Assueri ex semine Medorum, quo factus est Rex in regno Chaldeorum.

2 Anno primo regni eius, ego Daniel considerans ex libris numerum annorum quibus fuerat verbum Iehovæ ad Ieremiam prophetam completas fore vilitates Ierusalaimorum, septuagesimum annum adesse.

3 Adhibui faciem meam ad Dominum Deum querendo oratione & deprecationibus: cum ieiunio, cilicioque, & cinere.

4 Et orans Iehovam Deum meum, confessus sum: eo die,

Anno

A *Nno primo*] Quod ad profopopœiam illam oratio-
nis Danielis attinet, primùm est accessus quidam &
transitus ad eam à vers. 1. ad alteram partem versus quar-
ti, in quo quidem se orasse proponit. Orationis primùm
occasio notatur, *Ego Daniel*, inquit, *considerans ex libris*] oc-
casio igitur est, Consideratio illa Danielis, qua ex libris
observavit numerum annorum, quibus Deus prædixit
per Ieremiam prophetam completas fore vastitates Hie-
rosolymorum, id est, ut ipse interpretatur, septuage-
simum annum adesse: Libri hi sunt, cum prophetiarum
Ierem. quibus annorum numerus fuit præfinitus, tum hi-
storiarum temporum, quæ à deportationis initio effluerant:
vide Ierem. 25. 29. Occasionis istius, & considerationis
tempus designatur: fuit autem id, annus primus Darij, de
hoc supra 6. 1. Verùm hic nobis descriptus est, primùm à
patre, filius erat Assueri, Astyagem historiæ nominant. De-
inde à patria, è semine Medorum erat. Annum hunc pri-
mum clariùs deinde explicat. *Quo*, inquit, *factus est Rex*
in regno Chaldeorum] non autem quo primùm regnare
cœpit: Nam jam ante hoc tempus regnavit in Media, sed
quo primùm factus est rex in regno Chaldeorum, oravit
Deum suum Daniel. De tempore hoc tantùm observo.
Non alieno tempore Deus insignem hanc liberationem
populi sui perfecerat, eo nimirum quo operis sui testem
habiturus esset quasi totum orientem. Deus mirifica ope-
ra sua conijcit in tempora maximè solennia & loca cele-
bria maximè, ut totus mundus ea conspiciat, Deumque
glorificet: Sic linguas illas igneas dispersitas, figuram spi-
ritus sui sancti apparere voluit die Pentecostes, tempore
nimirum maximè solenni, ut ea res esset toti mundo per-
specta. Hactenus occasio fuit, nunc proponit se occasione
ista sese offerente Iehovam orasse, *Adhibui*, inquit, *faciem*
meam ad Dominum Deum, &c.] Hæc est generalior propositio
& minùs distincta, sequitur specialior & partibus
suis explicata, *Et oravi* Iehovam Deum meum & con-
fessus sum] Hic duæ partes orationis propositæ sūt, Peti-
tio & Confessio, sed non eo plane ordine quo in oratio-
ne

ne ipsa dispositę sunt. Primum hęc queri potest, cum Dani-
 el persuasum haberet Deum pręstuturum illam liberati-
 onem suo tempore, quod nunc quoque ad manum esse
 intellexit, cur nunc tam sedulò instat ut Deus quod pro-
 misit perficeret. Videri enim potest istud fidei contrari-
 um? Resp. Promissiones Dei & fidem in eas non debere
 nos segniores reddere, aut magis securos, sed è contra o-
 portare nos per ea magis excitari ad precandum omni
 tempore. Ea enim est natura promissionum Dei, quod
 cum conditione quasi desiderij, sitis, & implorationis rei
 & gratię promissę offerantur nobis: Christus enim ait,
 Petite & dabitur vobis. Quęrite & invenientis: pulsate, &
 aperietur. Quibus verbis promittit Spiritum sanctum &
 dona omnia hominibus, sed si petant ea. Experientia
 quam pij in se sentiunt hoc ipsum declarat. Nemo pio-
 rum videtur sibi habere resipiscētiā, fidem, remissio-
 nem peccatorum, & cętera quę promittuntur, nisi sen-
 tiat in se harum rerum sitim quandam & desiderium.
 Quod profectò argumento est non dari nobis ista, nisi
 expetamus ea. At dices, Annon fidei effectum est securi-
 tas? Resp. fidei effectum non est securitas ista carnalis, sed
 spiritualis illa, quę conjuncta est cum summa quasi in-
 dustria & exercitatione. Christus ait, Vigilate & orate ne
 intretis in tentationem; quibus verbis significat non pos-
 se nos in tuto esse & securos, nisi continuò vigilemus &
 oremus. Disce igitur qualem oporteat fidem eam es-
 se quę incumbit promissionibus Dei: Non est illa
 fides otiosa quędam speculatio, qua tantum annui-
 mus promissioni, & quasi nutu capitis approbamus,
 quod promittit Deus: Verum nihil est sub cęlo tam
 serium tamque occupatum, quàm est fides, quę nisi
 occupatissima sit languescit continuò. Ut autem ver-
 bo dicam, nihil otii debet esse fidei ab operibus bonis
 omnis generis, pręsertim verò petitionibus et orati-
 onibus. Ex his apparet quid responderi debeat pro
 Daniele: vel hoc ipso quod credidit oportuit eum pre-
 cari: Imò verò, quò propiùs aberat liberatio, eò major
 erat

erat fides : quò major fides , eò majus desiderium et ardentior oratio . Nam hoc est piis familiare , quod quò propius abest complementum promissionum Dei , eò fide magis ipsum apprehendant : quò autem major est apprehensio eò majus sit desiderium perfectionis et preces fiant ardentiores : Exempli gratia , Pij hoc in se experiuntur , quò propriorem vident liberationem animæ ex hoc corpore mortis , eò relictis hujus mundi curis , propius eam ad se applicant , quò autem magis applicant eò magis expetunt eam : Quæ profectò consideratio mihi movet dolorem , dum video instare extremam illam liberationem , neque tamen desiderium ejus in animis hominum inesse : exemplo enim Danielis oporteret capita nostra magis erecta esse nunc quàm olim , & fidem efficaciorē ad apprehensionem ejus , ac proinde desiderium & preces magis ardentiores . Sed vix in centesimo quoque est desiderium liberationis illius , imò horrent plerique dum cogitant de die illo , tantum absunt ab eo , ut desiderent eum , aut precibus expetant . Quod mihi argumento est fidem in promissam eam liberationem in omnibus ferè extinctam esse , neque homines expectare post hanc vitam vel judicium , vel cœlos , vel inferos : In tanta securitate sunt omnes ferè demersi . 2. Daniel omni alio tempore precabatur : Nam temporibus tribus de die dicitur orasse suprâ cap. 6. vers. 11. Verum hoc tempore vehementius solito oravit , & quò magis se provocaret ad preces , adhibuit ritus & ceremonias illas , jejunium , cilicium & cinerem : quibus Patres vsi sunt in precibus , ut ea re declararent comparere se coram Deo tanquam reos , & convictos omni alia spe abjecta , appellantes tantum ac implorantes misericordiam Dei . Sed cur sic præter consuetudinem suam oravit DANIEL ? Nimirum vidit instare magnum opus liberationis populi Dei . Nobis semper est orandum , & omni momento , si possit id fieri , sed
cum

cum videmus instare singulare aliquod opus Dei, siue iustitiæ sit illud, siue misericordiæ, tum ardentior solito debet esset oratio : utque magis ad eam excitemur, debent cum ea ceremoniæ quædam conjungi. Non urgeo equidem præcisè ceremonias illas Patrum, nam adhibere omnes Patrum ceremonias, esset magis simiæ partes agere, quàm veri imitatoris. Sed dico adhibendas certè aliquas ceremonias, ad nos, quæ est socordia nature nostræ, magis excitandos. Quod si aliàs vnquam opus fuit ardentibus precibus, et hoc die maximè iis opus est, quo videmus propè instare iudicium Dei, imò jà inceptū esse. Sed quid vides, inquit aliquis? Miser, hoc ipsū quod cū vides, non tamè vis videre. Hæc ipsa, inquā, voluntaria cæcitas argumèto est, futurū esse propediem iudiciū. Dicā enim quod verissimū esse compertū est; vniuersalis ista cæcitas, & durities cordis, quæ in omnibus ferè cōspicitur, certissimum est documentum futuri iudicij. Deus cum vellet punire Iudæos, induravit tum corda eorum: Fac, inquit, Esai. 6.9. pinguescat cor populi istius, & aures ejus ingrauescant, oculique ejus conniveant: ne videat oculis suis, & auribus suis audiat, et corde suo intelligat, convertensque sanet se. Vbi habes Deum, cum visum est ei iudicium immittere in aliquem, vel populum, vel hominem, indurare cor ejus, ne resipiscat, eoque effugiat iudicium venturum. Resipiscencia enim est argumentum misericordiæ Dei exstituræ. Quisquis igitur vis argumentum iudicij futuri, ne quære illud extra te, descende ipse in cor tuum, & vide quæ sit ejus durities. 3. Daniel summus propheta diligèter legit, ut apparet ex isto loco, prophetiam Jeremiæ, quam habemus 25. & 26. capitibus de tempore & duratione captivitatis Babylonicæ. Exemplum igitur habes in Daniele summæ modestiæ. Sic doctores esse debemus, ut simus quoque discipuli, neq; eximamus nos è communi ordine membrorum Ecclesiæ Dei, nisi velimus eximere nos ipsos planè è membrorum aliorum numero: Dico eum inflatum scientia sua, neque quidquam scire vt oportet, quicunque recusat audire

audire vel infirmisimum Dei servum in nōmine ejus loquentem in Ecclesia ipsius. Sed quid legit Daniel? Sanē quod creditu difficillimum erat: nempe, spatio septuaginta annorum completas fore vastitates Hierusalem. Attritus jam erat populus, neq; ullus videbat rationem qua liberari posset. Quid ergo in tanta difficultate sustinuit fidem Danielis? Dicitur in textu, *Verbum Iehova fuerat ad Ieremiam prophetam*] Ergo verbum Iehovæ sustinuit ejus fidem. Et si à Ieremia millies id fuisset dictum, nisi tamen persuasum fuisset danieli verbū illud non Ieremię, sed Iehovæ fuisse, non credidisset. Mysterium liberationis nostrę et salutis nobis incredibile est per naturā: nihilq; tam ægrē credimus, quā promissiones Dei. Quid igitur est quod fidem promissionum illarum nobis firmam faciat? Evoca, si possibile est, è cœlo omnes Angelos: convoca tibi ex terris omnes homines, Papam etiam ipsum, si lubet cum omnibus Papistis, hoc enim tibi permitto: assero tamen asseverationem omnium, non hoc facturam, ut vel unus aliquis (dabo tibi eum qui simplicissimus esse videatur et maximē credulus) credat promissionibus illis de salute & liberatione nostra (loquor autem de vera fide) nisi à Deo profectū illud verbum esse prius habeat persuasum. Solum enim Dei verbū (quicquid garriāt Pontificij de autoritate Ecclesię suę) est fundamentū fidei nostrę. 4. Promisit Deus populū possessurum terram illam in adventum Messię, Gen. 49. 10. Non desistet tribus à Ichuda, neq; Legislator è medio pedum ejus, usquedum venerit Silo. Vide quid interveniat, exulat populus è terra, et diū quidem exulat: Hinc discite quā mirabiliter compleat Deus promissiones suas, per ea etiam media, quę planē videntur pugnare cum rebus promissis, cujusmodi fuerat tum exilium istud populi: Ignoratio hujus rei fefellit Iudęos cum Chaldęi obsiderent Hierosolyma: Vociferati sunt Pseudoprophetę secundum promissionem Dei Iudęam non potuisse deleri ad adventum usque Silo: Ieremias contrā suasit dedendam urbem: Iudęi verò ignorantes rationem eam qua Deus

comple

complevere soleat promissiones suas, crediderunt falsis prophetis. Videre igitur licet, quam oporteat nos fidem habere in promissiones Dei: nepe, eam quæ superet omnia impedimenta ista, quæ interveniunt planè contraria, ut videtur, ijs quæ à Deo promissa sunt. Ea fuit fides Abraham, qui contra spem sub spe credidit. Rom. 4. 18. Sed vide rursus: Prædixit Deus exilium hoc duraturum tantum spatio septuaginta annorum. Hac quidem prædictione in longa illa afflictione sustentata est fides Iudæorum. Nunquam Deus imponit fidei nostræ gravius onus quam possit ferre: sed si quando gravet fidem nostram contrariis impedimentis, eam interea statuminat promissionibus suis, et addit vires ut possit sufferre. 1. Cor. 10. 13

— Obsecro Domine Deus fortissime, maxime, & summe reverende, servans fœdus & benignitatem amantibus ipsum, & observantibus præcepta ipsius.

Obsecro Domine Deus Hactenus transitio fuit: sequitur oratio. Primum inchoat petitionem hoc versu: Tum eam statim interrumpit confessione quam cum petitione miscet tanquam argumentum ad movendum Deum comparatū à versu 5. ad 15. Postremò redit ad petitionē, quæ reliqua oratione continuatur. Petitio igitur inchoata est his verbis; quibus Deū non nudè quidē appellat, sed multis titulis eum exornat: qui omnes ad motum pertinent. *Obsecro, o Domine, Deus fortissime, maxime, & summe reverende, servans fœdus & benignitatem amantibus ipsum, & observantibus præcepta ipsius.* Requirit enim Deus (ut de ultimis his verbis dicam) primum interiorem illam obedientiam, quam verbo dilectionis intelligit: Comprehendit enim fidem, dilectionem, adeoque totam interiorem renovationē: deinde opera legis externa. Nehemias oratione sua iisdem planè verbis compellat Deum, Nehem. 1. 5. Moyses autē Deut. 7. 9. sic planè jubet cognoscere Deū, eosdemque titulos cōmendat: adeo ut mihi videatur ex præscripto Moysis, Danielē et Nehemiā usurpasse hanc Dei nominationē. Tituli quibus appellat Deum sumuntur partim à potentia ejus, partim à misericordia. *Servans, inquit, fœdus &c.*

¶ Unde licet colligere quo affectu & quo animo Daniel Deū cōpellarit (in precibus enim Parum explicandis descendendū est perpetuū ad ipsos affectus, ut et nos eorum exēplo Dei gratia similiter afficiamur) Permotus igitur fuit Daniel, primū reverentia ac timore Dei ex cōsideratione potentie ipsius : Nulla enim est creatura, cui non omnipotentia Dei, & infinita illa maiestas ejus semel inspecta, timorē afferat: Deinde amore ejus ex consideratione misericordie Dei : Misericordia enim Dei & amor ille infinitus, allicit nos continuo ad eum redamandum. Ergo ex animo verē pio profecti sunt hæ voces: Pietas enim ex his duobus consurgit, timore & amore dei. Sic libuit aperire quasi interiorē affectum Danielis, et animū proponere omnibus quasi conspiciendum, ut et nos invocantes nomen Dei nostri discamus similiter affici: Imō verō, ut Daniel hic non tam voces edit, quā cor ipsum, unde hæ profecti sunt, aperit : sic et nos pro divinæ gratiæ mensura nomināres Deū nostrū, iis, quos alloquimur, ob oculos quasi ponamus, ipsum animi nostri affectū, ut et eorū animi similiter afficiātur. Nā cor est quod convertit cor, et affectus animi qui movet animi affectū. Quod si ita sit, quomodo queso afficiūt animos hominū blasphemę istę dę Deo hominū ferē omniū voces. Si reverenter cōceptę voces edificent, necesse est blasphemę destruant. Nam hæ efficaciores sunt, quę est perversitas naturę nostrę, ad destruedū, quā illa ad edificandum. Miserabile est videre quā multi destruantur his blasphemias prophanorū hominū et execrationibus hodierno die.

¶ Peccavimus, & perversę egimus, improbeque fecimus, ac rebelles animas : & quidem procedendo a præceptis tuis & a iustis tuis.

¶ Non enim auscultavimus sermōi tui prophetę, qui alloquebantur nomine tuo, Reges nostros, principes nostros, & patres nostros, ac totum populum terrex.

¶ Peccavimus et] Hic inchoatā petitionem abruptit inserta confessione tanquam petitionis argumento. Primum est confessio injustitię suę & totius populi: deinde confessio justitię divinę in ipsis castigandis. Ait igitur, Peccavimus, & perversę egimus, &c.] Sex quasi verbis exag-

exaggerat peccata sua & populi, quæ gradatim sic ascen-
dunt, ut posterius quodque, magis exaggeret peccatum,
quàm prius, & postremum omnium maximè. Explicabo
apertius quod dico. Primum verbum satis exprimit pec-
catum, cum dicit, *Peccavimus*. Secundum magis exagger-
rat ipsum, cum dicit, *Perversè egimus*. Tertium adhuc ma-
gis aggravat ipsum, cū dicit, *Improbè fecimus*. Quartū etiā
adhuc ipsū magis exaggerat, cū dicit, *Rebellavimus*. Quin-
tum magis exaggerat, quàm superiora omnia, cum dicit,
Et quidem recedendo à præceptis, &c. Est enim hæc malitiosa
obstinatio, cum peccamus habentes Dei legem ante ocu-
los. Paulus existimat in Gentibus satis magnam esse ob-
stinationem, quòd, cum cognoscerent iura Dei, hoc est,
legem ipsam naturæ, tamen peccarint. Rom. 1. 32. Quan-
ta igitur obstinatio est, cognita Dei lege, manu ipsius exa-
rata, deficere tamen & rebellare, hoc est, in meridiana lu-
ce errare. Hoc est, scientem aliquem, et planè volentem
se se præcipitem dare. Sextum verbum postremò, maximè
omnium exaggerat peccatum populi, cum dicit, *Et non
audivimus servos tuos, prophetas tuos, qui in nomine tuo alloquunt
sunt regi nostras, principes nostros, patres nostros, & totam populum
terre.* hoc est, qui explicarunt & applicarunt ad omnes cū
iurcunq; conditionis aut ordinis homines Dei legē. Gra-
ve est peccare adversus legem omninò, etiam non expli-
catam et applicatā: sed hoc gravissimū est peccare adver-
sus legem à servis Dei explicatam et applicatam. Et no-
stri homines quantumvis nunc contemnunt istas com-
minationes ex lege Dei, sentient tamen aliquādo, quàm
graviter id faciendo peccaverunt, sentient summum esse
hunc quasi peccati gradum. Utinam id sentiant tempe-
stivè. Nunc vidimus quò animo, et quò affectu cordis i-
sta pronunciaverit Daniel: ut & nos discamus itidem af-
fici in confessionibus nostris. Non est iste inanis quardam
multiplicatio, sed verba ista omnia ex sensu quodam pec-
cati emanant, et posteriora quæque ex sensu profundiori.
Dicam hoc apertius, cum ait peccavimus, sensus est pec-
cati satis magnus: Verum cum ait perversè egimus, sen-
sus

sus est paulò profundior : cum autem ait improbè fecimus adhuc profundior est sensus, & ita deinceps: Postremum verò illud verbum quo peccatum exaggerat, cum ait, *Non auduimus seruos tuos, prophetas tuos. &c.* Jex intimo cordis sensu profectum est. Vis igitur gravem confessionem edere coram Deo, cuiusmodi tum fuit ista Danielis: Vide sic afficiaris sensu peccati, ut Daniel. Quæ causa est cur homines vulgò tam leviter, et verbo potius quàm animo, confiteantur peccata sua: Peccavimus, inquit, sic omnes, sic vivitur: malè habet, sed non licet effugere: feci, sed homo sum: plures idem faciunt, quàm nos: & huiusmodi nescio quæ alia, quibus pueriliter ludunt cum Deo ipso. Sed quæ causa? Destituuntur serio illo peccati sensu. Est quidè fateor aliqua peccati conscientia, quæ extorquet illis huiusmodi voces: sed non est is sensus, quæ oportet esse. Fallax est ista natura nostra: peccatum gravissimum est omnium rerum, facit tamen fictis suis excusationibus & prætextibus ut levissimum videatur, utque vix attingat cordis nostri superficiem. Quare suspectam perpetuò oportet habere naturam hanc nostram, neque præbere aures prætextibus huiusmodi, & mendacijs, quibus prohibetur peccati sensus, ne descendat altius in animos nostros, ut eos penitus afficiat, & nos resipiscamus, ac resipiscences servemur per Iesum Christum, cui sit omnis honor & gloria. Amen.

7 Penes te, o Domine, est iustitia ipsa: at penes nos pudor faciei, qualis est die hoc: penes viros Iehudæ, & penes habitatores Ierusalaimorum; & penes omnes Israhelitas, propinquos & longinques in omnibus regionibus quo depulisti eos, propter pravicationem ipsorum, qua pravaricati sunt in te.

8 Iehova, penes nos est pudor vultus, penes reges nostros, penes principes nostros, & penes paves nostros, quia peccavimus in te.

Penes te o Domine] Hactenus fuit confessio peccati ipsius ac totius populi, nunc est confessio iustitiæ Dei in peccatis puniendis. *Penes te*, inquit, *o Domine, est iustitia ipsa, at penes nos pudor faciei, qualis est die hoc*] Non tantum confitetur Deum iustum in castigando, sed & populum iuste castigatum: Nam pudor iste faciei, est Dei

judicium & castigatio, quam sequitur faciei pudor. Erubescunt enim & pudore afficiuntur, quos Deus exercet judicijs suis. Non tantum Deum absolvit, sed & populum condemnat, neque immerito: Nam (ut hoc primum observem in hunc locum) quamdiu quis se defendit tanquam innocentem, tum cum ipsum judicat Deus, tam diu non potest Deum justificare: & quantum sibi tribuit, tantum necessario detrahit Dei gloriæ. Loquatur de Dei justitia quantum velit, & prædicet eum summè justum, si putet interea se esse aliquid, nihil dicit ad Dei gloriam. Quare qui velit Deum justificare, condemnet se: Imò nihil non mali, ignominiosi, probrosi, inferos denique ipsos nobis ascribamus, ut Deum nostrum glorificemus. David, Psal. 51. 6. Agnosco, inquit, peccatum meum, ut tu justifieris in sermonibus tuis, & purus sis quando tu judicas. Paulus, Rom. 3. 4. Imò, esto, inquit, Deus verax, omnis autem homo mendax. Ita quidem fieri debet; sed nihil est difficilius homini, quam sic confiteri justum Dei judicium, cum ipse interea exercetur eo. Facile quidem est ac promptum cuique, tum confiteri Deum justum, cum justitia illa ipsum non attingit, & cum ad alios pertingere ipsum videt: Facile quidem est, tum profiteri Deum justum, & justum ejus judicium: Facile fuit Iobi amicis, Dei justitiâ illam asserere, cujus tantum in Iobo fuerant spectatores: Sed si Deus semel immittat in nos manum suam, tum quidem, nisi refrænemur potenti Dei manu, & coerceatur natura ista nostra Dei Spiritu, vix continemus nos à blasphemia. Satan satis perspectam habuit hanc naturam nostram; cum Deo commendanti pietatem Iobi diceret, An gratis timet Iob Deum? Enimvero mitte, quæso, manum tuam, & attinge quæcunque sunt ei: nisi in os tuum maledicturus sis tibi: Et verè ista de natura Iobi, Et tum maledixisset Deo Iob, nisi gubernatus fuisset Dei Spiritu: Et quidem verum est, eum ingravescente judicio postea, aliquantò impatientiorem factum esse, nimisque suam innocentiam defendisse: Tam aliena est natura nostra ab hac confessione!

Addo

Addo præterea, nisi humiliemur tandem sub dei illa manu ipsam à nobis non recedere: Vbi verò jam humiliati sumus, tum quidem nos ea liberari solere. Vbi populus est adductus ad humilem istam confessionem, vides statim post insequutam liberationem. Neque verò mea sententia, durante præsertim tam diu captiuitate, statim eò est adductus. Quare notabis eos quos Deus tentat, siue morbo, siue alio quouis afflictionis genere, si videris sic humiliatos, ut libenter tandem hoc confiteantur, iuste se exerceri Dei manu: signum est liberationis certè allicujus propediem future. Sin videris nondum sic humiliatos, sanè argumento est Dei manum non statim ab eis recessuram. His ita positis, cum super nos gravis est Dei manus, non tum est luctandum nobis cum ea, verum potius cum nostra ipsorum natura et contumacia hac innata cordis nostri: ut humiliato jam corde, et consentientibus nobis iustam esse illam Dei castigationem quamcunque, tandem misericordia ejus liberemur. 2. Non satis est Danieli quod in genere confessus sit pudorem faciei penes populum in genere esse, sed et iustum illum pudorem singulis partibus populi sine exceptione attribuit, ut Deus glorificetur in omnibus, & singulis. Non satis nobis debet videri, si generatim tantum & frigide confiteamur pudorem hunc pertinere ad universum aliquem populum: Verum particularius descendendum est ad conditiones hominum singulas, et idem de iis confitendum est. Preposterum est ista nescio quæ hominum misericordia, qui cum vident populum aliquem affligi, tunc adducti commiseratione, hæc aut hujusmodi aliqua passim queruntur, Quid, inquit, commereri potuit ista vrbs? quid illa? quid hic miser homo? quid ille? quid mulieres? quid denique infantes ipsi? Periculum hæc est, ne dum plus æquo miseremur hominum, Deum, si non directè, saltem indirectè tanquam iniustum accusemus. Affirmo in nullos vnquam infantes (si illos maxime innocentes dicis) incidisse Dei iudiciu, vel gravissimum immerito, imo gravius iudiciu comeritos esse illos, imo inferos ip-

fos. Non enim statim sunt Angeli modò nati infantes, ut vetulæ fabulantur: sed habent in se omnes materiam mortis æternæ & damnationis. Puto Daniele non minùs innocentem fuisse, quàm alium quemvis. Puer deportatus est Hierusalem, & quidem sanctus puer: Sanctus puer pariter ac senex idem fuit. Sed quid de se ipse confitetur: Primùm peccavimus, inquit, ego nimirùm cum reliquo populo: non autem populus solus. Deinde, penes nos est pudor faciei: id est, penes me & populum reliquum, non autem penes populum solum. Ne igitur murmuremus adversus Dei judicia quæcunque; sed id malè nos habeat potius, quòd sacrosanctam illam Dei majestatem tot indigna quasi perpeti videamus ab indignissimis istis terræ vermibus. 3. Daniel in hac sua confessione nihil movetur omnibus illis rebus, quantumvis in speciem gloriosis: nihil mover eum hoc versu Iudææ titulus: nihil Hierosolymorù: nihil Israelis, nihil regum, & sequenti versu nihil principum, nihil Patrum, sed omnes pariter concludit sub hoc pudore faciei. Cum Deus, vel comminatur, vel judicat, tum quidem prætendunt homines gloriosa nomina, et titulos alioquin, fateor, laudabiles: quorum pretextu vellent se eximi è communi sorte peccantium. O, inquiunt, Rex sum, Princeps sum, Christianus sum, Ecclesiæ Christi membrum sum, ex patribus sum: Quid tum? Sunt hæ quidem larvæ, quibus conantur homines obtegere pudorem suum: detrahendæ sunt istæ omnes sive Regis, sive principis, sive Ecclesiæ, sive Patris (etsi quàm maximè natura velit quisque velare pudorem patris sui) detrahendæ, inquam, sunt, ut pudor omnium pariter appareat in conspectu Dei, et hominum: ut Deus in illo pudore, & iusto suo iudicio glorificetur. Scotia, aderit tempus quo larvæ ista Ecclesiæ & religionis detrahetur tibi, & hodierno etiam die cæpit Deus eam multis detrahere. Equidem, quòd ad me, confiteor in conspectu Dei & omnium hominum, confiteor, inquam, iudicium istud hodiernò die inchoatum, iustè pertinere ad populum, ad principes, ad regem ipsum

ipsum, ad omnes denique, maximos, minimos, vt Deus in pudore omnium pariter glorificetur. 4. Daniel in hac sua confessione nullum discrimen facit populi longinqui & propinqui in pudore hoc & iudicio: sed iuste ad omnes tam propinquos, quam longinquos iudicium illud pertinere pronunciat: neque excusat magis propinquos à leuioribus suis peccatis, quam longinquos. Verum enim illud est, non omnes Iudæos deportatos esse in Assyriam, & Babyloniam: sed aliquos in regionibus propinquiortibus & Iudææ vicinioribus subsedisse. Vulgò, ex castigationibus Dei, faciunt de meritis hominum iudicium, quasi qui leuius castigantur, minus sint commeriti: qui autem grauius, plus. At non sic iudicauit Daniel, & iniquum est illud iudicium, si statim ex Dei castigatione metiaris hominum peccata & merita. Plerumque enim fit, vt meliores seuerius castigentur, peiores leuius. Causas iudiciorum suorum novit ipse Deus. Daniel, credo, vir erat præstantior & melior plerisque ex ijs qui in propinquiortibus ac Iudææ vicinioribus regionibus subsederunt, cum tamè ipse in Babyloniam vsque deportatus fuerit. *Propter prævaricationem*] Sequitur causa, cur pudor faciei sit penes omnes: nempe, prævaricatio omnium, qua prævaricati sunt in Dominum. Peccatum etiam in speciem leuissimū suapte natura causa est iudicij grauissimi, et promeretur etiam inferos. Pronuncient homines ut velint iustum esse Dei iudicium vel non iustum, cum hæc causa semper subsit, iustum tamen est re ipsa in vitiis omnibus. Quod si iustum est Dei iudicium: iustus est ipse Deus, et glorificabitur etiam in iustitia illa sua. Etiam si fingas omnes creaturas aduersus eum simul conspirare ad defraudandum eum, iusta suā gloria, Deus in se tamen glorificabitur. Sed hic est omnis difficultas, efficere ut homines confiteantur iustum Dei iudicium. Qua igitur ratione id fiet potissimum? Si vt peccatum nostrum causa est iudicij Dei, ipsumque promeretur; ita peccatum penitus videamus, & sentiamus quā grave sit, quā commereatur vel minimum ipsos etiam inferos. Si quis vel verbo temerè et per

errorem prolato, lædat majestatem regis alicujus terreni quæ finita est, statim reus fit mortis. Si quis igitur lædat quacunque ratione majestatem illam cœlestis regis, et infinitam illam quidem, quanto magis reus tenetur damnationis æternæ? Quid causæ putatis esse quòd quidam, dum premuntur Dei manu, etiam optimi quique et pii, erumpant sæpe in impatientiam. David de se dixit. Psal. 32. 4. Inveterascebant ossa mea in rugitu meo toto die: quibus verbis significavit se, dum affligeretur, præ impatientia tãquam leonem aliquem rugisse: Sed quæ causæ? Cum silerem, inquit, hoc à me tum fiebat: hoc est, cum non enunciarem, sed dissimularem peccatum meum. Ergo impatientiæ hujus causa est quòd homines sentiant quidem manum Dei, quàm gravis sit, sed peccata sua quàm gravia sint non sentiant. Quæ profectò si sentirent semel, in afflictionibus magis sobrie se gererent. Scio equidem hominibus gravem esse ac acerbam peccati conscientiam, eoque fit ut omnes occasiones effugiendi eam quærant: Sed tamen verus est hic sermo, aut seriùs eam sentient, aut citiùs, quò autem seriùs eò graviùs & acerbius. Dum sentitur peccatum in hac vita, est Christus ad manum qui leniat ejus dolorem: cum vero sentietur in altera, non tum erit Christus qui homines consoletur. O quàm gravis est ille & intolerabilis cruciatus qui est prorsus sine spe omni liberationis & sine consolatione. Repetit deinde versu sequenti eandem confessionem iusti judicii Dei. *Leborva*, inquit, *pene nos est pudor vultus &c.* Invenienda nobis est repetitionis hujus causa aliqua. Nò enim cogitandum nobis est frustra multiplicare Daniele verba, aut idem inaniter repetere, sed ex serio affectu cordis eum loqui omnia. Fuit quidem Daniel homo nostri similis, sentiens eandem quam nos imperfectionem naturæ, et eadem impedimenta in precibus, quæ et nos: Videtur igitur cor Danielis humiliatum quidem priùs, cum hoc confiteretur, nunc redire ad se: difficillimum enim est homines eò adduci, ut ex animo confiteantur iudicium Dei iustum esse. Remedium igitur adversus hoc

ma.

malum, et cordis istam superbiā, affert Daniel, repetitionem ejusdem confessionis. Quod igitur discimus hoc Danielis exemplo illud est: Natura ipsa ne vel vnus quidem bonus cordis motus in nobis inest: nullam possumus bonam edere confessionem. Quod si autem Dei gratia fiat aliquando vt aliquid boni vel cogitemus vel confiteamur, vix quidem semel cogitavimus vel confessi sumus illud, cum cor istud, quod modò apertum fuit, paulò post occludatur: quod modò emollitum fuit, statim redeat ad duritiem suam priorem: quod modò humiliatū fuit, intumescat statim postea. Hoc pij omnes in se sentiunt. Sed quod remedium? Id habemus in exemplo Danielis: vt cor redit ad ingenium suum, ita nobis redeundum est continuò ad confessiones et cogitationes nostras bonas, ut vel harum ingeminatione & iteratione vincatur peruersum istud cor nostrum: Quoties illud negat iustum Dei iudicium, toties nos contra vociferemur penes nos esse pudorem faciei. Hæc est militia nostra in hac vita. Vt confessionem ipsam, ita causam ejus reperit. *Quia peccavimus in te* Ratio illa, qua objecta quasi, Daniel terrefacit & humiliat sibi superbum cor est, horrenda illa ac tristis peccati facies qua aspecta terretur quodammodò et humiliat se cor, tantisper dum hauriat ex ejus imo confessionem istam. Discamus igitur nos quoque quoties velimus humiliari cor istud nostrum, tantisper dum aliquid boni vel cogitemus vel confiteamur, toties objicere illi terrorem illum peccati: est enim ea vis peccati, si sentiat semel, vt possit deijcere animum hominis quàm maxime superbi-entis, et efficere vt totus horreat ac intremiscat. Omnes peccamus assidue: opus igitur est assidua resipiscentia: Principium autem resipiscentiæ est sensus peccati, et dolor ex peccato: Opus igitur est semper ob oculos habeamus peccatum nostrum. Peccatum meum, inquit David, Psal. 51. 5. obversatur mihi jugiter: sic enim assidue humiliatus est. Non hoc ideo loquor, quod velim nos in peccatum solum oculos habere defixos perpetuò. Inde enim periculum est, ne nimium doleamus, atque ita incidamus

in laqueum Diaboli: Non enim illius machinationes ignoramus. 2. Cor. 2. 11. sed id volo, cum intuitu illo peccati conjungi aspectum Christi, ut lætitia ex Christi aspectu absorbeat dolorem, qui est ex peccato. Tristissimus mortaliū simul & lætissimus est, quisquis est verè Christianus. Verè Christianum dico, non vanos istos & leves homunciones, qui nihil habent Christi præter inane nomen: neque cælum, neque inferos, neque Deum, neque Diabolum, cogitant esse: Hos non dico verè Christianos. Qui autem verè et ex animo Christianus est, is tristissimus hominum simul & lætissimus est: tristissimus propter aspectum peccati: lætissimus propter aspectum Christi.

⁹ penes Dominum Deum nostrum sunt miserationes & condonationes, quia rebellavimus contra ipsum,

Penes Dominum Deum] Hactenus fuit confessio iustitiæ Dei: nunc ne nimis deiciatur ex consideratione iustitiæ, convertit se ad misericordiam Dei, eamque simul confitetur. *Penes Dominum Deum nostrum sunt miserationes & condonationes*] Rationem addit, *Quia rebellavimus* contra ipsum] sensus est, cum simus omnes nos peccatores, ideoque nulla omnino causa miserationum & condonationum in nobis sit: idcirco ad Dominum Deum confugimus, agnoscimusque in illo solo esse causam condonationis: Dei enim misericordia arguitur ex peccatis nostris. Hic autem redit ad confessionem peccati. Quoties hunc locum confidero, toties miror Papistas tam pertinaciter defendere hæresin illam meritum, eoque venire cogor, ut dicam eos non habere perspectam peccati naturā: Neque verò habent: prorsus enim elevat vim omnem peccati, tollunt originale peccatum, concupiscentiam negant esse peccatum, negant peccata esse impuros istos ac perversos motus cordis nostri, qui, inquiunt, nihil, vel certè leviter admodum afficiunt bonitatem ac puritatem operum nostrorum, quibus promeremur nobis ipsi iustitiam nostram, & vitam æternam. Daniel, credo, perfectius regnitus erat, pluraque bona opera habebat, quam quivis istorum

istorum etiam eo ipso tempore, quo hæc diceret: tamen peccatum suum intuitus, nihil in se quod condonationem promereretur, vidit: coactusque est causam illam in solo Deo querere & agnoscere. Sed cæci sunt, quia volunt cæci esse.

10 Ac non auscultauimus voci Iehovæ Dei nostri ut ambulemus in legibus eius, quas proposuerat nobis per servos suos prophetas.

11 Sed omnes Israhelites transgressi sunt legem tuam, idque recedendo, ut non auscultarent voci tue:

Ac non auscultauimus] Pergit in cæpta illa peccati confessione, quod etiam gravissimis verbis exaggerat: exaggerat pariter iudicium Dei in peccatum. Ait igitur, *Ac nō auscultauimus voci Iehovæ Dei nostri*] q.d. peccavimus in Deum tam misericordem, qui iniit fœdus nobiscum ex sola misericordia sua. Nam dum Deum suum dicit, fœdus innuit. Exaggerat igitur peccatum suum & populi à summa ingratitudine conjuncta cum illa inobedientia. Ingrati enim animi fuit, non auscultare illi, qui tam clementer cum populo fœdus pepigit, in quo gratis se suaque omnia obrulit, ita ut possint fœderati Deum etiam sibi vendicare, suumque dicere. Rursus ipsum exaggerat, dum ait, *Non auscultauimus ut ambulemus in legibus eius, quas proposuerat nobis per servos suos prophetas*] Exaggeratum est his verbis peccatum ab aperta illa legis explanatione per prophetas facta: peccatum quidem fuit violare legem Moysi, sed gravius peccatum fuit violare illam tam clarè explicatam ac applicatam, opera prophetarum; Ex planiori enim & explicatiori doctrina major cognitio, ex majori cognitione major obstinatio & peccatū majus. Christus ait Phariseis Ioan. 9. 41. Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc verò dicitis, videmus, itaq; peccatū vestrum manet. Sæpè mecum soleo cogitare lucem istam doctrinæ, quæ hodierno die usque adeo lucet in hoc regno nostro, idè ministratam multis, ut peccatum ipsorum ac proinde iudicium Dei gravius reddatur. Tertio exaggerat peccatum ab universalitate ipsius. *Omnes*, inquit, *Israhelites*] ne vno quidem excepto, quasi in te conjurati,

transg.

*Transgressi sunt legem tuam, idque recedendo ut non ausculta-
rent voci tue* Si loquente principe, non patienter audiret
quis, sed fastidio quodam vocis ejus adductus recederet:
profectò graviter ab eo iam peccatum esset. Quàm gra-
viter igitur peccat vermis, qui loquente Deo, obvertit illi
tergum suum, ac per contemptû recedit? Sic exaggeratum
est peccatum. Nunc examinemus animum Danielis, quo
nimirum animo redierit ad peccatum suum ac totius po-
puli sic exaggerandum. Daniel peccato tanquam malleo
usus est supra ad retundendam cordis sui innatam quâ-
dam superbiam: nunc vero natura ista corrupta & fallax,
ut videri potest, penè excutit illi è manu malleum illum
peccati, ut excusso peccato & extenuato, cor redeat ad in-
genium suum, neque persistat in illa confessione justî Dei
judicij. Ideo redit Daniel ad exaggerandum peccatum.
Vide igitur: terror peccati est quo reprimimus cordis no-
stri superbiam. Natura autem ista nostra deceptrix mille
excusationes ac pretextus suggerit nobis, quibus elevetur
vis illa peccati, ipsumque leve nobis videatur: ut eo quasi
attenuato jam & disparente, cor permittatur sibi, planè-
que superbiat adversus deum. Verû remedium discimus
ex hoc Danielis exemplo: Simus nos vicissim tam diligē-
tes in peccato exaggerando, quàm diligens est hæc fal-
lax natura in eo extenuando, ut peccati quasi pondere de-
presso corde possimus Dei justitiā liberè confiteri in ip-
sius gloriam. Vides igitur nos nihil prorsus facere, nihil-
que consequi sine lucta: non confitemur Dei justitiā sine
lucta, sine ea non sentimus peccatum, quod principium
est conversionis nostri ad Deum, omniumque actionum
bonarum. Comparemus igitur nos ad luctam perpetuò
dum in hac vita sumus, ut in altera illa vivamus in tran-
quilla gloria cum Iesu Christo capite nostro: Cui cum pa-
tre & Spiritu sancto sit omnis honor & gloria, Amen.

— quapropter effusa est super nos illa execratio & illa adiuratio quæ scripta est in
lege Moïsis servi Dei, quia peccavimus in eum.

12 Itaque præstitit unumquodque verborum suorum quæ loquutus fuerat contra
nos & contra iudices nostros qui judicabant nos, inducendo super nos malum mag-
num: non enim factum fuit malum sub toto cælo, quemadmodum factum est contra
Ierusalaima.

13 Quomodo in scriptum est in lege Moſchis, totum hoc malum ſuperuenit nobis, nec tamen deprecati ſumus faciem iratam Iehouæ Dei noſtri, reuertendo ab iniquitatibus noſtris; & animum aduertendo ad veritatem tuam.

14 Ideo ſedulus fuit Iehova in illo malo quod adduxit ſuper noſtram juſtus eſt Iehova Deus noſter in omnibus factis ſuis quæ fecit, cum non auſcultaverimus voci ipſius.

Quapropter effuſa eſt] Nunc exaggerat judicium & maledictionem, graviterque apud Deum de ea cõqueritur. Querimonia gradibus quibuſdã aſcendit quaſi ad faſtigium quoddã, pro ratione incrementi interioris affectionis animi: Primus gradus eſt, *Quapropter effuſa eſt ſuper nos illa execratio, & illa adiuratio, quæ, &c.*] Propoſitio hæc habet primùm copioſum & ingens judicium: verba enim ſunt *Effuſa eſt*] inſtar fluvij & inundantis aquæ, non execratio tantùm aut adiuratio, ſed illa execratio, illa adiuratio cum emphafi quadam, qua deſignatur magnitudo execrationis: Habet deinde neceſſitatem judicij & certitudinem eventus. Nam Deus non ſimpliciter modò denunciavit execrationem, ſed addito jurejurando confirmavit eam: Habet denique deſcriptionem quandam judicij per relationem ad legem Moſis: *Quæ execratio*, inquit, *ſcripta eſt in lege Moſis, ſervi Dei*] Scripta eſt hæc execratio Levit. 26. & Deut. 28. Levit. 26, certi quidam gradus maledictionum numerantur, quorum ſupremus eſt iſte, de quo nunc queritur Daniel, nempe extrema illa terræ vaſtatio: Denunciatur enim illic primùm morbus, 2. penuria fructuum terræ, 3. deſtructio jumentorum, 4. gladius, peſtis, fames, 5. extrema vaſtatio totius terræ. Hic eſt ille ſummus & ultimus gradus judiciorum, quæ Deus illic comminatur. Propoſitio autem, hac legis Moſaicæ commemoratione, obſcurè reddit populum inexcusable ſimul & Deū juſtificat. Prædixit Deus & cõminatus eſt jã multò antè idẽ hoc judiciũ in tranſgreſſores: Populus tamẽ tranſgreſſus eſt. Nunc obſervo nonnulla: et primũ quòd ad ordinẽ: Daniel non ſtatim queritur apud Deum, ſed primùm confitetur peccatum ſuũ, ac proinde Deum juſtificat, et ſe populũq; totum condemnat, deinde queritur de judiciõ; Cõfeſſio autem iſta profeſſa eſt à reſipiſcẽtia: Reſipiſcẽtia igitur et animi quẽdam mutatio atque humiliatio debet antecedere querimoniam omnem. Nam

Nam resipiscentia fingit animū, redditque aptum eum & sobrium ad querendū, alioqui profectō, si non mutato prius animo queramur, periculum est ne querendo modū omnē excedamus & obmurmuremus adversus Deū. Quæ causa est cur homines tam impatientes sæpè videamus in querimoniis suis: non loquor nunc de ethnicis illis quos videmus in tragædijs Deum simul & vniuersam naturam execrari: sed loquor de optimis quibusque et regeneratis. Iob enim, libri sui cap. 3. dici ortus sui maledicit: contra naturam & contra Deum propter vitam acceptam et conseruatam contendit: Quæ igitur causa est? Quia nimirum non mutato jam satis animo, & ad sobrietatem composito queruntur. Impossibile autem est modum tenere in querendo, si non prius affectus animus sensu peccati sui fuerit, & ad Deum seriō conuersus: si manserit animus à Deo alienatus, necesse est tum Deo indignum aliquid proferatur, cum affectus concitior fuerit: itaque maximè opus est vt resipiscentia querimoniam semper antecedit, & non nisi resipiscentes queramur. 2. Daniel meminit legis Mosaicæ & comminationum earum quæ illæ sunt: Quorsum? Nempe, vt auferat populo omnem excusationem, & Deum pariter iustificet in iudicio suo. Omnes natura nimis fauimus nobis ipsis, & ut vulgò dicitur, eloquentes sumus in nostra causa: sed Philautia ista, dum querimur de iudicijs Dei periculosa est admodum: Non enim prius excitatur affectio illa, quàm paratus sit Diabolus, ad eam inflammandam: Iob percussus ulcere non citius affectum aliquem cœpit exerere, quàm Diabolus uxorem ejus incitaret ad falsam istam irrisiōem: Adhuc tu retines integritatem tuam benedicendo Deo ac moriendo? q. d. Adhuc tu in simplicitate tua persistis, quòd Deo isti benedicis, qui te in istas mortis angustias coniecit, nec ullam exitum ostendit. Sed ut de diabolo taceam, natura ipsa affectus est immoderatus adeò & indomitus, ut optimi quique vix possint eum reprimere, quin erumpat sæpè numero & obmurmuret Deo. David Psal. 39. 1. 2.

ob-

ostendit luctam, quæ sibi fuit cum affectu suo, quo tempore gravem persequutionem pateretur: dum ait decrevisse se continere affectum: sed eum incrudescente dolore, primùm incaluisse, deinde inflammatum jam, Deo obmurmurasse. Debemus igitur in querimoniis diligenter cavere nobis: neque tantum priusquàm cœpta est querela ad eam animum componere, sed etiam tum cum effusus est affectus in querimoniam, frēnum ei injicere, semperque inter querendum Deum justificare: nos autem ipsos condemnare. 4. Cum refert judicium ad comminationem Dei antegressam, sine dubio eadem opera glorificat Deum in veritate comminationis suæ. Tria sunt tempora glorificandi Deum in comminationibus suis. 1. Cum fides habetur comminationi ante peccatum commissum, ita ut credentes & timentes judicium futurum à peccato abstineamus: Fide enim in verbum suum honoratur Deus vel maximè. 2. Cum post peccatum jam commissum ad auditam comminationem judicij respiciamus & confitemur coram Deo peccatum nostrum: Sic David glorificavit Deum in veritate comminationis suæ, dum diceret, Agnosco peccatum, ut tu justifieris in sermonibus tuis: hoc est, ut manifestum sit te justè reprehendisse me per Nathanem prophetam tuum. 3. Glorificatur Deus in veritate comminationis suæ, post peccatum commissum, etiam post exequutionem comminationis: sic glorificat populus Deum in veritate sua hoc loco. Pauci quidem sunt qui glorificant Deum primo tempore: pauci etiam qui secundo: verum post exequutionem comminationis, vel ipse Diabolus cogitur Deum glorificare in veritate verbi sui, ac confiteri eum verum in comminatione sua: sed nimis serò nunc glorificant Deum, præstitisset antehàc: Sed præstat serò quàm nunquam, præsertim si cum seria conversione ad Deum, agnitio illa veritatis comminationum ac verbi ipsius fiat. Notandum autem est, quod non dicat legē hanc Dei ipsius, verum Mosis servi Dei: ita etiam nunc populus reveretur Dei Ministrum Moysen, per quem olim de-

denunciatum est hoc iudicium. Omnes id fatentur, quòd si audirent Deum ipsum sua voce è cœlo minas intonantem, velle quidem se tum credere: verum cum procedant hæc comminationes ex ore hominum infirmisimorum, statim offenduntur infirmitate, stultia, impotentia, ignobilitate instrumentorum: Quid, inquit, quis hic, qui ita denunciat iudicia? Homuncio quidam ignobilis, stultus, pauper, per omnia similis nostri ipsorum, aut etiam deterior. Quantò, quæso, præstantior est ejus comminatio in nos, quàm nostra vicissim in eum? Verum vbi Deus jam justificavit comminationem servi sui, & exequutus est iudicium suum, tum quidem coguntur non tantum Deum ipsum glorificare, in veritate comminationis suæ: sed etiam ministrum ipsius jam in pretio habere, ac revereri suo loco. Vult enim Deus suum honorem haberi servis suis, ut ministris & dispensatoribus. Voluntatem istam Dei experti sumus jam antea, eam etiam experiemur imposterum. Hactenus propositus est primus querimonie gradus. Ratio autem iudicii de quo queritur, subiecta est à peccatis populi, *[Quia peccavimus in eum]* Vide hinc causam iudicii tam gravis, non facit ipsam Dei comminationem (quia nimirum Deus id comminatus est jam olim, idèò iudicium supervenire oportuit) sed peccatum populi. Non est comminatio Dei tam causa executionis ipsius, aut iudicii suo tempore incidentis, quàm peccatum ipsum. Comminatur enim Deus sub conditione quadam peccati: & peccatum est propriè quod accersit iudicium, etsi tum, fateor, cum iudiciu supervenit, glorificetur etiam Deus in veritate comminationis suæ. Hoc observo propter malitiam naturæ istius: vbi enim videt Deum jam incidente iudicio glorificari in veritate comminationis suæ, statim obmurmurat Deo, quòd quærat sibi gloriam in veritate comminationum suarum, cum perditione creaturarum, quasi verò creatura sit pluris faciendæ quàm veritas Dei: aut quasi perditio creaturæ non sit ex ipsa creatura: Perditio tua ex te est Israel. Quod si Deus interea glorificetur in veritate sua, cur hoc molestum est creaturæ

turæ? An quia invidet illi omnē gloriā suā? Sed responsa Deo ut lubet, cum tu peccas sine resipiscētia, tum non tantum gloriābabitur Deus in veritate cōminationis sue, sed etiam in iustitia, dum iustissimē obstinationem tuam vlciscetur. Haftenus fuit primus gradus querimonix, in quo exaggeratum est iudicium à magnitudine sua: sequitur nunc alter gradus, quo rursus, sed paulò vehementiori cum affectu eandem iudicij magnitudinē amplificat.

Ei præstitit, inquit, unumquodque verborum suorum quæ loquutus fuerat contra nos, & contra Iudices nostros qui iudicant nos.]

Quibus verbis innuit summam iudicii divini severitatem, vel ex eo quod nihil jam olim verbo denunciaverit, quod non reipsa præstiterit suo tempore: nihilque de severitate comminationis suæ remiserit: sequentia verba hoc indicant, *Inducendo*, inquit, *super nos malum magnum.]* Magnitudinem istam mali exprimit verbis sequentibus, *Non enim factum fuit malum. &c.]* id est, tantum malum non fuerat auditum usquam, visum, aut effectum antea.

Hoc confirmatur Lamentationibus Ieremiæ: Factum autem est secundum comminationem illam quæ est Levit. 26. & Deut. 28. Levit. 26. 32. minatur se facturum, ut inimici qui eiectionis illis incolent terram ipsorum, videntes illud iudicium mirabile obstupescant de ea. Deut. 28. 37. minatur se facturum ut populus sit in stuporem, in parabolam, & in dicerium, apud omnes populos quò abduxerit eos. Vide igitur interminatur mirabile adeò iudicium, ut inimici, qui terram ipsorum ipsis eiectionis occupaturi sunt, terram ipsam tam desolatam sint miraturi, cum eam intuebuntur: & gentes illæ exteræ quæcunque, in quaserunt abducendi, miraturæ sint Iudæos tam miseros, cum eos intuebuntur. Iudicium corripiet terram, iudicium corripiet populum. Obs. 1. Affectus Danielis in querendo paulò altius assurgit, sed eum sic Dei gratia regit, ut interea Deum iustificet: quò spectat quòd dicit (præstitit verba sua) quasi dicat, inducendo hoc tantum malum nihil fecit quòd non prædixit, adeò ut populus inexcusabilis red-

ꝛ datur, & Deus justificetur. Affectus hic noster in querendoꝝ ericulosus est, & quò ascendit altius eò periculosior: Difficillimè enim continetur ne impingat in Deum, abripiatq; nos in obmurmurationè. Remedium autem hujus mali præsens est, si inter querendum perpetuò justificemus Deum, nos autem ipsos perpetuò condemnemus: Ratio, qua id fiet optimè, erit, si perpetuò in memoriam revocemus ejus prædictiones: Nullum unquam judicium incidit in quenquam, de quo non prædictio exstitit aliqua et comminatio. Verbum enim Dei omne os obturat, & obnoxium reddit condemnationi totum mundū. 2. Significatur hîc gravissimum judiciū. Causam licet colligere ex hoc textu: ait enim *Præstia verba sua*] Causa igitur gravissimi judicij fuit clarissima revelatio, quā Iudei supra ceteras omnes gētes habuerūt; quò enim major est revelatio, eò major est cognitio: quò autē major est cognitio, eò majus peccatum: quò denique majus est peccatum, eò gravius judicium. Christus ait, Matth. 11. 21. Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: si enim virtutes quæ apud vos editæ sunt, fuissent editæ in Tyro & Sidone, olim sedentes cum sacco & cinere resipuissent. Quinetiam dico vobis tolerabilior erit conditio Tyri & Sidonis in die judicij, quàm vestra. Ne miremur igitur si viderimus genti huic nostræ judicium immitti à Deo, quale non superventurum est gentibus etiā idololatricis, de quibus tamen nos tam malè sentimus: Major enim est veritatis revelatio apud nos, quàm illas. Attendite quod loquar: Putatis peccatum aliquod vestrū in tāta ista luce verbi Dei, quodcunq; illud sit, sive homicidium, sive adulterium, sive quod aliud, putatisne illud tantum esse legis hujus vel illius transgressionem? Imò verò plus quàm legis alicujus transgressio est. Audite quid Paulus dicat, Rom. 2. Primum accusat Iudæos, qui gloriati sunt in lege, transgressionis ipsius legis: Qui predicas, inquit, non furandum, furaris, &c. Quid præterea? Accusat quod per transgressionē legis Deū dedecorent, hoc est, ut verba subiecta declarāt, nomē Dei propter ip-
 sos

sos & propter transgressionem ipsorum blasphemetur
 inter gentes. Sic et nos multò magis in multò majori lu-
 ce verbi Dei, non tantum transgredimur legem, sed
 transgressionem nostram facimus, ut religionis nostræ puri-
 tas blasphemetur ab inimicis veritatis, qui semper in in-
 sidiiis sunt, speculantes vitam & mores nostros, è quibus
 si quid observant fieri alienum à professione nostra, os
 eorum apertum est ad blasphemandam eam quam pro-
 fitemur veritatē. Hactenus fuit secundus querimonie gra-
 dus, sequitur tertius, quo queritur de assiduitate ac dura-
 tione maledictionis & iudicii: Gravitas iudicii ferèda ef-
 fet aliquo pacto, sed diuturnitatē gravissimi iudicii quo-
 modò possumus ferre? Affectus hoc loco concitior
 est, quo queritur de diuturnitate iudicii: ideòque ante-
 vertit erumpentem querimoniam suam: adducta iustif-
 sima diuturni iudicii causa, à perseverantia populi in du-
 ritie cordis sui. Causa igitur est his verbis: *Quemadmodum*
scriptum est in lege Moysi, &c.] Sensus est, quamvis totum
 hoc malum supervenit nobis, secundum prædictionem
 et comminationem scriptam in lege Moysi, tamen nos in
 duritie cordis perstitimus. Significat igitur duritiem &
 cor quod respicere nescit, sicut loquitur Apostolus.
 Deinde sequitur querimonia, sed nunc paulò moderatior:
Ideo sedulus fuit labora in malo quod adduxit super nos.] hoc
 est, perseveravit assidue in affligendis nobis. Observ. 1.
 Daniel sentiens affectionem animi sui concitiatorem fie-
 ri, dum appropinquat jam ad extremum querimonie, ne
 inordinata nimis esset, & temerè in Deum præcipitaretur,
 cursum ejus paulisper interpellavit, allata in medium ius-
 tissima ratione assiduitatis iudicii divini, à perseverati-
 one populi in duritie cordis sui. Vnde paulò levior jam
 factus est affectus in exaggeranda hac Dei in iudicio suo
 perseverantia. Affectus noster in lamentationibus &
 querimoniis nostris quò propius à summo abest, eò ve-
 hemèntior fit, in vehementia autem & concitatione pericu-
 lum est, ne violetur aliquo pacto majestas Dei: ideòque
 interrumpendus est ejus cursus, injecta aliqua remora

tanquam iustissima ejus mali causa, de quo conquesturus est affectus noster. 2. Mirum est potuisse populum hunc tam diu permanere in duritie cordis sui, etiam sub gravissimo judicio: Nihil hic miri: nam habitus peccati non facile, imò non nisi summa cum difficultate evellitur: & cor, ubi semel contraxit duritiem, non nisi magno negotio emollitur. Dicunt Libertini isti, indulgebo genio hoc die, cras resipiscam: hoc anno pro arbitrato meo vivam, anno autem vertente recipiam me ad bonam frugem. Stulte, penes te est, fateor, indurare cor tuum, & contrahere habitum peccati, sed non est situm in te, aut quoquam mortalium, emollire sibi cor semel induratum, aut habitum peccati contractum dissolvere. Remedium hujus mali est perseverantia in afflictionibus: necesse enim est durities cordis atteratur diuturnis malis. Sunt inter nos, quorum animis consuetudo peccandi ita quasi callum obduxit, ut ego existimem non nisi gravi & longo judicio exercitatos ad resipiscentiam perventuros. Verum quidem est fateor, nihil efficient afflictiones sine Dei Spiritu, sed afflictionum usus magnus est in preparando & quasi dolando corde ad Spiritum sanctum recipiendum. Afflictiones enim cogunt nos, etiam invitos, inquirere in causam sui: causam invenimus tandem in nobis ipsis, peccatum: Peccati sensus serius gignit vehementer dolorem, & conterit animum. Nam est in Esa. 66. 1. Deus neque in cœlis, neque in terris habitat propriè, sed in spiritu paupere & contrito. Hæc propria ejus sedes est, in qua profectò efficitur: ior est Deus per Spiritum suum, quam vel in cœlo, vel in terra. 3. Ex hoc loco disce causam cur detentus fuerit populus in captivitate totos illos septuaginta annos: & cur Deus hunc annorum numerum captivitati præscripserit. Est autem ea durities cordis, quam vidit Deus non frangendam nisi eo annorum spatio: Nam ego in ea sententia sum, mansisse populum in duritie cordis aliqua totos hos annos septuaginta, neque satis humiliatum fuisse ante completum hoc temporis spatium. Verum quidem illud est, sic à Deo præscripta esse

esse ab æterno tempora iudiciorum suorum, ut impossibile sit effugere Dei manum ante complementum illius temporis, quod ab eo præfixum est. Imò omnes Reges terræ non poterunt semel movere loco gravem illam Dei manum ante illud tempus præfinitum: Verùm non debemus tamen in malis constituti ab hac præscriptione temporis sic ratiocinari. Deus constituit iudiciis suis certum tempus: oportet igitur illud tempus totum expleri priùs, quàm ego à malis his liberer. Sed multò magis debemus argumentari à duritie ista cordis nostri. Cor meum permanet in veteri duritia sua: ideòque his malis assiduè exerceor. Propono vobis experientiam: Sit aliquis afflictus vel morbo, vel aliquo alio afflictionis genere, descendat tum in suum ipsius animum, affirmo eum, si modò animum benè excusserit, percepturum duritiem cordis aliquam toto illo tempore quo manet sub afflictione, adeò, ut vel experientia ista possit docere nos duritiem cordis nostri causam esse durationis iudicii divini. Claudit tandem querimoniam suam duabus istis sententiis, vna, *Deus est iustus in omnibus factis suis quas facis*] Altera, *Nos non auscultavimus vocem ipsius*] Tum tandem silet ac desistit à querendo. Necessè est in afflictionibus lamentemur & deponamus in sinum quasi Dei querelam nostram: Id enim est quod nos consolatur: Sed cavere debemus interea ne Deum illum, qui tam benignè nos audit, offendamus: eò enim abducit nos affectus iste noster naturalis & corruptus, ut nosmetipsos purgemus tanquam innocentes, Deum autem accusemus tanquam injustum. Ideòque quo tempore videmus affectum majori aliqua vi eò tendere ac properare, coercemus eum tempestivè, & obmutescamus. Ratio autè reprimendi optima est, si habeamus animo obsignatas & penitus infixas duas istas sententias, Deus est iustus, Nos autem peccatores sumus. His enim, quasi clypeo quodam, retunduntur multæ tentationes Diaboli, quibus ille nos adoritur, præsertim quo tempore à Deo affligimur. Ideòq; has sententias penitus animo infixas habeamus.

15 Nunc ergo, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum e terra Aegypti manu forti, & comparasti tibi nomen quale est hoc die: peccavimus, improbe egimus.

16 Domine, secundum totam iustitiam tuam summam, avertat se jam ira tua, & æstus tuus a civitate tua Ierusalaimis, monte sanctitatis tue; nam propter peccata nostra & propter iniquitates patrum nostrorum, Ierusalaima popululque tuus opprobrio sunt omnibus circumstantibus nos.

17 Nunc, inquam, ausculta, Deus noster, orationi servi tui, & deprecationibus eius, & fac ut luceat facies tua super sanctuarium tuum quod desolatum est, propter Dominum.

18 Inclina, Deus mi, aurem tuam & audi, aperi oculos tuos & vide desolationes nostras, & civitatis, quæ vocata est de nomine tuo: non enim propter vilam iustitiam nostram nos procidentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas.

Nunc ergo Domine] Hactenus fuit inserta confessio, nunc redit ad petitionem liberationis suprâ vers. 4. inchoatam. Crebrò petit idem, & unâ cum petitione crebra, miscet petitionis argumenta ad vers. 19. Deinde petitionem suam concludit vers. 19. Non statim petit hoc versu, sed Deum suum compellans argumenta petitionis aliquot medio loco inserit. *Nunc ergo Domine Deus noster,*] His verbis compellat Deum suum. Titulus hic fiduciæ est, & familiaritatis cum Deo, quippe qui à fide profisciscitur, fide, inquam, quæ nititur promissione illa quæ est in fœdere, Genes. 17. 7. Ero Deus tuus, & seminis tui: hoc est, efficiam te mei ipsius & omnium benedictionum mearum, ut iustitiæ, misericordiæ, sapientiæ, potentiæ, veritatis, &c. participem. Fide igitur incumbente huic promissioni, audet homo Deum sibi vendicare, & suum dicere: Beatus quidem est qui verè & ex animo potest Deum sic suum compellare. Nam qui id verè & ex animo potest, is reipsa habet Deum. Qui autem Deum habet, quota felicitatis parte destituitur? vnde David: Beata gens cui Iehova Deus est. Sed plerique dum Deum ita nominant, mentiuntur, asserentes Deum suum esse, cum tamè nihil ad eos pertineat, ut qui eum in ore tantum habeant, & non in corde: Quò fit ut vulgò tam frigidè, tamque sine omni prorsus reverentia de eo loquantur homines; causa est, quia eum non habet in corde suo habitantem per fidem, in quo qui habent Deum, illi interea dum eum suum esse dicunt, sentiunt aperiri

periri sibi cor, ac Deum illum ineffabili cum voluptate ac gaudio amplexari. *Qui eduxisti* Sequuntur argumenta petitionis, estq; hoc primum, ab antea acta Dei beneficentia, in hanc formam: Domine experti sumus beneficentiam tuam jam antè, præsertim in eo, quod eduxeris populum tuum ex Ægypto: Ergo nunc avertat se ira tuâ. Argumentum hoc nititur immutabili Dei natura: cujus inter cæteros ejus usus, hunc quoque habemus, quod ea fretos nos consolentur exempla misericordiæ Dei præterita. Ita enim argumentamur: Deus beneficus fuit antea in suos: Ergo erit quoque impofterum: Ratio est, quia natura ejus immutabilis est. Non enim est similis hominum, quorum amor inconstans est ac varius. Vtilissimum autè est (vt hoc obiter dicam) Dei illam naturam semel perspectam habere, æternitatem ejus, immutabilitatem, omnifufficienciam, justitiam, misericordiam, potentiam, sapientiam, veritatem, &c. Vtilissimum, inquam, est Dei hanc naturam cognoscere, quatenus in verbo suo se manifestavit: sine ea enim cognita, ex Dei operibus non poterimus eum fructum reportare quem debemus alioqui: Nā Daniel, si tum ignorasset hanc Dei immutabilitatē, profecto nunquam ita fuisset ausus argumentari ab experientia antea actorum operum. Sed peculiaris est quædam ratio hujus exempli: Voluit enim Deus liberationem illam populi ex Ægypto quasi pignus esse misericordiæ sue impofterum ostendendæ, & curæ suæ ac providentiæ erga populum suum imperpetuum futuræ, unde ait Levit. 22. 33. Dedito vos e terra Ægypti, ut sim vobis in Deum; hoc est, ut Deus sim vester, & curam vestri habeam, vos protegam imperpetuum, deniq; Dei partes agam vobis. Hinc est quod Deus ipse cum vult probare populo beneficentiam suam impofterum, vtatur hoc argumento, vt Psal. 81. 11. Ego sum Iehova Deus tuus qui feci ut ascenderes e terra Ægypti, dilata os tuum, & impleturus sum illud, hoc est, pete & dabo. Et populus Dei vicissim, cum implorat Dei misericordiam impofterum patrefaciendam, solet illi in memoriam revocare insigne illam antea acta liberationis.

tionem. Sic Nehemias dum precatur Deum. 1. 10. At hi sunt, inquit, servi tui, & populus tuus, quem redemisti vir-
tute tua maxima, & manu validissima: sic daniel hoc loco
Si quando legimus in scripturis pios viros ita argumen-
tari ab illa liberatione ex Ægypto, seque consolari ac cō-
firmare ea recordatione eius in posterum, non debemus
tum hoc negligenter praterire: verum à minori ad ma-
jus sic argumentandum est: Si illa liberatio ex Ægypto
confirmabat veteri populo beneficentiam Dei in poste-
rū, quantò magis liberatio per Christum Iesum (cujus
illa typus quidam fuerat & umbra dūtaxat) debet Chri-
stianos consolari, illisque probare perpetuam Dei erga se
beneficentiam & salutem æternam. Atque illud certissi-
mum est, si quis semel redemptus sit Christi sanguine, is
necessariò servabitur: vnde Paul. Rom. 5. 10. sic argumen-
tatur: Si cum inimici essemus reconciliati fuimus Deo
per mortem filij ejus, multò magis reconciliati servabi-
mur per vitam ejus. Nam cœlum terræ prius miscebitur,
quàm peribit is qui semel redemptus est illo Christi san-
guine. Quare hoc nobis imprimis curæ esse debet, ut si-
mus certi de redemptione, ut certi etiam possimus esse
de conservatione æterna: quæ enim causa est incertitudi-
nis salutis, & desperationis de Dei erga nos providen-
tia? Non alia profectò quàm incertitudo redemptionis.
Querenda igitur est jamprimū certitudo redēptionis.
Notandū in hoc argumento quod dicit (qui eduxisti po-
pulum tuum) benè concordat istud cum illa appellatione
Dei, qua eum suprà vocavit Deum suum: vt enim illic sibi
Deum vindicavit, ita nunc se Deo vicissim tradit: hoc ex-
istit ex ineffabili illa *κοινωνία* Dei & nostræ: ea enim fit vt
Deum possumus dicere nostrum, vicissimq; nos esse Dei.
Et comparasti Secundum argumentum à Dei gloria, præ-
sertim ex illo opere liberationis ex Ægypto: Domine si
nunc peribimus, actū erit de gloria, quam olim acquisivi-
sti tibi ex illo opere liberationis nostræ ex Ægypto. Illud
enim liberationis opus inserviebat partim utilitati Eccle-
siæ, partim verò gloriæ Dei. Fundamentum hujus argu-
menti est quod Deus sit zelotes, & amans sue gloriæ. Nam
mi-

mirabilis est vsus confiderationis principij huius. Si enim quis persuasum habeat quod petit conjunctum esse cum Dei gloria, tum potest confidenter satis argumentum ducere à gloria Dei ad id quod petit: nempe, quia Deus est zelotes & studiosus gloriæ suæ: vnde Ecclesia apud Esai. 64. persuasum habens Dei gloriam conjunctam cum liberatione sua, etsi conscia plurimorum & maximorum peccatorum, audet tamen eum vrgere, & cum eo quodammodò sic expostulare. An propter offensas nostras contineres te Iehova? Sileres & affligeres nos quamplurimum, q. d. Indignum esset te magis ad peccata nostra respicere, quàm ad gloriam tuam in liberatione Ecclesiæ positam: freta nimirum est Ecclesia illo ipso fundamento, quòd Deus sit studiosus suæ gloriæ: sed hoc imprimis attendèdum est, vt, interea dum allegamus deo suam gloriam, vehementi ejus zelo ducamur, & ut, quemadmodum Deo pretiosa est, ita nobis quoque ante omnia pretiosa sit: alioqui respondebit tibi Deus objicienti illi gloriam suam: Quid tibi cum gloria mea? Ego glorificabor etiam dum tu peribis, volunus omnes cum zelo aliquo precari Deum; & rectè quidem facimus: sed in rationem ejus rei consequendæ facillimam: objecta sit perpetuò nobis precantibus Dei gloria, tanquàm meta, ad quam dirigamus preces nostras: si enim objectam habeamus nobis dei gloriam, ea velut sol quidam illucens cordi, excitabit in eo admirabilem calorem ac zelum: qualis excitatus est in corde davidis tum cum diceret, Zelus domus tuæ exedit me, Psal. 69. 10. Verum quidem est, dum homo studiosus est sui præcipuè commodi, tum apparebit quidam quasi ardor in precibus, sed non est ille zelus proprius ac verus, sed affectio duntaxat particularis & philautia. Preces cum vero zelo non possunt concipi, nisi animus intentus sit in dei gloriam tanquam finem vltimum ac præcipuum. *Peccavimus, improbè egimus*] Tertium argumentum petitionis à peccato, & eò quidem gravissimo. Quare verborum etiam est incrementum aliquod. Nam postquam dixit *peccavimus*] subijcit continuò, *improbè egimus*

mihi quod majus quiddam est Domine nulla causa est in nobis cur avertat se ira tua, imo verò causa irę reperitur in nobis: Ergo tu ipse secundum omnes justitias tuas, averte iram tuam. Duo sunt hęc quę agnoscit. 1. Nullam causam misericordię Dei ostendendę in se. 2. causam esse justam irę. Ex quo discimur, quanta cum humilitate ac submissione animi, Patres & pii illi viri coram Deo olim comparuerint in precibus suis. Magna quidem est ea humilitas, si agnoscas nullam omninò causam in te esse eorum quę petis, sed major est ista, si agnoscas contrariam irę & mortis causam in te inesse, hoc est, si tuo ore te condemnes & supplex confugas ad thronum gratię. Hęc animi demissio fundamentum precum vsque adeò necessarium est, ut ego semper miratus sim, qui possint Papistę precari Deum cum opinione aliqua liberi arbitrij, & meritum suorum. *Domine secundum totam* Petitio ipsa est, q.d. cum nihil sit in nobis nisi peccatum & causa irę, Domine, avertat se ira tua secundum omnes justitias tuas. Iustitiam hęc intelligo non eam, qua tanquam Iudex infligit pœnam peccatis: sed fidem, clementiam, misericordiam Dei (miserationes & condonationes vocavit supra versu. 9) quę quidem fiunt secundum promissionem ipsius: Ideoque justitię nomine appellantur: Nam quod Deus promissit justum est ut perficiat. In hoc significato accipitur justitię nomen Psal. 51. 16. Canter lingua mea justitiam tuam: hoc est, misericordiam promissam. Notandum quod non dicat singulariter justitiam: sed pluraliter justitias: hoc idem valet Hebręis cum eo, quod nos dicimus, secundum justitiam tuam summam: Nam illi superlativum gradum per numerum multitudinis expriment. Neque dicit secundum vnicam duntaxat justitiam summam, sed omnes simul quotquot in Deo sunt. Quid tibi vult hac loquendi forma? Sanè nihil aliud, quā infinitam illam ac immensam Dei justitiam & misericordiā: Aptè quidem respondet justitia ista siue misericordia Dei infinita causę suę & argumento proximo, quo confessus est, & nullam esse causam misericordię in se, & esse causam

sam iræ, peccatum, & illud quidem gravissimum. Si enim non sit in nobis causa aliqua gratiæ, tum quidem magna est gratia, quæ prevenit nos immerentes: sed si sit in nobis præterea causa iræ, nempe, peccatum, idque gravissimum: tum quidem misericordiam eam quæ condonat peccatum oportet esse immensam; & certè verum est, nullum est peccatum quamvis leve, quod non egeat infinita misericordia: peccatum enim quodcunque violat infinitam illam Dei maiestatem: æstimant homines peccata ut velint: Ideò Paulus semper infinitam misericordiam peccato opponit. Rom. 5. 8. Commendat, inquit, suam erga nos charitatem Deus, quòd, cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est, id est, hoc quòd Christus mortuus est pro nobis peccatoribus, ostendit charitatem Dei ineffabilem: & eadem epistola, cap. 6. 20. Vbi actum est, inquit, peccatum, ibi superabundavit gratia, & suo peccato opponit superabundantem gratiam. I Timoth. 1. 14. Sed quis demùm est qui videt hanc Dei in Christo infinitam gratiam? nempe, qui priùs vidit quantum sit peccatum suum. Daniel enim tum dixit, secundum infinitam iustitiam tuam auertat se ira: cum dixisset priùs, peccavimus, improbè egimus. Non sunt illi qui nulla peccatorum conscientia moventur, qui sentiunt aut vident infinitam hanc Dei gratiam: bonum est igitur quoad vivimus præsentem habere sensum peccatorum nostrorum: verum continuò à sensu peccati ad sensum infinite in Christo misericordiæ transeundum est, ne desperemus: Nam si Deo visum esset, ut sentiremus semel vniuersum pondus, vel levissimi cujusque peccati, absque omni sensu misericordiæ, sanè dici vix potest quantoperè eo gravaremur, Ideoque Daniel deponit illud onus quasi peccati in Dei misericordiam infinitam, ut doceat nos peccata nostra omnia imponere Christi humeris. Hinc discimus primùm ne propter peccatum desperemus, opponere illi continuò infinitam illam & superabundantem Dei gratiam. Secundò discimus, quisnam demùm sit, qui sentiat in Deo infinitam illam misericordiam: nimirum

æm is solus, qui nullam in se misericordiz causam sentit. Immo verò causam iræ & damnationis: is est qui sentit ut debet Dei in Christo misericordiam. *Avertas se iam iram tuam & avertis tuus* hoc est, gravis ira, non ira modò, sed æstuans ira: Nam sinit Deus nonnunquam suos gustare etiam æstum iræ suæ: quamvis ira sit ea, propriè quam electi experiuntur: æstus verò sit, quo agitantur impij. Populus igitur non nunc intuetur Chaldæos, non gentes alias, tanquam authores afflictionum ipsius, sed ab ijs avertit oculos tandem ad iratum Deum in cœlis conspicendum, agnoscitque eum authorem omnium istorum iudiciorum primum. Lament. Ieremię docet quoque Gentes ipsas veram causam, nempe, Dei iram: ne illę sibi arrogarent quod à Deo profectum est tanquam causa principis. Sed an hoc nihil est, quòd videat populus nunc tandem Deum authorem? Vides ejus rei fructum: nunc demùm convertit se populus ad Deum: agnoscit peccatum; petit liberationem: nempe, quia nunc demùm videt Deum esse illum, qui affligat. Impossibile est afflictum quenquam prius petere à Deo liberationem, quàm videat iratum Deum: Hoc enim primum est in resipiscentia & conversione ad Deum, ut videas iratum Deum. Quomodò enim convertes te ad eum, cum illud ignores, an is sit qui te affligat? *A civitate tua Ierusal.* Subest & his verbis argumentū à gratuita Dei vocatione: Domine vocasti hunc populum tanquam peculiarem tibi. Ergo ne nunc abjicias eum, quem semel vocasti. Argumenti fundamentum est eadem illa immutabilitas divinæ naturæ, de qua diximus. Hinc enim est illud, quod Paulus habet, Rom. 11. 29. Dona & vocatio Dei ejusmodi sunt, ut eorum ipsum pœnitere non possit: Quod adeò verum est, ut quos Deus semel vocavit, etiam exterius, per prædicationem Evangelij sui, nunquam prorsus omnes eos sit abjecturus, sed reliquias certè eorum aliquas sibi referaturus sit in perpetuum. Subjiciam oculis vestris gratiam nunquam satis prædicandam. Daniel non potuit olim veriùs dixisse Ierusalem civitatem Domini: quam possu-

possumus nos hodie dicere Scotiam nationem Domini. Quid sibi vult istud? Vocavit Deus hanc gentem nostrā, ideóque in ea quoque suos quosdam habet, & reliquias certē aliquas. En tibi magnā cōsolationis materiā! Quid reliquum est, nisi ut nos singuli pro virili contendamus ex illo numero esse, eóque alacrius enitamur, quod reliquiae illae non nisi paucae sunt futurae. Sed fit nescio quomodo ut omnes contendant ex eorum numero esse qui damnabuntur. Quid enim sibi volunt hae tot tantaeque inimicitiae, dissensiones, caedes mutuae, adulteria, blasphemiae, rapinae, & cetera, quae videmus nunc homines certatim patrare? Annon ista satis ostendunt eos inter se contendere de inferis? Neque enim, si veram ejus causam indagemus, tam est contentio de his rebus quas Diabolus tanquam escam injicit hominibus, quam de inferis ipsis, & de morte illa aeterna: quod & ipsi, nisi resipuerint tempestive, aliquando experientur. *Propter peccata nostra*] Hoc est argumentum petitionis quintum, ab opprobrio illo quod perpessi sunt: Domine, opprobrium sumus omnibus circumstantibus nos: ergo avertat se ira tua. In Lamentationibus Jeremiae 1. 12. Ecclesia afflicta voluit movere gentes ad misericordiam: O viatores, inquit, omnes intuemini & videte, an sit dolor par dolori meo, & cetera. Sed ut habes Lament. cap. 2. 15. Gentes tantum abfuerunt ab eo, ut misererentur Ecclesiae, ut etiam ludibrio haberent ejus miseriam. Plaudunt super te manus suas omnes viatores, sibilant & movent caput suum contra filiam Hierusalem: haecine &c. Tum cap. 3. afflicta Ecclesia ubi nullum misericordiae locum reliquum vidit apud homines, convertit se ad Deum (& sane opus est quammaxime nonnunquam destituamur omni auxilio humano, ut hoc ipso provocemur ad Deum quem reddendum) convertit, inquam, se ad Deum: queritur, precatur, imprecatur: Redde iis retributionem Iehoua, secundum opus manuum ipsorum, &c. 3. 64. & sequentibus. Atque hoc est opprobrium, cujus hic mentio fit: Vbi observa: Impii, postquam satis jam affluerunt pios, hanc qua-

sisummam manum imponunt persecutioni suæ, nempe
 irrisiōnem: Nam non satiantur nisi extrema perniciē &
 confusione creaturæ, eoque referunt ingenium patris sui
 Diaboli. Extremam istam persecutionem fortasse jam
 experta fuisset hæc Insula, si Deo visum fuisset eam pro-
 pter peccata nostra tradere in manus Hispanorum mili-
 tum. Sed nostri misertus est Deus: qui etiam det nobis
 respiciētiā, ne imposterum periculum ejusmodi sit
 nobis ab exteris. Sed ut revertar ad institutum: Im-
 ponunt afflictioni summā manum, & ludibrio habent affli-
 ctos: quod, ut est caput persecutionis, ita gravissimè
 semper tulerunt illud pii, et eò quidem gravius tulerunt,
 quod opprobrium Ecclesiæ sit quodammodò Dei ipsius
 opprobrium, & ita quidem vocat ipsum Ecclesia ab An-
 tiocho afflictā. Psal. 74. 22. Recordare opprobrii tui,
 quo afficeris: & hæc ipsa Ecclesia à Chaldeis afflictā, La-
 ment. Ieremię: & hinc tacitè innuit idipsum Daniel, De-
 um etiam ipsum esse opprobrio circumstantibus. Vbi
 hoc nota, Deum affligi quodammodò cum Ecclesia sua:
 & quod est extremum in persecutione, illud quasi per-
 peti cum Ecclesia sua, nempe, ludibrium. Vnde illud se-
 quitur, non temerè, aut levem aliquam ob causam Deum
 unquam tradere Ecclesiam suam in manus hostium af-
 fligendam: Deus enim studiosus est, imprimis suæ ipsius
 gloriæ: Dum autem affligitur Ecclesia, obscuratur tum
 quodammodò illa ipsa Dei gloria: opprobrium enim
 illud redundat in ipsum Deum. Sed dicam, quod mihi
 videtur de hac re: Duobus ferè modis per Ecclesiam su-
 am patitur opprobrium Deus: priori per malos mores
 eorum qui in Ecclesia sunt, & veritatem profitentur, cum
 propter eos veritas Dei ab inimicis veritatis blasphema-
 tur: posteriori per afflictionem Ecclesiæ, cum Deus quo-
 dammodò vnà cum Ecclesia sua patitur afflictionem. Ve-
 rum quidem illud est, Deus longanimis est, & diu pati-
 tur ac suffert ignominiam illam, quæ est ex malis mori-
 bus suorum, sed ferre eam in perpetuum non potest, tan-
 demque eligit potiùs perferre ignominiam illam, quæ est

ex afflictione Ecclesie suae: & ratio iustissima est: Nam ex malis moribus suorum duplex nascitur ignominia. Primum, ipsi professores veritatis, dum cum Deo quasi ludentes aliud agunt, aliud loquuntur, Deum ipsi ludibrio habent: Deinde etiam tum inimici veritatis veritatem ipsam, & Deum propter malos professorum mores blasphemant: Iam diu juxta priorem illum modum passus est Deus ignominiam ex malis moribus hujus nostrae Ecclesie: non feret profecto imperpetuum dedecus hoc ex tot sacrilegiis, tot adulteriis, tot blasphemis, tot, tamque horrendis homicidiis, et cæteris id genus, sed tandem eligit potius cum Ecclesia ista affligi quodammodo ab ipsis hostibus. Hæc de argumento, quocumque etiam causam suam conjungit: *Propter peccata nostra, & propter iniquitates patrum nostrorum*] Vbi confitetur se populumque universum juxta promeritos esse hoc tantum opprobrium: quo loco apparet manifestum discrimen inter Deum & homines: Homines quidem, si exponas iis miseriam tuam, quam juxta promeritus es, idque etiam profitearis te juxta eam totam promeritum esse, tum ferè non miserebuntur tui: si te non commeritum dicas, fortè tum miserebuntur: At verò Deus, quò magis te promeritum significas, eò magis miserebitur: Nihil enim magis amat quàm ingenuam confessionem peccatoris: Dicam hoc apertius: Deus affligit, homines quoque affligunt Ecclesiam: Deus juxta, homines injustè: Nunc verò non satis est illud si loquaris de miseria tua Deo, ut injustè eam pateris ab hominibus, sed necesse est de ea etià loquaris ut juxta pateris eam respectu Dei. Natura sumus omnes ad hoc proclives, ut queramur de injuria hominū, & queramus vindictam; sed natura alieni sumus ab hoc, ut confiteamur juxta promeritos esse nos quicquid mali nobis accidit: nihilque magis ingratum est auribus nostris, quàm id, si audiamus nihil nobis mali accidisse, quod non sumus commeriti. Sed feramus hoc ut velimus, nunquam tamen movebit Deum nostra miseria, nisi meritum quoque nostrum confiteamur: si enim non sit confessio, tum non est resipiscencia,

centia, si non sit resipiscētia, tum frustra imploramus Dei opem: Ideò sapienter David, qui Psal. 143. questurus de injuria hostiū, prius confitetur se justè passum esse omnia respectū Dei: ideòque precatur ne congregiatur judicio cum servo suo, Nam corā te, inquit, non esset justus ullus vivens. Imitemur eam Davidis sapientiam. *Nunc, inquam*] Secundo repetit petitionem; & anteā deprecatus est iram Dei, ita nunc cōprecatur lucem faciei, & favorē Dei: *Nunc, inquam, ausculta, Deus noster, &c.*] Homines cum non sentiunt auxiliū Dei præsens in afflictionibus suis, tum videtur etiam piis Deus sese ipse abscondere. Quare David cum videretur Deus nimis diu differre auxilium suum, in hunc modum queritur, Psal. 13. 2. Quousque abscondes faciem tuam à me? Vnde sequitur, in creatura quacunque; mira quædam perturbatio, ut est Psal. 104. 29. Te abscondente faciem tuam omnia perturbantur: Nulla enim est omnino creatura, ne muta quidē, quæ potest ferre absentiam vultus creatoris sui. Rursus autem cum sentiunt homines auxiliū Dei præsens, videtur tum iis Deus ipsos intueri, & facere, quemadmodum hic ait Daniel, ut lux faciei suæ luceat super ipsos: Vnde sequitur mira quædam lætitia, ut est Psal. 4. 8. Imò satiety gaudiorum, ut est Ps. 16. 11. Imò gaudium cœli ipsius, ut est eodem Ps. & 17. 15. Nam quid quæso aliud est cœlum, quàm fruitio præsentiæ Dei, & lux faciei ipsius. Apoc. 22. 4. Hic igitur dum petit Daniel, ut Deus faciat lucerē faciem super Sanctuarium suum, petit ut ei auxilio sit, & desolatum jam restituat. Sanctuarium intelligo totam ipsam terram sanctā, ut Lament. Jeremię, cap. 1. 1. Rationem petitionis addit. *Propter Dominum*] Hunc intelligo Christum mediatorē, qui heres & Dominus omnium à patre constitutus est. Sensus ergo est, propter misericordiam tuam in Christo Mediatore, ausculta & intue. Observa hoc loco. Sanctuarium vocat desolatum, et reveratū desolatum erat, imò sic vastatum, ut populus cœperit de eo restituendo desperare: cujus tandem post gravem querimoniam in Lam. 3. 18. hæc fuit vox: Perii, inquit, spes mea à Iehova. Quid est igitur cur hic in re tam desperata ac deplorata prece-

tur

tur Ecclesia? (nam Daniel hoc loco, nomine totius populi precatur) Preces enim necessario à spe aliqua proficiuntur. R. Postquam Ecclesia diu luctata est inter spem & desperationem, tandem eluctata est, ut Lamét. eodem cap. 3. 2. 22. videmus: & quid demum spem fecit ei aliquam? Ait illic, Hoc revoco in animum meum, ac propterea spero: Summæ benignitatis est Iehovæ, quod non sumus absumpti: Aspectus igitur misericordiæ Dei, revocavit illi animum, & crexit eum ad spem aliquam: Cujusmodi autem misericordia? Hic eam dicit, quæ est propter Dominum: quo significat non quamcunque, & vulgarem misericordiam: Nam Dei misericordia extendit se etiam ad reprobos: sed misericordiam in Iesu Christo: Inspecta illa Dei in Christo misericordia excitavit Ecclesiam ad spem eam ex qua rursus sunt preces. Nota igitur: Plus virium est in misericordia Dei in Christo semel inspecta, in medijs afflictionibus ad spem, quam in calamitatibus presentibus, & desolata rerum omnium facie, ad desperationem. Quare in afflictionibus bonum quidem est, fateor, intueri præsentem calamitatem ac deformitatem rerum, ut ea inspecta humiliemur: Sed hic non semper hærendum, ne desperemus: verum oculi statim convertendi sunt ad misericordiam illam Dei in Christo Iesu, ad hoc ut rursus sperare incipiamus. Sed dices, cum in afflictionibus, ubi ira Dei durtaxat apparet, difficile sit videre dei misericordiam, quæquid tamen nulla esse videtur: quæ demum ratione fiet, ut deum misericordem tamen sentiamus? Dabo hoc unum argumentum quod tamen adduxit Iudeos afflictos ad considerationem illius misericordiæ: Summæ, inquiunt, benignitatis est Iehovæ, quod non sumus absumpti. In afflictionibus igitur sentis te non planè consumptum: hoc est summæ benignitatis Dei, & certum argumentum misericordiæ ejus: si enim deus summo jure ageret nobiscum, prout mereretur peccata nostra, profectò consumeremur momento & in nihilum redigeremur. Quare vel ex eo conspicimus misericordiam Dei in Christo, in medijs etiam afflictionibus, quod scilicet non statim opprimamur afflictionibus, sed duremus sub iis aliquamdiu, & aliquo certè modo sustentemur.

Inclina

Inclina Deus aurem] Nunc tertio idem petit? Quæres quæ causa sit repetitionis hujus? An diffidētia, aut quæ alia? Daniel non perfunctorie quidem hoc petit, sed ex serio animi affectu ac desiderio: cordis sui: Ergo serium hoc liberationis desiderium est causa. Vbi enim est serium rei quam petimus à Deo desiderium, ibi ferè nullus est finis precum: sed semel, iterum ac tertio petimus, & Deo quodammodo importuni sumus in precibus: quæ tamen importunitas Deo grata est. Vbi verò non est desiderium rei quam petimus, tunc semel fortasse, & id quidem leviter, petimus: si non statim quod volumus impetratum fuerit, tum non iterum petimus. Desiderium hoc rei quam petimus in precibus, adeò necessarium est, ut, si non sit illud omnino, jam cum Deo quasi ludamus. Videamus igitur perpetuò sit desiderium ejus quod petimus: Verum est illud, desiderium rerum privatarum & boni proprii magis naturale esse nobis: sed quærendum est imprimis desiderium boni publici ac totius Ecclesiæ: cujusmodi videmus fuisse in Daniele, tum cum ista peteret à Deo. Scimus hoc omnes, desiderium cujusvis rei nasci ex sensu indigentia aliquò. Verum autem est illud, natura omnes nos habere sensum indigentia propriæ satis magnum; sed ante omnia danda opera est, ut sentiamus egestatem & indigentiam totius Ecclesiæ: quo profecto sensu si careamus omnino, ea ipsa re arguimus, non esse nos adhuc membra illius corporis. In id igitur incumbamus, & id precibus à Deo contendamus, ut perpetuò sentiamus inopiam totius Ecclesiæ, ut eam sentientes desiderio communis utilitatis Ecclesiæ afficiamur, denique, desiderio affectu proeamur pro ea ex animo et vehementer. Sed ad verba ipsa redeamus, *Inclina aurem, &c.*] Hæc verba videntur inhuere Daniele & Ecclesiæ tum cogitasse Deum à se aversum: neque satis audire, neque videre se. Ex quo illud habes, eò devenire sæpè pios, ut putent Deum adeò jam aversum & alienatum à se, ut neque audiat ipsos precantes, neque videat ipsorum miseriam. Unde fit, ut tam serio eos precari videas, imò gra-

graviter queri sæpenuerò in afflictionibus, quòd Deus neque audiat ipsos, neque videat. Quamobrem, cum audimus nonnunquam tales piorum voces, non oportet tum temerè de iis judicare, præsertim cum Deus ipse ferat propter Christum filiù hujusmodi in suis imperfecti-
onē. Sed vide rursus: Daniel interea tēporis ait, *Deus mi*] Qua voce significatur eum, etiam dum videtur ipsi Deus non satis audire, adhærere tamen Deo. Vnde manifestum apparet discrimen inter pios & impios: Pii cum putant in afflictionibus alienatiorem à se Deum, tamen illi adhærēt. Sic Christus adhæret Deo suo, dum ait, Deus meus, cur me deseruisti: Christus enim in extrema illa passione, visus est sibi desertus esse à Patre, adhæret tamen Patri, dum ait (Deus meus:) At impii, cum putant Deum à se alienatum, tum eum vicissim deserunt, cum putant Deum odisse se, oderunt vicissim eum: & si fieri posset, è mundo exirent, ut fugerent conspectum ejus: Sed unde hoc, quòd pii in afflictionibus tam tenaciter adhæreant Deo? Respondeo causam apparere ex illa ipsa Dei compellatione, qua utitur cum dicit (Deus mi) Proficiscitur autem à fœdere gratuito, in quo est hæc promissio, Ero Deus tuus & seminis tui. Fretus Daniel hoc fœdere, audet Deum suum appellare, Deus mi, inquiens. In mediis afflictionibus difficile est adhærere Deo. Facile quidem est, dum omnia tranquilla sunt, tum confiteri Deum: sed in afflictionibus, cum Deus videtur nos deserere, nosque adhærentes sibi, quasi vi excutere, tum quidem imprimis arduum est Deo adhærere: Verùm hac demùm ratione id obtinebimus, si promissiones ejus non sinamus ab oculis nostris discedere, easque avidè arripiamus, tanquam post naufragium tabulam quandam, cui firmiter adhærentes portum tandem in mediis illis afflictionum jactationibus consequamur. Non frustra tot extant promissiones in Scripturis sacris. Quorsum autem illæ omnes, nisi ut iis nitamur in afflictionibus? Fide lis enim est qui promisit. Sequitur, *Et vide desolationes nostras, & civitatis illius quæ vocata est de nomine tuo*] Ad ver-

bum, super quam vocatur nomen tuum. Observanda est phrasis ista propter Papistas. Gen. 48. verba Iacobi hæc sunt de filiis Iosephi: Vocetur, inquit, in eis nomen meū, & nomen Patrum meorum Abrahami, & Isaaci. Hinc Papistæ statim colligunt invocationem Sanctorū: Nam Iacob, inquit, præcipit filiis Iosephi, ut post mortem invocent nomē suum & Patrum suorum Abrahami & Isaaci: Cum tamen hic sit verborum sensus. q. d. Filii tui, mei & majorum meorum filii, vocantor eodem gradu, quo reliqui mei filii: Eodem nimirum sensu dictū est illic, quo hic de civitate. Similis est phrasis Esaia. 3. 28. Tantummodo super nos invocetur nomen tuum, inquit, mulieres illæ septem, quæ eundem virumprehendunt: Sensus est, Ducito nos, maritus esto nobis: Sed ad rem: Argumentum hoc loco obscurè sumitur à vocatione et electione Dei: Domine, hæc civitas vocata est de nomine tuo, Dei civitas: Ergo, &c. Argumentum hoc à vocatione suprâ quidem explicatum est, tamen nunc de eo dicam: Non est ista mediocris gratia, qua in die afflictionis quis tamen audeat dicere, Miserere mei servi tui, vel filii tui, ô Deus: Deus enim nihil movetur afflictione & querimonia nostra, nisi possimus id dicere: Atqui vocatio illa Dei per verbum Evangelij hoc præstat, ut quis audeat id dicere: Neque enim vel prima illa creatio, cujus jus in Adamo amissimus, vel prima nostra generatio, qua filii iræ nascimur, id efficiet, ut audeamus uti ista voce. Vnde sequitur, vocationem hanc per verbum Evangelij rem maximè necessariam esse, utcunque mundo levis esse videatur: Dico felices eos, qui in afflictionibus vocationem istam habent: miseros verò qui in afflictionibus eam non habent; miseros quoque illos, qui habentes eam, contemnūt tamen; Et Scotia nostra, si unquā futurū sit ut affligatur, quod videtur quidem Deus comminari, tum sentiet se miserā, quòd vocationem istam contempserit. Addit & aliud argumentum petitionis suæ, *Non propter iustitias nostras nos procidentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas*] Argumentum est à confessio
ne

ne inopiæ suæ simul & misericordiæ Dei : Suprà vers. 15, sic est argumentatus, cum diceret (Peccavimus, improbe egimus: Domine, secundam totam justitiam tuam summam, &c.) Ibi enim confitetur peccatum suum pariter & Dei justitiam sive misericordiam: Item post eum locum, cum vers. 17. diceret (Propter Dominum) Ibi enim confitetur Dei misericordiam in Christo. Argumentum hoc igitur repetitur, quia nullum est quod magis moveat Deum, quàm cum renunciamus nobisipsis, & ad Dei misericordiam solam confugimus. Vt autem hæc insignis est confessio, ita homini difficillima est: Nihil enim est homini difficilius, quàm renunciare sibi suæque justitiæ: Hinc est quod hodierno die videas Papistas tam præfractè defendere hominum merita, ut potius negare velint manifestissimos Scripturæ locos, quàm cedere veritati. Sed quid de iis loquor? Nos ipsi, qui, Dei gratia, profite-mur nulla esse hominum merita, tamen sentimus quòd nos perversitas naturæ auferat: eò nempe, ut putemus nos ipsos aliquid esse, cum nihil simus. Quid enim significat immoderatus iste amor sui, qui in omnibus ferè reperitur? Quantum temporis triverunt, credis, Iudæi in hoc principio de sese abnegandis, addiscendo in schola illa afflictionum? Nempè, spatium septuaginta annorum: & ut mihi videtur, ob eam ipsam causam præsertim afflicti sunt, ut id tandem discerent, relinquerent sese, & confugerent ad solam Dei in Christo misericordiam. Sed non est hoc prætereundum, quod justitiam hominum & Dei misericordiã inter se opponat. Negat homini justitiã, ut videatur ipsam pendere à sola Dei misericordia. Papistæ non acquiescunt in sola Dei misericordia, meritum suum conjungi oportere dicunt cum Christi merito, ad hoc ut salutem consequantur: Sed quæ Deus separavit, illi conjungunt. Istos relinquimus vanitati suæ: & nos cum Paulo in nulla re alia gloriamur, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: hoc est, acquiescimus tantum in misericordia illa Dei in Christo Iesu.

19 Domine exaudi, Domine condona, Domine attende & effice, ne tardato: propter te, Deus mi, quia de nomine tuo vocatur ciuitas tua & populus tuus.

Domine exaudi, Domine condona, &c.] Conclusio petitionis vehemens. *Propter te*] hoc est, propter nomen tuum: Nam ciuitas hæc vocata est de nomine tuo: Nunc video quid maximè efficiat vehementiam istam in petendo: nempe, respectus, qui habetur ad Dei gloriam. Vis igitur vehemens esse in petitionibus? Propone tibi Dei gloriam: In alleganda autem Dei gloria hoc cavendum est diligentissimè, ne, ut homines solent facere, qui dum ipsis res est cum aliis, proponunt quidem iis & multis amplificanc commodum & honorem ipsorum, neque tamen interea ista tanquam ultimum finem respiciunt, ne, inquam, nos ita faciamus, ne proponamus Deo gloriam suam quærendam, non eam interea præcipuè respicientes, sed nostram potius ipsorum utilitatem & gloriam: Sic enim si fecerimus, & aliud quid charius fuerit nobis, quam Dei gloria, argumentum illud à Dei gloria nihil proderit nobis, immò oberit magis, quia gloria Dei turpiter abutimur ad quæstum quasi nostrum. Quid enim est abuti Dei gloria, si hoc non sit, prætexere eam impuris affectibus nostris? Non sic Daniel hoc loco: & nobis similiter ejus exemplo imprimis conandum, est, ut Dei gloriam omnibus rebus nostris, etiam vitæ, etiam salutis nostræ æternæ anteponamus. Ei igitur in Christo sit omnis honor & gloria. Amen.

20 Me autem adhuc loquente, & orante ac confitente peccatum meum & peccatum populi mei Israël: & prono deprecante iratam faciem Ichovæ Dei mei, pro monte sancto Dei mei,

21 Adhuc, inquam, me loquente in oratione, vir ille Gabriel quem videram in illa visione principio iussus advolare contentissime, petigit me sub tempus muneris vespertini;

22 Et informans me loquutus est mecum: ac dixit,

Me autem adhuc loquente] Sequitur effectus orationis Danielis, & revelatio quædam prophetica. Primum est transitio ad eam, & accessus quasi ad prosopopœiam orationis

tionis Angeli ad alteram usque partem versus 22. deinde oratio Angeli & revelatio sequitur ad finē capituli. Quod ad transitionem, *Me adhuc*, inquit, *loquente*] hoc generalius est, ideòq; addit quod specialius est, *& orante*] Loquutus est igitur Deo, in oratione hac sua : Et nos quoque per preces debemus Deum semper alloqui, nonnunquam confitendo peccata, nonnunquam petendo, nonnunquā denique gratias agendo. Apparet autem ex verbis his Danielis hanc orationem, non fuisse tum secretam cordis meditationem, sed oris eloquutionem. Tam segne est cor istud nostrum & socors, ut, nisi omnibus modis excitetur, & omnibus instrumētis corporis, oculis, manibus, genibus, lingua denique provocetur, nihil sæpenumerò nostra causa efficiat. Adhuc specialius descendit ad duas illas partes orationis suæ, confessionem & petitionem: & primum de confessione agit, *ac consente*, inquit, *peccatum meum & peccatum populi mei Israhel*] Notandus est ordo partium confessionis: Indicat se primum confessum peccata sua ipsius, deinde populi sui: Quare etiam prius tactus est sensu peccatorum suorum, quàm populi sui. In communibus miserijs & afflictionibus cum exquirimus causam iudiciorum Dei, non debemus statim extra nos ipsos eam quærere, sed jamprimum oportet in nos ipsos descendere, ac videre quid lateat penitus in nobis, & corde isto modis omnibus coinquinato: Tum deinde oculi ad aliorum peccata convertendi sunt: Sed contrà fieri solet: Omnes rejiciunt à se culpam, & statim oculos & animum intendunt ad inspicienda simul & reprehendenda aliorum delicta, ipsi se interea non inspicientes & damnantes: Quæ profectò agendi ratio omninò præpostera est. Nam fieri non potest ut sit vera resipiscentia & ad Deum conversio ex inspectis aliorum peccatis, si negligentur interea quæ nos ipsi admisimus. Sine resipiscentia autem non est liberatio. Mirum alicui videri potest, Daniele suis etiam peccatis iudiciū istud promeritū esse: Annon puer deportatus est in Babyloniam? Annon illic piè & sanctè ætatem suam traduxit? Annon testimonio ipsius

Dei ornatus est tãquam unus ex optimis, Ezechielis. 14. 14. quo loco tres recensentur nominatim viri optimi ac iustissimi, Noah, Daniel, & Iob : Si, inquit, in medio ejus essent tres illi viri Noah, Daniel, & Iob, ipsi cum iustitia sua eriperent seipfos: nempe, solos, ut sequentibus explicatur. Quid igitur promereri potuit Daniel peccatis suis? Respondeo primùm non hæc de se loqui Danielem facta quadam modestia, vt solent vulgò, sed sincerè & ex animo: deinde in communibus calamitatibus nullum esse à summo vsque ad infimum, à maximo natu ad natu minimum, in quo non sit pars aliqua causæ: non excipio infantes ipsos, ad quos etiam in cõmunibus calamitatibus vides partem aliquotam cladis pertinere: quod non est existimandum evenire sine merito ipsorum. Imò verò nullum vnquam iudiciũ tam grave incidit in eos, quod non sunt cõmeriti. Verum quidem illud est, non omnes statim erumpere in externa hæc & horrenda scelera, quæ perperantur à nonnullis. Verùm plũs satis causæ est in privatis delictis, in nativa etiam ista corruptione vel sola: Et in Daniele ipso, vt ad eum redeam, fuit semen omnium peccatorum & scelerum illorum, quæ in aliis eruperunt: id Daniel ipse satis vidit. Novi, inquit Paul. Rom. 7. 18. non habitare in me, id est, in carne mea bonum. Ex aduerso autem vidit Daniel sanctam illam Dei maiestatem violari peccato, etiam quod levisissimum putaretur. His diligenter animaduersis Daniel confessus est & se quoque suis peccatis promeritum hoc tantum iudicium. Insignis est hic locus & sæpe vsurpatus ab Augustino contra Pelagianos & Celestianos hereticos inimicos gratiæ dei in Christo. Papistæ dicunt eos, quos vocant sanctos, & sibi & alijs salutem mereri, sed audiant Danielem in albo sanctorum non postremum confitentem planè contrarium, se peccatis suis commeritum esse & sibi & alijs tam grave iudicium. Et verum quidem est neminem unquam sanctorum quicquam meritum esse de Deo, nisi mortem dicas & damnationem: vt sit locus soli Iesu Christi merito. Tum ad secundam partem orationis suæ venit. Et, inquit, pro-

no deprecante iratam faciem Iehova &c.] Pronum se deprecatum dicit: de hoc supra. Hoc tēpore jejunus fuit Daniel, indutus fuit cilicio, aspersus fuit cinere & pronus procubuit: hæc autem ab eo facta sunt omnia ex peccati cōscientia: Onus illud peccati, quod tam seriò sensit tum eum quasi depreſſit humi. Nemo est tam elato animo quem non faciliè deprimeret onus peccati: nemo tam duræ & ferreæ cervicis quem non flecteret vel sensus vnus alicujus peccati, si seriò semel ipsum sentire inciperet. Nam quæ causa est cur nemo ferè omnium peccatorum sese hodierno die humiliet, & cum ad publicam humiliationem ventum est, nemo seriò se abjiciat? Non est sensus alicujus peccati serius, ea est peccandi cōsuetudo, is habitus malitiæ: vt peccatum nunc non ampliùs sit peccatum oppressio nunc non sit oppressio, sacrilegium non sacrilegium, adulterium non adulterium, homicidium verò fortitudo habeatur, et nemo nobilis sit nisi homicidio nobilitatus: Hæc scilicet causa est cur nulla sit humiliatio & abjectio coram Deo, cur pudeat vilissimos peccatores sese prosternere coram Deo. Si esset, is peccati sensus, quæ oporteret esse, faciliè omnem hunc pudorem abstergeret Dominus det tandem nobis serium hunc peccati sensum, sine quo nulla est conversio ad Deum, nulla salus. *Prono, inquit, deprecante iratam faciem Iehova Dei mei &c.*] Daniel videt Deum iratum, neq; tamen desistit adhærere illi: Quid enim aliud significant hæ voces iteratæ, Dei mei, Dei mei? Cum Deus iratus à nobis conspicitur, non debemus tum nos simul irasci, nosque ipsos subducere à conspectu ejus: si enim pateret nobis, vel in cælo, vel in terra, vel in inferno effugium aliquod, in quo tuti ab eo esse possemus, illud quidem, fateor, aliquid esset: cum quis videt hominem se potentiorē exacerbari in se, tum fugere solet ad alterius viri potentis tutelam: sed non poterunt omnes reges terræ te protegere aut abscondere ab irata illa Dei facie. Dicam quod mirum fortassis alicui videatur: quò longiùs te subduxeris ab irata Dei facie, eò semper præſentiorē inuenies illam, & magis ma-

gisque iratam: quò verò propiùs accesseris ad eam, eò cernes magis magisque pacatam & serenatam. Nulla ratio est avertendi à te iratam Dei faciem, nisi adhærendo ipsi Deo. *Adhuc inquam*] Quod dixit superiori versu nunc summam repetit ac comprehendit (adhuc, inquit, me loquente in oratione) Quid tum factum est? *vir ille Gabriel*] hoc est, Gabriel Angelus habens aspectum & formam viri, ut suprà cap. 8. 16. ideò enim Gabriel dicitur, hoc est, vir Dei fortis: Et quis hic Gabriel? *is quem videram in illa visione principio*] nempe, in visione capitis. 8. Gabriel enim eam ibi revelavit. Quid de hoc Gabriele? *Insuper à Deo ad-volare contentissime*] Hebraica vox est, cum lassitudine, quo significatur eum volasse quasi ad lassitudinem usque: humanitùs dictum: vbi tamen illud licet notare, ex Dei mandato celerissimam esse expeditionem Angelorum accurrentium ad salutem et consolationem electorum. Non tam subitum est periculum, quin illud celeritate sua antevertat Angelus Dei, festinans ad auxilium nostrum ex Dei mandato. Et quid fecit Angelus? *celerissime aduolans tetigit me*] hoc est, recreavit & confirmavit ab infirmitate, ut suprà cap. 8. 18. Et quo tempore? *sub tempus muneris vespertini*] id est, sub tempus vespertinum, quo munus offerebatur. Exod. 29. 30. legimus mandatum de agnis immolandis inter duas vespèras, id est, duas vespertini temporis extremitates, quarum prior ad finem diei inclinantis pertinet, posterior ad principium noctis quo sequens dies inire dicitur. Gen. 1. 5. 1. Reg. 18. 29. sub hoc ipsum tempus vespertini muneris, editum est miraculum illud per Eliam, qui, cum sponderet cum Baalis sacerdotibus, hoc tempore est precatus deum, & demissus est ignis, quo subito consumptum est holocaustum: ligna, lapides, omnia in pulverem redacta sunt. Sic 2. Reg. 3. sub tempus offerendi muneris editum quoque est miraculum aquæ venientis à via Edomea, per Eliseum Eliæ successorem: Ex quo videtur illud posse colligi, Deum solitum miracula sua & mirabilia opera edere iis præsertim temporibus, quæ consecrata sunt exercitio cultus sui. Sed hic non est præte-

prætereundum, quod Daniel non sit oblitus cultus, & ceremoniarum patriæ suæ, verum de iis perpetuò cogitarit: neque sane inutiliter: sic enim cum non posset ijs præfens frui, consequutus est tamen fructum eorum aliquem vel illa cogitatione, & desiderio, quo voluit, si posset, ijs interesse: Vt si quis nunc prohibitus externo religionis nostre exercitio in verbi auditione & sacramentorum participatione, cogitet tamen de ijs quam sæpius, ac desideret ijs interesse, is fructum profectò ea ipsa re & gratiam his externis exercitiis significatam consequitur. Sin verò quis privatus externis hisce exercitiis nullo interea illorum desiderio teneatur, is profectò simul cum externo ministerio privetur necesse est interna gratia & fructu: id quod cogit me sæpè deplorare conditionem Ecclesiæ nostræ: Complures sunt Parochiæ, quas vocant, & particulares Ecclesiæ apud nos, quæ per avaritiam nostrorum hominum, qui omnia Ecclesiastica bona ad se trahunt, participes fieri non possunt externi huius ministerij verbi & sacramentorum, præsertim cœnæ Dominicæ: Miserè istæ ita nunc obduruerunt consuetudine tam diuturna adversus omnem sensum ministerij, ut nihil nunc curèt, etsi eo defraudentur imperpetuùm: suntque, ut sine ministerio, ita sine fructu ministerij, hoc est, sine promissionibus, sine Christo, & sine Deo in mundo. Ex quo necesse est & illud evenire, ut propter peccatum suum ipsi quidem pereant, sed sanguis eorum requiratur è manu sacrilegorum hominum. Vnum observa ex iis quæ dicta sunt duobus his versibus: Daniel multoties petivit à Deo liberationem populi, toto nimirum illo spatio 70 annorum, nunc demum responsionem aufert à Deo: Ne desperes vnquam in precibus, tandem enim responsurus est tibi Deus. Sed quo demum tempore responsurus est? nempe, finito illo tempore 70 annorum, id est, tempore suo haud dubiè responsurus est. At dicet aliquis, quid opus est ante tempus illud præscriptum petas à deo liberationem, cum certum sit Deum non responsurum priùs, quàm tempus illud totum compleatur? Vnde tibi illa tanta sapientia, qua cognoscas

noscas Dei tempora & oportunitates: Equidem sic existimo Deum non revelasse nobis rerum suarum gerendarum tempora vel eam ipsam ob causam, ut nos alsidui simus in precibus, Christus ait, Cavete, vigilate, & orate, nescitis enim quando futurum sit illud tempus: Argumentum hinc sumptum est ab ignorantia illius temporis & iudicii futuri. Dico illud præterea, quod si tempus gratiæ & liberationis Ecclesiæ prævenit eum, qui nunquam in vita prius petivit gratiam, profectò minima pars liberationis illius ad eum hominem pertinebit: exempli gratia, si quis non postulaverit unquam à Deo liberationem illam universalem, neque dixerit unquam in vita, Veni Domine Iesu, neque expectaverit illustrem illum adventum Domini, superueniens ille dies derepentè opprimet & perdet eum hominem. Nos igitur ne curiosè inquiramus in tempora Dei, sed faciamus statim quod Deus nobis præcepit, respicientes perpetuò duritiem cordis nostri ipsorum, & frigiditas istas preces, quæ in causa sunt cur Dominus tempus liberationis nostræ differat. Nam sine dubio si corda nostra citius mollescerent, & preces nostræ ardentiores fierent, tum Deus contractius efficeret liberationis nostri tempus: Dimensus enim esse videtur tempus pro ratione duritiei cordis nostri, quæ non citius vinci potest. *Et informans*] Hoc alterum est quod facit Angelus, jam informat Danielelem, quem prius tetigit & præparavit ad attentionem. Priusquam descenderimus ad orationem Angeli, lubet de hoc in genere prius admonere. Oratio hæc tota eò pertinet, ut Daniel intelligat minime sibi herendum esse in temporali hac restitutione, sed eam cognoscat potius typum esse & particulam quam æternæ liberationis in Christo. Quamobrem pro 70 annis captivitatis, prædicit septuaginta septimanas annorum commorationis in terra, et regnum Christi explicat evidentissimè.

O Daniel, nunc prodii ut imbuam te intelligentia

23 In principio deprecationum tuarum produxit verbum ad quod indicandum venio quia desideravimus eoque propter animadvertit ipsum verbum, & intellige visionem istam.

O Daniel, nunc prodii] Sequitur oratio ipsa, cujus duæ sunt partes, præfatio duobus versibus, & revelatio ipsa reliquis quatuor. In præfatione captat attentionem. Argumentum autem est à fine legationis suæ. *O Daniel prodii ut imbuam te intelligentia*] Idem deinde clariùs repetit, *In principio, inquit, deprecationum tuarum prodii verbum, ad quod iudicandum venio*] hoc est, quamprimum cœpisti orare, mandatum accepi à Deo, ut responderem petitioni tuæ. Deus videbatur Danieli alienatori esse animo, neque audire satis, neque videre: Nunc verò Deus per Angelum admonet se tum temporis & audivisse & vidisse, cum ipse alienari esse videretur. Nota igitur: Deus quo tempore videtur piis in afflictionibus prorsus alienatus esse, neque videre eos, neque audire: audit tamen eodem tempore & videt eos: cum autem opportunum videtur, admovet manum, ac liberat suos: neque petit à deo liberationem priùs aliquis, quàm audiat eum Deus: & mittat ei auxilium suo tēpore. Ratio autē reddita est, cur veniat ad indicandum ipsi verbum illud, *Quia, inquit, vtr̃es desideriorum*] hoc est, vir desideratissimus, Deoque acceptissimus. Adverte igitur: Daniel quo tempore videbatur Deus irasci in eum, erat tamen Deo charus. Deus simul irascitur & amat. Quare in mediis afflictionibus debemus persuasum habere nos diligi à deo: Hęc est persuasio Pauli Rom. 8. 38. & sequent. Notandum autem est argumentum istud. Non sic quidem argumētatur, quia preces tuę aut opera quęcūq; tua sunt accepta deo, sed sic potiùs quia tu ipse gratus es deo: Argumētū est à persone ipsius acceptatione: Vnde licet discere, Deū priùs acceptā habere personā ipsā, quàm acceptū habeat quicquid à persona procedit. Constat hoc clarissimo illo Abelis exemplo, Gen. 4. 4. Deus respexit ad Abelē, & ad munus ejus. Primum acceptam habuit personam Abelis, deinde oblationem. Sed dices, quo tandem modo id fiet, ut Deus accipiat personam cujusvis? Dicam verbo: Id fiet, si quis Christum fide apprehendat. Hebræ. 11. 4. dicitur Abel per fidem majoris pretii sacrificium obtulisse Deo, quàm Cain,

Cain, hoc est, quia accepta erat Deo ejus persona per fidem. Vis igitur acceptum sit illud Deo quodcumque à te proficiscitur, sive preces, sive opera charitatis, siue quid aliud? primum omnium vide ipse tu placeas Deo. Vis aliquid à Deo petere? vide persona tua primum omnium sit accepta Deo, & id quoque imprimis pete, ut ea Deo placeat. David Psal. 19. 13. 14. postulat à Deo, ut velit remittere sibi peccata sua, præsertim occulta: ut à contumaciis subtrahat servum suum, &c. Postea vers. 15. subjungit, Sint accepti sermones oris mei, & meditationes cordis mei coram te: Quibus verbis petit illud posterius, per quod aditus fit ad superiora, ut accepta sit Deo persona ipsius. Tandem concludit Angelus attentionis propositionem, *Animadvertite ipsum verbum, & intellige visionem istam*] Mirum hoc: Potuitne Daniel satis attentus esse, præsertim in causa sua? Angelus tamen primum attingit eum, hoc est, confirmat: excitat eum deinde ad attentionem. Resp. Rem quidem eam, quam expositurus erat Angelus, id postulasse: erat enim mysterium illud redemptionis humanæ in Christo Iesu, quod auris non audivit, oculus non vidit, non introiit in cor hominis. Vide igitur, nunquam satis excitari possumus ad attentionem præbendam Evangelio Christi. Mysterium hoc adeo absconditum est, ut vix centesimam ejus partem in hac vita deprehendamus, sic ut mihi videatur oportere Christianum hominem in eo per totam vitam occupari, ut magis magisque introspeciat in ea, quibus contemplandis ne ipsi quidem Angeli sibi satisfaciunt. 1. Pet. 1. 12. et huc debere conferri omnes preces nostras, ut cognitio illa perpetuum incrementum capiat. Hoc Paulus passim precatur Ecclesiis ad quas scribit: Ephes. 1. 18. 19. insignis est locus in hanc sententiam. Pero, inquit, à Deo ut illuminatis oculis mentis vestræ, sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis, & quæ sit excellens illa magnitudo potentæ ipsius in nobis qui credimus.

34 Septuaginta decreta sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam, ad cohibendum defectionem tuam, & ad obsignandum peccata, & ad expiandum iniquitatem, & ad adducendum iustitiam perpetuamque obsignando visionem ac Prophetam, & uergendo statum sanctorum.

Septuaginta] Hactenus præfatio fuit: sequitur ipsa reuelatio. Primum est propositio hoc versu: deinde est propositionis explicatio particulatis, tribus sequentibus. Propositionis sententia hæc est. Septuaginta septimanis annorum jam absolutis, consequetur populus duo maxima beneficia, remissionem peccatorum, & iustitiam æternam. Coniungitur autem cum hisce beneficiis præterea modus consequendi ea. Doctrinæ igitur gratia distinguemus in hoc versu tria ista: primum, tempus definitum beneficiis his tribuendis: Deinde beneficia ipsa: Postremo, modum ea consequendi. Tempus est septuaginta septimanarum, dum dicitur, *Septuaginta septimana decreta sunt super populum tuum, & ciuitatem tuam sanctam*] hoc est, Deus descripsit ac decedit populo tuo tantum temporis. Sed consideremus diligentius ipsum tempus: Est autem septuaginta septimanarum. Septimana hoc loco non est dierum, sed annorum: continet enim septem annos. Septuaginta igitur septimanæ sunt septuaginta septem anni: hi autem conficiunt septies septuaginta annos, qui rursus efficiunt annos quadringentos nonaginta: sed numerus integer sive rotundatus, positus est pro corrupto: Ergo si detraxeris annos tres ex ultima septimana, reliqui erunt quadringenti octuaginta septem. Atque hic est numerus annorum ab edicto Cyri ad mortem usque Christi: quos sic ex partibus suis colligemus; Ab edicto Cyri de reducendo populo, ad edictum Artaxerxis Longimani præterierunt anni quadraginta novem; ab edicto Artaxerxis ad Darium ultimum præterierunt anni septuaginta: Darius regnavit sex annos: Alexander Magnus itidem sex: Arrianus & alii testes sunt mortem Alexandri incidisse in annum primum Olympiadis centesimæ decimæ quartæ. Christi autem mors incidit in annum ultimum Olympiadis ducentesimæ secundæ Inter-

Intervenerunt igitur inter mortem Alexandri & Christi Olympiades octuaginta novem: anni verò trecenti quinquaginta sex: Nam unaquæq; Olympias continebat annos quatuor inclusivè. Si composueris in unum hos omnes annos: primùm, quadraginta novem: deinde, septuaginta: hinc sex: rursus sex: postremò trecentos quinquaginta sex, consurgent in universum anni quadringenti octuaginta septem, hoc est, septimanæ septuaginta dimidia minùs: Integer verò numerus positus est non tantùm brevitatìs causa, sed etiam ratione habita ad annos illos captivitatis septuaginta, eo fine, ut numero existente ex parte eodem (sunt enim septuaginta utrobique) populus melius recordaretur annorum, qui præterituri erant ad mortem usque Christi. Hactenus de tempore: nunc de beneficiis ipsis, ac primùm de remissione & abolitione peccatorum: Ait igitur primùm, *Ad cohibendam defectionem illam*] hoc est, ad continendos & confirmandos pios ne deficiant à Deo: Secundò dicit, *Ad obfignandum peccata*] hoc est, ad tegendum peccata populi: Tertiò ait, *Ad expiandum iniquitatem,*] hoc est, ad tollendum quasi propitiacione vel sacrificio propitiatorio iniquitatem populi. His tribus gradibus continetur abolitio peccatorum: primus gradus est, cohibetur defectio & peccatum illud quasi regnans reprimitur, sed adhuc tamen reliqua erunt aliqua ejus vestigia & sordes: ideòque secundus gradus est, quòd illa regentur: tertius denique gradus est, quòd illa ipsa quod ad reatum attinet prorsus auferentur: Nam etsi maneant in nobis per totam hanc vitam reliquæ peccati, tamen reatus illorum planè tollitur: hoc est, propter ea non obligamur ad pœnam, si in Christo sumus. Nulla nunc est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu. Roman. 8. 1. Hactenus de primo beneficio, abolitione peccatorum, sequitur alterum: *Ad adducendum,* inquit, *iustitiam perpetuam*] hæc est Christi satisfactio & iustitia, nullum un-

unquam finem habitura, ne tum quidem cum patefactum erit quid simus: Ea loco peccati aboliti succedens, fide primùm apprehenditur à nobis, ac deinde impuratur nobis à Deo pro iustitia nostra. Hactenus fuerunt duo beneficia: sequitur modus quo consequetur populus ea, qui quidem duplex est: prior: *Obfignando*, inquit, *visionem & Prophetam*] hoc est, abolendo legem, cujus interpretes erant prophetæ: ac propterea veterem illam prophetiam: quia Lex propter innatam hanc in nobis corruptionem, ministerium est literæ tantum, mortis, & condemnationis, 2. Corinth. 3. Posterior est, *Ungendo sanctum sanctorum*] Sanctum sanctorum hîc intelligo cælum ipsum, cujus figura erat & umbra, pars illa Tabernaculi interior, quod Sanctum sanctorum appellabant. Vide Hebr. 9. 8. Unctio hæc Sancti sanctorum, hoc est, cæli, non fit jam per aspectabile illud & legale oleum, sed per sanguinem Christi: Nam Christus, ait Apostolus, eodem capite, vers. 12. non per sanguinem hircorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sanctorum, æternam redemptionem nactus. Ergo posterior hic modus est, sacerdotium & sacrificium Christi, per quod cælum ingressus est. Sententia igitur omnium quæ dicuntur hoc versu hæc est, quasi dicat: Intra spatium quadringentorum octuaginta septem annorum consequetur populus duo maxima beneficia, nempe abolitionem peccatorum, & æternam iustitiam: idque partim abolitione veteris legis, partim sacrificio Christi. Observa hoc loco, DANIEL videri potest petere à Deo præcipuè liberationem à captivitate Babylonica, cum tamen Angelus respondeat illi de liberatione spirituali, à peccato & morte per Christum: Verum non ita est: DANIEL sub illa quasi figura petit liberationem sui & populi à peccatis suis: Certum est DANIELEM petere liberationem ab eo maximè, quo gravissimè angebatur: Oratio autem ejus tota ostendit illum maximè oppressum

pressum peccatorum suorum onere, quod longè gravius erat Danieli, quàm captivitas illa Babylonica : Quare quod precipuè petivit Daniel illud erat, ut liberaretur illo peccati onere . Nam quid, quæso , profuisset illud Danieli, si restitutus demùm fuisset Hierosolymis suis, onustus peccato: Hierosolyma tum fuissent Danieli tanquam inferi. Nam amenissimus quisque locus infernus est homini, qui sine spe liberationis torquetur conscientia peccati sui: contra verò, carcer etiam cælum est homini levato peccatorum suorum onere. Colligo igitur ex Danielis isto exemplo hoc quasi universale: Patres cum expeterent hæc temporaria, ea quidem ut umbras quasdam et signa rerum cœlestium expetebant. Quid, credis, petiverunt Abraham, Isaac, & Iacob, tum cum tantoperè expeteret possessiōe terræ Canaan? An credis terrestrē illā Canaā? Imò verò, petiverunt cœlos ipsos. Quid Daniel? An tantoperè petivit Hierosolyma? Non legimus Danielē rediisse vnquam Hierosolyma: & tamen cōpos voti sui factus est, accepitque quod petiuit precipuè, remissionē peccatorum in Christo. Sed quæres hīc rursus? Promittitur quidē Christus Danieli cum omnibus beneficiis suis, sed multò post venturus in mundū. Quæ igitur potuit esse tanta illi consolatio? Resp. Daniele etiam lætatum esse Christō eminūs aspecto, & tanto post tempore venturo. Hoc generalius dici potest de omnibus patribus, & de veterē Ecclesiā tota. Patres & pii omnes sub lege, lætati sunt Christo multo post tempore in mundum venturo. Sic Christus ipse loquitur de Abrahamo. Abraham vidit diem meum ac gavissus est. Iohan. 8. 56. Si igitur olim lætati sunt Patres Christo, quem tum eminūs quasi viderunt, quæ debet esse nostra consolatio & lætitia, qui hodierno die tam præsentem eum intuemur? Illi lætati sunt promissionibus de Christo venturo, quantò magis lætaremur nos Evangelio de Christo jam crucifixo & glorificato nostra causa? Sed nescio quī fiat, ut neque percipiamus dolorem ex peccato, qui primus est ad salutem gradus: neque lætitiam ex tanta liberatione in Christo Iesu, neque inferos,

ne.

neque celos sentiamus: Tam stupidi & sine omni sensu sumus! Habemus maximum omnium beneficium, liberationem à peccato, & morte in Christo Iesu, & tamen nescimus nos habere illud, vel certè scire nolumus. O nos foelices qui incidimus in hæc tempora gratiæ, si sciremus bonum nostrum.

25 Igitur cognoscito & intelligito ab enuntiatione verbi, de reducendo populo, & de ædificandis ierusalaimis usque ad Christum antecessorem, fore septimanas septem: deinde septimanas sexaginta duas rursus ædificata platea et fossa, quæ tempora erunt in angustia.

26 Post septimanas autem illas sexaginta duas excidetur Christus, sed nihil ad illam: nam civitatem ipsam & ipsum sanctum perdet, populum antecessoris venturum, adeo ut finis ei sit cum inundatione, denique usque ad finem belli præcise bellum erit desolationis maxime.

27 Corroborabit vero fœdus multis septimana una in medio autem septimanæ ipsius abolabit sacrificium & munus, deinde per legione: detestationem desolantes, usque ad consummationem eamque præcise per desolantes, inquam, effundetur desolatio.

Igitur cognoscito] Hactenus propositio fuit, sequitur declaratio ejus particularis: Vt igitur ostendat Ecclesiam consequuturam hæc beneficia intra spatium illud tot septimanarum, distribuit eas in tres partes, vel tria tempora: nempe, in septem hebdomadas, in sexaginta duas, & in unam, eamque ultimam: simulque ostendit quid unoquoque tempore futurum sit, præsertim verò ultima illa septimana, qua prædicit Christum excidendum, & cætera quæ videbimus suo loco. Primùm igitur, ut dicamus de primo tempore septem septimanarum, deque eo quod eo tempore eventurum est: Nam etsi nihil hic expressum habeatur quod sit futurum eo præsertim tempore: (festinat enim ad ultimum illud tempus, & ad id quod in eo demùm futurum est, quia hujus est instituti maximè) tamen ex iis quæ dicuntur non obscurè colligi potest. *Igitur cognoscito*, inquit, & *intelligito*] quasi dicat, animadvertite diligenter quod dicturus sum: nam particulariùs nunc explicabo, quod dixi de beneficiis illis intra illud temporis spatium futuris. *Intellige igitur ab enuntiatione verbi, siue mandati*] hoc est, ab edicto Cyri, de quo leges 2. Chron. 36. 22. & Ezræ 1. Eodem autem anno promulgatum fuit edictum illud, quo Danieli ista sunt revelata.

lata. Sequuntur capita illius edicti: primum est de reducendo populo: secundum est de ædificandis Hierosolymis: Eadem ista recensentur capita edicti Cyri locis illis suprâ citatis: Postea quoque extitit mandatum Artaxerxis de ædificandis Hierosolymis. Nehem. 2. A promulgatione edicti Cyri, *usque ad Christum antecessorem* id est, Principem & caput Ecclesiæ, qui regnat in domo Davidis in æternum: ab illo, inquit Angelus, tempore, in hoc usque tempus *intelligito* fore septem septimanas:] Septem hæ septimanæ efficiunt annos quadraginta novem, in quibus Iudæi reduces templum quidem ædificarunt, & restituerunt cultum Dei: sed urbem minimè: quapropter hæ septimanæ septem disertè à sequentibus seponuntur, quemadmodum etiam distinguit historia in libro Esræ. Hactenus de primo tempore, deque eo quod in illo tempore futurum est, nempe, templi ædificatione. Sequitur secundum tempus simul, & quod in eo futurum est. *Intelligito*, inquit Angelus, *deinde fore sexaginta duas septimanas*] Hæ efficiunt in universum annos 434 qui incipiunt ex quo tempore mandatum Nehemiæ traditum est de ædificandis Hierosolymis & desinunt ineunte ultima hebdomade, qua cœpit prædicare Christus. Durante hoc tempore, inquit, *Reversus ædificabuntur plateæ & fossæ*] hoc est, urbs Hierosolymorum intus & foris, *Quæ tempora*, inquit, *erunt in angustia.*] De angustia horum temporum prædixit Ezechiel, cap. 8. & 39. Item Daniel præcedentibus ac sequentibus capitibus, & obtrigisse etiam narrant libri Esræ, Nehemiæ, & Machabæorum. Hactenus de secundo tempore, deque eo simul, quod illo tempore futurum est: nempe, ædificatione urbis. Sequitur tertium, in quo habemus de Christo: *Post*, inquit, *sexaginta duas septimanas excidetur Christus*] hoc est, ultima et septuagesima septimana, quæ sequenti versu magis præcisè circumscribetur, Christus excidetur, hoc est, crucifigetur, & morti tradetur: Deinde extenuat crucifixionem & mortem Christi verbis sequentibus, *Sed nihil ad illum*] hoc est, mors ei propterea non dominabitur. Hinc se-

sequitur quasi historia quardā Christi, continens descriptionem quandam ejus ex effectis, ad finem usq; capitis: quaquidem tota illud ostenditur quod dictum est (nihil ad Christum) Effecta sunt quatuor: Primum effectum est Christi post mortē: quamvis morti tradetur, tamē perdet inimicos suos Iudæos: Secundū effectum est Christi ante mortem: Ante mortē confirmabit fidem multorū verbo & Spiritu suo: Tertium est in morte: Morte abolebit sacrificium & munus: Quartum est post mortē, Desolatio Iudæorum, reipsa non diversum à primo. Ex his sequitur ergo mors Christi nihil erit ad ipsum: Nam Christus erit efficax omnibus modis & omni tempore, ante mortem, in morte, & post mortem. Primum igitur effectum est post mortem, perdet adversarios Iudæos: Verba sunt, *Perdet ipsam urbem*] hoc est, Hierosolyma, perdet ipsum locum sanctum] hoc est, templum Dei: perdet denique *populum antecessoris venturum*] id est, populum Iudææ, qui & secundum electionem, & secundum carnem, populus erat Christi: *Venturum* dicit] quia non tum erat, sed futurus erat, & Christum popularem suum in propria sua venientem minimè omnium recepturus: Ad suos venit & sui eum non receperunt. Ioan. 1. 11. Amplificat deinde perditionem istam populi: Perdet, inquit, *adeò ut finis ei sit cum inundatione*] hoc est, iudicium Dei quasi diluvium exundet in eum populum, usque ad internecionem ejus: quod sequentia verba declarant optimè. *Usque ad finem belli*, inquit, *præcisè bellum erit desolationis maxima*] hoc est, à principio ad finem belli erit desolatio maxima huius populi & civitatis. Sequitur secundum Christi effectum, quod erit ante mortem: *Corroborabit*, inquit, *foedus multis septimana una*] hoc est, septuagesima, ut antè diximus: Nam ineunte hac septimana coepit Christus prædicare Evangelium: & tres annos in officio suo duravit. *Corroborabit*, inquit, *foedus multis*] hoc est, multorum fidem confirmabit in novum testamentum in sanguine ipsius. Sequitur tertium ejus effectum, quod erit in ipsa morte, abolebit sacrificia legis, verba

sunt, *In medio septimana ipsius abolebit sacrificium & munus*] hoc est, ineunte anno quarto ultimæ septimanz, unica sui oblatione abolebit sacrificia legalia. Hebr. 10. 14. Sequitur quartum & ultimum effectum, idem re cum primo, *Deinde per legiones*] Sententia est, per Romanum exercitum desolatio effundetur, hoc est, instar fluminis copiosè effluet: Sed non habetur in textu nomen ipsum Romani exercitus: verum pro nomine descriptio est: *Legiones* vocat, *abominationum sive detestationum*] hoc est, abominabiles, nempe propter idolorum cultum: Ideò enim Romanorum copiz dicuntur legiones detestationum hinc, & detestatio, infra 12. 11. Et quid faciunt hæ legiones? Vastant Iudæam: Ideòque copiz desolantes, sive vastatrices appellantur. Et quis finis? *Ad consumptionem*, inquit, *eamque præcisam*] hoc est, ad extremam usque consumptionem. Hoc re ipsa experti sunt Iudæi suo tempore: nam multoties à Romanis cæsi sunt, postremò perdit, ac civitas eversa. Nò me latet abominationis nomen aliter ab aliis accipi, nempe, pro pollutione templi per idola in ipsum introducta: Verum comparatio locorum Luc. 21. 20. Matth. 24. 15. Marc. 13. 14. satis ostendit ita accipiendum abominationis nomen, ut diximus: In illis enim locis Matthæi & Marci, Christus dicit fore ut Iudæi videant abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto, ubi non oportet: Lucæ autem 21. 20. Christus interpretatur eam sententiã, dum ait, Cum videritis circūdari ab exercitibus Hierosolyma, tunc scitote imminere desolationē ejus. Quod illic vocavit abominationem desolationis hinc vocat exercitum, nempe Romanum, desolantem. Hactenus declaratio propositionis fuit: nunc observanda sunt quædam. 1. Ut non planè prætermittit liberationem hanc temporariam, ita non immoratur in ea, sed transit ad liberationem illam spiritualem in Christo, inque ea explicanda aliquandiu persistit. Vnde discimus, non debere nos prorsus negligere aut contemnere temporaria ista beneficia, neque rursus prorsus istis affixos esse: sed ita ea
in-

intueri ut cogitationem nostram etiam supra ea erigamus, ad spiritualia & cœlestia contemplanda, quorum sunt ista temporaria totidem signa & testimonia. Intuentes in ista temporaria, debemus nobis semper polliceri ijs meliora. Voluptas hæc, quam capiunt gulosi in devorandis Dei beneficijs, aut avari in recondendis ijs, non est hæc, inquam, vera illa fruitio temporariorum beneficiorum, sed illi demum verè ijs fruuntur, qui accipiunt ea è manu Dei, tanquam signa totidem & arrhabones spiritualium donorum, ac præsertim vitæ æternæ. 2. Gabriel deducit Daniele ad Christum, sed eum crucifixum: Primum enim ait, excidetur Christus: Sic omnes prophetæ, sic Evangelium, sic sacramenta: Nam, vt de sacramentis dicam, quid significat illa effusio aquæ in baptismo aliud, quàm effusionem sanguinis Christi? quid effusio vini in cœna Domini, quàm effusionem sanguinis Domini? fractio panis, quàm fractionem corporis Domini? Paulus ob oculos depinxit Galatis Christum: sed qualem? Annon crucifixum? Gal. 3. 1. Et decrevit inter Corinthios nō scire quicquam nisi Iesum Christum, eumque crucifixum. 1. Cor. 2. 2. Quorsum ista? vt sciamus, quamdiu hîc vivit quis, oportere eum perpetuò intueri Christum, & eum quidem primum crucifixum, neque propter eam crucem vnquam erubescere: Quamdiu enim hîc vivit quis, tamdiu est onustus peccato: Nullum autem est peccati remedium vllibi, nisi in cruce Christi. Sed quia nullus ferè est sensus peccati, idèò nemo intuetur crucem Christi. Qui autem (qui per pauci quidem sunt) sed qui tamen habent serium peccati sensum, illi nihil consolationis, nihil refrigerij reperiunt in re vlla, nisi in sanguine Iesu Christi ad arescens istud præ dolore cor suum applicato per fidem. Sed vide rursus: statim in textu Gabriel addit ad mortem Christi illud (sed nihil ad illum) quod immediatè à cruce Christi ducit Daniele ad gloriosam ejus victoriam: Sic prophetæ omnes fecerunt, sic Evangelium commemorat statim post crucem Christi, gloriosam ejus resurrectionem. Quare debemus quidem primum intueri Christum

crucifixum, sed immediate transire debemus ad gloriam ejus, debemus enim considerare ut mortuum: sed rursus, ut victorem mortis. Si enim Christus mortuus non vicisset mortem, nihil nobis ejus mors profuisset. Det Dominus, ut semper habeamus ante oculos Christum primum crucifixum, deinde glorificatum, ut videamus remissionem peccatorum & acquisitam esse nobis per mortem, & applicatam esse per resurrectionem Christi gloriosam: Cui sit omnis honor & gloria. Amen,

ARGUMENTVM.

Tribus his capitibus sequentibus ad finem libri continetur vna visio. Primum igitur hoc capite est propositio quadam omnium partium eius versu. 1. Deinde, explicatio primæ partis a versu 2. ad vers. 21. Postremo est transitio ad secundam propositionis partem vers. 21.

Cap. 10

1 Anno tertio Cyri Regis persarum verbum revelatum est danieli, qui vocabatur nomine suo Belteschatzar: ventaque ipsius verbi, ac constituti temporis magni, & intellectus illius verbi ac intelligentia ipsi obvenit eadem visione.

A *Nuo tertio*] Propositio est hujus prophetiæ summa. Danieli qui idem Belteszar nominatus est (hoc nomen ideo additum esse videtur, quia vulgò de eo maxime notus erat Daniel,) Danieli, inquit, revelatum est verbum, & veritas verbi ipsius, & veritas temporis constituti. Horum autem omnium intelligentia obvenit illi vna eademque visione. Tria capita comprehensa sunt hac propositione. 1. Reuelatum est verbum ipsum. 2. Revelata est veritas, hoc est, interpretatio ipsius verbi. 3. Revelata est veritas illius temporis constituti probationi Ecclesiæ. Tempus quo revelata sunt ista omnia notatur statim primis verbis, *Anno, inquit, tertio Cyri regis*] Non temerè qui dem incidit hæc visio in hoc tempus; id quod sic ostendimus: Anno secundo post reditum populi & mense secundo cœptum est ædificari templum Domini, eodem tempore haud dubiè intercesserunt adversarij ne opus illud Dei promoveretur. Quare oportuit populum penè dejectum de spe sua, confirmari aliqua visione & prædictio-

ne

ne de providentia & paterna Dei sui erga ipsum cura. Quod igitur discimus, id est: Sinit quidem Deus Ecclesiam suam affligi: patitur etiam suum opus in manu Ecclesie impediri: sed non relinquit interea Ecclesiam sine testimonio providentiae suae. Quod de tota Ecclesia dico, idem de singulis ejus membris intelligo: Sinit quidem pium aliquem affligi, verum non relinquit eum interea expertem testimonij providentiae suae: Imò præbet illi interdum tam sensibilem experientiam præsentiæ suae, ut ipse etiam cogatur illud palam confiteri. Paulus ait ad Timoth. 2. epist. 4. 16. In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt: ne illis imputetur: Sed Dominus mihi adfuit, & corroboravit me: Quibus quidem verbis profitetur Paulus efficacem illam Dei præsentiā, quam expertus est in media persecutione. Addam præterea, nonnunquam tam sensibilem esse afflictio experientiam præsentiæ divinæ, ut gloriatur etiam in oppressionibus, Rom 5. 3. Paulus tentatus à Satana. 2. Cor. 12. 7. & sequent. super hoc ter rogavit Dominum ut liberaretur illa tentatione. Tandem accepit hoc responsum: Sufficit tibi gratia mea: Nam potentia mea in infirmitate perficitur. q. d. quo tempore tu infirmissimus es, eo ipso tempore conspicitur mea potentia. Quo audito Paulus, & percepta eccellente illa magnitudine potentiae Dei, quæ est in ijs qui credunt, ut loquitur Apostolus ad Ephe. 1. 19. murato iam animo, ait, Lubentissimè igitur gloriabor potius de infirmitatibus meis. Vis igitur patienter ferre afflictiones? vis etiam de ijs gloriari? na operam impimis ut videas Dei illam erga te providentiam, sentiasque ejus potentiam interim dum affligeris in te efficaciter agentem, & Christi vitam etiam in morte tua. Semper enim nos qui vivimus, morti tradimur propter Iesum, ut etiam vita Iesu manifesta fiat in mortali carne nostra. 2. Cor. 4. 11. Mundus enim non novit illam Dei potentiam, quam in se sentiunt credentes. Quæ causa est cur succumbant plerique afflictionum oneri? Nempe, quia Dei providentiam non vident, neque ejus potentiam sentiunt. Qua-

re non immeritò precatur Deum Paulus, ut Ephesij cognoscant, quæ sit excellens illa magnitudo potentiz ipsius in nobis qui credimus. Ephes. 1. 19.

2 Diebus illis, ego Daniel fueram in luctu trium septimanarum diebus.

3 Cibum rerum desiderabilium non comederam, nec caro aut vinum intraverat os meum, nec unguento unxeram me, donec complerentur trium septimanarum dies,

4 Die autem vigesimoquarto mensis primi, cum essem ad ripam fluminis magni qui est Chiddekel.

Diebus illis] Hactenus fuit propositio, sequitur declaratio: Eodem planè ordine exponit capita illa, quo proposuit: Primum exponit verbum illud quod primo loco proposuit ad vers. 2 1 hujus cap. Deinde transitione ad eam facta ultimo vers. hujus cap. agitur de interpretatione & veritate verbi ipsius cap. sequenti, item duodecimo capite ad versum usque 5. à versu. 5. cap. 12. ad finem, est expositio longi illius temporis constituti ac præscripti probationi Ecclesiæ. Priusquam autem ad visionem ipsam veniatur, præmissa est ejus occasio. Ut igitur de occasione dicam uno verbo, ea fuit sollicitus atque anxius Danielis animus. Verba autem sunt, *Diebus illis*] nempe, ineunte anno tertio regni Cyri, ut apparet ex vers. 4. *Diebus illis* inquit, *in luctu fueram*] nempe, quia populus etsi reversus quidem erat, non satis tamen prospero successu usus est: sed opus Dei, quod edicto Cyri inchoatum est, à Cambyse & emissarijs quibusdam aulicis, Iudeis infensis interruptum erat & prorsus jam abruptum. Addit præterea, *Cibum rerum desiderabilium non comedi.*] Abstenuit à cibo, non quidem omnino, sed à cibo rerum desiderabilium: unde subjungit, *nec caro aut vinum intraverat in os meum, nec unguento unxeram me, donec complerentur dies trium septimanarum*] Sententia est, non indulgebam corpori meo, sed jejuniu ipsum macerabam, ut ea ratione corpus participaret afflictionibus fratrum meorum: Animus verò liberior esset & promptior ad Deum accedendum. Hactenus occasio fuit, nunc sequitur visio, cujus primum tempus, deinde locus occurrit: *Die*, inquit, *vigesimo quarto mensis primi*] nempe, anni tertij regni Cyri: Hic enim præcisè nota.

notatur tempus hujus visionis. Anno tertio regni Cyri, mense primo in luctu fuit viginti & vno prope diebus, tum tertio post die, nempe, vigesimo quarto, oblata est ei hæc visio. Nunc de loco, *Cum essem ad ripam fluminis magni, qui est Chiddekel* [Gen. 2. 10. legimus fluvium illum, qui Hedene exijt, divisisse se in quatuor capita sive fluvios, inter quos ibi mentio est Chiddekel, interpretantur Tygrim fluvium: Hinc accolæ corrupto nomine vocant diglito teste Plinio l. 6. c. 27. Vt ut est Tygris fluvius est in Asia, ortum ducens ex Armenia majore, loco plano ad ortum præterfluens Mesopotamiam, eadem influens in Euphratem, & cum eo dilabens in sinum Persicum. Hactenus de tempore & loco hujus visionis. Antequam aggrediamur visionem ipsam, quædam notanda veniunt. Obs. 1. Promisit Deus liberationem à captivitate Babylonica, ædificationem templi & urbis: Ante inceptam exequutionem intervenerunt ea impedimenta, quæ videbantur populo planè pugnare cum promissione illa, aded ut desineret amplius sperare. Reverso deinde populo, & jactis fundamentis templi, interciderunt ea impedimenta, quæ spem perficiendi operis incepti planè omnè absciderunt. Cum ventum est ad urbis restitutionem, hæc tot adversa sese offerunt, ut desperet fore vnquam ut urbs ædificetur. Ex quo illud colligi potest in genere, Dei promissiones fieri cum conditione certa aliqua multorum impedimentorum, quæ intervenire necesse est priusquàm promissiones adimpleantur: Ex quo illud rursus sequitur, non oportere nos ita cogitare, dormientibus nobis obrepturam esse exequutionem promissionis Dei, verum oportere fidem nostram in apprehendenda promissione multoties agitari ante inceptam exequutionem, post inceptam etiam multoties antequam ad finem perducatur. Exempli gratia habemus promissionem vitæ æternæ: Non obrept oscitantibus nobis exequutio istius promissionis, etsi quidam in summa securitate, & in medio vitiorum omnium agentes, somniant tamen se adepturos vitam illam æternam. Sed experiuntur hoc pij, non esse diem, non esse ho-

ram

ram, qua cogitant de vita ista, in qua non necesse sit lucrari fidem cum mille tentationibus, & sæpe etiam sic opprimi, vt videatur prope nulla esse. Sed quæ causa cur vo luerit Deus sic interrumpi exequutionem promissionum suarū, vt imprimis arduum sit cuiuis pio ijs adherere per fidem? In exemplo hoc danielis, ut alias causas omittam, video vnam subesse: Daniel, cum videt interpellatum pro missum illud opus templi, luget, ac precatur. Causam igitur esse video hanc, nimirū, vt perpetuò luceant pij in hac vita, & precentur. Nihil est quod Deo è cælis prospicienti magis arrideat in terris, quam homo suspirans & orans: Inde enim fit, vt non simul ac semel perficiat illi quæ promisit, sed pederetim, scilicet vt intereà tēporis ille exerceatur assiduo luctu & precibus, qua in re maximū discrimē apparet inter pios & impios: Pij nihil ferè impetrant à Deo, nisi emendicatum, & quasi extortum luctu & precibus: Impij verò omnia ferè assatim accipiunt, etiam sine precibus, & gratiarum actione. Sed hic rursus inter collata beneficia maximum est discrimen: Beneficium quoduis in pium collatum & impetratum luctu & precibus majus est & suavius pio viro, quàm est impio vniversus hic mundus, dicam prætereà, Ipsę illę lachrimę, quas fundit pius majus sũt Dei beneficium, quàm vniuersum illud quod accipit impius. Dicam adhuc ampliùs, luctus ille & fletus & lachrimę sũt cælum pijs in præsentē hac vita. Nam id experiuntur nunquam se affici majori gaudio, quàm tum cum tristantur: comperiuntque ineffabile gaudium conjunctum esse cum suspirijs inenarrabilibus Qui abhorrent à luctu, lachrimis & precibus (loquor de filijs hujus mundi, qui voluptatibus his evanidis solis sese oblectant) nunquam intellexerunt verum ac solidum gaudium quid sit. Daniel procul aberat tum ab afflictione reliqui populi, in summa gloria & abundantia omnium rerum positus, & tamen quamprimùm audiit affligi populum, afflictionem illam non minùs sentire cœpit, quàm ipse populus. Habemus alia quoque hujus generis exempla: Nehemias sensit afflictionem populi, cum

cum tamē ipse carere eo sensu potuerit in regia Artaxerxis. Omni laude dignum est illud, quod respondit Regi querēti de afflictā ejus facie: Quare non, inquit, esset afflictus vultus meus, cū civitas ipsa, locus sepulchrorū majorum meorū vastata, & portæ ejus maneat consumptę igne. In malis Ecclesię noluit videri, etsi potuerit quidem, pingui & nitida facie, qua conspiciuntur nunc aulici, aliique multi in afflictione Ecclesię Dei, quæ est hodierno die in omnibus ferē regnis. Moses denique in aula Pharaonis cum esset, sensit tamen afflictionem populi sui, ac elegit cum Ecclesia affligi potius, quàm in omnibus deliciis vivere, ac in summa gloria. Ex quo habes ingenium verorum Ecclesię membrorum hoc esse, quod, etsi liceat ipsis alioqui in summa gloria & abundātia omnium rerum vivere, tamen maximo sensu afficiantur ex afflictionibus reliqui corporis: quàm primū audiunt perpeti aliquid reliquum corpus, tam primū vulnerantur serio quodam dolore, quem etiam preferunt omnibus hujus mundi voluptatibus. Vis igitur scire, an verē membrum sis ejus corporis, extra quod nulla est salus? Vide an, cum ipse liber sis à periculis, sentias tamen afflictionē fratrum. Est quidē, fateor, magnum argumentū quod ad Ecclesiā pertineas, si intersis cōmunibus afflictionibus, earūq; particeps fias, et magnę quidē gratię participes fiunt, qui vnā cū Ecclesia reliqua affliguntur: Sic Paul. dicit Philippenses participes gratię ipsius fuisse. Phil. 1. 7. et postea vers. 29, ait, datū esse ipsis, ut pro Christo affligantur. Summi beneficii loco reputat afflictiones pro Christo. Sed hoc quoque non minū certum est indicium, atque adeo certius, quod verum Ecclesię membrum sis, si cum benē possit esse tibi, tuque remotus sis ab afflictionibus fratrum, pariter sentias tamen afflictiones illas reliqui corporis. Nulla est ferē Ecclesia particularis in ulla gente, quæ non affligatur hodierno die suo quodam modo: Vis illud scire, an sis membrum illarum Ecclesiarum? Dum audis illas affligi, vide tum an tu quoque sensu illarum afflictionum aliquo afficiaris. Si ita est, habes argumentum, quod membrum sis ejus corporis: sin minū, non habes profectō

quo

quò certior de ea re fias : appareas ut vis in congregati-
 one sanctorum , intersis verbo, & sacramentis : non ta-
 men es ex Ecclesia nisi specie tenus. Sin verò tantum ab-
 sis ab eo ut doleas Ecclesiæ vicem, ut etiam gaudeas ma-
 lis ejus, quam, quæso, partem habes tu aut sortem in illa
 societate? Affligitur Ecclesia hæc nostra: Grave quidē est
 illud enecari fame corporis, sed longè gravissimum est
 enecari fame animæ. Quid igitur est affligi, si hoc non est?
 Si sentis hanc afflictionem fratrum, bene est, habes argu-
 mentum te membrum esse: sin minus sentis, miser es, eti-
 am cum tota ista externa professione: Si ipse sacrilegus
 es, & raptor illius alimentis, quo oportuit ali tot animas
 præ fame quasi pereuntes, jam ter miser es, ostendisque
 nihil tibi esse cum illo corpore. Sed nos, si velimus libera-
 ri ab illo judicio propediem futuro, tantū absumus ab eo,
 ut assentiamur unquā huic rapinæ, ut eam contrā damne-
 mus, & inveniamur lugentes cum fratribus in adventu
 Domini. 3. Daniel in luctu & jejunio fuit dies viginti &
 unum, tandem tertio post die accepit responsonem.
 Superiori capite audivimus eum vix absolvisse preces,
 cum responsum tulerit. Sicuti autem ego existimo non
 minùs ardentes erant hæ preces, quàm illæ superio-
 res: & tamen hîc diutius dilata est responsio. Vide igitur,
 Deus respōdet precibus suorum nunc seriùs, nunc citiùs,
 pro bona voluntate sua. Sed respondet tandem Danieli:
 Fieri non potest ut preces illæ quæ dictatæ sunt per Spi-
 ritum sanctum imperpetuū careant responso suo. Tam
 impossibile est, ut Deus recuset audire nos per Spiritum
 ipsius orantes, quàm ut non audiat suum Spiritum: Spi-
 ritus enim Dei est qui interpellat pro nobis. Sed an fuit
 hoc utile Danieli, quòd tam diu precatus sit priusquàm
 exauditus esset? Fuit quidem: luctu enim & precibus præ-
 paratus est ad accipiendam revelationem. Quæ est na-
 tura nostra tam imparata, imprimis nobis opus est ut
 omnibus modis præparemur ad res divinas ac cœlestes
 capiendas, opus est, ut ad eas luctu & precibus multum
 diūque formemur, & sanctificemur. Hæc hæcenus.

5 Sublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus indutus vestibus lineis aderat, cuius lumbi accincti erant insigni auro Vphaz.

6 Corpus ejus simile beryllo thalassio, & vultus ejus similis aspectui fulguris, oculique ejus similes tardis ardentibus, & brachia ejus ac pedes ejus similes colori æris terti; sonus autem verborum ejus similis erat sono multitudinis.

7 Videbam vero ego Daniel solus visionem istam, homines autem qui erant mecum non videbant visionem ipsam: sed trepidatione magna accidente eis, fugerunt ut absconderent se.

Cum itaque relictus essem solus, & viderem visionem maximam istam, non fuerant reliquæ in me vires, sed decor meus mutatione corruptus est in me, adeo ut non obtinerem vires.

8 Tunc audiui sonum verborum illius, & eum audirem sonum verborum illius, ego fui oppressus sopore prius, & facie deiecta in terram.

Sublatis oculis] Sequitur nunc visio: Postquam, inquit, in luctu fui tot dies, tandem eo die eoque loco de quibus dictum est, *Sublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus*] Virum hunc intelligo Christum, qui ante manifestationem in carne specie viri apparuit: non unum aliquem ex Angelis: neque enim videtur tam gloriosa descriptio in Angelum competere: & discunt ab eo Angeli, eumque consulunt postea, cap. 12. 6. 7. ut planè videatur hic intelligendus ille, qui occulta in numerato habet, loquens, sapientia & Sermo patris, quem etiam Angelus consuluit supra, cap. 8. 13. Sequitur nunc gloriosa Christi descriptio. Primùm describitur ab indumento suo, *Indutus vestibus lineis aderat*] hoc est, splendidissimis & regalibus, utpote qualibus indui solebant Reges, sacerdotes, & viri principes. *Lumbi ejus accincti erant insigni auro Vphaz*] id est, cingulo ex auro pretiosissimo, cujusmodi erat quod ex Vphaz advehebatur. De Vphaz et auro pretiosissimo quod illinc advectum fuerat, lege Iere. 10. 9. Legimus 1. Re. 9. 28. Solomoni advectum magnū auri pondus ex Ophiro, quem eundem cum Vphaz locum intelligunt. Iosephus libro 8. Ophirum interpretatur auream Cherfonesum, nempe, eam quæ est ad orientem supra Gangem, apud sinum illum, qui Magnus dicitur. Secundò, describitur à corpore, *Corpus ejus simile Tarsis*] hoc verbo intelligunt lapillum quendam pretiosum, qui, quia cæruleum habet colorem instar maris, idè à mari nomen accipit. Græci enim vocant eum Beryllon Thalassion, sicut vertit noster interpretes. Sensus est, corpus ejus erat colore cælesti atque

que cæruleo, qualis est color maris tranquillæ aut cœli ferreni. 3. describitur à vultu suo. *Vultus eius erat similis aspectui fulguris*] In illa visione quam vidit Ezechiel cap. 1. eodem sensu dicitur aspectus ignis vers. 27. Sententia est, vultus ejus erat rutilans & coruscus, instar fulguris, vel ignis. 4. describitur ab oculis, *Oculi erant similes tadis ardētibz.*] 5. describitur à brachiis & pedibus, qui erant similes coloris terri. In illa visione Ezechielis dicuntur pedes quatuor animalium scintillantes in speciem chalybis terri, eodem planè sensu: Significat igitur colorem brachiorum & pedum rutilum fuisse & coruscum. 6. describitur à sono verborum, *Sonus verborum erat similis sono multitudinis.*] In illa visione Ezechielis eodem sensu dicitur, sonus aquarum multarum, sonus omnipotentis, sonus conflictus procellarum, sonus exercitus. Sensus est, sonus verborum ejus vehementissimus erat, non tanquam sonus & vox unius alicujus viri, sed tanquam vox multitudinis. Hactenus fuit descriptio viri, nempe, Christi. Priusquam autem veniatur ad verbum revelatum, duo interveniunt: Prius, effectum visionis hujus, tam in iis qui unà aderant cum Daniele, quam in ipso Daniele: Posterius, confirmatio multiplex Danielis per Angelum. Effectum igitur in iis qui unà erant cum Daniele est his verbis, *Ego, inquit, Daniel solus videbam, &c.*] Sic Paulus solus vidit illā visionē quæ apparuit in ejus conversione, qui erant cum eo non viderunt, Act. 9. 7. Atque ea re ostendit Deus Danielem solum electum ad recipiendam hanc visionem, etsi alios tanquam testes adhibuerit cœlestis hujus visionis; incidit tamen in eos trepidatio ex audita voce: Verisimile enim est eos audivisse vocem, ut qui unà cum Paulo erant, audiverunt quidem vocem Domini, sed nihil viderunt. Territi igitur isti, fugerunt, & sese abdiderunt. Atque hic est effectus visionis in illis. Effectus ejus in Daniele ipso sequitur, *Cum itaque, ait, relictus essem solus*] Solitudo est causa metus, præsertim cum res aliqua terribilis offertur: *Et viderem visionem maximam istam*] Est hæc altera metus. Causa his positæ non fuerunt reliquæ in me vires] Id est,

est, interiùs defecit me animus, & exanimatus sum: Tum addit, *Decor meus mutatione corruptus est in me* id est, exteriùs totus expallui, & formam hominis viventis amisi. Quid præterea? Rursus auditur sonus verborum. *Tunc, inquit, audiui sonum verborum illius, quo audito, sus, inquit, oppressus sopore pronus, &c.* hoc est, defecerunt me omnes sensus, adeò ut pronus caderem in faciem humi: Atque hic est effectus visionis illius in Daniele. Obs. 1. Author ad Hebræos 12. 19. dicit Deum voce terribili adeò promulgasse legem, ut non modò populus reliquus, sed & ipse Moses perterritus fuerit. Dicit autem eodem capite postea vers. 24. Christum loqui cum illis familiariter, ac benigne: Ex quo concludit, Videte ne aspernemini eum qui sic loquitur. Vt autem accomodemus hoc ad nostrum institutum: Ita videmus quoque in hoc exemplo, quomodò olim loquutus fuerit Deus prophetis & patribus, quo etiam modo apparuerit tum iis Christus: nempe, terribiliter adeò, ut voce & aspectu suo eos consternauerit. Sed quomodò alloquitur nos hodierno die Christus? nempe familiariter ac suauiter: Colligo igitur, quod collegit author eo loco: Ergo ne aspernemini Christum sic loquentem. Addo hoc, maiorem etiam esse hanc gratiam, quam hodie impertit nobis Dominus, cum Christus alloquitur nos familiariter per homines nostri similes, quàm fuit illa patribus data, cum per Angelos eos alloquutus esset, si ratio habeatur infirmitatis hujus naturæ nostræ, quæ ferre non potest aspectum cœlestium illarum & planè gloriosarum creaturarum: Ergo ne aspernemur Christum loquentem tam familiariter per infirmos homines. Quod si autem aspernati fuerimus eum sic loquentem, profectò quò major est gratia, eò gravius futurum est iudicium: Gravius erit iudicium nostrum quàm fuit illorum, qui tum legem Dei tanta cum maiestate & gloria promulgatū non audiverunt. Si illi, inquit author ad Hebræos eodē capite, vers. 25. non effugerunt, qui aversabatur eū qui loquebatur Dei nomine in terra, multò magis nos, si eū qui de cœlis est aversemur. 2. Rursus præparatur Daniel

Daniel antequàm accipiat verbum ipsum revelatum, & prorsus consternatur. Quod ut applicemus aliquo certè modo ad nos: Nò necesse est, fateor, ut nos nunc exanime mur eo modo in recipienda divina revelatione: Verùm id omninò necesse est, vt mortificentur affectiones, & rebellio ista, superbia ista, ac sublimitas, quæ extollitur adversus cognitionem Dei evertatur: alioqui profectò non magis apti sumus ad Dei verbum recipiendum, quàm si totidem lapides essemus. Fratres, nunquam mihi ariserunt critici isti, qui in concionibus sedent tanquam iudices, ac doctores potiùs quàm discipuli: fieri quidem nò potest, ut hi cum huiusmodi cerebris ac animis ita ad audiendum affectis fructum eum, quem debent, ex verbo percipiant.

10 Ecce autem manus tetigit me, & commovit me super genua mea, & palmas manuum mearum.

11 Edixitque mihi, Daniel, vir desideratissime, considera verba quæ ego eloquutus sum tibi, & ita rectus, nam nunc missus sum ad te, cumque loquutus esset mecum verbum istud, contremis.

Ecce autem. Sequitur confirmatio Danielis deiectionis jam & prostrati: Ejus gradus sunt quinque: primus est his verbis, *Ecce autem manus tetigit me*] manû hanc intelligo, non viri illius induti lincis vestibus, sed Angeli cujusdam qui hoc symbolo eum confirmavit. Effectus primi hujus gradus sequitur, *commovit me super genua mea, &c.*] Vbi illud habes: cum quis verbo Dei deiectionis est: non potest alia virtute erigi, quàm ipsius Dei: nisi enim Deus è cœlis porrigat illi quasi manum, semper jacebit tanquam mortuus. David sic ait in Psalmo suo, Domine tu sustentas cadentes, & erigis incurvatos. Nulla enim alia potentia est, aut in cœlis, aut in terris quæ potest vel sustentare homines ne cadant, vel deiectionis jam & prostratos erigere. Sed notandum quod dicat eum commotum in genua duntaxat & palmas manuum, non statim erectum in pedes, hoc est, ex parte tantùm confirmatum, non simul & semel restitutum viribus suis. Deus cum erigit consternatum aliquem, non nisi pedetentim & gradatim id

id facit. Hoc ideo noto, quia inuenias quosdam, qui nisi statim perficiantur, continuo desperare incipiunt de Dei potentia: Imò non ita cogitandū est, sed vel una gutta illius gratiæ, & quantulacūq; portione illius potentia diuinæ contenti esse debemus, tantisper dū Deus, qui cepit in nobis opus bonū illud, suo tēpore perfecerit: præsertim cum ne mica quidē ejus gratiæ ac potentia aliqua digni reperiāmur. Venio ad secundū gradū confirmationis, cōstitit autē verbo efficaci, *Edixit, inquit, mihi, Daniel, vir desideriorum, considera verba quæ ego eloquutus sum, & sta re-ctus: nam nunc missus sum ad te*] Hæc ratio est, ex eo quod nunc legatus ad eum nominatim veniat: Effectus hujus secundi gradus est: *Cumque loquutus esset mecum verbum insud confisi tremens*] Eredit se in pedes quidem, sed non dū animus est erectus. Mirum est quā efficaciter sit exhortatio Angeli in erigendo Daniele, cum enim loquutus esset cum Daniele, constitit Daniel. Video causam efficacitæ hujus aliquam esse in ratione, quæ adjecta est hortationi: Nam missus sum ad te: Ergo quia Angelus missus est à Deo ad Danielem, tantū potuit ejus verbum in Daniele erigendo. Observa igitur: Qui missi sunt à Deo cum efficacitā quadam mirifica hortantur, consolantur, minantur, & omnibus modis ædificant, causa autem est, quod, utcūque ipsi sunt in speciem infirmi, tamen Deus qui misit eos dedit iis potestatem ædificandi, ut de se loquitur Paulus 2. Cor. 10. 8. Nullus erat in speciem infirmior Paulo, præsentia infirma est, inquiunt Corinthii, sermo nihili: permisit illis hoc Paulus: Verum quidem est, inquit, 2. Cor. 10. 3. in carne incedimus, hoc est, in illa infirmitate communis naturæ versamur: Sed, inquit, secundum carnem bellum non gerimus: hoc est, secundum hanc naturæ infirmitatem non gerimus bellum, sed majorem & planè divinam potentiam. Tum bellum illud graphicè depingit, Evertimus, inquit, rationationes hominum, etiam subtiliter philosophantium: evertimus omnem sublimitatem, quæ extollitur adversus cognitionem Dei: captivam ducimus omnem cog-

nitionem ad obediendum Christo: Præterea etiam paratum habemus, quo vindicemus omnem contumaciam. Hæc omnia maxima quidem sunt: Nam difficilior est cuiquam superare affectiones animi humani, tam contrarias Deo eiusque voluntati, tam pugnantes cum gratia Christi: quàm universum mundum semel sibi subjicere. Imò animus unius homuncionis difficilior vincitur, quàm universum aliquod regnum subigitur, nullaque est alia nisi divina prorsus potètia ad eam rem apta. Hinc Pat^{ris} ad istorum effectorum tam magnificorum fundamentum venit: Corinthii, inquit, habemus plus in recessu, quàm fronte promittimus. Confiditis vos esse Christi? cogitate quemadmodum vos estis Christi, ita quoque nos Christi esse. Imò verò habere nos aliquid supra vulgus hominum Christianorum. Dominus autem dedit nobis potestatem faciendi ista omnia. Vides igitur primum fundamentum tantorum effectorum. Qui missi sunt à Deo, acceperunt potestatem erigendi, deijciendi, & omnino in omnem partem movendi. Quare si quos videritis à Deo missos, ne aspernemini eos, utcumque infirmi appareant: nam sermo eorum efficax erit haud dubiè, vel ad vitam, vel ad mortem. Rursus, argumenta & signa dilectionis Dei ista, nempe, quòd vir sit desideratissimus, quòd Angelus sit ad eum missus, erigunt quidem Daniele in pedes, hoc est, confirmant, sed non statim expellunt omnem trepidationem: Daniel enim adhuc mirum in modum timet: Id sanè mirum videri potest: Verum quidem est illud Ioannis. i. Epist. cap. 4. 18. Expleta charitas foras eiecit metum, hoc est, dilectio illa qua nos Deus prosequitur effusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, removet ex animis nostris dubitationem de salute, & vita æterna, paritque fiduciam, qua quis etiam audeat se sistere coram tribunali Dei. Exemplum hujus rei habemus in Paulo, qui cum sensisset radicatum & fundatum se in illa charitate, ut alibi idem loquitur, gloriatur contra omnia adversa, contra oppressionem, angustiam, persecutionem, famem, nuditatem,

periculum, gladium, mortem, vitam, Angelos, potestates, omnia denique. Vera quidem ista : sed tamen ea est imbecillitas naturæ nostræ, ut quanto tempore nobis hic vivendum sit, nunquam desinamus dubitare certo quodam modo ac metuere: Vtut est, illud tamen manet, remedium adversus dubitationem istam & timorem unicum esse persuasionem de charitate Dei. Quare nitendum nobis est, ut sentiamus magis magisque hanc in cordibus nostris Dei charitatem. Hac autem ratione & via id consequemur potissimum, si omnia & singula dei erga nos beneficia diligenter observemus & numeremus, ita ut nihil, quantumvis in speciem vile, sinamus praterire non prius à nobis notatum ac observatum, præsertim verò consideremus illud beneficium redemptionis nostræ in Christo omnium maximum; Nam ut Paulus ait, Rom. 5. 8. Commendat autem charitatem suam erga nos Deus, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit. Usque adeo nullus est sensus charitatis Dei erga nos, nisi sentiamus nos participes mortis Christi.

105 Quamobrem dixit de hoc timore Daniel, nam inde a die primo quo applicuisti animam tuam ad considerandum & ad affigendum te, coram Deo tuo, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter verba tua.

11 Sed princeps regni perfici statuit coram me uno & viginti diebus, cum ecce Michael primus & principibus primariis venisset ad adiuvandum me; ego relictus sum ibi apud Reges persæ.

12 Iam venio ut edoceram tibi quid obvenisset tibi post illi tunc tibi in iactibus tuis ponibus nam adhuc visio est de illa diebus.

13 Cum autem colloqueretur mecum verbis bululatio, dimisi faciem meam in terram obmutescens.

Quamobrem dixit] Sequitur tertius gradus, quo ut corpus est erectum, ita conatur Angelus animum hominis erigere. *Quamobrem, inquit, dixit ad me, ne timeto Daniel: nam inde a die primo quo applicuisti animam ad considerandum*] nepe, mala quibus pregravatur populus tuus. *Et affigendum te*] id est, macerandum te luctu & jejuniis: inde ab eo die *Coram Deo tuo, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter verba tua*] Ad hæc tum respondisse potuit Daniel, quod si ista est, si statim primo die exauditus sum, quid est quod

tu moram feceris, neque statim primo die ad me veneris? Huic occurrit Angelus (vbi obiter illud observa, quàm se demittat Deus ad reddendam quasi rationem suis, rerum à se administratarum) respondet igitur Angelus, *Sed princeps Persia* [hoc est, Rex Persia Cambyfes, qui cum Cyrus pater in expeditionem profectus esset, domi relictus est ad regnum administrandum: Princeps, inquit, Persia *stetit coram me*] Stetit, inquã, quasi in foro judiciali, ut ego cognoscerem & statuerem de omnibus consiliis & factis ejus, idque authore Christo. Tempus quo steterit notatur: nempe, *Uno & viginti diebus* illis nimirum quibus tu eras in luctu & precibus. Notatur etiam tempus quo hoc contigerit, nempe. *Cum ecce* (res est attentione digna) *Ecce Michael* [hoc est, Christus, sic appellatus voce composita, quasi dicas, qui par est & æqualis ipsi Deo forti, quæ admodum loquitur Apostolus ad Philip. 2. 6. Non duxit rapinam parem esse cum Deo. Michael iste magnificè describitur, *Primus est e principibus primariis* hoc est, princeps Angelorum, qui principes primarii optime dicuntur, respectu principum eorum qui sunt inter homines. Vide igitur quàm magnifico titulo ornet. *Messiam venturum*: vocat principem superiorem illis omnibus principibus qui sunt collocati supra omnes principes, qui inter homines sunt. Angeli vident scilicet ejus gloriam & potestatem tantam, quantam nos non possumus intueri. Cum igitur ait, Michael iste *venisset ad adiuvandum me*] hoc est, informandum, et confirmandum in iudicio illo quod mihi delegatum est, quasi dicat, non citius cœpi obire hoc munus, quàm ille venisset ad me confirmandum. *Ego autem*, inquit, *relictus sum ibi apud Reges Persia*] nempe, illis tribus septimanis relictus sum apud Regem Cambysem, & primores ac consiliarios regni: qui omnes hoc vno nomine Regis apellantur. Tum addit: *Iam huc obitis apud Regem Persia ad te venio, ut edoceam te id quod obventurum est populo tuo consequentibus temporibus: nam adhuc &c.*] q. d. pertinet hæc visio ad postrema tempora, estque de rebus post venturis. Sensus igitur est, vestra causa curabam

bam res Persici regis, ne quid mali ab illo vobis accide-
 ret: Nunc vero illis transactis ad vos venio, indicatum vo-
 bis, quæ sunt eventura Ecclesiæ impofteru. Hæc hætenus.
 Nunc videamus quid profecerit apud Daniele Angelus
 hoc tertio confirmationis gradu, Cum, inquit Daniel, col-
 loqueretur mecum verbis huiusmodi, demisi faciem meam in ter-
 ram obmutescens. Vide denuò Angeli colloquio magis
 quam antea prosternitur. Sed de his hætenus. Obs. 1. Vi-
 des hic primum illud verum esse quod supra dixi, nempe,
 rationem qua persuasum esse potest nobis de charitate
 Dei erga nos, hanc esse potissimum, si habeamus inprom-
 tu argumenta dilectionis ejus, cujusmodi hoc loco sunt,
 quod Deus statim audierit Daniele, quod miserit ad e-
 um Angelum suum. Ex his concludit Angelus, Ergo ne ti-
 meto Daniel. 2. Ait eum exauditum, non simpliciter ex
 quo die exeperit precari, sed ex quo die applicuerit ani-
 mum suum ad considerandum, nempe, mala Ecclesiæ, &
 se affligendum luctu & jejunio: ea re innuens nobis, De-
 um non tam attendere voces & verba in precibus, quam
 affectum animi, interiorem & modum precandi: Vis igitur
 exaudiri à Deo preces tuas? Vide primum afficiaris
 sensu miseriz, vel tuipfius, si pro te ipso, vel totius Eccle-
 siæ, si pro universa Ecclesia preceris: deinde proferas pre-
 ces tuas, cum suspirijs Spiritus, & tristitia, quod posterius
 sequitur ex priori illo. Si enim prius sit ille sensus in cor-
 de serius, tum necesse est tristes ac mœste sint preces tuæ.
 Quod si nullo tempore oblata nobis fuit occasio hujus-
 modi precum, certe hoc tempore maximè. Quis enim est
 cujus animum non afficiant sensu aliquo miseriz tot ho-
 micidia, tot direptiones, tot sacrilegia, & id genus alia:
 Et certe huiusmodi preces ex serio illo doloris sensu pro-
 fectæ, & cum luctu conjunctæ huiusmodi, inquam, preces
 solæ reliquæ sunt nobis hoc die, quibus medeamur his
 tantis malis: Nam quamlibet irrideant impij, illi ipsi pri-
 us Angelos è cœlis evocabunt, ad ulciscendum malos, &
 consolandum bonos, quam desinent esse efficaces. 3. Vi-
 de hic duas insignes consolationes, quarum usus est tunc

cum Deus non videtur audite nos statim prima facie:
 Prior est, non prius concipimus preces, quales diximus,
 quam Deus audiat eas: Non prius enim movemur nos e-
 ius Spiritu interpellante pro nobis, quam Deus ipse suo
 ipsius Spiritu commoveatur: Posterior est, non prius mo-
 veretur Deus precibus nostris, quam aliquid agat nostra
 causa, vel nobiscum, vel certe cum adversarijs nostris, im-
 pediendi eos, ac sic regendo, ut non possint illud malum
 statim inferre Ecclesie, quod velint. 4. Deus hic curat res
 Persici regis per Angelum suum, qui dicitur quasi sedere
 in consilijs ejus, ac rebus omnibus praeesse. An Deo prop-
 ter regnum ipsum Persie ista curae sunt, an verò propter
 Ecclesiam suam, quae tum erat in illo Persarum imperio?
 Disce igitur: Deus curat mundi huius regna Ecclesiae suae
 gratia, ut scilicet Ecclesia ista militans habeat locum in
 terris, ubi ad tempus requiescat. Hoc adeò verum est, ut
 cum cessat jam Ecclesia locum ac domicilium habere in
 regno aliquo, cesset quoque tum Deus regni illius curam
 gerere. Hinc illae tot confusiones in rebus civilibus ac po-
 liticis, quas videmus esse in omnibus regnis hodierno die
 Hinc etiam illae tot confusiones in hoc nostro: nempe,
 quia Ecclesia Dei incipit jam ex ijs aliquò commigrare,
 propter summam regnorum ingratitude, & homi-
 num politicorum, qui nostram istam Ecclesiam, si non e-
 jecturi sunt è regno suo, certè in regno propediem fame
 sunt onecaturi. 5. Vides Danielē colloquio Angelī ani-
 mo jam defectionem factum: Ea est natura omnium no-
 strum, ut cum Deus omnibus modis studeat nos promo-
 vere, nos interea sapissimè relabamur, occasionem etiam
 arripientes ex ijs ipsis rebus quibus Deus nos alioqui
 promovere ac provehere conatur: verbi gratia, Lex Dei
 sancta est, valetque suapte natura ad nos provehendos:
 sed nos, quae est corruptio & cōtumacia naturae nostrae, ex
 ea occasione accipimus ad augēdi peccatū, ut facillè videas
 nihil esse tam sanctum sua natura, quo nos statim non a-
 butamur ad defectionem, quoque nos non deteriores fia-
 mus, nisi Deus interea per spiritum suum efficaciter sit in
 cordi,

cordibus nostris: non excipiam Evangelium ipsum, quod
tamen est potentia Dei in salutem cuius credenti.

16 Sed ecce quasi similitudo humana attingit labia mea: rursus aperiens os meum
loquutus sum, dicens ad eum qui stabat e regione mei, Domine mi, hac visione irru-
erunt dolores mei in me, adeo ut non obtinerem vires.

17 Quomodo ergo poterit seruus Domini mei hic loqui cum Domino meo illo tempore
In me ex hoc tempore, in me, inquam, non constituit vires, & anima non reliqua sit
in me.

Sed ecce quasi Sequitur confirmationis gradus quartus
Daniel deiecit faciem suam in terram, & obmutuit, quo
tempore eum alloqueretur Angelus: fuit enim is effectus
terti & proximi gradus confirmationis: Nunc vero An-
gelus quarto eum confirmat. *Ecce, inquit, attingit labia mea
quasi similitudo humana* Alij intelligent hunc Angelum a-
lium à priori, de quo supra versu 10. ego vero malim v-
num eundemque intelligere: ad id autem adducor ipsius
Angeli verbis, quæ sunt infra vers. 10. Est autem, ut vide-
tur, ille qui cap. 9. 21. appellatus est Gabriel, hoc est, vir
Dei fortis. Quæ solet hoc loco & similibus: Cum An-
geli jam olim apparuerunt sub humana specie, utrum tã
veram carnem humanam acceperunt, an verò tantum
externam effigiem, & speciem sine materia? Resp. ut mihi
videtur, aliquando veram carnem humanam acceperunt,
& eam quidem vel ex materia elementari, vel ex nihilo:
ut est in historia Abrahami, Lothi, & Moysi: aliquando
speciem duntaxat induerunt, qua se offerebant vel exter-
nis sensibus, vel internis: Verum quocunque demum mo-
do apparere soliti sunt, semper erat conjuncta revelatio
aliqua Spiritus sancti cum eorum apparitione. Causa au-
tem apparitionis sub specie humana, hæc fuerat: quia ni-
mirum homines per infirmitatem suam neque assequi
potuerunt, neque ferre spirituales illas ac cœlestes natu-
ras. Sed de his rebus sobriè sentiendum est. Sequitur ef-
fectus quarti confirmationis gradus: Dum similitudo
hec humana attingeret labia Danielis, hoc est, confirmaret
eaque jam prius amiserunt vires suas: tum de se ait, quod
aperiens os loquutus sum ac duxerit ad eum qui stabat e regione sui

Angelum intelligit illum ipsum, qui attigit labia ipsius, seque confirmavit. Quę sequuntur verba, habent excusationis quandam speciem, qua excusat se Daniel, quod Angelo ipsum prius alloquente obmutuerit. *Domine mi*, inquit] Alloquitur Angelū, non vt Deum, sed vt creaturam se quidē præstantiorem: *Alonai* enim hīc non est Iehova. *Domine mi*, inquit, *hac visione* irruerunt in me dolores mei, adeo ut non obtinerem vires] q. d. vel sola visione ipsa ita perterritus sum, vt vires planē me defecerint. Sequitur à minore ad majus. *Quomodo ergo poteris hic seruus Domini &c.*] Emphasis est q. d. qui potero ego tam abiectus & infirmus colloqui cum illo domino meo hoc est, tecum, qui tantus tanque admirabilis conspiceris. Si vel aspectus rei admirabilis solus terruit me, quanto magis colloquium cum eo qui tam gloriosum sese offert. Nam profecto, inquit, *Ex quo tempore capisti* me alloqui non constiterunt vires, & anima mihi non fuit reliqua] vsque adeo perterritus sum. Obs. 1. Daniel excusat se ex imperfectione sua ac infirmitate humana; Nunc igitur video causam, cur Deus voluerit Danielem prosterni ante acceptam revelationem: nempe, vt penitus videret suam ipsius imperfectionem ac imbecillitatem. Ante receptionem gratiæ opus est, ut deficiamus, conspiciamusque nos ipsos quidnam simus in nobis ipsis: Nisi enim jamprimum humiliemur, non sentiemus inopiam nostrā & defectum hunc gratiæ ac glorię Dei. Quod si non sentiamus defectum gratiæ, non desiderabimus eam: quod si non desideremus, non recipiemus eam Christus prædixit violentos rapturos regnum celorum, quo significavit oportere tantum, tanque vehemens esse desiderium glorię Dei ac gratiæ, ut homines cogantur quasi violentas manus in ipsam iniicere. Addo adhuc: Quum jam receptum est initium aliquod gratiæ, non capiet incrementum gratia, nisi crescat humiliatio. Dicam verbo: Neque initium gratiæ, neque incrementum accipimus, nisi primum incipiamus humiliari: deinde pergamus humiliari. Videmus primum, in concionibus prophetarum & Apo-
stolo

holorum præcedere doctrinam legis, sequi verò doctrinam Evangelij: videmus deinde semper comitari doctrinam legis doctrinam gratiæ: Quid sibi volunt ista? Nempe, id quod diximus, humiliationem præcedere initium gratiæ, & humiliationem perpetuò ad finem vsque vitæ hujus comitari incrementum gratiæ. Hæc ideo loquor, vt Christianis hominibus commendem humiliationem, & perpetuam in præsentī hac vita resipiscētiā, sine qua profectò, gratia neque obtineri potest, neque servari. Sed ut dicam in specie nonnihil, Daniel, propheta cum esset, ac præco verbi divini, ante acceptam revelationem istam humiliatus fuit. Neceffe est animus ministri certo quodam modo componatur ad revelationem Dei recipiendam: necesse est imprimis affectus sedatos habeat, adeò ut possit cum Paulo ita loqui: Mihi longè minimo omnium sanctorum data est gratia evangelizandi imperscrutabiles illas opes Christi. En vtilitatem maximam: Humiliatus semel minister verbi, plurimi jam facit Evangelium sibi cōcreditum: Ecce enim quo modo Paulus tam demissè de se sentiens efferat Evangelium supra modum. Non Evangelium simpliciter vocat, ut aliàs: sed nunc, dum cogitat quam nihil sit ipse, vocat illud, imperscrutabiles opes Christi. Si humiliato semel animo sit Minister Evangelij, mirabitur profectò rem tam gloriosam & admirabilem sibi vnquam creditam esse: Sin verò non fuerit humiliatus, tum putabit se indignum esse tam vile ministerium. Superbi enim isti & ambitiosi præ se Evangelium illud gloriosum contemnunt. Hujus rei experientiam habemus in Prælatis illis, quos vocant, & Episcopis Papisticis: Sed vè ijs quòd non evangelizent. Deus autem solus sapiens dum considerat quam necessaria sit humilitas ista ad ministerium Evangelij sui, etiam optimum quemque solet in ordinem cogere, ne supra modum excellentia donorum efferatur. Paulus profitetur ob id datum sibi surculum infixum carni & Angelum Satàn, qui ipsum colaphis cēdat, ne excellentia revelationum supra modum efferretur: Sic agit Deus hodie quo die cum præstantissimis quibus-

quibusque in summis donis facit ut sentiant subinde in
 firmitatem summam. 2. Daniel confitetur se perterritum
 presentia & sermone Angeli: mira res ista! Debet qui-
 dem nos presentia Dei & Angelorum consolari & erige-
 re. Sic David Psal. 16. 11. Satietas, inquit, gaudiorum an-
 te faciem tuam! Sic author ad Hebræos, dum prædicat be-
 atitudinem hanc nostram, quæ est sub Evangelio, quæque
 tum apparet maximè, cum ratio habetur conditionis eo-
 rum, qui sub lege vixerunt: Accessissis, inquit, ad myria-
 das Angelorum, iad iudicem vniuersorum Deum, ad spi-
 ritus iustorum consecratorum: Quibus quidè verbis in-
 nuit oportere nos consolari supra modum beata presen-
 tia illa Dei & Angelorū suorum: Sed secus contigit om-
 ni ætate: Dei presentia & Angelorum etiam optimi qui-
 que perterriti sunt: vide lib. Gen. Exod. Iudic. Ezech.
 Esai. Causam autem huius rei hic habes, imperfectionē,
 infirmitatem, & vitium naturæ nostræ. Vnde quedam
 colliges ex Danielis isto exemplo. Primum, neminem esse
 tam sanctum quin peccator sit; ac proinde aliqua certè
 ex parte malè sibi conscius: Nam peccatum sequitur ma-
 la conscientia. An, quæso te, Daniel ita dejectus fuisset ad
 presentiam Angeli, nisi peccator extitisset? Annon Ada-
 mum ante lapsum consolata est presentia Dei? sed post
 lapsum, iam malè sibi conscius propter defectionem suā,
 metuit sibi demum ab ejus presentia. Annon nos in altero
 seculo, cum nulla peccati futura est conscientia: annon
 tum audebimus Deum & Angelorum myriadas illas quæ
 coram eo stant, sine timore aliquo, imò cum ineffabili
 voluptate intueri? Manet igitur illud, neminem esse
 tam sanctum quin peccator sit, malèque sibi conscius.
 Atque hoc primum est quod colligimus. Alterum est; ma-
 la conscientia non excitatur nisi aliqua certè Dei presen-
 tia. Prius quàm appareat Deus aliquo modo, non appa-
 ret peccatum. Paulus de se Rom. 7. 7. ait, Peccatum non
 cognovi, nisi per legem: nam etiam cupiditatem non
 nossem, nisi lex dixisset, non concupisces: Vbi verò semel
 coepit cogitare quis de Deo, deque sancta illa ipsius
 volun-

voluntate : tum quidem reviviscit peccatum, & exper-
 gescit mala conscientia prius sopita. Verum tum maxime
 excitatur mala conscientia, cum Deus sub visibili aliqua
 specie sese offert sensibus nostris : quod enim propius ac-
 cedit illa lux maiestatis divinæ, eo magis tæteguntur sor-
 des nostræ, clariusque conspiciuntur peccatum, ac extrahi-
 tur quasi è latebris illis, in quibus sese prius abscondebat. E-
 go verum est hoc, conscientiam peccati excitari Dei præ-
 sentia. Tertium autem quod colligimus, id est : consci-
 entiam peccati sequitur, etiam in sanctissimo quoque,
 horror quidam in corde, & servilis timor metusque judi-
 cii & pœnæ : Nullus enim sanctorum est, qui non aliqua
 ex parte sentiat hunc metum servilem iudicii divini. Quem
 admodum servus male sibi conscius metuit poenam & cas-
 tigationem à presente domino : Ita est in sanctissimo
 quoque ex parte quadam male sibi conscius. Eliaas cum
 in illa sua visione contempisset Deum gloriosum, throno
 insidentem, exclamans ait, Hei mihi, exsordor, quia
 homo sum pollutis labiis. Sic Petrus metuit sibi à præ-
 sentia Christi, cum rete refertum piscibus extraxisset,
 dicens, Egredere à me, qui homo peccator sum. Sic eti-
 am Daniel hoc loco metuit sibi à presente Angelo. Ve-
 rum igitur illud est, conscientiam aliquam malam,
 etiam in sanctissimis, gignere metum illum servilem &
 horrorem aliquem ex iudicio divino. Sed quærat quis
 An hoc metu & Dei, & Angelorum suorum peccet-
 tur à sanctis? Respon. Sancti, si considerent se in semet-
 ipsis, nihil peccant, etiam si metuant et desperent quo-
 que nonnunquam, cum non sit in ipsis nisi in materia om-
 nis desperationis. Sin vero considerent se in Christo tum
 peccant, si metuant aut desperent, cum in Christo Iesu
 sublatus sit peccatum, in eoq; habeamus promissionem
 vite. Qui autem non credit promissioni, Deum men-
 dacem facit, Daniel igitur si metum hunc concepit ex
 inspecto se extra Christum, nihil peccavit. Sin vero se in
 Christo considerans metuit, tamen tum haud dubie pec-
 cavit. 4. Cogitatio huius exempli danielis, et reliquorum simi-
 lium

lium, in quibus videmus presentia Dei & Angelorum cō-
 sternatos fuisse homines, debet ingignere animis nostris
 reverentiam quandam ac metum Dei & Angelorum suo-
 rū in rebus nostris quibuscunq; gerēdis. Et si enim nunc
 nō habeamus Dei & Angelorū visibilē aliquā presentiam
 habemus tamē presentes & testes omnīū, quē a nobis ag-
 gūtur. Quare in omnibus rebus gerēdis debemus metus
 rene offendamus eorū sanctissimos oculos, iramq; eorū
 adversus nos irritemus. Hoc si veniret in mentem homi-
 nibus, aut si cogitarent Deum presentem intueri aēiones
 ipsorum, non essent profectō tot adulteria, tot homici-
 dia, tot rapinae, tot denique flagitia omnis generis, quos
 vigent passim hodierno die. Sed dixerunt homines in
 corde suo non esse Deum, non curā esse Deo res quae ge-
 runtur illic inferiūs. Neque unquam, credo, cogitabunt
 Deum vidē se, donec tandem videbunt ipsi presentem
 terribilem illum iudicem, quoquidem tempore consci-
 entia illa misera quae excitari non potuit in vita ista, sic
 exaspergetur, ut nunquam dormitura sit impofterum.

1. Potens itaque venit me quasi alpe in hominem, & confirmavit me.
2. Ac dixit, ne timeo, vir desideratissime, pax tibi, confirmare, confirmare, inquam,
enimque ed loquente mecum confirmatus essem, dixit, loquatur Dominus meus, quia
confirmasti me.

3. Pergens itaque.] Sequitur nunc quintus gradus confir-
 mationis, *Pergens*, inquit, nempe, similitudo illa homi-
 nis. *Tenigit me, & confirmasti me* inquit, sic, ut non starem
 nunc tremens, ut factum fuerat in priori confirmatione;
 suprà 11. *Ac dixit, ne timeo, vir desideratissime, pax tibi, con-*
firmare, confirmare, inquam.] Luctatur quasi Angelus in ge-
 minatione illa verborum cum summa Danielis infirmi-
 tate. Effectus huius gradus sequitur. *Com,* inquit, *eo lo-*
quente mecum confirmatus essem, dixit, loquatur Dominus meus,
quoniam confirmasti me.] Sic quem paulo ante non poterat lo-
 quentem sustinere pre metu, nunc abjecto omni metu in-
 nitatur cum ad loquendum. Obs. 1. Vide hic primū dis-
 criminē inter terrores conscientie piorum & impiorum.
 Daniel ratione hac pauperrimū consternatus est, deinde etiam

am sermone Angeli : Sed Deus eum retinuit interea ne fugeret presentiam suam : tandem autem confirmatur, sic ut presentia Dei nunc non amplius eum terrefaciat, sed mirum in modum consoletur : Socii verò Danielis conterriti, querebant statim latebras in quibus sese abderent à Dei illa presentia. Terrores conscientie sunt quidem communes piis & impiis, sed multum tamen à se invicem differunt in illis terroribus. Pii terriți retinentur ne fugiant Dei presentiam. Nam quò magis fugis Dei tui presentiam, eò magis terrearis necesse est: tandem autem sic confirmantur, ut ea ipsa presentia, quam paulò antè adeò metuebant nunc eos mirificè consoletur : Impii verò conterriti, quæunt statim latebras, tandemque in desperationem aguntur. Scimus quidem miseras illas animas eo die dicturas montibus, ut se operiant et abscondant ab ira Agni. Beati sunt qui post terrorem conscientie experiuntur continuò consolationem aliquam ex Dei presentia: Id enim argumento est, aliquando solidam fore consolationem et perpetuam : ira ut nunquàm sit imposterum futurus terror aliquis conscientie qui eam interpellat, id quod continget quidem in hac vita, in qua continuè vices sunt terroris conscientie & consolationis. 2. Observa quandiu est terror conscientie citra consolationis sensum omnem, tamdiu abhorremus à presentia Dei, & ab ejus verbo. Nam nisi Deus nos subinde confirmet, presentia ac verbum ipsius non afferunt conscientie nostris nisi terrorem: Vbi verò semel confirmati sumus, tum est vehemens quoddam desiderium videndi eum presentem, ac audiendi eum loquentem. Sed hoc specialius trahendum est ad ministros verbi : Daniel enim propheta Dei fuerat: Confirmatus jam in vocatione sua, avidus est audiendi revelationem: Sic quos Deus vocavit ad ministerium Evangelii, & in vocatione illa confirmavit, illi quidem avidè audiunt & legunt Dei verbum, diligenter scrutantur Scripturas : Sitque hoc tibi argumentum vocationis divinæ, si videas ministros verbi assidue ac diligenter scrutari Scripturas, studiosos esse

imprimis cognoscendæ veritatis Dei sui, quam deinde cum populo communicent: Sin verò desideres in iis studium illud scrutandi et cognoscendi Scripturas, hoc tibi argumento sit, quòd nondum satis in vocatione illa sint à Deo confirmati. Si autem videas studium colligendi divitias, venandi honores hujus mundi, agendi denique omnia cum vocatione sua planè pugnancia, id jam argumento est non vocatos esse omninò à Deo, sed cuncurrissse eos cum non sint missi: Christus enim talem discipulum ita prorsus addictum huic mundo recusavit. Sed sunt qui Deo quasi invito volunt ministrare in Ecclesia ipsius, verum reportabunt illi quoque mercedem suam aliquam.

30 Qui dixit, nō sine quamobrem venerim ad te: nunc enim revertor ad pugnandum contra principem Persiæ, donec me egresso ex te princeps Græciæ adveniat.

Qui dixit] Hactenus consternatio, & confirmatio, adeoque præparatio Danielis, sequitur revelatio conjuncta superiori visioni: Estque hoc illud verbum, quod propositum est principio capituli: Ait igitur, *Nō sine quamobrem venerim ad te*] Hæc interrogatione suspensum tenet Daniele, ut avidius ad se deinde accipiat id quod exponetur. Sensus est, quasi dicat Angelus, quod si nescis cur ad te venerim, dicam tibi: *Nunc revertor ad pugnandum adversus Principem Persiæ, donec me egresso Græciæ*] Quasi dicat, mox discedam à te, & quemadmodum antè steti à rege Persiæ, & procuravi res regni ipsius in utilitatem Ecclesiæ: Ita nunc cum ille incipiat Ecclesiam affligere opponam me illi, pugnaboq; adversus eum: Quousq; autem id fiet? *Donec adveniat Princeps Græciæ*] is est Alexander Magnus rex Græciæ, quem adventurum significat ministerio suo, *Egresso me*, inquit] nempe, ad adducendum ac confirmandum Alexandrum Macedonem. Observa hîc. 1. Angelus antè stetit à rege Persiæ, quamdiu nimirum ille stetit ab Ecclesia; nunc verò ubi Cambyfes edicto suo cepit impedire opus illud templi, quod inchoatum fuit Hierosolymis, tum Angelus ivit pugnatum adversus

adversus eum, neque à pugna prius destitit, quàm cecidit Persiæ regnum. Inquirunt homines in causas tantarum mutationum, quantas videmus cadere in omnes respublicas ac regna omnia hodierno die, multi multas allegâr: prætermittunt ferè omnes præcipuam. Eam autem hîc discimus, Ecclesiam Dei esse, quæ causa est, & cur alia regna erigantur, & cur alia decident, quæ nimirum negant hospitium Ecclesiæ, eamque persequuntur. Ecclesiæ Iudaicæ causa erectæ sunt monarchiæ istæ Babylonis, Persiæ, Græciæ, Syriæ, & eiusdem causa rursus dejectæ. Esaias postquàm prædixisset gravem desolationem superventuram Babylonî, causam addit: Nam, inquit, Deus miseretur Iacobi. Esai. 13. 1. Vbi Deus incepêrit misereri afflictæ suæ Ecclesiæ, jacentemque ac prostratam erigerè, tum vè regno quod afflixit eam, ac prostravit. Sed vide hîc, non cadit momento regnum Persiæ, verùm satis longo tempore pugnat cum eo Angelus, & satis longo tempore ante excidium ejus Deus apprehensum quasi manibus regnum illud quatit. Hoc ideo dico, vt discant pij in afflictionibus expectare cum patientia opportunitatem Domini. Sed quo tempore descendit Angelus ad pugnandum adversus regnum Persiæ? nempe; quo tempore Rex Persiæ cœpit impedire ædificationem templi inceptam Hierosolymis. Quàm periculosum est semel tentare aliquid adversus Ecclesiam. Ab eo tempore non desuit ira Dei persequi regnum Persiæ, donec prorsus eversum esset. Sed qui demùm sunt qui vident hoc, & intelligunt Angelum pugnare? Sanè non tum reges Persiæ, non consiliarij ejus, ceterique qui Ecclesiam affligerunt, sed ipsa Ecclesia ea de re certior facta est per Angelum: Non sunt reges terræ, non sunt ipsi Ecclesiæ persequutores qui intelligunt aut vident Angelum pugnare contra se, aut Deum quatientem regna sua: Nam Deus indurat eos ne id sentiant, & excæcat iusto suo iudicio, ne id videant. Hinc sunt illæ victoriæ, quas finit Deus eos reportare ex Ecclesia: Hinc tot horrendæ sedes: Hinc tot martyria quibus dum isti inhiant,

& exultant, denique deiectis oculis intuetur Ecclesiam prostratam quasi humi, non possunt eos altius attollere ad videndum gladium Angeli impendentem vertici suo. Sed qui demum vident Angelum pugnare, & Deum quaterere regna ista, sunt ipsi afflicti ac prostrati: Imò voluntas Dei est omnino, ut hoc intelligat Ecclesia sua: cuius rei etiā admonuit in hoc exēplo: Nā quæ antè scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ait Paulus. Annō igitur insignis est hæc consolatio, quod Ecclesia in mediis persecutionibus videat Dei Angelum pugnantem pro se, & Deum quaterere regnum persecutorum quatientem. Videt, videt haud dubie afflicta illa Ecclesia Gallicana Angelum Dei pugnare pro se, & Deum quaterere regnum illud Galliarum: quod quidem sic jam quassatū est his diebus superioribus ut cæcus sit qui illud non videat: sic quassatum est, ut qui prius consenserunt ac conspirarunt vnā in perniciem Ecclesiarum, illi jam disculsi sint, sibi que mutuo exitium attulerint: Post editam illam tam horrendam stragem sanctorum, insigniter à Deo agitatū est regnum illud Galliarum: de quo equidem ego id pronuncio coram Deo, non prius Deum cessaturum regnum illud quaterere, quā hospitium illic inventura sit afflicta illa Ecclesia. Audeōne dicere Deum etiā quaterere hoc nostrum regnum? Quis est qui non videt nervos ejus omnes penè jam solutos esse? Nervi quibus continetur regnum omne, sunt bonæ leges. An lege aliqua coercetur homicida? An adulter? An oppressor? An Sacrilegus? An flagitiosus, aut facinorosus quisque? Difficilis est Ecclesiarum habitatio apud nos, & multa ei impedimēta injecta sunt, neque spes est removendorum vnquam: An, quæso, propter aliquid finem his rebus polliceri possum?

31 Sed indicabo tibi id quod exaratum est in scripto verissimum: quia ne unus quidem est qui se corripuit: mecum ad ista, nisi Michael princeps vester.

Sed indicabo tibi | Hactenus de revelatione summatim & breviter: deinde in tercia parte capitis & versus hoc ultimo, transitio est ad declarationem ejus specialem. In
transi.

transitione proponit Angelus se illa, quæ modò dicta sunt, particularius expositurum, *Indicabo tibi quod exaratum est in scripto verissimo*] hoc est, in consilio Dei, quod comparatur scripto verissimo, & maximè authentico. Ratio additur, *Quia ne unus quidē est*, inquit, *qui se confirmet mecum ad ista*] hoc est, qui stet ab Ecclesia: imò verò totus mundus eam infestat: *Nisi Michael princeps vester*] hoc est, solus Christus, à quo tanquam iusto principe adversus omnes etiam inferorum portas defenditur: *Vester princeps*, inquit;] hoc est, Iudæorum tuorum popularium. Quo sensu dicitur alibi servator corporis sui, & caput Ecclesiæ. Hic quærat aliquis: An totus mundus adversatur Ecclesiæ? Quis ergo pro ea est? Solus Michaël, solus Christus. Oportet igitur magnam esse ejus potentiam & misericordiam magnam erga Ecclesiam suam, quæ eam defendat adversus totum hunc mundū. Non ex alia re quavis cognosces clariùs misericordiam illam & potentiam Dei in Christo infinitam, quàm ex Ecclesia. Pauci sunt numero pii, quædam tantum reliquæ sunt. His tam paucis adversatur totus mundus, imò diaboli omnes. Sed ut nihil aliud esset ei adversarium, satis superque peccati est in ipsa Ecclesia ad eam perdendā. Quare si hæc intuearis, videri possit impossibile Ecclesiā diu stare aut permanere in terris: Oportet igitur, mirificam esse illam Dei misericordiam et potentiam in ea conservanda. Quod dum Esaias consideraret, exclamavit, Nisi Deus superflites nobis fecisset reliquias, facti fuissetus ut Sodomæ & Gomorrhæ. Vbi tribuit meræ ac infinitæ misericordiæ Dei quòd reservatæ sint illæ reliquæ: Sic Ecclesia afflicta à Babylone exclamat in Lament. Ieremiæ, Summæ misericordiæ Dei est, quod non sumus consumpti. q. d. tot erant undique adversa, ut nisi Deus summa misericordia sua nos servasset, consumpti jam fuissetus. Ergo illud verum, non alibi tam apparere Dei misericordiam illam & potentiam infinitam quàm in Ecclesia, non in tota hac & tam præclara mudi fabrica: adeò ut si velis quætere experientiam regni Christi, jam sedentis ad dex-

teram Dei Patris, non alibi disces eam melius quam in Ecclesia. Quod de universa Ecclesia dico, id intelligo etiam de singulis Ecclesiarum membris: in quorum unoquoque, tanquam in speculo aliquo, licet contemplari infinitam illam misericordiam et potentiam Christi: nec quisquam est omnino credentium, qui non sentiat in se aliquo modo efficacem illam Dei potentiam. Paulus in mediis persecutionibus, imò in media morte, sic sensit vivam illam Christi potentiam, ut pronunciaverit manifestam esse in se vitam Christi: admiratus scilicet potuisse se vivere in tanta morte. Non est quisquam ex credentibus, qui non sentiat illam ipsam potentiam suo quodam modo. Quid enim aliud esse potest, quod credentes sustineat adversus Diabolum, mundum, et sua quoque ipsorum peccata? Quare nullus est credentium, qui non sentiat in se eam potentiam, quam tantam Paulus agnoscit alibi, ut vocet eam excellentem magnitudinem potentie ipsius in nobis qui credimus. Verum hanc ejus efficaciam magis percipiemus tum, cum nos excitabit ex mortuis, & glorificabit cum nostro capite Christo. Hactenus transitio fuit, sequitur declaratio particularior propositæ revelationis capite sequenti.

ARGUMENTVM.

Huius capituli partes sunt duæ præcipuæ: primum est præfatio vers. 1. & principio secundæ: Deinde sequitur declaratio verbi revelati particularior ad finem usque.

Cap. II

1 Ego igitur anno primo Darii Medi fleti, ut ei essem confirmationi & robori.

2 Iam vero veritatem indicabo tibi:

Ego igitur] In præfatione duo narrat Angelus: Vnum quid jam fecerit, alterum, quid factururus sit postea. Ait igitur primum, *Ego fleti Regi Dario*] Quorsum autem id factum sit exponit. *Ut ei essem confirmationi & robori*] id est, ut confirmarem & roborare eum, idque in utilitatem Ecclesiarum. Notat tempus facti sui, *Anno primo Darii Medi*] hoc

hoc est, inde ab eo tempore quo capta est & subacta Babylon, in hunc diem usque. *Tam verò tibi indicabo veritatem*] id est, nunc veni ad te, indicaturus tibi veritatem, sicut exarata est in scripto illo verissimo consilii divini. Estq; hoc secundum quod narratur in præfatione. Hic observa quædam. 1. Angelus antequàm veniat ad declarationem illam particularem, quam proposuit versu ultimo capitis superioris, præfatur se occupatum rebus Ecclesiæ, ut ea re indicet, quàm sedulò invigilet Ecclesiæ suæ Deus: & quantoperè eam diligat: idque in eum finem proculdubio, ut Daniel cum tota Ecclesia fidem majorem habeat sequenti declarationi. Disce igitur: Charitas Dei effusa in cordibus nostris per Spiritum ejus sanctum, & sensus paternæ ejus curæ erga nos, in causa est cur quis habeat fidem verbo ejus: Nisi enim quis seriò Deum sentiat se diligere, profectò non credet ei: Quomodo enim potest fidem habere ei, quem putat ipsum odisse? Verum quidem est, etiam Diabolum & reprobos credere ea, quæ dicuntur à Deo, vera esse omnia: cum tamen nò habeant sensum aliquem dilectionis ejus. Sed dico fidem illam eorum non esse efficacem, qua nimirum applicant sibi peculiariter promissiones & beneficia Dei in Christo Iesu. Vera igitur manet illa assertio prior de vera fide: quod sensu dilectionis Dei, excitetur animus ad credendum & applicandum sibi promissiones, quæ sunt in verbo ejus. Paulus 1. Timoth. 1. 15. & sequent. postquam generalem illam sententiam pronunciasset, Christus venit in mundum ut peccatores servaret, assumit deinde, Quorum primus sum ego: ut concludat, Ergo venit in mundum ut me servaret: Qua quidem conclusionem, applicat ad se nominatim præcedentem illam generalem pronunciationem. At reprobus quispiam concederet generalem illam sententiam veram quidem esse de aliis qui servantur, ad se verò nunquàm traheret eam. Vnde etià eò desperationis nonnulli ex ipsis fidelibus devenerunt interdum: ut palà professi sint illa omnia in Christo beneficia ad electos quidè pertinere, ad se verò nihil.

Videndum igitur nobis est ante omnia, ut præparati sensu isto charitatis ejus erga nos, accedamus ad verbum ejus audiendum: ita enim fiet, ut quæ dicuntur in verbo promissiones, & omnia Christi beneficia ad nos ipsos applicemus: neque hæreamus in generali tantum assensione, sed descendamus ad specialem fiduciam: Quod si non ita præparemur ad verbum Dei audiendum, quã ex eo consolationem capere poterimus? 2. Bis repetit se indicaturum veritatem, semel ultimo versu præcedentis capitis, atque iterum secundo hujus: Quorsum ista repetitio, præsertim cum Daniel jam confirmatus satis attentè audiret: imò verò petierit ab Angelo ut loqueretur cap. 10. 19. Loquatur, inquit, Dominus meus, quia confirmasti me? Nimirum eò pertinet repetitio ista ut magis excitetur fides Danielis ad capiendum sequentem revelationem: Nunquam sic excitata est fides nostra, quin egeat perpetuò novis admonitionibus & præfationibus ad omnia ferè quæ dicuntur. Sed quamquam quasi objecta excitat fidem Danielis? Nempè veritate: Indicabo tibi, inquit, veritatem. Sola veritas est quæ veram fidem allicit: mendacium nunquam eam alliciet. Vnde est quod fidem illam Papistarum, quæ nititur mendacijs et hominum inventionibus, veram non possim dicere: Naturalem dixerim, quia natura omnes assentimur mendacijs. Verum quo principio nititur veritas ista quã objicit? Veritatè dixit cap. 10. 21. quæ exarata est in scripto verissimo consilij divini, Fundamentum igitur primum ac præcipuum quo nititur veritas, est ipse Deus, non homo quivis: Nam fidem hominum, in rebus præsertim magni momenti, semper habemus suspectam, ipsæque non credimus, nisi fusetur eorum testimonium firmis alijs rationibus. At quæ res est, quæso, majoris momenti quam ista salutis nostræ? Hinc est quod ego fidem Papistarum, etiam eam, quæ nititur Scripturis Dei & veritate, firmam ac solidam non possim dicere, quandoquidem primum ejus fundamentum constituunt authoritatem humanam: Nam cum quæritur, quæ sciat quis esse verbum

verbum Dei hoc quod scriptum est. Respondent quia id affirmat Ecclesia: Atque hoc Ecclesie testimonium statuunt unicū ferē, ac precipuum fundamentum fidei nostrę, unde etiam verbum Dei scriptum suam auctoritatem volunt mutuari: ac proinde maiorem ejus auctoritatem, quā sit ipsius verbi scripti Prophetici & Apostolici. Vide igitur fidem Papisticam, quā nulla sit, siue nitatur inventionibus hominum, siue nitatur etiam verbo Dei scripto. Fundamentum autem primum fidei nostrę (Deo sit gloria) firmitus est, quā omnium hominum testimonium: neque enim ideo credimus hoc scriptum verbum, esse Dei ipsius verbum, quia freti sumus testimonio Ecclesie principaliter (quod etiam suo loco habemus, sed secundariō) sed quia freti sumus auctoritate illa ipsius verbi scripti, quę non obscure in ipso apparet, conspiciturque ab eo cujus mentem Deus illuminavit. Sed hæc omitteremus, & gratias semper agamus Deo nostro, quod aperuerit oculos nostros ad videndum ista, quę mundus non vider.

Ecce adhuc tres reges stabunt perfidi, deinde quartus dirabitur divitiis maximis omnium & ubi confirmaverit se in divitiis suis, excitabit omnes contra regnum Gręcię.

Ecce adhuc tres.] Hactenus præfatio fuit, sequitur nunc veritas & interpretatio illius verbi quod generaliū & obscuriū revelatum est capite superiori versu 20. Primum igitur agit de regno Persię versu. 2. Deinde de regno Gręcię versu 3. 4. Postremò de regno Seleucidarum ad finem capituli. De regno igitur Persię in hunc modum loquitur. *Ecce adhuc tres reges stabunt Perside*] videlicet à Dario Medo, qui nominatus est præcedente versu: Sunt autem illi, primum Cyrus, cui sponte concessit regnum Darius. Deinde Cambyſes ejus filius, tertio Darius Hyſtaſpis. *Hi, inquit, stabunt Perside*] hoc est, protegent regnum Persarum. Deinde, inquit, *quartus dirabitur divitiis maximis omnium*] quartus hic, est Xerxes, qui primū terror, postea verò ludibrium Gręcię appellatus fuit. *Dirabuntur, inquit, divitiis*

maximis omnium] Divitias has partim accepit reliq̃as sibi à patre suo Dario Hystaspis, quas ille cõgerebat ex tributis provincialibus, qui propterea caupo regnũ suũ dicebatur: vide Ester. 10. 1. Partim verò ipse Xerxes imperabat eas provincijs ad quas progrediebatur, cum in expeditione esset. Tum ait *Vbi confirmaverit se in divitijs suis excitabit omnes contra regnum Græciæ*] Hæc est illa superbia ad quam perduxerunt hominem tantæ divitiæ: Excitabit omnes orientales homines, & posteros etiam suos: Nam bellum hoc hæreditarium posteris reliquit, quibus tandem exitiosum fuit, ut videbimus postea: Excitabit, inquam, omnes in regnum Græciæ: Obi. 1. Angelus stetit aliquandiu Dario, ut eum confirmaret ac roboraret: Cambyse verò impediẽte inceptum illud opus templi, tum quidem deserit Angelus regem Persiæ; stant tamen regno Persiæ reges sui. Vides igitur Deum. etsi deserat regna, tamen dare iis reges suos. Duplex est Dei providentia, generalis, & specialis: Deus etsi deserat regnum aliquod speciali sua providentia, tamen generali non cessat administrare ipsum, Reges enim omnes sunt ex ordinatione Dei. Sed ex quo tempore Angelus deseruit regem Persiæ, malè successit res regni. Parum quidem est regem stare regno, nisi Angelus Dei stet regi. Videant itaque hoc regna omnia, & precibus contendant à Deo, ut ipse velit præsentia sua & Angelorum suorum adesse regibus suis: Neque sint contenti reges generali illa administratione & providentia, nisi Deum quoq; præsentem habeant speciali sua ac paterna erga se cura & providentia. Omnes, ut in genere hoc dicam, existimant parum esse quod Deus gubernet ipsos generali sua providentia, nisi eum quoque speciali modo præsentem sentiant: sentient autem ex effectis suis: Præsentia enim Dei otiosa esse non potest. Act. 7. 9. dicit Stephanus Deum fuisse cum Iosepho: sed quomodo id ostendit? Erigit, inquit, eum ex omnibus ipsius oppressiõibus, deditque ei gratiam & sapientiam coram Pharaone, qui præfecit eum toti Ægypto, & toti familiæ suæ. Ex his & huiusmodi effectis senties Deum

Deum tibi præsentem adesse; Præcipue verò ex illo ineffabili gaudio, & pace, quæ superat omnem intellectû, quod certissimum est testimonium præsentis diuinæ. 2. Dicitur etiam rex iste Persiæ, cui tamen non stat Angelus, diuitijs maximis. Etiam absens & quodammodò auersus Deus porrigit hominibus hæc terrena: Nam Deo nostro est liberalissima manus, quæ spargit beneficia latè omnibus, bonis pariter & malis. Sed an non abusus est rex Persiæ tantis his beneficijs? Nisi adsit Deus ipse fons & dator omnium beneficiorum, terrena ista omnia plùs oberunt hominibus, quàm proderunt. Quare nihil est, si Deus è longinquo quasi projiciat tibi beneficia ista: Omnia verò in hoc posita sunt, si è manu præsentis Domini ea accipias, fruarisq; vna cum ijs ipso datore imprimis, & satietate illa gaudiorum quæ est ante faciẽ ejus. 3. Habes in rege Persiæ exemplum inexplẽbilis cupiditatis: Non enim contentus his immodicis diuitijs, affectat præterea regnum Græcię. Avaritia & ambitio semper plus appetunt, & postquam nihil superest præterea acquirendum, tamen nondum expleta est cupiditatis sitis: duo sunt genera rerum, alię terrestres, alię cœlestes: Terrestrium ea natura est, vt nunquam hominem sorte sua contentum efficiant: Cœlestes verò satiant cupiditatem cum ineffabili suauitate & gaudio. Satietas gaudiorum est ante faciẽ Domini, inquit David Psal. 16. 11. Dico præterea, Si vel degustet quis semel illa cœlestia, eum jam contentum fore mediocritate terrestrium istorum. Conjungit Paulus ista, nimirum, quęstum pietatis, & animum sua sorte contentum. 1. Timoth. 6. 6. Si cui igitur est inexplẽbilis sitis terrestrium istarum rerum, id certissimum argumentum est eum nondum delibasse illas cœlestes.

3 Sed obliſſet rex potens qui domiua batur dominatione ampla, agerque pro voluntate sua

4. Et cum obliſſet irangeretur, regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos collisid non posteritati ejus, neque secundum dominatum ejus quo dominatus fuerit: nam euelletur regnum ejus vt aliis præter illos cedat.

Sed obliſſet Rex Hactenus de regno Persię: sequitur regnum Græcię. Primum autem de rege Græcię prædicat e-

7 eum obstiturū regi Persar: *Sed obssiter*, inquit, *es rex potens*, is est Alexander Macedo cognominatus Magnus, *obssiter*] id est, stabit & prosterniet Persas. Deinde describitur rex Gręcię in florente primū statu ipsius. *Qui dominabitur*, inquit, *dominatione amplā agetque pro voluntate sua*] hoc est, nullo impediēte faciet quod volet. Describitur postea in decreſcente ac vergente suo statu, *Et cum obssiterit*] id est, cum fregerit vires Persarum, & per septennium Monarcha vixerit, *tum frangetur regnum eius*] nullo invadente ipsum, sua sponte rumpetur, ut p̄dictum est sup̄a 2. 44. & 7. 6. *& divideitur in quatuor ventos celi*] hoc est, in quatuor regna, pro ratione quatuor plagarum seu regionum celi dirimetur; Nam Seleucus Nicanor obtinuit primū Babyloniam ab oriente, Cassander Macedoniam ab occidente, Antigonus Asiam minorem à septentrione, & Ptolomęus Lagi filius Ægyptum à meridie. His quidem divisum est hoc regnum Alexandri: sed cui nulla in divisione illa vel portiuncula cesserit ipse subjungit. *Sed non*, inquit, *posteritati eius*] nempe, Alexandri. Alexandro erant duo filij Alexander & Hercules: Hi brevi tempore sine liberis extincti sunt. Sed qualia demū futura sunt regna ista quatuor? *Neque* inquit, *secūdum dominatum eius quo dominatus fuerit*] hoc est, non erunt comparanda magnitudine cum regno illo Alexandri. Deinde propositum illud excidium regni Alexandri amplificat: *Nam*, inquit, *evellentur*] id est, radicitus extirpabitur regnum Alexandri: *ut aliis cedat prater illos*] hoc est, p̄ter posterōs & necessarios Alexandri quoscunque. Observa hīc. 1. Rex Persię abundavit primū divitijs, inde confirmavit se in ijs, id est, p̄sidium suum & robur in ijs collocavit: Ideoque & fiduciam suam: Hinc superbiit adversus regnū Gręcię: Deus autem per regem Gręcę Alexandrum, superbię hominis restitit. Vide igitur: Divitię magnę abducunt hominis animum à Deo suo, ut eo relicto fiduciam suam in ipsis collocet. Divitię si affluant, cor ijs ne apponito, inquit Dāvid. Quo quidem dicto illud significavit, difficillimum esse, si divitię affluant, cor ijs non apponere. Collocata
jama

jam fiducia in divitijs, tam effertur animus. Paulus scribit Timotheo, ut moneat divites, ne efferantur animo. Solomon precibus à Deo flagitat, ut ne detur sibi ea copia, ne saturatus iam incitetur ad negandum, & dicendum, quis est dominus? Quid quæso aliud sibi volunt ista, quam abundantem divitijs ijsque confisum, difficillimè contineri, ne insultet & Deo & hominibus: At Deus tum ut humilibus dat gratiam, ita superbis resistit. Dicam in summa: abundantia divitiarum efficit fiduciam in divitijs: fiducia producit superbiam: Deus autem superbix resistit. Fundamentum igitur horum malorum est abundantia divitiarum. Abundantia divitiarum periculosissima est: est enim quasi culter in manu pueri, (cum enim ventum est ad divitias, tum omnes fiunt pueri, utcumque aliàs videantur sibi egregiè sapere) & sicut ex sola Dei providentia est, quod puer cultrum manu tractans non lædat se eo: ita singulare Dei donum est, Deoque soli tribuendum, quod dives aliquis non abutatur divitijs suis ad perniciem suam: Ut autem singulare quoddam donum est posse rectè uti divitijs, sic pauci admodum illud obtinent. Ex his sequitur primum: Nulli expetendam esse divitiarum abundantiam: Nam sine hoc dono rectè utendi ea perniciofa est: habenti eam: donum autem hoc non est promissum omnibus, neque scimus cui Deus decreverit illud dare: id autem reipsa comperimus, non nisi paucissimos ipsum consequi. Ergo ut rursus hoc dicam, abundantia ista non est expetenda homini. Christus nos docet petere à Deo non quidè abundantiam divitiarum, sed panem quotidianum. Deinde ex illis quæ diximus, sequitur, si etiam non expetentibus, neque expectantibus nobis, divitiæ nos quasi incessant, seseque ultro offerant nobis, tum suspectum oportet habere sic arridentem nobis mendum hunc, debemusque cogitare gravissimam esse eam tentationem: Vocat paupertatem gravem tentationem, ego divitias dico multo graviorem esse, affirmoque, nisi adsit Deus cum speciali illo dono rectè iis utendi, perniciem homini allaturas. Beati sunt quibus moderata omnia

nia contingunt in hac vita. 2. Video hic Deum longe aliter usum rege Persiæ, quam rege Græciæ Alexandrō. Rex Persiæ agit quidem multa ex voluntate sua, sed non omnia: Deus enim excitato Alexandrō ei resistit: Rex vero Græciæ agit omnia pro arbitrato suo. Deus diversè agit cum diversis: alios finit quidem efferre se, sed non patitur ad summum pervenire: alios vero patitur ad summum superbiæ fastigium conscendere, liberèq; frui omnibus delictijs hujus mundi. Sed quem finem sortitur ista Dei permisso? Alexander in medijs mundi delictijs, voluptatibus & gloria ultro perit, vino, quo tantopere delectatus est ipse se obruit. Nam ea est natura rerum istarum, ut non prius ijs saturantur homines, quam rumpantur, si eas tantum appetiverint, non etiam illas coelestes. Verum non solus perit, sed trahit secum in ruinam univèrsum regnū suum, sequuntur etiam posteri: Quod alijs subvehuntur homines, eò ruunt lapsu graviore: & quò major nunc est voluptas ex rebus his mundanis, eò major postea acerbitas erit. Hic est tragicus finis illius viri, qui agebat omnia pro voluntate sua. Post Alexandrum nunquā putabo ego bene agi cum hominibus, ob id quod agant omnia pro voluntate sua. Quid enim est hoc aliud, quàm ingredi viam illā latam, quæ ducit ad interitum. Melius est homini si exagitetur subinde in hac vita, & coarctetur, adeoque in angustias illius viæ arctæ intrudatur. Tu vero quis es, cui omnia succedunt ex arbitrio tuo, suspectum habeto finem. 3. Alexander voluit dei nomen deleri è terris: voluit ipse coli tanquam Deus aliquis: Suspirabat etiam, quod non posset armis acquirere sibi alterum illum mundum, de quo aliquando audivit, & eum quoque sibi subijcere. Sed vide hic justum Dei judicium: Deus sublatis è medio omnibus posteris ejus, totaque ejus familia deleta, planè extinguit ejus nomen, quod ne in posteris quidem superesse voluit. Qui querunt sibi nomen cum Dei ignominia, Deus vel delet prorsus ex hominum memoria nomen eorum, vel illud execrabile relinquit posteritati: Non memorabunt in æternum semen pessimum
ait

ait Esaias. 4. Hic etiam nota severitatem iudicii divini: Alexandri superbia vindicatur etiam in posteris. Ea est severitas iudicii divini in impios, ut ad postereros eorum etiam pertingat. Quare homines pie vivendo, consulunt & sibi & posteritati suae. Natura enim omnes, cupimus, postquam ipsi è vivis excessimus, adhuc tamen quasi supervivere in posteris nostris.

Itaque confirmabit se Rex Austri, & alter ex principibus eius, qui confirmabit se supra illum & dominabitur, dominium amplum erit dominium eius.

Itaque confirmabit Hactenus de rege Graeciae Agitur deinde de regno Seleucidarum, quod sequitur est in Baby-lonia regnum Alexandri, authore Seleuco Nicanore. Agitur etiam de regno Aegypti, quia illud quoque maxime infestum erat Ecclesiae Iudeorum. Primum itaque habemus de regibus Aegypti, quorum duo primum numerantur venturi, *Itaque, inquit, confirmabit se rex Austri* Austri est Aegyptus, quæ ratione Iudeæ ad Austrum sita est, ut diximus in vers. 4. Rex Austri est rex Aegypti: is est Ptolomæus Lagi filius: Nam trarum eos reges perstrinxit propheta, quorum tyrannide populus Dei afflictus est, e quibus hic primus erat ab Alexandro Magno. Ioseph lib. 12. Antiquit. Judaic. cap. 1. scribit hunc dolo cepisse Hierosolyma, & in captivitatem abduxisse quamplurimos. Hic primus est Rex Aegypti, idemque persequutor Ecclesiae ab Alexandro Magno. Tum addit, *& alter ex principibus eius* is est, Ptolomæus Philadelphus, secundus Aegypti rex ex serie hac, superioris Ptolomei filius. Quod autem de eo prædicitur, id est: quod, *Confirmabit se supra illum*, nempe, superiorem Ptolomeum patrem: & quod *dominabitur*, & quod *dominium amplum erit dominium eius*. Vides hic 1. oriri ex cinere quasi unius regni alterum continuò regnum: Ait enim (itaque) hoc est, idèd quia delerum est & evulsam regnum Alexandri, confirmabit se rex Austri, 2. Vides hic latè discrimen inter regnū Alexandri & regnum regis Aegypti: Alexander ipse primus rex regni sui ita tim ad fastigiū regni pervenit. Nō ita quidē Ptolomæus

rex Egypti primus ab Alexandro: Ex quo vides discrimen regnorum in ortu suo. Quædam oriuntur citò, statimque perveniunt ad magnitudinem suam perfectam, quædam verò oriuntur tardè, habentque incrementum ac progressum quendam. Ut in ortu discrimen est, ita in occasu. Nam Alexandri regnum citò occidit: non ita regnum Egypti. Quæ regna citò ad sublimitatem suam maturitatemque perveniunt, ea citò occidunt: quæ verò tardè, tardè occidunt. Si igitur qualis est ortus regnorum, talis est eorum occasus, præstantiora profectò videntur esse regna illa, quæ tardè oriuntur, quia diuturniora sunt: deteriora autem præcocia ista & præmatura.

¶ Et exactis aliquot annis, consociabunt firmam filia Regis Austri, veniet ad Regem Aquilonis, ad faciendum æquis conditionibus pacem, sed non obtinebit illa vires brachii, & quæ ipse constitit equi brachio, sed tradetur ipsa, & qui adduxerint eam, & qui natus eius fuerit, & qui confirmaverit eam illis temporibus.

¶ Et exactis aliquot annis.] Hactenus de duobus Egypti Regibus, deinde prædicat fœdus illud incoquendum inter Regem Egypti & Regem Syriæ, *Et, inquit, exactis aliquot annis consociabuntur.]* hoc est, fœdus inibunt Rex Egypti Philadelphus, & Rex Syriæ Antiochus Theos, filius Soteris, nepos verò Seleuci Nicanoris, à quo dictum est regnum Seleucidarum. Quo autem modo stabilietur fœdus illud? *Nam, inquit, filia Regis Austri.]* hoc est, Regis Egypti Philadelphi, ea est Bernice (quam alii ad euphoniā vocant Berenicen & Beronice) *Veniet ea ad Regem Aquilonis.]* hoc est, nubet Regi Syriæ Antiocho Theo. Hoc factū est cum Antiochus Theos repudiata iusta uxore Laodice, ex qua duos filios suscepit, duxit Berenicen. Et in in quem finem? *Ad faciendum æquis conditionibus pacem.]* hoc est, ad pacem (ut sibi videbatur) constituendam. Sed quomodo succedit? *Sed, inquit, non obtinebit illa vires brachii.]* Berenicen volueruisse instar brachii cuiusdam ad continendam pacem inter duo regna Egypti & Syriæ, *Sed non obtinebit, inquit, vires brachii.]* id est, non poterit Bernice efficere, ut fœdus initum, & matrimonio suo confirmatum permaneat intègrum et inviolatum, neque

ipse consistet cum brachio suo] id est, neque Antiochus (qui Bernicen ducet quasi brachium ad firmandam & continendam pacem cum Ptolomeo initam) constabit sibi, & hoc velut brachium retinebit: sed Laodicen iustam uxorem prius repudiatam recipiet: & ob hanc causam Antiocho Theo adhuc superstite, instauratum est bellum adversus Syriam à Ptolomæo Evergete Philadelphi filio, ut postea videbimus. Sed quid demum fiet? *Ipsa tradetur*] nempe, Bernice in manum ac potestatem hostium, tradentur etiam *qui cum adduxerunt*, & qui natus ejus fuerit, & qui eam confirmaverit temporibus illis] Hoc factum est, cum Seleucus Callinicus privignus Bernices, Filius autem Laodices, instigante matre Laodice, interfecit Bernicem, filium ejus, totum comitatum ejus, omnes denique qui pro illa steterunt. Obs. 1. Rex Egypti, & Syriæ Rex viderunt quidem pacem qua contineri inter se oportebat duo regna, & illud laudabile: sed pacem conati sunt stabilire inhonesta & iniqua ratione, nempe, matrimonio illegitimo. Impii vident etiam quod bonum est, & probant illud: sed voluntate & pravo cordis affectu illud averfantur: Vnde Medea, video meliora, proboque, deteriora sequor: Vel si id quod vident & probant, sequantur, tum vel ob malum aliquem finem id faciunt, ut de Philadelpho narrant historix, quod Syriæ obtinendæ causa simulatam hanc pacem fecerit: vel malis artibus & mediis persequuntur illud, et, ut dicitur, malum faciunt, ut bonum eveniat: Quaquidem in re adeo cæci sunt, ut vel non videant se impingere in mandatum Dei, dū quod proposuerūt persequuntur: vel si videant, indurati adeo sunt, ut nolint tamen videre: Adeo errant circa bonum qui non sunt regenerati Dei Spiritu. Et ut de pace eorum in specie dicam, pacem & amicitiam ferè contrahunt inhonestis ac injustis rationibus. 2. Sed quis demum successus? Non obtinet, inquit, illa vires brachii. Cum facient homines malum, ut bonum eveniat, nunquam succedet melius iis, quam tum olim Regibus illis. Imprimis autem illegitimæ nuptiæ
ali-

aliqua boni specie contractæ, nunquam prosperabuntur. Experientia virorum principum id jam olim comprobavit: Experientia comprobabit illud in omnem posteritatem. Receptum est consuetudine nunc apud nos, ut, si quem pertæsum sit justæ uxoris suæ, statim se polluat adulterio, ut causam divortii aliquam inveniat, confugiatque ad novas nuptias. Illud autem ego pronuncio nunquam prosperatum iri illas scortationes potiùs quàm nuptias. Alii sunt, qui cum videant iram Dei quodammodo aspectabilem impendere familiæ alicui, tamen aliquam boni speciem respicientes contrahunt cum ea matrimonium, ac unà eademque opera implicent se communi maledictioni. Si circumferas quoque versum oculos, paucas admodum invenies familias alicuius nominis, cui maledictio Dei non impendear, & quæ non sit tota ferè contaminata vel adulterijs, vel incestu, vel homicidijs, vel sacrilegio, vel oppressionibus, vel blasphemijs: adeò ut, si quæ persona nobilis matrimonium contractura sit, ferè non inveniat in nobilium familiis personam, qua cum se jungat matrimonio, nisi velit se involvere communi miseræ & maledictioni. 3. Berenice cum filio, cum comitatu suo interficitur. Grave iudicium! Berenice enim, qui potuit non obtemperare patri præcipienti, præsertim tam honestam ob causam, pacem continendam inter duo regna? Finge simplicissimam hanc & innocentem maximè, tamen iustum fuit hoc Dei iudicium: Nam ea solet esse severitas iudicii divini, in puniendis consilijs & factis hominum callidorum, ut etiam ad eos omnes pertineat, sive famulos, sive simplices mulieres, sive quoscunque, quorum ministerio & famulitio abusi fuerint homines impii & callidi. Attendant hoc qui in potestate aliorum sunt, sive mulieres, quarum sexus natura est infirmior, sive servi quibus alioqui parendum est, ut obediant superioribus tantùm in Domino, neque implicent se nefarijs & impijs consilijs atque factis hominum callidorum. Sed impi-

mis

mis difficile est hodierno die seruo & inopi, qui velit pius esse, invenire Dominum, sub quo piè honestè-que possit vivere. Omnium enim ferè potentiorum familiæ, omnium generum flagitiis contaminatæ sunt.

7 *Postea existet e fureulo radicum ejus in statu illius: qui veniens cum copiis suis, aggreditur munitiones regis Aquilonis, agerque contra eas ita ut occupet.*

8 *Atque e iam deos horum. cum toparchis ipsorum, cum instrumentis desideratissimis ipsorum, argento & auro, in captivatem abducat in Aegyptum: et ipse annis multis stabit valentior Rege Aquilonis.*

9 *Ita veniet in regnum rex Austri, ac revertetur in terram suam.*

Postea existet] Sequitur ultio mortis Berenices, & bellum ab Evergete instauratum, *Postea*, inquit, *existet e fureulo radicum ejus*] nempe, ex quibus Berenice processerit: *Existet*, inquit, *in statu illius*] hoc est, in regio statu Ptolomei Philadelphi, in quem demum succedet suo tempore. Et quis iste? Ptolomæus Evergetes filius Philadelphi, frater autem Bernices, qui ultus est mortem sororis suæ. Sed circumscriptus est effectis suis, *Qui veniens*, inquit, *cum copiis multis aggreditur munitiones Regis Aquilonis*] id est, Regis Syriæ, Seleuci Callinici, *Et ager*, inquit, *contra eas ita ut occupet*] id est, tandem obtineat munitiones Regis Syriæ. Sed quis futurus est successus? *Atque etiam*, inquit, *Deos horum cum Toparchis ipsorum*] Qui, nimirum, erunt obsides fidei & obedientiæ regni Syriæ præstandæ Regi Aegypti, *Cum instrumentis desideratissimis eorum*] Quorum species aliquot sequuntur, nempe, *Argento & auro* in captivitate abducat in Aegyptum, & ipse annis multis stabit valentior Rege Aquilonis] hoc est, Syriæ. *Ita*, his nimirum in Syria confectis, *veniet in regnum*,] nempe, suum, ut verba sequentia exponunt, *Rex Austri*] Rex Aegypti, *ac revertetur in terram suam*] Hæc est epexegetis præcedentium verborum. Hic observa Injuste illæ nuptiæ tantum abfunt ab eo, ut pacem efficiant, ut contra majorum graviorumq; inimicitiarum causæ sint, quam unquã antea extiterant. Mala Media

media destinata ad bonum, non producent quod verè bonum est, sed malum potius. Illegitimæ autem nuptiæ tantum absunt ab eo, ut pacem inter homines efficiant, ut etiam origo sint belli & maximarum turbarum. Quid dico mala media non continere pacem inter impios, cum nihil sit tam in speciem justum, sanctum & firmum, quod amicitiam & pacem inter impios firmare possit: non matrimonium, non affinitas, non consanguinitas, non necessitudo, non alia denique vincula quæcunque, quoties visum est Deo eos inter sese committere ad impietatem ipsorum, contemptum verbi, & Ecclesiæ suæ persecutionem vindicandam. Sic enim solet ulcisci eorum ingratitude summam ac impietatem, perruptis nimirum ijs vinculis omnibus, quibus continentur mutuò, & ijs inter sese commissis. Familiaritas illa regis Galliarum & ducis Guisij, quam ferunt jam inde à prima eorum pueritia extitisse, non potuit eos inter se continere imperpetuum: sed ubi Deo visum est vindicare in ijs causam Ecclesiæ suæ rupta est continuò, ijque inter se sunt commissi, seseque vicissim Dei vice vlti sunt. Sed venio nunc ad nostros homines, quos neque matrimonium, neque affinitas, neque communio sanguinis, neque necessitudo ulla potest prohibere, quin alii in alios irruentes, violent etiam suum ipsorum sanguinem. Et quæ causa est? Non sunt quidem eæ causæ istius dissensionis & cedis mutæ, quæ hominibus apparent esse: Non mors Berenices causa fuit cur irruerit Rex Ægypti in regnum Syriæ: non res regni Gallicani aut privatæ aliquæ injuriæ quas potuit obtendere rex Galliarum, causæ fuerunt illius cædis Guisianæ: neque contra cedes Guisiana causa fuit cædis regiæ: neque etiam sunt ista quæ allegant vulgò nostri homines, causæ inimicitarum inter ipsos. Quæ sunt igitur causæ istarum rerum? Impietas in Deum, contemptus verbi, & persecutio Ecclesiæ ipsius. Nam sicut non videtur iis Deum in notitia retinere, sic Deus tradit eos in reprobum sensum ad se invicem violandos, ut Dei vice ulciscantur ipsi sese mutuò. Pronuncio prædicoque nunquam finem fore horum

rum malorum, odiorum, inimicitiarum, cædium, cætorumque id genus, donec viderint isti tandem veram illam causam: In cuius ignorantia est caput totius eorum miseriz: Nam hoc ipso quod Deos alteros ulciscatur per alteros, hoc ipso, inquam, miseri sunt: sed eò inferiores sunt, quòd interea cæci sint, & ignari veræ illius tantæ miseriz causæ: Si enim aliquando eam viderent, posset tum fieri ut resipiscerent, & resipiscentes servarentur. Deus, si qui eorum ordinati sunt ad vitam illam, illuminet iis oculos mentis, ut videant hoc tandè, ut videntes resipiscant, resipiscentes denique seruentur. Amen.

10 Sed filii illius miscebunt bellum, & postquam collegerint multitudinem, copias amplas, veniet subinde, exundabitque & transibit: & reversus, miscebit bellum usque ad munitionem illius.

Sed filii illius] Hactenus de primo bello post mortem Berenices, in quo quidem victor extitit Evergetes Rex Ægypti: sequitur alterum provocantibus illud filiis Seleuci Callinici Regis Syriz. Verba autem sunt, *Sed filii illius miscebunt bellum*] hoc est, filii Seleuci Callinici, regis Syriz, de quo antea. Eorum autem nomina fuerunt Seleucus Ceraunus, & Antiochus Magnus, *Miscebunt, inquit, bellum*] id est, instituent bellum contra Evergetem: & Syriam, ex qua sunt eiectioni, invadent, ut Duces & præfectos Regis Ægypti inde ejciant. In hac expeditione occisus est Seleucus Ceraunus anno tertio regni sui. Per idem tempus mortuus est Evergetes Rex Ægypti: Nam Polybius author est, in idem tempus utriusque obitum incidisse. Sequitur, *Et postquam collegerunt multitudinem*] Imò *Copias amplas, veniet subinde*] alter fratrum, nimirum Antiochus Magnus, extincto altero Seleuco Cerauno, *Veniet ergo subinde*] id est, crebras incursiones faciet in Syriam, *Et exundabit*] id est, summo impetu, summaque vi, & frequentissimis incursionibus occupabit Syriam & Iudæam, *Et transibit*] videlicet Raphiam usque urbem in Idumæa Palestina, ad limites Ægypti. Tum in summam colligit quod dixit, *Et reversus, inquit*] nempe, in

possessionem suam adeptam sibi prius à Rege ægypti, *Miscebit bellum usque ad munitionem illius*] id est, usque ad terminos ægypti & Raphiam nominatim: de qua modo diximus. Nunc obseruo, Ptolomæus Evergetes videri potest iustam ob causam suscepisse bellum adversus Regem Syriæ Callinicum, ut mortem sororis suæ ulcisceretur: Vtut est, iustissima fuit Dei causa in vindicando Callinico. Quòd tamen Evergetes fecit, Deus rursus ulciscitur, excitatis adversus eum duobus Callinici filiis. Hic discas nullam esse actionem tam honestam, tam iustam sua natura, quam non depravabit impium & perversum instrumentum: Causa est, quia non eodem modo & fine facit quo Deus. Cujus rei causa rursus est, quia non visum est Deo illuminare mentem ejus cognitione voluntatis suæ, neque cor ejus reformare ad normam legis suæ. Ex omnibus autem poena ista gravissima est, cum Deus instrumentum quo utitur in opere suo, non illuminat & reformat: Nihil enim tum rectè faciet, sive edat, sive bibat, sive egrediatut domo, sive ingrediatut eam, omnia denique perversè faciet. Christus ait, Si oculus tuus malus fuerit, totum corpus erit tenebricosum. Quibus verbis id habes, si animus non fuerit illuminatus ac reformatus, totum corpus operum nihil fore, quàm tenebras. Quare nihil facite, nisi prælucente vobis illius voluntatis cognitione, & gloria ejus ante oculos posita. Sive edatis, sive bibatis, sive quid faciatis, omnia facite in Dei gloriam, ait Apostolus.

11 Unde exacerbatu Rex Austri prodibit pugnabitque contra illum, contra Regem Aquilonis: opponetque multitudinem magnam, adeo ut tradatur multitudo illa in manum ipsius

12 Itaque sublata illa multitudine, extollet animum suum, & quàmvis deiciatur, irascat, non corroborabitur.

Unde exacerbatu] Sequitur tertium bellum à morte Berenices, in quo vicissim victor evadit Rex Ægyptius. Dicit igitur, *Unde exacerbatu Rex Austri*] Rex Austri est rex ægypti Ptolomæus Philopator, filius Evergetæ: Philopator dictus est per antiphrasin, ut historici referunt: quasi di-

dicas, patris amantem, cum tamen parentem utrumque necaverit: Etsi Polybius scribit Evergeten huius patrem morbo consumptum periisse. Philopator igitur exacerbatum tandem *prodibit*] anno nimirum quarto Antiochi Magni: Fuit enim natura segnior, & contentus deliciis regni sui vixisset domi, si Antiochus eum passus fuisset. *Pugnabitque, inquit, contra illum*] id est, Regem Aquilonis, ut ipse mox subiectis verbis docet: hoc est, Syriæ Regem Antiochum Magnum: *Opponetque multitudinem magnam*] Quis autem erit belli successus? *Adeò, inquit, ut multitudo illa*] id est, exercitus Antiochi: *tradatur in manum ipsius*) id est, in potestatem Philopatoris, à quo fuscæ sunt copiæ Regis Syriæ & regnum recuperatum. Quid inde fiet? *Itaque, inquit, sublata illa multitudine, extollet animum suum*) nempe, Ptolemæus Philopator inebriatus prospero illo successu. Quid denique sequetur? *Et quamvis, inquit, deciat myriadas non corroborabitur*] Philopator innumeros ex Iudæis per summam tyrānidem interfecit. Vide Machab. 3. & Ioseph. Antiquitat. Iudaic. lib. 12. cap. 3. Quamvis autem innumeros dejiciat, tamē, inquit, *non corroborabitur* Obf. 1. Antiochus non contentus recuperata Syria voluit invadere Ægyptum, & cessantem ac dormientem quasi Regem excitare: Ideòque fit, ut non occupata Ægypto, amittat regnum suū. Avari isti & ambitiosi non contenti rebus & possessionibus suis, inhiant alienis: Ex quo fit iusto Dei iudicio, ut quærendo alienas, suas amittant, aut si fortè etiam alienas obtineant, utrisque rursus spolientur: causa est, quia Deus, ut constituit ut homines habitarent per universam superficiem terræ, ita posuit terminos habitationis eorum, Act. 17. 26. hoc est, unicuique, portionem suam limitibus suis circumscriptionem designavit. Cum igitur non contenti suis finibus alienos invadunt, iusto Dei iudicio fit, ut omnia simul amittant. Refrenemus igitur inordinatos istos appetitus: Reprimamus imprimis duo, pessima vitia, avaritiam, & ambitum, & meminerimus magnum quæsum esse pietatem cum animo sua sorte contento. Re-

medium unicum adversus insatiabilem istam cupiditatem, est pietas: Quæ ubi primum animum occupavit, tum is fit sua sorte contentus, & non nisi moderata est appetitio rerum istarum temporalium. Ideò Apostolus conjunxit ista, pietatem, & autarikan. Impij verò, qui nullum habent sensum Dei, aut veræ pietatis gustum, quid miri est, si insani sint præ cupiditate istarum rerum, cum alios cœlos, aliam fœlicitatem animo non sentiant? 2. Voluit Rex Ægypti Philopator in otio agere in regno suo, & frui delicijs illis quibus præter cæteras omnes gentes affluebat Ægyptus: Passus est Antiochum recuperare Syriam: At verò non patitur Deus hominem impium quiescere: verum per Antiochum invadentem fines regni Ægypti irritatur, et tanquam fera bestia lacefsitur, ut prodeat tandem è latibulo suo. Non est pax impijs, ait Dominus, Esai. 48. 22. Nulla illis pax vera est, ne temporaria quidè: Et justa ratio est: Fiduciam enim omnem in rebus hujus mundi instabilibus collocat: Et qui possunt res sua natura instabiles quinquà stabilire? Esaias comparat impium mari propulso, Esai. 57. 24. Propellitur autem mare partim externa tempestate, partim interno motu fluxus, & refluxus. Sic impius agitur partim externis motibus, partim interno conscientie terrore. Quod si quiescat ab his agitationibus, solum ad tempus id fit. Quò autem diuturnior est quies & securitas, eò gravior erit inquietudo. Dicam verbo: Nulla vera requies est creature nisi in creatore suo benedicto in seculum. Amen. 3. Hoc successu extollitur animus Philopatoris. Impij secundis rebus efferuntur animo, adversis verò rebus deficiuntur ad desperationem usque: Neminem enim mortalium pusillanimitatem videas superbissimo quoque, quo tempore res hujus mundi quibus solis confusus est, cœperunt eum deficere. Vide igitur inquietissimum ejus hominis statum: fertur inter duo extrema. Nunc attollitur ad cœlos, nunc deficitur ad inferos; pro varietate earum rerum in quibus fiduciam suam collocat. Quid autem miserius est, quam sic perpetua vice elevari & deprimi? Ne-

mo potest quiescere & mediocritatem tenere in tāta istarum rerum varietate, nisi qui fiduciam suam in Deo solo collocat, qui solus non mutatur. Ego Iehova, inquit, non mutor. 4. De Philopatore dicitur, quod sit confusus rebus hujus mundi, & successui quo vsus est prospero, quo etiam factus est superbus: tamen, inquit, non corroborabitur. Fiduciam in rebus hujus mundi, & superbiam semper finis est confusio. Et certum est neminem esse omnium, qui confidit hisce rebus, aut propter eas insolescit, qui non tandem confundetur: Vbi videbis maximum discrimen inter fideles & infideles: Qui confidit Deo non confundetur in æternum: Etsi enim multa intervēiant, quæ specie contraria esse videantur, tamen, ut ait Apostolus, Spes non pudefacit: et, qui sperat, certissimè quod speravit cōsequetur. 5. Etsi myriadas, inquit, sanctorū deiciat, tamē non corroborabitur: Quod plures sanctorū oppresserint, & interfecerint tyranni, eo infirmiores perpetuò redduntur: Estque tum argumentum exitij tyrannorum proximi, cum insolentissimè seviunt in Ecclesiam Dei, & quamplurimos sanctorum interficiunt. Tyrannorum istorum carnificinas nunquam ego victorias dixerim: neque horrenda illa strage Parisienti unquam putavi carnifices illos profecisse vel hilum, aut ea causam suam iuvisse, id quod illi ipsi experiuntur hodierno die.

13 Nam reversus Rex Aquilonis constituet multitudinem maiorem priore: deinde, exactis illis temporibus, id est, annis, veniet subinde cum copiis magnis & cum facultatibus amplis:

14 Quibus temporibus multi obdissent regi Austri,

Nam reversus Rex.] Hactenus bellum tertium fuit: sequitur quartum, in quo victor existit Antiochus Magnus Syriæ Rex. Primum est præparatio ad bellum futurum, deinde sequuntur acta ejus varia. Ait igitur, *Nam reversus.]* hoc est, restitutus in possessionem Syriæ *Rex Aquilonis.]* idem ille Antiochus Magnus rex Syriæ, *constituet multitudinem, maiorem priore.]* nempe, illa quam prius cum fratre suo Cerauno collegit, *deinde exactis illis temporibus.]* i. an-

nis, ut ipse exponit: hoc est, mortuo Philopatore & in eius locum succedente Ptolomæo Epiphane puero: Egregiam hanc nactus occasionem *veniet subinde* [adversus Ægyptum *cum copiis magnis, & cum facultatibus amplis*] Tum est amplificatio copiarum Antiochi ab auxilio Iudeorum *Quibus*, inquit, *temporibus multi obstitit Regi Austri*] hoc est, magna pars Iudeorum: Nam etsi antea, toto hoc bellorum tempore, Iudei in multas factiones scissi essent, tamen hoc tempore pro Antiocho stabat bona pars eorum adversus Ægypti regem, teste Iosepho Antiquitat. Iudaic. lib. 12. cap. 3. Hactenus præparatio fuit, in qua Deus mirifice instruit Antiochum omnibus rebus ad bellum futurum necessariis. Deus cum excitat quenquam adversus gentem impiam, ita suppeditat omnia necessaria, copias, facultates, oportunitates, & cæt. ut totus mundus facile possit iudicare, opus illud Dei esse, Deumque authorem esse illius successus. Sed tam insana est ambitio cæcorum hominum, quibus Deus tanquam instrumentis in opere suo utitur, ut gloriam eius totam semel velint sibi ascribi: Imo sæpe veniant eò, ut potius auxilio Dei renūcient, quam aliquid decedat de gloria sua. Ajax, ut est in tragædia, cum ad bellum profecturo parer consuleret, ut sæpe divinam opem imploraret: respondit ignavum quæquam potuisse Dei auspiciis præclare agere: fortem verò ita demum apparere, si solus & per se agat omnia. Tam avidus erat inanis gloriæ miser homuncio, ut Deo renunciare voluerit potius, quam aliquid gloriæ actionum suarum ei ascriberetur: In eo tamè veluti speculo cernimus, quàm malè omnes nos affecti simus natura: Nam quòd aliter sentiamus, id gratiæ, non naturæ debetur.

Fili vero effractores populi tui, tollentur stabiliendo visionem, & cornuent

Filii vero effractores] Hactenus præparatio fuit, sequuntur acta ejus: quorum primum est his verbis, *filii effracto- res*] id est, ex Iudæis præfracti contemptores Dei, qui ab obsequio Dei per Philopatoris artes fuerunt abrepti, de quibus Machab. 3. 31. *tollentur*, inquit,] à vindice Antiocho

cho Ægyptum occupaturo, vt dicitur sequenti vers. Id fiet, *stabilendo visionem*, i. cum Deus hanc visionem præstabit, atque efficiet, quæ his versibus exponitur. Obs. Primum interficiuntur rebelles Iudei: deinde Ægyptus occupatur. Deus cum armat aliquem ad perendum hostes suos, iudicium primum omnium incidit in eos qui defecerunt à Deo, & prius implicantur iudicio Apostatarum, quæ perpetui & manifesti hostes: ut Deus testetur mundo, vel hoc agendi ordine, sibi maximè exosos hostes esse qui ab ipso turpiter desciverint: vt metuant sibi homines ab hoc Apostasiæ malo.

15 Etenim veniens Rex Aquilonis, diffundet missilia catapultaria, & capiet civitates munitionum, & brachia Austri non constabunt, nec populus delectum eius, nulla denique erunt vires ad consistendum.

Etenim veniens] Hactenus de primo actorum illius, sequitur secundum, quo victor Ægypti existit. *Etenim, inquit, rex Aquilonis*] id est, rex Syriæ Antiochus Magnus *veniens diffundet missilia catapultaria*] hoc est, obsidebit munitissimas quasque Ægypti urbes, easque vi capiet. Quid de Ægypto interea fiet? *Brachia*, inquit, *Austri non constabunt*] hoc est, duces & copiarum Ægyptiorum non stabunt, vt Ezech. 31. 2. & sequent. *Neque stabit populus delectum eius*] hoc est, delectus populi ejus. Causa est autem, quia *Nulla erunt ei vires ad consistendum*] Deus ut Antiocho vires & animos addet, ita Ægypto vires, animos, omnem denique facultatem auferet. Deus dum inimicos suos per aliquem ulciscitur, efficax esse solet in utroque, & victore & victo: in altero quidem vires ei suppeditando, in altero vero vires ei detrahendo: ut omnis gloria rei gestæ ad eum in solidum pertineat: Cui sit omnis gloria, Amen: Etsi de gloria sæpe cum Deo contendant quibus ille animos & omnia subministraverit. Vide Esaiæ caput decimum.

16 Cumque fecerit qui aggredietur eum pro voluntate sua, nullo obsistente ipsi stabit: etiam in terra decoris quam consumet manu sua.

Cumque fecerit) Hactenus fuit secundum actorum Antiochi

Antiochi Magni: sequitur tertium: *Cum*, inquit, *qui cum aggre-*
diatur [id est, Antiochus Magnus, qui aggredietur re-
gem Egypti feceris pro voluntate sua] hoc est, omnia quæ

voluerit adversus Egyptum, eamque planè jam supera-

verit. [*stabis etiam in terra decoris*] ea est Iudæa, terra populi

Dei, quæ his & huiusmodi gloriosis titulis insignita est in

Scriptura. Et cap. 8. 9. dicta est decus ipsum: non quidem

à decore & gloria mundi huius: Nam Angelus aliud in

Ecclesia decus vidit à decore huius mundi, *Et consumet*, in-

quit, *eam manu sua*. Hæc intelligenda sunt de ijs calami-

tatibus, quibus affecta est Iudæa propter ambitionem &

avaritiam sacerdotum inter se concertantium. Obs. 1.

Antiochus prosperè agens adversum Egyptum, non par-

cit Ecclesiæ Dei: sed in eam deinde præcepit fertur. Impi-

us inebriatus secundis rebus, præcipitat se in omnia sine

discrimine: Nihil est tam sanctum, quod non statim vio-

lat: Non Ecclesiæ, non ipsi Deo parcat. Si vtaris prospera

fortuna, precare Deum ut aperiat tibi oculos, vt videas

quò rapiat te impetus animi tui: Imò verò, si mediocria

omnia obtineas, precare tamen Deum, ut illuminet ocu-

los tuos, ad hoc ut videas quomodò vtaris ijs: Secus e-

nim abuteris etiam mediocribus ad perniciem tuam.

Præclara est illa gratia rectè utendi beneficijs Dei. 2. Su-

prà vocavit Iudæorum illos quos è medio sustulit Antio-

chus, filios effractores populi, nomine, scilicet, ignomini-

oso & execrabili; Nunc verò uocat Iudæorum illos, qui af-

fliguntur in reditu Antiochi ex Egypto, Terram decoris,

glorioso, scilicet, & magnifico nomine. Si affligi nos opor-

teat, melius est, ait Petrus 1. epist. 2. 19. 20. benefacien-

tes, quam malefacientes affligi. Si non aliam ob causam,

certè ob hanc, quod, qui patiuntur iustitiæ causa, nomen

eorum prodatur posteritati cum honore: qui verò inju-

stitiæ causa, maxime autem apostatiæ plectuntur, nomen

eorum trās mittatur ad posteros cum ignominia. Si quod

enim aliud sit ignominiosum nomen & maxime Apostata-

tz.

17 Deinde disponet faciem suam ut ingrediatur cum robore totius regni sui, & ree-

tiā

is adianctis sibi efficietque virginem dabit ei corrupendo illam, sed non perstabit illa, neque pro eo erit.

Deinde disponet] Hactenus tertium fuit eorum quæ faciet Antiochus; sequitur nunc quartum, *Deinde, inquit, disponet faciem suam, ut ingreditur*] nempe, in Ægyptum: *Cum robore totius regni sui, & rectis, &c.*] hoc est, partim cum robore totius regni sui, partim adjunctis sibi rectis, id est, iis rationibus, quæ speciem quandam æquitatis & recti obtinebunt: Fuit autem species illa, consociatio matrimonij, de quo verbis sequentibus. Sensus igitur est: Iudæa jam malè affecta, consilium redintegrabit de repetenda Ægypto (quæ semel jam antè ab eo occupata, rursus defecisse videtur): Ideoq; omnem lapidem movebit ut eam recuperet, partim vim, partim dolum adhibebit: sed sub prætextu juris & æquitatis: *Et efficiet, inquit*] Hic est successus expeditionis Antiochi: succedet ex parte res, inquit: & efficiet militare aliquid, Ægyptum callidè tentans, & aliquo usque occupans: Sed re non ita feliciter succedente, consilium deinde inivit matrimonij, ut verba sequentia docent: in quibus exposita sunt illa recta, quæ adhibuit præter vim ac robur, *Et dabit, inquit, ei virginem* hoc est, Cleopatram filiam suam, non succedentibus technis Ptolomeo Epiphani elocabit, ut circumveniat eum. Sed dabit ei virginem *Corrumpendo illam*] hoc est, ita tamen, ut corruptissimis & perditissimis consilijs illam imbuat, ut maritum suum futurum perdat. Sed quomodo succedet res? *Sed non perstabit illa*] nempe, in consilio cum patre primum inito. *Neque pro eo erit*] hoc est, non stabit à partibus patris, sed adjunget se viro, ut sequentia verba explicant.

18 postea converteret faciem suam ad insulas, capietque multas, cuius reprimens daret opprobrium, vacuus opprobrio illius reverteret in illum:

Postea converteret] Sequitur quintum ex iis quæ fecit (festino enim ad finem) *Postea inquit*] cum res non succedet adversus Ægyptum, *Converteret faciem suam ad Insulas*] id est, ad regiones longinquas & disitas mari, tam insulas, quàm continen-

continentes regiones, ut Cyprum, Phocæam, Samum, Rhodum, Colophonem, Eubœam & cæt. Quid tum? *(N-ius reprimens, inquit, ductor opprobrium)* hic est non rex aliquis singularis, sed Romanæ reipublicæ administer, Marcus Acilius Consul, Livius prætor, & Lucius Scipio. Ductor hic *reprimet opprobrium eius* id est, illud dedecus illatû Romanorum reipublicæ, tum multarum urbium in Asia minore, mari Mediterraneo, Græciaque occupatione: tum contumelijs in Romanos importatis, *Vacuus opprobrio illius* id est, cum refarciuerit antè acceptum opprobrium, recuperatis rebus & vindicatis probis, *Reget in illum* id est, mulctabit Antiochum probrosa amissione partis alicujus regni: Nam ultra Taurum montem se recipere coactus est ignominiosè: pacis enim leges supplici Antiocho ita datæ sunt, vt Europa omni abstineret, Asiaq; omni, quæ cis Taurum montem est, decederet.

19 Ita conuerteret faciem suam ad munitiones terræ suæ, & impingens cornet, ac non inuenietur.

Ita conuertet] Sequitur nunc sextum & vltimum ejus factum, non ita quidē illustre, *Ita, inquit, conuertet faciem ad munitiones terræ suæ*] hoc est, loca Syriæ munitiora, in quibus se recondat jam imbellis & profligatus. Tum quid fiet eo? *Impingens, inquit, cornet & non inuenietur*] Tumultuariè à suis interfectus est, ad defensionem templi concursantibus, quod spoliaturus erat Antiochus: Atque ita obiit diem in summa ignominia: Gloriosius enim fuisset ei, si in bello cæsus ab hostibus cecidisset. Obs. 1. Antiochus ad caput & fastigium successuum suorum festinans semel incipit impingere, ab eo tempore non succedunt res ut antea, sed deteriori loco sunt indies, donec tandem ipse in nihilum redigatur. Periculosum est, si quis in summo fastigio successuum suorum positus semel titubare cœperit: Qui enim in fastigio aliquo ac loco editiori impingunt, illi ferè præcipitantur: Attutius est impingere in plano. Advertant hoc ij, qui in fastigio rerum istarum mundaarum consistunt, & metuant. 2. Vides ex animi

animi sui sententia ad tempus multa gerere Antiochum, eumq; impunè grassari, tum in ægyptum, tum in Dei populum: nihil autem interea eorum quæ facit, rectè fieri ab eo. Quare in summa etiam illa libertate, vides eum seruum esse peccati & mortis, liberum autem iustitiæ, ut loquitur Apostolus. Impij, quo tempore videntur sibi liberimè agere, serui sunt peccati miseri, eoque miseres quòd seruitutè illam non sentiant: Nam ut pijs omnia tam bona, quàm mala conferunt in bonum: Ita impijs omnia tam bona, quàm mala conferunt in malum. Viderint igitur omnes dum liberi sunt corporibus, & liberè multa agunt: Viderint, inquam, ut animis tum quoque liberi sint à peccato & morte. Nam quos Filius liberaverit, illi verè ac propriè liberi sunt.

20 Et stabit in statu huius traductor exactoris, in decore regio: qui diebus paucis frangetur, quamvis neque ira, neque bello.

Et stabit in statu] Hactenus de regibus aliquot Syriæ & ægypti, eorumq; inter se bellis: nunc sequuntur alij, & post Antiochum Magnum, Seleucus ille, qui Philopator & Soter dictus est, filius Antiochi Magni: de quo sunt hæc verba, *Et stabit in eius statu traductor exactoris*] hoc est succedet Antiocho Magno traductor, sive transmissor exactoris, id est, Seleucus Philopator filius Antiochi Magni, quem ita circumloquitur Angelus, tum propter infamem illius avaritiã, qua totum ditionis suæ agrum infestabat atrocissimè, tum vero propter ablegationem heliodori præfecti thesauris Hierosolyma, ad diripiendum gazophylacium, & templum spoliandum: de qua ablegatione. 2. Mach. 3. 18. *stabit quidem in decore regio*] Sed quãdiu stabit? Qui, inquit, *diebus paucis frangetur*] viz. postquam contra Iudæos à Simone exacerbatus Heliodorū trãsmiserit, prout apparet ex 2. Mach. 3. Quomodo autem frangetur? *neq; ira neq; bello*] non aperto odio, non aperto Marte, sed veneno per Heliodorū quesito, in gratiã fratris Antiochi epiphanis, ut ille sublato fratre regnaret. 1. Deus per Angelum suum ab insigni quodã vitio nominat hunc hominẽ antequã esset omnino: Ergo habuit ante oculos vitiũ hoc hominis priusquã esset; Homi-

Hominum reproborum vitia in conspectu Dei sunt, non tantum tum cum incipiunt esse, & flagitiosi esse: verum ab æterno Deus irato vultu ea intuetur. Ut autem nudi sunt cum suis vitiis in oculis Dei, ita iratus Deus exponit eos nudos toti mundo, ut conspiciat mundus eorum deformitatem & fœditatem. Sic hunc hominem ejusque avaritiam posuit ante oculos Ecclesiæ priusquam nascetur. Hæc est misera conditio eorum qui sunt extra Christum, & hic est infernus eorum: Hinc enim sunt infiniti horrores conscientiarum, quod nihil sit inter iratum Dei vultum & peccata nostra interpositum. Sed non omnes statim sentiunt suam fœditatem nudam esse in conspectu Dei. Quod quamprimum senserunt, tam primum erigitur tribunal in animis miserorum: tum conscientia coram illo tribunali reos peragit: tandemq; sententiam condemnationis concludit: Hinc sunt illi horrores animi non ferendi. Nullum est aliud remedium hujus mali nisi mors Christi, qua sola & pacatur ira Dei in Deo ipso, & tollitur sensus ejus in nobis. Beati qui Christum ejusque justitiam induerunt. 2. Postquam ita appellatus est homo iste, & definitus a vitio suo, tum subjicitur, eum paucis diebus frangendum, ea nimirum, re innuente Angelo illam Regis avaritiam & severas exactiones allaturas ipsi perniciem. Non illud nego tributa & exactiones in rebus publicis necessaria esse, & Scripturam etiam ipsam præcipere ut solvantur: Reddite tributum cui tributum debetur, Rom. 13. 7. Verum dico immoderatas istas exactiones sepe numero accessisse interitum Regibus & regnis. Esaias prophetia suæ cap. 14. 4. præscribit Ecclesiæ cansionem, quæ in ore sit omnium liberatorum è captivitate Babylonica: cujus quidem hoc est initium: Quomodo cessavit exactor, cessavit aurea? Quibus verbis significatur intolerabilem illam exactionem, quam exercuit Babylon in omnia terræ regna, inter cæteras causam excidii ejus fuisse præcipuam. Utinam advertat hoc Rex noster, & magis intentus sit in rem suam: Illud nemo non videt quandiu prædæ sunt Regis & Ecclesiæ bona famelicis,

licis aulicis, & proceribus istis, quibus hæreditas satis ampla relicta à majoribus non est satis: Tandiu regem pauperem, pauperem Ecclesiam, & pauperes cives fore: Dicam verbo, mendicum & despectum fore hoc regnum.

32 In hujus statu stabit despectus, quamvis non imposuerint ei decorem regni sed veniens tranquille usurpabit regnum blanditiis.

33 Et brachiis inundantibus inundabuntur a conspectu eius, & frangentur: etiamque antecessor fixeris.

34 Nam ex consociatione sua, cum illo faciet dolum: nam ascendens roborabit se cum parva gente.

35 Tranquille etiam opima loca provincie invadet, facietque quod non fecerant patres eius, & majores eius, prædam spoliisque & facultates illis disperget, & contra munitiones cogitabit cogitationes suas, easque ad tempus usque.

In huius statu] Hactenus de Seleuco Philopatore, nunc de Antiocho Epiphane. Primum autem prædicat Angelus eum usurpaturum regnum Syriæ, quod ad ipsum iure non fuerat perventurum: *In huius*, inquit, *statu stabit despectus*] id est, Antiochus Epiphanes, sive illustis & nobilis, per Antiphrasin sic dictus: Quamobrem hic ex rei veritate despectus, sive contemptus appellatur, ut Greci agnominantes vocarunt Epimanem, id est, furiosum, *Hic stabit in statu*] nempe, Seleuci Philopatoris fratris sui, per venenum jam sublatus è medio. Hic stabit in loco Regis, *Quamvis*, inquit, *non imposuerint ei decorem regni*] id est, quamvis alij quorum intererat non constituerint eum Regem, sed ipse invasurus sit & occupaturus regnum Seleuco fratre occiso, filio ejus dejecto, & Demetrio, quamvis majorem natu, circumvento: Ait enim, *Sed veniens tranquille, usurpabit regnum blanditiis*) hoc est, non bellico motu, non vi, sed blanditiis, quibus nimirum & Demetrium Seleuci fratris filium hæredem justum fallebat, & populi simplicitate abutebatur, ac si non Regem seipsum, sed pro Rege haberi vellet administratione tutelæ. Sed verbis sequentibus ista regni usurpatio explicatur ex particularibus ejus factis, quorum primum his verbis habes, *Et brachiis inundantibus inundabuntur a conspectu eius & frangentur*] hoc est, qui voluerunt imponere ei decorem regni, opprimuntur copijs ipsius subito irrudentibus, tanquam

quam aquis exundantibus. Hoc igitur primum est eius factum in usurpando regno. Alterum est, *Etiamsque antecessor fœderis*] sc. frangetur. Is est Seleucus Philopator frater, sic appellatus, quia novas res cogitans iniit fœdus cum Antiocho Epiphane fratre, de invadenda Ægypto, specie adjuvandi Physconem contra Ptolomæum Philometora: Initum autem est hoc fœdus cum adhuc Epiphanes Romæ obses detineretur. Ideoque ut frater liberaretur misit ad Romanos filium Demetrium pro eo obsidē. Cōmoratur in hac fr̄atione & morte Seleuci explicanda: *Nam, inquit, ex consociatione sua cum illo faciet dolum*] id est, specie illius necessitudinis, quam modò diximus, dolo nectet cōtra fratrem Seleucum Philopatorē, & per Heliodorum de vita tollet dolo, antequam in Syriam veniat, *Nam ascendens*] nempe, in Syriam, *Reborabit se*] id est, primum cōfirmabit se, conciliatis amicis, clientibus, & oppidis dolose in regno Syriæ, quasi tutorem ageret, & Demetrio fratris filio (qui obses apud Romanos erat) consuleret. Hæc omnia auxilia quibus se roboravit vocat parvam gentem, *Cum parva gente, inquit*] hoc est, exiguo comitatu: Nondum enim inter Reges est habitus. Sed versus sequens exponit hoc clarius: *Primum tranquille, inquit,*] id est, sine tumultu bellico, *Invadet optima provincia loca*] hoc est, munitiora Syriæ loca, Deinde addit, *Faciet quod non fecerant patres ejus, et majores ejus*] id est, militem stationarium collocabit in locis illis munitis, quæ occupaverit contra morem majorum. Tercio ait, *Prædam, spoliū & facultates illis disperget*] hoc est, militē illum corrumpet muneribus, & sibi ejus fidem obstringet. Postremo ait, *Contra munitiones cogitationes suas cogitabit*] id est, omnis cogitatio ejus erit adversus munita Syriæ loca, ut ea tandem in potestatem suam redigat. Cogitationes istas ejus definit suo tempore, *ad tempus usq; , inquit,*] nēpe, illud quo perficiet demū consilia cū animo fabricata, & Syriam, adēptam Demetrio justo heredi, obtinebit: Nam ad hoc usq; tēpus omnes cogitationes ejus erant de occupāda firmandaq; Syria per annum

num integrū, hoc est, totū primum annū, quo regnavit, qui fuit 137 annus regni Seleucidarū. 1. Mach. 1. 11. Ob. 1. Antiochus hic per Angelū nominatus est despectus, antequam nasceretur: Natus jam cum vsurpasset regnum, & ē vita sustulisset fratrem suum Regem, ut maculam illam infamiae elueret se Epiphanem sive Illustrē cognominari voluit: Vulgus verò conspectis ejus moribus & furore, alusione facta ad præclarū illud nomen Epiphanis, haud dubiè non sine divina quadā providentiā Epimane dixerunt, et in ejus nomine cum Deo consenserunt. Nomen quod à Deo semel inditū est, non facile quis deponet, & quem Deus semel despectū estimavit, nulli præclari tituli faciunt hunc honoratū: verū secreta Dei providētia cogetur mūdus talē estimare, qualē Deus habuit. Qui ergo velit honoratus & esse et haberi apud homines, studeat imprimis, ut talis estimetur à Deo, cumq; honoret: Nam honorantes se, honorat Deus. 2. Despectum hunc tamen exaltat Deus: Duo sunt ferè hominum genera, qui exaltantur à Deo: quidā dum exaltantur à Deo, ipsi se non exaltant, neq; querunt malis artibus in honore esse: Talis fuit David, qui Ps. 131. proficitur, dū exaltaretur à Deo, tum se nō aspirasse ad regnū ullo pacto, neq; animo, neq; facto, neq; ullo signo, ut oculi sui elatione: neque quassivisse se eversionē Saulis aut familiæ ipsius: Et hanc humilitatem ac simplicitatem exemplo suo Ecclesiæ commendat: Alij verò dum exaltantur à Deo, ipsi se interea exaltant, strenuè adhibentes omnem fraudem, vim, fas & nefas, Ex hoc genere hominū fuit Antiochus iste. Sed considera finem: Finis ejus hominis fuit exitium. Videant igitur homines quomodo exaltenrur à Deo: Videāt ut se ipsi humiliant, dum Deus eos evehit: alioqui profectō tolerantur in altum, ut lapsu graviore ruant: Manu enim prehēsoz hujusmodi homines librat quasi ex alto, et ad terrā alios, cōfringit. 3. Miretur aliquis quam benè fraudes hujus vafri hominis succedāt: Duo sunt genera hominū gloriā querētū: alii sunt, qui gloriā veniunt, deo eos nō evehēte, de his verū est quod vulgō dicitur: gloria sequēte fugit: alii

Alij sunt, quos Deus etiam extollit: de quibus paulò antè diximus: Et his quidem benè omnia succedunt, etiam fraudes, etiam violentia, malè denique artes quæcunque. Quæ ita succedunt, vt pij intuentes successum illum, moveantur penè ad defectionem: Sic Psaltes profiteretur se penè defecisse à Deo cum aspiceret improborum prosperitatem Psal 73. Sed idem ingressus sanctuarium Dei, ut ipse de se loquitur, animadvertit finem eorum. Pij igitur ne admirentur successum istum improborum: sed oculos projiciant ad finem, qui semper calamitosus futurus est. 4. Verùm non statim dejectus est Antiochus ex illo fastigio, ad quod malis etiã artibus ascenderat: sed ut videbimus satis diu vicinas gentes quasque, & Ecclesiam Dei imprimis divexavit, & Deus per eum extra ordinem operatus est. Extra ordinem est evectus in eum dignitatis locum: homo fuit despectus sine titulo regni, sine regio spiritu: Mirum in modum tamen finit Deus prosperari ejus fraudes, dum regnum injustè usurparet. Sic exaltato deinde vtitur Deus ad opus suum extraordinarium. Nota: si quos videris extra ordinem evehi infimè fortis homines, & terre filios, vt vocant: expecta ab his extraordinarium opus Dei, tum in flagellandis gentibus aliis, tum in vexanda Ecclesia: sic nimirum Deo permittente propter transgressionem hominum. Hoc omnium ætatum experientia docuit: Idipsum quoque nos experti sumus. 5. Mirum est, non continentur inter se hi fratres Seleucus & Antiochus, vel fraternitatis vinculo, vel novo illo fœdere: Sed Antiochus perrupto sanguinis vinculo, violato etiam illo fœdere fratrem de medio tollit. At quæ causa? Impietas in Deum causa fuit: Ea enim est justa Dei compensatio: Cum homines Deum in notitia nolunt retinere, Deus vicissim tradit eos in mentem reprobam, adeo vt ignorent tandem etiam vulgaria ista honestatis officia, amittantque sensum communem, ut vocant: ira ut frater ignoret officium in fratrem, pater in filium, filius in patrem. Sed quomodo efficit Deus tam miseram istam cæcitatem? Permisit hunc hominem as-

fectui

fectui ambitionis, qui quasi mirum in modum intumescens excæcavit mentis oculum. Excæcato semel mentis oculo, sequuntur infinita mala, cædes, parricidia, frædæ voluptates, & alia id genus facinora, quibus hæc terra abundat, adeo ut cæcus sit qui non videat miserè excæcatos homicidas istos, qui nullis vinculis etiam arctissimis continentur & retinentur, quò minùs in se mutuò involent. Et quid procuravit in nos tantù judicium? Impietas, quæ profecto nunquam major extitit apud Gentes: Nam illæ in tenebris impiæ fuerant: Nunc verò homines in tanta luce vivunt sine Christo, & sine Deo in mundo. 6. Sed notandum est hoc loco, quod dicat ex consociatione hæc Antiochum fecisse dolum: quibus verbis apparet eum occasione consociationis & fœderis hujus fratrem è medio sustulisse. Hic experimur malum consiliũ consulti pessimũ esse, & incidere hominem in foveam quã fecit, Quod si aliàs conspicitur Dei justitia, & hic maximè.

35 postea excitabit vires suas animumque suum contra Regem Austri, qui miscbit se bello copiis magnis & validis admodum, sed non consiliet, quia cogitaverint contra eum cogitationes.

36 Nam condescendens portionem cibi eius frangent eum, cum exercitus illius exundabit, & concident consilio multi.

Postea excitabit] Hactenus de usurpatione regni Syriæ. Nunc eo regno non contentus, invadit Ægyptum. Verba sunt, *Postea* hoc est, firmata jam Syria, & redacta in potestatem, suum id quod factum est anno primo quo ascendit in Syriam: Postea igitur anno secundo regni sui, *Excitabit vires suas* animumque contra Regem Austri] hoc est, contra Regem Ægypti Ptolomeum Philometora, nepotem ex sorore Cleopatra. Quid tum ille? *Qui*, inquit, *miscabit se bello* copiis magnis & validis admodum] hoc factum est à Ptolomeo autoribus & consulentibus potissimum Eulaio & Lengo, qui studebant partibus Philometoris. Sed quomodo succedet? *Non consiliet*, inquit,] Profligatus est Rex Ægypti & fusus exercitus ejus inter Pelusium & Casium montem. Et quæ causa, cur fundetur tantus exercitus? *Quia cogitaverint*, inquit, *cogitationes*

contra eum) hoc est, plerique ex regni proceribus & consiliariis communicaverunt consilia sua proditorie cum Antiocho Epiphane. Sed hoc clarius exponunt sequentia, *Comedentes portionem* cibi ipsius frangent eum] hoc est, intimi, & qui ordinariè à consiliis erunt Philometori. Quo autem tempore causa erunt cur frangetur? Nempe, *Cum exercitus illius exundabit & concident confossi multi*] id est, cum Antiochus irruet in copias Philometoris easque fundet. Obs. 1. Dicit comedentes portionem cibi ipsius fracturos eum: quibus verbis gloriam illius victoriz detrahit Epiphani: contra verò prodit dolum ipsius in seducendis proceribus Egyptiorum. Impiis illis, quos Deus alioqui promovet atque evehit ad dignitates, ac loca sublimia, ad hoc, ut sint instrumenta judiciorum ipsius, non largitur tamen verum honorem, veramque gloriam: Imò verò patefacit mundo machinationes eorum & fraudes, ut ex his quæ agit Deus per eos, ipsi non gloriam, sed ignominiam consequantur. Sunt enim tanquàm Dei carnifices: videmus autem carnifici dari quidem à iudice quasi jus & potestatem necis in lontem ac damnatum: verum ex illa potestate nihil gloriæ accedere ad carnificem, quæ tota est iudicis ipsius: quin potius ad carnificem non nisi ignominiam pertinere. Ita est de his, qui in exequendis Dei iudiciis in malos, nullam factorum suorum veram gloriam assequuntur. 2. Rex Egypti Philometor iuste se defendit adversus Epiphanem, non tamen succedit: Causa autem est, quia Deus erat iratus in gentem impiam & peccatricem. Observa igitur, Iusta defensio & causa honesta, non satis sunt ad prosperum eventum, si Deus interea iratus sit in te. Quare qui velint causam honestam ac iustam succedere, ne sint illi contenti bonitate causæ suæ sed dent operam imprimis, ut Deo reconcilientur: Reconciliatio autem non est sine Christo Mediatore. O beatos illos, qui in Christo sunt! 3. Comedentes portionem cibi Regis Egypti, produnt hominem inimicis suis. Hæc est Regum conditio: Reges ferè propendent animo ad certum aliquod vici genus, vel

vel enim avari sunt, vel astuti, vel libidinosi, vel crudesles,
 vel denique aliquo pacto vitiosi: Tales autem eligunt sibi
 consiliarios, quales sunt ipsi, vel avaros, vel astutos, vel
 crudesles, vel libidinosos, vel denique proclives aliquo modo
 in vitium aliquod, quod ipsi inclinant, eo, scilicet, consilio, ne
 habeant in consiliis suis eos, qui repugnent appetitibus
 ipsorum. Nunc igitur iusto Dei iudicio fit, ut qui eos ele-
 gerunt, qui servi essent libidinis suæ, non Dei, non Rei-
 publicæ, tales experiantur eos cum ad rem ventum est,
 & ubi maximè opus est eorum opera: quales tum Rex
 Egypti comperit suos.

*27 Tunc utrorumque Regum illorum animus erit malefaciendi. & in mensa eadem
 mendacium loquentur sed non prosperabitur illud, quia adhuc supererit terminus con-
 stituto tempore.*

Tunc utrorumque) Hactenus bellum fuit inter Reges
 istos Syriæ & Egypti: Nunc post bellum pax conciliatur,
 de qua sic habet, *Tunc utrorumque*, Regum istorum animus
 erit malefaciendi] Tunc, hoc est, etiam tum, cum conve-
 nerint ad pacem conciliandam, victo iam Philometore,
 & occupata bona Egypti parte: *Tunc animus utrorumque
 Regum*] & Syriæ & Egypti, erit malefaciendi] ut malefaci-
 ant alter alteri, *Et in mensa eadem*] eidem mensæ accum-
 bentes. *Loquentur mendacium*] simulabunt amicitiam aliud
 loquentes ore, aliud cogitantes animo, *Sed non prospera-
 bitur illud*] videlicet quod uterque illorum dolose in socium
 suum machinabitur. *Non prosperabitur*] non statim erum-
 pet, *Quia adhuc supererit terminus constituto tempore*] hoc est,
 quia aliter videbitur Deo illi Antiquo dicum, qui dies,
 tempora, & oportunitates singulas dispensat ex arbitra-
 ry suo. De hoc constituto tempore etiam infra versu. 29.
 En pacem scilicet egregiam: Concordant verbo, pug-
 nant animis. Reprimitur tamen odium illud penitus la-
 tens in utriusque animis, ad tempus à Deo constitutum.
 Vide igitur, quæ demùm sit amicitia impiorum: Consen-
 sio est verborum, animorum verò summa dissensio. Ab
 eo enim tempore, quo homo in Adam defecit à Deo,

cœpit-

coeptique odisse & Deum & hominem, Nulla vis unquā alia potuit abolito illo odio hominum animos inter se verè conjungere, quam vis illa Spiritus Christi: qua, ut corpus cum capite jungitur, ita eadem vi necesse est membra inter se copulentur: Neque enim natura sufficit ad veram animorum conjunctionem: non naturalis illa conjunctio parentum & liberorum: non fratris & fratris: Fuit enim Philometor Antiochi nepos ex sorore. Sed illud tamen odium quod in animis hominum delitescit, quodque alioqui erumperet coerceri ac reprimi potest aliqua de causa ad tempus à Deo præscriptum, ita ut etiam impii maximè ad tempus videantur amicissimi. Videant homines quomodò sint amici, & quomodò colant pacem inter se. Ne sint unquam contenti refranatione ista latentis odii, nisi indies magis magisque mortificetur: quod profectò nisi sentiant, non sentiant Spiritum illum Christi in se habitantem: cujus quidem hic proprius est effectus. Sed ut hoc ad genus ipsum trahamus: Ne simus unquam contenti nuda repressione cuiusvis affectionis animi nostri in quavis actione & officio honestatis quocunque (si enim erumpat affectio nihil rectè in re ulla geri potest) sed ne simus contenti nuda ista repressione & cohibitione, nisi illuminentur mentes nostræ sancto Dei Spiritu, & flectantur corda ad voluntariā & internam obedientiam. Reprobi etiam ipsi, & non renati non statim erumpent omnes in externa ista & horrenda flagitia: Imo si externam duntaxat speciem intuearis, non minùs sæpè honesta videbuntur ipsorum opera, quæ electorū ac renatorū: Et quæ causa? Tantum refræantur affectiones ipsorū vel minis legalibus, vel metu pænæ vel innato quodā pudore: nihil ex animo et sincerè interea faciunt. Nos ne simus illorum similes, semperq; queramus internam et voluntariam obedientiam.

a8 Itaque redibit in terram suam cujus seculatibus magnis, & animo suo contra sedus sanctum quod cum fecerit, reverteretur in terram suam.

Itaque redibit] Haecenus simulata illa pax fuit, sequitur nunc

prima persequutio Ecclesiæ Iudaicæ sub Antiocho Epiphane. Verba sunt, *Itaque redibis in terram suam* id est, Antiochus revertetur in Syriam jam pace facta. Vide 1. Mach. 21. & 2. Mach. 5. 11. *Redibit cum facultatibus magnis* id est cum spolijs Ægypti, *Et animo suo contra fœdus sanctum* hoc est, cum animo exacerbato adversus Deum, adversus populum ipsius, adversus fœdus, adversus tabulas fœderis, adversus legem, & adversus cultum Dei univrsum. Sed quis erit successus? *Quod cum fecerit* id est, cum expleverit animi sui libidinem in Ecclesiam Dei, revertetur in terram suam. Vide 1. Machab. 11. 17. Obs. 1. Non ait quidem eum reversurum cum animo suo adversus populum Iudaicum, verum adversus fœdus sanctum: qua appellatione docemur, quod qui persequuntur Ecclesiam, ijs non tam res sit cum hominibus, quam cum Dei ipsius fœdere, quod sanctum est & inviolabile, quod violari non debet, quod non violabitur impunè. 2. Ægyptum appellat Austrum, Iudæam vocat fœdus sanctum: Quo videmus, etsi quidem non sine peccato injuria fiat cuicumque demum homini, etiam ei, qui est extra Dei fœdus, tamen gravissimè peccari tum, cum injuria fit ei, qui Dei fœdere comprehensus est: ut enim ipse Deus sanctus est, ita & ille sanctus est, ac Deo suo consecratus, qui etiam violari non potest impunè. Paulus cum sciret se Christi servum esse quasi stigmaticum, ait Gal. 6. 17. De cætero, ne quis mihi molestias exhibeto: ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. 3. Ecclesia Iudaica, quacum Deus fœdus suum pepigit, & cujus erant promissiones, vexatur tamen ab Antiocho. Ex quo discè fœdus Dei, & promissiones omnes factas esse cum exceptione crucis. Quare etsi quis pius affligatur, tamen ne existimet Deum propterea non stare suo fœderi: neque enim ea conditione fœdus suum pepigit, neque id utile fuisset, vel nobis, vel Dei gloriæ. De nobis enim, ut dicam, non fieri potest, ut nobis fœdus illud adimpleatur, nisi in hac vita multa perpetiamur. Ierem. enim 31. 33. hoc unum est fœderis caput: Indam legem meam menti ipsorum, & cordi eo-

rum inscribam eam. Quibus verbis promittit reformationem cordis nostri ad legis divinæ regulam, quæ nihil aliud est quàm regeneratio. Iam verò regeneratio novi hominis, non potest esse sine mortificatione veteris, & peccati: Mortificatio autem veteris esse non potest sine afflictionibus. Ergo vel hætenus necessariæ nobis sunt afflictiones, quatenus sine ijs caput illud fœderis de regeneratione compleri in nobis non potest. In afflictionibus quidem, gravibusque tentationibus, nullus, aut certè per quàm exiguus gratiæ promissæ sensus reliquus esse solet: adeò ut necesse sit sæpe pendere à nudo Dei verbo: in quo David, cum Saul eum persequeretur etiam gloriatus est. Psal. 56. In Deo, inquit, laudabo verbum ejus. q. d. quamvis non illicò exorem promissionis complementum, tamen perquæ in Deo gloriari possum, fretus vel solo ejus verbo ac promissione. Non potest autem major unquam honor deferri Deo, quàm cum nudo ejus verbo credimus. Obedientia fidei, fateor, est etiam cum quis credit promissioni, habens interea sensum aliquem & fruitionem aliquam rei promissæ, sed in obedientia fidei parùm profecit, nisi qui didicit pendere à verbo nudo. Quare verum est illud, consultum esse & utilitati nostræ, & gloriæ Dei, quòd in fœdere suo Deus non exceperit crucem: In cruce tamen illa, non deserit suos: Quod si nulla esset alia consolationis materia in cruce, certè prædictio ista futurarum calamitatum, cujus hic exemplum habemus, non parùm virium habet ad consolandos afflictos: Ita enim fit, ut earum novitate, cum inciderunt, non prorsus percellamur.

29 Constituto tempore rursus invades Austrum sed non erit ut prior expeditio, aut posterior.

30 Venientibus enim contra eum navibus Cictis, dolore afficietur.

Constituto tempore] Hætenus fuit prima Ecclesiæ persequutio sub Antiocho: sequitur post pacem illam factam nova invasio Egypti. Verba sunt, *Constituto tempore, rursus invades Austrum* hoc est, tempore à Deo præscripto, bienio

nio, nimirum, post pacem illam factam, cum Ptolomæus Philometor cum Physcone fratre reconciliatus, auxiliares Romanorum copias postulasset. His exacerbatus Antiochus denuò invadit Ægyptum: Sed quo successu? *Non erit ut prior expeditio.* Id est, non ita succedet, ut prior expeditione, de qua vers. 25. *aut ut posterior.* Id est, neque ut posteriore, de qua versu. 40. Causa sequitur: *Venientibus enim contra eum navibus Citiæ, dolore afficietur.* Citiæ naves sunt Cilices, aut potius Romanæ naves, quæ in Ciliciæ portibus ferè servabantur, ut mari Mediterraneo omnibus ex partibus imperarent. ne Citiim, vide Genes. 10. 4. Est autem Cilicia, sic dicta à Citiim filio Iavanis, nepote autem Iaphet, qui filius erat Noachi. Sensus itaque est Naves Ciliciæ, vel Romanorum potius, quarum statio fuit in portibus Ciliciæ, è quibus imperabant commodissimè, toti mari Mediterraneo, naves, inquam, Romanorum venient contra eum, ille autem *afficietur dolore* nempe, per Caium Popilium Lenatem, qui à Romanis in Ægyptum legatus missus est, coegitque Antiochum cunctantem, & multa prætextentem ex Ægypto discedere. Observa. 1. Constituto tempore erumpit illud regni odium. Vide quid faciat odium non mortificatum, sed vi quodammodo repressum ad tempus: quò diutius reprimitur, eò majores contrahit vires, & suo tempore erumpit majori cū impetu, non absimile incendio, quod si non extinguas, sed reprimas, tandem collectis viribus magis insanit, & latius spargitur. Optime consule Paulus Ephesijs. 4. 26 Irascimini, inquit, & ne peccate, quasi dicat, irasci quidem oportet nonnunquam, sed cohibenda est ira, ne fervescens erumpat foras: neque id tantum, sed repressa & coercita, mox strangulanda est quasi in pectore, & extinguenda: hoc enim est quod ait: Sol ne occidat super iracundiam vestram: Tum ratio subjecta est, Ne date locum Diabolo: si enim non mortificetur tempestivè, & exinguatur ira, ad manū est Diabolus, qui occasione flagitij alicujus ex ira perdurante statim arripiet. 2. Deus constituit hoc tempus maleficio Antiochi. Etsi illud verum sit, quod

Paulus prædicavit Lystrensibus. Act. 14. 16. præteritis ætatibus fuisse Deum omnes Gentes incedere viis ipsarum: tamen non ita intelligendum est, quasi Deo nihil negotij sit cum actionibus impiorum, sitque tantum earum spectator otiosus, non etiam actor: Imò verò principalis est agens Deus omnium actionum, etiam malarum, hoc ipso quod actiones sunt: præscribitque ijs suum tempus, locum, modum, ceteras denique circumstantias: dicitur autem permittit, quia instrumenta mala inter agendum permittit sibi, hoc est, vitioso affectui suo, neque impertit ijs Spiritum suum sanctum, qui animos reformet, & conformes reddat voluntati Dei, interea dum opus ipsius exequantur. Quamobrem permissio est propriè non actionis, sed qualitatis & malitiæ ejus. Permittit autem malos sibi, & malitiam illam actionum, ut ex earum malitia rursus glorificetur: hoc enim est quod Paulus ait Rom. 9. 22. Pertulit multa lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum: Et quorsum? Ut ostendat iram suam & notam faciat potentiam suam. Atque respectu hujus finis permissionis divinæ: hoc est, gloriæ ipsius Dei, illa ipsa actionis malitia evadit in bonitatem: Deus enim facit, ut ex tenebris lux existat: cum malitia & sit & dicatur respectu principii mali, quod in malo instrumento est, & finis mali ab ipso propositi. Quare malum ut malum est, nullo modo à Deo est, neque volente simpliciter, neque permittente, hoc est, volente secundum quid, id est, propter gloriam suam. Nam hoc ipso quod vult illud propter gloriam suam, bonum fit: sed malum ut malum est, malique rationem habet, planè nolente eo fit. Ergo invito Deo fit? Non sequitur: nam hoc ipsum quod permittat, hoc est, velit illud secundum quid, & propter gloriam suam, facit ne invito eo fiat malum. Neque enim idem sunt ista, nolente simpliciter Deo aliquid fieri, & invito eo aliquid fieri: potest enim velle secundum quid, quod non vult simpliciter: at quod invito ipso fit, nullo modo velle dicitur, neque simpliciter, neque secundum quid. Neque propterea excusabiles sunt mali, quòd Deus eos per-

permittat sibi, suæque ipsorum libidini, præsertim cum quod Deus permittit, idem illi velint quàm maxime, eo-que delectentur. Ex his sequitur, permissionis doctrinam rectè intellectam, efficaciam divinæ providentiæ nullo modo tollere, cum et actio ipsa mala, quoad essentiam, Dei sit, & omnes ejus circumstantiæ ab ipso sint definitæ. Sed qui demùm hoc intelligunt? Non intellexit Antiochus hoc tempus à Deo constitutum: Mali, quorum opera utitur Deus in opere suo, non hoc intelligūt: ex quo etiam ut magis peccent: Cum enim videntur sibi levisse operepretiū aliquod, tum placent sibi mirum in modum, & totam gloriam actionis sibiipsis, non Deo ascribunt: quod Deus graviter tulit factum aliquando à Sancheribo, Esai. 10. 15. Sed Daniel cum Ecclesia Iudæorum, cui hoc revelatum est, vidit totam hanc actionem à Deo esse, ejusque omnes circumstantias: Vident hoc pii, quorum animi illuminati sunt verbo & Spiritu Dei, ut & ipsi consolationem capiant in mediis afflictionibus, quas sciunt à Patre tam clemente proficisci, & Deum, tanquam præcipuum autorem omnium actionum glorificant. 3. Vfus est primùm dolo Antiochus in usurpando Syriam, & successit: Vfus est dolo deinde in invadendo Ægyptum, & successit quoque: Nunc verò utitur dolo rursus in invadendo Ægyptum secundò: nam prætextu tutelæ descendit in Ægyptum, præ se ferens velle quidem se nepotem ex forore pupillum defendere, & regnum Ægypti in ejus utilitatem administrare: sed non succedit: Non semper benè succedet dolus, &, quamvis Deus prosperando dolos ad tempus induret malos, tamen ostendit eam agendi rationem non sibi placere, vel hoc ipso, quòd tandem frustret eam successu. Sed quid efficit in eo negatus hic à Deo haud dubiè jam irato successus? Nam cum non succedunt res ex animi nostri sententia, cogitandum est continuò, ita quidem Deo visum esse, ob causas quas ipse novit, ut nos non uramur eo, quem velimus, rerum nostrarum successu. oculique deinde ad eum sunt convertendi, ac resipiscendum est. Hunc quidè oportet esse usum pœnarum

narum & castigationum Dei. Verum miser iste tantum abest ab eo, ut magis nunc insaniat quam antea: Mali nunquam proficiunt pœnis Dei. Causa autem est, quia putant illas obvenire vel fortuna & casu, vel imprudētia sua, vel potentia & astutia adversariorum. Vnde fit ut tam infensos eos videas instrumentis, quorum operam adhibuit Deus in actione sua. Quod situm Dei mentio aliqua fiat, tum illi in Deum quoque invehantur: quod videtur contigisse furioso isti Antiocho, qui affectus dolore indignatus est contra fœdus sanctum, ut mox audiemus. Sequitur igitur secunda persecutio Ecclesiæ sub Antiocho.

Rursusque indignabitur contra fœdus sanctum atque efficiet, reversus enim animus adhibebit ad eos qui dereliquerint fœdus sanctum
 31 Et brachia ab ipso stabunt phanabuntque sanctuarium, & munitionem, & amovebunt jugem cultum, imponentque detestationem desolantem.
 32 Vt in robe agerent in fœdus contaminei blanditiis: & populum cognoscendum Deum suum prebendant, sicut facient.

Rursusque indignabitur contra fœdus sanctum, atque efficiet] Propositio est, cujus declaratio sequitur, *Animus enim adhibebit ad eos qui dereliquerint fœdus sanctum*] hoc est, ut populum Dei infesteret, attendet ad consilia Iasonis, Menelai, & aliorum Apostatarum, qui, relicto Deo suo, transfugerant in castra Antiochi. Hęc de consilio ejus, nunc de copiis. *Brachia ab ipso stabunt*] hoc est, habebit magnas copias per quas vim Iudææ afferet inhumanissimè, ut exponitur deinceps. Hactenus preparatio fuit, nunc manum operi admovet. Quod autem primum faciet cum copiis suis, hoc est, *Phanabunt Sanctuarium*] Ingredientur templum Dei sanctum, contrectabunt, exportabunt, & distribuunt res sacras illius, .i. Machab. 1. 13. & 2. Machab. 5. 15. Alterum est, *Phanabunt munitionem*] hoc est, Hierosolyma ipsa sanguine & cadibus funestabunt. Tertium est, *Amovebunt jugem cultum*] de hoc vide supra 8. 11. Quartum est, *Imponent detestationem desolantem*] hoc est, militem detestandum, qui desolet magis ac magis cultum Dei, in stativis collocabunt. Vide supra 9. 27. *Finis*

nis geminus sequitur: Prior, *Ut improbi agentes in sedes contaminet blanditiis*] hoc est, Apostatarum magis magisque obfirmantur & sordescant, secundum illud Iohannis, Apoc. 22. 11. Qui sordidus est, sordescat adhuc: Posterior finis est, *Et populum cognoscentium Deum prehendant*] Posteriores hunc finem aueratione quadam confirmat Angelus: *Sicut facient*] quasi dicat, certò hoc eventurum est. Hinc dolens Ecclesie vicem lamentatur quodammodò, versibus sequentibus duobus.

33 Ita erudientes populum, influentes multos, corrunt gladio, & flamma, captiuitate & direptione diebus multis.

34 Et corrundo adiuuabuntur adiumento paruo, quia adiungent se ipsis multi blanditiis.

Ita erudientes populum] id est, Iudæi mundi reliqui quasi lumina, *Corruent gladio, & flamma, captiuitate, & direptione multis diebus*] Tum est hujus mali amplificatio. *Et corrundo adiuuabuntur adiumento paruo*] id est, per paucos habebunt adjutores. Et quare? *Quia adiungent se ipsis multi blanditiis*] hoc est, quia plerique ex iis qui adiuuabunt, erunt hypocritæ, qui lingua tenus, ac non opere, miseros Dei seruos adiuuabunt: Quarum rerum exempla in libris Machabeorum extant quamplurima: Ferè enim cum Ecclesie res est cum externis hostibus, proditur à falsis fratribus. Obs. 1. Vicissim victores ac victi sunt Reges isti Syriæ & Egypti. Ecclesia Dei semel atque iterum victa est: Ita quidem comparatum est: Impii sunt flagella sibi invicem, vicissimque agunt & patiuntur: at pii ferè semper patiuntur, rarò adipiscuntur victorias hujus mundi: quia, nimirum, regnum eorum non est ex hoc mundo. Maxima Ecclesie victoria est, patientia in afflictionibus, & constantia in fide illa, quæ vincit mundum. Hæc est victoria quæ vicit mundum, nempe fides nostra. 1. Iohan. 5. 4. Equidem non exspecto futurum unquam vt prorsus floreant in terris Ecclesia, vel Catholica, vel particularis aliqua:

Benè

Benè agetur cum ea, si cōcedatur ei, vt respiret paulisper inter medias afflictiones. 2. Nihil hīc prēdictū legimus de abolenda ab Antiocho idololatria, & falso illo cultu, qui fuit in Ægypto: at legimus eū eo consilio venturū in Iudæam ut cultum Dei abroget. Idololatra ferè lubenter fert omne genus Idololatriæ, & Idola etiam, quæ ipse non colit: alia enim erant Idola Syriæ, alia Ægypti. Satanas qui regnat in Idololatriis non destruit suum ipsius regnum: & hominum animi propendent in vanitatem ac mendaciorum omne genus. Contrà verò Idololatra non fert veritatem, & Satanas, qui in ipso est, odit eam capitaliter, & homines natura quoque eam persequuntur. Quod si non esset aliud veritatis argumentum, sanè hoc est vel maximum, quod Satanas & mundus eam oderūt: Et hoc quoque nos non mediocriter consolatur hodierno die. Nulla religio est, nulla professio, quæ tot habeat adversarios, quot hæc doctrina, quam nos, Dei gratia profitemur. 3. Dolet Angelus vicem Ecclesiæ: quod quidem argumento est Angelos unà nobiscum affici sensu aliquo nostrarum miseriarum, ac proinde membra esse ejusdem corporis. Sest quæ causa est? Vidit Angelus eam gloriam, quæ etiam est Ecclesiæ hujus militantis, & in speciem quidem vilis atque abjectæ. Qui vident quàm gloriosa sit Ecclesia etiam hæc militans, illi ejus vicem dolent: Sic Ieremias lamentatur, Quomodo desiderat solitaria civitas amplissima populo & cæt. Lament. Ierem. 1. 1. & cæt. Et Paulus, consideratis illis Israelis prærogativis, sic dolet ejus vicem, vt optet se anathema esse à Christo pro fratribus suis. Rom. 9. 3. Verum mundus eam Ecclesiæ gloriam nō intuetur, sed fixus est in externa hæc & afflictæ Ecclesiæ militantis facie. Quæ ob oculos sunt, aspicitis, inquit Paulus. 2. Cor. 10. 7. Ex quo fit ut eam quam videt tam in speciem abjectam, non putet indignè tractari etiam tum cum omnibus modis affligitur, imò verò gaudeat afflictionibus ejus. Beati sunt quibus datum est videre ista.

35 Ex ipse autem erudientibus corruent ad confidendum eos, & ad perficiendum, & ad dealbandum, vigi ad tempus determinatum: quia adhuc supererit terminus constituto tempore.

Ex ipsi autem] Potuissent hæc afflictiones, quas Angelus prædixit futuras movere Daniele, ideoq; Angelus occu-
pat quod ab eo dici potuisset, nèpe, Cur sic exposcitur
est Deus Ecclesiam suam libidini impiorum hominum?
Respondet Angelus, & consolatur Daniele, consolatur
Ecclesiam, consolatur etiam se, nam & ipse præmonitus
de illa Ecclesiæ calamitate lamentatus est, ut vidimus.
Consolatio autem est partim à fine & usu afflictionum fu-
turarum, partim à tempore, quo terminandæ sunt om-
nes. Verba autem sunt, *Ex ipsi erudentibus currunt*] Et
in quem finem? *Ad conflandum eos, & ad purificandum, & ad
dealbandum*] Hæc verba idem significant, nempe, Eccle-
siæ sanctificationem. Primum verbum sumptum est, ut
videtur, à metallis, quæ propriè conflantur: Metalli, an-
tequam fundatur, maior est massa, utpotè commixta
adhuc scoria, postquam vero igne excocta est, separatis
jam scorii, minor exit, sed purgatio quàm antea: Ita est
de Ecclesia. Ecclesiæ priusquam affligatur maior est qua-
si moles, commixta scoria tum hypocritarum, tum eti-
am peccatorum, quæ sunt in optimis quibusque & ele-
ctis ipsis: At verò injecta Ecclesia in afflictionis fornacē,
ibique aliquamdiu excocta, minor quidem exit inde,
sed purior quam fuit antea. Secundum verbum sumptum
est à tritico, quod purgatur à palea: Tertium denique
verbum ab arte fullonica, qua ita purgatur pannus, ut
tandem candidus & albus efficiatur. Tempus afflictionis
sequitur: *Vsq; ad tempus determinatum*, inquit,] Non in
æternum affligetur, sed usque ad tempus à Deo definitū.
Quia adhuc, inquit, supererit terminus cōstituto tēpori]
quasi dicat, etsi sit tempus præscriptum afflictioni, neq;
sine fine modoq; sit futura, tamen adhuc supererit termi-
nus temporis illi cōstituto, id est aliquanto tempore pa-
tietur Ecclesia persecutionem. Ponderandus est finis
hic afflictionum. Finem ac usum afflictionum statuit, Ec-
clesiæ expurgationem: Vbi expurgatio est, sordes ibi sint,
necesse est. Ergo materia afflictionis est in ipsa Ecclesia,
nempe sordes peccati. Verum autem est quod dicit Apo-
stolus

stolus 1. Cor. 12. 31. Si dijudicaremus nos ipsi, non puniremur à Domino. Ergo sordes, quæ expurgantur afflictionibus, hujusmodi sunt, quæ alia ratione expurgari non possunt, non verbo, non promissionibus, non admonitionibus, non exhortationibus, non minis denique. Dicam hoc verbo: Est sopor quidam peccati, qui nobis solet obrepere: Et quis ille? Sanè qui est ad mortem nisi tandem afflictionibus excitemur. Cum punimur, inquit Paulus, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur, 1. Cor. 11. 32. Materia igitur quæ purgatur afflictionibus, est peccatum, & securitas in peccato, & securitas quæ est ad mortem. Cum itaque usus afflictionum is sit, ut purgetur hujusmodi peccatum, argumentum hoc Angeli plurimum momenti habere necesse est. Hæc enim ferè vis est argumenti, ejus quasi dicat, afflictionibus purgabitur Ecclesia à securitate illa in peccato, quæ esset alioqui ad mortem & condemnationem. Ergo ne commoveatur Ecclesia afflictionibus, sed us potius lætetur. Hoc tanquam fundamento posito, observo primum: Quo tempore quis affligitur, non fruitur vera consolatione, nisi expergefiat è securitate illa mortifera, videatque tum peccatum, tum inferos. Conspecto demum peccato, conspectis inferis, videbitur sibi miser fuisse ante afflictionem, nimirum sub peccato & morte constitutus: nunc verò afflicti, videbitur sibi beatus esse, quod oculos apertos habeat ad videndam suam miseriam. Nam qui semel aspexit peccatum & inferos, magnam aditum habet ad cælos: Dum enim videt ac sentit se incedere in lata illa via, quæ ducit ad interitum, potest se còtinuò de ea descedere ad aliam illam angustam, quæ ducit ad vitam. Hoc observo, eorù causa maxime, qui ex illo securitatis somno nunquam, ne afflicti quidem, expergefiere posse videntur. Adeò conspita est eorù conscientia! Videndum igitur nobis est, ut quovis modo afflicti simus, sive corpore, sive animo, magis in hoc incumbamus, ut materiam illam afflictionis, quæ est in nobis ipsis, & damnationem eam sequentem videamus, quam ut queramus rationem evadendi,

ut

ut Deus afflictionibus suis & castigationibus assequatur hunc in nobis finem, quem posuit Angelus, nempe, ut nos purificemur. Quod si quis afflicti sit à Deo, tum si una afflictione Deus non consecutus sit hunc, quem diximus, finem, restat altera gravior: quod si ne illa quidem profecerit, restat adhuc tertia gravior: quod si nulla afflictione temporaria profecerit, jam non es Dei, & restant inferi, non quidem ad te purgandum, sed ad consumendum in æternum comparati. Observo 2. Liberatis jam nobis ex afflictione, nulla est tum profecto vera consolatio, nisi simul inveniamus nos purgatos ac liberatos certo aliquo modo ex illis peccati sordibus. Non est vera consolatio in recordatione præteriti mali, ut dixit Poëta, Forfan & hæc olim meminisse juvabit: non est consolatio, si afflicti morbo, verbi gratia, ubi jam convalescimus, videamur nobis duntaxat magis purgati à malis humoribus corporis, quam ante morbum fuimus. Quid, quæso, id est, si animus interea nihilo sincerior sit quam antea? Non sumus affecenti verum illam ac proprium afflictionis finem: Quod si nullo tempore assequemur, videbimur tantum scoriz esse, quæ non sunt purgandæ quidem, sed igni consumendæ. Sic et qui nunquam in vita sua purgabitur, is scoria est duntaxat destinata jam olim ad interitum & æternam consumptionem. Observo 3. Ex hoc afflictionum usu video quam demum Ecclesiam velit sibi Deus in hoc mundo: Ecclesia, non secus ac metallum, injecta in ignem afflictionis, & purgata scoria tum hypocritarum, quæ admixta est Ecclesiæ, tum peccatorum & sordium, quæ adherent etiam veris Ecclesiæ membris, jam minor exit quam antea, sed purgatior. Hinc apparet velle Deum Ecclesiam in terris prævari quantitatem, & puram qualitatem. Nunc jacent Pontificij multitudinem suam. Sed qua ratione potissimum consequitur deus parvam hanc, sed puram Ecclesiam? Verum quidem est verbum & sacramenta ministrata, magnam vim habent, tum ad colligendam, tum ad sanctificandam Ecclesiam: sed crectis his quasi vexillis, confluit ad ea hypocritarum

major

major numerus, quàm verorum membrorum. Item immundities & impuritas naturæ nostræ, tam altè radices agit in animis nostris, ut opus sit majori aliqua vi, tum ad secernendos hypocritas, tum ad expurganda vera membra. Deus itaque totam quasi massam illam semel apprehensam injicit in fornacem afflictionis, ac tum scoria illa hypocritarum statim resilit, nam ferre ignem illum non potest: immundities verò ista naturæ nostræ quæ reliqua est in veris etiam membris, expurgatur paulatim atq; exurit. Hic fuit afflictionū usus à principio, neque unquam afflicta est Ecclesia, quin ex fornace illa afflictionis exierit paucior, sed purior, numerus. Hoc & nos expectisumus, cum Deus superioribus hisce diebus leviter quasi virga afflictionis nos tantum attingeret. Nihil enim est quod nos adhuc passisumus pro Christo, si cum aliis Ecclesiis conferamur: Deus det nobis resipiscentiam & patientiam atque constantiam in die afflictionis. 4. Observanda sunt hic qualitates afflictionum, quas nos perpetimur in præseni seculo: Dum hunc earum usum esse dicit, ut purificemur, non ut consumamur. omnino, inquit nobis levitatem afflictionum nostrarum: Si enim graviores essent, tum quidem cōsumeremur ab ijs, tum verò atque duraturas ad determinatum tempus, inquit brevitatem afflictionum. Habes igitur hic duas afflictionum proprietates, levitatem & brevitatem: Ex quibus discas, quæ sit misericordia Dei nostri, etiam tum cum iustus apparet, iratusq; conspicitur: Temperat afflictiones nostras, tum levitate, tum brevitate, & una cum tentatione, quemadmodum ait Apostolus 1. Cor. 10. 13. præstat evasione, ut possis illas ferre: Ex his rursus proprietatibus, & illud Apostoli sequitur. Non esse paria quæ præseni tempore perpetimur futuræ gloriæ in nobis relegendæ: & tamen verum est quod dicit Apostolus 2. Cor. 4. 17. Momentaneam hanc levitatem oppressionis nostræ excellenter excellentis gloriæ pondus æternum conficere nobis.

36. Nam faciet pro voluntate sua ille Rex, & extollet se, ac magnificabit se supra omnem Deum fortem, etiam supra Deum fortissimum omnium, loquens mirabilia: & prosperabitur, usque dum consummet indignationem, dum id quod fuerat præcisum efficiatur.

Nam faciet] Quatuor versibus sequentibus aperiens quasi fontē illum persecutionis Ecclesiæ Iudaicæ in Antiocho persecutore, futuram illius impietatem in Deum ob oculos ponit Ecclesiæ. Nam nos in toto hoc loco explicando sequimur eos, qui ex antecedentium & sequentium comparatione, adeòque ex historiæ fide statuunt hæc omnia de Antiocho Epiphane esse intelligenda. Primum igitur proponit hominis impietatem, eamque duplicem, primum in omnem omnino Deum, deinde in Deum summum ac verum, Deum, inquam, Israelis vers. 36. Deinde propositionem illam ejusq; membra sigillatim exponit tribus versibus sequentibus. Priusquam autem ad impietatem Antiochi futuram descendat, ejus quasi fundamentum quoddam subternit, libertatem illam summam agendi pro voluntate sua: *Nam faciet*, inquit, *omnia pro voluntate sua rex iste*] id est, Antiochus Epiphanes. Hinc illa primum superbia qua *extollet se, & magnificabit se supra Deum fortem*] id est, sese opponet & effret adversus quicquid dicitur Deus aut numen. Deinde, *qua extollet se supra Deum fortissimum omnium*] id est, Deum summum, ac verum, Deum Israelis. Superbiam autem istam animi verbis blasphemis prode: *loquens*, inquit, *mirabilia verba*] Sed quis futurus est successus? *Prosperabitur*, inquit] nempe in illa superbia ac impietate: Sed quousque? *Usque dum consummet indignationem*] videlicet Deus, perficiens severissimum judicium suum in sceleratum Antiochum & alios improbos. Hic finis ac terminus est prosperitatis ejus respectu Dei: Sequitur finis respectu Antiochi. *Usque dum*, inquit, *id quod fuerat præcisum*] videlicet decreto Dei, *efficiatur*] nempe, ab Antiocho. Sensus est prosperabitur Antiochus usque dum effecerit quod Deus per eum faciendum ab æterno decreverat. Obs. 1. Antiochus Epiphanes vir fuit planè ignarus veri Dei, si excipias scintillam illam naturalis luminis: Huic permittitur ut agat quod velit:

velit: quæ autem agit succedunt omnia ex arbitratu ipsius. Hinc illa hominis superbia, qua miserè excæcatur, ita ut neq; Deum, neque se possit jam ampliùs videre. Qui ignarus est Dei prospero rerum successu ita superbit, ita intumescit, ut præ tumore illo oculis quasi obversante, nihil possit videre, ne seipsum quidem: ut amittat etiam communem sensum, ac naturalem illam notitiam Dei, & infirmitatis humanæ, ita ut ne si habeat quidem ante oculos mille experientias potentia & iustitiæ divinæ, & infirmitatis etiam nostræ, aliquid tamen istorum videat. Miraris posse esse homines inter nos (de ijs loquor, quos Deus exivit in sublimiorem aliquem dignitatis gradum) miraris posse istos, præsertim tot exemplis & experientijs iustitiæ divinæ commonitos, sic tamen facere, ut nihil videantur videre, neq; Deum, neque se, neq; alios: in causa est ignoratio illa Dei: Nunquam illi quidem senserunt quis sit verus Deus, neque dum splenduit Deus in cordibus eorum: Quare adhuc in tenebris manent. Beati sunt, quorum oculos Deus jamprimùm aperuit ad se videndum: estque hæc cognitio Dei in Christo omnium beneficiorum maximum: quod qui habet, prælatam sibi quasi faciem habet, qua videat quomodò se gerat in vtraque, ut loquuntur, fortuna, sive prospera, sive adversa. Cognitio civilis tota, qua sola ferè delectantur homines, non id efficiet tibi, non si vel ipsum Machiavellum vasfrutie suæ peres: imò verò, quò major erit sapientia illa, quæ est secundum hunc mundum, eò major erit cecitas in rebus prosperis: Sola illa cognitio, quæ est ex verbo Dei, hoc efficiet. Verbū enim Dei, ait david, lucerna est pedibus nostris. 2. Reprehenditur hoc in isto homine, quod Idolorū etiā contēptor fuerit, ac fuit etiam contēptor veri Dei & omnis numinis: Idolorum igitur contemptus ita demùm laudabilis est, si interea verū illum ac unicā Deum colas: sin verò non quidem ex reverentia veri Dei, sed ex superbia & contemptu omnis numinis, Idolum etiam cōtemnis, peccas gravissimè: Ita enim non tam Idolum contemnis, quàm numen & cœlestem potestatem. Idololatriæ

træ enim aliquid numinis & cœlestis potestatis in Idolis
 suis fuisse existimarunt. Vide hîc astutiam Satanæ: Om-
 nes quidem nascimur cum aliqua notitia veri Dei, saltem
 ea, quæ faciat nos inexcusabiles. Diabolus autem cona-
 tur primum deletere semel ex animis nostris omnem sen-
 sum Dei, omnemque numinis reverentiam: Hoc ubi non
 obtinet; tum notitiam illam quantulamcunq; veri Dei
 facit evanescere, ita ut pro vero Deo Idolum revereamur.
 Si compares inter se hæc hominum genera prorsus
 nimirum atheos & idololatrias, deterius profectò
 videbis illud alterum genus hominum, qui deleverunt
 planè ex animo omnem numinis sensum, saltem conan-
 tur lucem illam prorsus extinguere. Hinc est quod ego
 putem prophanos istos quoscunq;, etiam nobiles, qui
 sine religione vivunt in mundo, deteriori loco esse, quàm
 illos ipsos idololatrias, qui ex gentibus olim fuerunt: Illi
 aliquem sensum numinis retinuerunt, hi nullum habent,
 & luctantur non cum luce naturæ duntaxat, sed cum luce
 illa verbi & Spiritus Dei longè clarissima. 3. Prosperatur
 Antiochus simul, & impendet quasi capiti ejus divina in-
 dignatio: Videretur ira Dei potius ad eos pertinere quos
 afflixit Antiochus, quàm ad Antiochum tam prosperè a-
 gentem; & ipse quoque Antiochus visus est sibi omnia
 cum Deo facere: sed non tamen ita fuisse ex hoc loco
 discimus. Non igitur oportet iram Dei metiri ex rebus,
 vel prosperis, vel adversis, præsertim cum ex isto Antiochi
 exemplo hoc discamus, prosperas actiones & successus
 impiorum secundos, totidem pœnas & maledictiones esse:
 ait enim cum prosperandum tantisper dum consum-
 metur indignatio. Ergo omnes ejus actiones & successus
 omnes ex Dei indignatione erant, ac proinde totidem
 pœnarum ac judiciorum. 4. Sed consideremus quanam sit con-
 summatio ista indignationis Dei. Consummata ista in-
 dignatio Dei propriè ea est, quæ ad improbos pertinet:
 Neque enim ei satisfacit, nisi morte improbi sempiternæ:
 Ex quo licet conicere, quam demùm mortem obierit
 impius iste Antiochus; non primam hanc duntaxat, sed

et æternam, quod et horrores illi conscientiz, quos sensit in morte hac prima testati sunt: Ergo consummata ista indignatio ad improbos pertinet. Est etiam quædam indignatio Dei & ira, quæ prosequitur pios propter peccata & defectus ipsorum: Vnde existunt crucez istæ & afflictiones: Sed non est propriè consummata illa. Verum tamen illud est, consummatam illam indignatione prosequi peccatum quodcunque in quocunque, etiam in electo ad mortem usque æternam, vel saltem æquivalentem, quæ Christi mors est. Quomodo igitur immunes sunt etiam electi à consummata ista indignatione? Respondeo in morte illa Christi, quæ æquivalet æternæ, satisfieri consummatæ Dei indignationi, adeo plenè perfectèque, ut jam nulla satisfactionis pars à nobis, qui in Christo sumus, restet persolvenda. Neque enim afflictiones hæ quotidianæ, quæ etiam sunt propter peccatum, satisfactiones sunt tamen, aut pars ulla satisfactionis pro peccato, verum hic est eorum finis quem Angelus docet hoc loco, ut nos purgemur ab illo peccato, & impostorū cautius rectiusque vivamus. 5. Videmus hic tantisper prosperari impios, dum cōpleverint illud opus quod Deus per eos decrevit facere ab æterno. Quare dum videmus impios prosperari, ac omnia facere pro libidine sua, oculi continuò tollendi sunt ad decretum illud Dei, cogitandumque est ista non tam ab eis fieri, quàm à Deo qui ita decrevit fieri ab æterno. Hoc interea nos consoletur, Deum ea ipsa prosperitate, omniumque rerum successu impios punire, paulatimque ea ratione consummare atque perficere indignationem suam. Nam hæc conjuncta sunt in hoc textu, deum consummare indignationem suam: & impios efficere quod Deus per eos faciendum decrevit. Præterea id nos debet consolari, quod prosperitas ea finè tandem sit habitura, tum nimirum cum Deus per eos effecerit, quod olim decrevit: quo demum tempore sentient impii totam illam superiorem prosperitatē, pœnā duntaxat fuisse, & maledictionem Dei, cum, nimirum, auferent illā laborū suorū, tam tristē mercedē.

37 Ne ad deos quidem maiorum suorum attendet, neque ad desiderium feminarum, neque ad nullum Deum attendet, sed supra omnes magnificabit se.

Ne ad Deos quidem] Tribus versibus sequentibus declarat præcedentem illam propositionem duplicis impietatis: priori loco explicat impietatem in genere in Deum omnem: Verba sunt: *Ne ad Deos quidem maiorum suorum attendet*] Religio illa quæcunque, siue vera, siue falsa, quæ accepimus à maioribus, solet altius insidere animis nostris, & nõ nisi egerrimè patimur nos ab ea abduci: quare dum dicit eum non habiturum rationem Deorum maiorum suorum, ea re significat eum fore planè impium, & vacuum omni numinis reverentia: Addit deinde, quod ex, priori illo sequitur: Nam impietatem sequitur inhumanitas, estque impietatis in Deum certissimum argumentum: quare hoc additum videtur declarandæ impietatis gratia: *Neque attendet ad desiderium feminarum*] hoc est, destituetur omni naturali studio & amore erga suos, qui amor in mulieribus solet esse tenerrimus, ut 2. Sam. 1. 26. Amplificat impietatem illam in Deos maiorum suorum, *Neque attendet ad nullum Deum*] Non modò Deos maiorum suorum, sed omnem planè Deum contemnet, & præ se quidem contemnet: quod significatur verbis sequentibus, *Sed magnificabit se contra omnes*] quibus attingit fontem ac principium contemptus numinis, philautiam, immoderatumque sui studium. Atque hæc in Antiocho ita se habuisse, res ipsius gestæ ostendunt, cum nihil unquam fecisse legatur, nisi suo ipsius erga se studio, nulla Dei, nulla naturæ & sanguinis, nulla fœderis ratione habita, vt jam superioribus exemplis demonstravimus. Obs. 1. Epiphanes homo erat philantes sibi que supra modum placens: huic succedunt omnia ex animi sententia, ira deniq; evadit superbus & admirator sui cum contemptu omnis Dei & hominum. Qui supra modum studiosi sunt, & amantes sui, quique se, suam vitam, sua commoda, suam gloriam, anteferunt aliis rebus omnibus (id enim est philantiæ) hi, si secunda vtantur fortuna perpetuò, omniaque agant pro voluntate sua, sic

denum rapiuntur in admirationem sui ipsorum, ut præ se contemnant non homines modò, sed Deum ipsu. Nebucadnetzar, homo sui plus satis studiosus, cum succederent omnia ex animi ipsius sententia, deambulans aliquando in regia sua, sic contemplatus est se, sic se ipse in admiratione habuit, ut contra in Deum blasphemias emeret. Vide igitur quàm periculosum sit habere semper faventem nobis fortunam, ut aiunt : Sic enim fit ut ex philautis tandem planè impii & apertè blasphemi efficiamur. Non magis opus est nobis aqua & igni ad istam vitam, quàm afflictionibus rebusque adversis ad alteram illam: Nam prospera omnia fovent in animis nostris philautiam istam, & totum hoc naturæ malum adaugent, proferuntque in eam magnitudinem & altitudinem, ut minitetur tandem in coelos & Deum ipsum. 2. Prædicat Angelus hunc futurum impium simul & inhumanum: Inhumanitas igitur conjungitur cum impietate. Hoc est justum Dei judicium, qui peccatum peccato punit, & impietatem punit inhumanitate ac injustitia in homines. Vide Rom. 1. Sed rursus observa: Non vulgarem aliquã inhumanitatem conjungit cum impietate, verùm ejus speciem pessimam astorgiam, qua quis adeò inhumanus est, ut hominem de homine videatur exuere: sed si attendas, hujus rei justa ratio subest, nam iste est impietatis summus gradus, quo Epiphanes omnem numinis reverentiam semel ejuravit, non ad verum Deum attendit, ne Deorum quidem majorum suorum respectum habuit. Hoc justum est Dei judicium, & justa compensatio: Cum enim homines spontè exuunt omnem Dei sensum, omnem planè reverentiam, Deus vicissim privat eos omni sensu, etiã naturæ ipsius, quæ non adimit ipsis belluis; belluæ enim non eò insanix deveniunt, & astorgix, quò videmus devenire multos hominum. Hoc apud animum meum posito, quoties intueor nostros homines sic furentes etiam in sua ipsorum viscera, & in conjunctissimos omni modo, patria communi, religione, sanguine, cogor in eam venire sententiam, ut putem exuisse istos homines
om-

omnem Dei reverentiam, nullumque ferè sensum ejus in animis eorum reliquum esse: Quoties etiam reputo cum animo meo crudelitatem illam adversariorum nostrorum Papistarum plusquam barbaram, non modò adversus alios, sed suos, adversus gentiles suos, adversus Reges etiam suos: Nam ne à Regibus quidem nunc abstinent hypocritæ, qui tamen clamant sacrosanctos esse, hocque nobis imputant, quòd regiz Majestatis violatores simus. Non de vulgo Papistarum loquor, sed de Clero ipso: Nuper enim Parisiensis ille Clerus adversus Regē Galliarum conjuratus est, quem etiam opera Iacobini cujusdam nebulonis è spelunca illa Latronum emissi, fraudulentè & crudeliter venenato cultro interemerunt. Quoties hoc mecū reputo, videtur mihi eorū religio, ut est revera, nihil esse nisi diabolica superstitio. Quotquot verè pii unquam fuerunt ac religiosi, illi semper præditi fuerunt spiritu clementiæ & misericordiæ, neq; ullo tempore exiterunt ferè pii, exequutores judiciorum Dei severiorum: Parcit enim Dominus exultationi suorum apud homines, parcit dolori eorum, quem conciperent, si iis vellet uti tanquàm ministris judiciorum suorum: Malunt enim ipsi tormenta omnia perpeti, quàm esse tortores Papistarum similes: Vult in iis conspici spiritum lenitatis, vult conspici eos non instrumenta judiciorum, sed misericordiæ: Iudicia autem relinquit impiis, & Papiis exequenda, ut ipsi tandè horrendis modis judicentur.

38. Et quod ad Deum summi roboris, in sede eius honorabit, honorabit inquam Deum, quem non agnoverint maiores eius, auro, & argento, & lapidibus pretiosis, ac rebus desideratissimis.

Et quod ad Deum] Hactenus exposita est impietas Epiphani in Deum omnè alium: Sequitur impietas ejus in verum Deum: Verba sunt, *Et quod ad Deum summi roboris*] id est, Deum Israelis potentissimum Deorum, et solum Deum, *In sede eius*] quæ est Hierosolymis, nempe, in templo veri Dei, *Honorabit*] Tum verbum idem repetitur propter rei indignitatem, *Honorabit, inquam, Deum, quem*

Non agnoverunt maiores eius] hoc est, ignotum Deum, & alienum, ut vocat sequenti versu, nempe Iovem Olympium non Syrorum, sed Græcorum Deum: de quo lege 2. Machab. 6. Colendi modus deinde exponitur. *Honorabit eum auro, argento, lapidibus pretiosis, ac rebus desideratissimis*] Nullis parcat sumptibus ut eum honoret. Quæritur hic primum, cum dixerit supra eam hujus hominis futuram impietatem, ut nullius Dei rationem sit habiturus: qui sit, ut nunc dicat eum honoraturum Deum ignotum? Re. Verum quidem est, tyranni non attendunt ad Deum ullum, & quod dicit Habacuc, sacrificant retibus suis, hoc est, callidis consiliis, quibus innocentes homines irretiunt: Sapientia enim ipsorum & consilia sua sunt iis pro Deo: Quia tamen vident populum suum natura inclinari ad religionem & cultum aliquem: Nam cultus Dei naturalis est: quod authoritatem majorem habeant apud eum, & videantur omnia Dei auspiciis facere, Deum aliquem sibi statuunt. Sed cum ventum est ad delectum faciendum, tum quemvis potius, quam verum illum Deum sibi eligunt, ut cujus leges tam pugnantes cum affectibus suis ferre non possint: Idolum autem fingunt sibi ut volunt, & imaginantur eadem omnia velle ac nolle, quæ ipsi volunt ac nolunt: Interea autem temporis nullam habent numinis reverentiam nisi simulatam aliquam: Nam etiam Deos majorum suorum rejiciunt, quod argumentum est omnis reverentiæ ex animo ejectæ, meri denique atheismi. Hic lubet obiter notare, quomodo homines perveniant ad atheismum. Nemo nascitur expers omnis notitiæ veri Dei: tamen Deum hunc aliquo modo natura cognitum non visum est illi retinere in notitia: Estque hic primus gradus: Tum justo Dei judicio excutit e mente sua omnem omnino numinis opinionem: quod ex omnibus judiciis gravissimum est. Illud, fateor, grave, quidem est, cum homines veri Dei notitiam non retinentes traduntur uanitati suæ, ut Idola colant pro deo; Sed hic relinquitur aliqua saltem numinis reverentia: Illud verò gravissimum est, cum non retento in notitia ve-

ro Deo, homines deinde amittunt omnem numinis reuerentiam. Tam horrenda exempla iudiciorum Dei cum videmus in aliis, debemus metuere, gratiaque Deo agere ingentes, quod in Christo tam clementer nobis usus sit, qui tamen nihil magis promeriti sumus, quam illi ipsi, quos Deus tam miserè abiecit. Obserua hinc deinde: Qui semel desciverunt à vero Deo, eos nullam stabilitatem habere in Idolis suis: Diis patriis relictis, Epiphanes quærit sibi Deos novos. Vbi quis animum semel applicat ad Idolum, non inuenit quidem in eo lætitiā & pacem illam, quam in Deo esse oportet: Imò verò è contrario ex Idolo maiores sunt terrores animi, quā fuerunt sine eo: Multiplicant dolores suos, inquit David, Ps. 16. 4 qui alienū dotant: hoc est, peregrino deo ac potius Idolo se velut matrimonio copulāt. Inde est quod multitudinē sibi quærant, neque animum adiciant ad unum aliquod Idolum. Cum igitur videris miseros homines quærere sibi multitudinem Idolorum, tum facile conijcere poteris non frui ipsos ea pace conscientiz, eaque lætitiā, quæ esse debet hominibus à Deo suo. Ideoque ego ausim illud affirmare Papistam cum multitudine Deorum suorum nescire adhuc, quid sit vera illa pax & tranquillitas conscientiz, lætiæque in Deo. Miseri autem sunt qui non percipiunt ex Deo suo, totoque illo cultu ejus pacem aliquam ac lætitiā.

39 Committensque munitiones Dei summi raboni Deo aliens, quos agnoverit, hæc augebit gloria, & dominatores faciet in multos, ac terram partem præti leco.

Committensque] Nunc pergit in explicanda impietate Epiphani, qui non solum violaturus est templum Domini, sed & totam terram sanctam, præpositis ei hominibus pessimis *Committes*, inquit, *munitiones eius*] hoc est, Iudæam totam, synecdochicè, *Committes eam signato Deo*] Iovi Olympio, tanquam Deo tutelari: *Et quos agnoverit ipse hæc augebit gloria*] hoc est, non quos alij agnoverint, aut dignos honore censuerint, sed quos ipse homo impius & iniquissimus rerum index agnoverit: homines, nimirum, ipsius

ipsius similes, impios, obscuros, ignobiles, terre natos, hos provehet arbitrato suo, *Et dominatores faciet in multis*] cujusmodi exemplum est de illo veteratore sene Antiocheno. 2. Machab. 6, præterea *terram partietur*] inter hos *pretii*] id est, *mercatus loco*] Vt nihil reliquum faceret ad suam tyrannidem Antiochus impurissimos homines præfecit Dei populo, & hæreditatem Dei pro libidine distribuit, quæ duo maximè cavebantur lege. Obs. 1. Epiphanes homo impius volens Iudæis imperare, conatur eos omnes sui similes facere, hoc est, impios & defectores; putat enim si religionem suam & cultum veri Dei retineant, non fore locum imperio suo impio, & impuris affectibus suis apud eos. Illud certum est impios & impuros quoscumque, velle omnes sui similes esse: ne quis sit omnium, qui opponat se affectibus ipsorum, & ne scdiggas ac impuritas ipsorum in vniuersali illa impuritate ac defectione animadvertatur: Hinc est quod ebrietate præditi velint omnes tales: adulteri velint omnes huiusmodi, &c. Nam vulpeculæ illius æsopice ingeniū referūt, quæ cum amisisset caudam suasit omnibus vulpibus, ut caudas se truncarent. Verūm imprimis eo sunt ingenio tyranni, ne quis sit qui resistat affectibus ipsorum, dum ex animi sui sententia volunt vivere: Quod dum faciunt, satis quidem arguunt se conscientiam non planè amisisse: Neque enim, si non esset factorum conscientia aliqua, sic eos puderet, vt jam quærerent tegi turpitudinem suam prætextu multitudinis. 2. Impius Epiphānes postquam omnem semel opinionem numinis ejecit ex animo suo, Deum persequitur in Ecclesia sua. Præfractæ impij posteaquàm semel ejecerunt Deum ex animis suis, vellent eum simul ejectum ex vniuerso mundo: Ideoque persequuntur eum in Ecclesia sua, in qua maximè sedes est ejus gloriæ. Vbi videris impium ac prophanum aliquem, expectabis ab eo hominem persecutionē cum tempus & locus dabitur, quicquid demùm polliceatur de se tanquā patrono religionis aliquando futuro, si opus erit: vt audio jactari hodiè à quibusdam nostrorum hominum, qui tamen

tamen ipsi, ut videtur, omnem Dei sensum amiserunt. Cre-
demus verò eum, qui non pépercerit Deo in corde suo,
neque ei in eo locum aliquem esse voluerit, eum, inquā,
parciturum Deo in cordibus aliorum. Non potest fieri
quin malitia illa quæ expulit Deum è corde suo, simul ex-
terminatum velit eum è toto mundo, si posset fieri. David
Psal. 36. introducit defectionem improbi alloquentem
improbum, in quo non est pavor Dei, ac sollicitantem e-
um ad maiorem defectionem. Qua quidem prosopopœia
David relinquit nobis intelligendum defectionem semel
cœptā eodem loco non consiliter, sed eum qui cœpit se-
mel labi, in illo quasi præcipitio defectionis positum, nul-
lum ferè labendi finem facere: Qui stant igitur videant
ne cadant: Non enim adeò facile est gressum revocare,

40 Sub tempus autem finis, confuget contra eum Rex Austri, irruetque ut turbo in
illam Rex Aquilonis curribus, equitibusque, & classibus amplis, & ingressas regiones
inundabit, & transibit.

Sub tempus Sequitur tertia expeditio Antiochi adver-
sus Regem Ægypti. Verba sunt, *Sub tempus autem finis con-
fuget contra eum rex Austri* hoc est, biennio post erectam
in Iudæa Idololatriam, & quasi biennio altero ante mor-
tem Antiochi qui Physconis partibus, semper studuit cō-
tra Ptolemæum Philometora, ut ante diximus: Ob eam
igitur causam *Rex Austri* [rex Ægypti *confuget contra eum*]
Quid tum Antiochus? *Rex Aquilonis* [rex Syriæ Antio-
chus, agens Physconis partes, *irruet ut turbo* in eum, cum
curribus, equitibusque, & classibus amplis] Et quis erit
belli successus? *Ingrreditur* [Antiochus *Regiones*] Ægypti,
Et inundabit ac transibit hoc est, summo impetu, & cele-
ritate Ægyptū percurreret. Id tum evenit cum Antiochus
nomine Physconis Ptolemæum è regno pelleret, & Æ-
gyptum pervaderet: prout factum esse à Physcone mino-
re fratre legimus apud Florum in Liviana Epitome, ut
colligimus ex Zonara tomo annalium secundo. Obs. I.
Mirū est, quod, cum recēs venerit Rex Antiochus è Iudæa
quā modo polluit, cūq; non solū verū Deū, sed omnē om-
niū

nino deū contēpserit. Mirū est, quod tamē ausus sit ingredi bellū adversus *Ægypti* Regē, quodq; non metuerit sibi adversos Deos. Pii nihil audent tentare irato Deo, impii pollicentur sibi successus prosperos, etiā invito Deo: causa est, Dixerūt in corde non esse Deū. David Ps. 10. 4. post quā hęc dixit, Improbis iste pro elatione vultus sui non inquit: statim addidit, Non esse Deū sunt omnes cogitationes ejus. Impius si non potest omnē profus Dei cōscientiam exuere, saltē putat eum non gerere curam rerum humanarum: Inde sequitur non nisi fallacem esse istam impiorum persuasionem, qua etiā sine Deo pollicentur sibi omnia: Fieri quidem potest ut habentes fiduciam quandam in se, potentia, sapientia, opibus suis, & in rebus his terrestribus positam, sint ad tempus securi suo quodam modo: sed vera et solida securitas nō est ista. Hoc enim unicum est fundamentum veræ securitatis, quod Paulus substravit sibi, Rom. 8. 31. Si Deus pro nobis, quis contra nos. Succedit tamen quod impius hic tentavit invito quasi deo: Verum quidem est illud, solere securis repentinum imminere exitium, Paul. 1. Thess. 5. 3. ait, Cum dicent pax & tuta omnia, tum repentinum eis imminet exitium, sicut dolor partus mulieri uterum ferenti, nec effugient: Verum quidem id est, sed tamen Deus quantisper habet aliquos castigandos ac puniendos per impios, & quantisper habet impios ipsos obfirmandos in impietate sua, tantisper largitur successum impiis machinationibus eorum. Habuit Pharaonem indurandum, idē fuit Magos imitari prodigia sua, quæ tum per Mosē & Aaronem edidit: Cum igitur videmus impios ex animi sui sententia omnia facere, tū dicere possumus consilium Dei esse ut ipsos obduret. Et nos ipsi quoque suspectos habeamus successus malorum consiliorum nostrorū, cogitemusque multo melius agi nobiscum, si mala consilia non succedant, quam si succedant: Sic enim Deus vocat nos ad resipiscētiā.

41 Deinde regrediētur in regionem decoris, cum multe corruerint: hæc autem eripiat se e manu eius Edomæ, & Moabiticæ, ac præcipua Hhammonitarum.

43. Cum autem extenderet manum suam in regiones, etiam terra Egypti non evadet:

41. Sed dominabitur in recondita auri & argenti, & in omnia desideratissima Aegypti: Lybique & Aethiopes comitabuntur gressus eius.

44. Sed rumores conturbabunt eum ab Oriente, & ab Aquilone: quoniam exibat cum aestu ira magno ad perdendum, & interfectioni devotendum multos.

45. Et figet tentoria palatii sui inter maria in monte decoris sancti.

Deinde regreditur] Haftenus fuit tertia expeditio: Sequitur nunc tertia Ecclesie Iudaice persecutio una cum occasione sua: *Deinde inquit, regreditur in regionem decoris*] hoc est, in Iudaeam: Occasio subjecta est in summa haec est, Antiochus subactis jam multis regionibus in Africa audi et rumores de rege Persico, quod fines ipsius invadar, & de Iudaeis quod studeant vindicare se in libertatem: Ideo iratus consilium capiet, primum veniendi contra Iudaeam. Atque haec occasio est: Primum igitur habes subigendas ab Antiocho regiones, hoc & sequenti versu: deinde habes rumores, qui ad eum perventuri sunt de defectione earum, vers. 44. Sed verba sunt, *Regreditur, inquit, in regionem decoris, cum corruerint multa regiones*] hoc est, postquam subegerit jam multas regiones. Priusquam autem particulatim enumeret Angelus domitas ab eo regiones, ostendit quoniam regiones effugiturę sint manus ejus: *Ha autem tem eripient se, inquit, a manibus eius Edomaei, Moabitis, & praecipua Hammonitarum*] id est, haec regiones erunt expertes illius cladis, optimęq; Antiocho cum his conveniet: Redit deinde ad regiones eas particulares, de quibus in genere dictum est superiori versu, quod corruent: *Cum, inquit, extendet manum suam in regiones, etiam terra Egypti non evadet*] Tum exaggerat Egypti cladem. *Sed dominabitur in recondita auri, & argenti, & in omnia desideratissima Aegypti*] Sequuntur alij populi quos pariter subacturus est, *Lybier, & Aethiopes comitabuntur gressus eius*] hoc est, populi Africae Aegypto cotermini, qui prius auxiliares fuerant Ptolomei Philometoris, hi ministrabunt ei & ipsum sequentur ducem. Quid interea temporis incidet? *Sed rumores, inquit, perturbabunt eum ab Oriente*] hoc est, a rege Parthorum Antiochi fines invadente, ut meminit Zonaras, & ab Aquilone] id est a Iudeis conantibus servitute ejus se libera-

re: Hi enim Aquilonales erant Antiocho in Ægypto ver-
santi: vide 1. Machab. 3. 27. Quid igitur faciet? *Quamob-*
rem exiit ex Ægypto cum aestiva magno ad perdendum & ad
internecioni devovendum multos Hic explicata jam occasio-
ne, redit ad persecutionem Iudzorum tertiam, proposi-
tam supra versu 44. Quid primum faciet egressus ex Æ-
gypto cum hoc æstu & furore? *Figet tentoria palatii sui* hoc
est, *regiam suam stabiliet inter maria, in monte decoris sancti* id
est, Iudæa, quæ jacet inter mare Mediterraneum & mare
mortuum, qui fines sunt Iudææ. Antiochus exiens ex Æ-
gypto duo sibi proposuit consilia, vnum, vt regiam suam
in Iudæa stabiliret ad Iudæos edomandos: Quamobrem
Antiochum filium commisit Lysiæ, quem negotiis regni
præfecerat ab Euphrate ad fluvium Ægypti. 1. Machab. 3
32. Alterum ut in Persarum regionem excurreret & Par-
thos coerceret. Obs. 1. Successit quidem, quod sine Deo
tentavit Antiochus adversus Ægypti regem: Verum quo
tempore videtur sibi maximè potens, domitis iam mul-
tis gentibus: & quo tempore maxime securus agit, tunc
temporis audit rumores, quibus graviter conturbatur,
& Deus jam tum incipit eum dejicere: Succedunt quidè
perversi conatus impiorum, quos capiunt etiam invito
Deo, tantisper dum satis jam obdurati sint adversus De-
um, & peccati eorum mensura sit completa. Sed vbi com-
pletum est semel peccatum, tum quidem iudicium quod
longo satis tempore dilatum est, repente incidit in ipsos,
imparatosque ac nihil tale suspicantes opprimit. Ob e-
amque causam comparatur in scripturis dolori parturi-
entium mulierum, qui solet esse repentinus. Quid interest
inquis, siue provisum sit iudicium, siue de improvviso in-
cidat in quenquam, modo incidat in eum. Imò multum
interesse ex hoc ipso loco discimus; Conturbatur enim
Antiochus jam auditis his rumoribus. Cum repentinum
est ac inopinatum iudicium, tum nullus est consolationi
locus, neq; sciunt homines quo se vertant: Causa autem
est, quia refugium non præpararunt sibi erga diem mali.
Qui prævident iudicium eventurum, tempestivè præpa-
rant

rant refugium in Deo, quò se vertant in die mali, in quo non obscurum cernitur discrimen inter pios & impios: Nam cum commune iudicium apprehendit utroque, tum pii habent consolationem in Deo, impii nullam. Ergo tenendum est illud principium, videndumque ne repentinum et improvisum iudicium incautos nos offendat. Christus præcepit discipulis suis ut vigilarent: Apostoli post Christum quoties vigilandum esse clamant? Sic & nos hodierno die clamamus consopito huic sæculo, ut vigilet. Sed dices qua ratione prævidebimus futurum iudicium? *Esaías cap. 30. 12. 13.* sic alloquitur hypocritas & contumaces Iudæos, Quandoquidem spernitis verbū hoc, idcirco erit vobis iniquitas ista similis rupturæ cadentis muri, quæ ventrem faciebat in muro edito, cuius repente in momento advenit fractura: Ergo causa repentini iudicii, est contemptus verbi Dei, contemptus comminationum quæ fiunt ex verbo Dei, cum, nimirum, ijs non auscultamus. Contrā igitur, ratio prævidendi iudicium erit, si audiverimus comminationes illas iudiciorum quæ sūt ex verbo Dei, & ad eas auditas evigilemus: Ideò enim proponuntur iudicia Dei, ut nos expergesciamus tandem ex altissimo hoc securitatis somno. Sed an hoc satis est audire Dei verbum? Sic debemus quidem vigilare & prævidere iudicium, ut muniamus nos firmis consolationibus adversus diem mali, assidue precantes, ut consolationē hanc, quam nunc sentimus in rebus prosperis, tunc mutatis rebus sentiamus. 2. Optimè convenit Epiphani cum Edomæis, Moabitibus, & Hammonitis, gētibus pessimis. Optimè convenit malis cum malis, & tyranno cum malo populo. Tyrannus enim est, qui non ex legibus sed ex voluntate sua vivit. Quare capitaliter odit optimū quēq; pessimū quēq; amat: quia optimus quisq; maximè adversatur ejus voluntati et cupiditatibus; pessimus, quisq; inservit maximè libidini ejus. Quare equidē nunquam estimaverim amorē vel odiū Dei ex odio vel amore tyranni cujusquā, neq; eā gentē felicissimā statim duxerim, cui maximè parcit tyrannus. De me sanè ut dicā, malim odiū quā amorē mali viri: Si ex mundo essemus, mūdus nos diligeret:

ligeret: Non sumus ex mundo, ideo mundus nos odio habet Ioan. 15. 19. 3. Exaggerat cladē Ægypti ex direptis thesauris auri atq; argenti, rebusq; aliis desideratissimis, hoc est, ex direptis ijs rebus, in quibus spem suam omnē collocarunt Ægyptij. Ideoque nihil spei ferē reliquum facit Ægyptiis. Nota igitur: Iis qui non collocant fiduciam suam in Deo, gravissimum malum est privari rebus hisce mundanis: Quod si Deus vnus reliquus sit, in quo fiduciam collocemus, post amissa jam ista omnia, benē agetur nobiscum: Nam, ut illud verō dicam, non est aliud ab eo propriē objectum fiduciæ nostræ: Sin verō Deus non sit reliquus, necesse est illi ad extremam desperationem veniant, qui fiduciam suam collocarunt in istis rebus. Quare cum videbis nimis impatienter ferre homines amissionem istarum rerum, facile conicere poteris non: ut oportuit, collocatam esse fiduciam eorum in Deo. Facile omnes cum valemus, cum pleni sunt loculi, plena granaria, cum tranquille agimus, tum facile omnes profitemur fiduciam nostram in Deo solo esse. Sed si velis id mihi plenē persuadere, in rebus adversis ipsum demonstra: In quibus, si impatiēs fueris, non crediderim te jam in rebus prosperis fiduciam jam prius in Deo collocasse. 4. Epiphanes turbatus rumoribus illis insanit. Hoc scilicet est ingenium impiorum: Cum iudicium adeo grave incumbit, ut nullum effugij locum esse videant reliquum in rebus suis, tum prorsus desperant: nam tum ad Deum confugere non possunt: Cum vero iudicium non ita grave est & vident aliquid adhuc spei in rebus suis reliquum esse, tum quidem magis insaniunt in Deum magisque blasphemii sunt, quam unquam antea, ut est in Esaia cap. 9. 10. 11. Laceritia opera ceciderunt, sed nos lapide cæso extremamus. Verum quid ad hæc Dominus Malachi. 1. 4? Edificent, inquit Dominus, ut ego destruam. Nihil mireris igitur si hodie minetur Hispani se reparaturos ruinas illas superioris anni: sed in Deo illo te consoletis, in quo plas virium est ad destruendum; quam in illis ad extruendum. In quibus tamen vide cor quod respicere ne-

cit, quodque prius abolebitur, quàm iudicijs Dei emolliatur. Tam nihil afficiunt hōmīnē iudicia Dei, nisi interius unā moveat eum Dei Spiritus. Hactenus fuit tertia persequutio Iudææ cum occasione ipsius.

—cumque venerit ad finem suum, nullus erit auxilio ei.

Cumque venerit] Sequitur postremo casus, & exitium tyranni: Verba autem sunt, *Cumque venerit ad finem suum nullus erit auxilio*] Hic habemus interitum tyranni. Antiochus mutato consilio illo regiam stabiliēdi in Iudæa, con filium cepit proficiscendi in Persidem: ad Parthos edomandos: Quamobrem Antiochum filium suum commisit Lyfiæ, quem etiam præfecit regno ab Euphrate ad terminos usque Egypti. 1. Machab. 3. *Cum igitur venerit ad finem suum*] hoc est, ad limitem ditionis suæ, nempe, Elymaida, ad nobile Persarum oppidum: cum illuc venerit, *Nullus erit ei auxilio*] Concitata enim adversus eum multitudo fugatus est, & destitutus ab omnibus: Vide 1. Machab. 6. & 2. Machab. 9. Casum ejus non persequitur ulterius, quem, qui volet, discat ex primo & secundo Mach. lib. Nos verò interea illud videmus, tyrannorū exitum semper miserabilem esse. Ipsi autem tyranni adeo excæcantur suis ipsorum affectibus, & inani ista gloriola, ut non possint videre finem suum. Plerique etiam omnes non minùs ferè cæcutiunt, dum eos intuentur, quàm illi ipsi: Et Psalter intuitus res prosperas improborum, penè lapsus est: Ingressus autem in sacrarium Dei vidit finem eorum. Nos igitur aciem oculorum nostrorum longius intendamus ad finem eorum: quem si intueamur semel infelicem ac miserum esse, tum nihil nos movebit momentanea hæc eorum prosperitas. Dominus det nobis oculos ut ista videamus. Amen.

ARGVMENTVM.

Hoc capite, primum eos quos prostravit & humilianis tristi predicatione calamitatum futurarum rursus erigit promissione liberationis, quam in Christo consequuntur suo tempore, ad versum 5. Deinde, explicat illud tempus præstitum quod propositum est cap. 10. vers. 1. cuiusque mentio sæpè facta est alias in hac prophetia, ad finem capituli

Tempore autem illo, astante Michaeli principe illo maximo, qui stat pro popularibus tuis, cum fuerit tempus angustie qualis non extiterit ex quo fuit gens usque ad tempus istud, tempore, inquam, illo eripietur populus tuus, quisquis inuentus fuerit scriptus in libro illo.

Tempore autem] Quod ad promissionem, ita se habet, Tempore illo inquit]i. quo Antiochus Epiphanes filium suum & summam rei Lysie commiserit, ipse autem profectionem susceperit in Persida, ut Parthos coerceat: Nam sub idem illud tempus recuperata sunt Hierosolyma, & cultus Dei restitutus. 2. Machab. 10. *Illo tempore astante Michaeli*] hoc est, Christo (sic jam prius appellato supra 10. 13.) administrante & regente omnia. Michaellem describit primum à potentia ac principatu suo, *Principe illo maximo*, inquit.] Deinde ab amore illo, quo semper prosequutus est Iudæos suos, *Qui stat*, inquit, *pro popularibus tuis*] Redit deinde ad tempus, ipsumque describit ab incomparabili angustia in ipso futura, *Cum fueris*, inquit, *tempus angustia*, qualis non extiterit, ex quo fuit gens ad tempus usque istud] Tum sequitur promissio, *Hoc tempore, inquam, summæ angustie eripietur populus tuus*] hoc est, incipiet eripi, & salus Dei demonstrari, per suos temporum gradus promovenda, tandemque perficienda in secundo Christi adventu. Loquitur igitur de inchoata illa liberatione, quæ futura est, cum pereunte Epiphane, populus Dei, & cultus ejus in libertatem vindicabuntur. Tum definitus est populus ille eripiendus, ex æterna Dei prædestinatione: *Quisquis inuenitur, &c.* Quasi dicat, eripientur ii demum ex populo qui inventi fuerint scripti in libro vitæ Agni. Apoc. 21. 27. Obs. 1. Antè quidem prædixit futuras graves calamitates: nunc verò promissione liberationis consolatur populum. Necessitas quedam Ecclesie, omnibusq; ac singulis ejus membris imposita est, nempe, ut afflictionem patiantur: Vnde Paulus 1. Thess. 3. 3. dicit nos esse ad id constitutos. In hac necessitate, vide hîc quæ sit Dei misericordia: Primum certos nos facit de futuris calamitatibus: Periculosum enim

nim erit, si ex incautos nos offenderint. Deinde in modis iis, postquam jam obreuerunt, consolationem ministrat. Huc enim spectant hę prędictiones, comminationes, & promissiones omnes, & ut ne simus imparati, & ut in mediis afflictionibus consolationē habeamus. Quare cum nemo possit effugere necessitatē istā afflictionum saltē id caveat, vt & preparetur ad eas & in iis cōsolationē inueniat. Id autem ita demum consequetur, si audiat diligenter comminationes & promissiones ex verbo Dei. 2. Necesse quidem est, ut qui consolationem velit accipere aliquam ex promissione, fide sit pręditus: Id quidem notum est vulgō: Sed hic discimus qualisnam fides necessaria sit. Vide promissionē: Ea autē est (*Tempore angustia, qualis non existit, eripietur populus tuus*) Ergo opus est fide in extrema angustia & afflictione, non quę pręsentia rei, sed quę nudo promissionis verbo nitatur: Ea autē est fides illa explorata, pretiosior auro per ignē explorato, quę reperietur nobis esse laudi, glorię, & honori, 1. Pet. 1. 7. Parum quidem est illud, tum credere promissioni, cum jam rei promissę dimidium in manu habes. Sed hoc operosum est imprimis ac difficile, atq; ideo pręclarum, si tum fidem habeas promissioni, cum nulla rei promissę pręsentia existit, imo omnia promissioni contraria esse videntur. At dices, ex huiusmodi fide quę solo nitatur verbo, quę consolatio oriri potest? Respondeo fidem esse hypostasim rerum quę etiā contra spem sperantur, efficereque in mediis malis, vt res absens quodammodo pręsens sit: Fix hac autē pręsentia rei alioqui absentis existere ineffabilem letitiam ac consolationem: Imo id possum affirmare, maiorem esse eam consolationem, quę capiunt pii, ex fide in Dei verbum etiā solum, hoc est, quod tantum abest à complemento sui, vt contra omnia aduersa interueniant: quā eam, quam capiunt impii ex pręsenti fructu omnium deliciarum ac voluptatum, quę sunt huius mundi. Hinc est quod nunquam magis lætentur pii, quā cum gemunt sub pondere afflictionum: Quā in re, inquit, Petrus. 1. Epist. 1. 6. Exultatis tristitia,

paullum nunc in variis tentationibus affecti. 3. Si attendas diligenter hanc promissionem, nihil esse videbis quod movere potuisset ijs dubitationem & promissa liberatione, cui non obuiam iverit Angelus: Primum enim quod obijcere potuissent peccata sua impedimento fore isti liberationi, ducit eos continuo ad Christum, in quo remissa sunt peccata nostra omnia, plenèque Deo sumus reconciliati. Deinde, quod obijcere potuissent infirmitatem ac imbecillitatem suam tot adversis malis imparem. Respondet Christum, quem vocat Michaellem, staturum & pugnaturum pro ijs: ita ut eorum partes in hoc conflictu cum tentationibus varijs potius sint future spectatorum quàm actorum. Tertiò, quod obijcere potuissent magnitudinem calamitatum: Erit enim, inquit, angustia, qualis non extitit postquam cœpit ista natio: Huic opponit infinitam illam Christi potentiam: est enim princeps maximus. Postremò quod in dubium vocare potuissent benevolentiam hujus principis: respondet christum stare semper pro Iudæis. Hinc discimus in Christo Iesu reperiri ea, quæ satisfacere possunt omnibus dubitationibus, quas vel movere potest cor hoc nostrum incredulum, vel Diabolus suggerere: adeò ut, qui non credat promissionibus in eo factis, is vel ignarus sit Christi, vel planè malitiosus. Apostolus ad Hebræos, ut constantiam in fide commendat Hebræis, id quod præcipue instituit in ea Epistola, præsertim argumentatur à persona ipsius Christi, in quò tot tantaque reperiantur, qui talis sit Pontifex, qui sensum habeat infirmitatum nostrarum: Id nimirum facit, quia nihil tam efficax est ad fidem promissionibus faciendam, quàm persona illa Christi penitus inspecta. 4. Hic discimus solere Deum permittere ut Ecclesia afflicta extrema omnia patiatur priusquàm eam eripiat: Id autem fit propter gloriam Christi capitis, quò nimirum is appareat Princeps maximus: non enim conspicitur ejus regnum nisi in tantis liberationibus: Neque verò propter Christum solum id fit, etsi quidem propter eum præcipue fiat, sed etiam propter nos: Nam hæc conjuncta sunt

sunt capitis gloria & corporis bonum. Ergo propter Ecclesie consolationem fit. Nam tum maximum fructum capit Ecclesia ex liberationibus, cum sunt ex maximis calamitatibus. Audeo enim illud dicere, hanc ipsam Ecclesie respirationem, quæ ipsi aliqua conceditur in mediis afflictionibus, suaviorem ei esse, quàm sit tyrannis, summa illa sua libertas in Ecclesia opprimenda. Sed præter hanc consolationem, quæ communis est etiam improbis, est alia quædam & maior consolatio piorum: qui in liberationibus illis vel maxime discunt paternam illam Dei erga ipsos curam: Vnde rursus existit unica illa consolatio & in vita & in morte, & securitas quædam ineffabilis. Paternam istam Dei curam cum intelligeret Paulus, maxime ex insigni illa liberatione ex eo naufragio, quod passus est, cum in Italiam adveheretur. Act. 27. postea securè contempsit omnia discrimina: ne os quidem leonis metuit. 2. Timoth. 4. 17. Mirifica est illa consolatio quam pii sentiunt post gravissimas quasque afflictiones jam liberati. Vnde est quòd ego existimem alios ferè non sentire solidam consolationem, nisi eos qui graviter aliquo modo sunt afflicti. 5. Deducit etiam eos ad præcipuum illud fidei fundamentum, Dei prædestinationem, & librum illum decreti divini: Ex quo sequitur non prius credere nos promissioni salutis nostræ & liberationis, quàm aliquo modo viderimus nomen nostrum quasi scriptum in illo decreti libro. dicunt homines vulgò magis curiosum esse, quàm utile, inquirere in prædestinationem & electionis decretum. Sed verba sunt ista securorum hominum, qui, si è somno aliquando excitarentur, & evigilaret eorum conscientia, vocareturque illis in dubium salus eorum, sentirent profectò non pacari prius conscientiam, quàm certi fierent electionis suæ. Papistæ negant electionis certitudinem, eadem opera quoque negare eos oportet salutis certitudinem, quàm & negant quidem. Sed videamus ex hoc textu, an oporteat nos salutis esse certos: Promittit salutem per Christum, eumque Principem maximum, nostrique amantissimum. Deducit

ducit nos quoque ad fontem ipsum æternæ electionis nostræ. Quorsum ista? Nimirum, ut certò credamus nos salvos fore.

a Tandemque multi ex dormientibus in pulverulenta terra expergiscuntur: hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemptum æternum.

Tandemque multi] Secundo hoc versu deducit eos ad resurrectionem & vitam æternam, quibus consummabitur tandem illa liberatio tempore Antiochi cœpta, ut majorem ex ea caperent consolationem: Ait igitur: *Tandemque multi ex dormientibus in terra pulverulenta expergiscuntur*] hoc est, omnes quidem resurgent, sed multi resurgent ad vitam, multi ad mortem æternam, per Christum, qui factus est primitiæ dormientium. Observa hic: Avocat eos à cogitatione præsentis & temporalis liberationis, ad cogitationem perfectæ illius liberationis in secundo Christi adventu futuræ: primum, ut, etsi fruamur temporaria hac liberatione, tamen non hæreamus in ea, sed ultra eam feramur ad illam alteram: Neque enim est solida illa & plena consolatio ex rebus his temporariis. Ideòq; Paul. 2. Timoth. 4. 18. postquam dixit se ereptum esse ex ore Leonis, id est, ex tyrannide Neronis, subjungit se ereptum & liberatum iri ab omni opere malo, & conservatum iri ad regnum illud cœleste: Nimirum, plenam consolationem querens in illa vita altera: Quare 2. Cor. 5. 6. ne quiescit quidem in fide ipsa, qua tamen nihil suavius habemus in hac vita, sed ulterius fertur ad aspectum ipsum, probatque potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum. Confidimus autem, inquit, & probamus potius migrare è corpore, & ad dominum ire habitatum Nimirum, quia plena consolatio in aspectu Domini est: Ideò etiam Philip. 3. 8. & sequent. Etsi eminentiam illam cognitionis Christi anteferat rebus omnibus aliis, quas ut stercora contemnit cum ea cognitione comparatas: tamen sentiens se nondum perfectum, querit quomodo tandem attingat ad resurrectionem mortuorum, profitetur se contendere ad metam ipsam, sic ut quæ à tergo

tergo sunt, uon respiciat: sed oculos habeat semper fixos in meta illa cœlestis gloriæ: Deinde deducit eos ad liberationem illam quæ erit in altera vita, ut, etsi non potiamur statim liberatione præsentis & temporaria: tamen non malè nobiscum agi sciamus, si vitam hanc breuem & ærumnosam cum vita illa æterna ac beata commutemus. Sanè Machabæi ipsi, qui in hoc populo præstantissimi fuerant, non consequuti sunt liberationem istam temporariam, sed omnes occisi sunt, mortemque oppetiverunt pro patria. Denique id facit ut intelligamus promissionem omnem vitæ præsentis ea conditione fieri, ut conducat ad illam alteram. Quare ne tanti faciamus vitam istam, sed ita appetamus eam, si utilis sit. futura ad alteram: neque cogitemus nos fecisse damnum, si eam amittamus, consequamur autem illam æternam. 2. Qui sit ut, cum instituat Angelus consolari Iudæos promissione vitæ æternæ, mentionem simul faciat mortis æternæ: Nemo enim est qui conscientiam planè sopitam non habeat qui non cōtremiscat ad auditos illos horrores iudicii futuri, & mortis æternæ? Respondeo hoc fieri, ut intelligamus neminem esse omnino quantumvis alioqui certum salutis suæ, quantumvis bonum & rectum, quin egeat nonnunquam objecto terrore illius iudicii ac inferorum, ad se continendum in timore Dei, & in vocatione sua. Paulus fidelis erat in domo Dei, si quis alius vnquam fuit, tamen cum mentionem fecisset tribunalis Christi, coram quo oportere omnes comparere dixit, terrorem illum Domini, deinde ad se applicat: Scientes, inquit, terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus. Quare opus est nobis omnibus, vibrato in nos subinde illo iudicio, ut etiam metu in officio contineamur, cogamurq; in ordinē, ne quando deseramus stationem nostrā.

3 Et erudientes splendebunt quasi splendore expansi, & iustificantes multos, ut stelle in sempiterna secula erunt.

Es erudientes] Nunc relicta morte impiorum æterna immoratur in vita piorum sempiterna, quia ea est insti-

tuti propria. Ait igitur, *Erudientes splendebunt quasi splendore expansi*] Erudientes sunt hic pii in genere, ut Paulus ait Philip. 2. 15. Splendent ut totidem luminaria in mundo, omnibus hominibus sermonem vitæ prætendentia. Omnes enim pii student erudire mundum, tum verbo, tum vita. *Hi, inquit, splendebunt quasi splendore expansi*] Splendidi erunt & gloriosi, ut star expansi. Tum idem repetit aliis verbis, *Iustificantes multos, ut stella erunt in sempiterna sæcula*] Iustificantes sunt, quos prius erudientes vocavit. Hoc nomen paulò specialius est, quo significat eos erudire ac instituere multos in iustitia illa Christi, quam dixit supra 9. 24. iustitiam sempiternam, stabiliorem legis iustitia, stabiliorem iustitia quæ fuit Adami in statu innocentie, stabiliorem iustitia Angelorum: Adam iustitia sua excidit, multi Angelorum exciderunt: in quorum verò cordibus semel obsignavit Dei Spiritus illam Christi iustitiam, hi eam nunquam rursus poterunt amittere. Deus quidem propriè est qui iustificat: Christus est qui iustificat: Attamen Spiritus Dei ita honorat eos, quorum ad hanc rem ministerio utitur, ut opus suum illis etiam tribuat: Sic Paulus scribit Timotheo 1. epist. 4. 16. quod si fecerit, quæ ipse præciperit, eum servaturum et se & alios. Servat propriè Deus: sic tamen honorat Spiritus Timotheum ministrum, ut ei ascribat salutem hominum, quod tamen opus est Dei proprium. Ait igitur, *Iustificantes multos, erunt ut stella in sempiterna sæcula*] Duo sunt hic, gloria, & æternitas. Gloriam sic expressit, *Erunt ut stella*] Loquutio hæc non est hyperbolica, quasi major sit splendor stellarum, quàm erit olim piorum in vita altera: Imò verò major erit tum splendor piorum quàm stellarum omnium: Nam erunt ut Christus, etsi inæqualiter animo & corpore supra modum gloriosi. Scimus, ait Iohannes 1. epist. 3. 2. fore ut cū ipse patefactus fuerit similes ei simus Et Paulus Philip. 3. 21. Qui transformabit, inquit, corpus nostrum humile ut conforme fiat glorioso suo corpori. Tum ne putet quis hoc ei impossibile, addit, pro efficacia, qua potest etiam subicere omnia. Facile est illi qui

qui efficacitate sua omnia sibi potest subicere, facile, inquam, est, eadem illa efficacitate transformare ac glorificare corpora nostra. Atque hæc de gloria: Sequitur æternitas, *Erunt, inquit, in sempiterna sæcula*] Hæc duo Paulus optimè conjūxit cum ad Corinth. diceret, æternum pondus gloriæ. Obs. 1. Promittit fore ut pii splendeant splendore firmamenti: Sed qua consideratione? Nimirum qua erudientes sunt: ut discamus oportere pios omnes non otiosos esse in hac vita, sed assiduos in ædificando, non se tantum, sed alios, adeò ut, nisi doctorum partes agant, & perpetuò ædificent verbo & opere suo quodam modo singuli, non sint futuri participes æternæ illius gloriæ. Apostolus ad Heb. cap. 10. postquam jam conclusisset credendum esse in Christum, addit deinde, Et obseruemus alii alios, ut nos acuamus ad charitatem & bona opera, non deserentes aggregationem nostri mutuum, sicuti mos est quibusdam, sed adhortantes alij alios, idque eò magis quò videtis diem illum appropinquare. Quibus verbis significat non satis esse, si nos ipsi fidè in Christum habeamus, nisi etiam aggregemus, non quidem thesaurum ad thesaurum, non domum ad domum, non fundum ad fundum, sed hominem ad hominem, idq; ad coaggregationem factorum, ad opus ministerii, ad ædificationem, inquam, corporis Christi. Eph. 4. 12. Quòd si qui non aggregant se mutuò, non coronabuntur vnà. 2. Promittit illustrem gloriæ coronam erudientibus: nam nihil cadit sub aspectum nostrum illustrius stellis his, quibus adumbrat nobis eam gloriam. Deus diversis quidem diversa impertit dona, omnia enim ab eo sunt. Quid enim habes quod non accepisti? Ut autem diversa sunt dona Dei, ita diversis coronis gloriæ, quasi coronat sua ipsius dona. Id constat ex Scripturis, ut 1. Cor. 3. 8. Etsi in iis nihil revelatum sit de mensura gloriæ cuiusq; futura, quæ nos quidem superstitionis Papistis indagandam relinquimus. Inter cætera autem Dei dona, est donum pastoris diversum ab alijs, quod habet quoque suam quandam & diversam coronam. De peculiari illa ac propria pastoris corona

corona, sic Paulus 1. Thess. 2. 19. 20. Quæ est nostra spes aut gaudiū, aut corona de qua gloriæ? Annon & vos in conspectu Domini Iesu Christi in ejus adventu: Itaq; vos estis gloria nostra & gaudiū. Ex ceteris autem donis Dei, nullū est isto majus: Fidus est, inquit Paulus, hic sermo, Si quis Episcopatū appetit, præclarū opus, desiderat 1. Tim. 3. 1. & Sectamini charitatē, inquit idem, 1. Cor. 14. 1. ambite autem spiritualia, magis tamen ut prophetetis. Prophetiam paulò post in ædificatione, exhortatione, & consolatione sitam esse ostendit. Qui velit semel intelligere quàm gloriosum sit ministerium Evangelii, legat 2. Cor. cap. 3. ubi comparatione facta cum ministerio legis, ministerium Spiritus verè gloriosum dicit. Et paulò post, ministerium justitiæ, inquit, abundat gloria. Sed cogita te cum, an quid optatius tibi à Deo possit contingere, quā si tibi qui exulas Paradiso det ut hominibus, qui tecū pariter omnes exulant, loquaris de Deo, de creatione et cōservatione mundi, de lapsu hominis, de restitutione ejus in benedicto illo semine, de resurrectione & vita æterna: sine quibus profectò brutis animantibus sumus miseries. Vt autem donum hoc maximū est, ita coronabitur egregia in primis corona gloriæ. Annon est ea magna gloria, quam sic adumbravit Christus discipulis suis, Sedebitis, inquit, in duodecim thronis, et judicabitis duodecim tribus Israelis, Mat. 19. 28. Sed ut omisis aliis, quæ dici possent ex Scripturis sanctis, ad experientiam ipsam veniamus. Vnusquisq; fidelis pastor sentit in se gaudium, quo profectò majus ex functione ulla alia fidelissimè etiam obira, esse non potest, Paulus 2. Cor. 6. 10. dicit se dolere quidem in afflictionibus gravissimis, semper tamen gaudere: significans gaudiū illud conscientie, quod percipit fidelis pastor, faciliè vincere omnē dolorem, qui est ex quacumq; re alia, etiā morte ipsa. Philip. 2. 17. dicit se etiamsi offeratur super hostia sacrificio; fidei eorum, tamè gaudere & gratulari omnibus ipsis. Gaudium autè hoc tam excellens in hac vita, argumento est ineffabile gaudium olim futurum. Est enim hoc gaudium, quod nunc senti-

mus

mus, quasi arrha quędam futuri illius. Hęc à me dicta sunt de ministris Evangelij, eorumq; corona, irrisorum istorũ gratia potissimum, ut illi vel inviti intelligant, iis etiã tã splendidam repositam esse glorię coronam, quos tamen ipsi sic persequuntur: Quam quidẽ coronam, qui adeò invident ijs vitã hanc, omniaq; huius vitę privilegia, auferre non poterunt, utpote iis in cœlis reservatam: Persuasum est mihi, inquit Paul. Christum depositũ meum servaturũ in illum diem. 2. Timot. 1. 12. hoc est, salutẽ meam apud eũ quasi depositam. Hactenus fuit promissio tribus versibus ad consolationẽ Ecclesię pertinens. Sequitur versu 4 brevis quędam conclusio superioris revelationis: Præcipit autem Angelus Danieli, ut sibi & Ecclesię ista servet.

⁴ Tu vero Daniel occlude hæc verba, & obsigna hunc librum ad tempus determinatum usque: percurrent multi & augebitur cognitio.

Tu vero Daniel occlude verba ista, & obsigna librum hunc] hoc est, apud te & animum tuum reserva revelationem istam, neq; communica eam cum perversa hac gente, quacum nunc degis: sic enim expones verbum Dei ludibrio contemptorum. Huiusmodi mandatum præcessit suprã cap. 8. 26. Huiusmodi etiam mandatum est. Esai. 8. 16. Liga, inquit, contestationem. &c. Sed quousq; celãda sunt ista? *Ad tempus*, inquit, *determinatum*] hoc est, ad tempus revelationi istorum constitutũ: quo quidem tempore, inquit, *Percurrent multi*] id est, quamvis nunc quidẽ perpauci sint qui tecum laborent de futuro Ecclesię statu, tamen eo tempore multi accurrent ex omni loco ad Ecclesiam, *Et scientiã augebitur*] hoc est, resciscẽt ista et alia. Atq; ita consolatur Daniele, cui alioquin difficile fuit ista apud animum suum continere. Obl. 1. Angelus jubet celare ista quę revelavit tam de persecutione Ecclesię, quàm de liberatione ejus, ne rescirent ea perversi illi contemptores ac Idololatræ, quibuscum vnã vixit daniel eo tempore. Deus utitur quidem impiis hominibus tanquam ministris iudiciorum suorum & afflictionum Ecclesię suę: non tamen vult impios de eo certiores fieri, quod Dei quodammodò voluntate faciant omnia: Nam si id rescirent

scirent primum, sique tum Dei gloriam etiam in castigando Dei populo quærerent, nihil ab ijs peccaretur. Levitę trucidarunt fratres, amicos, propinquos, et quoscunque obvios. Exod. 32. 27. 28. facimus in speciem crudele & detestandum: sed bonum opus fuit, quod illi jussu Dei ad Dei gloriam fecerunt. Sed impiis non revelat Deus voluntatem suam: Idedq; etiam in agendo quod vult Deus, peccant graviter: Fieri quidem potest ut se appellent flagella Dei, eaque re glorientur, quasi verò mandatū affligendi populos acceperint à Deo: sed mētiuntur habent enim revelatā Dei voluntatem in contrariū. Rabshake 2. Reg. 18. hanc inter reliquas blasphemiam evomit, An absq; Iehova ascendi in locū hunc ad perdendū eū? Imò, inquit, Iehova dixit mihi, ascende contra regionem istam & perde eam: Contra conscientiam ostentavit Dei mandatum ac voluntatem. Fateor quidem voluit Deus eum ascendere, & efficaci Dei providentia factum est id omne quod fecit: sed illa tamen Dei voluntas nebuloni isti impudenti non est revelata. Dico igitur Deum celare istos homines voluntatem suam, quibus tamen vitur tanquam ministris operis sui perficiendi. Præterea non vult eos admoneri de illo amore, quo prosequitur Ecclesiam suam, neque de futura illa Ecclesiæ liberatione ac gloria: Hoc enim posset continere etiam furentes quàm maximè & sevientes in Ecclesiam, si semel intelligerent Deo tam charam esse suam Ecclesiam, & victoriam tandem penes eam fore. Sed ista ita celat Dens impios ac tyrannos, ut videantur ipsis pij, omnium hominum maximè execrables, & à Deo etiam ipso devori extremo exitio. Ideo Rabshake gloriatur à Deo jussu se ascendere ut prorsus perdat gentem illam. Quorsum ista? Nempe, ut intelligamus velle Deum persecutores Ecclesiæ prorsus cæcutire, & in tenebris quasi palpitare, ignorato Deo: ignorata ejus providentia, qua tamen ipsi aguntur, ignorato illo amore quo Ecclesiam quam persequuntur, amplectitur. Interea tamen hæc omnia vult Danielelem & reliquam Ecclesiam videre, aded ut mihi videatur beator Eccle-

Ecclesia in medijs afflictionibus, & exquisitissimis etiam tormentis, dum videt interea Deum, ejus voluntatem, amorem in se: dum videt quoque ipsos impios tam misere cæcutientes: quàm sunt tyranni ipsi cum toto illo splendore suo, in tanta & tam misera cecitate: Nam quæ est beatitas, si ista non sit, discussa tandem hæc ignorantie nebula, qua natura omnes involvimur, intueri Deum, providentiam ejus, voluntatem ejus, amorem ejus in suos, liberationem denique illam futuram? Et quæ rursus est miseria si hæc non sit, cogitationem habere obscuratam, & abalienatam à vita Dei propter ignorantiam, quæ est ex obduratione cordis, ut Apostolus loquitur ad Ephes. 4. 18. 1. Causa cur voluerit Deus Danielem occludere hæc revelationem, neque statim communicare eam cum gente ea peregrina & impia, in qua tum diversatus est, contemptus est Dei ac verbi ipsius, qui in ea fuit. Quorsu enim attinebat exponere ista Idololatris & contemptoribus? Nota igitur: contemptus verbi Dei est, qui id procurat, ut justo Dei judicio vel non offeratur omnino, vel certè non intelligatur Dei verbum: sit illud quasi liber clausus, & simile literis obsignatis, ut loquitur Esai. 29. quas si porrigas legendas etiam scienti literas, & dicas, Lege quæso hoc, Respondebit non possum, quia obsignatum est. Hæc dum confidero, video primum causam cur neget Deus ministerium verbi sui maximæ parti gentis nostræ. Magna causa est fateor in his sacrilegis, & direptoribus bonorum Ecclesiasticorum, sed non tamen tota: Nam bona causæ pars est in illis ipsis qui deserviuntur verbi ministerio, nempe, in contemptu illo qui in iis est sine dubio, quique tantus est in plerisque eorum, ut quamvis sit etiam qui gratis velit iis Christum predicare, tamen nemo ferè reperiatur, qui dignetur audire. Ex quo fit ut Deus justo suo judicio ita indurèt animos his sacrilegiis, ut nihil velint impartiri Ecclesiæ bonorum suorum, ut scilicet contemptores pereant propter peccatum suum, & sanguis ipsorum requiratur è manu sacrilegorum hominū. Deinde video hanc causam, cur etiam plurimi ex ijs qui-

bus

bus non negatum est verbi ministerium: sic tamen tzel
 sint, vt sit verbum illis tanquam clausus liber: Nam ho-
 micidæ isti, adulteri, oppressores, sacrilegi, alijque qui vi-
 tam agunt ex diametro pugnantem cum verbo illo, quod
 audiunt quotidie: an isti, credis, tamen intelligunt ver-
 bum quod audiunt? Minime, imo verò illis est quasi clau-
 sus liber. Et quæ causa? Nempe contemptus verbi etiam
 auditi, & irreuerentia illa, quæ est in animis accedentium
 ad ipsum audiendum, non tam quod necessitatem ali-
 quam in eo collocent, quàm quod pro more id faciendum
 putent: scilicet ne omnino prophani esse videantur. Non
 est sic ludendum cum verbo Dei. Beati autem sunt, in quo-
 rum animis penitus insita est illa ejus reverentia. 3. Iubet
 Angelus Danielem occludere ista ne audiant ea impij cõ-
 temptores. Hoc nobis solatio esse debet, cum videmus
 multitudinem dissentire ab ea veritate, quàm nos hodi-
 erno die amplectimur, vt qui sciamus hoc ab ijs fieri, non
 quod aliquid mali sit in illa veritate quam profiteamur,
 verum ideo quod Deus velit hæc occludi, ne ab ijs intel-
 ligantur. Hoc me solet consolari dum recordeor docto-
 rum illorum pontificiorum tam dissentientium à nostra
 veritate, cogitoque tum Deum iusto suo iudicio eos ex-
 ceçasse, ut qui tam obstinate cõtemnant veritatem. 4.
 Haud dubie hoc malè habuit danielm quod oportuerit
 cum ista occludere: Ideoque consolatur eum Angelus
 promissione discipulorum futurorum demum constitu-
 to tempore. Pij, si quid gratiæ & doni acceperunt à Deo;
 libenter vellent illud aliis communicari: Nam ea est na-
 tura cognitionis ac sapientiæ divinæ, vt nolit abscondi
 quasi in pectore, & conquirere in animo, sed velit sem-
 per exerceri vel priuata meditatione, vel cõmunicatione
 cum aliis: Alioqui enim neque edificat ipsum cor homi-
 nis eam habentis, neque prodest quicquam alijs. Paul.
 Rom. .1.11. significat desiderium suum invifendi Roma-
 nos: ut donum illud spirituale suum cum illis communi-
 cet. In quæ autem finem? Ad mutuam, inquit, exhortatio-
 nem & mutuam fidem. Mirum hoc: Paulus habebat apud
 se

se illud quo ædificandus fuit ipse, quo ædificandi fuerunt quoq; Romani: et tamẽ communicato demum illo quod habebat apud animum suũ, profiteretur ædificationis opus fore: ea re significans sine meditatione et communicati-
one cognitionem illam non esse efficacem in corde, neq; fidem vel gignere vel augere: Hinc est quod tam sæpe ne-
cesse sit, quod semel dictum ac cognitum est, repeti tamẽ & inculcari: Neq; enim tam facile in corde imprimitur, quod cerebro receptum est. Sed hoc est quod malẽ habet Daniele: Non est quocum communicet quod revelatũ est: Huic occurrit Angelus fore suo tẽpore, quibus quod accepit communicet. Si acceptum semel sit donum, videamusque, ac sentiamus penitus in nobis desiderium ejus impertiendi aliis, reliqua Deo permittamus, & patienter expectemus tempus illud à Deo constitutum, quo accurrent multi, & scientia augebitur: Nam fieri non potest ut donum ædificationis frustra in quẽquã sit collatum: Fieri non potest, ut sit pastor aliquis, cui non sit futurus grex: Idquẽ bonum argumentum est futuri gregis, futurorum discipulorum, si quando Deus excitet eos, qui idonei sint ad ædificandum.

¶ Tum videbam ego Daniel, quod ecce duo alii adstabant, unus hinc ad ripam rivũ, & alter inde ad ripam eiusdem rivũ.

¶ Quo dicente ad virum indutum vestibus lineis, qui erat supra aquas eiusdem rivũ: quousque terminus erit horum mirabilium.

Tum videbam] Hactenus de verbo revelato, deque veritate ac interpretatione ejus: Sequitur nunc postrema pars hujus prophetiæ, secunda autem pars capitis, de veritate & explicatione constituti tẽporis magni, quod propositum est cap. 10. cujusque mentio plurimum facta est in hac prophetia. Explicatio ejus duplex est; prior sit rogatu Angeli ad vers. 8. posterior & fusiore sit rogatu Danielis ad finem capitis: In priori explicatione habemus primũ visionem Danielis, quã vidit duos Angelos: deinde, postulatũ alterius ex Angelis: tertio, responsum Christi. Visio igitur est his verbis, *Ego Daniel videbam quod ecce duo alii adstabant*] Hi sunt sancti Angeli: Nam Angeli cupi

cupiunt introspicere in hæc mysteria. 1. Per. 1. 49. Vbi autem stabant? *Unus hinc ad ripam rivus, & alter inde ad ripam eiusdem rivus* Inempe, Chiddekel, supra 10. 4. ad cuius ripam erat daniel, cum offerretur illi ista visio. Sequitur postulatum eorum, *Quo dicite* Unum ex Angelis illis notat: *ad vestrum indutum vestibus lineis, &c.* Hic vir est Christus, quem Angeli consulunt tanquam Sapientiam & Verbum Patris: de quo cap. 10. 5. Stetit autem, ut videtur, super aquas: rivi Chiddekel toto eo tempore, quo Angelus ille habuit orationem suam ad Danielelem. Dixit igitur Angelus ad Christum, *Quousque terminaveris mirabilium istorum* hoc est, ecquahæc tandem desinent ista, quæ summa nobis videntur & sunt admirabilia. Ex his nota primum præter expectationem etiam Angelorum fieri ea opera, quæ Deus facit in Ecclesia sua: Ideoque cum ijs revelantur, in eos in admirationem ipsorum rapi: Paulus citat ex Esaiâ hanc sententiam, Quis cognovit mentem Domini? aut quis fuit ei à consilio? Nemini unquam Angelorum Iocus aliquis fuit in æterno illo Dei consilio, neque quicquam eorum plus mysteriorum Dei cognovit unquam, quam ipsi revelatum est. Sed hic observa summam modestiam ac Dei sui reverentiam in Angelis. Angelis hæc eveniunt præter expectationem: Nolent etiam vicem Ecclesiæ tot tantaque perpeßuræ: non tamen curiosius istarum rerum causas inquirunt: neque rogant Christum ut sententiam illam, ut videtur, severiorem tempestivè velit mutare ne unquam odyeniat Ecclesiæ: sed rogant, duratæ de tempore, quo duraturo essent denuntiata illæ afflictiones, eo nimirum fine, ut Ecclesiâ, imposterum, haberet consolationem in afflictionibus aliquam, cognita jam earum duratione, quod non sint perperæ futuræ. Hoc, inquam, exemplum est magnæ modestiæ in Angelis. Longe abest ab ea humana ratio, quæ primò curiosius quam oportet, inquirat in causas operum, et consiliorum Dei: deinde, cognitis aliquo modo causis, respondet Deo, eumque accusat injustitiæ. Habes hujus rei exemplum Rom. 9. 14. & deinceps, ubi postquam didicit ele-

electionis & reprobationis causam Dei voluntatem, statim respondat Deo: Quid adhuc succenset: nam voluntati illius quis resistit? Hęc est protervia rationis nostrę, si sibi ipsa semel permittatur. quare opus habemus ut illud assidue precemur (Fiat voluntas tua, sicut in cœlis et in terra) hoc est: Domine, quemadmodum voluntates Angelorum tuorum prorsus conspirant cum sancta tua voluntate, ita redde nostras quoque voluntates illi conformes. 2. Angeli, ut ex isto loco satis apparet, multum desiderant introspicere in ea, quę Deus facit in Ecclesia sua, quęq; in ea revelat. 1. Pet. 1. 12. Angelorum hoc exemplo in medium producto admonet ne securę intueamur ista quę quotidie annuntiantur nobis in Evangelio: Nā, inquit, nobis annunciata sunt ea, in quę etiam Angeli desiderant introspicere. Paulus Eph. 3. 10. ait, Dei multifor- mem illam sapientiam notam fieri imperiis & potestati- bus, hoc est, Angelis per Ecclesiam: nempe, dum intuen- tur ea quę Deus revelat in Ecclesia sua. Quod si Angeli tanti faciant ista, proficiant etiam iis inspectis in cogni- tione sapientię, justitię, misericordię, & potentię divinę: An nos debemus ad ea connivere, ad quos potissimum pertinent? Sed adeo hebetes sumus, & sic quasi callum obduruit cor nostrum, ut non possimus videre & sentire, quę Deus nostra causa fecerit in Christo, & opus habea- mus quam maxime, ut illud Apostoli semper precemur, ut, nimirum, illuminatis oculis valeamus videre, quę sit spes illa vocationis Dei, & quę opes glorię hereditatis ipsius in sanctis. Eph. 1. 8. 3. Angeli dolent vicem Ec- clesię militantis, sedulo inquirunt in liberationem ejus, neque dubium est, quin exertis quasi capitibus expectet illam gloriam filiorum Dei retegendam: Atque hoc ar- gumentum est liberationis illius certo affuturę. Sic Paul. Rom. 8. 19. & deinceps, proposita jam illa gloria fu- tura in nobis retegenda, argumentatur à seriā creaturę expectatione, quę exerto capite observat & expectat re- velationem filiorum Dei, ad certitudinem futurę illius glorię ostendendam. Arguit etiam eandem glorię certi-

tudinem ex hoc desiderio glorię, quod sentiunt ipsi filii Dei, qui primitias tantum Spiritus, non autem plenitudinem ejus habent in hac vita: Neque enim fieri potest ut frustra, vel creatura, vel filii Dei liberationem istam expectent: Spes enim non pudefacit. Ita neq; frustra desiderant Angeli liberationem nostri. Sed est quod hic mireris: Angeli desiderant liberationem nostri: Creatura quoque muta & bruta desiderat eam, homo autem natura sua non desiderat liberationem suiipsius, neque unquam desideraret eam, nisi accepto jam illo adoptionis Spiritu. Creatura suo quodam modo sensum habet vanitatis ejus, cui subjecta est hominis causa: homo non habet sensum vanitatis ac miserię suę: in qua sibi ita placet, ut nunquam expetat ex hac servitute interitus vindicari in libertatem, nunquam probet hinc migrare & ad Dominum ire habitatum. Quid dicam: Omnium creaturarum miserrimus est homo, nisi regeneretur: Haec enim petitio Angeli fuit.

7 *Audivi virum indutum vestibus lineis, qui erat supra aquas ipsius rivi, qui extulerat dexteram suam & sinistram suam versus celos, jurantem per viventem in æternum, post constitutum tempus, constituta tempora, partemque temporis, & cum absolvet dissipare vires populi sancti, fore ut absolvantur omnia ista.*

Audivi virum indutum] Sequitur Christi responsio, *Audini*, inquit, *virum lineis vestibus indutum, & stantem super aquas rivi, qui extulerat dexteram suam & sinistram suam versus celos*] Hic ritus est observari solitus à veteri populo inter jurandum, *Audivi iurantem*, inquit] Sed an per celos ipsos, an per solem, ut nunc mos est hominibus, dum inter jurandum demonstrant vel celum, vel solem, vel lunam: per hæc enim vulgò jurant? Non ita ille, sed jurat per Deum viventem in æternum, per creatorem ipsum. Non tam enim ad celos, quàm ad Deum in cœlis inhabitantem manus elevavit. Sed quid jurat? *Fore ut absolvantur omnia ista*] fore, ut tandem finem fortiantur afflictiones istę omnes, totaq; persecutio sub Epiphane futura Sed quando? *Post constitutum tempus, constituta tempora, partemque temporis*] hoc est, post spatium illud annorum tri-

tum, dierumque decem, de quo supra 7. 25. Spatium istud supputari debet ab eo tempore, quo erecta est per Antiochum idololatria in Iudza, ad illud usque tempus, quo verus Dei cultus restitutus est Hierosolymis per Iudam Machabzum: intercesserunt enim inter ea tempora anni tres & dies decem. Idololatria enim erecta est die 15 mensis Cisleui (qui notus fuit Hebræorum) anno 145 regni Seleucidarum. 1. Mach. 1. 57. Deinde restitutus est Dei cultus legitimus die 25 mensis Cisleui, anno 148 ejusdem regni: Itaq; tempus hic est annus unus, sed corruptus ex duabus anni partibus: Duo tempora sunt duo anni iusti: particula tēporis sunt decē dies numerādi à 15 Cisleu ad 25. Nunc quò notior fiat liberatio futura post finitum hoc tēporis spatiū, conjungit vnā cum eo quasi signum, quo innotescet: Est autē illud, dissipatio virium Antiochi, quę simul tempore erit cum populi liberatione *Cum, inquit, absoluet dissipare vires populi sancti*] Vires populi sancti hoc loco sunt vires, quibus ipse populus sanctus infestabitur, & à quibus maxima accipiet incommoda: Constructio enim pāsiua est, vt Gen 16. 5. ubi Sara ait Abrahamo, Injuria mea in te recidat: Injuria mea, nō qua ego afficio quempiam, sed qua ego afficior ab alijs. Sensus itaque loci est: Cum absoluet Deus dissipare vires Antiochi, quibus populum sanctum vexabat, tum quidē futurum est vt absolvantur ista. Hęc enim semper conjuncta sunt: Liberatio Ecclesię, & perditio hostium. Obs. 1. Arduum est in medijs afflictionibus, quo tempore omnia aduersari videntur promissionibus Dei (tantū abest, vt sit aliqua rerum promissarum presentia) constantem fidem habere: Ideoque Deus non satis habuit verbo simpliciter promittere, quod tamen satis esse nobis oportuit: verū nostrę incredulitatis causa ex abundanti, vt loquitur author ad Hebręos 6. 17. hęc redibus promissionis immutabilitatem consilij sui fidei iussit iurare jurando. Hinc & alterum sequitur, nefandum scelus esse non credere Deo sic promittenti & juranti: Jurando enim oppignorat Deus suam ipsius gloriam, professus

tam esto futuram ut renuntiet gloriæ suæ, quam ut non præstet quod promittit. Sed de fide ista in promissionem juratam magna controversia est inter Papistas & nos: Dicunt illi eam esse, qua in genere duntaxat assentimur veritati promissionis Dei: quod, nimirum, præstanda sit Ecclesiæ in univsum: Nos non tantum eam definimus qua quis credit toti Ecclesiæ, sed multo magis eam, qua credit sibi, hoc est, qua applicat sigillatim sibi promissionem Dei in Christo Iesu. Et hanc sententiam confirmat locus ad Hebræos cap. 6. 18. in quo dicit Deum fidei iussisse iurejurando: ut per duas res inmutabiles; in quibus fieri non potest, ut mentitus sit Deus, validam habeamus consolationem nos, qui cursum eod corrumpimus, ut spem propositam obtineamus. Quibus verbis vides promittere Deum cum iurejurando adhibito in eum finem, ut consolationem validam habeamus. Consolatio autem hæc valida haberi non potest ex illa generali duntaxat assensione, nisi etiam unusquisque nostrum persuasum habeat id quod promittitur ad se nominatim pertinere. Quam enim, quæso, consolationem capiam ego ex promissione salutis facta aliis, si eam nulla ex parte persuasum habeam ad me pertinere? Profecto nullam: Nam si ego reprobus sum, quid mea, si totus mundus servetur? quid inde consolationis ad me redit? Quare nisi Deum mendacem facere velimus, necesse est fiduciam istam particularem habeamus, quam tantopere oppugnant Papistæ contententes nos, neque eam habere, neque oportere ut eam habeamus. Sed relinquimus obstinatos illos suo iudici, cujus nunc fidem tam impudenter elevant. Ille aliquando veritatem promissionum suarum asseret cum perpetua eorum ignominia.

8 Cumque ego audiens non intelli-
 9 Qui dicit abi Daniel in his vocibus
 termina-um.

Cumque ego] Hactenus fuit prima expositio constituti temporis, sequitur altera insior, postulante eam Daniele, Primum Daniel interrogat Christam hoc versu, Deinde, Christus

Christus respondet ad finem vsque capitis. *Cum ego*, inquit, *audiens non intelligerem*, dixi &c.] quasi dicat, defini mihi, quæso, hoc tēpus paulò apertius, vt ipsum intelligā. Respondet Christus, ac reprimit curiositatem Danielis hoc vers. Deinde summatim comprehendit præcedentē prophetiam vers. 10. Tertiò, respondet quæstioni Danielis ad vers. 13. Quartò, redit ad id vnde exorsus est, concluditque Danieli quiescendum esse in hac cognitione istarum rerum. Primum igitur modum imponit Danieli curiosius sciscitanti: *Abi Daniel*] hoc est, quiesce, tibi satis esto, ut exponitur versu ultimo: *Nam*, inquit, *ha res occulsa sunt & obseignata usque ad tempus determinatum*] hoc est, non sunt hæ res manifestius revelandæ usque ad eventum earum, sed obscure duntaxat & eminùs quasi indicandæ ac videndæ: Quare esto contentus hac qualicunque earum demonstratione. Videmus in hac quæstione Danielis & Christi responsione summè desiderasse prophetas illos veteres cognoscere mysteria Dei, diligenterque scrutatos esse res futuras, & liberationes omnes Ecclesiæ, imprimis autem liberationem illam futuram in Christi adventu. Petrus. 1. epist. 1. 10. 11. dicit eos inquisivisse de salute humana, & scrutatos esse gratiam in nos vêturam, scrutatos esse ipsum illum temporis articulum, quo Christus humiliandus simul, & glorificandus erat. Neque verò revelatione duntaxat futuræ manifestationis Christi contenti fuerunt, sed vehementer præterea desiderarunt videre eum jam manifestatum ac præsentem: Multi reges & prophetæ, ait Christus, hoc exoptarunt, nempe, videre quod vos videtis, & audire quod vos auditis: Et rursus Abraham exultavit videre diem meum. Hoc datū est ijs vt conspicerent quidem Christum è longinquo venientem, sed non ut præsentem viderent. Vnde Christus cum dixisset multos reges & prophetas exoptasse videre quod discipuli ipsius viderunt, subiunxit proximè: Sed non sunt adepti. Ex quo sequitur cognitionem eorum omnē de Christo & salute manifestanda, obscuram fuisse, & exillem admodum. Iam verò quantum quisque cognoscit in

re quavis, tanto in ea re fruitur, & fidem ac consolationem, quæ est ex fide, iusta proportionem oportet respondere præcedenti cognitioni. Vnde & illud sequitur, fidem, fruitionem, ac consolationem prophetarum ita plenam non fuisse. Qua re bene animadversa Petrus 1. epist. 1. 10 ita de prophetis ait: Inquisiverunt de salute, & scrutati sunt gratiam: Et quam quæso? Venturam, inquit, non in ipsos sed in vos. Et rursus ait revelatum fuisse illis, se non sibi: sed nobis administrare. Quibus verbis non illud quidem significat, eos nihil eorum cognovisse, aut nullam consolationem percepisse ex ijs, quæ ipsi prophetarunt ac prædixerunt: sed illud significat, cognitionem & fruitionem earum rerum, quam ipsi habuerunt exilem fuisse, si cum nostra ista comparetur, quam nos habemus etiam ex ipsis illis eorum prædictionibus: quia nimirum nobis exhibita sunt & completa ea quæ illi prædixerunt. Vnde Christus ipse innuit nos beatiores esse veteribus prophetis hac ex parte. Beati, inquit, oculi qui vident quæ vos videtis, & aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi reges & prophete exoptarunt hoc, nec sunt adepti. Si Christus eos beatos prædicet qui vident etiam quod prophete non viderunt, an quæso, beatitudo ista in nos competet, si non videamus quod prophete non viderunt? Imò verò Ecclesiam istam Christianam miseram esse dico, si non melius videat Christum, utpote ante oculos suos crucifixum: si non maiorem fidem fruitionemque ejus habeat: quam jam tum versus illa Ecclesia, quam prophete ipsi in veteri Ecclesia. At dices, an illud requiritur, ut nunc quivis è Christianis maiorem cognitionem, fidem, & fruitionem habeat, quam Abraham, quam Isaac, quam Iacob, aut quisquam prophetarum? Respódeo: non comparo equidam homines singulos cum hominibus singulis, aut personas cum personis: sed comparo Ecclesiam cum Ecclesia, novam hanc Ecclesiam, quam propter excellentiam, & eminentiam illam cognitionis sui, quæ in ea est, Christus regnum Dei appellat: novam, inquam, hanc cum veteri comparo, & si lubet, cum prophetis etiam ipsis: affirmoque

moque maiorem cognitionem Christi, maiorem fidem, & fruitionem ejus in nova hac reperiri, quàm in veteri illa, quàm in Prophetis ipsis reperta est. Sanè decuit Christi adventum & manifestationem in carne, & prædicationē filii è sinu Patris venientis habere hanc prærogativam. Sed ut ad personas ipsas descendamus: Si ordinariam docendi rationem, quæ est in nostra hac Ecclesia, compares cum ordinario ministerio, & docendi ratione, quæ olim fuerat in veteri illa: affirmo debere saltem unumquemque Christianum in Christi Ecclesia maiorem cognitionem, fidem, & fruitionem habere, quàm habuit tum quisquam etiam prophetarum. In veteri illa Ecclesia docebatur Christum venturum, & promissiones omnes fuerunt de eo venturo: In nova hac Ecclesia docetur Christum venisse, & Evangelium est de Christo jam manifestato, crucifixo, mortuo, suscitato ex mortuis & glorificato. In veteri Ecclesia erant sub legis pædagogio, & inibant tantum religionis prima elementa toto illo tempore ad adventum usque promissi Christi, etiam prophetæ ipsi in puerorum grege erant sub elementis iisdem, sub quibus erant alii. Quare si compares inter se ministerium ordinarium novæ Ecclesiæ, & ministerium veteris, debet quisque Christianorum excellere quemcunq; Prophetarum cognitione, fide, & consolatione, quæ est in Christo Iesu: Sin verò consideres id quod extra ordinem dedit Dominus Prophetis suis, de eo non disputo: neque singulos Christianos cum singulis Prophetis & Patribus extraordinaria quadam gratia imbutis comparo: Ecclesiam totam promiscuè comparo etiam cum singulis extra ordinem illuminatis: sed ea cum modestia & reverentia veterum illorum Patrum, ut tam constantem eorum fidem, tantamq; eorum cognitionem & fruitionem Christi venturi admirer et suspiciam, Deum in iis perpetuò glorificans, petensq; ab eo, ut nos insistamus vestigijs fidei eorum: Verum hæc tam fuscè de hac hac re à nobis ideo dicta sunt, ut videamus quo loco nunc simus nos hodierno die, qui appellamur Christiani, et quàm be
ati

ati, quos Deus prætulit veteri illi Ecclesiæ, et intelligamus quanto cum periculo id fiat, si nos in tanta luce cæcutiamus.

10 Purgabuntur, dealbabuntur, & consabuntur multi, improbe quidem agent improbi, nec animadvertent ulli improbi, sed erudientes animadverturi sunt.

Purgabuntur] Hactenus fuit prima pars responsionis Christi: sequitur secunda, in qua in summa repetit, quæ ab Angelo fusiùs dicta sunt de afflictionibus suprà: eã quasi viam sibi sternens ad expositionem temporis magni afflictionibus constituti. Verba sunt, *Purgabuntur dealbabuntur, & consabuntur multi*] hoc est, omnes quidem obnoxii erunt tentationi, & explorationi, tam boni, quàm mali: ut omnes pariter, si fieri possit, dealbentur, purgentur, & consantur: sed *Improbi*, inquit, *agent improbe*] hoc est, cedent tentationibus Epiphanis, & deficient à Deo: Causa autem est, *Non animadvertens ulli improbi*] hoc est, non attendent ad prædictiones istas, & promissiones: At pii, qui erudientes ideo vocantur, quod sint luminaria totidem in mundo, prætendentia sermonem vitæ, pii *animadverturi sunt*] attendent prædictionibus istis, & promissionibus liberationis. Dilce hinc causam & fundamentum, quo demum stabiliuntur homines in afflictionibus sic, ut eas perferre possint, ac in iis durare tantisper dum per eas fuerint jam certo quodam modo expurgati: Si fide quis firmiter nitatur verbo ac promissionibus interea dum affligitur, perseverabit donec fuerit purgatus: Fides enim habet comitem sibi spem: Spei autem conjuncta est patientia: nam spes patienter expectat quod promissum est: Quare fides recumbens in promissionibus, efficiet ut patienter duremus in afflictionibus usque dum purgati fuerimus, hoc est, assequamur afflictionum omnium finem. Impii autem & hypocritæ, quia non nituntur promissionibus Dei: ideo afflictionum oneri necessario succumbunt. Promissiones quidem Dei etsi promiscuè offerantur omnibus, tamen ad impios et hypocritas minimè pertinent. Ex quo fit, ut cum iis maxi-
mè

mè opus est promissionibus, cum nimirum affliguntur maximè, tum sentiant eas nulli sibi esse usui. Nos igitur diligenter videamus, ut, cum promissiones nobis offeruntur, ad nos quoque pertineant, ob eamq; causam laborandum est, ut sentiamus in cordibus nostris omnium promissionum fundamentum Iesum Christum, ut eum magis magisque sentientes in cordibus nostris, & in eo magis magisque applicantes nobis promissiones Dei, idque dum res adhuc tranquille sunt & pacatæ, rebus jã mutatis & afflictis habeamus eas promissiones quibus nos sustineamus, quibusque quasi affixi firmiter consistamus ad finem usque.

11 A tempore autem quo ablati fuerit iugis cultus, & posita detestatio desolans, dies erant mille ducenti triginta nonaginta.

12 Beatus qui prelatabitur & perveniet, ad dies mille trecentos triginta quinque.

A tempore autem quo] Hactenus fuit Anacephalæ-
osis præcedentis prophetiæ: Nunc est explicatio tempo-
ris afflictionibus constituti, quam petivit Daniel supra 8.
Non enim parùm facit ad consolationem Danielis & Ec-
clesiæ. Tres sunt omninò supputationes temporis hujus
constituti, ab eodem quidem puncto omnes incipientes,
nempe, Idololatria Hierosolymis ab Epiphane erecta, sed
variè desinentes. Prima supputatio est ab erectione Ido-
latriæ ad instaurationem veri cultus per Iudam Macha-
beum: intercesserunt inter hæc tempora anni tres & dies
decem: de hac supputatione supra versu. 7. Secunda est
ab erectione Idololatriæ ad id tempus, quo Epiphanes
coactus est permittere, & diplomate confirmare refor-
mationem Iudæ: de quo vide 2. Machab. 11. 33. inter hæc
tempora intercesserunt anni tres menses septem dies
quali tredecim. Tertia est ab erectione Idololatriæ ad mor-
tem Epiphanis: intervenerunt anni tres & menses ferè
novem. De his duabus supputationibus nunc agendum
est. Secunda igitur supputatio est his verbis *A tempore quo
ablati fuerit*] i. quo ab Epiphane abolutus fuerit verus
Dei cultus. & *posita detestatio desolans*] hoc est, collocatus
fuerit in statui vis detestandus miles Antiochi, detestandus,
inquam, ob Idololatriam: Nam prophani Idololatræ Dei
populo abominabiles erant. *Detestatio*, inquit, *desolans*]

hoc est, vastans verum Dei cultum : ab hoc tempore usq; ad tempus illud quo Antiochus cogetur edicto suo confirmare reformationem Iudæ, qui vi armata cœpit urbem restituitque verum Dei cultum, *Dies, inquit, erunt mille ducenti nonaginta*] hoc est, anni tres, menses septem, & dies quasi tredecim. Superat igitur hæc supputatio temporis primam illam spatio septem mensium, & dierum quasi trium. Tantum enim temporis intercessit inter reformationem Iudæ, & confirmationem Epiphanis. De tempore confirmationis hujus, lege 2. Machab. 11. 33. Contigit autem die decimo mensis Xanthici, hoc est, penultimi : anno centesimo quadragesimo octavo regni Seleucidarum. Sequitur nunc tertia & ultima supputatio : *Beatus erit, inquit, qui præstolabitur, & perveniet ad dies mille trecentos triginta quinque*] hoc est, annos tres, & menses circiter novem : Nam tantum temporis intercessit inter confirmationem veri cultus instaurati per Iudam, & mortem Epiphanis : ad cuius tempus qui perveniet *beatus erit*] hoc est, melior erit ejus conditio qui videbit mortem tyranni, ac proinde consummatam jam liberationem, quam aliorum. Obs. 1. Propheta non satis intellecta prima illa constituti tēporis explicatione, quærit & invenit alteram planiorē. Prophetarum illa cognitio, quam habuerunt mysterii redemptionis humanæ per Christum futuræ, etsi fuerat obscura : tamē ipsis in precibus ac supplicatione perdurantibus, magis magisq; indies adaucta fuerat. Nostra cognitio, etsi nunc quidem ex parte sit, & ut ait Apostolus, nunc tanquam per speculum cernamus & per ænigma, hoc est : Etsi in hac vita imperfectè cognitionum duntaxat habeamus Deum in Christo : neq; perficienda sit unquam cognitio nostra in hac vita : tamen non ideò, quòd non statim hîc perficiemur, subsistendum nobis est perpetuò in uno eodemq; cognitionis gradu, neq; nitendum est ad perfectionem : Verum oportet nos, si unquam futurum sit ut perficiamur in altera vita, et ad mensuram staturæ adulti Christi perveniamus, oportet, inquam, tantisper dum in hac vita sumus, crescere assidue in fide & cognitione, ac proinde in precibus assidu-

os esse. Deus ipse de necessitate perpetui hujus incrementi, vel hoc ipso nos admonuit, quod dederit nobis alios Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores: in eum quippe finem dati sunt, ut indies magis magisque adoleſcamus in fide et cognitione, donec evadamus in virum perfectum ad mēsuram stature adulti Christi. Ephes. 4. 13. Miseri sunt qui semper discunt, nullo autem tēpore proficiūt: ut Apostolus loquitur de mulieribus illis à deceptoribus seductis. 2. Tim. 5. 7. Obs. 2. Liberationis populi gradus quidam distinguuntur, quorū ultimo beatitatis nomen tribuitur, eo nimirum fine, ut cum Deus non uno statim momento soleat absolvere liberationē nostram, sed pluribus quasi gradibus, eā perficiat, intelligamus in ultimo demum gradu beatitatem esse: Iddēq; semper aspiremus ad eum gradum, utpote in quo sita sit beatitas nostra: Experiatur, inquit Apostolus Phil. 2. 11. ecquo modo perveniam ad resurrectionem mortuorum, & ita deinceps. Omnes creature alię aspirant ad beatitatem suā certo quodam modo: Annon & nos quoq; ad beatitatem nostram debemus aspirare? Sed creatura etiam bruta ac muta magis expetit beatitatem suam, & fœlicitatē etiam humanam, nempe, revelationem glorię nostrę, Rom. 8. 19. quā ipsi homines expetunt beatitatem suam: Neq; verò per naturam hanc perditam potest quisquam hominum eam expetere: solis enim id contingit, qui primitias Spiritus habent, qui et ipsi id experiuntur, se ob reliquias istas peccati satis magna cum difficultate expectare illustrem illum adventum Domini nostri Jesu Christi. 3. Vides hīc non plenam esse liberationem populi à sēvitia tyranni ante interitum ipsius tyranni: Nulla re faciet nos planē securos tyrānus aliquis, nullis edictis, nullis blanditiis: Sēper enim redibit ad ingeniū suum. Antiochus proculdubiò, quanquam eum tandem pœnituit factorū in Deum & Ecclesiam ipsius, tamen si liberatus fuisset ex illis tormentis in quibus hæsit paulò ante mortem, ad ingenium suum rediisset.

11 Tu autem abi ad terminum ipsum; id est, quiesce ac perſta in sorte tua ad terminum usque dierum,

hoc est, vastans verum Dei cultum: ab hoc tempore usq; ad tempus illud quo Antiochus cogetur edicto suo confirmare reformationem Iudæ, qui vi armata cœpit urbem restituitque verum Dei cultum, *Dies, inquit, erunt mille ducenti nonaginta*] hoc est, anni tres, menses septem, & dies quasi tredecim. Superat igitur hæc supputatio temporis primam illam spatio septem mensium, & dierum quasi trium. Tantum enim temporis intercessit inter reformationem Iudæ, & confirmationem Epiphanis. De tempore confirmationis huius, lege 2. Machab. 11. 33. Contigit autem die decimo mensis Xanthici, hoc est, penultimi: anno centesimo quadragesimo octavo regni Seleucidarum. Sequitur nunc tertia & ultima supputatio: *Beatus erit, inquit, qui præstolabitur, & perveniet ad dies mille trecentos triginta quinque;*] hoc est, annos tres, & menses circiter novem: Nam tantum temporis intercessit inter confirmationem veri cultus instaurati per Iudam, & mortem Epiphanis: ad cuius tempus qui perveniet *beatus erit*] hoc est, melior erit ejus conditio qui videbit mortem tyranni, ac proinde consummatam jam liberationem, quam aliorum. Obs. 1. Propheta non satis intellecta prima illa constituti tēporis explicatione, quærit & invenit alteram planiorē. Prophetarum illa cognitio, quam habuerunt mysterii redemptionis humanæ per Christum futuræ, etsi fuerat obscura: tamē ipsis in precibus ac supplicatione perdurantibus, magis magisq; indies adaucta fuerat. Nostra cognitio, etsi nunc quidem ex parte sit, & ut ait Apostolus, nunc tanquam per speculum cernamus & per ænigma, hoc est: Etsi in hac vita imperfectè cognitum duntaxat habeamus Deum in Christo: neq; perficienda sit unquam cognitio nostra in hac vita: tamen non ideo, quòd non statim hîc perficiemur, subsistendum nobis est perpetuò in uno eodemq; cognitionis gradu, neq; nitendum est ad perfectionem: Verum oportet nos, si unquam futurum sit ut perficiamur in altera vita, et ad mensuram staturæ adulti Christi perveniamus, oportet, inquam, tantisper dum in hac vita sumus, crescere assidue in fide & cognitione, ac proinde in precibus assidu-

os esse. Deus ipse de necessitate perpetui hujus incrementi, vel hoc ipso nos admonuit, quod dederit nobis alios Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores: in eum quippe finem dati sunt, ut indies magis magisque adolescamus in fide et cognitione, donec evadamus in virum perfectum ad mensuram stature adulti Christi. Ephes. 4. 13. Miseri sunt qui semper discunt, nullo autem tempore proficiunt: ut Apostolus loquitur de mulieribus illis à deceptoribus seductis. 2. Tim. 5. 7. Obf. 2. Liberationis populi gradus quidam distinguuntur, quorum ultimo beatitatis nomen tribuitur, eo nimirum fine, ut cum Deus non uno statim momento soleat absolvere liberationem nostram, sed pluribus quasi gradibus, eam perficiat, intelligamus in ultimo demum gradu beatitatem esse: Iddèq; semper aspiremus ad eum gradum, utpote in quo sita sit beatitas nostra: Exterior, inquit Apostolus Phil. 2. 11. ecquo modo perveniam ad resurrectionem mortuorum, & ita deinceps. Omnes creature alię aspirant ad beatitatem suam certo quodam modo: Annon & nos quoq; ad beatitatem nostram debemus aspirare? Sed creatura etiam bruta ac muta magis expetit beatitatem suam, & felicitatem etiam humanam, nempe, revelationem glorię nostrę, Rom. 8. 19. quam ipsi homines expetunt beatitatem suam: Neq; verò per naturam hanc perditam potest quisquam hominum eam expetere: solis enim id contingit, qui primitias Spiritus habent, qui et ipsi id experiuntur, se ob reliquias istas peccati satis magna cum difficultate expectare illustrem illum adventum Domini nostri Jesu Christi. 3. Vides hinc non plenam esse liberationem populi à sævitia tyranni ante interitum ipsius tyranni: Nulla re faciet nos planè securos tyrānus aliquis, nullis edictis, nullis blanditiis: Sæper enim redibit ad ingenium suum. Antiochus proculdubiò, quanquam eum tandem pœnituit factorum in Deum & Ecclesiam ipsius, tamen si liberatus fuisset ex illis tormentis in quibus hæsit paulò ante mortem, ad ingenium suum rediisset.

11 Tu autem abì ad terminum ipsum id est, quiesce ac persta in sorte tua ad terminum usque dierum,

Tu autem] Hactenus allata sunt à Christo duæ illæ supputationes temporis persecutionis Ecclesiæ: Nunc potestemò monet Danielâ, ut contentus sit hac revelatione qualicunque in tota reliqua vita sua: *Tu autem*, inquit, *abbi ad terminum ipsum*] hoc est, ut verba sequentia exponunt, *Quiesce, persta ad terminum usque dierum*] nempe, tuorum, q. d. vive quod superest vitæ tuæ, contentus hac revelatione mea. Obf. 1. Revelatio omnis rerum cœlestium quæ contingit nobis in terris, si comparetur cum ea quæ in cœlis est, nō nisi modica est, & obscura satis: Ideoq; Esa 6. 1. adumbrata est simbriis duntaxat vestis Dei solio suo insidentis, quæ tamen ipsæ complebant templum ipsum, hoc est, totam terram: Quo quidem significatur nos esse impares vel illi parti gloriæ divinæ, quæ nobis hic in terris revelata est apprehendendæ, neq; posse nos nisi minimam ejus partem capere. Quamvis igitur revelatio ista gloriæ Dei, quæ in terris facta est, non sit adeo plena, neq; possimus etiam nos ad eam totâ pervenire, tamen contenti esse debemus ea mensura revelationis & cognitionis, quam Deus nobis impertivit. Quodquidē nemo sic à me dictum accipiat, quasi nolim quenquā ferri ad perfectionē: Sed volo nos ita crescere debere in agnitione Dei ita aspirare in hac vita ad perfectionē, ut tamen perfectionem ipsam alteri relinquamus, contenti, dum vitam istā vivimus, accretione & progressione quadam perpetua in cognitione Dei, expetentes tamen perfectionē ipsam, sed post hanc vitā, tribuendā. Paulus cum sentiret se nondū perfectū, totis viribus contendebat ad perfectionē, Phil. 3. 14. Interea tamen sic lætatur est ea qualicunq; Christi cognitione quam habuit, eoq; quem fecit in ea quotidie progressu, ut ejus respectu omnes hujus vitæ prerogativas pro damnis, pro stercoribus duxerit. Tanti fecit illam mensuram cognitionis Christi quantulācunq; quæ data erat ipsi in hac vita, dum præsentem Dominum suum suum erat conspecturus: In cujus demum facie erit omne cognitionis lumen & satietas gaudiorum. Cui cum Patre & Spiritu Sancto sit omnis honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

INDEX CAPITULI MAXIME DO-

ctrina; numerus paginam indicat.

Aquisitio rerum qualis, talis administratio. 244.
Admonitiones iteratæ opus sunt nobis 372.
Adversa fortuna infidelibus gravis 432.
Adventus secundi Christi cognitio nos debet consolari. 52.
Ætus iræ Dei quid. 314.
Affectus animi in Deo compellendo, ponendus ante oculos hominum. 387.
Affectus festinans ad summum querimoniz interpellandus est. 306.
Affectus intensi ratio reprimendi. 307.
Affectionis malæ repressio nuda non satis. 414.
in Afflictionibus oculus ad Deum attolendi. 2.
in Afflictionibus rectè facit, qui se absoluit trahit in manus Dei. 73.
Afflictiones Ecclesiæ consideranti futuram eius gloriam, indignæ ipsa videntur. 238.
Afflictiones non comparandæ cum gloria futura. 247.
Afflictionum continuatio remedium aduersus cor induratum. 306.
Afflictionum causa in omnibus etiam innocentissimis. 326.
Afflictionum qualitates. 416.
in Afflictionibus quid nos stabilizat. 456.
Alexandri iudicium gravissimum. 274.
ipse homo pessimus ibid.
Ambitionis vis. 236.
Ambitionum proprietates. 170.
Ambitio quam infana. 170.
Ambitio suffocat Spiritu. preteritum pro alijs excellentioribus concipiendarum 32.
Amicitia sine Deo contracta recidit in inimicitias. 142.
Amicitia impiorum quæ. 403.
Angelorum ministerio cur utatur Deus. 77.

Angeli etiam nunc nobis præsidio sunt 98.77.
Angeli detestantur superbiam. 98.
Angeli non propriè iudices cum Deo. 229.
Angeli properant ad auxilium nostrum 328.
Angeli membra ejusdem corporis nobiscum. 412.
Angelorum modestia. 448.
Angeli desiderant introspicere in ea quæ facit Deus in Ecclesia sua. 449.
Animæ electorum pretiosissima Deo vala. 9.
Animas suas Deo puras servantes recipiunt gratiam. 15.
Animi immortalitas. 90.
Animi in precibus Deus potissimum habet rationem. 357.
Apostolæ primum omnium puniuntur 391.
Asteris libidinis principum coguntur facere tandem, quod salua conscientia facere non possunt. 24.
Assentatores faciunt reges suos seruos. 185.
Assentatores non habent fidem ijs quibus adulantur. 189.
Assentatores pluris videntur facere hominum authoritatem, quam Deum ipsum 65.
Astrologi qui. 21.
Athei, quomodo agnoscunt Dei regnum, & potentiam in omnia regna. 99.
Atheorum ipsorum animis insculpta est aliqua Dei notitia. 139.
Atheismus quomodo generetur. 434.
Avaritia & ambitio insatiabiles. 375.

B.
Babylonij & Egyptij somnij oblectamenta. 20.
Belus quis. 4.
Beltezaris non vera conversio. 133.

INDEX.

- Benedictionum piorum & impiorum
discrimen. 81.
- Beneficia temporaria nisi corrigatur
naturæ perversitas, cor indurant. 151
- Blasphemia in Deum. 104.
- Captivi Christi magis gloriosa appella-
tio quàm Regis. 39
- Cæcitas universalis argumentum est
futuri judicii. 284.
- Causæ secundæ non debent nos abdu-
cere à causa prima. 56.
- Causa justa ac honesta non satis est vt
bene succedat. 204
- Ceremoniæ adhibendæ in precibus.
284.
- Chaldei qui. 27.
- Christus cum appareret olim humana
specie, non tum erat verus homo. 233
- Christi Deitas apparuit in humiliatio-
ne ipsius. 233.
- Christus humilians prius videndus
quàm glorificatus. 234
- Christus cum ijs quæ in eo sunt, singu-
lis applicandus. 247
- Christus ab initio, pacis omnis prædi-
cator. 266.
- Christus crucifixus primùm nobis in-
spiciendus. 341.
- à Christi cruce ad ejus gloriam su-
mus deducendi. 341.
- Christus quomodo olim Patribus appa-
ruerit. 253.
- Christi potentia & misericordia infini-
ta apparet in Ecclesia. 369.
- in Christo remedia adversus quascun-
que dubitationes. 436.
- Christi effectus. 339.
- Christianus verus, est mortalium tristis-
simus simul & latissimus. 296
- Citatio ad iudicium postrema horribi-
lis. 128
- Cognitionis incrementum assidue pe-
tendum. 266.
- Confessiones saltem augent iudiciū. 77
- in Confitendo Deo non debet esse lo-
cus consultationi. 69.
- qui Confiteantur Deum ante pericu-
lum, in periculo præsentem cum ha-
bebunt. 77.
- Conscientia stricta & ampla. 14.
- Conscientia data multis ad iudicium
gravius. 38.
- Conscientiæ dolor sine spe liberatio-
nis intolerabilis. 132.
- Conscientiæ malæ vis. 128.
- Conscientia etiam naturalis, ad tem-
pus pugnat pro æquitate. 185.
- Conscientia quid. 191
- Conscientia bona & mala. 191
- Conscientia semel expergescens, eva-
nescunt omnia quæ nobis visa sunt
habere pondus. 192.
- Conscientia offensorum Dei servorum
gravissima. 192.
- Conscientiæ terrores in pijs & impijs
quo differant. 364.
- Conscientiæ terrores citra consolati-
onem quid faciant. 365
- Consilium capium exequi difficile. 9.
- Consiliarij cur deficiant reges. 17.
- Consiliorum impiorum obstinatio
adversus Deum. 30.
- Consiliario non satis non approbare
suffragio suo quod malum est. 174.
- Consilium malum consultori pessimū.
401
- Consilia impiorum quandiu succedūt
430.
- Consolatio vera quando in afflictioni-
bus. 414.
- Consolatio duplex cum non videtur
nos Deus audire. 357.
- Consolatio vera post afflictiones quā-
do. 415.
- Constantia Martyrum vis etiam erga
prophanos. 186.
- Constantiæ firmamentum. 171.
- Constantia sola non valet ad veram
conversionem. 187.
- Constantia in periculis quæ demum
laudabilis. 203.
- Constantia fidei in afflictionibus, diffi-
cilis. 451.

INDEX

Cor vincitur ingeminatis confessionibus peccatorum. 369.
 Cordis durities causa continuationis iudicii divini. 307.
 Cor nostrum omnibus modis prouocandum ad preces. 325.
 Creatoris absentia creaturæ intolerabilis. 318.
 Cyrus Deum ignorauit. 355.
 Davidis sapientia. 9.
 Daniel sub quibus regibus Babyloniz vivit in honore. 18.
 Daniel cur Nebucad. munus receperit. Beltezaris autem recusarit. 144.
 Danielis summa constantia. 177.
 Darij precatio qualis. 187.
 Darius dubitat de dei potentia. 193.
 Darij conversio qualis. 108.
 Darij cognitio de deo vnde profecta. 213.
 Defectionis nullus est modus. 124. 189. 261.
 in Defectione progressus quidam perpetuus, argumentum est perditionis extremæ. 126.
 Denuntiationis absolutæ, & cum conditione factæ discrimen ibi. 167.
 Denunciatio præcedens non tam causa iudicii quam peccatum. 361.
 Desiderium rei petitæ in precibus necessarium. 320.
 Desiderium etiam externi culus quid efficiat. 329.
 Deus pederentim subducit præsentiam suam. 3.
 Deus duobus modis olim colloquebatur cum prophetis suis. 15.
 Deus quibus dat multum, ipsi multum retribuit. 15.
 Deus in illis nomina tim proprietatibus agnoscendus, in quibus se nobis ostendit. 34.
 Deus quomodo laudandus in Ecclesia. 35.

Deus solus futuræ potest prædicere. 135. 56.
 Deum non pudet eorum quos non pudet ipse. 77.
 Deus ante iudicium, aliquo modo conatur homines ad respicientiam adducere. 89.
 Deus miseretur creaturæ suæ peccantibus. 89.
 Deus est longanimis. 102.
 ad Deum primum omnium auctorem omnia redire debent. 105.
 Dei nulla nisi quæ in Christo est gloria salutaris. 116.
 Deus se convertit ad hominem, qui prius homo se convertit ad Deum. 117.
 Dei sapientia & opera necessario prædicantur. 135.
 Dei veri ignoratio, efficit omnis humanis contemptum. 173.
 Dei patientia. 187.
 Deus cur per Angelos multa agat. 195.
 Dei agnitio in potentia ac gloria sua communis fidelibus ac infidelibus. 211.
 Deus an causa mali. 221.
 Dei iudicis descriptio. 228.
 Deus non punit nisi præcunte iudicio legitimo. 230.
 Deus etiam dum sedet in iudicio longanimitatem se ostendit. 231.
 Deus tum tribunal conscendit, cum fecerit aliquod ingens admissum est. 232.
 Deus paratus est ad respondendum petenti. 24.
 Deum oppugnare directè quid. 263.
 Deus auctor primus omnium, quæ de ipso révelata sunt. 268.
 Deus castigaturus Ecclesiam suam, præparat ad id homines pessimos. 275.
 Dei naturæ immutabilis cognitio quæ habet usum. 309.
 Deus zelotes. 310.
 Deus perpetitur una cum Ecclesia sua. 313.
 Deus multum differt ab hominibus dum exponitur ipsa hominum miseria. 319.

INDEX

Deus cum videtur nobis aliorum, at-
tendit ad nos tamen. 331
Deus irascitur simul & amat. 331
Dei agendatio cum regibus diversa.
378.
Deus principis agens actionum etiam
malarum. 408.
Diabolus insidatur seculis quibus-
que. 6.
quibus modis eos ad se pertrahat. 16.
Dilectio Dei quomodo persuadeatur
nobis. 354
Discipuli non a Doctores de homini
nandi. 16
Divitiis abducuntur animi a Deo. 376
Doctores qui tota sunt in vite humi-
li & gloria. Sophistae sunt. 25.
Doctores ita esse debemus, ut simus
quoque Discipuli. 284.
Dolus non semper succedit. 409
Doni Dei singulis dari debent toti Ec-
clesiae. 364.
Donum regale. 146.
Dono Dei aliquo singulari praeditus
necessario vocandus ad functionem
137.
Dono Dei speciali etiam bestiae prae-
ditae sunt. 253.
Dubitatio aliqua in hac vita perpetua
355
in Ecclesia Dei repauntur maxime
excellentes in quavis virtute. 6.
Ecclesia datus sub regno Chaldaeorum
46
Ecclesiae status sub regno Persarum.
48
Ecclesiae status sub regno Alexandri-
ae. 48
Ecclesia sub potentioribus regibus duri-
us tractatur. 50
Ecclesia habet aliquos pios in aulis re-
gum perpetui qui ipsi afflicti con-
stant. 54
Ecclesia quomodo iudicatur mun-
dum. 294
Ecclesiam quid. 232

Vera Ecclesiae membra provident reli-
quae Ecclesiae. 240
Ecclesiam suam admonet Deus de pro-
videntia sua. 261
Ecclesiam afflictam non relinquit De-
us sine testimonio sui. 443.
Ecclesiae vera membra quo sunt inge-
nio. 347.
Ecclesiam quam velit Deus in hoc mun-
do. 415
Edicti Nebucad. de Deo glorificando
examinatio. 81
ad Evangelium audiendum nunquam
satis excitamur. 322
Ex eventu non iudicandum de quali-
tate factorum. 193.
Familia ne tota plebs sit pro peccato
patris familiae. 206.
Ferox causa. 210.
Fides quae consolatur Ecclesiam affli-
ctam. 10.
Fidei constantia vincit omnes tyran-
orum minas. 68.
Fidei necessitas in liberationibus. 78.
Fides non est sine sensu bonitatis Dei.
182.
Fidei essentia propria. 195.
Fidei essentia quae nobis, & quae Papi-
stis. 203.
Fides Danielis sociorumque quo dis-
sert a fide Abrahami. 202.
Fide non colitur Deus nisi ad meritum,
qui est ex potentia, accedat amor
Dei ex misericordiae sensu. 209.
Fides facit ut quis Deum familiariter
compellet. 210.
Fidei effectus securitas spiritualis non
est carpalis. 222.
Fides primum habet fundamentum
in Dei testimonio. 284.
Fides in promissiones Dei qualis esse
debet. 286.
Fidei nostrae opus non imponitur gra-
vius, quam quod possit ferre. 286
Fide in promissionem & fidei in incu-
te audeat quis Deum sibi vendicare. 308
Fides

INDEX.

Fides Papistica nulla. 373
Fidelitas in officio præsidium optimū.
167.

Verè fidelium & Hypocritarum discrimen. 31

Fiducia in Deum tutiores reddit homines ab injuria tyrannorum, quàm alia quævis quæ afferri potest causa. 39.

Fiducia particularis asseritur. 35.

Fiduciam in rebus adversis efficit causa bona. 70

Fiduciam in divitijs sequitur superbia 376

Fiducia in mundanis, & ex ea superbia finis confusio. 389

Filij in patrem amor major quam servi in Dominum 209

Finis impiorum è longinquo inspicendus 277

Fœdera tegnorum non firma 51

Fœderum ætate jam grãdi temperantia 133

ex Forma externa conjectura est de animo. 5

si Fortè erit prorogatio quo sensu dictum sit 98.

Furor ferè superbiæ comes 72

Furoris effectus crudelitas. ibid.

G

Generatio præsens contumaciissima. 151. 153

Gestus corporis in precibus debet proficisci ab interiori ordinis motu. 177

Gloriæ Dei qui sibi vindicant aliquam partem coguntur tandem suo malo se Deos ostendere. 23.

Gloriæ divinæ gravissimum onus est hominibus. ibid.

Gloria tota, soli Deo tribuitur ex opere toto soli Deo tributo. 89

Gloriæ Dei detraxit qui sibi vel tantillum ascribit. 106

Gloria Dei aspecta facit ut vilescat mundi Gloria 113

Gloria manis evadit pijs in solidam. 166.

Gloriæ species periculosa regibus tentatio 172.

Gloria Dei regnum verè gloriosum facit. 260.

Gloriæ celestis diversitas 447.

Gloriatio in peccatis. 141

Glorificandi Dei in comminationibus suis tria tempora 301

Gratia prior non premoretur posteriorem. 43.

Gratia Dei præveniens. 269

Gratia Dei succedens. ibid.

ante Gratia receptionem opus est videamus nos ipsos 360

Ad Gratiarum actionem segiores sumus quam ad petitionem. 177

H

Hæreditas optima Deus. 36

Haruspices qui. 31

Heroes veteres etiam Ethnici imbuti speciali Dei dono. 253.

Hierusalem habuit olim promissiones presentia divinæ. 174.

Hominem propriè efficit dei in Christo cognitio 253

Homines quoddam ministri sint verbi dei nobis utile 268

Homines obscuro extra ordinem egressi extra ordinem agunt multa. 400

Hominum genera duo exaltantur à Deo. 399.

Hominum genera duo gloriam querentium. ibid.

Honor dei non est præjudicio honorum ministrorum. 57

Honor maximus servorum Dei. 79

Honor verus non contingit impijs. 402

Honores quando in se recipere possunt pii. 58.

ad Honores non festinandum 136

Honoribus qui funguntur mala conscientia ipsi tandem abutentur. 56.

Honoribus qui funguntur bona conscientia assumunt sibi socios quam opimos. ibid

In Honorum fastigio semel timbare periculosum. 394.

Hono-

INDEX.

Honorum amittendorum metu non debemus à fide deficere. 33.

Honorantes se honorat deus. 16, 57, 117

Honorare pios coguntur etiam inimici. 137.

Honorat suos deus & simul inimicos suos afficit ignominia. 22.

Humiliatio cordis, est ex objecta subin de peccati facie. 295.

Humiliatio damnatorum apud inferos non vera futura. 141.

Humiliatio regum facit ut agnoscant Dei potentiam. 113

Humiliatio sub dei manu, signum liberationis statim futuræ. 29.

Humiliari prius oportet quam queri de iudicijs dei. 299.

Humiliatos deus pedetentim erigit 353.

Hypocritarum oculi ne fallant vident aliorum. 227.

Hypocritæ prætextu religionis lædunt proximum. 65.

I.

Idololatræ stupiditas quanta. 156.

Idololatræ stupiditas ex superbia. 157.

Idololatra est Deus Idoli sui. 157.

Idololatræ notam omnem defugiunt pij. 40.

Idololatria vel nomen solum coinquinat hominem. 40.

Idololatræ circumferuntur quovis doctrinæ vento. 63.

Idololatriæ satisficit quavis vel levissima reverentiæ Idoli sui significatione. ibi.

Idololatræ ad fascinandos homines adhibent externam pompam. 64.

Idololatræ authores non tam idolum suum quam sese observandos obtrudunt hominibus. 67.

Idololatræ ferè libenter fert omne genus Idololatræ. 412.

Idolorum contemptus quomodo laudabilis. 418.

in Idolis nulla stabilitas. 425.

Ignominia eorum qui Dei nomini inimici sunt. 378.

Illicitis quantum possumus resistendum. 144.

Impatientia cæca eorum qui afficiuntur sensu iudiciorum Dei. 131.

Impatientiæ causa in dei castigationibus. 294.

Impii non concedunt pijs vel minimū sine Dei efficaci opera. 20

Impii quomodo moveantur à Deo in opere ipsius faciundo. 11.

Impii dum benè faciunt bonis contra mandatum Dominorum suorum, neque Deo neque Dominis fideles sunt. 12.

Impij pijs serviunt sui commodi gratia 14.

Impiorum consilia deus invertit. 17.

Impii videntur medijs illicitis ad vitam hanc conservandam. 30.

Impii consistunt in priori causa. 38.

Impiorum vetus astutia. 61.

Impius frustratur Deus præcipuo suo hac. 74.

Impit quo magis se movent eo magis se gregiunt. 82.

Impii cognoscetes deum, tamen eum non requirunt. 91.

Impius in Deū, in homines injustus. 102.

Impii malignos relicto Deo, aliundè liberationem querunt. 131.

Impij vident & probant bona, sed corde averfantur ea. 381.

Impii si persequantur bonum, errant tamen aliquo modo. 384.

Impius non est pax vlla vera. 388.

Impii rebus prosperis effertur animo, adversis deiciuntur. 388

Impius prosperè agens, omnia promissu è violat. 392.

Impii vicissim vincunt & vincuntur, pij ferè vincuntur. 411.

Impii ejecto semel Deo ex animis suis, vellent eum ex toto mundo ejectū. 426

Impii pollicentur sibi successus prosperos, vel invito Deo. 427.

Impii tandem in desperationem aguntur. 432.

Impii

INDEX.

Impii ignorant se executores providen-
tiæ divinæ. 443.

Impuri vellent omnes sui similes. 426.

Indignatio consummata quæ. 419.

Inferi obijcendi nobis necessario. 439.

Infideles nihil mouent celestia. 13.

Infideles vndeunque potius quam à
vero Deo auxilium petunt. 21.

Infideles abutuntur divina revelatione
20.

ex Infidelitate hominum Deus elicit si-
bi gloriam. 40.

Infirmas nostra in deo consulendo 264
quomodo suppleatur ibid.

Infirmas nostra in recipienda Dei re-
velatione. 268.

Inhumanitas cum impietate conjun-
cta. 422.

Injuria in Ecclesiam Dei periculosa
maximè. 261.

Injuria in Dei fœderatum gravissima.
405.

Instrumentum operum Dei non debent
de iis vt suis gloriari. 3.

Instrumentum impium peruertit acti-
onem iustissimam. 186.

in Instrumentis etiam malis apparet o-
pus Dei. 390.

Ira divinæ terribilis aspectus. 272.

Ira Dei in suos & in impios discrimen.
272.

Ira Dei non æstimanda ex rebus vel
prosperis vel aduersis. 419.

ab irato Deo non fugiendum. 327.

Irrisio in persecutione extremû. 316.

Irrisores puniendi. 68.

Iudæa decus appellata. 258.

Iudicium Dei præuenit resipiscentiam
libertinorum. 107.

Iudicij incidentis terrores. 118.

Iudiciorum Dei in alijs exempla, debet
nos admonere non tam de peccatis
alienis quam nostris. 155.

de Iudicio futuro qui admonent alios,
liberant se eo. 166.

Iudicij divini vis in creaturis rationa-
libus. 207.

Iudicium Dei sequitur perpetuò afflic-
tio piorum. 206.

Iudicium Dei semper iustum est, cum
peccatum vt causa sepe subfit. 393.

Iudiciorum Dei causa vbi primû qua-
renda. 323.

Iustus cur deus in operibus dicatur. 118.

Iustitiâ Dei approbare, facile est ijs qui
non exercentur iudicij ipsius. 290.

Iustitia Dei pro clementia ipsius. 312.

Iustitiæ suæ renuntiare, homini diffi-
cilimum. 323.

Iustitia hominis particularis. 196.

Iustitia legis & bonæ conscientie. 197.

Iustitia ista inhærens placet Deo ac
mouet eum, sed non vt meritum. 198.

qui Iustificat Deum peccator, necesse
est se condemnet. 190.

L

Lætitia peccatoris resipiscentia quæ.
200.

Lætitia ex Christi præsentia. 336.

Laudes seruatorum Dei coniunctæ cum
vituperio ingrati mundi. 138.

Leges irrevocabiles quomodo stabili-
endæ. 171.

Legum injustarum constitutio regibus
levis, praxis uerò gravis. 184.

Libératio Ecclesiæ cur ad extremum
differatur. 71.

Libératio Dei perfecta. 196.

Libérationis vniuersalis petitio neces-
saria. 330.

Libératio Ecclesiæ est in extremis ca-
lamitatibus. 436.

à Liberatione temporanea avocandi
sumus ad considerationem liberatio-
nis æternæ. 438.

in Liberationis ultimo gradu est demû
beatitas. 459.

Libérationis omnis temporariæ con-
ditio non debet esse in fide. 70.

Libertàs impiorum, servitus misera.
395.

Loca magnifica superbiæ incitamen-
ta. 103.

Lucis naturalis vis. 157.

INDEX.

sine luctu nihil boni facimus in hac vi-
ta. 198

Magi qui. 10

Magistratum metuere si bene agas mi-
sererrimum. 12

Magistratus sepe in iustos injuria jubet
interfici. 27.

Magistratus etiam injuste faciens non
temere violandus. 150.

Magistratus inferiores necessarii. 163.

Malitia hominum in Dei gloria suffo-
canda. 207.

Malum non faciendum ut bonum eve-
niat. 381

ex Malis medijs non existit verè bo-
num. 384.

Malis cum malis optimè convenit. 431

Mandatorum Dei nulla pars observa-
tur sine summa difficultate. 280

Martyrium non est fugiendum quod
videatur hominibus convertendis ni-
hil profuturum. 71. 186

Mendacia cur tam multos sectatores
habeant, veritas autem tam paucos.
158

Merces piorum cum poena ingrati
mundi. 139

Minas servorum suorum deus repeten-
do confirmat. 108

Minarum ex verbo dei usus. 129

Ministros veritatis non vult deus mi-
seri Ministris mendaciorum. 22

Ministris verbi plura de regnis nonnun-
quam revelantur, quam ipsi politicis
250.

Ministros dei quando coguntur impij
justificare. 302.

Ministri animus componendus ad re-
velationem dei recipiendam. 361

Ministorum corona propria. 441.

Miraculorum usus. 113

Miserie sensus quando via ad respici-
entiam & gratiam. 133.

Misericordia dei imploranda etiam
cum aliquid beneficij petimus ab eo
32

Misericordie dei in medijs malis est li-
quid gustus. 101.

Misericordia dei miscetur tempora-
ria judicia. 109.

Misericordia hominum prapostera.
291

Misericordia dei, sensus non est sine
peccati sensu. 313.

Misericordie dei sensus in afflictioni-
bus efficacia. 319

Misericordia dei in afflictionibus unde
conspicitur. 319

Misericordia dei in afflictionum ista
necessitate. 434.

Missi à deo, efficacia in docendo. 353

Monumenta judiciorum dei velle abo-
lere est velle detrachere glorie dei
132.

Mundus quo magis consensuit, eo ma-
gis corruptus. 49.

Mundi efficacia ad obdurandum ani-
mum. 103.

Munerum quorumcunque obeundorum
ordo. 118

Mutationis regnorum causa. 367.

N

Nati quidam videntur ad perniciem
creaturarum. 39.

Natura humana quam longè absit à fi-
de. 81.

Natura magis aliena est à sensu mise-
ricordie dei quam aliarum ejus pro-
prietatum. 120.

Naturæ nostræ timiditas quomodo le-
vetur. 195.

Natura nostra abutitur adjumentis dei
358.

Nebucadnetzaris confessio qualis.
116.

Nebucadnetzaris conversio qualis.
119.

Nobilium filij cur non proficiant in li-
teris. 15.

Nominum mutatio ex usu tyrannorum
7.

Nomine bono designari bonum. 7.

Nomina Dei petenda in precibus ex
patrefac.

INDEX.

patefactionis modo. 36. 112.
Nomen dei, vel solum, est efficax in corde ex se. 112.
Nomen afflictorum propter iustitiam posteritati proditur cum laude. 392
Nomen à Deo semel inditum non facile deponitur. 399.
Nuptiarum illegitimarum exitus. 381.
383.

O
Obedientia, ex inspecta duntaxat amplitudine regum, non diuturna. 148.
Obedire Deo potius quam hominibus melius esse, exitus declarat. 72.
Obstinacia quædam veterno similis. 154.
Obstinata procurat, ne revelet Deus nobis voluntatem suam. 279.
Obstinati non nisi invitati, vel consentientes, vel intuitu Dei opera & veritatem 80.
Oculorum elevatio ad cælos, dissimiliter fit à superbo & humili. 111.
Odium innatum impijs adversus pios. 138.
Odium non mortificum erumpit tandem. 107.
Officia inter homines mutua ignorantur propter ignorantiam Dei. 400.
Onus peccati facile deprimat quævis. 327.
Opera Dei non tribuenda medijs causis sed Deo. 16.
in Operibus suis sese offerens Deus in terris amplectendus. 34.
ab Operibus ascendendum ad eorum causam in cælis 34.
Opera Dei prima facie tribuimus creaturis. 54.
Opus Dei consideratio domat ferocitatem tyrannorum. 55.
Opera Dei, non nisi confusa in aliquam ejus cognitionem relinquunt. 56.
in Operibus Dei inspicendis impiorum & piorum discrimen. 76.
Opera dei valde attonitos impios reddunt. 76.

Opera Dei minifica temporibus solennibus maxime fieri consueverunt. 281.
Opera Dei mirabilia edi solita temporibus Dei cultui consecratis. 328.
Opera dei in Ecclesia sunt etiam præter expectationem Angelorum. 448
Opprobrium duplex deo per ecclesiam suam. 316.

P
Papistarum monasteria horrendis stupris contaminata. 14.
Papistæ Eccl. siæ suæ autoritatem scripturæ præferunt. 21. 33. 62.
Papistæ non possunt ut debent aliquid à Deo petere, cum anticipata opinionione meritum 22.
Papistarum cultus. 92.
Papistæ non habent perfectam peccatinaturam 296.
Participatio Dei quid efficiat. 310.
Patientia in afflictionibus. 232.
Patres qui maxime jactant, in religione inconstantes maxime. 63.
Patres temporaria petebant, ut umbras cælestium. 336.
Patres lætati sunt Christo multo post tempore venturo. 336.
Patrum humilitas in precibus. 312.
in Patrum precibus affectus considerandus. 287.
Pax mundana sine pace cum Deo nihil est. 217.
in Peccati fastigio nemo diu consistit. 107.
Peccatum gravissimum est adversus legem explicatam & applicatam. 288. 297.
Peccati exaggeratio, opponenda extenuationi ipsius. 298.
Peccatum quæcunque nostrum plus quam legis transgressio est. 304.
Peccatorum abolitio quibus gradibus perficiatur. 334.
Peccatum quodcunque requirit infinitam misericordiam. 313.
Peccati mensura jam completa, non differtur ultra poenā. 158.
Peccandi

INDEX.

- Peccandi ratio cum cognitione periculosa. 155.
- Pericula non adeunda propter Christum, humanæ gratiæ spe aliqua. 174.
- Permissio, est malitiæ actionis, non tamen ut malitia est. 408.
- Persecutio piorum est propter iustitiam. 167.
- Persecutionis primum principium. 245.
- Persecutionem se quitur defectio aliqua. 262.
- Persecutores piorum coguntur Dei suos iustificantis sententiam approbare. 202.
- Persecutoribus Ecclesiæ, non tam res est cum hominibus, quam cum Dei fœdere. 405.
- ex Perseverantia demum æstimari debet qualis sit quisque. 78.
- Personæ Christi epistola duo. 263.
- Persona nostra primum omnium accepta est Deo. 331.
- in Petitionibus vehementiæ causa quæ. 324.
- Philautia in querimoniis periculosa. 300.
- Philosophi inter Christianos, viderunt in philosophia nonnulla, quæ illi veteres inter ethnicos videre non poterunt. 17.
- Pietas non tam tutum præsidium quàm honestas civilis. 168.
- Pii quomodo moveantur à Deo in ipsius opere. 111.
- Pii nihil indecorè faciunt ut se in hac vita conservent. 30.
- Pii dolent iniustos injuria interficere. 38.
- Pius & impius differunt in liberatione pendenda. 131.
- Pietatis exercitius quomodo sumus ad dicti. 176.
- Piorum in terris conditio. 179.
- Pietas vera ex quibus constet. 209.
- Pios oportet assidue occupatos esse in ædificandis alijs. 441.
- Pii vellent donum quodcumque acceptum alijs communicari. 446.
- Piorum & impiorum in afflictionibus discrimen. 321.
- Pœnæ nullæ efficaces ad veram conversionem sine Dei spiritu. 140.
- Populi ex Aegypto educti exemplum quem usum habeat. 309.
- Posteri impiorum plectuntur. 379.
- in Potentia Dei conquiescens animus non facile movebitur. 67.
- Potentia Dei in temporariis liberationibus agnoscenda est ita, ut permitamus Deo usum ipsius. 69.
- Potentia absoluta, quam vocant, insaniæ proxima. 72.
- Potentia absoluta cuius sit, Dei-ne an regis alicujus. 75.
- Potentia Dei non otiosa sed efficax. 108.
- Potentia Dei non agnoscitur sine agnitione fragilitatis creaturæ. 113.
- Potentia absoluta est solius Dei. 115.
- Potentiam Dei otiosam faciunt quidam. 115.
- Potentia Dei tribus modis agnoscitur. 116.
- Potentia in manu impij quid sit. 176.
- Prædestinatio nostra cognoscenda necessario. 437.
- Præparatio ad verbum Dei recipiendum. 352.
- Præsentia Dei certitudo ex promissione sola. 275.
- Præsentia Dei & Angelorum per terre sunt homines. 362.
- et quæ causa. ibid.
- Præsentia creatoris non potest quis cernere vel ad momentum vnum. 187.
- Præsentia Dei causa prosperitatis ubiuis locorum. 240.
- Præsumptio objecta à Papistis. 31.
- Preces requirunt semper Dei præsentiam. 175.
- Precum tempora quædam certa quomodo præscribenda. 176.
- Preces oportet esse arduas instante aliquo dei opere insigni. 283.
- in Precibus non desperandum. 229.
- Precibus piorum nunc scrius, nunc citius respon-

INDEX.

respondet Deus. 348.
 Principum vetus consuetudo. 61.
 Principes difficulter effugiunt indurationem cordis. 130.
 Principum terra artificum. 122.
 Professio nostra velex eo vera arguitur quod multitudo ab ea dissentiat. 446.
 Professores Dei non sinceri. 60.
 Promissioni Dei, sub spe credendum contra spem. 14.
 Promissiones Dei, non debent efficere nos magis securos in precibus. 282.
 Promissiones Dei mirifice complentur. 285.
 Promissiones factæ sunt cum exceptione crucis. 345. 405.
 Prophetarum misericordia & severitas in iudicijs denuntiandis. 100.
 Prophetarum veterum parabola. 145.
 Prophetarum desiderium, in cognoscendo Christi mysterio. 453.
 Prophetarum exilis cognitio & Christi fruitio, respectu eorum qui in Christi regno sunt. 453.
 Prophetarum cognitio indies aucta. 458.
 Prosperitas quid efficiat in ignaro Dei. 418.
 Prosperitas impiorum ad quod deum tempus. 420.
 Prosperitas in philautis quid efficiat. 421.
 cur Prosperentur impij. 276.
 Providentia Dei efficax in malis etiam instrumentis. 26.
 Providentia Dei specialis perspicitur in periculis. 202.
 Providentiæ divinæ viva imago. 227.
 Providentiæ Dei respicienda in eventibus rerum. 232.
 Providentiæ Dei duplex. 374.
 Prudentia quæ debeat esse in ministris operum Dei. 42.
 Qui querunt, aliena, sua amittunt. 387.

Querelæ necessariæ in afflictionibus. 307.
 Querelæ piorum nonnunquam immoderata. 320.
 inter Querendum perpetuo justificandus Deus. 304.
 in Querimoniis effuso jam affectu, debemus eis firmiter injicere. 301.
 Redëptionis certitudo querenda. 310.
 Regeneratio an perfecta in hac vita. 196.
 Regnorum gloria Deo tribuenda. 47.
 Regna quæ nunc sunt, partim lutea sunt, partim ferrea. 31.
 Regni cupisvis ac Reipub. finis. 84.
 in Regno hominum Deum dominari quid 99.
 Regnorum mutationes quod pertineant. 100.
 Regnum Dei cur æternum. 112.
 Regna Dei providentia dantur. 146.
 Regnum inter terrestria, maximum domum. 152.
 Regnum cum evertendum est, dantur ei reges pessimi. 159.
 Regnum quomodo leve fiat regi suo. 163.
 Regna & politiæ propter Ecclesiã. 164.
 Regna cur bestis comparentur. 218.
 Regna postea ora prioribus deteriora, ut & eorum reges deterioris evadunt. 229. 245.
 Regnum mox ruiturum Deo nullum videtur. 252.
 Regna curat Deus propter Ecclesiam suam. 258.
 Regnis dat reges Deus etiam cum ipsa deserit. 374.
 Regna alia ex alijs. 379.
 Regnorum discrimen in ortu & occasu suo. 379.
 Religio vera quo fudamēto nitatur. 65.
 Religionem sequuntur serè reges non Dei sed suæ causæ. 244.
 Repetitionis capitum doctrinæ eorundem necessitas. 278.
 Reprobo.

INDEX.

Reprobatorum vitia in conspectu Dei sunt ab æterno. 396.
 quos Reprobare incepit Deus ad eos nulla pertinet consolatio. 127.
 Res privata cuiusquam non bene se habet sine bono reipublicæ. 6.
 Resipiscencia doctrina prima esse debet in Ecclesia Dei. 42.
 Resipiscencia Nebucadnetzaris qualis. 87.
 non omnis mutatio statim Resipiscencia est. 78
 Resipiscencia tempus à Deo præscriptum. 101.
 in Resipiscencia quid primum. 314.
 Revelatio voluntatis Dei obscurè fit impijs. 20.
 Revelatio talis datur quali delectantur homines. 20.
 Revelatio quæcunque divina, efficax est ad motum aliquem in corde suapte natura. 93.
 Revelationes ac prædictiones quorsum. 215.
 à Revelatibus divinis natura abhorret. 235.
 Revelatio voluntatis divinæ non simul tota fit. 240.
 Revelationes Dei in memoria retinendæ & in corde sentiendæ. 248.
 Revelatio eorum quæ ad Ecclesiam spectant regibus facta, maximum donum. 250.
 Revelatio clarissima causa iudicii gravissimi. 304.
 Revelationis certa mensura oportet contentos esse. 459.
 Reverentia Dei vnde. 119.
 Rex impius procurat iudicium in populum univèrsam. 2.
 Rex impius datur ob peccata populi. 2
 Reges solliciti de voluntate dei discenda, non intelligunt eam priusquam in Ecclesia reveletur. 43.
 Regibus revelatur voluntas Dei, causa non tam Politicæ quàm Ecclesiæ. 42.
 qui Regibus familiariter videntur oportet

ter pios esse. 59.
 Reges ferè quærunť se specie quadam religionis obtenta. 67.
 non est Rex ferè tam perditus quin habeat consiliarios magis perditos. 68.
 Regi fideles, qui Deo fideles. 82.
 Reges humiliatos semel interius animo, non pudet exterius humiliari. 85.
 Regibus communicata divinæ majestatis pars aliqua, causa esse debet humilitatis. 85.
 Reges propter Ecclesiam. 250.
 Reges iusto Dei iudicio produntur à consiliariis suis. 403.
 Regum quidam monstra etiam bestiarum. 227.
 Reges, cum relicta Dei voluntate suam habent pro regula factorum, peccant. 149.
 Reges cum iniuste faciunt, non faciunt potestate à Deo data, sed ex abu su potestatis. 149.
 Reges necesse est tandem vel sponte vel invito consecrari Deum. 152.
 Reges ferè à principia sunt servorum suorum. 165.
 Regum conditio periculosa. 169.
 Reges affectant laudem constantiæ. 181.
 Regum conditio. 181.
 Regibus difficilis resipiscencia. 184.
 Regibus non satis est precari pro innocentibus, nisi eos etiam vindicent. 187.
 in Regem non peccat qui non obtemperat corruptis hominis affectibus. 199.
 Reges quomodo adducendi ad agnitionem regni Dei. 112.

S

Sacrilegium idololatria nihilo melius. 4.
 Salutationes impiorum, ad adulationem comparatæ. 22.
 Salutatio in edictis regum futura in testimonium in multis eorum. 208.
 Sapientes mundi in adversis, consilij inopes. 29.

Sapi-

INDEX.

- Sapientia piorum in adversus. 29.
 Sapientes mundi arguuntur rebus pro-
 speris, honore, & gloria mundi hu-
 jus. 29.
 Sapientes mundi deficiente sapientia
 sua desperant. 40.
 Sapientia Dei multiformis in rebus
 deficiendis. 256. 257.
 Satura efficacia in excelsis suis, ut
 videant iudiciorum Dei causas. 26.
 Satura dum vivit, cuiusquam opera
 habetur ejus conscientiam, re au-
 tem confecta cum sibi permittit. 20.
 Scripturæ depravatio in Papiamo. 21.
 Scripta Prophetica & Apostolica non
 nisi per divinam inspirationem. 26. 27. 4.
 Scripturæ loci difficiles non statim ab-
 jiciendi. 236.
 Securitas carnalis vnde. 82. 123.
 quid eam sequatur. ibid.
 Securitas improborum quanta. 100.
 Securitas non est sequa Dei. 25.
 Securi inter gentes, an. Neque cogni-
 tum habuerint. 125.
 Securos repetens opprimit iudiciū. 26.
 Securitas nulla sua potest a tyranno.
 459.
 Sensus divinæ potentie, iustitie & mi-
 serationis ordinis inspirat dilatat cor ho-
 minis. 86.
 Sensus peccati incitamentum. 288.
 Servi Dei contenti sunt loco quocun-
 que in quo eum habens præsent. 79.
 Servo Dei difficulter conciliatur gra-
 tia. 238.
 Servorum in ciuitatibus, impuscan-
 de. 238.
 Servorum Dei dicitur & facta perperam
 interpretantur impus. 238.
 Severitas iudicii divini extendit se ad
 quævis instrumenta iocunditatis. 282.
 Solatio de rebus yocationis sue, de-
 us dat aliquam lucem. 20.
 Sollicitudo alia ætq; alia hominum &
 Angelorum in communi. 265.
 Somnium divinitus immixtum non re-
 velatur nisi divina sapientia. 91.
 Somnia divinitus immixta conferna-
 runt homines. 19. 88. 235.
 Somnia quædam divinationem in se
 continent. 2.
 Somniorum causa multiplex. 19.
 Somnium non opus est Ecclesiæ in tan-
 ta luce verbi. 10.
 Somniorum revelatio tantum concessa
 iis qui in Ecclesiâ sunt. 237.
 Sophistarum impudentia. 23. 90.
 Sophistarum impudentia non tantum
 audet polliceri quantum fides pio-
 rum. 31.
 Spiritus impurus occupat blasphemorum
 animos. 87.
 Spiritus administrationis regi necessa-
 rius. 117.
 Spiritus regenerationis donum præ-
 stantissimum. 151.
 Spiritus divini & humani in historiis
 dicendis discernendi. 223.
 Spiritum suum dat Deus vni, subtrahit
 autem cum alteri, ut totum opus ip-
 sius esse appareat. 254.
 Stulti huius mundi intelligunt quæ dei
 spiritus sunt. 235.
 Stupiditas afflictorum miseria. 143.
 Succellus eorum qui servant consci-
 entias puras. 10.
 Superbia animi deprecatur Deum, humili-
 tas vero extollet eum. 79.
 Superbi ante sensum indigent suæ
 gratiam hominum nihil faciunt,
 post sensum vero plurimi. 93.
 Superborum nota quædam. 105.
 Superbia primum est adversus Deum
 ipsum. 106.
 Superbus succumbit oneri superbie
 suæ. 109.
 Superbia difficulter evellitur. 11. 130.
 cum superbus deus ipse condescendit. 127.
 Superbia iudicii Dei non tollitur sed
 ei assurgit. 100.
 Superbie ex indurato corde pessimi.
 Superbienti præ divinarum copiarum
 indit Deus. 377.
 Superbia non tollitur nisi per
 humilitatem.

INDEX.

T

ciuntur. 189.

Tempus persecutionis Ecclesie Iudaice sub Epiphane definitum. 243.

Tempus afflictionis Ecclesie, à Dei providentia est. 245.

Tempora rerum gerendarum cur Deus non revelaverit. 330.

Tempus à reductione populi ad Christi exhibitionem. 335.

Temporaria beneficia quomodo respicienda. 340.

Tentare Deum quid. 13.

Terrena ista Deus absens projicit impiis. 375.

Testimonia nostra sæpè approbata sunt ac repetenda etiam in mysteriis Dei iam intellecta. 278.

Timorem Dei qualem commendat David. 208.

Tituli omnes gloriosi detrahendi, ut Deus glorificetur in pudore hominum. 292.

Tributa immoderata periculosa. 396.

Tropica locutio in signis & signatis. 237.

Tyrannidis summe species. 24.

Tyrannidis causa est quod tyranni non dignentur cognoscere causam innocentium hominum. 27.

Tyrannorum summa cecitas. 24.

Tyrannorum ingenium. 24.

Tyrannorum potentia quam latè pateat. 24.

in Tyrannorum potestate sunt, quorum felicitas est in hac vita. 24.

cum Tyranno non ratiocinandum. 26.

Tyranni volunt Deum servum libidinis suæ, in quæ aliqui blasphemisunt. 67.

Tyranni tortores tam animi quam corporis. 72.

Tyranni ipsi coguntur hominibus prodesse. 101.

præstat sub Tyranno vivere quam in Anarchia. 101.

Tyranni non videntur hominum nisi tanquam servorum & beluarum opera. 141.

Tyranni quod plures sanctorum oppreserint, eo infirmiores perpetuò affi-

Verbum Dei, non autem auctoritas patrum suadamentum fidei. 33.

Verbum Dei, efficaciam spiritus conjunctam habet. 269.

Verbum Dei nemo potest audire, nisi gratia spiritus confirmetur. 269.

Verbum Dei non nisi egerimè audiunt homines natura. 270.

Verbum Dei perpetuò trahit nos ad primam rerum omnium causam. 272.

Verbo Dei cur credatur. 371.

Verbi Dei contemptus procura: ut ipsum removeatur. 445.

Veritate Dei objecta excitatur fides. 372.

Veritatis assertores pro rebellibus habiti. 66.

Verus Deus in operibus cur. 118.

Via recta perpetuò incedendum. 179.

Victorie regum in Dei manu. 296.

Vilissimos armat Deus adversus potestissimos. 259.

Vinum non sapit prophanis, nisi profanent sanctum Dei nomen. 123.

Vitz præsentis tranquillitas suspecta esse debet. 88.

Vocatio prophetica & Apostolica qualis. 391.

Deus ut vocationem unicuique tribuit, ita eam suo tempore definit. 73.

Vocationis cura, major vita esse debet. 74.

Vocatio Dei per Evangelium quid efficiat. 322.

Vocati interius à deo, etiam expectere sibi debent munera & honores. 59.

Voluntas Dei regula actionis ejus. 114.

Voluntas hominis non est regula actionum ejus. 114.

Verbum omnium condendum Deus primus author. 104.

Z

Zelus idololatrarum, rabies quidam est. 82.

Errata.

Pæter alia, corrigere numeros paginarum à pagina 209. ad finem usque.

